

בסל"ו - טבת התשע"ד | 142-143 | שנה י"ג

ירצד המאיר

פרהמ"ר המהר"ם

מגיד הרקיע

מחזורת זכרון מיוחדת לכבודו של גדול ישראל
מחזורת זכרון מיוחדת לכבודו של גדול ישראל
מחזורת זכרון מיוחדת לכבודו של גדול ישראל

ירחון "יתד המאיר"
 יוצא לאור ע"י ישיבת האר"י הקדוש
 שע"י מוסדות "יתד התשובה"
 בעיה"ק צפת תובב"א

הירחון רואה אור בס"ד, כבר למעלה מעשר שנים
 בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

~~~~~
 לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחסד
 מיקץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע ח' בתשרי
 להצלחתם ולחיי אמם מוֹיֶאנָה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו
 ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תחי'
 אל נא רפא נא להם בתושחו"י, אמן.

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

דמי מנוי לשנה: 50 ש"ח בלבד. ◇ 04-6923381 (שלוחה 2), בשעות לפנה"צ.

ת.ד. 114 צפת ◇ פקס: 04-6925148

דואר אלקטרוני: 6925148@gmail.com או: teshuva1@012.net.il

כל הזכויות שמורות

על כל החומרים, מסמכים, תמונות, מאמרים, שנכתבו בעמל ויזע גדול. כל
 החומרים הינם מקוריים ובלעדיים, ואין לעשות בהם כל שימוש מסחרי
 ללא אישור בכתב מהמערכת.

 עיצוב כריכה: ר.ח. עיצובים. תמונת שער: מרן זיע"א ב'כנס בני התורה'.

✧ התוכן ✧

דבר המערכת

סימן ל | קינה, הקדמה ומבוא

8 ..... מגיד הרקיע ומגיד מישרים

דברי פתיחה

סימן לא | הרב רפאל כהן שליט"א

20 ..... נקודות ועובדות לאורו של מרן זיע"א

מתורתו של מרן רבינו הגדול זיע"א

סימן לב | מוסר - פרסום ראשון

29 ..... דרוש לחנוכה מעצם כתי"ק של מרן רבינו הגדול זיע"א

סימן לג | הלכה - פרסום ראשון

33 ..... אם מותר לעשות או לקיים מנורה בעלת שבעה קנים

סימן לד | הנהגה והשקפה - פרסום ראשון

38 ..... עובדות והנהגות של מרן רבינו הגדול זיע"א

41 ..... דברי מספד על הצדקת מרת כנפיטא עמאר ע"ה

42 ..... מכתב: השקידה בתורה בכל מקום, היא סוד ההצלחה

בניו וחתניו הגאונים של מרן זיע"א

סימן לה | הרב אברהם יוסף

43 ..... הכל בזכות ה"לשם שמים"

סימן לו | הרב יצחק יוסף

45 ..... לולי תורתך שעשועי - אז אבדתי בעוניי

סימן לז | הרב דוד יוסף

48 ..... באהבתה ישגה תמיד

סימן לח | הרב משה יוסף

50 ..... בהלכות בישולי נכרים ופת נכרים

סימןלט | הרב מרדכי טולידאנו

56 ..... צלם אלהים - לא תחנם

גדולי ישראל ותלמידי חכמים שליט"א

סימןמ | הרב מאיר מאזוז

67 ..... הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו

סימןמא | הרב שריה דבליצקי

70 ..... מכתב תנחומין ובענין הדלקת נ"ח בחוץ בזמן הזה

סימןמב | הרב ישכר דב רוקח - האדמו"ר מבעלזא

75 ..... תורתו היתה מקור חיינו

77.....	סימן מג הרב מסעוד בן שמעון להמשיך בדרכו !!
78.....	סימן מד הרב ברוך שרגא צדיק כתמר יפרח
82.....	סימן מה הרב אהרן זכאי גדול הדור ומנהיגו
85.....	סימן מו הרב אברהם סלים הציל את בני הישיבות
87.....	סימן מז הרב דוד בירדוגו כי מלאך ה' צבאות הוא
94.....	סימן מח הרב יורם מימון אבי אבי רכב ישראל ופרשיו
103.....	סימן מט הרב דוד ברדא קברניט האומה
108.....	סימן נ הרב גדעון עטייה גדול הדור - איננו !
113.....	סימן נא הרב יוסף שוואט קשה סילוקן של צדיקים
115.....	סימן נב הרב יצחק לוי אלמלא רבינו - נשתכחה תורה מישראל !
121.....	סימן נג הרב עובדיה יוסף טולידאנו מי יורה דעה
125.....	סימן נד הרב אליהו כהן יתומים היינו ואין אב
133.....	סימן נה הרב אברהם יקותיאל אוהב ציון עוד יוסף חי
139.....	סימן נו הרב דוד הכהן ויקרא שם בשם ה' אל עולם
143.....	סימן נז הרב אליהו סעדיאן דמותו של מנהיג הדור
146.....	סימן נח הרב דביר דוד יוסף אזולאי עמודו של עולם
156.....	סימן נט הרב דוד מנחם מתיר עגונות מיגונות

תשובות ומאמרים בהלכה ובאגדה

159.....	סימן ס "חיי עולם" - הגאון הגדול רבי יוסף עדס זיע"א כלי המונח ברה"ר - אם דינו ככרמלית או כמקום פטור
162.....	סימן סא הרב עזריאל עמרמני שלשה ספקות בדין רצה והחליצנו לאור תורת מרן זצ"ל

- סימן סב | הרב יאיר חזן
הערה בדברי 'רבינו ירוחם' ששואלים הגשמים עד שיצא ניסן 166
- סימן סג | הרב חנן קבלן
בסגולה לומר הפסוק כדי שלא ישכח שמו ליום הדין | תגובה 169
- סימן סד | הרב גבריאל סרוסי
בדין יהודי שאינו שומר תומ"צ אם מותר להלוות לו בריבית 175
- סימן סה | הרב אילן טלקר
הערות בהלכות חנוכה 179
- סימן סו | הרב אלקנה ישראל
האם מותר לאכול בכלים שבישלה בהם גויה בבית ישראל? 183
- סימן סז | הרב שלמה אליעזר סימן טוב
הגר בקומה גבוהה למעלה מכ' אמה, היכן ידליק את הנרות 187
- סימן סח | הרב שמעון ללוש
פסיקת ההלכה על דרך הנגלה דוקא 191
- סימן סט | הרב אהרן דיין
ציונים לספר "חזון עובדיה" חנוכה 201
- סימן ע | הרב יצחק זכאים
שם אתה מוצא ענוותנותו 202
- סימן עא | הרב יוסף חי סימן טוב
אם יש מניעה מלבקש אצל קבורת הצדיק בשנה ראשונה 206
- סימן עב | הרב שמואל זכאי
בדין שכח ובירך על דבר מאכל ביום תענית 210
- סימן עג | הרב יעקב ישראל אברג'ל
הערות אחדות בעניני החנוכה 214
- סימן עד | הרב אליהו ישראל תורג'מן
בדברי רבי יהודה דאין מסככין אלא בד' מינים שבלולב 217

יתדות

- סימן עה | - מכתבים ותגובות בנושאים שונים 219
- הערות בסידור התפילה
סימן עו | הרב יהודה חטאב
אם יש לכרוע בברכת "מעין שבע" 229
- עמודי גולה
סימן עז | הרב א. ד. אלחדד
הגאון הקדוש רבי דוד אביחצירא זיע"א הי"ד 231
- הדרכה בכתיבה
סימן עח | הרב עובדיה חן
- הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל 233

כבה אור העולם

יתומים היינו ואין אב. גדול כים שברנו. אוי, מי ירפא לנו. יחד עם כל בית ישראל אבלים ובוכים, המומים ומזועזעים, שבורים ורצוצים, רווים וסחופים, ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים, על הסתלקותו של מורנו ורבנו עטרת ראשנו, אבינו רוענו שר התורה ועמוד ההוראה, פוסק הדור ומנהיגו, אור העולם ופלאו, גאון ישראל ותפארתו. רב רבנן, יחיד בדורו ובדורות קודמים, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו. אשר שקד על התורה בעמל ויגיעה יומם ולילה, ומילדותו לא מש מאהלה של תורה ולא פסק פיו מגירסא.

עמוד האש ההולך לפני המחנה, אשר נשא משא הדור כולו על ליבו ועל שכמו כאשר ישא האומן את היונק, וכארי התנשא לעמוד בפרץ ולגדור גדר לשמור צאן מרעיתו, ברוב עוז ותעצומות, והעמיד חומות הדת על תילה בדעת תורתו הצרופה והזכה. הבריח התיכון שאיגד ואיחד את כל שכבות כלל ישראל, בהעמידו דורות דורות של בני תורה ועמליה. והיה תל תלפיות שכל פיות פונים אליו. צדיק יסוד עולם אשר עמד עשרות בשנים לפני מחנה ישראל כעמוד ענן לנחותם הדרך, וכמשה רבינו בדורו הושיע את ישראל, ומסר נפשו להצלתם ברוחניות ובגשמיות, ולחם מלחמות ה' בעוז ותעצומות.

רבן ומאורן של ישראל

עובדיה יוסף

זצוק"ל

מרן רבינו

רבן של כל בני הגולה, אשר ריבה וריבץ תורה והוראה בישראל לאלפים ולרבבות, במסירות נפש לאין שיעור, וכיתת רגליו עשרות בשנים ללמד דעת את העם, ולקרב ליבם של רבבות אלפי ישראל לאביהם שבשמים. והעמיד דור דעה בהחזרת עטרת תפארת יהדות ספרד ליושנה, בתורתו המאירה ובפסקיו הבהירים, והאיר פני המזרח ביגיעתו ועמלו בתורה הקד'. זכה ורבים זיכה ורבים השיב מעון. וזכינו שהיה נותן עיניו ולבינו לברך לעודד ולחזק את מוסדותינו, ולכוון ולהתוות דרכנו על כל צעד ושעל אוי לנו על שרפת התורה. אוי מי יורה דעה. אוי מי יבין שמועה.

בעל הנחמות ירפא את שברנו, ויאמר די לצרותינו, וישלח לכל עמו ישראל נחמה בכפליים, ובצעידה לאור דרכו הבהירה והמאירה – נלך וננוחם.

מרכז דרומי "בנימין הצדיק"	כולל נץ "תפילה לדוד"	כולל יום שישי	כולל ערב "שבת אחים"	מרכז לתורה ותפילה "סקודת אלעזר"	בית כנסת "ברוך שאמר"	כולל אברכים "אור ביד"	ישיבת הארי"י הקדוש
מקוה טהרה "בתי הורים"	איחוד הצמח"ם "חסדי דוד"	אגודת נשים "ברכה ושלום"	תיכון לבנות "בנפי יונה"	מעונות יום "שרשנים לדוד"	מכינה ליש"ק "משכן אליהו"	תלמוד תורה "פירי כהונה"	מכון ה"ל "מאורות אבי"
							ירחון תורני "יתר המאיר"

קינה

סימן: עובדיה יוסף זצ"ל זת"ע

איניי דומעות, ברכיים כושלות.
חשבנו שנזכה לראות, לאורך שנים ודורות.
את מנהיג האומה.

בכולנו נבוכים, שבורים ורצוצים.
המומים ומזועזעים, רוויים וסחופים,
כי רבה המהומה.

גשורות ספורות, איך נוכל לבכות.
את כליל המעלות, אשר יגע ללא לאות.
למולו היינו לכלימה.

דמעות כמים שפכנו, בתפילות ובתחנונים זעקנו
שלא יסתלק מאיתנו, שימשיך להנהיגנו.
ועכשיו, אויה, שממה!

המה יהא עלינו, בודדים ויתומים היינו.
אבינו רוענו - איננו. מלך ביופיו תחזינה עיננו.
והיום - קהילה יתומה.

והתפללנו וזעקנו, למגן וצינה הוא בעדנו.
נפלה עטרת ראשנו, אוי כי חשכו עיננו.
וכעת, מאין לנו נחמה.

זאת תהי נחמתנו,
תורתו עדיין בידינו,
עד עולם לא תשכח מפי זרענו!

חזינו פניו כזוהר החמה.
טדיק, פיו יהגה חכמה.
יעיניו לא נתן תנומה.

יאמר רבינו עובדיה יוסף זיע"א, לקצה מעלותיו מי יוכל להגיע.
פתח את ידיו והשביע, עמד לימין אביון להושיע.
והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, יום ליום 'אומר יביע'.
לו בזמירות נריע, לדור ודור נודיע:
ומעשה ידיו - "מגיד הרקיע"!

❧ הקדמה ❧

סימן ל*

מגיד הרקיע ומגיד מישרים

הַשָּׁמַיִם מִסְפָּרִים כְּבוֹד אֵל, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מִגִּיד הָרָקִיעַ:
יּוֹם לַיּוֹם יִבְיַע אָמַר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַחְוֶה דַּעַת: אֵין
אָמַר וְאֵין דְּבָרִים - בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם
וּבִקְצָה תִּבֵּל מְלִיכָם, לְשִׁמּוֹשׁ שָׁם אֶהֱל בָּהֶם: (תהלים יט).

ב מקום "ישמחו השמים" - שומו על זאת שמים. במקום "ותגל הארץ" - ליבי יכאב ובו יבוא קרץ. (מתוך הקינות לט"ב). בשמים יכולים להיות שמחים כעת, השמים מספרים כבוד אל. אבל כאן בארץ הלב ממאן להבין ולעכל, כי עסוקים אנו בעריכת קובץ 'זכרון' למי שלא ניתן לשכוח. הידים רועדות, העינים דומעות, הלב אינו מקבל, כי פנה הודה, זיוה והדרה.

כיצד בכלל ניתן לכתוב, על מי שלימד אותנו לאחוז בעט? כיצד נעיז לנגוע בקצה גלימתו של מי שכגובה ארזים גובהו? איך ניתן לגעת באפס קצהו של מי שכל מילה או תואר שתצמיד לו, רק יקטינו את גודלו? לספר מעט מפעליו - לא יספיקו אמרים ומילות, ולכתוב אפס קצהו מדמותו - לא יכילו ספרים ומגילות. יכלו ימים ולילות!

זוכים אנו להגיש לפניכם היום את ירחון "יתד המאיר", במהדורה מוגדלת ומיוחדת, "מגיד הרקיע" שמו. הגליון כולו מוקדש לספר ולהגיד מעט משבחו של הרקיע, הלוא הוא מרן גדול ישראל, רבנו הקדוש עובדיה יוסף זיע"א. דומה שאין מתאים יותר משם זה, בפרט שהפסוק הבא אחריו הוא: "יום ליום יביע אומר, ולילה ללילה יחזה דעת", שזהו שמם של ספריו המפורסמים ביותר של מרן זיע"א.

על הפסוק "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע", כתב מרן זיע"א, וזל"ק: אלו תלמידי חכמים, המאירים באור תורתם כזוהר הרקיע. (חזו"ע אבלות ג, רנח). וזה ודאי מתאים למרן רבינו זיע"א, שהאיר את העולם כולו באור תורתו הגדולה. [ועי' עוד בגמרא ב"ב דף ח: (בתוד"ה "ומצדיקי"), ובחזו"ע ה"ל עמ' רס].

בקובץ הובאו עשרות מאמרי זכרון ודברי מספד שנכתבו ונאמרו לכבודו ולדמותו של מרן רבינו הגדול זיע"א. ובין הדברים הובאו כמובן גם עובדות חדשות ומיוחדות שטרם פורסמו.

* הסימנים מסודרין כאן בקובץ, ברצף כהמשך אחיד למאמרים שהתפרסמו בירחון הקודם של חודש חשון.

ואע"פ שהגיעונו עוד עשרות רבות של מאמרים, עשרת מונים ממה שהובא כאן, מ"מ קצר המצע מהשתרע, ונאלצנו להשמיט חלק גדול מהם בגליון הנוכחי (וזכות הקדימה היתה שמורה – למי שהזדרז לשלוח). ובל"נ עוד חזון למועד להביא מהם גם בגליון "יתד המאיר" הבאים בעזה"ת. יצויין כי הקובץ נערך בעמל ויגיעה עצומה, בשעות שלא מן היום ולא מן הלילה, והכל כדאי לכבודו של מרן מלכא זיע"א.

בין המאמרים שילבנו, דברי התעוררות על סילוקן של צדיקים, מתוך דברי מרן עצמו, מדברים שאמר בהספדים שנשא על גדולי ישראל. ובאמת, היחיד שיכול להספיד את מרן – זהו מרן עצמו, כי מי זה שיוכל להקיף את דמותו הענקית? על כן ראינו לנכון לשלב בשולי המאמרים קטעים מתוך דברי הספד שנשא מרן על רבותיו וגדולי הדורות הקודמים, המתאימים ממש במלואם לרבינו זיע"א. וכבר נאמר (משלי כז, כא) "ואיש לפי מהללו".

והאמת, כי עם כתיבת שורות אלו, דומה, כי לרוב גדלותו העצומה של מורנו הרב זיע"א, ומרוב סיפורי מופת – לאו דוקא על מופתים, אלא על הנהגה מדהימה שלא היה כמותה – כמעט ושכחנו את דברי חז"ל על קשה סילוקן של צדיקים. ואין ספק כי חובה עלינו להתעורר ולהתחזק יותר בתורה וירא"ש, ולנסות למלא מעט מהחלל הגדול שנוצר בעולמנו. וכפי שראינו אלפי אנשים שקרעו את דש בגדם, כדין רבם מובהק, בודאי זוכרים הם, כי העיקר הנחוץ הוא "וקרעו לבבכם – ואל בגדיכם" (יואל ב, יג). ובין כל הזכרונות העצומים שיש לנו בצילו של רבינו הגדול, שומא עלינו להמשיך בדרכו, בעמל התורה בשקידה והתמדה, ויתר עוז ותעצומות, כי זוהי צוואתו!

ובודאי שאם מרן רבינו זיע"א שהתורה הקדושה היתה משוש חייו, היה איתנו, היה מעודד אותנו להתנחם ולהתחזק הלאה, להתחזק בלימוד בעמל ויגיעה. כי רק בתורה נמצא נחמה.

בדברי ההספד שנשא מרן רבנו הגדול זיע"א, בהלווייתו של מו"ר הגאון רבי חנינא בוגיד סעדון זיע"א (מח"ס מגיד תשובה, ועוד), זעק מרן:

"חכם שמת אין לנו חליפתו, אין לנו תמורתו. מלך שמת, הגמ' בהוריות (יג). אומרת, כל ישראל ראויים למלכות. אבל חכם שמת – אין חליפתו, אין תמורתו. נכון שכתוב (קהלת א, ה), ועי' יומא לח:), "וזרח השמש – ובא השמש", אבל עד שיבוא השמש... איפה יבוא לנו השמש כמו השמש הזה – שאין כמוהו?"

רבותינו אומרים, חכם שמת, קורעים עליו שתי קריעות – על הכתב ועל הגוויל. על הכתב – זה מה שנכתב, ועל הגוויל – על מה שראוי להיכתב. אם היה הרב מאריך ימים עוד, היה נותן לנו עוד ספרים, ועוד פסקי הלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא... איפה נמצא עוד כמותו...!? אין לנו חליפתו, אין לנו תמורתו!". (פורסם ב"יתד המאיר" ניסן תשס"ז, קונטרס "כנסת הגדולה").

ובהספד אחר שהובא ב'חזון עובדיה' (ארבע תעניות, עמ' תעא), זעק מרן: "חכם שמת, נאמר בו 'וזרח השמש – ובא השמש', עד שלא שקעה שמשו של משה, זרחה שמשו של יהושע". אבל "אבא" שמת, מי שם פה לנחם את יתומיו לומר להם נמצא לכם אבא אחר? האב יחיד הוא לבניו, ואין שני לו".

ואנו הקטנים נבוא אחר המלך, ונשאל בקול זעקה מרה את אותה השאלה. מהיכן יבוא לנו כמו מורנו הגדול? מאיפה יבוא השמש הזה כמו מורנו הרב?? האב יחיד הוא לבניו – ואין שני לו!!

השבר הגדול – עם הסתלקותו של המאור הגדול

כולנו היינו באבל. בכינו על הסתלקותו של מרן, בכינו על יתמותינו. עם ישראל כולו ישב שבעה. תלמידי חכמים ובני תורה בכל העולם היהודי ישבו ועסקו בהלכות אבלות. מורי הוראה מכל קצוות תבל קיבלו שאלות, וגם כשיצאו לבריתות ואירועים היה מונח בחיקם ספר "חזון עובדיה – אבלות". הלוא זה ענינא דיומא!

גם כעת לאחר שעברו כבר יותר משלושים יום של בכי ומספד, מתקשים אנו להתנחם. כולנו עצובים ושבורים. איבדנו אבא, איבדנו מנהיג. הכאב הוא אדיר מאין כמותו. החלל בלב – אינו נתפס כלל. ברכת "מחיה המתים" של החודש האחרון, מאז נסתלק מרן זיע"א – היתה שונה ואחרת!!

אולם יש מקום להתבונן על מה באמת הבכי הנורא? מהיכן נובע הקושי הגדול? מדוע איננו מצליחים לחזור לשגרה?

כאשר ישא האומן את היונק

התשובה היא פשוטה, נולדנו לתוך זה. אנחנו לא מכירים מציאות אחרת. כמו שנולדנו לתוך ארץ ישראל, ואם יגרשו אותנו אזי זה "אסון", כך אנו מרגישים שנולדנו לתוך עולם ש"מרן" נמצא בראשנו. וכשהוא נפטר, אזי התחושה היא כאילו מגרשים ומנתקים אותנו מארצנו.

אנחנו בניו, כולנו תלמידיו, ביקשנו וזעקנו, רצינו את מרן בריא ושלם, כאן איתנו, מעודד, מנחה ומכוון, מנווט ומדריך ביד אומן מלוה ומוביל אותנו, כאשר ישא האומן את היונק.

רק להזכר כיצד היה מאריך להסביר ולהאיר את הפרשיות הללו של חומש בראשית, בסיכום המדרשים ובתאור מקורי של המאורעות, שהעניק הסתכלות אחרת על כל הפרשיות.

אולי לא כ"כ מקובל להכנס לפרטים, אבל ניקח דוגמא אחת שתעיד על הכל. צאו וחשבו, איך היתה נראית 'מכת ערוב' בכל בית בישראל – לולא המחשתו של מרן זיע"א... מכת ערוב הלוא היא אחת המכות שהיו מתוארות בחן וביד אומן, בצורה מרתקת ומושכת גם לילד בן דורנו. בשיעור הקבוע של מוצ"ש, היה יושב מרן רבינו זצוק"ל, שעה ארוכה, ומתאר ממרום שבתו, כיצד אירעו מכות מצרים. יושב ומחקה צפרדעים ואריות, והכל כדאי כדי להחדיר אמונה בקרבו של עוד נער וילד.

מרן זיע"א, גדול דורנו ומנהיגו, רבן ומאורן של ישראל, שכל התורה היתה פרוסה לפניו כעל כף היד, וכל רז לא אניס ליה, שחכמתו רבה מאיתנו מאות אלפי מילין. מרן שלא פסיק פומיה מגירסא, ועליו ניתן לומר את דברי הגמ' (סוכה כח.), "ולא מצאו אדם יושב ודומם, אלא יושב ושונה", כל חייו היו מקשה אחת של תורה ועבודת ה'. רצף של עמל תורה בשילוב תפילה.

מרן רבינו היה גדול בהכל!! בכל מידה שבאים לנגוע, מוצאים ומגלים פתאום שמרן היה מושלם בה. בהתמדה. שקידה. זיכוי הרבים. הרבצת תורה. ענוה. קירוב רחוקים ומאור פנים.

וכעת הלב מתקשה לקבל וממאן להתנחם - עם הסתלקותו של המאור הגדול.

מרן החזיק את העולם בתורתו - זוהי עובדה פשוטה ומוסכמת. ומלבד עצם האמונה הפשוטה של כולנו, שצדיקי ישראל - הם עמודי העולם. כולנו מאמינים באמונה שלימה שגדולי הדור מחזיקים ומגינים הם על הדור כולו. אין זה דרשות סרק חלילה, והלוא מקרא מפורש הוא, שאמר הקב"ה לאברהם אבינו, "אם אמצא בסדום חמישים צדיקים... ונשאתי לכל המקום בעבורם". הוי אומר: צדיק בעצם לימודו, בעצם מציאותו - הרי הוא מקיים את העולם. וזהו הסוג של ה"חכם" שמת, שעליו נאמר "וזרח השמש - ובא השמש".

אבל מרן זי"ע לא הסתפק בלהחזיק את הדור - רק בעצם הישיבה מול הספרים בבית המדרש. מרן ביקש להחזיק את הדור גם בפועל ממש. לבוא, להקשיב, לשמוע, לעודד, לנחם, לתמוך ולחזק.

מרן מנהיג הדור שבכל פעם שהיו באים ומספרים לו על מישהו שחולה, מיד היה מעתיר הוא עליו בתפילה ובתחנונים, ועיניו היו זולגות דמעות מתוך השתתפות בצערו. זהו אבא אמיתי. יש אנשים ששומעים על הגזירות וממשיכים הלאה, כרגיל, ויש כאלו שבוכים... ופשוט לוקחים ללב! אינם יכולים לראות את הכאב. אינם מסוגלים לשמוע על הקיצוצים הכואבים בפת לחמם של עוללים ולהשאר שאננים. זהו ליבם של ישראל, אביהם של ישראל. מרן רבינו גדול דורנו זי"ע - זהו "אבא", ועל "אבא" שמת, מי שם פה לנחם את יתומיו לומר להם נמצא לכם אבא אחר? האב יחיד הוא לבניו - ואין שני לו!!

הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו!

מכאן נובע הכאב הגדול. זוהי הסיבה שעם ישראל בכל העולם כולו - חש אבל. כולם עצובים, כולם שבורים. איבדנו אבא. איבדנו מנהיג. בתחילה זעקנו בתפילה וכיוונו עליו ב'רפאנו', אבל כעת הכוונה היא עלינו, ש'הרופא לשבורי לב' - ירפא את שברנו.

והאחריות של מרן כלפי בני דורו לא נעצרה כאן. אבהותו ומנהיגותו לא הסתכמה אך ורק בדמעות או בכיות עם קשיי יום, אלא בהקמת וביסוס מפעלי חיים ממש, למען העם כולו. מפעלי חיים שגם אם 200 איש ינסו כעת להחזיקם ולהעמידם, הרי שהתוצאה לא תתקרב, כמובן.

כיצד? כיצד בכלל היה נראה הדור? הלוא בלי מרן זי"ע, כסדום היינו לעמורה דמינו. תארו לעצמכם מאות אברכים, אלפי בחורים, עשרות ישיבות - שכולם כולם לא היו כאן. זה אנחנו. הדור השני והשלישי שגדלנו על ברכי מרן זי"ע.

הכל הרי התחיל באותם ימים, לפני כ 60 - 70 שנה, כאשר היה העולם שמם, בני התורה היו מתי מעט, נער יספרם, ואת בתי הכנסיות היו פוקדים בד"כ רק בשבתות, ואולי גם 'עשרה בטלנים' שהיו מגיעים למנחה וערבית גם בימות החול. שיעורי תורה - מאן דכר שמיה. אולי פה ושם בכל מיני ריכוזים גדולים.

והיום, עם ישראל חי ונושם – במלוא הדרו ותפארתו. בתי כנסיות ובתי מדרשות קיימים לרוב, ומלאים מפה לפה גם בשיעורי תורה. עולם הישיבות פורח ומשגשג, ואלפי ילדי חמד ממלאים את תלמודי התורה. משפחות משפחות חוזרות ושבבות ומתקרבות לצור מחצבתם. צמאון גדול לשמוע, צמאון ללמוד. חזון אחרית הימים מתגשם לנגד עינינו.

חלומי של יוסף

אולם מי רומם את קרנם של בני הישיבות, מי נתן את הכח ואת הדחיפה, את הדוגמא האישית שאפשר ללמוד, ושצריך ללמוד – ללא הרף? היום הכל נראה טוב ויפה, ולכאורה – מובן מאליו. אבל ברור ששום דבר לא נוצר מאליו, הכל נבנה בעמל ויגיעה של שנים רבות, של פעילות תורנית רצופה ומבורכת.

כולם יודעים שכל המהפכה האדירה הזאת, יצאה לפועל אך ורק בזכות 'חלומי של יוסף' ו'חזון עובדיה' – חזונו של רשכבה"ג מרן מאור ישראל רבנו עובדיה יוסף זיע"א. הוא האיש שעומד מאחורי המהפכה הגדולה. הוא הגבר הוקם על, שהקים עולה של תורה, ועוד בתקופה בה היתה הארץ שממה מבחינה רוחנית, מסר נפשו להעמדת הדת על תילה והגדלת התורה בארצנו הקדושה ובעולם כולו. הוא אשר נשא על שכמו את משא הדור כולו, ולחם במשך עשרות בשנים לשמירת גחלת ישראל, והחזרת העטרה והמורשת ליושנה.

מאחורי אש התורה הזאת, בער ליבו הגדול של מרן רבינו הקדוש והטהור זיע"א. הוא האיש שהקים ובנה תלמודי תורה ומילא אותם בילדי ישראל. הוא חנך את מוריהם ולימד את הוריהם. הוא קירב את משפחותיהם ובנה אקלים שכל כולו תורה. הוא שדובב נדיבי עם לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות והעמיד בראשם רבני קהילות, הוא שמילא אותם במתפללים בשבתות ובחול, באמצעות שיעוריו ותלמידיו, והוא שבנה באמצעות שליחיו מקוואות להרבות קדושה וטהרה בעם ישראל. הוא פתח ישיבות, כוללים, סמינרים לבנות, ומעונות יום. ודאג לרווחתם לרווחת המשפחות ולתקציבים ממשלתיים. הוא סמך דיינים, והכתיר מאות מרבני ישראל. ומסר נפשו, למען הרבות תורה וחסד.

הוא אשר עמד והבעיר להבת קודש, בלב העם כולו. ומיום עומדו על דעתו, נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם, וכיתת רגליו בכל העולם כולו, למען הקמת עולם התורה. כמה מהמוני העם התקרבו לתורה – בזכות מרן, שלמרות גאונו הענקית בתורה, ושקדנותו, היה מוצא הוא את הזמן לדאוג לכל פרח קטן, ולכל בית ספר נידח.

אכן יש כאלו שליבם ניסה להיות עקוב, היו שבתחילה ביקשו להתעלם ולכפור בטובה, קשה היתה להם המעמסה לקבל כל כך הרבה טוב – מאדם אחד. אבל עם הזמן, לא ניתן היה להשאר אדישים אל מול המהפכה. וכיום, כולם מבינים ומרכינים ראש כלפי פועליו הנשגבים.

אז, באותם ימים, מי ידע ומי האמין, כי ההתרוצצויות שלו מעיר לעיר, ומעצרת לעצרת, ישיגו תוצאות! אבל בפועל הוא דאג ליצירת אווירה אחרת, תורנית יותר. וזה לא היה רק דרשות ודיבורים, אלא סיוע ממשי ברמה המעשית עד הדברים הקטנים. האדם הגדול בענקים – ירד עד הדברים הזולים באמת כמו פוליטיקה וכד'. וכך עולם שלם נברא כאן לפנינו. עולם שיש בו שקדנים המסורים ללימוד תורה בכל רגע דל. ויש בו עסקנים שיאפשרו להם לעסוק

בה ברוגע ובשלווה. מרן למעשה, רומם את הדור כולו, וגם הרחוקים ביותר שעדיין לא זכו להתקרב, קיבלו סביבם אנשים עם איכות אחרת. איכות – שמרן בנה.

עיצב את ה'שאיפות' של הדור הבא

מרן – רבן ומאורן של ישראל, לא רק דיבר על חשיבות התורה וערכה, אלא אף נקט בדוגמא אישית מדהימה. מה עיצב את ה'שאיפות' של בני הישיבות כיום, אם לא הדוגמא החיה והתמונה הבלתי נתפסת של מרן כמי ששוקד על תלמודו מנערותו ועד זקנה ממש?!

כולנו זוכרים כאשר הגיע ראש הממשלה לנחם את מרן זיע"א על פטירת בנו הגאון הרב יעקב יוסף זצ"ל, ומרן התבטא באוזניו, כי "למרות הכאב הגדול שיש לו על פטירת בנו, יותר כואב לו על גזירת הגיוס של בני הישיבות". גם אם מילים מזעזעות אלו טרם השפיעו על ראש הממשלה עצמו, בודאי שמילים מסמרות שער אלו – השפיעו ונתנו המון כח ועוצמה לבני הישיבות. כשהם שמעו שכואב למרן על שימשיכו לשבת ללמוד, יותר מפטירת בנו בכורו, הם לקחו איתם עוד המון כח להמשיך ולשקוד על הסטנדר, למרות כל הפרעות שבחוץ.

מרן היה מעורר את שלוחיו להתאמץ ולהלחם למען התורה, והיה משתמש בשמו של הנביא "יחזקאל בן בוזי", שנקרא כך על שביזה עצמו על דברי תורה. וניתן לומר כי אף מרן עצמו, לא חס על כבודו, וביזה עצמו וחרף נפשו, והכל כדי להרבות תורה בישראל. עד סוף ימיו ממש, מסר נפשו לזעור ולהגן על כבודה של תורה, ועל לשמירת כרם ישראל.

ועכשיו, אבינו איננו!

מכאן אולי נוכל לקחת מוסר השכל עבורינו, ללמוד ולדעת מהו כוחו של אדם אחד!!

זוהי למעשה הסיבה שבשלה הגיעו והתאספו רבבות אלפי ישראל להשתתף בהלווייתו של האיש הגדול בענקים, עד כדי שהעידו שבשעת ההלויה ה'כותל המערבי' היה שומם מאדם. לא בכדי ראינו עשרות עצרות מספד והתעוררות בכל היכלי הישיבות. לא לחינם אלפי אברכים ובני ישיבות כמו גם מאות אלפי שלומי אמוני עמך בית ישראל הקדישו שעות ארוכות של תורה ותפילה, קבלות ודמעות לרפואתו של רבינו זצוקללה"ה. האם אנו זוכרים עוד אדם שנפטר בשיבה טובה בגיל מופלג, ואנשים גדולים כקטנים, מכל הגוונים, פשוט לא מפסיקים לבכות?! הכאב עצום ונורא, החלל הוא גדול מאוד. חושך ענן וערפל שלא התכוונו אליהם, לא חשבנו שאי פעם נוסיף את צמד המילים "זיע"א" בסוף שמו של רבינו הגדול.

וזוהי גם ההזדמנות שלנו, בני התורה ובחורי הישיבות, לגמול לרבינו מעט טובה, על כל מה שטרח בעדנו, ומן הראוי להקדיש את כל לימודנו ב'זמן חורף הקדוש', לזכרו ולעילוי נשמתו הטהורה.

כאן נודה לה' על חלקנו הטוב, על אשר זכינו במשך כל שנות קיום הירחון להיות אכסניה לפסקיו של מרן זיע"א, בעשרות גליונות, ומאז ומתמיד זכינו לשמש במה – להבאת פסקיו, דרכו ושיטתו של מרן זיע"א.

ואף גם זאת, שזכינו להביא עשרות מאמרים מרבנים, אברכים ותלמידי חכמים, לקיום דבריו וחיזוק פסקיו.

ענותנותו של מרן זיע"א תרבנו, כאשר זכינו וראינו לא אחת איך שהיה מביא וקורא בד"ת שפורסמו ע"ג גליון "יתד המאיר". ואף ציטט מהם בספריו הקדושים. ולאחרונה כאשר זכינו מעט לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו של רבינו זיע"א, זכתה עיננו לראות שאף העיר בשולי הגליון אחת הנה ואחת הנה.

ומקוצר היריעה, אין כאן מקום עוד להאריך בזה, ועוד חזון למועד. רק נסתפק בדוגמא אחת קטנה שיש בה כדי להעיד על הכלל. (וזה תהיה גם ההזדמנות לתקן טעות קלה שנפלה בידנו, בזמנו).

בגליון יתד המאיר (אייר תשס"ה) הובאה תשובה ממרן זיע"א, מאשר כתב לאברך אחד שליט"א. וזה לשון תשובתו:

"לרוב טרדות אשיב על קצת חקירותיו בקצרה: א. מותר לאדם להוציא ס"ת מן ההיכל כדי לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, אם הוא רק* בנקודות ובטעמים. וכן נהג האר"י ז"ל, כמ"ש בשער הכוונות דף ס"ב ע"א. וכן פסק הרידב"ז בתשובה ח"ג סי תקכט. ובמחזיק ברכה בקונט' אחרון (סי' רפה)."

*ויש כאן טעות הניכרת, שבמקום "רק" צ"ל: "בקי". וזכינו לראות שמרן זיע"א תיקן זאת בעט, ע"ג גליון "יתד המאיר" שהיה מונח בביתו הקדוש.

מרן מעודד את הכתיבה

ובאמת, זוהי נקודה שצריך לתת את הדעת עליה, מדוע ומפני מה, פינה מרן זיע"א מזמנו, להביט ולעיין בכל מיני ירחונים. מה ראה מרן לנכון לעיין בכל ספר חדש שיצא לאור?

ואם על ספרי קדמונים שיצאו לאור מחדש ניתן לומר שזהו מתוך 'אהבת התורה', ורצון להגיע לעומקה ושורשה של הלכה כראוי. ובודאי גם מתוך 'אהבת ישראל', כפי שתמיד היה מזכיר, כי ככל שאתה יודע יותר, אתה פשוט יכול יותר לסמוך ע"ד הראשונים ולהקל.

אבל מה נענה ומה נאמר, על תשוקתו הגדולה לפגוש ספר של אברך בן 25 שנה? הלוא האדם הגדול בענקים, אשר כגובה ארזים גובהו, בקי בכל חדרי תורה ישר והפוך, האם כ"כ חסר לו ספר של עוד איזה 'אברכו' (וסליחה על הביטוי).

וכעין זה, יש לשאול, בדבר מה שרבים עומדים ומתפללים ואולי קצת משתוממים על הנהגתו של מרן רבנו זי"ע, אשר היה נוהג להביא ולהזכיר בספריו לא אחת לדבריהם וספריהם של אברכים צעירים בני דורנו, ומזכירים בדרך כבוד למרות שמדובר באיזה צורב שאך אתמול למד לאחוז בשבט סופר.

והרי הדבר תמוה מאוד, שהרי כיום, לא נדיר לפגוש אברכים אשר משתמטים מלהזכיר בספריהם מדברי חבריהם לספסל, מחברים – בני גילם, אשר כתבו כדבריהם, וחושבים בלבם אטו מהצעיר הזה יש להביא סייעתא? אך הנה הנהגתו של מרן שליט"א אינה כזו כלל, ומביא בספריו דברי אברכים צעירים שיכולים להקרא אולי נכדי תלמידיו.

אבל כנראה שכל זה נובע מתוך רצון לעודד את אותם אברכים שימשיכו בעמלה של תורה ויראו פרי. וכפי שידוע ומפורסם שזהו ההסבר לאחת מהנהגותיו הבולטות והמפורסמות של מורנו הגדול מרן זיע"א. שהיה נוהג לתת 'המלצה' כמעט לכל מחבר שידרוש, קטון וגדול שם הוא. והיה משתדל לעודד כל צורב, ולהעניק הסכמה חמה בכתב הפנינים המיוחד שלו לכל אברך. [ואף בפעמים שאין דעתו מסכימה עם כל דברי המחבר]. והסביר פעם שטעמו ונימוקו עמו, בכדי לעודד ולחזק רוחו של המחבר שימשיך בדרך זו, ללמוד ולעיין ולכתוב. וכפי שהעיד בנו מו"ר הראש"ל הג"ר יצחק יוסף שליט"א (הובא בקובץ "כללי הפוסקים" עמ' קו), שפעם שאל את מרן שליט"א לפשר הנהגה זו, והשיב לו הרב, שאם בזכות המכתב אותו מחבר ישב וילמד עוד, וישקיע בכתיבה וסיכומים – הדבר כדאי, והיה זה שכרו, לעודדו שימשיך בלימודו.

וכע"ז ראה בגמ' שבת (ק"ה סע"ב), אמר אביי, תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן. והיינו אפילו שהיה זה רק צורבא מרבנן – היה אביי חוסך מפיתו בכדי לעשות סעודה לכבודו, היות וזכות גדולה היא לעודדם שימשיכו בלימודם, שיוסיפו עוד בעסק התורה בעמל ויגיעה.

ובשורש הדבר, אין ספק שמלכתחילה עצם העיון בספרי אברכים בני דורנו, ובירחונים למיניהם, הכל נובע אך ורק מתוך ענוותנותו הגדולה, ואהבת תורה אמיתית, כי רק מי שיש לו "אהבת תורה" מחפש בכל דרך שבעולם, בכל ספר שיהיה, והכל כדי להוסיף עוד ידיעה ועוד השגה בתורה, אפי' הקטנה והפשוטה ביותר. רק מי שיש לו "ענוה" ואינו חושב ומרגיש שהתורה מתחילה ומסתיימת בו, יעיין בכל ספר שיהיה, ואף יצטט אותו מעת לעת.

ענוה איתנה שמגיעה מתוך שלימות וישוב הדעת, ומתוך עמל עצום ועמוק בלימוד התורה. וכפי שמפורסם בשם בעלי המוסר, שרק ע"י לימוד תורה הרבה, מתוך עמל ויגיעה גדולה, יכולים לקנות קנין בנפש את מידת הענוה, היות שרק אז מבינים את גודלה ועומקה עד אין סוף, ואת קטנותו למולה. וככל שלומדים יותר תורה, כך קונים יותר ענוה!

כל מלה – אוצר יקר!

ועוד יש להוסיף על חביבות התורה אצל מרן זיע"א, כי רבים שואלים על גודל זכרונו של מרן, היאך יתכן שכל התורה כולה נמצאת אצלו ממש בגדר "מונח בכיסתיה". ושמעתי לנכון הגדרה מעניינת בזה, והיא, כי לכל אדם ישנם בחיים איזה רגעים מיוחדים בהם הוא לומד איזה חידוש נוצץ ומשמה, עד שהוא מתלהב ואינו יכול לשכוח אותו, וכמעט יוצא בריקוד. כמעט לכל אחד קרה, שנתקל באיזה רעיון מתוק לפרשת השבוע שפשוט 'תפס' וליווה אותו, עד שמרוב שמחה מיופיו היה מספר ואומר זאת לכל מי שפוגש ברחוב.

ואמרו, שאצל מרן רשכבה"ג זיע"א כל שעותיו היו כאלו. כל מלה של תורה היתה יקרה אצלו, והיה מתענג ושמה על כל תוספת ביאור או הבנה בתורה, יותר מזהב ומפז ממש. ולכן כעת מובן איך הוא זוכר כל מה שלומד, ושכל התורה מונחת בכיסו, היות וכל מלה וכל אות של תורה, היתה חביבה אצלו כיהלום רב ערך, עד כדי שאינו יכול לשכוח אותו.

אכן, נכון שמרן היה בעל 'כשרונות', וכפי שמעידים כולם, אבל זהו דוקא הפלא הגדול, שלמרות שהיה בעל כשרונות גדולים והיה אולי יכול להסתכל סביב ולומר, אין לי אף מתחרה בסביבה, אפשר פחות לעמול, פחות להשקיע, מרן זיע"א לא הרפה. וגם בגיל 90 היה יושב ולומד באותה שקידה ובאותו ניצול זמן מאין כמותו.

וכאן המקום להזכיר, את אשר ראינו בביתו פנימה של מרן זיע"א, כאשר זכינו לאחרונה להכנס אל הקודש ולבקר בהיכלו של המלך. וראיתי שבספריה שם היה מונח ספר 'תפילות וסגולות', והיה בעיני תמוה, (שמרן הרי היה דרכו שלא להרבות בסגולות וכדומה), ואמרתי מסתמא מרן לא פתח ספר זה. אך לפתע אני מבחין ב'סימניה' שמבצבצת מתוכו. וכשאני פותח לראות היכן הסימניה מונחת, אני נדהם ומופתע לראות שהיה זה בעמוד של "תפילה שיזכה הוא וזרעו להיות עוסקים בתורה". מדהים. הוי אומר, שגם בגיל 93, היה מרן יושב ומתפלל - שיזכה לעסוק בתורה!!

ושלא תהיה טעות, זהו אותו מרן מחבר סדרת "יביע אומר" שלפיה פוסקים והולכים בכל העולם כולו. זהו אותו מרן שכבר בתור אברך זכה לחבר חיבור אדיר שעורר רעש גדול. ועל כל ספר שלו, צריך לחבר ספרים וחיבורים כדי לבאר ולהרחיב את הנכתב בו. גם הוא, עדיין בהגיעו לגבורות, היה מתפלל שהקב"ה יפתח ליבו בתורה.

תורת אמת היתה בפיהו

אם עוסקים אנו ב'ירחון תורני' אשר מטרתו לעודד כתיבת חידושי תורה ופרסומם, ולעיתים מצוי, בעיקר אצל הצעירים, שיכולים להמשך אחר ה'נוצץ' למרות שאינו אמיתי, ויכולים לפעמים להעדיף את הפלפול הזוהר, למרות שהוא דחוק ביותר. על כן שומה עלינו להזכיר כאן, את דעתו הידועה של מרן זיע"א כנגד כל הפלפולים "ואת לחצנו - זה הדחק", ותמיד היה קורא ומעורר דברי מוסר בזה, לבני התורה ובחורי הישיבות הע"י.

וראשית נקדים שורותיים על ענוותנותו של רבינו, שאלו דברים שטוב שישים למולו כל אווז בקולמוס, להזכיר לעצמו תמיד את חשיבות לימוד תורה לשמה, ולא כדי להתגדל ח"ו.

רבים היו שואלים, מפני מה מרן זיע"א לא היה מרבה להוציא גם מכתביו על הש"ס, חידושים ופלפולים ממה שכתב, מלבד ב' כרכי "מאור ישראל" על הש"ס. וישנה שמועה שאחרי שהוציא מרן את מאור ישראל על הש"ס, פנו אליו בחורים מישיבת "חזון עובדיה", ואמרו לו, רבנו, עכשיו ב"ה כולם רואים את כוחו ואת זרועו הנטויה של רבנו גם בחידושי גמרא, ולא רק בהלכה. ימשיך רבינו להוציא עוד ספרים בגמרא, כדי שב'עולם הישיבות' יראו את כוחו של הרב גם בחלק זה.

שמע הרב את דבריהם, (כך מספרת השמועה), ואמר, אם זו המטרה - כדי שידעו, אינני צריך להמשיך להוציא!

ומכאן יש לנו להתעורר על חשיבות החיפוש אחר האמת, וכפי שהיתה דרכו והנהגתו של מרן רבינו זיע"א משך כל חייו. "תורת אמת היתה בפיהו, ועוולה לא נמצא בשפתיו". ותמיד היה רודף וחותר שיהיו דבריו לאמיתה של תורה ולעומקה של הלכה. "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא". ולאור זאת נוכל אנו הקטנים ללמוד ולהבין, לפי דרכנו, עד כמה יש לנו להיות מתונים וזהירים בלימודנו וכתיבתנו, וכל מגמתנו תהיה תמיד אך ורק לאמיתה של תורה ללא נפתל ועקש. ולנקוט משנה-זהירות שלא לעסוק בפלפולים של הבל ובודאי שלא להעלותם ע"ג הכתב.

וכאן המקום להזכיר את דברי מרן רבינו זיע"א, אשר היה מרבה לעורר בספריו הקדושים (ובפרט בהקדמות), על החובה להתרחק מלהתעסק בפלפולים של הבל, ואף בהספד על כמה מרבתי היה מזכיר זאת, [יעויין חזו"ע אבלות ח"ג (עמ' רנה), ובמה שהאריך בזה עוד, ע"ש]. בכדי להורות על מעלתם שלא הלכו בדרך פלפול של הבל. ואף אנו נלך בדרכו, ונזכיר בהספדו, את הדברים שכתב בענין זה בכתי"ק שנודמן לידנו בס"ד כעת, וזה לשון קדשו^א:

"הנה כל מה שכתבתי מנעורי, ומה שחידשתי ופלפלתי בגמרא ובפוסקים, לא העלתי על ספר, כי את הכל ישא רוח, (שאין זה אלא הבל ורעות רוח, כדי לחדד את התלמידים). ואף על פי שנוהרתי כל מה שאפשר שיהיה עיקר הפלפול לאמיתה של תורה, מ"מ אי אפשר שלא יתערבו בהם דברים שאינם קרובים לאמיתה של תורה".

הנה כל מה שכתבתי מנעורי, ומה שחידשתי ופלפלתי בגמרא ובפוסקים, לא העלתי על ספר, כי את הכל ישא רוח, (שאין זה אלא הבל ורעות רוח, כדי לחדד את התלמידים). ואף על פי שנוהרתי כל מה שאפשר שיהיה עיקר הפלפול לאמיתה של תורה, מ"מ אי אפשר שלא יתערבו בהם דברים שאינם קרובים לאמיתה של תורה.

^א וכך הם דבריו של הגאון השאגת אריה (בהקדמת ספרו, עם שינויי לשון קלים, ע"ש), ודברים אלו היו תמיד מרגלא בפומיה של מרן זיע"א, וכנראה כאן בכת"י זה, העתיק לדברי השאגת אריה הללו בקצרה, למען יהיו למזכרת בין עיניו. (וכפי הידוע, שמרן היה רגיל שכשהיה מוצא איזה לשון מיוחדת, היה מעתיק אותה בקצרה כמערכה). ומכאן נבין עד כמה היתה גדולה זהירותו של רבינו מסרך פלפולי הבל, ועד כמה היה מתרחק מכל זה. (וכתב-יד זה, הרי הוא "משלים את התמונה", ומעיד כאלף עדים על דרך הנהגתו העקבית של מרן בזה בכל ספריו, לאורך כל ימי חייו, בלא לזוז נימה).

ובאגב, נציין, כי כעיי"ז מצינו שכתב הגאון הפני יהושע בהקדמת ספרו, אחרי הנס הגדול שנעשה לו, שניצל מבין ההריסות של השריפה הגדולה. וכתב בזה"ל: "ומאז השמתי הדברים אל לבי, שיהא עיקר לימודי בדבר הלכה בסוגיית הש"ס ופוסקים, ושלא להעלות בכתב שום דבר בעיניני הדרוש או שאר לימודים, שהם רחוקים ממרכז לימוד האמת". עכד"ק.

[והנה, כאמור, הן אמת שהרב העדיף בחיים חיותו להתמקד ולהקדיש את כוחו וזמנו לעריכת פסקי הלכה למעשה, ולהכנת ספרי ההלכה לדפוס, "סולת נקיה" לדורות יבואו (כלש"ק), למען ידע ישראל את הדרך ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשון. אולם אין ספק כי גם כל חידושי שכתב וסידר על סדר הש"ס, ומחברותיו אשר הניח אחריו ברכה, הינם סולת מנופה, כדת וכהלכה, לאמיתה של תורה, וגם הם עוסקים תמיד סביב "ארבע אמות של הלכה", כאשר זו היא דרכו ושיטתו בכל ספריו, הן בהלכה והן בתלמוד, בחיפוש אך ורק אחר האמת לאמיתה, תוך זהירות תמידית מפלפולי סרק.

ולאור זאת, מה טובה השמועה, ישמח לב מבקשי ה', כאשר נודע לנו כי ישנו צוות גדול של ת"ח, מגדולי תלמידי מרן זיע"א, שיושבים במכון "מאור ישראל", ועמלים כעת על עריכת וסידור כתביו של מרן זיע"א על סדר הש"ס, (ובו גם על סדר "נשים-נזיקין"), וכפי שכבר בחיים חיותו ציוה להם שישומו ליבם על זאת, לטפל ולהכין את כתביו על הש"ס לדפוס. ואין ספק שהיום בו יצאו ספרים אלו לאור, יהיה יום בשורה עבור בני התורה ובחורי הישיבות. וכדגים שבים אשר משתוקקים לטיפת מים חדשה, כך צמאים עמלי התורה ולומדיה לעוד ועוד מפרי תורתו של מרן רבינו הקוה"ט זיע"א].

□□□

כאן הננו במסירת מודעה, כי בל"נ כל גליונות "יתד המאיר" במשך השנה הקרובה, יעסקו בעז"ה סביב דרכו ודמותו של מרן זיע"א, ובמשך כל השנה הקרובה נשמח לקבל מאמרי זכרון מקוריים, ומשא ומתן הלכתי בתורתו, לפרסום בגליונות הבאים. כמו גם כתבי יד קדשו.

כ"כ משורות אלו תצא הקריאה, לכל מי שיש באמתחתו – עובדות וסיפורים נוספים שטרם התפרסמו על מרן גדול ישראל זיע"א, שלא ימנעו טוב מבעליו, ויפרסמום ויוציאו לאור עולם, לכבודה של תורה. בבחינת: "ומעשה ידיו מגיד הרקי"ע". בעבור נלמד מדרכיו – למען נלך בדרך טובים וארחות צדיקים נשמור'. (ע"פ משלי ב, כ).

□□□

נחתום בכבוד אכסניה, הלוא היא מוסדות "יתד התשובה" בראשות מורנו הגאון הרב רפאל כהן שליט"א, אשר הקים עולה של תורה בעיה"ק צפת, ובעינו הטובה מבקש להגדיל תורה בכל רחבי הארץ, באמצעות הירחון התורני הלזה. וניתן להתפעל תמיד מההתבטלות הגדולה שהיתה לו בפני מרן זיע"א, ותמיד היה חוזר ומדגיש את האהבה והערצה האמיתית שיש לו למרן מאור ישראל זיע"א, תוך צייתנות מלאה, וביטול כל הרצונות האחרים מול דברי מרן זת"ע.

ומרגלא בפומיה, מאמר הגמ' (ב"ק מא:), על שמעון העמסוני שהיה דורש כל 'אתים' שבתורה, וכשהגיע ל"את ה' אלוקיך תירא" – פירש. עד שבא ר' עקיבא ודרש, "את ה' אלוקיך תירא" – לרבות תלמידי חכמים. והמפרשים שואלים, מדוע זה וכיצד לא פרש שמעון העמסוני גם כשהגיע לפסוק "ואהבת את ה' אלוקיך", הרי מה היה הוא יכול לדרוש ולרבות ב"את" הזה? והשיבו, שבודאי דרש לרבות תלמידי חכמים, כי באהבת תלמידי חכמים – ברור הדבר שכן ראוי ונכון לאהוב אותם כמו את השי"ת, אולם חשש ר' שמעון לדרוש כן גם לגבי יראה מהם, עד שבא ר' עקיבא וחידש שגם לגבי יראה מתלמידי חכמים, יש לירא מהם כמו מהקב"ה. אבל לגבי אהבתם, ברור הדבר לכולם, ללא שום הו"א אחרת, כי יש לאהוב ת"ח – ללא שום גבולות! זוהי, למעשה הסיבה שחרגנו כעת מן השורה, והוצאנו לאור קובץ מיוחד ומוגדל, לכבודו ולזכרו של מרן רבינו הגדול זיע"א. כי באהבת תלמידי חכמים – אין לה קץ ושיעור.

זכר צדיק לברכה. זכותו תגן עלינו.

המערכת

OVADIA YOSSEF

RISHON LEZION

AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף

הראשון לציון

ונשיא מועצת חכמי התורה

JERUSALEM מ כסלו 5774 ירושלים

המלצה

הריני ממליץ בזה עבור מוסדות "יתד התשובה" המתנוססים לתפארה בעיה"ק צפת ת"ו. בהנהלתו של ידידנו הדגול והנעלה מזכה הרבים רב הפעלים הרה"ג רבי רפאל הכהן שליט"א, המונים כשש מאות תלמידים, אשר כוללים: תלמוד תורה, ישיבה קטנה לצעירים אשר שוקדים על לימוד תורתנו הקדושה יומם ולילה, ומתחנכים שם וקונים דעת ויראת ה', וכוללים לאברכים ולבעלי בתים, וקול התורה נשמע מפיהם של האברכים ובחורי החמד היקרים, וגם פועלים במערך של שיעורי תורה בקיבוצים ובבית הסמוכים, לקרב רחוקים ולאמץ קרובים, ואף הקימו סמינר לבנות ישראל "כנפי יונה" אשר מתחנכות שם בנות בדרך אימותנו הקדושות, ובכל לב ידרשו על טובתן והצלחתן של בנות ישראל היקרות, לחנכן ליראת ה' טהורה ולמידות תרומיות, איישר חילם לאורייתא.

מצוה רבה לסייע בידם ולתרום למען המוסדות הנ"ל בעין יפה וברוח נדיבה, ומה' תשאו ברכה.

וכל העוזרים והמסייעים יזכו לאורך ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים בעושר אושר וכבוד, הצלחה וכל טוב "כי עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר"

אשרי המצליח להוסיף יתר תועלת
לעין אמת עץ חיים היה למחזיקים בה

אברהם אברהם

אגיד דברך וטוב לו לחזק

אברהם יוסף

דברי פתיחה

סימן לא

הרב רפאל כהן שליט"א

ראש מוסדות "יתד התשובה"

נקודות ועובדות לאורו של מרן זיע"א

מה נאמר ומה נדבר... מה נאמר ומה עוד יאמר, מה נכתוב ומה יכתב עוד על אור העולם כולו "מאור ישראל" שמו, הוא מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא.

ברתת ובחלחלה ברעדה ובעין דומעת, עם כל הקושי הגדול, "השבעתי" את קולמוסי לכתוב את המילים הבאות בין היתר גם בגלל שנאמר (משלי ג כז) "אל תמנע טוב מבעליו". "בעליו" הם בית ישראל שיזכו ללמוד על האור הגדול שהאיר ומאיר ועוד יאיר. של עטרת ראשנו ע"ה, ממה שראתה עיני וממה שחוויתי בעצמי במשך קרוב ל-40 שנות לימוד בתורתו של מרן זצוק"ל וממשנתו החינוכית.

הגמרא במגילה אומרת (כט ע"א) ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה, אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת, בשאין שם כל צרכו, אבל יש שם כל צרכו אין מבטלין. וכמה כל צרכו...? רב ששת אמר כנתינתה כך נטילתה, מה נתינתה בשישים ריבוא, כך נטילתה בשישים ריבוא, ה"מ למאן דקרי ותני, אבל למתני, "לית ליה שיעורא..." - אין לו שיעור, כולם צריכים לבטל תורה ולהשתתף בהלוית תלמיד חכם שלמד קרא ושנה.

בהלוית מרן ע"ה קבלנו משמעות נוספת למילים "לית ליה שיעורא" אין לו שיעור... אי אפשר לשער ולהעריך כמה השתתפו בהלויה, מליון, יותר או פחות...

השקדן שהנהיג דור

עבר יותר מחודש מאותו יום מר ונמהר ונורא, ואנחנו מסרבים להתאושש, מסרבים להאמין שהנורא מכל קרה. בכל העולם כולו, יגון ושבר, חושך ענן וערפל, אי אפשר לתאר את התהום שנפערה, עדיין לא הומצאה המילה שיכולה להגדיר ולבטא את תחושת היתמות, הכאב והיגון, זה כמו יציקת בטון גדולה, כמו בנין ענק שנפל ונבלע לתוך האדמה. אני מקבל טלפונים מכל מיני מקומות, אנשים בכל העולם שבורים ורצוצים, תחושת היתמות עומפת את כולנו. הקהילות היהודיות בצרפת ובג'רמניה שהייתי מבקר אצלם, מתקשרים אלי כשהם בוכים ומזועזעים, לא מסוגלים לקבל ולעכל.

עוד ביום שלישי, יום אחרי האובדן הגדול, היתה בצרפת ברית מילה של שתי ילדים תאומים, וכבר הונצח מרן והונצחה תקופתו, בשמם, כאשר לילד אחד קראו 'עובדיה' ולשני קראו 'יוסף', צאו וראו עד כמה ועד היכן היתה השפעתו וההערצה אליו, בכל העולם כולו.

אכן גם בצרפת ובג'רמניה הרחוקה, ובעוד קהילות רבות בכל רחבי העולם העמיד מרן רבינו עשרות תלמידים שהיו יושבים ומקשיבים לשיעור הגדול בתבל באמצעות שידורי הלוויין, וכמובן באמצעות ספריו הרבים והמאירים שהיו לכולנו כמו 'אורים ותומים'.

מה אמר השוטר הערבי לחברו

לפני שבע שנים נסענו לג'רבא יחד עם הגאון הראשון לציון הרב יצחק יוסף שליט"א, בנו של מרן, שיבלחמו"א, שדה התעופה בג'רבא התמלא מבני הקהילה שבאו מהרובע היהודי, לשדה התעופה, להקביל את פניו והתחילו לשיר שירים של "שמחת תורה" לכבודו של הרב. ובשדה התעופה אני שומע ערבי אחד שואל את חברו, מי זה הרב הזה? (בורא עולם גלגל שאשמע את תשובתו), הוא השיב לו בזה הלשון: "זה הרב, שאבא שלו, הוא הרב של כל כדור הארץ". ואכן מרן ותורתו האירו וזרחו על הארץ כולה, והדריכו וניווטו קהילות שלימות בכל העולם כולו.

בבכי עם הילדה רחל אפרת תחי'

זכורני רק לפני כשנה וחצי כשנכנסו אליו אל הקודש פנימה באנו לפניו כדי שיברך את הילדה רחל אפרת אמיאם תחי' הילדה הקטנה שניצלה מהתאונה, ונותרה לבדה לפליטה מכל משפחתה אשר נספתה באסון בדרך לטבריה, מצמרר היה לראות את לבו הבוכה של מרן בשעה שהוא מלטף ומנחם את הילדה רחל אמיאם, איזה לב רחום, איזה לב חם ואוהב. אי אפשר לשכוח את התמונה הזו. של הלב הגדול והענק של נשיא ישראל, שנקרע אל מול הילדה הקטנה וחסרת הישע.

מעבר לגאונות הנדירה, להתמדה בלתי נתפסת, לזכרון בלתי אנושי, מעבר למרן המנהיג, נשיא מועצת החכמים, היה גם מרן החנון והרחום עם הלב האדיר שיצא אל עם ישראל, נשא את משאם, כאב את כאבם ובכה יחד איתם. נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם.

מדוע התקשר מרן לצפת

לבי נמס בקרבי, כשאני נזכר איך שבפעמים קודמות כשמרן רבנו נשא את חוליינו ולא הרגיש כ"כ טוב, ואנו קיימנו כאן בצפת - כמו בכל מקום בעולם היהודי - תפילות ותחנונים לרפואתו, וכשב"ה הבריא, היה מתקשר אלי ברוב ענוותנותו ואומר לי, "תודה רבה ר' רפאל, תודה רבה לכל אותם שהתפללו לרפואתי".

רק לאחרונה לפני חודשיים, חגגנו את מעמד "חנוכת בית הכנסת" שאת כף הטיט הראשונה לבנין בית הכנסת יצק מרן מאור ישראל זצוק"ל בביתו שבירושלים, אל תוך דלי אשר הוכנס אל יסודות בנין בית הכנסת. אי אפשר לשכוח את התמונה, נכנסנו אל הרב אחרי תפילת שחרית, כשבידנו דלי מלא בבטון ודלי ריק, ביקשנו מהרב שיזכה אותנו שאת הכף הראשונה של בנין בית הכנסת הוא יצוק, ומרן הסכים בשמחה ובמאור פנים כדרכו תמיד. מרגש היה לראות את מרן מחזיק את הכף בידו ואומר: "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה", ואח"כ תוך כדי הטלת הכפות עם העפר והמלט מהדלי המלא לדלי הריק, לחש מרן: "לאוקמא שכינתא מעפרא". וכך העביר מרן זצוק"ל י"ג כפות (ספרנו!) של רחמים מהדלי המלא לדלי הריק אשר הוכנס כמות שהוא ליסודות הבנין. ואכן ב"מגילת היסוד" של בית הכנסת, וגם בסידורי התפילה המיוחדים שהוצאנו רק לאחרונה, השתדלנו והקפדנו שהכל יהיה ע"פ פסקיו והוראותיו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל.

כמה שווה סטירה ממרן

ואכן במבנה של הישיבה שלנו בצפת לצידו שוכן בית הכנסת החדש, זכינו לראות ולהבין בחוש את מהות המושג "סמירת זקנים - בנין" (במ"ת כמובן), והצלחנו ללמוד כמה ערכה של 'סטירה' של מרן זצוק"ל.

בשנים שניהלנו במוסדות משא ומתן לרכוש את המבנה הגדול ורחב הידיים בו שוכנת הישיבה כיום, התקיים משא ומתן ארוך ומייגע עם הנהלת "הסוכנות היהודית", שהיתה בעצם הבעלים של אותו מבנה. הפגישה האחרונה לקראת סגירת החוזה, התקיימה בירושלים, וסיכמנו להפגש בחצות היום, אנחנו אכן הגענו בדיוק בזמן שנקבע לפגישה, אך לעומתנו, הממונה מצד הסוכנות איחר ברבע שעה... פניתי אליו בחיבות, ושאלתי, אני שהגעתי מצפת הרחוקה הצלחתי לדייק בזמן, ואיך אתה שנמצא כאן ב'מרכז' מאחר...?

ענה לי אותו נציג, יכולתי להגיע בזמן, אלא שאחר שכבר יצאתי לפגישה נזכרתי שיש לי דבר יפה במשרד להראות לך, ולכן חזרתי בחזרה למשרד כדי להביא זאת לפגישה ולשמח אותך... תוך כדי דבריו מוציא הלה מכיסו תמונה קטנה שבה הוא יושב בצילו של מרן מאור ישראל זצוק"ל כשמוך מעתיר עליו ברכות, וכדרכו בקודש גם סוטר לו על לחיו...

אותו אדם התפאר מאד בתמונה הזו, הוא ידע והכיר את הערכתנו הגדולה למרן, וביקש לשמח אותנו ולהראות לנו אותה. אני מצידי יחד עם התמונה הזו, הצלחתי לראות ולהבחין בתמונה אחרת, נוספת, רוחנית, שמעבר לכל הכיסויים ומאחורי אותו נציג רחוק, שאמנם לא זכה לשמור מצוות, ישנה נשמה יהודית טובה...

והמפתיע מכל, כי בסיום אותה פגישה, הסתיים המשא ומתן ונקבע הסכום הסופי של המקח, שבעצם בס"ד היה הוא נמוך מהסכום הראשון אותו דרשה "הסוכנות" בעבור המבנה בכמה מאות אלפי דולרים. עם לחיצת היד ואמירת "מברוק" - "מזל טוב", הוסיף נציג הסוכנות ואמר לי, "תאמר 'לרב שלך' (הכונה למרן זצוק"ל) שעל כל סמירה וסמירה שנתן לי, הורדתי לכם 100 אלף דולר". ככה נקנה המבנה בו שוכנים כיום מוסדות "יתד התשובה". צאו וראו מהו ערכה של סמירת חיבה.

השכן, כ"ק האדמו"ר מלעלוב זצוק"ל

מתוך כך שהישיבה עברה למקום חדש, גרמה לכך שעוד איזור שהיה שמם מתורה, הפך והתמלא בקול תורה ותפילה.

במוצאי שבתות היינו עדים למחזה הנפלא כאשר זכינו לראות כיצד כ"ק האדמו"ר מלעלוב זצוק"ל (שנפטר בליל יום הכיפורים לפני 4 שנים), שהתגורר בסמיכות לישיבה במוצאי שבת היה מגיע לשיעורי הגדול של מרן מאור ישראל זצוק"ל בלווין. תוך שהיה מתפעל מאד מגדולתו וחכמתו של מרן, ובסיום השיעור שמענו אותו איך שהיה מרבה להודות לה' על שזיכה אותו לשמוע את דברי תורתו הנפלאים של מרן זצוק"ל.

ואכן, רבנו בשיעוריו הנפלאים, היה מעביר את התורה במתיקותה, והיה מתאמץ להוריד ולהקטין עצמו מאד, והכל כדי לשמח ולקרב אותנו אל התורה, וירד משה אל העם. האדם הגדול בענקים, היה עוזב ונפרד בקושי רב מן הגמ' והלימוד, ויוצא ללמד דעת את העם.

פעם שמעתי אותו מבאר על מאמר חז"ל, "אשרי מי שעמלו בתורה", הוא שאל מפני מה מוגדר לימוד התורה כ"עמל", והרי מי שבאמת לומד יודע שאין תענוג גדול יותר מאשר לשבת ללמוד, מדוע מתייחסים לעסק התורה כ"עמל"?

ותשובתו הנפלאה הסבירה את הנהגתו שלו, הרב השיב, הנה אדם שרוצה ומשתוקק ללמוד נהנה מכל דקה של לימוד מול הספר, אבל הוא חייב לצאת ולהפסיק, בשביל להרבות חיילים לתורה, מוכרח

לצאת מבית לבית, בשביל לחזק את התורה, זה נקרא 'אשרי מי שעמלו בתורה', אשרי שהוא עמל - על אף שקשה לו הוא עובר ממקום למקום כדי להרביץ תורה, זה נקרא עמלו בתורה.

אדם שיראה את חיבוריו הרבים של רבנו הגדול, יהיה סבור ובטוח כי מסתמא, מחברם הגדול, של כל אותם ספרים לא יצא לדקה מביתו, ומאידך אדם שיראה את שיעוריו המרתקים, מלאי הסבלנות והחן, יהיה בטוח שאדם זה חלילה לא הספיק ללמוד רגע, וכל היום היה עסוק בדרשות, כאשר רבינו שילב את כל הדברים יחדיו, והוכיח לנו, כי אהבת ה', אהבת התורה ואהבת ישראל - אחד הם. ואכן כל לימודו מיום עומדו על דעתו, היה רצף אחד, מקשה אחת של הרבצת והפצת תורה, גם כשיוצאים מהבית אין לסגור את הספר, הרי הוא רק קם ויוצא לכמה רגעים, אבל הוא תכף חוזר אז למה לסגור.

רבינו הוכיח שאפשר אחרת, אפשר לשקוד על התורה ללא הרף, ומאידך להנהיג לחנך ולהוות דוגמא למליון איש שצעדו אחר מיטתו ולעוד מליונים רבים שלא הספיקו להגיע מהעולם כולו.

רבנו הוא אבינו שהזיל דמעות של כאב עם כל יהודי ששחר לפתחו, בפמירתו לא השאיר אדם שלא הזיל עליו דמעה, לא השאיר עין יבשה. מעולם לא בכו כ"כ הרבה אנשים, בדמעות אמת, חמות ורותחות על אדם שנפטר בגיל כזה.

כולם היו בניו - כל אחד הולך וצועד בתחושה שהיה לו קשר אישי עם הרב. כי הרב ידע להעניק לכולנו, לכל בניו, את מלוא החום והחיך, ידע להעניק קרבה וחיבה, כח ועוצמה לכל איש ציבור וגם לכל אדם פשוט ככל שיהיה. ודי היה רק מלראות את זיו פניו הקדושות, והחיך הטהור שהיה מתנוסס עליהם דרך קבע, בכדי להתחבר ולהעריץ את הרב שדמה למלאך ה' צבאות.

מרן ע"ה ידע להעריך את הזמן

הזמן הוא הדבר היקר ביותר עלי אדמות, ואתו אפשר להשיג את כל המזכות שבעולם, החכם יודע לנצל כל רגע ורגע בחייו עד שאפשר יהא לומר עליו, מה שנאמר על אברהם: "ואברהם זקן בא בימים..." פירוש, הביא עמו את חשבון ימיו, מלאים ומנוצלים באופן מקסימאלי.

מי שראה כיצד מרן ע"ה מזדרז בכל מעשיו כדי ללמוד ועוד ללמוד, למד גם להעריך ולייקר את הזמן. כדי להבין את ערך הזמן, ומה אפשר לחולל בכל רגע, ניתן ללמוד מדברי חז"ל הקדושים על מה שהגמרא שואלת (שבת קנא ע"ב) מי נקרא שופך דמים? ועונה, "המעצים עיניו של גוסס עם יציאת הנפש", גוסס שעומד למות ואם יעצמו את עיניו, יזרוזו את יציאת נשמתו ברגע אחד לזה יקרא רוצח!!! הרוצח לקח לגוסס רגע בעוה"ז, שאיתו אפשר לזכות לעוה"ב.

כוחו של רגע! ניצול הדבר היקר ביותר שיש בעוה"ז, ואכן כך אמרו באבות (ד י"ז) "יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב". ומה שנאמר שעה, היינו אפילו רגע כל שהוא שניתן לעשות בו תשובה.

ועוד מצינו בגמרא בברכות (ד ע"ב) "תנא מיכאל באחת גבריאלי בשתיים, אליהו בארבע וכו'". מדבר על מספר הפריחות שכל מלאך עושה לצורך שליחותו, כאשר זמן כל פריחה הוא רגע.

ויש לשאול ולהבין מה רוצה הגמרא ללמדנו בענין זה, בכמה פריחות כל מלאך עושה את שליחותו? וכי תחרות יש כאן?!

אלא, ללמדנו אמרו חז"ל שהמלאך מיכאל שדרכו לבשר בשורות טובות עושה זאת בפריחה אחת - ברגע אחד, והקב"ה רוצה לזרז את שליחותו. אבל המלאך גבריאלי, שבשורותיו לא תמיד טובים, מעכב

אותו הקב"ה לפריחה נוספת, לרגע נוסף, כדי שאולי עוד יחזור האדם בתשובה, וברגע השני תתבטל שליחותו של גבריאל.

נורא למתבונן! אין כאן תחרות, יש כאן זירוז וייקור הזמן בכל רגע ורגע.

וכך גם ביארו לנו רבותינו את דברי הנביא יונה שאמר: "שאוני והטילוני אל הים" שרצה להרויח בעוה"ז עוד כמה רגעים נוספים...

ואכן בכל שמרן ע"ה יקר והערך את הזמן, כך גם ה' יתברך החזיר לו בכפלים ובירך את רגעיו.

ומעשה שהיה כך היה...

באחת הפעמים שרצינו להיכנס אל מרן ע"ה, אל הקודש פנימה, נקבעה לנו הפגישה לשעה 1:00 בצהריים. הגענו לביתו של מרן ע"ה בין שש או שבע דקות לפני השעה אחת, בחניה אנו רואים את רכבו של מרן נוסע, הבטנו היטב וראינו את פני מרן ע"ה ברכב. חששנו, שמא דבר הפגישה נשכח מהרב, אבל, בין כך ובין כך המתנו ברכב.

והנה בדקה לפני השעה אחת, מרן חזר עם נהגו, (חשבנו שכנראה סיבת הנסיעה התבטלה ברגע האחרון משום מה). נכנסנו למרן, וכשיצאנו שאלנו את נהגו האיש ר' אברהם, להיכן נסעתם לפני מספר דקות? והוא ענה לנו בחיוך, הרב הספיק להיות סנדק בברית וחזרנו...

כידוע, מרן ע"ה היה מבקש לא לעכבו והיה אומר "מי שברך" לקהל וחזר ללימודו.

שערי דמעות לא ננעלו

דומה שפירוש המילים הללו עולה על עיניו של מרן ע"ה, ששערי עיניו לא ננעלו מלבכות, על צרות הכלל והפרט ואכן תפילותיו ודמעותיו לא שבו ריקם.

ומעשה שהיה כך היה...

לפני 18 שנים, תקפו אותי כאבי ראש עזים, בבדיקות נתגלה דם בראשי בשני הצדדים, לאחר מספר ימים של בדיקות וצינזורים הוחלט לבצע ניתוח להוציא את הדם. שאלתי את הרופאים, "ממש ניתוח?" ענו לי, "יצטרכו לעשות שני חורים במקום הדם ולשאוב אותו. שאלתי איזה גודל החור? ענו לי כגודל קש שתיה.

השיחה התקיימה יום חמישי, כאשר נאמר לי שביום ראשון שאחריו אמור להתבצע הניתוח, ביקשתי להשתחרר לשבת, ונאותו לי רק לאחר שחתמתי. שבתתי בירושלים ונקבעה לי פגישה אצל מרן למוצ"ש. זכיתי להיכנס אל הקודש, מרן הניח את ידיו על ראשי וברכני, ולאחר מכן התנצל שעליו להכין את השיעור (בלויין), בירר איזה מסכת אנו לומדים כשעניתי "קידושין" הביא לי את המסכת ללמוד, ואמר לי שאצטרף אליו לשיעור, פתחתי את הגמרא, ובמקום ללמוד הבטתי על מרן ע"ה כשהוא לומד...

הגיע זמן השיעור ויצאנו, וידו אווזת בי, כאב לבן, הכניסני עמו לבית הכנסת היזדים ודאג שלא ידחפו כדי שלא יגרמו לי תזוזות מיותרות בראש שעלולות חלילה להזיק לי.

באותו מוצ"ש ארע הרצח של ראש הממשלה רבין, וכל המדינה היתה רועשת וגועשת. במקום לחזור לביה"ח בלינסון בשעה 9:00 בערב כפי שהייתי אמור, הצלחתי להגיע רק בשעה 1:00 בלילה.

כשנכנסתי למחלקה פגש אותי הרופא, ולשאלתי ענה לי שלא נראה לו שמחר יהיה לי ניתוח כי מן הסתם יערכו רק ניתוחים דחופים. אחר כך נאמר לי כי כנראה ביום שני יתקיים הניתוח ולצורך כך כדי שהניתוח יהיה במקום המדויק של הדם בראש, נתבקשתי לעשות CT נוסף ביום שני בבוקר.

לאחר הצילום ביום שני, הנחתי תפילין, וביקשתי מבורא עולם שאזכה גם מחר להניח תפילין בלי תחבושת. והנה תוך כדי שאני ממתין שיקחו אותי לחדר הניתוח, האחות ניגשת ומודיעה לי שאני משוחרר לבית. נדהמתי, ויותר מזה - נבהלתי, מה קרה? שלחה אותי לרופא, הרופא ביקש את צילום הרנטגן כשהבאתי לו את הצילום הראה לי שהדם נעלם. תמהתי, "מה זאת אומרת הדם נעלם?" כיצד הוא נעלם? ענה לי, "כנראה נספג בגוף..." ואני, הרגשתי צורך רק לעדכן אותו שבמוצ"ש קיבלתי ברכה ממרן זצ"ל.

על מה בכה מרן ע"ה

מרן ע"ה שילב בתוכו עוצמות שכליות ורגשיות כאחד ובלי להתבלבל. רבה של צרפת הרה"ג יוסף חיים סימרוק שליט"א סיפר לי באחת הפעמים שישבנו בצרפת ושוחחנו על מעלת הדור שלנו שזכה שיש לו את מרן ע"ה וכך פתח ואמר, "אני אספר לך מי זה הרב עובדיה..."

ומעשה שהיה כך היה...

לפני כמה שנים הכומר הראשי של פריז שלח אליו שליח שהוא רוצה לדבר עמו ביחידות, כי דבר סתר לו אליו. כשהגיע אליו הרב סימרוק, הופתע לשמוע מהכומר הזה כי ידוע לו שהוא יהודי, אלא שבצעירותו נשבה לבין הגוים, ולמד את כל תורת הנצרות, ונתעלה אצלם בשל כשרונו הגדול, עד שעשאוהו לראש הכמרים שלהם, וכעת אין לו את האומץ לעשות מעשה ולקום ולפרוש מהנצרות, ולחזור למוטב. ואשר על כן הוא מבקש מהרב, שלאחר שהוא ימות, הוא מבקש מכבוד הרב סימרוק שידאג לעשות לו איזה עילוי נשמה כפי יכלתו.

הרב סימרוק, שנתקל בפעם הראשונה בשאלה כזו מעניינת, לא ידע כיצד עליו לנהוג במקרה זה, ולכן המתין שיודמן לו להגיע לפוסק הדור מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, ולשמוע בפניו את השאלה הנדירה. ואכן, הזדמנות זו לא איחרה לבא, וכשהגיע הרב סימרוק לירושלים, עלה לבית מדרשו של מרן זצוק"ל, ושם סיפר לו על השאלה הנ"ל. כששמע כך מרן זצוק"ל, השיב לרב סימרוק, שכשימות אותו כומר ישתדלו לארגן מנין יהודים שישתתפו בהלוויה בלא לעורר חשד מסויים, וכשיגיעו למקום שאין בו צורת צלב ופסל, יאמרו שם פסוקים מסויימים, וכן יאמרו קדיש לעילוי נשמתו.

לאחר שסיים מרן זצוק"ל לפסוק את פסקו, החל לפתע לבכות, נבהל הרב סימרוק שמא הוא גרם צער למרן זצוק"ל בשאלה זו, ושאל את מרן זצוק"ל מדוע הוא בוכה. אך מרן זצוק"ל השיבו כי הוא בוכה על אותו יהודי-כומר, כי איזה גיהנם מחכה לו לאחר שנשמתו תעלה למעלה... כששמעו כך הנוכחים בחדר, השתוממו לראות את גדלותו של מרן זצוק"ל, שמצד אחד פוסק את ההלכה בישב הדעת, אך מצד שני כמה גדולה רגישותו ואהבתו לכלל ישראל, עד שהוא בוכה בדמעות שלישי כאשר הוא שומע על נשמה מישראל שעתידה לסבול בעולם העליון.

שמו של מרן גרם לחזרה בתשובה

מעשה שהיה כך היה...

פעם ראיתי יהודי משלנו שמתגלח בתער מול המראה, הזדעזתי לראות דבר כזה כ"כ מקרוב. זהיתי אותו, לא יכולתי להוכיח אותו בשעת מעשה, ומאידך גם לא יכולתי גם לשתוק. בעודו מול המראה מעביר את הסכין, קראתי לו, הסתובב אלי, אמרתי לו "למה? למה? אבא לא מרשה!!!!" והראיתי לו באצבעי כלפי מעלה, כלפי הקב"ה. והמשכתי ללכת, הוא רץ אחרי עם סכין הגילוח ושאל אותי, כבוד הרב, איפה מותר כן להתגלח בסכין? כשראיתי שהוא מתכוון ברצינות אמרתי לו, אסור בכלל! וכדי

לעודד אותו אמרתי לו, אם תקבל על עצמך לא להתגלח בסכין, אזכיר אותך מחר לברכה אצל מרן. כששמע את שמו של מרן, מיד חזר לאחוריו, זרק את הסכין כשפניו חצי מגולחות וכך עזב את המקום. למחרת הגיע אלי לשיבה וראיתי שפניו מגולחות לגמרי והראה לי שקנה מכונת גילוח, שמחתי מאוד ואמרתי לו ששמו הוזכר לברכה. ולאחר שבוע חזר אלי שוב, עם ארגז ובו 20 מכונות גילוח לחבריו שבצבא... ומאז חזר בתשובה, אשרינו...

מדוע מרן לא נכנס לרכב

ומעשה שהיה כך היה...

יום אחד, לפני שנים רבות מאוד, זכיתי ומרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א הזמין אותי לביתו להתייעצות באיזה ענין מסויים. בשעה שהגענו, כמובן מצאנו שמרן זיע"א רכון על ספרו ולומד, כשראתה אותנו הרבנית מרגלית ע"ה, פנתה אל מרן זיע"א ואמרה לו: "הגיעו מצפת", אך מרן לא שומע וממשיך ללמוד, חזרה ואמרה: הגיעו מצפת, ומרן לא שומע, שוב חזרה ואמרה: הגיעו מצפת, ושוב מרן לא שומע, הוא שקוע בלימודו. ורק בפעם הרביעית שמע אותה מרן והורה לה להכניס אותנו. וכשנכנסנו, ראינו איך מרן פונה לעברנו ומסתובב בכסאו בעודו מחזיק את הספר ועיניו שקועות בתוכו, כאדם שקשה לו הניתוק מצינור החמצן שלו, עד שהתיק את עיניו מהספר, סגר אותו, ואמר לנו: ברוכים הבאים...

והנה לאחר שסיימנו לדבר בענין שלשמו באנו, ונפרדנו ממנו לשלום, ירדנו למטה, וראינו שגם הנהג של מרן זיע"א יורד במדרגות, ואחריו יורד מרן, הנהג הזדרז לפתוח את הדלת של הרכב למרן כדי שיכנס, והנהג עצמו נכנס למקום הנהג, והמתין שהרב יכנס וישב ברכב. אך מרן שראשו עדיין היה שקוע בתלמודו, עבר את הרכב והמשיך ללכת הלאה, ולא נכנס לרכב. כשראה כך הנהג, יצא מהרכב, תפס את מרן וכיוון אותו שישב ויצעד לכיוון של הרכב, ושוב חזר הנהג ונכנס למקומו והמתין למרן שיכנס. אך מרן שוב עבר ליד הרכב והמשיך ללכת כשכולו שקוע בשרעפים ולא נכנס לרכב, אלא המשיך הלאה. בינתיים ירדה הרבנית ע"ה וראתה שהדלת פתוחה ומרן לא שם. מיד הורתה לנהג להכניס את הרב, ואז הלך הנהג תפס בידו את מרן זיע"א, וממש הכניס אותו לרכב. רק כך יכול היה להיות במוח שמרן לא ימשיך בהליכתו. כל מי שראה מחזה הוד שכזה, הרגיש שהוא רואה ספר תורה מהלך!

ענותנותו של מרן ע"ה

מעשה שהיה כך היה...

בשנת תשל"ט לאחר נשואי שלחתי לשאול את מרן ע"ה שאלה - היות ובצפת יש שני כוללים, כולל אשכנזי וכולל ספרדי בציון של רשב"י במירון. חשבתי שכדאי לי ללמוד במירון, אך מאחר ואני כהן וידוע לי שדעת מרן שגם קברי צדיקים מטמאים, חשבתי אולי יהיה ניתן לסמוך על הדעות האחרות כדי ללמוד

במקום שלבי חפץ, שלחתי למרן את ספקותי ושאלתי לדעתו... (ע"פ עצה שקיבלתי, שלחתי יחד עם המכתב גלויה כדי להקל על מרן שיענה לי בכתב מיד על הגלויה), קבלתי את תשובתו של מרן מודפסת במכונת כתיבה (ואת הגלויה החזיר) ושם כתב לי שאין מה לסמוך על הדעות המקילות ועלי ללמוד בכולל בצפת, ובנוסף זכיתי לקבל ברכה ממנו.

טבת	תשל"ט — 1979	JANUARY
יז	שלישי	16 Tuesday
7		
7.30		
8		

הצילום מתוך יומנו של מרן זיע"א. התשובה במלואה, מובא להלן בעמ' 42, ע"ש.

לפני כחמש שנים, אחד מהאברכים החשובים שלנו בכולל מראה לי שמצא בגניזה שיצאה מבית מרן ע"ה, את יומנו המשרדי של מרן ע"ה כשהיה רב ראשי בשנת תשל"ט, ושם כתוב בכתב ידו הבהיר "תשובה להרב רפאל כהן מצפת" ושאלני האם הכוונה אלי? התרגשתי מאוד, והוצאתי את מכתבו של מרן ע"ה שענה לי על השאלה הנזכרת בענין הלימוד במירון...

אהבתו וחיבתו של מרן

ומעשה שהיה כך היה...

יום אחד סיפר לי אדם שנכח במקום, ושמע מישהו מדבר עם מרן ומאשים אותי באזני מרן באשמה חמורה. כששמעתי זאת עליתי מיד לירושלים כדי לדבר על כך עם מרן ע"ה.

ישבתי לצידו והסברתי לו את גרסתי, והוא האזין היטב (כשהמרחק בינינו 10 ס"מ), כשסיימתי הרים מרן את פניו ובידו הימנית ונתן לי סמירה ואמר "אתה חושב שקיבלתי עליך לשון הרע?!" כ"כ התרגשתי ושמחתי עד שהתבטאתי אח"כ כי כדאי היו כל הדיבורים, רק כדי לזכות בסמירה הזו.

תורת אמת היתה בפיהו

מעשה שהיה כך היה...

לפני כעשרים שנה, כאשר התקיימו בחירות למשרת "רב עיר" באחת הערים בארץ, וחברי גוף הבחור באותה עיר שהיו מקורבים למרן זצוק"ל ולתנועת ש"ס הקדושה, היה מנוי וגמור עמהם להצביע בעד מועמד מסוים, אשר הוא קרוב ללבם, ויעזור להם בענינים הפוליטיים והחברתיים, ואילו המועמד השני היה מתנגד להשקפת עולמם בענינים מדיניים ופוליטיים. וזמן קצר לפני ההצבעה עלו אל מרן זצוק"ל לקבל את אישורו הסופי לתמוך במועמד הקרוב ללבם.

אך מרן זצוק"ל ביקש להיפגש עם שני המועמדים, כל אחד לבדו, ורק אחר כך הוא יחליט במי לתמוך. והנה לאחר שמרן זצוק"ל דיבר עם שניהם בדברי תורה, נוכח לדעת שדוקא המועמד השני שהיה רחוק מהשקפת עולמם של אנשי ש"ס הוא תלמיד חכם גדול יותר, ופסק להם להצביע דוקא בעדו. וכשמענו בפני מרן זצוק"ל שהרי הוא לא אוהד את תנועת ש"ס, והדבר יגרום להם בעיות בעיר מבחינה פוליטית, אמר להם מרן זצוק"ל בזה הלשון: "כל ימי הייתי נלחם בתנועות דתיות למיניהם שממנים רבנים לפי שיוכם לזרם הפוליטי, למרות שאינם ראויים לתפקיד זה, האם אתם מבקשים ממני שאני יעשה כמעשיהם, וגם אני ימנה רב שאינו ראוי כל כך רק מפני שהוא מקורב אלינו, למרות שיש רב אחר שהוא ראוי יותר? חם ושלום!!..."

עוד אבינו חי

הלב נצבט, פתאום כולנו חושבים על "הפעם האחרונה", השיעור האחרון, הכתיבה האחרונה, התפילה האחרונה, התמונה האחרונה, אבל באמת לא היתה פעם אחרונה, אלא זה עדיין ממשיך. עוד אבינו חי בקרבנו. תורתו, מורשתו, לא ימחו לעד מליבנו.

יש רבנים, יש דיינים, יש ראשי ישיבות, יש רבני קהילות, יש דרשנים, יש מרביצי תורה, אבל מעל כולם, חופפת דמותו המאירה והזוהרת של מרן רשכבה"ג זצוק"ל, אשר ליווה וניווט את הדור כולו, הדרך וכיוון מאות אלפי אנשים שהלכו לאורו הגדול ולא זזו מהוראותיו.

מרן מאור ישראל זצוקללה"ה –

בחיינו שתינו את דבריו בצמאון, וכעת בהסתלקותו נותרנו עם חיבוריו בארון, נשתדל בכל כוחנו ונמשיך דרכו בעוז ובגאון, עד אשר בימינו במהרה, יבוא ינון. אנו תפילה יהי רצון, ש'ארוננו של יוסף' יכפר על עון, וסילוקו יסלק את החרון, ולפניו יתברך יקרא בגרון, שיבוא משיח יגאל את ההמון. אמן כן יהי רצון.

המתפלל על כך עם רבבות תלמידיו בארץ ובעולם. בפרט כאשר נקבל על עצמנו בס"ד ללמוד מאורחותיו, ולנצור זכרו לעולם.

ויהי רצון שכל הדברים הנ"ל יוסיפו לו נחת רוח בעולם האמת, בכלל כל דברי השבח והתהילה שדיברו וכתבו אודותיו בכל רחבי הארץ והעולם בחודש האחרון, ובפרט הדברים המובאים בקובץ הנפלא, אשר אנו זוכים להגיש לפניכם היום במסגרת ירחוננו החשוב "יתד המאיר".

וב"ה ירחון "יתד המאיר" - זכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה. וזכינו שמרן מאור ישראל זיע"א, היה נהנה ממנו, ומשבח ומפאר את המאמרים המובאים בו. והיה מחזק את ידינו תמיד להמשיך בהפצת תורה - בכל המישורים - ביתר שאת וביתר עוז.

וכאן המקום להודות ולברך לכל העוסקים במלאכת הקודש, אשר השקיעו שעות רבות, ימים ולילות, בכדי לברך על המוגמר, לזכרו ולכבודו של מרן שר התורה עט"ר, זכותו תגן עלינו. אמן.

מרן זיע"א מעיין בירחון "יתד המאיר", לצידו הרב רפאל כהן שליט"א משמש כ'רב המקדים' לפני השיעור הגדול של רבינו

מתורתו של מרן רבינו הגדול זיע"א

סימן לב

דרוש לחנוכה מעצם כתי"ק של מרן רבינו הגדול זיע"א

* חנוכה תש"ט לפ"ק.

(ובו מוסר לצדקה וגמילות חסדים).

ב ילקוט (מלכים סימן קפד): אמר ר' חנינא, בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ונשאר מקופל עד אחד בניסן, כי הקב"ה חשב לערב שמחת המשכן בחודש שנו"ל יצחק, ומעתה הפסיד כסליו, אמר הקב"ה עלי לשלם לכסליו, מה שילם לו הקב"ה חנוכה חשמונאי. ע"כ.

הנה זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, כי בחנוכה בחוט המשולש אשר לא ינתק, בג' דברים אשר עליהם העולם עומד תורה ועבודה וגמילות חסדים.

תורה, כמבואר בדרוש הקודם^א כי על ידי זה השכילו להבין כל עמי הארץ כשראו הנם של השמן הכירו כי אף הקב"ה מקיים גזרת חז"ל שגזרו על העכו"ם כזבים לכל דבריהם, ואז קימו וקבלו ספיר גזרת חז"ל.

ועבודה, היא עיקר הנם כמו שכתב הבית חדש (סימן תרע) בשם המרדכי, כי על ידי שנתרשלו בעבודת הקרבנות גזרה מלכות הרשעה לבטל התמיד. ואפשר לומר עוד כי מצוה אחת יש

בידינו היא הדלקת נרות בית המקדש, ואם תתבטל ח"ו נהיה אבודים, שנאמר להעלות נר תמיד, כל זמן שמדליקים אותה הם עומדים תמיד וכו', עמדו וטמאו כל השמנים, וכששבו בתשובה והעירו נפשם למות הושיעם ה' על ידי כהני העבודה. ע"ש.

וגמילות חסדים, כי נר מצוה מסמלת קיום נפשות עם ישראל, שנאמר נר ה' נשמת אדם, ולכן נהגו העניים לחזור על הפתחים בחנוכה, כמו שכתב באר היטב (ס"ס תרע), כדי לעזור ולסעד. וכבר ידועה המליצה כי שד"ר אחד לא היה יוצא כי אם בכסליו, וראיתו כי בגמ' אמרו (חולין ז'): יש שאין לו ורצה ויש שיש לו ואינו רוצה, נמצא יש שיש לו כים אבל לבו בל עמו כי אין לו רצון לתת, ויש להיפך, אבל אגן בדקין בשמא הוא חודש "כסליו", היינו "כים לב", שה' יחון אותם ויהיה להם כים, וגם יעוררם לתת, ויהיה להם גם לב להיות נתבעים ונותנים. כי הלא אף חנוכה המשכן נעשתה מכיסן של ישראל, ויקחו לי תרומה וכו', שהיו נתבעים ונותנים. ועשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח.

ועל כן מצוה עלינו לתרום למוסדות הצדקה ככל אשר יכולים לעשות וכו'. ומקוה אני כי דברים הללו היוצאים מן הלב יעשו רושם שלם בלבכם המהור, ולא חצי דבר, כעין שמבדחים בשם ר' נפתלי מרופשיץ כי אחר דרוש אחד נשאל מהרבנים על קומב דרושו ומה היה הנושא, ואם דבריו עשו רושם, הוא ענה כי דרוש דרש על ענין הצדקה והוא חושב שדרשתו עשתה מחצה. כשנשאל מה זה מחצה, ענה כי העניים הוא במזון

^א מאמר זה והבא אחריו, נמסרו בהשתדלותם של מקורביו של מרן זצוק"ל. הג"ר אליהו שטרית שליט"א, הג"ר שאלתיאל עמר שליט"א, וכן בסיועם של מוה"ר הג"ר משה יוסף שליט"א, ויד ימינו של מרן הר"ר צבי חקק שליט"א. וזו ההזדמנות הצנועה להודות להם על כל פעלם ועמידתם שנים רבות לימינו ולמענו של מרן זיע"א. תשוח"ח להם. ויעמוד מליץ יושר בעדם. אמן.

^א כנראה שהוא הדרוש שהודפס במאור ישראל דרושים, עמ' ק. דרוש ב' לחנוכה. המערכת.

ט). ואומרים בזה בשם ר' ישראל מרוזין (כ"ב בספר מדור דור ח"ב צד רג. אכן בשרי המאה ח"ג צד קיא, כתב זה בשם ר' משה חיים אפרים נכד הבעש"ט ואחי ר' ברוך ממז'בוז'), על הפתגם השומה נותן, והפקח לוקח. כי השומה חושב שהוא נותן, אכן הפקח להיפך יודע כי בנתינתו לעני הוא לוקח. וזה שאמר "ולוקח נפשות חכם", ר"ל החכם והפקח בנתינתו הוא רואה כי הוא לוקח נפשו של העני ונפש זרעיותו, וכמו שאמרו כל המקיים נפש אחת וכו'.

והנה אם כי מצינו (סוכה מט:) בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים מן הצדקה, צדקה בממונו גמילות חסד בין בגופו בין בממונו, צדקה לעניים גמילות חסד בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים גמילות חסד בין לחיים בין למתים. נמצא שהגמילות חסד מתעלית במה שישנה גם עם המתים. ויותר על כן אמרו חסד שעושים עם המתים נקרא חסד של אמת. (ור"ב ריש פרשת ויחי כתב שהוא ר"ת ארון מטה תכריכים). מכל מקום הא ודאי מסתברא כי העושה עם החיים שכרו כפול ומכופל, כי היא תועלת גדולה מאד לחי להרבות מצות, אשר על ידי זה יכול העני לברך מאכלו וכיוצא בזה. מה שאין כן במתים חפשי מן התורה ומן המצות. ועוד יותר על כן נ"ל, כי מאן דמחית נפשיה לספיקא כמו בעניים שיש בהם רמאים, כמו שאמרו בכתובות (סח.) וברות רבה (שם), יצר הרע מתגבר עליו ביותר, ושכרו גדול יותר, כיון שהוא נותן לעני לקיים מצות ה' אע"פ שיתכן שזה שלפניו רמאי הוא, א"כ יש לו מלחמה פנימית אם לתת או לאו. מה שאין כן בגמילות חסד שעם המת ללוותו ולקברו, הוא חסד שאין בו ספק. וככה ממליצים בשם הגאון ר' ליב ברלין אבי הגר"ב, (כ"ב שרי המאה ח"א צד רלב, ס"פ יט. אולם בספר מדור דור ח"ב צד רמח, הובא זה בשם הגר"ש קלוגר), כי מדוע רבים מתרשלים בצדקה ולא בגמילות חסד של המתים, לפי שמדת האמת אהובה, על כן לעני מפקקים

שהסכימו לקבל, אבל אם הסכימו גם העשירים לתת אינו בטוח...

אכן דעו נא רבותי כי עשיר שאינו נותן לצדקה, הוא חולה מחלה קשה מחלת הנפש, ואם החולה מתרפא על ידי סמים מרים, אף העשיר כששומע דברי תורה, על ידי סמים² - זו התורה שהיא סם חיים או אז יכנע לבבו, ויהא נתבע ונותן.

ומספרים בתלמיד חכם אחד שביקש לעשות צדקה ונכנס אצל עשיר גדול אחד, שאלו מפני מה בא כבודו אלי, ענהו לבקר את החולה, שנאמר (קהלת ה, יב) "יש רעה חולה... עושר שמור לבעליו", אמר לו אם כן קיימת המצוה של ביקור חולים מול רשות והפטר. ענהו, עוד לא קיימתיה כהלכתה, שהרי אמרו רז"ל כל המבקר את החולה נוטל אחד משישים בחליו, ואני עדיין לא נטלתי כלום...

רואה אני רבותי כי כמה מאלו שהיו במקצת מתנמנמים בדברי המוסר שהזכרתי החלו לפקוח עיניהם ולהתעורר לאור הבדיחות הללו³, אולם ידעו כי המברך "המעביר חבלי שינה מעיני", צריך לסיים "ברוך גומל חסדים טובים לעמו ישראל...". (ראה מדור דור ח"ב צד⁴ רסח, על ר"ש אהרונסון רב דת"א).

ודעו נא רבותי כי יותר מה שעושה העשיר עם העני, העני עושה עם העשיר, וכמו שאמרו רז"ל על הפסוק "אשר עשיתי עמו היום בועז", ולא אמרה אשר עשה עמי. (רות רבה פרשה ה' סימן

² ובתוכם דברי מוסר ותוכחת, ולכן נחשבים מרים בעיניו, והוי כעין המשל. המערכת.

³ כבר ידוע ומפורסם מנהגו של מרן זיע"א, למשוך ולעורר את לב השומעים בדברי בדיחותא, וכך היה מקרבם בדברי מוסר ותוכחת מגולה. המערכת.

⁴ בעבר, היו שכותבים "צד" במקום "עמוד", כידוע, וכיון שמאמר זה נכתב בצעירותו של מרן (תש"ט), לכן נקט לשון שהיו רגילים בה בזמנם. המערכת.

באמתות דבריו, אבל המת שמוטל לפניו ברור שהוא מת באמת, לכן מזדרזים ללוותו ולהספידו ולקברו. וזה שאמר חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת. ע"כ. ובזה אני מפרש מה שאמרו (סוכה שם): אמר ר"א גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד, אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל, קוצר ודאי אוכל. כי נתבאר שגמילות חסדים היא במתים שאין בהם ספק, אבל בצדקה לעניים יש ספק אם יאכל. ובכל זאת אומר אני שאין זה מתנגד למה שאמרתי, כי שם מדברים בכללות, אבל אם באמת נמצא שהמקבל הצדקה היה עני, שכרו של הנותן שהכנים עצמו לספק הוא גדול מאד מזה שעשה באופן ברור. וכעין מה שמצינו בסנהדרין (קג.) שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך, ופירש רש"י שהוא יותר קשה מודאי נדה שעל ספק הוא מיצר ויצרו תוקפו לומר מהורה היא ועל חנם אני מונע. ע"ש. וידוע דהמעם שאמרו רז"ל (קדושין לא.) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, כמו שכתבו התוספות שם לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור. ועוד כ' דיצרו מתגבר עליו. ה"נ שהוא נותן צדקה לעני שכרו גדול יותר מגמילות חסדים.

איברא דאיכא למידק בתוספות בבא מצינא (נמ.) שהקשו על מה שאמרו נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ולא ילבין פני חבירו ברבים, והרי אפילו בא על אשת איש ודאי טוב ממלבין, שיש לו חלק לעולם הבא וכו'. מוכח דעונש הודאי חמיר מפי, דאל"כ מאי קשיא. ולכאורה יש צד להחמיר בספק, שהעושה הספק מורה היתר לעצמו דאולי הדבר מותר, ואינו מתחרט ומצטער בלבו אחר העבירה, מה שאין כן בודאי עבירה. וכמו שכתבו כן תלמידי רבינו יונה ריש ברכות (בגמ' ד"ה ואע"פ שאין ראיה לדבר), שלכן החמירה תורה באשם תלוי הבא על הספק שצריך שיהיה שוה ב' שקלים, אבל חטאת הבאה על הודאי די בשוה מעה, והסביר המעם הגז' ע"ש. וכן כתב הרמ"א בהגה (סימן תרג.) וראיתי

שכן תפסו התוספות לשיטתם בכריתות (כה:). ע"ש. ועיין תלמידי רבינו יונה (ריש ברכות). ובתשו' שערי צדק (חאו"ח סימן קט) הביא לתרץ קושייתם על פי הרמ"א או"ח (סימן תרג.), וכתב שהוא דבר יקר מאד. ע"ש. ודו"ק. ואע"ג דלרש"י הגז' ל' יש להקל קצת בספק אשת איש משום שבא על ידי תגבורת היצר ביותר, מה שאין כן בודאי היה לו לנצח את יצרו, ולא דמי לשונג שבא מקרה לידו להכי ספק חמיר דאחר מעשה אינו מתחרט כל כך כאמור. ואתי שפיר קושית התוספות דלעולם עונש הודאי חמיר. אולם בירושלמי (סוף פרק קמא דקדושין), מי שבאה לידו ספק עבירה ופירש ממנה נותנים לו שכר כעושה מצוה. ופירש מהר"ש יפה דלרבותא נקט ספק עבירה, וכל שכן ודאי שיצרו תוקפו יותר ע"ש. נמצא אדרבה ודאי עבירה יש להקל מצד זה יותר מן הספק כיון שיצרא אנסייה. ובאמת שנראה זה היפך דברי רש"י הגז' ל' ורש"י עצמו בבבא מציעא (קז.) כתב, שלא תהיה אשתך ספק נדה, וכל שכן ודאי. א"כ אין צריך לומר דהספק יצרו תוקפו יותר. ובבבלי קדושין (למ:) איתא, שבאה לידו עבירה ופירש נותנים לו שכר וכו'. וראיתי להרב קרבן העדה ובשורר קרבן, שדח' פירוש מהר"ש יפה, דהפורש מספק עבירה שכרו יותר, וראיה מהרמ"א הגז' ל'. ואינה ראיה כמבואר. ועכ"פ לכל אפייא צריך להרבות בשכר הצדקה שהיא בספק, יותר מגמילות חסד. ודו"ק.

ונשוב אל המאמר כי העולם עומד על גמילות חסדים, דהמעם לזה כמו שכתב הרב פרשת דרכים (ריש פרק יח), בביאור מה שאמרו בעירובין (פו.) אימתי ישב עולם לפני אלקים בזמן שחסד ואמת מן יצרוהו, דהכוונה כמו שאמרו במדרש רבה, בראשית ברא אלקים, חשב לבראו במדת הדין, כשראה שאי אפשר בלא רחמים שתף מדת הרחמים עמו, שנאמר ביום עשות ה' אלקים וכו'. וזה שאמר אימתי ישב עולם לפני אלקים, במדת הדין, הרי אינו מתקיים בכך, והשיב בזמן ששומרים חסד ואמת. וכמו שאמרו

בילדותו שהיה משחק עם תינוקות, והעמידו עין ארוך באלכסון והתחרו זה בזה מי יעלה ויגיע אל ראשו, כלם היו מגיעים לחציו וכושלים ונופלים, אולם מגדל הקמץ קפץ והגיע אל ראשו. ראהו זקנו הגר"ז בעל התניא, ואמר לו כמה כוחך יפה מכח חבירך, ענה התניוק: הם עלו ועיניהם למטה לארץ, ראו כמה גבוהים הם נסתחרר ראשם בשלל ונפלו, אכן אני עליתי ועיני למרום ראיתי כמה שפל אני, התחזקתי והתגברתי בכל כחי בעליה אחר עליה עד שהגעתי לעליונו של הקרש. ע"כ.

ומזה מוסר השכל שאל יסתכל אדם במילי דשמיא אלא לרום שמיא, ורק אז יוכל להתגבר על יצר הרע המתקנא לבל יעלה במעלות הקודש. צריכים הרבה להתבונן על דרכי אבותינו הקדושים תנאים אמוראים סבוראים גאונים פוסקים ראשונים ואחרונים¹ היאך עלו במעלות התורה ומעניקים גלגל חמה בקומתם, ועב"ז חשבו עצמם לאין. כמו הגאון ר' עקיבא איגר המצויין בענותנותו הגדולה, למרות היותו חד בדרא. ועל אחת כמה וכמה אנן איזובי קיר שאנחנו באמת אין ואפס בתורה ומצות, בטלים בתתק"ס לעומת ערך הגאון הנז'. ועל ידי הסתכלות זאת נפקח עינינו ולהאירם בשקידת התורה, ובזריזות המעשים טובים, אשר בלעדיהם נוח לאדם שלא נברא. [וכבר הרחבנו מעט בדרוש לענוה², אכן הזכרנו ד"ז בקצרה לענין מה שאמרנו אשר בשמים ממעל וכו']. (ועיין משל ונמשל בענין הסולם לבור ולעליה).

אהיה כמל לישראל "יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון", ס"ת חנוכה. "יפרח" גימ' ביום כ"ה כסליו חנוכה. "יפרח כשושנה", גימ' מתתיהו כהן גדול.

במדרש רבה דגדולה צדקה שהופכת מדת הדין לרחמים. ע"ש. וזה שאמר העולם עומד על גמילות חסדים, מטעם זה שבזה יתגלגלו עליהם מדת הרחמים. וזה שאמר בבבא בתרא (י.) את החסד זו גמילות חסדים, ואת הרחמים זו צדקה, כי הצדקה יאות לקראה רחמים כי בזה דן הקב"ה במדת הרחמים. ויש לרמוז על שלשה דברים אלו שהעולם עומד עליהם, ר"ת חק"ת עולם, חסד קרבנות תורה, כי הם מקיימי העולם. והם כנגד ג' אבותינו הקדושים, וג' רגלים. (כמבואר לעיל בדרוש לסוכות ושמחת תורה³).

וכבר העידונו רז"ל ישראל רחמים וגומלי חסדים, הביטו אל צור חצבתם וכו' אברהם אבינו ע"ה, ונלכה באורחותיו. ואם כי לא רבים יחכמו ויחשבו שיחסר ממונם על ידי הצדקה, והאמת כי כל בתר איפכא, כמו שאמרו מלח ממון חסר (כתובות סו:). וזה שאמר קרנו תרום בכבוד, כי הקרן שלו ירום ונשא וגבה. וכן אמרו רז"ל (גמין ז.) וכן נגוזו ועבר וכו'. ואלה שענים רעה בשלהם לאמר יתנו אחרים ואני לא אתן, בכדי להרבות ממונם, ורצים אחר הממון אשר לא יועיל ביום עברה, ומסתכלים כמה שלמעלה מהם בעושר לרדוף ולהשיג, ושוכחים דברי המפרשים "אשר בשמים ממעל, ואשר בארץ מתחת", ר"ל בדברים שהם מצות ומעשים טובים, מילי דשמיא, הסתכל למעלה ממך, לומר פלוני מרבה בתורה ומצות למה אגרע ממנו, ולא לשמוח בחלקו לומר יש הרבה שאינם עושים מעשים טובים כמוני, וזהו אשר בשמים, ממעל, אולם ברכוש וכבוד, מילי דארעא, מתחת, הסתכל כמה שפחות ממך כמה אנשים שאין להם למחצה ולשליש ולרביע ממך, ובוזה תהיה עשיר השמח בחלקו.

ולזה סמכתי משל מה שמספרים על הגאון צמח צדק ר"מ מליבוויץ' (מדור דור ח"ג צד פו)

¹ ונאים הדברים למי שאמרם. זכר צדיק לברכה.

² הודפס במאור ישראל דרושים עמ' שית.

³ הודפס במאור ישראל דרושים עמ' עד.

סימן לג

אם מותר לעשות או לקיים מנורה בעלת שבעה קנים*

קהיר, מנורת זהב (תש"י) לפ"ק.

רק באו ליישב הלשון "אכסדרה תבנית אולם", שכיון שפתחו רחב הרבה דמי לאכסדרה, ולעולם שאין איסור בעשיית אכסדרה אלא עד שתהיה דומה ממש לאולם. וכן הגאון חכם צבי (סי' ס) השיג על מהריק"ו, וכתב, שדבריו תמוהים מאד, שלפע"ד מעולם לא עלה על לב התוס' לומר שאף שאינו דומה כדוגמת האולם ממש אסור, משום שהוא נראה כדוגמתו, שא"כ איזה שיעור יהיה להיתר, מי חכם ויבן את זאת ויגיד לנו עד היכן אדם טועה בדמיון מראית עיניו, אלא שלא אסרו אלא דוגמת האולם כצלמו ודמותו באורך ורוחב וגובה ממש, הא אם שינה דבר מותר, וכפשט השמועה.

ואיך שיהיה נראה שגם מהריק"ו מודה שאם שינה בנרות של המנורה באופן שמעכבים זה את זה, דשפיר דמי לעשותה. וכמו ששנינו במנחות (כח.), ששבעה נרותיה מעכבות זו את זו. (ופירש רש"י, נראש של קנה מן המנורה היה נר כעין צון ושם נותנים השמן והפמילות). וכל הסוגיא מוכחת כן, שכל דבר שהיה פוסל בפנים מותר לעשות בחוץ, ומה שאמרו אבל עושה הוא של חמשה קנים או שמנה קנים חדא מנייהו נקט ואורחא דמילתא היא שלכל קנה עושים נר אחד לתת שם שמן ופתילה וכו'. ע"ש. [ואמנם הגאון שואל ומשיב קמא (מ"ג סי' עא) כתב להשיב על דברי החכם צבי, ובמחכ"ת אין דבריו מחוורים]. וכן ראיתי להגאון מנצור מרזוק בספר קרבן אליצור (סאלוניקי תקל"ו ע"ז מג. דף לז ע"ג), שתמה על המהריק"ו הנ"ל, שאיך הוציא דין זה מדברי התוס', ובאמת שדבריהם ברורים, שלא באו אלא ליישב מה שהוקשה להם הלשון אכסדרה תבנית אולם וכו'. אבל הדבר ברור שאף התוס'

נשאלתי על המנורות החשמליות, בעלות שבעה קנים, שהקודשו לבתי כנסת שונים, אם יש היתר לקיימן.

איתא בר"ה (כד.) לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרא תבנית אולם, חצר כנגד עזרה, שלחן כנגד שלחן, מנורה כנגד מנורה. אבל עושה הוא מנורה של חמשה נרות ושל ששה ושל שמונה, ושל שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכות, שנאמר לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמי. וכתבו התוס', סתם אכסדרה אין בה אלא ג' מחיצות והרביעית פרוצה במילואה, כדמוכח בב"ב (כה.), והאולם לפי שפתחו היה גדול, אע"פ שהיו לו גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן, ולא היה פרוץ במילואו, קרי ליה אכסדרה. ע"ש. ובשו"ת מהר"י קולון (שרש עה) הביא ראיה מכאן דלאו דוקא מנורה כשהיא ממש כדוגמת המנורה של בהמ"ק, שהרי האולם היה לו ארבע מחיצות, וכיון שהיה נראה כאילו לא היה לו אלא שלש מחיצות, אסור לעשות אכסדרה בת שלש מחיצות כתבניתו, אלמא דבמראית העין תליא מילתא, אע"ג דלא עביד דוגמת בית המקדש ממש. וכ"ש במנורה של שבעה קנים, אף שאינה דומה בגובה המנורה של בית המקדש. ע"ש. ואין זה מוכרח בכוונת התוס', כאילו היה רצונם לאסור אכסדרה של שלש מחיצות, אלא

*תשובה חדשה מעצם כתב יד קדשו של מרן רבינו זיע"א. וראה ביביע אומר ח"א (חיו"ד סי' יב), שמרן דן שם בנדון זה באורך. וציין לזה גם ביבי"א ח"ט (חאו"ח ח"ט סי' ק, ח"ב אות כא). ותשובה זו היא המשנה האחרונה של התשובה הנ"ל, בקיצור נמרץ ובתוספת נופך. וכפי שיראה המעיין. המערכת.

מודים דדוגמא ממש בעינן. ע"ש. וכן מצאתי להגאון חתם סופר בספר תורת משה על התורה (פרשת יתרו דף מא ע"א), שהסכים לדברי הגאון חכם צבי הנ"ל בכוונת דברי התוס'. ע"ש. וז"ל המאירי (ר"ה מד.) בהמ"ק וכליו אסור לאדם לעשות כמותם אלא אם כן משנה בהם מעט, כגון בית תבנית היכל מנורה תבנית מנורה, ואם שינה מעט בכולם מותר. ולפי זה למדנו שאין איסור בעשיית המנורות החשמליות, מאחר שאין מקום למעלה לנרות, לתת בהם שמן ופתילות, ואין בראשי קני המנורות הללו אלא מנורות של זכוכית חשמליות סגורות ומסוגרות ככל מנורות חשמל, והרי שבעה נרותיה מעכבות זו את זו, וכל שפוסל בפנים מותר לעשות בחוץ, כדברי הגאון חכם צבי. וכדברי המאירי, שכל ששינה מעט בכולם מותר. ע"ש. וראיתי להגאון בכור שור (ר"ה מד.) שכתב, שכל שעושה מנורה של שבעה קנים, אפילו חסר ממנה דבר המעכב אסור לעשותה, והשיג על מ"ש הש"ך (סוף סי' קמא), דמ"ש בש"ע שם, שאפילו בלא גביעים ופרחים אסור לעשות, היינו משום שכל זה אינו מעכב, דבדיעבד המנורה כשרה גם בלא גביעים וכפתורים. וליתא. והש"ך לא עיין בזה ככל הצורך. אולם בשו"ת רבינו חיים הכהן רפפורט (חי' ד סי' כה) כתב, דמ"ש הבכור שור לדינא, שאפילו לא חסר דבר המעכב אסור לעשות, לא נכון לפע"ד, שהרי אף המהריק"ו כתב באיסור המנורה שאינה גבוה י"ח טפחים, שהטעם הוא משום שאין גובהה מעכב, מכלל שאילו היה גובהה מעכב, היה מותר לעשות אפילו מנורה של שבעה קנים בפחות מי"ח טפחים. והרי מוכח להדיא שאם חסר ממנה אפילו דבר אחד המעכב אין שום איסור לעשות אפילו של שבעה קנים. וגם סדר ששת הקנים היוצאים ממנה צריך שיהיו בשורה אחת כדמוכח מדברי הרמב"ם (הל' צית הנמירה פ"ג ה"י). וכן מצאתי להגאון חכם צבי בתשובה (סי' פ) שכתב, שהאיסור הוא

דוקא כדוגמת המנורה ממש בכל הדברים, ואם נשתנה במקצת מותר, וא"צ למחות אם עושים אותה בעיגול. וגם שמעתי שרוב אחד הורה הוראה לאסור להשתמש במנורה של שבעה קנים התלויה באויר, ואמרתי שלא טוב הורה, כי המנורה של בית המקדש היתה עומדת על ירכה, והיינו לעיכובא וכו'. ולכן מנורה זו שאין לה ירך לאו מנורה איקרי ומותר לעשותה. [וכן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק י סימן קכט]. ע"ש. גם בשו"ת שאילת שלום (סי' י) כתב, דמ"ש הבכור שור (ר"ה מד.), לאסור גם מנורה ששבעת הקנים שלה בעיגול, במחכ"ת לא כיוון יפה, וגם מה שיצא לידון בדבר חדש, שכל שעשה בה שבעה קנים, אפילו חסר בה דבר המעכב במנורת בהמ"ק אסור. זהו דבר שאי אפשר לאומרו, שלא נאסר אלא דוגמת מנורת בהמ"ק ממש, אבל אם שינה בה קצת מותר וכו'. ועכ"פ ביררנו לנכון שכל דברי הבכור שור בזה אינם צודקים, ונאמרו בלי עיון היטב, במחכ"ת, ולכן אין לסתור מנהגם של ישראל במקום שנהגו לשנות במנורות סדר עמידתם, שאין זה צורת מנורה, והיתר ברור הוא. וכל מעיין ישפוט בצדק שכל דברינו בזה כנים ואמתיים לדינא בלי שום פקפוק כלל. ושוב ראיתי בשו"ת חכם צבי שגם הוא העלה להלכה שאין איסור אלא כשעושה בדומה לה ממש. ע"ש. וכן כתב בספר משנת חכמים (הל' עכו"ס ומוקומיהם דף סג סוף ע"ד), שאם עשה את קני המנורה בעיגול מותר. וכן מנורות שנעשו על נרות (של שטוף), ולא על שמן כמו שהיו במנורה של בית המקדש דעתי להתיר. ואין בזה צד לומר שהמחמיר תע"ב, דלא אמרינן הכי אלא היכא דאיכא צד חומרא ע"פ דעת אחד מגדולי הראשונים, אבל בנ"ד שלא מצינו שום פוסק שמחמיר שפיר דמי. כן נראה לי ברור. עכת"ד.

ובהקדמת ספר רחש לבב (עמוד ו) כתב הגאון המחבר, ולפלא היה בעיני, כי ראיתי שפנס הכסף התלוי באמצע היכלו של מר

חמי הגאון ר' עקיבא איגר, עגול היה בשבע קרנות לו מסביב, ואע"פ כן הורה לצורף להוסיף לו עוד קרן אחד, ונתיגע הצורף מאד לדחוק הקרן אשר הוסיף בין שבעת הקרנות עד שנשחתה צורתו, וכל זה כדי שלא יהיה בפנס העגול בית מיחוש. ואני אמרתי בלבבי כי בפנס העגול אין בית מיחוש כלל, ואשתומם על אשר כבוד חמי חרד את כל החרדה הזאת בפנס שאין תבניתו כמנורת בהמ"ק. ושו"ר שכ"כ הגאון החסיד מהר"ח הכהן רפפורט אב"ד לבוב שכתב בפשיטות להתיר בזה, צא וראה כי עם גדולת חכמתו עד להפליא היה מיראי הוראה ופחד ורגז לבו להקל. עכת"ד. וכן הוא בספר אגרות סופרים (עמוד נה). [וע' להרה"ג "שמו יוסף" בן ואליד (סי' קסו), שהתיר להשתמש במנורה של שבעה קנים, ואין בבית קיבול שלה אלא כדי נרות של שעה, ולא של שמן, והסתמך על מה שהביא הפתחי תשובה בשם המשנת חכמים הנ"ל להתיר, וסיים, ואע"פ שהפתחי תשובה אינו סבור כן, מכיון שלא הביא שום ראיה להחמיר אלא מסברא בעלמא, יש להקל כהמשנת חכמים, דכחא דהיתרא עדיף. גם בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (מיו"ד סי' י דף סא ע"ב) כתב בנידונו שמכיון שאין שם בית קיבול לשמן ופתילות, אלא לנרות של שעה, הו"א כיש לה קנים ואין לה נרות, שמותרת להדיוט, וכמ"ש החכם צבי (סי' ס) וכו'. הילכך יש להקל כמ"ש להתיר המשנת חכמים, ואפשר שגם הפתחי תשובה שכתב "שאין דבריו מוכרחים", לא כתב כן אלא על דין הראשון במנורה העשויה בעיגול וכו'. וצירף עוד (נדף סג ע"ב) שיש לסמוך על מ"ש הרא"ש שאם אחרים עשו, ועומדת בבית הכנסת של רבים שאין חשד בשל רבים. וכ"כ בספר האשכול (ח"ג עמוד קלז) בשם בעל הלכות. (וכן העלה להקל צל רז"ס נש"מ חתם סופר חלק ו סי' ו). ועוד שהיא של פרקים, הילכך יש להקל. ע"ש].

ומרן הבית יוסף (סי' קמא) ד"ה והשתא, כתב, שדעת רבינו הטור שאף בשלחן ומנורה כל שאחרים עשאו וליכא למיחש לחשדא שרי, אבל הר"ן בשם מהר"ם מרוטנבורג כתב, שאסור לקיימן אפילו אחרים עשאו, ואפילו ליכא למיחש לחשדא. ע"כ. והגאון הנצי"ב בהעמק שאלה פרשת יתרו (שאלתא נו אות ז) כתב, שרבינו השאלתות ס"ל כדעת הטור, שכל שאחרים עשו לו מותר להשתמש בהם. ודלא כהר"ן בשם מהר"ם מרוטנבורג שאסר להשהותן מן התורה. ולדעת רבינו כולם רק בעשייה קפיד קרא דלא תעשון אתי, ותו לא מידי. ע"ש. ולפ"ז חזי לאצטרופי האי סברא להקל. והנה הריטב"א (ע"ז מג.) כתב לאסור גם תשמישין. וכ"כ המאירי שם וז"ל: בהמ"ק וכליו אסור לאדם לעשות כמותן ממש, ואפילו עשו לו נכרים, תשמישין עצמו נאסר, כלומר לא תשתמשו בדמות שמשו. (ומ"ש נהגת הרב המו"ל שם שדעת המאירי כהטור, ליתא). וע"ע למרן החיד"א בשו"ת ברכה (סוף סי' קמא) שהביא מ"ש בשו"ת דבר משה ח"ב (סי' קנז) להליץ על קיום מנורה של שבעה קנים בבית הכנסת, ע"פ דברי הטור דסמכינן על תירוצו הגמרא (ר"ה מד:), שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו, וליכא חשדא לגבייהו. ונראה שמטעם זה אין איסור לקיימן. וערערו על זה, שדבריו חלושים, וגם הוא סיים בשילוח הקן, וכן ראוי לעשות, דמי יכנס באיסור תורה בזה, וזכורני בימי נעורי שעשו בבית הכנסת בירושלים מנורה של מתכת בת שבעה קנים, ומורינו הגאון מהר"א נחום ושאר קדושים עמו אסרו לקיימה וציוו להוסיף קן לה. וכן ראוי להורות. ע"כ. והנה מ"ש שהוא איסור תורה לאו מילתא פסיקתא היא, כי הנה באור זרוע (מס' ע"ז פ"ג אות נד) כתב בהדיא, דהשתא איתבריר לן שהפרצופין כגון אדם וחיות וצורות וצלמים ותבנית כל דבר שעשוי בדמות, כולו העושה אותם עובר בלאו

תהלה לדוד ח"ב (סי' מו) מדברי הר"ן והריטב"א שכתבו שאסור להשתמש בהם. וכן העיר עליו במנחת פתים (דף מז סוף ע"ד), מדברי מהר"ם מרוטנבורג. ע"ש.

ותבט עיני בשו"ת אבן יקרה ח"א (מ"ד סי' נט) שנשאל במנורה של שבעה קנים, שנעשית על ידי בעל מלאכה שלא ידע שיש איסור בדבר, ואחר שנודע לו עשה הסגר על שני קנים ממנה שלא יוכלו להדליק שם נרות כלל. והביא מחלוקת הבכור שור עם הש"ך הנ"ל, וכתב, ולפע"ד שפתי כהן ישמרו דעת, ושפתיו ברור מללו, שכל דבר המעכב במנורת המקדש מותר לעשותה, וכוונת הש"ך שמכיון שאין הגביעים והכפתורים מעכבין בשאר מתכות, אף בשל זהב שמעכב מקרי תבנית מנורה, ואסור. אבל אם חיסר דבר המעכב בכל המנורות בפנים, בודאי שמותר. והוא ברור ואמת, ומכיון שבנ"ד עשו מסגר על שני הקנים ממנה כדי שלא יוכלו להדליק בהם, ונשארו רק חמשה נרות, אין ספק שמותר להשתמש במנורה זו. ואולי גם הבכור שור יודה להתיר בנ"ד. והדברים ברורים להלכה ולמעשה. עכת"ד. גם הגאון מהרש"ם חלק ז (סי' נד) נשאל בזה, והעלה שכל שהצורף עשה ההסגר כהוגן באופן שנסתם כל הנר יש מקום להתיר. ע"ש.

ומעתה נראה דכל שכן בנ"ד שכל נרות המנורה העליונים סגורים, כמו כל מנורות חשמל, ואין שם שום בית קיבול לשמן ופתילות משרא שרי, כמ"ש המאירי (ר"ה נד): הנ"ל, שכל שיש שינוי מעט מהמנורה של בהמ"ק מותר, וי"ל שאף הבכור שור יודה להתיר להשתמש במנורה כזאת, כי אין לה שום דמיון למנורת בית המקדש. וכ"כ בשו"ת שערי דעה ח"ב (סי' קסו), שאע"פ שהבכור שור כתב להחמיר אפילו בחסרון דבר המעכב במנורת בית המקדש, מ"מ פשט לשון הברייתא דר"ה (נד): מוכח שכל שאינו כתבניתה ממש מותר,

וכשעשו לו אחרים מותר מן התורה, ואסור מדרבנן משום חשדא שלא יאמרו שהוא עובד להם. וכן הוא בהגהות אשרי (ע"ז פרק ג סי' ה). וכן כתב בספר מקור מים חיים (סי' קמא, דף קג ע"ג). וכן הוא בגליון הש"ע יו"ד (ס"ס קמא), שלדעת התוס' והרא"ש והטור דוקא לעושים בעצמם כל הני אסירי מדאורייתא, אבל אם אחרים עושים לו ליכא איסורא דאורייתא, אבל מדרבנן אסור משום חשדא דעבודה זרה. ונראה שכל האחרונים תפסו שיטה זו. ונראה פשוט שכל זה שייך בשמשים המשמשים לפניו בין במדור העליון ובין במדור התחתון, משא"כ בעשיית בית תבנית היכל, ומנורה תבנית מנורה, לא שייך חששא דעבודה זרה. ומצאתי בביאורי רבינו הגר"א בסימן זה (ס"ק כא) שכתב בפשיטות לדעת התוס' והרא"ש, שאותם שמשים תבנית היכל וכו' אסור מדרבנן להשהותן. ושוב ראיתי בספר משנת חכמים (דף סג ע"ג) שכתב ג"כ בפשיטות שאם אחרים עשו אינו אסור מן התורה להשהותם. ע"ש. וכן כתב הגאון חתם סופר בספר תורת משה (פרשת יתרו) ד"ה והנה הרמב"ם, שאיסור זה לדעת הרמב"ם הוא רק מדרבנן, כדי שלא ישתמש בשרביטו של מלך, ודלא כמ"ש מהריק"ו שהוא איסור דאורייתא. ע"ש. וכ"כ הגאון מהרי"א הלוי הרצוג כרך ד (חלק יו"ד סי' מג עמוד קלה) בדעת הרמב"ם, ששורש האיסור הוא משום שלא להקל ראש במקדש. וכן כתב בספר דברי רד"ך (סימן ג עמוד מ) בדעת הרמב"ם. וכן מוכח מדברי הרב המבי"ט בקרית ספר (הל' צית הצמירה פ"ו), שאפשר דמ"ש שלא יעשו בית תבנית היכל וכו' הוא רק מדרבנן, כל דלא איכון לקדש. ע"ש. וכ"כ בשו"ת ממעייני הישועה (סי' ג). (ונספר תפארת למשה (סי' קמא) כתב, הא דאמרינן לא יעשה בית תבנית היכל וכו', נ"ל שאם עכו"ם עשאו לו מותר לדור בבית ולהשתמש במנורה ובשלחן, והשיג עליו בספר

ועוד. לולא דמסתפינא אמינא כי לשון הברייתא מוכח שלא באה אזהרה זו של מנורה תבית מנורה, אלא רק במי שמתכוין לעשות כתבנית שהיתה בזמן המקדש, משא"כ במי שאינו יודע מזה כלל, דהו"ל כמתעסק בעלמא בשאר איסורים. ובנ"ד שהאיש ירש מנורה זו, ולא עשה בעצמו מתוך כוונה לעשות כתבנית בהמ"ק משרא שרי. ע"ש.

וכן ראיתי להגאון רבי דוד הכהן בורשטיין בספר דברי הרד"ך (ווארשא תרפ"ז, סי' ג, עמוד 66) אודות מנורות חשמל, בנות שבעה קנים שנמצאו בהרבה בתי כנסת באמריקה, שנראה לו שלא רק מותר לקיימן כשכבר נעשו, אלא שמותר גם לעשותן ע"י ישראל אפילו לכתחלה, מפני שהן מכוסות בראשיהן במנורה של זכוכית, ואין על הקנים שום בית קיבול לשמן ופתילות, ותנן במנחות (כג.), ששבעת נרות המנורה מעכבות זו את זו, ומכיון שאין מנורות אלו דוגמת מנורת בית המקדש שרי. כי מפורש בסוגיא דר"ה (נד:) שלא אסרה תורה אלא לעשות כמותם ממש. הילכך פשוט שמותר לעשות מנורות חשמל אלו למאור, ואפילו לכתחלה, והאריך עוד בזה. ע"ש. גם אחי הגאון אברהם אהרן בורשטיין, אב"ד טווריג, בספר נר אהרן (עמוד קמ) נשאל בזה, והעלה להתיר, משום שבראש הקנים נמצאת מנורה של זכוכית סגורה, כמו כל מנורות חשמל, ואין שם בית קיבול לשמן ופתילות, ולכן אין איסור השתמשות במנורה זו. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת באר משה חלק ז (סי' סז) שנשאל בנ"ד, וכתב שמאחר שהקנים בנידונו היו הולכים סביב בעיגול, וגם אין להם בית קיבול לשמן ופתילות, ונר חשמלי אינו ראוי כלל להיות בבית המקדש, הוי תרתי ותלתא לטיבותא, שיש להקל להשתמש בה כך, מאחר שיש כר נרחב להתיר. ע"כ. וכן העלה הגאון מהרי"א

הרצוג בפסקים וכתבים (כרך ד סי' מג), שמנורות אלו שבקנים שלהם אין בית קיבול כלל לשמן ופתילות שהן כולן מנורות חשמל, זה בודאי מעכב כדתנן במנחות (כח.), ששבעת נרות המנורה מעכבין זא"ז וכו', ולכן מותר להשתמש בהם. ע"ש. וכן כתב בשו"ת משפטי עוזיאל מה"ת (מיו"ד סי' יח). וכן העלה להתיר בשו"ת ממעייני הישועה (סי' ג), ושם העיר על הפתחי תשובה, שכתב על דברי המשנת חכמים שהיקל, "שאין דבריו מוכרחים, ויש להחמיר כיון שהוא איסור תורה". וכתב עליו, אולם לפי דברינו הנ"ל אין כאן איסור תורה, ויש לסמוך על המשנת חכמים להקל. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת תפארת ידידיה (סי' ט), שנשאל בנ"ד במנורה חשמלית, והביא דברי איזה מחבר שכתב לדחות דברי המשנת חכמים, ומחה על קדקדו, והעלה להתיר מהטעם הנ"ל. ע"ש. וכן פסק הגרי"ל צירלסון בשו"ת מערכי לב (נפשמות עמוד מפד) מן הטעמים הנ"ל. ע"ש. וכ"כ להתיר הגאון ר' שמאי גינזבורג במאמרו שנדפס בירחון שבילין (שנ"ט תש"צ עמוד סט), ומשום שאין בית קיבול לשמן ופתילות, ודולקת רק ע"י חשמל. ע"כ. וע"ע בשו"ת חבלים בנעימים ח"ג (סי' נד), ובשו"ת זכר שמחה (סי' קס), ובשו"ת בית אבי ח"א (סי' עג), ובשו"ת להורות נתן ח"ג (סי' מח).

והנה בשנת התשכ"ב נשאלתי בנ"ד מאת ידידי הרה"ג רבי שמעון ברוך אוחיון, רב ביפו תל אביב, והשבתי לו בכחא דהיתרא כאמור. ותשובתי אליו נדפסה בספרו הליכות שבא ח"א (דף קי ע"ג), ושלח שאלתו גם להרב הגאון ר' עובדיה הדאיה, והשיב לו כמ"ש בשו"ת ישכיל עבדי חלק ז (מיו"ד סי' טז), ושם הסתמך בין השאר על דברי הגרי"א הרצוג הנ"ל שהובאו בירחון קול תורה (66 תשי"ד), שהעלה להתיר. ע"ש.

סימן לד

עובדות והנהגות*

תפילה

- א. בברוך שאמר ובק"ש שחרית לוקח בידו רק את שתי ציציות שלפניו.
- ב. הרב נותן לאדם אחר לקפל את הטלית והתפילין שלו.
- ג. הרב נוהג כל יום בשחרית לעשות הפסקה אחרי התחנון, וכל הציבור מניחים תפילין דר"ת וקורין ק"ש עד "כימי השמים על הארץ", ואח"כ ממשיכים התפילה על הסדר.
- ד. תפילין של רבינו תם עושה קטן יותר מרש"י. (כדברי המקובלים).
- ה. מתפלל ממש ברור מילה במילה, בביטוי המילים כמונה מעות.
- ו. לפני סיום העמידה מגביה רגליו ארבע פעמים, ופוסע ג' פסיעות.
- ז. אחר "עושה שלום" נוהג לומר ה"יהי רצון" שבסיום העמידה.
- ח. מעולם לא ראיתיו שפתח ספר בשעת חזרת הש"ץ^א.
- ט. בקדושה כשאומר "וקרא זה אל זה ואמר" לא פונה ימין ושמאל, אלא עומד ישר.

* בעריכת הרב ידידיה דהאן שליט"א. (וזה"ל: נכתבו בשעת מעשה ממש, מתוך דברים שראיתי בעיני כשהייתי מתפלל בביתו, בשנים תשנ"ט-תשס"ב לערך). כל הזכויות שמורות לו. ואם שרצינו להביא להם מקורות והערות ע"פ פסקי מרן זיע"א, מ"מ הזמן קצר בזה. וגם אם יש בדברים אשר כבר נתפרסמו ברבבות השנים, לא ראינו לנכון להשמיטם. **המערכת.** ^א שימו ליבכם על זאת. המתמיד הגדול של הדור, לא ביקש לגנוב מזמן התפילה ללימוד, כמנהג איזה "מתמידים" בדורנו. אלא ידע לנצל כל רגע לדבר הנכון. וכמו שאמרו חז"ל (שבת יג), "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד".

- י. נוהג לקרוא כל יום אחר תפלת שחרית כמה הלכות ברמב"ם.
- יא. נהג להתפלל כל יום מנחה סמוך לשקיעה, ולאחריה ערבית מיד בסמוך.
- יב. אחרי ערבית של שבת אינו נוהג לומר יגדל וכו'.
- יג. מברך ברכת ההלל אעפ"י ששמע מהחזן.
- יד. הרב נוהג לומר כל מוצאי שבת לפני הבדלה נוסח הכתוב בסידורים: "אלקינו ואלקי אבותינו החל עלינו" וכו'. וכשמגיע לומר ופתח לנו השבוע הזה ובכל שבוע ושבוע לא ממשיך לפרט השערים אלא אומר חמשים שערי בינה וכו'.
- טו. בכל מוצאי שבת נוהג הרב לעשות הבדלה בביתו אחרי ערבית. (לפני זמו ר"ת, ונותן לילד שידליק הנר). ובכמה מוצאי שבת, ראיתיו שבירך הרב "מאורי האש" על נר רגיל ולא על אבוקה.

קריאת התורה

- טז. משתדל לא להעיר לש"ץ שטועה בדקדוק לשון אא"כ מכירו וכן לחתן בר מצוה שקרא בתורה אא"כ הוא טעות גדולה.
- יז. נהג לקרוא תמיד בתורה אפילו שיש קורא אחר חזן בקי.

^א כאן המקום לציין את אשר כתב מרן זיע"א בחזו"ע (שבת ב עמ' תו), שנוון יותר לומר בהיפוך מהגרסא הנפוצה בסידורים, אלא תחילה לומר: "וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל **עצה שאינה טובה**" וכו'. ורק אח"כ לסיים בדבר טוב ולומר: "וכל היועץ עלינו ... **עצה טובה** וכו'". וכן היא הגירסא הנדפסת כיום בסידור החדש "חזון אליהו" שיצא לאור ע"י מכון "מאורות אבי", (ע"י מוסדות "יתד התשובה"), ע"פ פסקי מרן רבינו הגדול זיע"א ע"ש.

תינוקות של בית רבן, כגון: פלוני (שר החינוך דאז) וחבריו" – אבדו. בטלו. גדעו. וכו'". כז. ביום ראשון סדר וישב תש"ס יצא הרב לחו"ל כדי לאסוף כספים לרשת מעיין החינוך התורני, עקב המצב הקשה בו הוא היה שרוי.

מהנהגותיו הקדושות

כח. אף פעם לא שכח לומר לחזן בסיום תפילתו "חזק וברוך", ואפילו אם החזן כבר ישב במקומו אמר לו "חזק וברוך". כט. פעם רצה לפרוט כסף ליתן לצדקה כשאומר "ואתה מושל בכל", וקם ממקומו וחפש את המשב"ק [ר' צבי], אמר לו אחד ממקורביו אני אפרוט לכבודו, אמר לו אני רוצה שדוקא הוא יפרוט.

ל. נוהג לקרוא אפילו לאברך בתואר "ידידי", כשעושה מי שבירך אומר "את ידידנו היקר". לא. כשיוצא ספר חדש אפילו שחיברו אברך צעיר מחבב מאוד את הספר ומעיין בו בשמחה. לב. שמח מאוד כשמחדשים ספרים ישנים וכמה פעמים ראיתי שמבקש ממישהו שיביא לו ספר שהוציא לאור מחדש. לג. מדרבן תמיד את האברכים שיקדישו מזמנם היקר ויצאו אל העם שבשדות לקרב את עם ישראל לאביהם שבשמים ובעיקר בזמן הרישום לתתי"ם, היה מדרבן לעסוק ברישום ילדים לתתי"ם התורניים. לד. גם בזמן הבחירות מדרבן את כולם שיפסיקו מלימודם כדי לפעול למען תנועת ש"ס כדי להגדיל את כוח התורה, והיה רואה את זה בסדר העדיפויות הראשון בחיי תורה.

שקיעות בתורה וניצול הזמן

לה. כשנה לאחר שנכנס לדירתו החדשה בהר נוף חיפש את שמשו ולא ענה לו. כשהגיע שאל אותו היכן היית? אמר לו: במרפסת. אמר לו הרב, "וכי יש כאן מרפסת?"

יח. כשיש בתפילה אדם מכובד בבית הרב בימי שני וחמישי, ורוצים להעלותו לתורה, וגם הרב נוהג לעלות, יוצאים הכהנים, ועולה הרב ראשון, ואחריו המכובדים האחרים.¹

יט. נותן לבר מצוה לקרוא בתורה, אע"פ שהוא רגיל לקרוא.

כ. בשבת בבוקר היה הרב משתדל להעלות לתורה את רוב הציבור, ומפסיק כמעט כל שלש פסוקים.

כא. בסיום ההפטרה נוהג הרב לומר פסוק "גואלנו" וכו'.

כב. כשפותחים ההיכל להוצאת ס"ת אומר מי שבירך לחולים ומזכיר מספר חולים, ואח"כ כשמזכירים הרבה שמות, מסיים "וכל חולי ישראל" וכו'.

מעניני התקופה

כג. בשנת תש"ס לא ירדו גשמים עד אמצע חודש כסליו, ואז הורה מרן בשבת פרשת 'ויצא' להתפלל "תפילת הגשם" לפני מוסף.

כד. במוצאי שבת סדר וישלח תש"ס ביקש מכל הציבור לומר כל יום אחר התפילה שתי פרקי תהלים ולהתפלל על המצב הקשה השורר הן המחלות הקשות שמכלות והן על עצירת הגשמים.

כה. בקריאת התורה של מנחת שבת, כשקרא בפרשת וישלח את הפסוק "הצילני נא מיד אחי מיד עשו" זלגו עיניו דמעות.²

כו. במוצאי שבת וישב תש"ס כשאמר הרב כמנהגו לפני ההבדלה "וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל", הוסיף ואמר, "ועל

¹ ובשנים האחרונות היו הכהנים נשאים, והרב היה עולה בפניהם, כמו שאמרו חז"ל "רב קרי בכהני".

² היה זה בתקופת הגזירות של משרד החינוך על התלמודי תורה. ודברים אלו מתאימים אף לזמננו. ואתה בינה שמעה זאת.

מא. בשבת אחר סעודה שלישית יושב הרב ולומד, והציבור נכנס לתפילת ערבית [בתקופה היו מתפללים בביתו למעלה], והרב אינו מרגיש כלל עד שבא בנו ואומר לו הרב, כבר נכנסו הציבור, ואז היה קם הרב להתפלל.

שונות

מב. בשבת פרשת יתרו תש"ס נקרע העירוב בשכונת הר נוף ושאלו לרב לאחר תפילת שחרית של שבת אם מותר לטלטל השעון ושאלו הרב: איזה שעון יש לך? ואמר לו שעון יד, אז השיב לו הרב שמותר לטלטל (דהוי כמלבוש).

מג. פעם ביקש ממנו מישהו שיברך אותו שיצליח בעסק החדש, וענה לו מיד "ויצליח בכל דרכיו".

מד. יהודי אחד חשוב, שנחשב כיום מבכירי מזכי הרבים, תקופה אחרי שחזר בתשובה התעורר לו ספק הלכתי, שמא הוא צריך להחזיר חובות שהיה חייב לקולנוע שבו היה עובד. ושאל לכמה מפוסקי הדור ואמרו לו שחייב להחזיר, אבל היה קשה בעיניו לסייע בידיהם. הלך לרבינו, ושאל אותו הרב, לפני כמה שנים זה היה, אמר לו, לפני עשר שנים, אמר לו הרב שאינו צריך להחזיר, כיון שבודאי לא עשו פרוזבול והשביעית משמטת.

לו. שמעתי ממגיד אמת שפעם בא לנסוע וראה רכב פתוח ונכנס לרכב (אפילו שהיה רכב ישן מאוד), ולא שם לב שזה לא רכבו עד שמישהו בא ואמר לו: כבוד הרב, זה לא הרכב של כבודו אז קם ועבר לרכבו. כנ"ל

לז. כשבא לנכנס פתיחת ישיבת "חזון עובדיה" כיבדוהו לקבוע מזוזה, ובא לתפוס המברג ותפס אותו כמו עט, עד שאמרו לו שיתפוס כנהוג לפחות בשביל התמונה...

לח. נוכחתי באיזה ברית שהרב היה צריך להיות סנדק והגיע, והמוהל עדיין לא הגיע, וראינו שהיה קשה לו מאד לבטל הזמן, וברגע שהסתיימה הברית מיד הלך בריצה מבלי להשאר רגע. [ואלו היו מעשים שבכל יום, בתקופות שעוד היה יוצא לבריתות].

לט. פעם הזמינו בנו הג"ר יצחק יוסף שליט"א לתת שעורים בישיבת "חזון עובדיה" אמר לו הרב, מה אתם רוצים שאהיה עם הארץ...!?

מ. בזמן שהרב היה מתפלל תפילת שחרית בשבתות בביהכנ"ס "יחזה דעת", היה אומר העקידה והקרבנות בדרך, וכשהגיע לביהכנ"ס הם רק התחילו העקידה, ולכן לקח הרב ספר "תורה תמימה" והשתקע בו, ובנתיים הציבור הגיעו כבר ל"נשמת" והרב עדיין שקוע בספר, ולא הבחין בהם. ולא ידעו איך לומר לו, עד שהחזן הגביה את קולו הרבה, רק אז הרים הרב את עיניו.

הגליון מוקדש ומוקטר

לעילוי נשמתה הטהורה של האשה הכשרה והצדקנית המזוככת
ביסורים אמה של מלכות - מאן מלכי רבנן ומוקירי רבנן,
אשר עמדה לימין בעלה היקר רודף צדקה וחסד, בהקמת מוסדות
תורה בארץ ובעולם, מתוך מסירות נפש ואמונה תמה
חינכה דור ישרים מבורך ושימשה דוגמא ומופת לאחרים
מרת כנפיטא עמאר בת צ'גירה ע"ה
נלב"ע י"ג בכסלו תשע"ג - ת.נ.צ.ב.ה.

דברי מספד על הצדקת מרת כנפיטא עמאר ע"ה*

הצדקת הזאת אשריה שהיא זכתה לחנך בנים יקרים שכאלה. ב"ה נושאים בעול של הנהגת הקהילה על ברכי התורה. יש הרבה מנהיגים, אבל אלו מנהיגים מיוחדים בדרך התורה, ועל כן מעלתם גדולה. ועליהם נאמר, "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". (דניאל יב, ג). אלו מנהיגים ומדריכים את הקהל ע"פ התורה והמצוות ומעשים טובים. והם בעצמם מחזיקים בתורה בכל כוחותם. כמו שכבר אמרתי כמה פעמים "עין חיים היא למחזיקים בה", ע"פ - צבי עמאר, וכל האחים היקרים, כולם אהובים כולם ברורים, כולם קדושים, אשרי שזה ילד אשרי שזה גידל. גורמים קידוש ה' בכל מעשיהם הטובים. מי שהניח בנים צדיקים לא נקרא שמו מת, עדיין חי. "צדיקים במיתתם קרויים חיים". (ברכות יט.).

כמו שהגמ' אומרת במסכת בבא בתרא (קמז.), על הפסוק במלכים (ה, יא, כ), "והדד שמע במצרים, כי 'שכב' דוד עם אבותיו, וכי 'מת' יואב שר הצבא" למה אצל דוד המלך נאמר 'שכב', ואילו יואב נאמר 'מת'? מה ההפרש?

אלא, אומרת הגמ', מי שהניח בנים תלמידי חכמים - נאמר בו שכיבה. דוד המלך שהניח בנים צדיקים, שלמה המלך שבנה את בית המקדש, נאמרה בו 'שכיבה', הוא לא מת. "דוד מלך ישראל חי וקיים". אבל יואב שלא הניח בן כמותו, מסכן, לא זכה לבנים טובים, לכן כתוב עליו, כי 'מת' יואב. לכן אמרו (מעניינת ה:): "עקב אבינו לא מת", כיון שהניח בנים צדיקים, שנים עשר שבטים - שבטי יה.

האשה הצדקת הזאת, הניחה בנים שחינכה אותם על ברכי התורה, נושאים בעול הנהגת הקהילה, ומדריכים אותה בדרך התורה והמצוות, אשריה ואשרי חלקה. לא נאמר בה מיתה. נאמר בה שכיבה. צדיקים במיתתן קרויים חיים.

יהי רצון שתעלה למעלה אצל הקב"ה, על יד כסא כבודו, תעתיר על כל עם ישראל, שאנחנו נמצאים בצרה מהאויבים שלנו שמקיפים אותנו. תעלה להקב"ה ותתחנן לפניו, רחמנא חוס, רחמנא שזיב, רחמנא פרוק. תגאל את עמך ישראל, שיש בהם כמה תלמידי חכמים, כמה יושבים ועוסקים בתורה מתוך צער ועוני. ושמים כל מגמתם ללמוד תורה ולהתגדל בתורה. והקב"ה שמח בהם. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו.

לא היה אף פעם בארץ ישראל מרכז של התורה כמו הדור שלנו, אלפים - בפ"י - עוזבים את כל חי העולם הזה, את כל עניני ההבל והולכים אחרי התורה, לומדים תורה מתוך עוני, ומתוך דוחק, והכל רק כדי לעשות נחת רוח לפני הקב"ה. אם זה איש אחד - עושה נחת רוח ליוצרו. אלפים שכאלה, שלומדים תורה, עוזבים כל חי העולם הזה ושמים את כל שקידתם בתורה, כמה נחת רוח עושים לפניו.

הצדקת הזאת, יש לה על מה לסמוך ולבקש בזכות התורה הזאת, היא תעלה למעלה בשמים, ותתפלל עלינו שח"ו לא ניפול בידי אויבינו ושונאינו ומבקשי רעתנו. תיפול עליהם אימתה ופחד בגדול ורועך ידמו כאבן.

ונוכה לחיים שקמים ושנאנים לעבודתו יתברך, ונוכה לתחיית המתים, וכמו שנאמר (ישעיה נח, יא), "ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ. והיית כגן רוח, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו".

יה"ר שתעלה מעלה מעלה להתפלל על בניה היקרים, שיוסיפו כח וחיל להנהיג את הקהילות שלהם בתבונה בחכמה ודעת, ע"פ התורה הקדושה, ויאריכו ימים ושנים. ויה"ר שתהא מנוחתה כבוד, ותהא נפשה צרורה בצרור החיים. ונשמע בשורות טובות, ונוכה לתחיית המתים. וכן יה"ר ונאמר אמן.

* דברים שאמר מרן רבינו הגדול זיע"א, בבית מדרשו, בטרם צאת מסע ההלויה, לפני כשנה - י"ג כסלו תשע"ג. מתוך דברים אלו, ניתן מעט להבין, כיצד הצליח מרן בדרכו הייחודית לרומם ולקרב דור שלם לאהבת תורה.

השקידה וההתמדה של החפץ בלימוד התורה, אינה תלויה כ"כ במקום זה או אחר, והרבה למדו ביחידות, ובכל זאת עלו ונתעלו בתוה"ק עד שנעשו לגאוני עולם.

OVADIA YOSSEF

RIHCON LEZION CHIEF RABBI OF ISRAEL

עובדיה יוסף

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

י"ז טבת תשל"ט

ב"ה, ירושלים

לכבוד

האברך היקר שוקד באהלה של תורה ר' רפאל כהן שליט"א

צ פ ת

שלום וברכה,

בחושה למכתבו מיום ט' טבת תשל"ט, הנני להשיב:

בהיות ולדעת רצב הפוסקים אסור לכהן להכנס לקברות הצדיקים, לכן אין מקום להתיר לכב' לעבוד מהכולל של צפת, לכולל של מירון המחובר לקבר רשב"י, וגם ראש הכולל ידידי הרה"ג ר' דוד דייך שליט"א, רב העיר צפת, הודיעני במפורש, שאינו מסכים לקבל כהנים לכולל שלו במירון מהטעם הנ"ל.

אולם נודע לי שהוגשה בקשה עם תכנית למועצה האזורית במירון לבניית חדרים נוספים סמוך לכולל של מירון, באופן שלא תהיה בעיה לכהנים ללמוד שם. ויתאזר נא כבודו בסגלנות עד שיתוקן הדבר.

מכל מקום השקידה וההתמדה של החפץ בלימוד התורה, ולזכות בכתרה של תורה, אינה תלויה כל כך במקום זה או אחר, והרבה למדו ביחידות ובמקום נדח, ובכל זאת עלו ונתעלו בתוה"ק עד שנעשו לגאוני עולם ומורי הוראות בישראל, לכן חלילה להתרפות מד"ת, גם במקום הנרכי.

ואתה צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק. ותעלה מעלה מעלה במעלות התורה והיראה לבאון ולתפארת.

בפני רב,

עובדיה יוסף

ראשון לציון הרב הראשי לישראל.

בניו וחתניו הגאונים של מרן זיע"א

סימן לד

הרב אברהם יוסף

רבה של חולון

וחבר מועצת הרבנות

הכל בזכות ה"לשם שמים"*

אם נבוא לדבר על מרן זצ"ל ולהגדיר בצורה היותר קיצונית, הרי שבעצם נוכל לומר כי מעולם לא היה לנו "אבא". הוא היה כ"כ ענק כל הזמן, שגם בתור ילדים קטנים תמיד הבנו, אבא לומד תורה אסור להפריע לו.

אנחנו משפחה גדולה ב"ה, וזה חלחל בין כל בני המשפחה, בנים ובנות ללא יוצא מן הכלל. אבא לומד - הולכים על קצות האצבעות. היתה לנו דירה קטנה מאוד, ולפעמים היינו שוכבים, קצת מפריעים, אמא היתה קצת מרימה את הקול, ומיד אבא היה קורא לנו, היינו נכנסים מתחת לשולחן שלו, יושבים שם דקות אחדות, שומעים כמה הלכות ודברי תורה, עד שהכל נרגע, ואז היינו יכולים להתגנב לאט לאט החוצה. לא היה לו זמן יותר מזה. כל הזמן הוא היה שקוע בלימוד, שוכח מהכל.

כדי שנבין קצת את גדולתה של אמא לצידו של אבא. היא היתה בשבילו כמו שומר סף, היא דאגה לו שיאכל, הוא היה פשוט שוכח לאכול. היא היתה דואגת לו שישן כי הוא היה שוכח לישון. הוא היה מסוגל להיות ארבעים ושמונה שעות על הרגלים, עומד וכותב, עד שכמעט בדחיפה היו שולחים אותו לישון. בשנים האחרונות לאחר שאמא נפטרה, זכה אחי הצעיר הרב משה, היה יושב איתו לפעמים היה צריך לגדנד לו זמן ארוך אבא קום לאכול. לא פעם היו מביאים לו את האוכל אל חדר הלימוד, הוא היה שוכח לאכול והאוכל היה מתקרר, ושוב מחממים ושוב היה מתקרר. ההתמדה שלו היתה ממש בצורה שמנתקת אותו מכל דבר. אבא בשקיעות שלו בתורה לא דאג לשום דבר.

הוא היה שלש שנים במצרים, הוא נתן שם את כל הלב והנשמה. מי שעובר קצת על פסקי התשובות שלו בשו"ת "יביע אומר", הוא היה נוהג לכתוב בראש כל תשובה איפה הוא כתב אותה. בתחילת הרבה מאוד סימנים מופיע שם: "קהיר תש"ט תש"י תש"ח". הוא היה בסה"כ דיין, מצד הדין, מצד המשכורת שלו הוא לא היה חייב הרבה. אבל הוא לא ויתר לעצמו, הוא התרוצץ מקהילה לקהילה, נתן כאן שיעור וכאן שיעור. המטרה שלו היתה להפיץ תורה.

אבא היה מכנס קבוצה של בחורים בין מנחה לערבית וישב ולמד איתם טור בית יוסף, את כל הלכות איסור והיתר. חמי היה אחד מהתלמידים שם במצרים. חמי סיפר לי שבאותה תקופה הוא לא רק למד איתם, אלא גם עשה להם מבחנים. איפה מצאנו שיעור לבעלי בתים שעושים להם מבחנים?! אבא היה עושה מבחנים לבעלי בתים. כשחזרנו לארץ, אני כבר הייתי ילד בן חמש-שש, הייתי רואה את הקבוצה

* ערוך ומעובד מתוך דברים שנשא ב"הספד".

שלמדה איתו, בבית הכנסת שאול צדקה בירושלים, כל יום חמישי הרב היה עושה להם מבחן. ונשותיהם של הבעלי בתים היו מתלוננות בלילה שלפני ליל חמישי, שאף אשה לא יכולה לדבר עם בעלה, כיון שהיה חייב לשבת וללמוד ולעשות חזרות, ואמר לה, וכי את רוצה שאני אכשל במבחן?!

וב"ה יצאו מהם פירות נהדרים, דורות של ת"ח. לפני קצת יותר מעשר שנים, אבא כתב את "חזון עובדיה" - על סוכה. בכתיבה שלו הוא רגיל לראות ולעיין בכל הספרים החל מראשוני הראשונים ועד אחרוני האחרונים. הגיע לידו ספר שלפי שם המשפחה הוא זיהה שיש לו איזה תלמיד באותו שם משפחה. הוא ביקש לברר אם זה אותו התלמיד שלו חיבר את הספר. וכשהתברר לו שזה נכד של אותו תלמיד הוא פשוט יצא מגדרו מרוב שמחה. ביקש לקרוא את הסבא ואת הנכד והעריף עליהם ברכות. והסבא אומר, כבוד הרב הכל בזכותך. אם יש לנו ילדים כאלה הכל בזכותך. אתה הרמת לנו את העיניים למעלה. נתת לנו לשאוף לגדלות, לשאוף לבנים ת"ח.

אחד התלמידים שלו באותם ימים, היו לו בפי עשרה ילדים, הוא היה קשה-יום, הפרנסה היתה קשה לו, את הבן הראשון שלו הוא שלח לישיבה. אבל את הבן השני ביקשה אשתו של אותו בעל הבית לשלוח לעבוד כדי שיעזור להם בפרנסה. אמר לה בעלה, בשום אופן, חכם עובדיה אמר לשלוח את כל הילדים רק לישיבות. והיום בפי, כל המשפחה בלי יוצא מן הכלל דור ישרים יבורך. תענוג לראות שכל העמל שהוא השקיע, מוציא פירות כאלו.

אם שואלים איך זכו הוריו לזה, אכן זה ודאי שהוריו - אביו ואמו מסרו נפש עבור התורה. הסבתא השקיעה בו את הנשמה, וכמו שהוא עצמו כותב בכמה מקומות, "חמין ושמן שמכתיני אמי - הם שעמדו לי", הוא ייחס אליה את כל הגדולה שלו.

אבל אני מבין, וגם קיבלתי לזה אישור מהגאון הגדול מרן הרב שמואל הלוי וואזנר שליט"א, שעיקר ההצלחה שלו היתה מתוך ה"לשם שמים" שלו. השילוב הזה של ההתמדה והלשם שמים זה סוד ההצלחה שלו.

לפני שלש שנים, נכנסתי אל הרב וואזנר להביא לו את הספר "חזון עובדיה" שבת ב', הוא שאל אותי אם אני הרב של חולון אמרתי לו כן. הוא שאל אותי אם יש לי בנים, ואם גם הם מרביצי תורה, אמרתי לו ב"ה כן. ואז הוא מרוב התפעלות מנגן ואומר לי, אי אי אי. והוא הסביר את עצמו, ידוע מאמר רבותינו "לא ימוש מפיד ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" - תורה מחזרת אחרי אכסניה שלה. אבל מי אומר לנו שה"מפיד" הראשון היה לשם שמים אולי היה לשם כבוד, אולי לשם פרנסה, אולי לשם שררה, מי אומר שהמטרה הראשונה היתה לשם שמים? אמר הרב, אם רואים שהנכד גם הוא מרביץ תורה, סימן שהסבא תחילתו היה לשם שמים.

זה היה סוד ההצלחה שלו, להרבות תורה לשם שמים, עם כל הלב והנשמה בלי לצפות לשום גמול, אלא לתת את כל מה שביכולתנו למען הציבור ולשם שמים.

אבא הראה לנו את דרכו של אברהם אבינו, פתח את האהל לארבעה רוחות, לזכות את הרבים להפיץ את האמונה בהקב"ה, לא רק למפס גבוה שיגידו שהוא גאון, אלא לרדת ולקרב את העם בסיפורי מעשיות.

אנחנו אמורים להמשיך ולקבל על עצמנו את כל הקבלות שקיבלנו לרפואתו, זכינו שהיתה התעוררות גדולה, וחובה עלינו שלא לאבד את אותה התעוררות. אלא להמשיך בדרכו בלימוד והרבצת התורה, ולשמור על מה שאבינו ציווה אחריו לחזק ברכיים רפות של בחורי הישיבות, לחזק את הישיבות הקדושות העמלים בתורה. נכון, נשארנו יתומים אבל עוד יוסף חי, את דרכו אנחנו זוכרים ונמשיך עד בוא גואל צדק.

סימן לה

הרב יצחק יוסף

הראשון לציון והרב הראשי לישראל

ומחבר סדרת "ילקוט יוסף"

לולי תורתך שעשועי - אז אבדתי בעוניי*

הגמרא במסכת ברכות (ה:): אומרת, אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורים בדלים ממנו. אדם שיושב ולומד תורה ועוסק בתורה לא באים עליו מחלות, לא באים עליו יסורים. לכאורה זהו הפשט של המאמר.

אבל קשה שהרי אנחנו רואים גדולי עולם בכל הדורות שסבלו יסורים, סבלו מחלות, וכי הם לא עסקו בתורה? הרי כל העוסק בתורה יסורים בדלים ממנו?!

אלא הביאור הוא אחרת. רבותי, אדם שיושב ועוסק בתורה ויש לו יסורים, ברגע שהוא עוסק בתורה הוא שוכח את היסורים, הוא לא מרגיש שהיסורים באים עליו, היסורים אולי באים על ראובן על שמעון, לא עליו באים היסורים, היסורים בדלים ממנו, מובדלים ממנו, ברגע שהוא שקוע בתורה באהבתה ישנה תמיד הוא לא שם לב ליסורים.

כמו שראינו אצל רבי יוחנן שכשנפטר ריש לקיש הוא יצא מדעתו, ולא יכלו להתפלל עליו שיתרפא, כיון ששוב היה יכול לצאת מדעתו בלי חברותא, וכל זה למרות שהוא היה אדם חזק שכשקבר עשרה בנים היה הולך ומנחם בזה אבלים, כיון שלמרות פטירת בניו - מצא נחמה בעסק התורה, אבל כאשר החברותא שלו נפטר וכבר אינו יכול לעסוק בתורה כבעבר, הרי שאינו יכול להחזיק מעמד.

מורי ורבותי. מן האבא זצוק"ל הריני כפרת משכבו, למד תורה בשקיעות עצומה, בהתמדה נפלאה, בכל המצבים. אנחנו - הבנים, ראינו הרבה תקופות קשות שהיו לו, מלחמות ורדיפות, כל מיני תקופות שהתקפו אותו אם זה היה בתחילת דרכו בצעירותו, אם זה היה כשהוא נבחר לרבנות הראשית שהיה מאבקים קשים ביותר למי שזוכר, אם זה היה אח"כ כשהקימו את הממשלות והיה כל מיני מאבקים. אבל רבותי בכל המצבים בכל התקופות הקשות ביותר שהיו לו, הוא ישב ועסק בתורה בהתמדה ובשקיעות, וגם כשהיו לו מחלות, הוא סבל בלב, סבל מהסוכר, סבל מכל מיני דברים, אבל גם כשהיה שוכב חולה עם חום גבוה, היה יושב ועוסק בתורה. שוקד על התורה בכל המצבים, וכך היה שוכח מהבעיות והחוליים. כי "פקודי ה' ישרים משמחי לב. תורת ה' תמימה משיבת נפש". "לולי תורתך שעשועי - אז אבדתי בעוניי". בכל המצבים תמיד ישב ועסק בתורה וכך לא הרגיש ביסורים שבאו עליו.

רבותי, בתקופה האחרונה הזו, אבא סבל יסורים קשים מאוד. בחודש תמוז עשו לו ניתוח בגב כמו שכולם יודעים, ולצערנו פגעו לו בעצם והיה לו כאבי תופת, ארבעה חודשים של כאבים נוראיים ואיומים. בחודש האחרון לחייו כשאישפוז אותו בבית"ח הדסה, הוא היה בלי הכרה, שבועיים בערך הוא היה בלי הכרה, מחובר לכל מיני מכשירים, אבל כאשר הוא חזר להכרה, בימים האחרונים שלו, שוב חזרו לו הכאבים הנוראים. בליל שבת האחרון לחייו, כשהוא היה בהכרה, הוא אמר לנו לבנים משפט מצמרר,

* ערוך ומעובד מתוך דברים שנשא ב"הספד".

'קצתי בחיי', אם אני לא יכול ללמוד תורה עם הכאבים האלו, לא שווים לי החיים שלי. וכך גם היו מילותיו האחרונות שהוא אמר עלי אדמות, 'אין לי כח יותר'. זה המילים האחרונות שלו.

כי כל חייו הוא ידע, כל הזמן גם כשהיו לו יסורים, היו לו כאבים הוא עדיין יכל ללמוד תורה וכך הוא השכיח את הצרות שלו, אבל כאן הוא כבר לא יכל, מרוב היסורי תופת הוא כבר לא יכל ללמוד, וא"כ למה לא חיים. זהו הביאור של הגמ', כל העוסק בתורה היסורים מובדלים ממנו. גם אם יש יסורים, הוא לא מרגיש בהם כיון שהוא עוסק בתורה, ולכן כאשר כבר היו אלו יסורים שא"א ללמוד, אזי אין סיבה לחיות.

רבתי, אבא לא צריך את ההספדים שלנו, הוא נמצא למעלה תחת כסא הכבוד, אין ספק שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ומרן הבית יוסף והרב חיד"א ומרן הבן איש חי וכל גדולי הדורות באו לקבל את פניו. לפני כמה שנים כשהייתי אצל אבא, הוא עוסק בלימודו ופתאום קורא לי, שואל אותי, אתה יודע מי יקבל את פני אחרי מאה ועשרים? אמרתי לו, לא יודע. אמר לי אני יגיד לך, אין לי ספק שמרן הבית יוסף יבוא לקבל את פני. מסתמא באים אליו כל גדולי הדורות, שוטחים לפניו את כל ספקותיהם, והוא אומר להם כך כתב הצפיה בדבש, הראיה הזאת לא נכונה, מביא להם פוסקים בלי סוף, משתעשע איתם בתורה.

פעם באיזה עת רצון, הוא סיפר לי על ימי נעוריו. הוא סיפר לי שהיה הולך לראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, שהיה גדול בתורה, היה שקדן עצום ותמיד שקוע בלימוד. אבא היה הולך אליו ומדבר איתו בד"ת, אומר לו, 'יש תוס' כאן סותר לתוס' כאן. יש רשב"א כאן יש ריטב"א כאן. היה הרב עוזיאל מקשיב לו, עונה לו לשאלותיו, ואח"כ היה אומר לו, תשמע לעצתי, תלמד גם שו"ת"ם, תלמד גם ספרי שאלות ותשובות, לא רק תוספות ורשב"א וריטב"א. בהזדמנות אחרת, היה הולך נפגש עם הרב זוין שג"כ היה גדול בתורה, והיה מדבר איתו, מביא לו כל מיני שו"תים, כך אומר הנודע ביהודה כך כותב השואל ומשיב, וכן ע"ז הדרך. היה הרב זוין פונה אליו ואומר לו, תלמד גם תוספות תלמד גם רשב"א גם ריטב"א. ואמר לי האבא, ב"ה שמעתי לעצת שניהם, מזה ומזה אל תנח ירך. זה התשוקה שלו הגדולה ללימוד התורה. רצה לדעת עוד ועוד, מזה ומזה אל תנח ירך.

אבל את ההספד הזה אבא לא צריך, אנחנו שצריכים את ההספד. היינו מתייעצים איתו בהלכה, כל דבר קשה היינו באים להתייעץ איתו, לא רק אנחנו כל הרבנים הראשיים לא היו מוציאים פסק הלכה אחד בלי לבוא להתייעץ עם אבא. אם זה הרב בקשי דורון. אם זה הרב לאו. אם זה הרב עמאר. אם זה הרב מצגר. בכל הפסקים החשובים ביותר, היו באים לאבא אחרי התפילה, אומרים לו, יש מקרה מאוד מסובך, היתר חיתון, ממזרות, עגונה, והרב היה מכיין אותם, תראו ברשב"ם תראו חזון איש. תראו בית מאיר. תכתבו ואח"כ תביאו לי לראות. כותבים ומביאים לו והוא היה בא ומוסיף וכותב כמה שורות כדי לחזק את ידם. היה לו כתפים רחבות, כולם ידעו שאף אחד לא יכול להגיע לכתפים הרחבות שהיו לו.

היום, יש לצערנו הרב "חוקים בל ידעום", 'חוק' בגמטריא 'גיהנום', באים ומחוקקים בכנסת כל מיני חוקים נגד הרבנות, בעניני גיור, בעניני רישום נישואין, בעניני אימוץ ילדים. דברים נוראים. בלי לשאול את הרבנים, בלי לשמוע מה דעת ההלכה. רבתי, אם אבא היה חי היה לנו עם מי להתייעץ, היינו יכולים לשאול אותו כיצד לנהוג. אבל עכשיו איבדנו אותו. עם מי נתייעץ? את מי נשאל? את זה אנחנו איבדנו. אין למי לפנות. מי יורה דעה ומי יבין שמועה!?

אני אומר עוד דבר אחד. בספר מעבר יבוק כותב, שיש 'חסי גומלין' בין הנפטר לבין אלו שחיים כאן. אם אנחנו נעשה נחת רוח לאבא שם למעלה תחת כסא הכבוד, הוא יעשה לנו גם כן, יחזיר לנו את פרי מעללנו. מי לא צריך תפילה? רבתי, אנחנו הולכים בהרבה מקומות, ולצערנו הרב בשנים האחרונות לכל

מקום שאני הולך אני שומע כמה חולים יש, אומרים לי, זה חולה במחלה וזה חולה במחלה, ה' ירחם, זה כמעט כמו מגפה. מי לא צריך ברכה מגדול הדור תחת כסא הכבוד.

לכן, בואו ונעשה לאבא נחת, איזה נחת נעשה לו, סתם הספרים הספרים - זה לא שווה. הנחת שנוכל לעשות לו, שבשנה הזאת - כל השנה של הפטירה - יום שבת זה לילה ארוך, להודרו מעט בסעודה, מספיק לשיר שתיים שלוש שירים, ואחרי הסעודה לקבוע חברותא ללמוד בספרים של אבא. האברכים היקרים ילמדו 'ביע אומר', הבחורים הצעירים ילמדו 'יחיה דעת', עם חברותא משעה שש עד שעה אחד שתיים בלילה. וכן במוצאי שבת לקבוע חברותא וללמוד במשך כל השנה הזאת, ללמוד ולסיים תשובה אחרי תשובה, ואז שפתותיו דובכות בקבר ויהיה לו נחת שלומדים בתורה שלו. זה היה כל מהוויו.

כשהוא היה מחבר ספר חדש, לפעמים היה מתקשר אלי קיבלת את הספר החדש? עיינת בזה? זה מה שהיה מענין אותו שילמדו בספרים שלו. לכן, כל אחד ואחד יקבל על עצמו ללמוד בספרים של האבא במשך השנה הזאת. ובפרט כליל שבת ובמוצאי שבת.

אם נלמד בתורה שלו, זה ודאי יעשה לו נחת רוח, והוא יחזיר לנו בחזרה ברכה ומזכה כפולה. וכמו שאמרנו שיש 'יחסי גומלין' עם הנפטרים. 'שמור לי ואשמור לך'.

יה"ר שיעמוד תחת כסא הכבוד ויתפלל על כל בני המשפחה, על כל האחים היקרים הרבנים הגאונים שיאריכו ימים ושנים, שלא נוסף לדאבה עוד. על כל הרבנים הגדולים, על כל הקהל הקדוש הזה שלכולם יהיה ברכה והצלחה בריאות איתנה ונהורא מעליה. ונזכה בקרוב לתחיית המתים לחזות בזיו פניו היקרים, ונזכה לגאולה השלימה, ב"ב אמן ואמן.

לקבוע ולייסד שיעורי תורה בלילות שבת ובפרט מספריו של מרן רבינו הגדול זיע"א

מר חשון התשע"ד

בס"ד

קריאה קדושה

אחר השבר הגדול והנורא שפקד את בית ישראל, עם הסתלקותו של רבינו הגדול, עמוד האש שהלך לפני המזבח, מרן פוסק הדור רבינו עובדיה יוסף זיע"א, אשר העמיד הדרת על תילה, ונשא את משא העם על שכמו עשרות בשנים.

הננו בזה בקריאה של חיבה אל קהל שלומי אמוני ישראל, וביחוד לרבנים ולגבאי בתי הכנסת. לקבוע ולייסד שיעורי תורה בלילות שבת קודש, ברוב עם הדרת מלך, ובפרט שיעורי הלכה מספריו של מרן רבינו הגדול זיע"א, לכבודו ולעילוי נשמתו המהורה. ובפרט בשבתות החורף שהשבת נכנסת מוקדם, ויש זמן רב אחרי הסעודה שאפשר לנצל ללימוד התורה.

ובעיקר חובה גדולה לאברכים ובני הישיבות, אחר החלל העצום בהפקד מקומו של אביר השקדנים, לאחוז במידותיו ולשקוד שבעתים על דלתי תורה. וכפי שהעיד מרן רבינו זיע"א על עצמו, שעיקר התעלותו היתה בלימוד בזמנים אלו. וידוע גודל חשיבות הלימוד בשב"ק, וכדברי רבינו ה"בן איש חי", שהפעולה הנעשית מעסק התורה ביום שבת, גדולה אלף פעמים יותר מזמנות החול.★

וזכות רבינו מרן זיע"א, תהא חופפת על כל המייסדים שיעורים אלו, ועל המשתתפים והלומדים, שהקב"ה ישפיע עליכם שפע ברכה והצלחה, ויזכו לכל מילי דמוטב, אורך ימים ושנות חיים מתוך אושר ועושר וכל טוב, עדי ובא לציון גואל, אכ"ר.

באנו על החתום

העניין חשוב מאוד מאוד תמיד, ובמיוחד בתקופתנו הקשה שרבו הגזירות והצרות על עולם התורה, ה"י.

משה צדקה

שמעון בעדני

שלום בהן

יצחק יוסף

סימן לו

הרב דוד יוסף

מח"ס "הלכה ברורה"

וראש בית המדרש "יחווה דעת"

ירושלים

באהבתה ישגה תמיד*

בפרשה נאמר, "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. וילן שם כי בא השמש". אומר המדרש, משל למלך שרצה לדבר עם אוהבו, אמר כסו הפנסים שאני רוצה לדבר עם אוהבי. [כ'י ב'א ה'שמש ר"ת כבה]. וצריך ביאור למה צריך המלך לדבר עם אוהבו בחושך דוקא מדוע אינו יכול לדבר עמו באור? אלא מבארים שרצה הקב"ה שיעקב יתקן תפלת ערבית, ורק בחושך בלילה דוקא זהו זמנה של תפילת ערבית. אבל באמת צריך ביאור למה האבות הקדושים לא תיקנו את התפלות לפי הסדר של היום. אברהם את ערבית שזו התפילה הראשונה ביום, יצחק את שחרית, ויעקב את תפילת מנחה?

והיישוב הוא, שכל ענין תיקון התפלות ע"י האבות הוא סימן לבנים להתחזק בתפילה באותם מצבים שחיו בהם האבות הקדושים. אברהם רוב ימיו היו בטובה, 'נשיא אלוקים בתוכנו', נכבד ואור לגויים, אברהם אבינו מסמל את האור, הבוקר, התקוה. והיה עלול לשכוח להתפלל כיון ששרוי ברוב טובה, לכן תיקן להתפלל ללמד לעולם שגם השרוי בטובה יחזיק בתפילה להכיר שהכל מה' יתברך.

יצחק גם כן היה בטובה, כמו שכתוב "ויגדל האיש וילך הלך וגדל וגו'", מאה שערים ויברכהו ה". אך בערוב ימיו כבר ראה צרות, "ותכהין עיניו.. מורת רוח" וגו'. לכן תיקן מנחה שגם היא לפנות ערב כשנמו הצללים, ללמד שגם במצב כזה יש להתחזק בתפילה ולא להתיאש.

אבל יעקב אבינו כל ימיו היו מכאובים. 'הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה', וכפי שהעיד על עצמו בעמדו לפני פרעה "מעט ורעים היו ימי שני מגוריי" וגו'. נרדף מצער לצער, עשוי, לבן, דינה, יוסף וכו', "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי" וכו'. איך הצליח יעקב בכל זאת להחזיק מעמד? "ויתאבל על בנו ימים רבים", עשרים ושתים שנה הוא מתאבל ועדיין מחזיק מעמד?!

התשובה לכך היא, כיון שיעקב אבינו עסק בתורה. יעקב הוא סמל התורה, תמיד יושב אוהלים, לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעוניי. לכן תיקן תפילת ערבית ללמדנו שגם כי אלך בגיא צלמוות, יש תקוה כי אתה עמדי ע"י לימוד התורה.

וכשמדברים על אבא, יש מקום להדגיש זאת. לא רבים יודעים, שלא רק צער של עוני ודוחק עברו על אבא, אלא גם צער של יסורים ממש. תקופת חייו במצרים היו שלש שנים של יסורי נפש נוראיים. כתשעים אחוז מהקהילה היו חילוניים ואפילו אנשי דת, ואבא היה אומר שסבל מהם יותר מהערבים, למעשה הם גירשוהו משם כי הוא נלחם על הכשרות ועל הנישואין, גירושין, עגונות. היה נרדף. לא היה לו שם עם מי לדבר בלימוד, אין עם מי להתייעץ. אבל עם כל זה את הנחמה היחידה שלו מצא אך ורק בלימוד התורה. חלק גדול מתשובות יב"א בחלקים הראשונים הם מקהיר. מתי הספיק??

* ערוך ומעובד מתוך דברים שנשא בהספד, וחלקם נמסרו לנו ע"י הגאון הרב דוד בירדוגו שליט"א.

ופעם שאלנו אותו, אבא למה היית צריך להכביר ולהאריך בכ"כ הרבה ראיות אחר שהתשובה כבר היתה משכנעת בלי זה. והרב השיב לי, היות ובמצרים הייתי לבד לא היה עם מי להתייעץ, וחששתי אולי התשובה לא מספיק מבוססת, לכן הוספתי עוד ועוד ראיות לשכנע את עצמי ולהניח את דעתי! וגם אח"כ במשך כל ימי חיי, כל הזמן היו לו מאבקים וקשיים, והכל למען השמירה על כבוד התורה, המלחמה על שמירת כרם ישראל.

אבא מטבעו היה מאוד רגיש ולוקח ללב, המלחמות הללו היו יכולות לשבור אותו ח"ו, אך רק בזכות הלימוד והשקיעות בתורה הוא החזיק מעמד. רק כך הוא שכח מכל הצרות שלו. מה שהחזיק אותו בכל התקופות הקשות הללו, זה רק התורה הקדושה.

ההתמדה היתה מבהילה בצורה כזו - שלא עניין אותו העולם הזה כלל.

ידוע הסיפור, שמרן היה מספר על הרב מנוברדוק, שאשתו השאירה לו את האוכל על האש, ולצידו היה מונח סיר עם העמילן של הכביסה^א. אבל תדעו לכם שהסיפור הזה היה גם עם אבא בעצמו. אני זוכר שפעם אחת באנו הביתה וסיפרתי לאמא את הסיפור הזה, אז היא אמרה לי, הוא לא גילה לכם, אבל הסיפור הזה היה עליו בעצמו. הסיפור הזה שהוא היה מספר על הרב מנוברדוק, קרה ג"כ איתו בעצמו, הוא הגיע ואכל את העמילן, ואח"כ כשהיא ראתה שנשאר האוכל בסיר והעמילן של הכביסה נעלם, היא שאלה אותו איך היה האוכל, הוא אמר לה, אני חושב שהיה חסר מלח...

זו ההתמדה והשקיעות הנוראה שלו. לאבא היו שאיפות מאז שהוא היה ילד קטן. אבא הגיע למה שהוא הגיע - בגלל שהוא שאף. כך הוא סיפר לי כו"כ פעמים. לא שאיפות לאיזה תפקידים או לאיזה כבוד, אלא היו לו שאיפות להיות גדול הדור.

מתחילה, מאז שהוא היה ילד קטן הוא ידע אני רוצה להיות גדול הדור. לא מספר שתיים, בלי פשרות, בלי השוואות, אני צריך לדעת הכל, היה לו צמאון מיוחד לדעת וללמוד עוד ועוד תורה, שואף ושואף ולכן הוא זכה לעלות מעלה מעלה.

כל אחד ואחד מאיתנו ידע שצריך לשאוף. ללמוד וללמד, זו ההמשכיות של אבא. חובה עלינו לקחת ממנו מוסר וללמוד מדרכיו, ונזכה לתחיית המתים, בקרוב, אמן.

^א וזה לשונו של מרן רבינו הגדול זיע"א (ענף עץ אבות עמ' קנג, על המשנה, 'הוי שקוד ללמוד תורה'). מספרים על הגאון רבי דוד מנווהרדוק (בעל גליא מסכת) שהיה שוקד בתורתו בבית מדרשו, עד לחצות לילה, כשהיה נכנס לביתו היתה קמה אשתו הרבנית ומכינה לו את ארוחת הערב שלו, פעם אמר לה, למה את טורחת כל כך בעבורי, שימי את התבשיל על הפתיליה באש נמוכה, ותני על ידה צלחת וכף, וכשאני אשוב מבית המדרש אמזוג לעצמי ואוכל. הסכימה הרבנית לעשות כן. וכך היה עושה בכל לילה. יום אחד הכינה הרבנית עמילן לכביסה ונתנה אותו על הפתיליה, ואת התבשיל שמה על פתיליה אחרת באש נמוכה.

באותו לילה התקשה רבי דוד על דברי הרמב"ם דלכאורה הם נגד הסוגיא בש"ס, וכשחזר הביתה, והוא שקוע בקושי, לא הבחין בדבר, ובמקום שימזוג מן התבשיל, מזג מן העמילן שהיה גם כן על האש, והוא מטבל פתו בעמילן ואוכל, ולא חלי ולא מרגיש, למחרת הופתעה הרבנית לראות שהתבשיל כמות שהוא בקדרה שעל האש, והעמילן איננו, הבינה שהרב טעה באכילתו, שאלה אותו בשחוק איזה טעם טעמת בתבשיל שאכלת אמש, אמר לה, האמת אומר שלא נהנתי כלל מהתבשיל, לא ידעתי אם היה חסר מלח או יתר מלח, עד שאמרה לו שאכל את העמילן במקום התבשיל, ועל זה נאמר גם כן "באהבתה תשגה תמיד". עכד"ק.

סימן לו

הרב משה יוסף

ראש ביהמ"ד "מאור ישראל"

ובד"ץ "בית יוסף"

ירושלים

הדברים מוקדשים לע"נ של אבי רבי ומורי עמרת ראשי

מרן מאור ישראל זצוק"ל

שעלה בסערה השמימה ביום המר והנמהר יום שני ג' במר חשון

אוי מי ירפא מכאובי, כי שמם היכלי ושבת משוש ביתי, נגנז הנור הורמה העמרה,

אוי לנו כי חשכה אור ההלכה, והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן, וסוד תורה היש מוציא לאורה,

אין לנו להתנחם - נחמה פורתא, אלא בתורתו הכבירה שהיא נר לרגלנו אור במסילות חיינו

ופסקיו הוראותיו והנהגותיו שהותיר אחריו במשנה סדורה, הם הם המקדש מעט שנותר בדינו.

בהלכות בישולי נכרים ופת נכרים

ישראל מומר, אולם רש"י עצמו לא ביאר כן בשאר המקומות. ולהלכה, הואיל וכל האיסור הוא מדרבנן יש לסמוך שעיקר הטעם הוא משום איסור חתנות. (וראה עוד להלן אות יג).

וכשגזרו חכמים על בישולי נכרים, גזרו בין על בישול תבשיל ובין על אפיית פת, שהרי קירוב דעת יש הן בבישול והן באפייה. אכן בירושלמי מבואר, שלאחר מכן עמדו בית דין והתירו פת עכו"ם משום שהיא חיי נפש, וביארו התוס' בעבודה זרה (לה). שהטעם שעמדו והתירו הוא מכיון שלא נתפשט האיסור בכל ישראל, וסמכו בית דין על דברי רשב"ג שאין בית דין גוזרים גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה. אולם, כל מה שהתירו בית דין פת נכרי אינו אלא בפת פלטר, שהואיל והפלטר הגוי באומנותו הוא עוסק, אין כאן קרוב דעת, מה שאין כן בפת בעל הבית ששייך בה קרוב דעת, לא התירו. וכמובן שכל זה הוא

א. טעמי האיסור, והחילוק שבין פת נכרים לבישולי נכרים והמסתעף מזה לדין עוגות

הנה טעם הגזרה שאסרו חכמים בישולי נכרים, הוא משום חתנות, כדי שלא יהיה קירוב דעת בין ישראל לאומות העולם, הלכך לא גזרו על מאכל שאינו חשוב ואינו עולה על שלחן מלכים, לפי שאין אדם מזמן את חבריו עליו, ונמצא שאין מאכל זה מביא לידי קירוב דעת. וכן לענין דבר שנאכל כמות שהוא חי, לא גזרו בו חכמים, שהואיל ומאכל זה נאכל חי ואינו מחייב בישול, אין הכרת הטוב גדולה של היהודי לנכרי, ועל כן אין חשש של איסור חתנות. וכיון שגזרו חכמים על בישולי נכרים, אפילו גוי שאין לו ילדים כגון כומר וכדו', ואין בו חשש של חתנות, מ"מ גזרו בו חכמים, דאם לו אין, לחבריו יש. ואמנם רש"י במסכת עבודה זרה שם כתב עוד טעם, והוא, שחוששים אנו שמא יאכילנו דברים טמאים, ונפקא מינה לענין

פלטור (צמקוס שנהגו להקל בזה – וכן הוא המנהג במקומותינו), אף הדלקה לא בעינן. (כשהמרכיבים והניפוי ידועים). וכל מיני עוגות ועוגיות שיכול לבוא לידי פת, (אם יקצו עליו סעודה), חשיב כפת. להבדיל מאיטריות שאין דין קביעות סעודה עליהם שאינם נאפים אלא מתבשלים ודינם כדין תבשיל.

ב. דין הסופגניות

והנה בענין הסופגניות, כידוע עיסת הסופגניות בלילתה עבה, וידוע שנחלקו הראשונים, בעיסה שבלילתה עבה שבישלה במים או טגנה בשמן, לדעת ר"ת מברך עליה המוציא ובהמ"ז, אבל לדעת רבינו שמשון ברכתה מזונו, ומרן הש"ע (סי' קס"ט סעי' ג') פסק בסתם כדעת הר"ש, שברכת הסופגניות היא מזונו הואיל ולא נאפו ואין עליהם תורת לחם, וביאר המגן אברהם (שם ס"ק לא) שהיינו אפילו אם קבע סעודתו על הסופגניות, הואיל ולא באו לכלל אפיה ברכתם מזונו, וכן פסקו כמה מן האחרונים. (ודרך אגב נזכיר, שיש חולקים על המג"א בזה, וסוברים שאף לדעת הר"ש אם קבע סעודתו על הסופגניות מצד המוציא ובהמ"ז. ונש"מ זכור ליחס הררי העלה שאפילו להמג"א אם שבע מהן, צריך לצדק בהמ"ז. ולכן צריך להזהר שלא לאכול הרבה סופגניות כשיעור קציעות סעודה שאז נכנס הוא במחלוקת הפוסקים אם יצדק בהמ"ז או לא).

ולפי זה, אין לסופגניות דין פת אלא דין בישול, וממילא חל עליהם איסור בישולי נכרים. אולם אאמו"ר מרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יחווה דעת חלק ה (סימן ג) כתב שיש מקום להתיר בזה, הואיל ויש בזה כמה וכמה ספקות, שמא הלכה כר"ת דכל שהעיסה עבה מברך המוציא אף כשהיא מטוגנת, (ואפשר עוד לזכר את דעות האומרים שאף להר"ש אם קבע סעודתו על הסופגניות ברכת המוציא), וא"כ דינם

כשאינן שם פת ישראל, (או שאין פת ישראל מספיקה לכל היהודים, זצ"ל קי"ז ס"ק יד, יח"ד ח"ה סי' ג'), וכן פסק מרן השלחן ערוך (סי' קי"ז סעי' ז' ו'). (וכמוכן כשכל המרכיבים ידועים, והקמח מנופה כדת). אבל מתוך שגזרת הפת קלה היא, וכנ"ל, התירו חכמים אף בפת בעל הבית נכרי, אם הישראל הסיק את התנור, או אפילו לא זרק בו אלא קיסם, שבזה מראה הוא היכר והתבדלות מפת נכרים. וכן פסק מרן (קי"ז ס"ט). ומעתה, אפילו פת פלטור ויש פת ישראל במקום, אם עשה ישראל היכר בהסקת התנור, מותר לאכול ממנו. והואיל וביארנו שבפת אף למרן סגי בהדלקה, אף בעוגות אין דין בישולי נכרים, אלא דין פת נכרים, הואיל ואם יאכל מהם כשיעור קביעות סעודה (אריז"ל זי"ס ש"ס 216 גרס) מברך המוציא ובהמ"ז, הלכך אף כשאוכל פחות מכן נחשב כפת, וסגי בהדלקת התנור ע"י ישראל או בהשלכת קיסם. אולם דברים שאף אם יאכל מהם ארבע ביצים אין עליהם דין קביעות סעודה, וברכתם תמיד מזונו ועל המחיה, כאיטריות וכדו', יש בהם דין של בישול נכרי ולא אפית נכרי.

אלא כל הבעיה היא בבישול, כי לדעת מרן הש"ע בבישול לא סגי בהדלקת האש אלא צריך שהישראל יניח ממש את הקדרה על גבי האש, והרמ"א היקל בזה אף בבישול. (סי' קי"ג סעי' ז'). ומ"מ, אם הנכרי מניח על הכירה כשהיא אינה דולקת, ובא ישראל ומדליקה, נחשבת הדלקתו כהנחה, ומותר אף לדעת מרן הש"ע. (שו"ת יצי"ע אומר חלק ה סוף סימן י').

העולה מן האמור: בתבשילים צריך שהישראל יניח את הקדרה על גבי האש, או שהגוי יניח הקדרה ע"ג כירה כבויה ואח"כ ידליקנה הישראל, ולהרמ"א סגי תמיד בהדלקת הישראל. אבל בפת, לכ"ע סגי בהדלקה. ובפת

כדין פת שסגי בשהישראל מדליק את האש, ואף את"ל שדין בישול להם, הנה ידועה שיטת הראב"ד, שאיסור בישולי נכרים אינו אלא כשהגוי מבשל בביתו, אבל אם הגוי מבשל בבית ישראל, אין בזה קירוב הדעת כל כך. ועוד יש לצרף את סברת הרשב"א שאם הנכרי מקבל שכר על עבודתו, אין בזה קירוב הדעת כ"כ, והביאו מרן הש"ע בס"י קיג (סעיף ד) בשם יש אומרים, ואף שמרן עצמו לא ס"ל כן, שהרי אחר שהביא סברה זו בשם יש אומרים הביא עוד יש אומרים שאוסרים אף בדיעבד, וקי"ל יש ויש הלכה כיש בתרא, ואסור. מ"מ ראויה שיטתו להצטרף לספק. ועוד, שהישראל מדליק את האש, ולדעת הרמ"א שפיר מהני הדלקת ישראל אף בתבשיל. ונמצאו כמה ספקות להקל. ואמנם בכל אחד מן הספקות פסק מרן הש"ע לאסור, וכנ"ל, מ"מ קי"ל דאמרינן ספק ספקא אף נגד דעת מרן, דשמא אף מרן הש"ע עצמו היה מתיר בהצטרף כל הספקות יחד, (ודלא כמש"כ נש"ת רצ פעלים נח"ג חיו"ד סי' ט לאסור צנישולי נכרים כשני הספקות נגד מרן), הלכך יש מקום להקל.

אולם כל זה הוא מעיקר הדין, או לאחינו בני אשכנז, אבל אאמו"ר מרן מאור ישראל וצ"ל הורה לי שאין לבד"צ "בית יוסף" לסמוך על היתר זה, אלא הישראל יתן הבצק לתוך השמן, ולא עוד אלא צריך שהישראל יהפוך את הבצק מצד לצד, שהרי אם לא יהפכנו לא יתבשל אותו צד כלל, וכמש"כ מרן בש"ע (קיג סעי' יא).

העולה מן האמור: סופגניות (מעיסה עזה) המטוגנות בשמן, מעיקר הדין אין בהם בישולי נכרים, ואם הישראל מדליק את האש סגי בכך, אולם לכתחילה יש להחמיר בזה.

ג. דין הבלניצ'ס, ובדין הפנקייק

ועתה נבוא לדון בדין בלינצס, או פנקייק, שדרך עשייתו היא, ששופכים בצק שבלילתו

רכה על גבי כירה רותחת, והשאלה היא האם לענין בישולי נכרים יש לדונם כפת או כתבשיל. ולכאורה הדבר תלוי בדין קביעות סעודה, שאם כשקובע סעודה על החביתיות מברך עליהם המוציא ובהמ"ז, אזי נידונים כפת. אבל אם אף בקובע סעודה אינו מברך עליהם אלא מזונות ועל המחיה, אזי נידונים כתבשיל. והנה מרן הש"ע (נסי' קסא) כתב בדין בלילה רכה ב' דינים, בסעיף ח' כתב, שלחמניות שבלילתן רכה שקורין ניבלא"ש, מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואם קבע סעודתו עליהם, מברך המוציא ובהמ"ז. ולעומת זאת בסעיף ט"ו כתב, "טריתא" דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל, ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו. והחילוק ביניהם נראה, שבסעיף ח' מיירי בעושה כעין עלי בלינצ'ס, שעליהם אפשר לקבוע סעודה, ויש עליהם תואר לחם, הואיל והם עבים מעט, וכמו שפירש במשנ"ב (ס"ס ס"ק לו ונממרגס). אולם בסעיף ט"ו מיירי בעושה כעין עלי הופל, שהם דקים וקלושים הרבה יותר מהבלינצ'ס, ואין להם תואר לחם, הלכך בהם לא מועילה קביעות סעודה. (וכמו שפירש המשנ"ב ס"ס נס"ק נא, וראה נממרגס ס"ס).

וכעין זה נראה גם בדעת מרן הש"ע ביו"ד (סי' שנט סעי' ה), שכתב וז"ל: "טריתא, דהיינו עיסה שבלילתה רכה ושופכים אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפית, פטורה מחלה, אבל אם יש בכירה גומא ושופכין אותה לתוכה חשוב לחם וחייב". ע"כ. ועל פי מה שביארנו מובן החילוק, כי הטריתא היא דקה כעין עלי הופל, ואין בה תואר לחם, ואין עליה חיוב חלה,

רק אם כבר בישראל הנכרי את התערובת, (וכמשמעות מן דין ג'לו ג'לוס וכלהלן). ועוד צריכים לדעת, כי כל הדיון הוא כשלא ניכר האיסור בתערובת, אבל אם ניכר האיסור, ודאי שאין לאוכלו, וכגון תערובת גזר וקישואים שלמים, ודאי שאין כל היתר לאכול את הקישואים, וזהו שפירשו האחרונים בדעת מרן הש"ע בסעיף ג' בדין הפנדה שאפאה נכרי, אסורה, וזהו משום שהשומן ניכר בה, אף שיש בפנדה רוב כנגד השומן שבה, (רעק"א ג'לוס ונלע נפת, ונכס"ס ק"ג לוט לג, וק"ג ס"ק סט). אבל אם נתרסקו שניהם, כך שלא ניכר בתערובת מהו הגזר (היתר) ומהו הקישוא (איסור), נחלקו האחרונים בכמה בטל האיסור, ודעת רוב האחרונים שאם יש רוב היתר בתבשיל מותר, ולא בעינן ס' נגד האיסור, (רמ"א ק"ג סעי' יד), וברכ"י (ק"ג לוט י), זב"צ (ק"ג לוט יג), וכן עיקר, הואיל ומילתא דעיקרא מדרבנן היא, אזלינן בתר המיקל. ולכן אם יש רוב גזר, התבשיל מותר, ואף בתערובת ששניהם ניכרים, והוציא את הקישואים, מותר לאכול את הגזר לבדו, הואיל ויש רוב בגזר נגד טעם הקישואים שנכנס בו, והרי הוא מיעוט ובטל, ואפילו שמרגיש בגזר טעם קישואים.

וכל זה כששניהם שווים בחשיבותם, כגזר וקישואים, אבל תבשיל גזר ובשר, שהבשר חשוב יותר מהגזר, הולכים אחר העיקר, וכיון שהבשר הוא העיקר, ובו יש איסור, שאינו נאכל חי, אף שהוא המיעוט כל התבשיל אסור. (ש"ע ק"ג ס"ג).

אולם אם הגזר והקישואים בכמות שווה בתבשיל, ואין רוב בגזר כנגד הקישואים, אזי אסור לאכול אף את הגזר לבדו, אפילו אם הפריד את הקישואים מן הגזר לאחר הבישול, הואיל וטעם הקישואים נכנס בגזר, וכשאין רוב

משא"כ אם יש בכירה גומא, והיא עבה מעט יותר, (וכעין הצלינ"ס), נמצא שיש עליה תואר לחם, וחייבת בחלה.

וממילא אף לענין בישולי נכרים, כן הדין, ואין על הבלניצ'ס איסור בישולי נכרים, שהרי ראויים הם לקבוע סעודה עליהם. וזהו מלבד מה שאפשר לומר כאן ספק ספקא, שמא הלכה כהראב"ד הנ"ל שאם הגוי נמצא בבית ישראל לא גזרו, ועוד, דשמא הלכה כהרשב"א שגוי המבשל בדרך קבלת שכר, אין בזה קירוב הדעת והוא כדין שפחות שהביא מרן הש"ע (ק"ג סעי' ד) שיש מתירין בישולן, ואף שמרן עצמו פסק לאסור, מ"מ לספק חזי לאצטרופי. ועוד שמא הלכה כהרמ"א שאם הישראל מדליק את האש אף בבישול שרי. הלכך אין על הבלניצ'ס או הפנקייק איסור בישולי נכרים, אלא דינן כדין פת נכרים שסגי בהדלקת האש ע"י ישראל או אפילו בהשלכת קיסם. אבל עלי הופל, אין עשייתם בגדר אפיה אלא בישול, ואין להתירם אלא מכח ס"ס וכנ"ל.

העולה מן האמור: חביתיות (צלינ"ס - עיסה רכה), הואיל וראויים לקבוע עליהם סעודה אין בהם דין בישולי נכרים, וסגי בהדלקת ישראל, משא"כ עלי וופל (דקיס וקלוזיס יותר מהצלינ"ס), אין עליהם תוריתא דנהמא, ויש בהם דין בישולי נכרים, (אם לא מדין ס"ס להקל, וכשישראל מדליק האש).

ד. דין תערובת ירקות שמקצתם נאכלים חיים ומקצתם אין נאכלים חיים.

ומסתעף לדין פת הנילושה עם ביצים.

לפני שאנו באים לדון בדין תערובת, יש לדעת כי לכתחילה אסור לתת לנכרי לבשל תערובת של מאכלים, מהם הנאכלים חיים ומהם שאינם נאכלים חיים, וכל הדיון בתערובת הוא

בעין, וכן הסכים הכנה"ג, ולכתחילה כן ראוי לנהוג. (כה"ס קיז ס"ק לד). ולפי זה בורקס שמרוח עליו ביצה, לכאורה היה מקום להחשיב את מריחת הביצה כבישול, דהא הביצה נראית מעל הבורקס, ויצטרך ישראל להכניסם לתנור, אולם להלכה נראה שאפשר להקל בזה, ממ"נ, שהרי לדעת מרן הש"ע דינה כפת, שסגי בהדלקת ישראל בלבד, ואף אם נחמיר כהרמ"א, מ"מ הרי הוא ס"ל שאפילו בבישול סגי בהדלקת ישראל. הלכך מותר לנכרי להכניס הבורקס לתנור כל שהדליקו ישראל.

ולענין לחם מטוגן עם ביצה, הנה לענין פת שנילושה עם ביצים, כתב הטור שטעם ההיתר הוא משום שהלחם עיקר והביצים טפלים לו. ולפ"ז גם בלחם מטוגן עם ביצים כן הוא, והואיל והלחם כבר אפוי, ואין בישול אחר אפיה בבישולי נכרי. אלא שהתוס' בחולין (סד.) כתבו לחלק בין פנדה לפת שנילוש בביצים, שבפת הביצה נתבטלה מתחילה, ולא באה מעולם לכלל איסור, משא"כ בפנדה שהשומן נאסר בעין ואח"כ נבלע בפנדה, (וכלשונו של מרן נש"ע קיג ס"ג), ולפ"ז, בפת מטוגן עם ביצה, שאין הביצה מתבטלת בפת קודם, לכאורה יהיה אסור. וצ"ע.

העולה מן האמור: תבשיל של כמה סוגי ירקות החתוכים גם, מהם הנאכלים חיים, ומהם שלא נאכלים חיים, (כגון גזר עם קישואים), לכתחילה אין לבשלו על ידי נכרי כלל, אולם בדיעבד שכבר ניתבשל על ידי נכרי, הקישואים אסורים, אבל הגזר לבדו מותר, אף שיש בו טעם מהקישואים, וכ"ש אם רוב התבשיל הוא מהגזר, שהגזר מותר, ואף המרק מצטרף לרוב נגד הקישואים, אולם הקישואים עצמם הואיל וניכרים נשארים באיסורם. אולם אם ריסק את הקישואים והגזר, ואינם ניכרים

להיתר נשאר דין טעם, וטעם בבישולי נכרים אסור, שהרי כבר כתב מרן (נסי' קיג סעי' טז) שכלים שבישל בהם נכרי אסורים, וצריכים הכשר, הואיל ויש בהם טעם, ואם בכלים שהם נותנים טעם שני במאכל, טעמם אסור, כ"ש בגזר שקיבל טעם ראשון מהקישואים, שאסור. (וכעין שהביא הכ"י שם משם נעל המרומה שכן הדין גם נדגים שנמשלו עם עיסה וכו'. ע"ש).

ומעתה, לפי מה שביארנו שבתערובת שאין האיסור ניכר, בטל ברוב, יש להבין מדוע מרן אסר את הקדרות שבישלו בהם נכרים, והרי יש בהם רק טעם, ואין האיסור ניכר בתבשיל, וודאי שיש רוב בתבשיל כנגד הבלוע בכלי, וצריך לומר, שכל מה שהתיר מרן בסעיף ב' בתערובת שלא ניכר האיסור, זהו בדיעבד שכבר בישלו הנכרי, אבל לכתחלה שיבשל הנכרי התערובת לא התיר, וכן מוכח מלשונו שם, ולכן לגבי קדרה, דמיירי לענין לכתחלה, שהרי מבקשים אנו לבשל בה ידיים, ובזה ודאי שצריך להגעיל את הקדרה. [וראה עוד באריכות בכל זה בערך השלחן טייב (אומ' כא), ובזבחי צדק (אומ' יג), ובתפארת יונתן (נסוף הסיומן). ובביאורי הגר"א אות ח' ובהגהות רעק"א על הש"ע בסעי' ג'. ודו"ק].

והנה ביארנו שאם יש תערובת שהאחד עיקר והשני טפל, הולכים אחר העיקר, ולפי זה, פת שנילושה עם ביצים, כיון שהעיקר הוא הפת והביצים טפלות לה, פסק מרן הש"ע (קיז ס"ו) שאין בה דין בישולי נכרים, אלא כדין פת, וסגי בהדלקת ישראל. וכן הדין לענין ביצים שטוחים אותם על פני הפת, שאין נוהג בהם דין בישול אלא אפיה, שמלבד שהם בטלים לפת, י"ל עוד, שכיון שבאו לחזותא בעלמא, לייפות את הפת, אין בזה דין בישול. אלא שבזה הרמ"א חולק ואוסר בפת שמרוחה בביצים, שהרי הביצים

בישול שנית, נסתלקו מעשה ראשון. ומעתה אף בשבבי התפוח"א כן יש לומר שנסתלקו מעשה הבישול הראשון של הנכרי, וכיון שעתה הישראל מבשל את המחית הזאת, אין בזה חשש איסור. ולפי זה, כשנתבשלה המחית קודם המילוי ע"י ישראל, רשאי הנכרי להכניס את הבורקס לתנור שהדליקו הישראל, [וע' בכף החיים סי' קיג ס"ק סג].

ואין לומר שיתבטל התפוח אדמה כלפי הבצק, וכיון שבבצק אין דין בישולי נכרים, שרי, שהואיל והתפוח"א ניכר, ואינו מעורב ממש בעיסה הלכך אינו מתבטל כלפי הבצק. וכ"כ הגרעק"א בהגהותיו לש"ע (סי' קיג בד"ה ונבלע בפת), בדין הפאנדה שנבלע בה שומן, שכיון שניכר השומן בפאנדה, לא שייך בו ביטול, אף שיש בפאנדה רוב כנגד השומן שבה, (וע"ע במש"כ הבן איש חי חוקת אות כג). ואמנם לענין ברכות אמרינן שבטל התפוח"א לבצק, אבל לענין בישולי נכרים בזה לא דמי לדין ברכות, ולא בטל המילוי הניכר לגבי הבצק.

ומ"מ כיון שביארנו שהפיכתו לשבבים ביטלה את הבישול הראשון, ונמצא הבישול השני עיקר, כמובן שאת בישול השבבים והפיכתם לפירה חייב לעשות ישראל, אף אם בישול התפוח"א עד לעשייתו לשבבים נעשה על ידי ישראל כדת, [כף החיים סי' קיג ס"ק סד]. אא"כ יעשהו הנכרי בכלי שני, (ויזהר מעירו מכ"ר).

העולה מן האמור:

בורקס ממולא תפוחי אדמה או בשר שנתבשלו על ידי ישראל, מותר על ידי שהישראל ידליק את התנור.

בתערובת, אזלינן בתר הרוב, ואם הרוב הוא מגזר, שרי. וכן פת שנילושה עם ביצים, או שביצים מרוחות על פניה, אין בה דין בישולי נכרים, אלא כדין פת, וסגי בהדלקת ישראל.

ה. דין הבורקס

ובענין בורקס הממולא תפוחי אדמה או בשר וכדו', שכבר נתבשלו על ידי ישראל קודם אפייתם, ועתה רוצה הנכרי להכניסן לתוך תנור שהודלק על ידי ישראל, הנה, כיון שעל הבצק אפשר לקבוע סעודה, והבשר או התפוח"א כבר מבושלים על ידי הישראל לפני אפייתם, וקי"ל דאין בישול אחר בישול בבישולי נכרים, הלכך נראה להתיר על ידי הדלקה בלבד, וכדין פת נכרים.

והנה, היום הנוהג במאפיות הוא להכניס בתוך הבורקסים מחית תפוחי אדמה הנעשית משבבי תפוח אדמה, העשויים מתפוחי אדמה מבושלים שמיבשים אותם ונעשים כשבבי תפוח"א, ובמצבם הנוכחי של השבבים אין הם ראויים לאכילה, אלא ע"י בישול שנית. ולפי זה נראה שאף אם תהליך עשיית תפוחי האדמה לשבבים נעשה ע"י נכרי, (כמונן מחמת השגחה, שלא יערצו בהם דברים נוספים), יש להתירם באכילה, ובלבד שתהליך עשייתם משבבים למחית תפוחי אדמה תעשה ע"י ישראל, דהנה מצינו כיו"ב פסק מפורש של מרן רבינו יוסף קארו זצ"ל, בענין הבורגול, שכתב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ל), בדבר חיטים שהנכרים שולקים אותם עד שנעשים ראויים למאכל, ושוב חוזרים ומייבשים אותם כדי לעשותן בורגול, ואז אינם נאכלים אלא ע"י בישול שנית, ופסק מרן שם, דנראה דלכ"ע יש להתיר שהואיל ואין החיטים ראויים למאכל אלא ע"י

סימן לח

הרב מרדכי טולידאנו

ראש בית המדרש "יביע אומר"

דיין בית הדין ירושלים

צלם א'להים

לא תכרת להם ברית ולא תחנם (דברים ואתחנן ז, ב).

וברש"י "ולא תחנם", לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה הכנעני הזה דבר אחר לא תתן להם חנייה בארץ. (ובעיקר שפתי חכמים ביאר דלפי פירוש ראשון השרש "תחנם" "חנן". ולפי פירוש השני משורש "תחנם" "חנה"). מבואר מרש"י כמה שנקט פירוש הראשון "תחנם" מלשון חן, שזה הפירוש העיקרי. (וקשה דבגמ' (ע"ז דף כ ע"א) לכאורה מבואר להפך דשם תניא "ולא תחנם", לא תתן להם חניה בקרקע. דבר אחר "ולא תחנם", לא תתן להם "חן". דבר אחר, "ולא תחנם", לא תתן להם מתנת "חנם". ויבואר בדברינו שהרמב"ם (הל' עכו"ם פ"י ה"ו) חילק בין איסור "לא תחנם" מלשון חנייה, דזה האיסור דוקא בז' עממין. אבל איסור "ולא תחנם" במשמעות חניה בקרקע, איירי בכל עכו"ם, והקשינו איך יתכן לחלק בסכינא חריפא בפסוק "לא תחנם" גופא. ותירצנו, דאכן אין הפשט ב"לא תחנם" חניה בקרקע, דזה אכן נלמד מקרא אחרניא "לא ישבו בארצך", אלא דאחר דיש קרא אחרניא האוסר לישבם בארץ, שוב אין מניעה לסמוך האיסור אקרא "לא תחנם", אפילו שאין כן בפשוטו. ונראה לדקדק כן בדבריו בס' המצות (מצוה נ"א) "לא ישבו בארצך" וכו' "ובביאור אמרו לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע". ולפי זה מובן מדוע נקט רש"י פירוש "חן" עיקר. ופירוש השני בלשון דבר אחר לא תתן להם חנייה בקרקע, דפירוש השני אינו עיקר.

נראה דאין לאו "לא תחנם" סתם איסור לא לתת להם חן, אלא דאין מציאות חן נצחית אלא על לומדי תורה. חן עצמתי השמור לחכמי התורה, כמאמר שלמה המלך ע"ה "ולענוים יתן חן". המוגדר כצלם א'להים.

בפסירת מרן זע"א כתבו רשתות הדיווח בעולם על גדלו וגודל תורתו בהערצה יוצאת דופן ובביטויים מפליגים, המבטאים את המשמעות של "ולענוים יתן חן". כאשר הגויים מפרסמים גדולתו בתיאורים מפליאים. וכך כתב העיתון האמריקני לוס אנג'לס טיימס: אחד המנהיגים הדתיים והפוליטיים המשפיעים ביותר על ישראל. רשת סקיי הבריטית: הוא איתגר רבנים פפולאריים אחרים. רשות השידור הבריטי: מסע ההלוויה מפגן יוצא דופן של הערצה והיה לעתים נראה כאדם זר מימי הביניים שנוגח בעולם המודרני אך הוא היה בעצם אחד מאנשי הצבור הפקחים בישראל. בגארדיין: מנהיג המזרחים הצית מחדש גאווה קהילתית שלא היתה קיימת מאות בשנים. הדיילי מייל הבריטי: היה מאדריכלי השלום בין ישראל לפלשתינים. וושינגטון פוסט: איש דת משכיל וקונגמייקר - ממליך מלכים-, בעל השפעה מכרעת בחברה הישראלית. הניו יורק טיימס: המנהיג הרוחני של היהודים הספרדים בעולם זקנו וגלימתו ומצנפתו ומשקפיו הכהים שיקפו דת ומסורת פפולאריות ואתניות. (ציטוט מהמודיע בשבעה).

בתיאורים אלו אנו למדים על עצמת התורה שנסכה בו, שאפילו גויים הבחינו בחן המיוחד שהיה נסוך על פניו, חן עצמתי בלתי נתפס, עד כי הגוים לא מצאו את המילים לפענח את העצמה, ותלו זאת

ב"זקנו וגלימתו ומצנפתו ומשקפיו הכהים", כלומר אישיות קורנת עד כי "זקנו וגלימתו ומצנפתו ומשקפיו הכהים היוו סמל ומותג".

כלומר העולם הגויי עמד המום ונדהם, לא יודע איך להסביר החן ואת את העצמה הנסוכה על מרן זצ"ל שייצג את האדם שכל העולם כדאי הוא לו. ומנסה להתלות בפרטים שוליים זקנו וגלימתו ומצנפתו ומשקפיו הכהים. אולם עצמתו נבעה מחכמת אדם תאיר פניו כמבואר בירושלמי מסכת שקלים (דף ח ע"ב) שסיפרה על מטרונה אחת שראתה את ר' יונה ונפעמה מיופיו, עד כי אמרה לו סבא סבא זיו הודך כשותי יין, ומלוי בריבית, או מגדלי חזירים. והוא ענה לה תיפח רוחה, כי אין בו אחת מאלה, אלא חכמת אדם תאיר פניו. וכן לר' אבהו היה זיו פניו מאיר, עד כי נראה כמצא איזה אוצר. והסביר לר' יוחנן שאינו עשיר, אלא חכמת אדם תאיר פניו, שזה ממציאה שמצא איזה ידיעה חשובה בתוספתא עתיקה. מגמרא זו אנו למדים מה העצמה הגלומה בחכמת אדם תאיר פניו. עצמה של שתוי יין עצמה של רחבות הלב כמלוי בריבית ועצמה של מדושן עונג כמגדל חזירין. ועצמה של הזוכה באוצר במפעל הפיס.

מרן זיע"א חידש במהותו שכח חכמת אדם תאיר פניו לא רק את פניו אלא אפילו את משקפיו הכהות הבהיק אור פניו. משקפיו הכהים כאור פרוזקטור.

כלומר ידיעותיו בתורה הוסיפו לו עוז ועצמה. כוחות עצמתיים על אנושיים, וסודן הוא, מאותן מציאות שמצא מרן בחיפושיו בספרים בהן ידיעות עלומות בראשונים ואחרונים, על ידם התעצם פיזית ורוחנית בעשרות ספריו המופלאים.

עצמת חן וקירון פנים, עד שגם הילדים הבחינו זאת, הם ציפו לפורים להתחפש בתחפושת "הרב עובדיה", תחפושת המביעה מסר ועצמה, גדלות, ועל הכל שמחה.

ואכן חן זה היה למופת כי הרי פעם הגיע לביתו של מרן צייר בינלאומי והפציר לראות את מרן ולהראות לו את ציורו המהמם שצייר את מרן, והסביר את ציורו שאמנם השכיל לצייר את מרן, אבל הקדיש רבות לצייר את החן וההילה שסביב מרן. ואכן ההילה והחן הם לא קיום גראפיים בלבד, אלא חכמת אדם תאיר פניו. אור שכל הרואהו נפעם וחש בו. קטון וגדול יהודי וגוי כאור השמש המזהיר ומקרין, וקשה להביעו בקווי ציור. חן שלא ניזון מגוף אלא מנשמה בחינת צלם א'להים.

חז"ל אמרו במדרש שכשהקב"ה ברא את האדם היה גדלו מתחילת העולם ועד סופו אלא שעל ידי החטא המעיטו "ותשת עלי כפכה". הוקטן למידת מינימום של ארבע אמות. אולם נראה שהתיקון לכך הוא לימוד ההלכה. שכשאדם לומד ומתנהג בהלכה הקב"ה מצמצם את כל העולם לארבע אמותיו, כדברי חז"ל אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. בדברי חז"ל אלו למדנו את עצמת תלמיד חכם שכל מעיניו בארבע אמות של הלכה. כלומר צלם א'להים גלום בארבע אמות הלכה, ואכן ארבע אמותיו של מרן זיע"א גילמו צלם של עצמה, חן, וכל העולם.

לא תחנם

בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך", (דברים ו' א-ג).

לא ישבו בארצך פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהים כי יהיה לך למוקש (שמות כ"ג ל"ג).

ובגמ' (ע"ז דף כ ע"א) תניא "ולא תחנם", לא תתן להם חניה בקרקע. דבר אחר "ולא תחנם",

כי יביאך ה' א'להיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרשני והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה' א'להיך לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם

לי", אפילו בישיבת עראי, או בעובר ממקום למקום איכא למיחש להכי. הלכך על כרחך לומר, דישיבה דכתיבא בהו, אפילו כל דהוא קאסר. ומשבע אומות, ילפינן לשאר עכו"ם. דהא בהו נמי שייך "פן יחטיאו". ובפשטות נראה בכונת הכס"מ שלומד ברמב"ם דאיסור "לא ישבו בארצך", איירי בכל עכו"ם מדאורייתא. מסברא דכתיב "פן יחטיאו אותך לי", וזה שייך בכל עכו"ם.

ועין משנה למלך בגליון הרמב"ם (שס) שציין המגיה לעין בס' פרשת דרכים (דף מ"ז מ"ז) נסופו וס"ד נמוקיו על המינוח פ' משפטים ס' (ד"ז). ואכן ראיתי שם שמביא שגם דעת הסמ"ג כדעת הראב"ד, דקרא איירי רק בשבעה אומות, דבהני המצוה "לא ישבו בארצך". (ועין בדעת המינוח מ"ז ד"ז).

סתירה בדעת רש"י

והן אמת שכדברי הרמב"ם דקרא איירי בכל עכו"ם, נראה דכן דעת רש"י (גיטין דף מ ע"ב ד"ה משום) שפירש "משום ישוב ארץ ישראל לגרש עכו"ם". מבואר דהמצוה בכל עכו"ם. ובפרט לגירסא שמביאים שבדפ' וינציה (דפוס ראשון) הגירסא ברש"י, "לגרש גוים ולישב ישראל בה". הרי דלא גרס ז' אומות.

אולם במנחת חינוך (מ"ז ד"ז) הקשה דרש"י לקמן (גיטין דף מ"ה ע"א ד"ה לא יסנו) סותר עצמו, דכתב ז"ל "לא ישבו בארצך", בז' אומות הכתוב מדבר עכ"ל. הרי דברש"י יש סתירה ואין הכרע.

הקושי בשיטת הרמב"ם

והנה יש קושי בדברי הרמב"ם ויש לברר שיטתו, כי בריש דבריו התחיל (שס) באיסור שאין כורתין ברית לז' עממין, ולפי זה צריך לומר דגם בהמשך הפרק הלכות הנלמדות מ"לא תחנם" איירי בז' עממין, דהביאם באותו

לא תתן להם חן. דבר אחר, "ולא תחנם", לא תתן להם מתנת חנם.

נשאלתי בדין "לא תחנם", דדרשו לא תתן להם חניה בקרקע.

א. האם מותר להעלות עובדים זרים מחוץ לארץ.

ב. ובאם אסור האם יש היתר, אם כונתו לטפל בחולה סיעודי.

ג. האם יש הבדל בין חולה מסוכן, לחולה שאינו מסוכן אלא מוגבל.

ד. והאם מותר להעלותו לארץ לטיפול בחולה, על ידי אשרת כניסה זמנית.

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם איסור לא תחנם איירי בכל גוי או דוקא בז' אומות

ונראה דנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד. דהנה כתב הרמב"ם (הל' עכו"ם פ"י ה"ו) וז"ל: אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם, אסור לנו להניח עכו"ם בינינו, ואפילו ישיבת עראי, או עובר ממקום למקום בסחורה, לא יעבור בארצנו, אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח. שנא' "לא ישבו בארצך" אפילו לפי שעה. ואם קבל עליו שבע מצות, הרי זה גר תושב. ואין מקבלין גר תושב שלא בזמן שהיובל נוהג, אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד.

והראב"ד כתב על הרמב"ם, על מה שכתב ואפילו ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה, לא יעבור בארצנו. וז"ל אמר אברהם: זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם, והפסוק שהוא מביא בשבעה אומות הוא, ואפילו לדבריו ישיבה כתיב בהו, ולא העברה.

והכס"מ כתב עליו, ורבינו (הרמב"ם) משמע ליה, דכיון דטעמא משום "פן יחטיאו אותך

בארצך" איירי בכל עכו"ם, ואסברא לן דמשבע אומות ילפינן לשאר עכו"ם, דהא בהו נמי שיין "פן יחטיאו".

ודברי הרמב"ם קשין ביותר, לא רק מריש הפרק שהתחיל בדין ז' עממין, אלא במה שפירש "לא תחנם", בענין לא לרחם, דאיירי בז' עממין, ואם כן לא מסתבר לחלק בגופא דקרא "לא תחנם" בין איסור לא לרחם, לאיסור לא לתת להם חניה בקרקע, או לא לתת להם חן, לאסור בהם בכל עכו"ם. וואמנם יש פסוק נוסף "לא ישבו בארצך" (שמות כ"ג) לאסור ישיבת עכו"ם בארץ, אולם גם שם איירי בז' אומות, ואם כן היה ראוי לדחוק ברמב"ם, שכל הנך לימודים איירי בז' עממין, הן "לא תכרות", והן "לא תחנם", והן "לא ישבו בארצך".

חלוקי דינים בלא תחנם

ובאמת מצאתי דהתוס' (ע"ז דף כ ע"א ד"ה דלמר) עמד בקושיא זו, דכתב סתמא דמילתא "לא תחנם" פירושו לא תתן להם חניה בקרקע, ולא תתן להם חן, ולא תתן להם מתנת חנם, סתמא דמילתא איירי בכולהו עכו"ם. ושכן משמע בסוגין בסמוך. והקשה דהאי "לא תחנם" בז' אומות דוקא וכו'. ותירץ ויש לומר, דודאי בכל הנך קראי איכא טעמא רבא, דלא מצינן לאוקמינן אלא בז' אומות וכו', אבל "לא תחנם" מתנת חנם, ונתינת חן, וחנייה, אין שום טעם לחלק בין שאר עכו"ם, לז' עממין וכו', ולא תכרות ברית נמי לא קאי אלא בז' אומות. וטעמא רבא איכא, וענינא דקרא נמי מוכח וכו', אבל שאר אומות לא. הרי שהתוס' כתב להדיא דאף שהפסוק איירי בפשטות בז' אומות דוקא, עם כל זה יש לחלק בין האיסורים, דטעמא רבא איכא, ו"לא תכרות" נמי איירי בז' אומות, וכן "לא תתחתן". אבל "לא תחנם" איירי בכל עכו"ם. הרי דתוס' פירש רישא דקרא "לא תכרות" וסיפא דקרא "לא תתחתן"

פרק וכתובים אהדדי בתורה "לא תכרות", "ולא תחנם". ולא מסתבר לחלק ש"לא תכרות", איירי בז' עממין. ו"לא תחנם", איירי בכל עכו"ם. ונקדים לשונו (שס) אין כורתין ברית לז' עממין וכו', שנא' "לא תכרות להם ברית" וגו', ואסור לרחם עליהם. שנא', "ולא תחנם" וכו', במה דברים אמורים בז' עממין וכו', מכאן אתה למד שאסור לרפאת עכו"ם אפילו בשכר וכו'. אין מוכרין להם בתים ושדות בארץ ישראל וכו', ומפני מה אין מוכרין להם וכו', שנא', "ולא תחנם", לא תתן להם חניה בקרקע וכו'. וכן אסור לספר בשבחן וכו', שנא' "ולא תחנם", לא יהיה להם חן בעינך וכו'. ואסור ליתן להם מתנת חנם וכו', אין כל הדברים הללו אמורים וכו' אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם, אסור לנו להניח עכו"ם ביננו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה, לא יעבור בארצנו, אלא עד שיקבל עליו ז' מצות. הרי שהתחיל באיסור "לא תכרות" דאיירי בז' עממין, ובאיסור לרחם עליהם, מקרא "לא תחנם" וכו', במה דברים אמורים בז' עממין. ואחר כך מכאן אתה למד שאסור לרפאת עכו"ם אפילו בשכר. ולא כתב ז' עממין אלא עכו"ם דמשמע כל עכו"ם.

ובפשטות הרי יש לומר, דכל הלכות האלו שהביא הרמב"ם איירי בעניין אחד בז' עממין, (כסתמא נסימן זה). אלא שמדברי הראב"ד נראה שהבין ברמב"ם אחרת שהרמב"ם סובר, שדין "לא ישבו בארצך" איירי בכל עכו"ם, ומשום הכי חלק עליו, דאיסור חניה איירי בז' אומות דוקא. וכן ראיתי בחזו"א (שניעית סי' כ"ד) שהבין בדעת הרמב"ם שאיסור "לא ישבו בארצך", הוא בכל עכו"ם. וכן "לא תחנם", הוא בכל עכו"ם. ונקיט להלכה כדעת הרמב"ם, ולא כדעת הראב"ד. וכן התבאר בכס"מ (שס סעיף ו) בדעת הרמב"ם דאיסור "לא ישבו

אומות, בהכרח שסובר שזה בכל עכו"ם. ואם כן קשה גם על מרן הש"ע, איך נקט לחלק בתוך פסוק אחד, ד"לא תחנם" דאין מורידין ואין מעלין איירי בז' אומות (וזה כמבואר ברמב"ם מדין "לא תחנם" שאסור לרחם עליהם). ומאידך איסור חניה, ומתנת חנם, ולא לתת חן, הוא בכל האומות.

והנה שאלתי זאת מזמן למו"ח הגאון זצוק"ל, דמפשטות הרמב"ם משמע דכל הדינים דילפינן מ"לא תחנם" הוי בז' עממין, כיון שהביא זאת על ריש ההלכה, דאין כורתין ברית לז' עממין, וכן לא תרחם שנא' "לא תחנם" דאין מורידין ואין מעלין איירי בז' עממין. ואם כן בפשטות גם מה דילפינן מ"לא תחנם", לא לתת חניה בקרקע, ומתנת חנם, וכן, איירי בז' עממין. ולפי זה יש לצרף זאת כסניף לצדד בהיתר מכירת קרקעות בשביעית לעכו"ם, דלא יהא בזה איסור לא תחנם, דחניה בקרקע. כיון דאינם מז' עממין. וענה לי בפשיטות שלא תחנם האיסור בכל עכו"ם. וצריך לחלק ברמב"ם, בין כריתת ברית לעכו"ם, דבזה דוקא כתב בז' עממין, לבין "לא תחנם" דאיירי בכל עכו"ם. ואכן כך העלה בפסק מכירת קרקע לעכו"ם, ד"לא תחנם" איירי בכל עכו"ם. אלא דקשה כאמור, הרי מחד קרא ילפינן להו, מלא תחנם ואיך נפסוק בסכינא חריפא ב"לא תחנם" גופא.

גירסאות ברמב"ם והנפקא מינא בהם

ובס"ד יגעתי לישב הרמב"ם, ומצאתי דאכן יש גירסא אחרת ברמב"ם, והיא "אין כורתין ברית לעכו"ם" (ולא גרס לו' עממין) וכן מצאתי גירסא זו בפרשת דרכים (דף מ"ט ע"ב ס"י ג'ג). דהקשה על הרמב"ם שסותר עצמו דבס' המצות (מ"ה מ"ח) כתב במצוה זו הוזהרנו מכרות ברית עם ז' עממין. ומאידך ביד החזקה (ה' ע"ב ס"י ה"א) נראה שהוא כולל לכל

בז' אומות. אבל "לא תחנם" דכתיב באמצע, איירי בכל עכו"ם. מעתה יש לומר, דגם הרמב"ם למד כן ד"לא תכרות" איירי בז' אומות, אבל "לא תחנם" איירי בכל עכו"ם.

אולם קשה כאמור לפסוק בסכינא חריפא באיסור אחד ד"לא תחנם". דהרי ברמב"ם משמע שאסור לרחם עליהם נלמד מקרא "לא תחנם", ולפיכך אין מורידין ואין מעלין מפני שאינו עושה עמנו מלחמה. במה דברים אמורים, בז' עממין. ומכאן אתה למד שאסור לרפאת עכו"ם אפילו בשכר, ואין מוכרין להם בתים. שנא' "לא תחנם". ואסור ליתן להם מתנת חנם. ומבואר ברמב"ם שמ"לא תחנם" ילפינן לא לרחם, ולא לתת חניה, ולא לתת חן, ואם כן איך יתכן לחלק באיסורין הנלמדים, ד"לא לרחם" לענין אין מעלין ואין מורידין, איירי בז' אומות. ולא תתן חניה, וכן, ומתנת חנם איירי בכל עכו"ם.

ועין בתשובת מו"ח מרן הגאון זצוק"ל (נשיא מכירת קרקעות לגוי, נח' שזיעית עמ' 20) גם כן נקט בפשיטות ד"לא תחנם" איירי בכל האומות כתוס', והביא שם דברי תוס' הנ"ל, ודברי הכנה"ג בס' דינא דחיי (לאוין מ"ח דף נ"ח ע"ג) שכתב, שגם דעת הרמב"ם כן. וכן כתב המהר"ם שיק על תרי"ג מצות (ס"י תכ"ז) דאיסור "לא תחנם" שייך בכל האומות. וכן פסק בס' האשכול (ח"ג עמ' קנ"ג).

וכן קשה בדברי מרן הש"ע שהעתיק דברי הרמב"ם (יו"ד ה' ע"ב ס"י קנ"ח סעיף א'), וז"ל עכו"ם מז' עממין אין מסבבין המיתה וכו' עכ"ל. ומאידך (נסי' קנ"א סעיף ח) כתב, וז"ל אין מוכרין להם בתים וכו' (ונסעיף י"א) אסור ליתן מתנת חנם לעכו"ם שאינו מכירו. (ונסעיף י"ד), אסור ליתן מתנת חנם לעכו"ם שאינו מכירו. (ונסעיף י"ז) כתב, אסור לספר בשבחן וכו'. והרי מרן לא חילק לומר דזה דוקא בז'

אמנם לא איפרק בזה הקושיא מחולשא. לפסוק בסכינא חריפא ב"לא תחנם" שאסור לרחם עליהם, ולכן אין מורידין ואין מעלין, וכתב להדיא דאיירי ב' עממין. ולענין לא תתן להם חניה, ומתנת חנם, וכן, איירי בכל עכו"ם.

ולבד זאת אף שהבאנו גירסא ברמב"ם "לא תכרות" דאיירי בכל עכו"ם, אולם מדברי מרן בש"ע משמע כגירסתינו ברמב"ם, שאיסור כריתת ברית איירי דוקא ב' אומות. וזה ממשמעות הש"ע (יו"ד סי' קנ"א סעיף ו) שכתב וז"ל היו ישראל שוכנים בין עכו"ם וכרתו להם ברית, מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך וכו' עכ"ל. משמע שאפשר לכרות ברית לעכו"ם והברית מחייב אותנו, ובהכרח דאיסור "לא תכרת ברית" הוא דוקא ב' עממין ולא בכל עכו"ם.

אלא דגם הש"ע לא איפרק מחולשא, דלקמן (בסי' קנ"א סעיפים ח – י"א – י"ד) משמע, ש"לא תחנם" דאיירי לענין חניה בקרקע, ומתנת חנם, וכן, איירי בכל עכו"ם.

וכן הבין הש"ך בדברי הש"ע (שם אות י"ח) שכתב בשם הב"י (נח"מ סי' רמ"ט) ד"לא תחנם" בכל עכו"ם. משמע אפילו ישמעאל, ולאפוקי גר תושב דלא, (וקיים) ופשוט הוא. והעתיקו הבאר היטב. הרי שגם הש"ך למד בדברי מרן הש"ע, דאיסור "לא תחנם" איירי בכל עכו"ם. ואם קשה תרתי כאמור, איך תתכן הגירסא ברמב"ם ד"לא תכרות" איירי ב' עממין, ובהמשך איירי בכל עכו"ם. ועוד איך יתכן דלענין "לא תרחם" דאין מורידין ואין מעלין דנלמד גם כן מ"לא תחנם", כתבו מרן הש"ע והרמב"ם, דאיירי ב' עממין דוקא. ולענין "לא תחנם" לא לרחם על עכו"ם, ולכן אסור לרפאת עכו"ם, איירי בכל עכו"ם, אף שזה נלמד מאותו קרא "לא תחנם".

האומות. הרי מבואר שהיתה לו גירסא ברמב"ם (הל' עכו"ם) דלא תכרות איירי בכל עכו"ם. ועוד כתב שם הפרשת דרכים, דזה נראה מוכרח לומר, ד"לא תכרות" איירי בכל עכו"ם. תו דסבירא ליה ד"לא ישבו" דסמין ליה הוא כולל, ואם כן פשיטא דלאו זה, גם כן מיירי בכל האומות.

ועל זה כתב דהסמ"ג (לחין מ"ז מ"ט) סובר דלאו ד"לא ישבו" לא איירי אלא ב' עממין, והוא הדין "לא תכרות" איירי ב' עממין.

לא תכרות ברית

וכן מצאתי בלחם משנה (הל' מלכים פ"ו ה"א עמ' 188) שגם כן גורס ברמב"ם (הל' עכו"ם פ"י) שלא תכרות איירי בכל האומות. והביא ראיה מסוף דבריו דכתב ד"לא ישבו" איירי בכל עכו"ם. ובזה הסביר דברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ד) דכתב, דבשאר אומות אם קיבלו עליהם ז' מצות, אפשר להשלים איתם. ולפני כן (בהלכה ג) כתב, ואסור לשקר בבריתם ולכזב להם, אחר שהשלימו וקבלו ז' מצות. והיינו דמשמע דאי אפשר לכרות ברית כל זמן שלא קיבלו ז' מצות. כלומר, דלרמב"ם הפסוק "לא תכרות" איירי בכל עכו"ם, לכן רק אם קבלו ז' מצות אפשר לכרות ברית. ולא כהסמ"ג והראב"ד והרמב"ן, דהפסוק איירי ב' עממין. ומשמע דבכל האומות אפשר לכרות ברית, אפילו ללא קבלת ז' מצות. וכן מצאתי שגם המנחת חינוך (מנחה ג) גורס ברמב"ם דאין כורתין ברית לעכו"ם. ולא כתב לז' עממין, וכן גרס המהר"ם שיק (בספרו על תרי"ג מנחה מנחה ג). ומעתה לפי גירסתם ניחא, שגם "לא תכרות", וגם "לא תחנם", איירי באותו עניין. והיינו בכל עכו"ם. וממילא מובן גם כן ש"לא ישבו בארצך" שהמשיך הרמב"ם בהלכה זו, גם כן איירי בכל עכו"ם, וכמו שכתב המשל"מ בפרשת דרכים (המכר), והלח"מ.

"לא ישבו בארצך" (נשמות כ"ג), ויש "לא תחנם" (נדרים ז). ולשון "לא תחנם" יותר כולל והיינו כל חניה, וגם מלשון הרמב"ם שהבאנו משמע שאפילו בלא חניה ממש עובר על "לא ישבו בארצך", שהרי כתב אפילו עובר ממקום למקום, ואפילו עראי, ואפילו לפי שעה.

ואכן מצאתי שהחזו"א (שניעית סי' כ"ד) הביין שיש שני איסורים איסור "לא ישבו בארצך", ואיסור "לא תחנם". וכתב דלענין איסור "לא ישבו" הוא חיוב לגרש עכו"ם מארצנו.

והרצתי הדברים לפני מו"ח הגאון זצוק"ל ואמר לי שזה לא מוכרח בדעת הרמב"ם ולדעתו "לא ישבו בארצך" הוא דוקא דרך חניה דוקא. וצ"ע.

וברוך ה' שהאיר עיני בדברי הרמב"ם, ומצאתי שיש יסוד לומר כפירוש מו"ח הגאון זצוק"ל ברמב"ם, בהקדם מה שיש להעיר דבמנין המצות (ל"ט סי' ט) כתב הרמב"ם, לא תחנם לא תרחם עליהם, ולא תתן להם חן. ובמצוה (נ"א) כתב מצוה "לא ישבו בארצך" וסיים "ובביאור אמרו "לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע". ויש להבין מדוע לא כלל כל האיסורים באיסור "לא תחנם" אלא הביא רק אלו שבמשמעות, לא תרחם, ולא תתן להם חן, ולא הביא גם משמעות "לא תחנם" איסור חניה בקרקע, אלא הביא זאת רק במצות "לא ישבו בארצך" (סי' נ"א) בלשון "בבאור אמרו "לא תחנם" לא תתן להם חניה בקרקע".

וראיתי שהחזו"א הרגיש בקושיא זו, בדקדוק לשון הרמב"ם (שס) ולא יישב זאת. וכן העיר גם המנ"ח על דברי החינוך (מנח"ס ז"ד) שהביא הלאו ד"לא ישבו בארצך", שעובר עליו אם מכר או השכיר להם קרקע. ועל זה הקשה המנ"ח, דזה לא שייך למצות "לא ישבו בארצך", אלא למצות "לא תחנם" (מנח"ס מכ"ו). וכן כתב לעיל (נסי' ז"ד).

ועין בחינוך (מנח"ס ז"ג) דנראה גם כן דעתו ד"לא תכרות" איירי בז' עממין, כדעת מרן בש"ע. וכנראה דכך היה גירסתם ברמב"ם (דנכמה מקומות כותב את המלות לפי הרמב"ם).

ונראה לקיים גירסתינו ברמב"ם. וזה לאור מה שכתב בס' המצות (המוכר) ד"לא תכרות" איירי בז' עממין, וכמו שהעיר זאת החזו"א (שניעית סי' כ"ג). ועל כל פנים לדעת מרן הש"ע "לא תכרות" איירי בז' עממין. (וכן דעת הסמ"ג והרמב"ן והרא"ש ז"ל). ואם כן הדרינן לקושיא, איך יתכן לומר דהרמב"ם התחיל ברישא "לא תכרות" בז' עממין, ובהמשך איירי בכל עכו"ם. וכן קשה לענין איסור לרחם ואין מורידין ואין מעלין, דילפינן מ"לא תחנם", איך יתכן דאיירי בז' עממין, ובענין "לא תחנם" לא לתת חניה, ולא מתנת חנם, ולא חן, איירי בכל עכו"ם.

לא תחנם ולא ישבו בארצך

והנראה בהסבר הדברים ובהקדם דיש לחקור, האם שונה דין ד"לא ישבו בארצך" מדין "לא תחנם" לא תתן להם חניה בקרקע או דהוא אותו דין. ושאלתי זאת את מו"ח הגאון זצוק"ל לענין אם מותר להעלות עובדת זרה לטיפול בחולה, דלכאורה פשטות דברי הרמב"ם דהם שני איסורים נפרדים.

אשרת שהיה לנתין זר

וענה לי שנראה דאיסור "לא ישבו בארצך" זה דוקא כשנותן חניה בקרקע, אבל אשרת לשם שהות בארץ בארץ בלבד אין בזה איסור ד"לא ישבו בארצך". ומלבד זה האיסור דוקא בעובד עבודה זרה, ולא בגוי שאינו עובד עבודה זרה.

והנה מאי דפשיטא ליה למו"ח הגאון זצוק"ל ד"לא ישבו בארצך" הוא דוקא לתת חניה בקרקע. צריך לי עיון, דהרי יש שני פסוקים

מח' ר"מ ור"י בחילוק בין נכרי לגר

והנראה בביאור דברי הרמב"ם והחינוך על פי הגמ' (ע"ז דף כ) בפירוש "לא תחנם" לא תתן להם חן ולא מתנת חנם, שזה תלוי במחלוקת תנאים דילפי מקרא ד"לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי" דר' יהודה סבר לגר בנתינה ולנכרי במכירה ור' מאיר סובר דבין לנכרי ובין לגר במכירה ונתינה. והקשה תוס' לר' יהודה למה לי קרא "לא תחנם" שלא לתת מתנה לנכרי, הרי יש קרא "או מכור לנכרי", ללמד לא לתת להם מתנת חנם. ותירץ התוס' (גד"ה ר' יהודה) דיש לומר ד"לא תחנם" איצטריך ליתן בו לאו, ו"או מכור לנכרי" איצטריך לעשה. אי נמי איכא למימר ד"או מכור לנכרי", מגלה על "לגר אשר בשעריך תתנה", דהיא מתנה ממש, ולא נתינה בדמים.

והרמב"ם נראה שמתרץ אחרת קושיא זו, (דהרי לא כתב שיש עשה, וגם תירוצו השני הוא דוחק, ש"או מכור לנכרי" נכתב רק כדי לגלות על נתינה לגר נמינס) והוא דבאמת פשט הפסוק "לא תחנם" משמע, לא לרחם או לא ליתן להם חן בלבד, אבל אחרי שיש פסוק "או מכור לנכרי" האוסר לתת לו מתנת חנם שוב הפסוק מתפרש גם "לא תחנם", לא תתן להם מתנת חנם. אבל עיקרו וגדרו נלמד מ"או מכור לנכרי" לר' יהודה. והראיה שר' מאיר אומר בין לגר בין לנכרי בין בנתינה בין במכירה. והרי זה נגד הפסוק "לא תחנם", שאסור לתת מתנת חנם לגוי, ובהכרח שאין הפשט "לא תחנם", מוכרח לענין מתנת חנם, אלא רק אחרי שיש פסוק "או מכור לנכרי".

ולכן מובן מדוע הרמב"ם לא הביא בס' המצות על "לא תחנם" לא תתן מתנת חנם, אלא רק לא לרחם. ולא תתן להם חן. דאיסור מתנת חנם נלמד מקרא אחרינא "או מכור לנכרי". (וכן יש משמעות קצת נמרצת שכתב בע"ז

דף כ לא תתן להם מתנת חנם, והיינו כר' יהודה דאמר דברים ככתבן, לגר נתינה ולעכ"ם נמכירה).

ומעתה יש לומר ברמב"ם דלא הביא בס' המצות בלאו ד"לא תחנם" גם משמעות לא תתן להם חניה בקרקע (עין מהר"ם נמס' ע"ז דף כ ד"ה ואכתי), משום דרצה לומר בזה, דאכן אין זה פשוטו של מקרא, ואין ללמוד זאת ב"לא תחנם", אלא רק אחרי שיש פסוק אחר "לא ישבו בארצך" ללמד איסור חניה בקרקע, שוב אין מניעה לפרש כן גם בפסוק "לא תחנם", לא תתן להם חניה בקרקע. אולם עיקר האיסור וגדרו נלמד מ"לא ישבו בארצך", ושם אכן קבעה את גדר האיסור "לא ישבו", שלא לתת שום חניה שהיא בגדר ישיבה אפילו עראי, ואפילו עובר ממקום למקום בסחורה. אולם זה דוקא שנותן להם ישיבה בקרקע, ולא אישור שהיה זמני בלבד לביקור, או עבודה לזמן מוגבל, דאין זה בכלל איסור "לא ישבו בארצך" כי גדר ישיבה היא ישיבה, ולא אשרה. ובוזה מבואר היטב מדוע הרמב"ם לא כתב בס' המצות במצות "לא תחנם", לא תתן להם חניה בקרקע, כי באמת אין מקור האיסור מכאן וגם לא הגדר כאן, אלא ב"לא ישבו בארצך". וזה מה שהעיר גם הראב"ד שהאיסור הוא ישיבה, ולא העברה.

ומעתה יש לנו ישוב גם לקושיית התוס' (ע"ז דף כ ע"א) שהקשה דהיות ולא תכרות להם ברית איירי בז' עממין. אם כן לכאורה גם "לא תחנם" איירי בז' עממין. וקושיא זו קשה גם על הרמב"ם לאותם שזורסים ברמב"ם ש"לא תכרות" איירי בז' עממין. "ולא תחנם", בכל עכו"ם. והתוס' תירץ דכל אחד לפי ענינו, אף דכולם כתובים יחד.

אבל לדברינו יש ישוב נוסף דהרמב"ם סובר דבאמת הפסוק "לא תחנם" איירי בפשוטו לעניין לא לחון אותם לא לרחם (וכן לעניין לא

כמבואר, שרק "לא תכרות להם ברית" ו"לא תחנם" לא לחון אותם, כתב ב' עממין, מה שאין כן איסור לא לתת להם מתנת חנם וחניה בקרקע, זה נלמד מקראי אחריני, בזה הוא דכתב דאיירי בכל עכו"ם.

ומעתה יתפרשו גם דברי הש"ע שאמנם הקשינו איך יתכן לפרש בלאו "לא תחנם" לענין לרחם דהאיסור ב' עממין, ולענין "לא תחנם" מתנת חנם (י"ד סי' קנ"ח) בכל עכו"ם, (כמשמעות ב' קנ"ח). הרי לפי מה שנתבאר יש להניח שפירש כן ברמב"ם ד"לא תחנם" גופא איירי ב' עממין, אבל פירוש "לא תחנם" לא לתת חנם דזה בכל עכו"ם, שזה מבוסס על "או מכור לנכרי". זה בכל עכו"ם. וכן "לא תחנם" לאסור חניה מ"לא ישבו".

האם איסור לתת חניה מדאורייתא או אסמכתא

ואחר זמן זיכני לראות תשובתו של מו"ח הגאון זצוק"ל (בשרשים אלול תשמ"ט) שהביא דברי הרדב"ז (במשנה ס"ה סי' ז' אלפים וי"ז) שהפליג יותר מדברינו לומר, שעיקר כונת "לא תחנם" היינו לא לרחם עליהם, ומה שדרשו מזה גם לא לתת להם חניה בקרקע, יש לומר דהיינו מדרבנן ואסמכיה אקרא דלא תחנם. וכן כתב הגרי"פ בס' על הרס"ג (ס"ז ל"ט מ"ה י"ג דף כ"א סוף ע"ג) שדרשה זו אסמכתא בעלמא היא. וציין לעין בשו"ת שואל ומשיב (מניח ס"ז סוף סי' ע"ד), ובשו"ת ישועות מלכו (י"ד סי' נ"ה), ובתשובת הגאון אדרת (מדפסה צאלר היקר עמ' פ"א). הרי שגם הם הלכו בדרכינו ש"לא תחנם" עיקרו לא לרחם ולא לחניה, אולם מה שכתבו ש"לא תחנם" לענין חניה בקרקע הוי אסמכתא, אפשר דאין כונתם לאסמכתא ממש, כי הרי מקרא מפורש "לא ישבו", אלא כמבואר, דאחרי דאיכא קרא "לא ישבו בארצך", אסמכו גם פירוש חניה על "לא תחנם". ועל כל פנים

לימן מן כמבואר ב' (המנות) והפסוק נאמר ב' אומות אבל איסור "לא תחנם" לא תתן להם חניה בקרקע, זה נלמד מקרא אחרינא, ד"לא ישבו בארצך", וזה איירי בכל עכו"ם (אף שמשמעות הפסוק ב' אומות דאיירי ביה קרא על כל פנים "לא ישבו בארצך" אמר הפסוק טעם "פן יחטאו אומן ל"). וכן מובן מדוע "לא תחנם" לא לתת מתנת חנם סובר הרמב"ם דזה בכל עכו"ם, כיון דזה נלמד גם כן מקרא אחרינא "או מכור לנכרי". וזה מפרש הרמב"ם דאיירי בכל עכו"ם ולכן אין סתירה בלימודים הנלמדים מ"לא תחנם" שאכן לענין חניה איירי ב' עממין ולענין מתנת חנם וחניה בקרקע איירי בכל עכו"ם.

מעתה יש יסוד לדברי מו"ח הגאון זצוק"ל בפשט דברי הרמב"ם דאיסור "לא ישבו" הוא דוקא "בחניה בקרקע". ולפי מה שנתבאר יש יסוד דבמצות "לא תחנם" לא כתב הרמב"ם איסור חניה ורק במצות "לא ישבו בארצך" כתב "בביאור אמרו לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע", והיינו ד"לא ישבו" ולא תחנם, לא לתת להם חניה זה אותו גדר. (ואולי זה גם כן כונתו ממה שאמר "צאלר אמרו לא תחנם" והיינו זה מצאנו את "לא ישבו בארצך"). ולפי זה מה שכתב הרמב"ם (פ"א ע"ח ס"ט) "שאסור להניח לעכו"ם בינינו ואפילו ישיבת עראי או עובר ממקום למקום" יש לפרשו דהיינו כשנותן להם חניה בקרקע, ולא כשנותן אשרת ביקור ושהיה לזמן בלבד.

מעתה לפי מה שנתבאר מוסברת גם הגירסא שמחלקת בין כריתת ברית ואיסור לרחם ולתת חן דאיירי ב' עממין, ואיסור חניה בכל עכו"ם. דבאיסור חניה יסוד האיסור מ"לא ישבו", ואיסור לא לתת להם מתנת חנם דאף דקרא דלא תחנם כתיב ב' עממין אולם היות ו"לא ישבו" דכתיב בקרא אחרינא שפיר יש לחלק ביניהם. ולא קשה על הרמב"ם שחילק ביניהם.

שאני איסור חניה, ושפיר לחלק דאיירי בכל עכו"ם.

האם יש חילק בין גוי לגוי העובד עבודה זרה

ויש עוד לדון אפילו אם נימא דאיסור לא תחנם בכל עכו"ם האם יש לחלק בין גוי עובד עבודה זרה לגוי שאינו עובד עבודה זרה. ואמנם הש"ך (סי' קנ"א אות י"ח) כתב בשם הב"י (ח"מ סי' רמ"ט) דאיסור מתנת חנם אסורה בכל עכו"ם במשמע אפילו ישמעאל לאפוקי גר תושב דלא, ופשוט הוא. והעתיקו הבאר היטב. משמע דסובר הש"ך דאין לחלק, בין גוי לגוי, וכל גוי במשמע.

אולם ראיתי למו"ח הגאון זצוק"ל (צמחאמר שהוצא נשרשים אלול תשמ"ט) דאמנם מפשט הרמב"ם (הל' עכו"ם פ"י ה"ו) משמע דאיסור לא תחנם" הוא בכל גוי אפילו שלא עובד עבודה זרה, מזה שלא חילק, ומזה שכתב שם לא להושיב גוים עד שיקבל ז' מצות בני נח. וכן משמע ביראים (סי' שט"ו) שלא ישבו איירי בכל גוי אפילו אינו עובד עבודה זרה. וכן כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (קונט' דער השמיטה דף נ"ח ע"א) וכן כתב החזו"א (שביעית כ"ד אות ג) אולם לפי דברי הטור (ח"מ סי' רמ"ט) והב"ח שם נראה שלא תחנם איירי בגוי עובד עבודה זרה, ואמנם הב"י כתב שם דלאו דוקא הוא, אולם בתש' הרשב"א (ח"א סי' ח) מבואר להדיא שאיסור לא תחנם אינו אלא בעובד עבודה זרה. ובזה ביאר הגמ' (חולין דף נ"ג ע"א) שולח אדם ירך לנכרי. ואכן העיר בשו"ת נשמת כל חי (י"ד סי' נ"ד) על מרן הב"י מדברי הרשב"א. וכן מבואר במאירי (ע"ז דף כ) והר' מזבח אדמה (סאלוניקי תקע"ז דף י"ז ע"ב) העיד בגדלו שכמה מגדולי ישראל עשו מעשה למכור בתיהם וחצרותיהם לישמעאלים משום שסוברים דלא נאסר חניה בקרקע אלא לגבי גויים שעובדים

עבודה זרה, מה שאין כן בישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה (כמבואר ברמב"ם הל' מאכ"א פ"א ה"ז שישמעאלים אינם נגזר עונדי עבודה זרה ונשואי הרמב"ם פריימן סי' שס"ט – שפ"ב) ושכן מוכח ברמב"ם בס' המצות (מנחה נ"א) שהאיסור לא ישבו להושיב עובד עבודה זרה. וכן פסק רבי ראובן (רצו של הזכור לאברהם) בתשובה כת"י והביאו רבי אליהו מני בס' זכרונות אליהו (י"ד מע' ג' אות ג) וכן העלה בשו"ת אמרי שפר (סי' נ"ב) וכן משמע בגמ' (גיטין דף מ"ה) שבגוי שלא עובד עבודה זרה נאמר לא תסגיר עבד אל אדונין אלא עמך ישב. וכן משמע ברמב"ן (שופטים כ י"ח) ש"לא ישבו" מצד העבודה זרה. וכן כתב בשו"ת משפט כהן (סי' כ"ג) להתיר למכור קרקע לגוי בשביעית, על סמך הטור והב"ח. וכן הורה הרצ"פ פראנק (כנס ליון ח"ג עמ' י"ג).

העלאת עובדים זרים

מכאן תשובה מוצאת לשאלה אם מותר להעלות עובדים זרים לארץ ישראל, דהיא תלויה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד. דלרמב"ם חל איסור על כל עכו"ם "לא ישבו בארצך" ואפילו לפי שעה, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום. אבל הראב"ד סובר, דאיסור "לא ישבו בארצך" איירי רק בשבעה אומות. ולדבריו אין נפקא מינא באיסור זה כיום, כיון דסנחריב בלבל את האומות ועל כל אחד אומרים שפרש מן הרוב, ואולינן בתר רובא.

ואכן שמעתי משם הגר"י זלברשטין שליט"א, שכיום סומכים להעלות עובדים זרים על שיטת הראב"ד. אלא דלכאורה קשה הרי מהרמב"ם מבואר להיפך, דחולק וסובר, דאיסור "לא ישבו בארצך" איירי בכל גוי, ואפילו ישיבת עראי אסור.

ה. ויש סוברים ברמב"ם דאפילו אם האיסור בהן הוא דוקא בז' עממין, שאני איסור "לא ישבו" דאיירי בכל עכו"ם דהתורה כתבה הטעם "פן יחטיאו אתך ליי" (שמות כ"ג ל"ג) וכן דעת הכס"מ.

ו. יש הסוברים דאיסור לתת לגוי חניה בארץ ישראל, הוא מדרבנן, ואסמכתא בעלמא הוא.

ז. יש הסוברים דהאיסור לא ישבו דוקא בגוי עובד עבודה זרה, ויש חולקים.

ח. יש לצדד להתיר לצורך חולה אפילו שאין בו סכנה, להשתמש בעובד זר, ולהנפיק בעדו אשרת כניסה.

ט. ובפיקוח נפש יש צד נוסף להקל, דאפילו איסור דאורייתא, נדחה מפניו.

י. וגם בזה יש לדקדק שלא יהא גוי עובד עבודה זרה.

יא. ומכל מקום עדיף להשתמש בגוי, שכבר נמצא בארץ, וקיבל על עצמו ז' מצוות בני נח, דלדעת הכס"מ ברמב"ם (ס"ט) גם זה נחשב גר תושב דאין כלפיו איסור חניה. אם כי יש חולקים דלא מהני קבלת ז' מצוות, אלא בפני בי"ד, ובזמן שהיובל נוהג (מורה שניעית סי' כ"ג).

יב. וגם כשנזקקים להיתר להעסיק עובד זר לטפל בחולה, יש להשגיח בעינא פקיקחא בקשר עין עם העובד, ותחת מצלמות נסתרות.

יג. ולאור האמור אין להעלות עובדים זרים לצרכים כלכלים בלבד.

אולם לאור המבואר יש עוד צד להקל דישנם גירסאות ברמב"ם דגרסי כשיטת הראב"ד, דדוקא בז' עממין איירי קרא, ולא בכל עכו"ם. ואפילו אם איירי בכל עכו"ם, הרי יש אומרים דהאיסור רק בעובדי עבודה זרה. ועוד דאפשר דאין איסור באשרת שהייה בלבד דלא חשיב בגדר "לא ישבו". ועוד אפשר דהאיסור הוא אסמכתא. ולכן נראה דבמקום חולי יש להקל. דבמקום חולי, לא גזרו רבנן.

ומכל מקום יש להבהיר דאפילו אם מעסיקים עובד זר יש להזהר מלהתיחד עם החולה, שחשודין הן על פיקוח נפש, שיזיקו להם או יתשללו. (כמבואר במס' ע"ז דף כ"ו ד"ה עונת ונש"ע י"ד סי' קנ"ד ונש"ן ס"ט) ורק אם יש עליהן השגחה בעין או במצלמות נסתרות אפשר להעסיקם כדין יוצא ונכנס.

מסקנות:

א. התורה אסרה "לא תכרות להם ברית", "ולא תחנם", "ולא תתחתן בהם", "ולא ישבו בארצך".

ב. באיסור "לא תחנם" פירשו חכמים גם לא לרחם עליהן, ולכן אין מורידין אותן לבור, ואין מעלין. ולא לתת להם חן, ולא לתת מתנת חנם, ולא חניה בקרקע.

ג. יש ספק בדעת הרמב"ם דיש גירסאות ברמב"ם דהאיסור בהן דוקא בז' עממין, ויש גירסאות ברמב"ם דהאיסור הוא בכל עכו"ם.

ד. ודעת הראב"ד דהאיסור דוקא בז' עממין.

גדולי ישראל וחכמי הדור שליט"א

סימן מ

הרב מאיר מאזוז

ראש ישיבת "כסא רחמים"

הנמצא בזה איש אשר רוח אלוקים בו*

ברשות הרבנים הגאונים. קהל קדוש ונכבד.

אם נבוא למדוד את כבוד מרן רבנו עובדיה יוסף וצוק"ל לפי קומתנו הקטנה, לא נגיע לקרסולי קרסוליו, משל למה הדבר דומה? לאדם שעומד למרגלות ההר הכי גבוה בעולם, ומנסה לשער מה גובהו, חמישה ק"מ, עשרה ק"מ, הוא משער ומשער, אבל הוא עצמו כנמלה כאן ליד ההר. כך אנחנו, כמה שנדבר על מרן לא נתחיל, בשביל לעשות את המעשים הכבירים שהוא עשה, אדם צריך לחיות ארבע מאות שנה, ואולי יספיק לעשות חלק מהם.

כל תשובה ב"ביע אומר" - זהו תענוג מיוחד. כשהייתי עולה חדש וראיתי כמה תשובות, הרגשתי איזו מתיקות שיש בהם. פעם באו אלי אנשים ניסו לפתות אותי, אמרו לי לעזוב את הרב. עזוב אותו ולך איתנו. אמרתי להם, נראה אם אתם יכולים להביא לי ספר שיכול להתחרות בעמוד אחד של "ביע אומר". תראה את הדברים, ותבחן בעצמך. דברים ברורים, דברים ישרים, ערוכים ומסודרים בטו"מ ודעת. הבקאות, החריפות, הסגנון, היופי, החן והמסקנה הברורה. אתה קורא ומיד אתה מבין שאדם כזה נולד פעם לאלף שנה. לא יכול להיות שכל אחד ואחד יעשה כל הדברים הגדולים - כמו שהוא עשה.

אבל מי שרוצה הוכחות, יש גם דבר כזה. הרב וויס, בעל ה"מנחת יצחק" הרב הראשי של העדה החרדית, היה אומר, אני מוכן להשאל את כל הספרים שבביתי, חוץ מספר יביע אומר. כיון שהוא כולל את כל הספרים. תשובה שנכתבה ביבי"א - כל הספרים עד ימיו, כולם מובאים שם.

ומדובר עוד לפני שהגיע המחשב. העולם חושבים היום יש לנו מחשב הוא פותר לנו ומיקל עלינו. אבל באמת המחשב הוא בסה"כ גולם אחד. פעם חיפשנו במחשב את המילה "ימא רבה", יש ספק האם ימא רבה - הכונה על האוקיינוס או שהכונה על הים התיכון, יש דעות ומחלוקות בזה, מרן ותוס' יו"ט. ונפק"מ לברכת "ברוך שעשה את הים הגדול". השאלה מה זה הים הגדול. אמרתי, ננסה לפתור את השאלה ע"י שנמצא את המילה "ימא רבה" במחשב. אבל, מה עשה המחשב ירום הודו, מצא את הלשון הזה: "ימא רבה דאמר כרבי מאיר", הוא חשב שזה ימא רבה. וכי על המחשב הגולם הזה אפשר לסמוך?! אבל הרב ע"ה, כמו ידיו - עשה את הכל, הוא חיפש בעצמו, למד בשקיה עצומה והיה מרוכז כולו בתורה, וידע את הכל עוד הרבה לפני תקופת המחשבים.

* ערוך ומעובד מתוך דברים שנשא מוה"ר שליט"א בהספד על מרן זיע"א. בדבריו האריך הרב עוד לפרט מעט ממפעלי חייו הגדולים של מרן זיע"א, אולם קצר המצע מהשתרע, והבאנו רק קיצורם של הדברים הנפלאים בתמצות מרבי. הדברים מובאים כאן אחר הגהתו של מוה"ר שליט"א ובאישורו. המערכת.

הרב שמואל וואזנר יב"לחט"א, שמעתי שפעם שאלו אותו בד"ץ זעה באוכלין, ואין ספר שסיכם וריכוז את כל הנושא הזה כמו יב"א ח"ה, ישב הרב והתבודד, הוציא את הספר מהארון ועיין שם בכל התשובה, ורק אח"כ פסק מה שפסק.

פעם היה מישהו - אברך ספרדי מב"ב, שהיתה לו שאלה בהלכות מזהרת המשפחה, ויש פוסק שיושב בישיבת פונובין, הלך ושאל אותו. ראה אותו שהוא מעיין ב"מזהרת הבית", אמר לו כבודו מעיין במזהרת הבית? אמר לו, כן, אני מעיין. אמר לו, תשמע, אתם הספרדים חושבים שהמחלוקת היתה לרעתכם, אבל תדע לך, לא אתם אלו שהפסדתם מהמחלוקת הזאת שהיתה בזמנו, אלא אנחנו אלו שהפסדנו מכל המחלוקת הזאת. אנחנו הפסדנו. ודי לחכימא ברמיזה.

ובאמת, הרב היה אדם כל כך גדול, עד שכשאתה קורא בספריו אתה אומר זה לא בן אדם כתב את זה, אלא מלאך, ואכן עבדיה גימטריא מלאך.

ומאידך, אם אתה חושב שלרוב גדלותו הרבה בתורה, הוא לא היה מתעסק בפרטים הקטנים, תדע שהוא היה מתעסק גם בכל פרט קטן. ילד שזורקים אותו מהת"ת - הוא מטפל בו. ילד שהולך לאיבוד - הוא מקרב אותו.

הוא הראשון שהוסיף לנו בנוסח התפילה בברכות התורה "אנחנו וצאצאנו וצאצאי צאצאנו וצאצאי עמך בית ישראל", הנוסח הזה אמנם מופיע בגמ', אבל בכל הנוסחאות של הספרדים לא היה כתוב "וצאצאי עמך בית ישראל", אבל הרב ע"ה שהיה כואב לו על כל ילד מעם ישראל לכן הוא החזיר את הנוסח שבגמ', ופסק לגרום "וצאצאי עמך בית ישראל". כואב לו על כל ילד - לא משנה מאיזו עדה, איתופי, אשכנזי, ספרדי, תימני, מסוף העולם ועד סופו, כיון שכואב לו כל ילד, הוא אמר להתפלל שכולם יזכו ללמוד תורה.

ואם נבוא לדבר על הענוה של הרב. הרב היה כ"כ עניו, עד שהיה כותב בספרו "שבשפלנו זכר לנו" אפילו על קטני קטנים. אם מישהו הזכיר אותו בספר שהוציא, היה הרב כותב, תודה לו שבשפלנו זכר לנו. (אפשר לחפש במחשב). היכן נשמע כדבר הזה?! מי כותב היום בצורה הזאת?!

וכן הרב כששומע דרשה של מישהו, היה יכול לומר וכי אני צריך את הדרשות האלו? בשבילי זה דברים במילים, אבל הוא היה מקשיב, אולי גם באותה שעה שהיה מקשיב היה יכול לחדש כל מיני מערכות וחידושים, אבל היה יושב ומקשיב. פעם ראיתי שבא מישהו לדבר איתו, והרב אמר לו, המתן רגע, אני עכשיו שומע את הדרשה אל תפריע לי. הוא כולו מרוכז - כדי לתת כבוד לאדם שמדבר.

אני זוכר לפני כמה שנים, אמר הרב אברהם רפול ע"ה, ששמו של הרב עולה בדיוק כמנין "גן עדן בחיים", כי באמת כשאתה שומע אותו, או כשאתה קורא תשובה שלו, אתה מרגיש גן עדן, וזה דבר בדוק ומנוסה. אפילו אנשים רחוקים מהתורה, היו שומעים שתי מילים מהרב, "היה מהלך עליהם קסמים", זה היה משגע אותם. השלוח, האדיבות, הענוה, החכמה, התבונה, כל מילה בסלע, בין בכתב ובין בעל פה.

פעם שמעתי אותו, למדו בשיעור הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק א', והרב קרא כל מילה לא הוסיף כלום, אבל פסק כ"כ נכון, כ"כ יפה, עד שאתה לא צריך שום פירוש. היה אומר, אל תגיד "דברי חכמים - בנחת נשמעים", אלא "דברי חכמים בנחת - נשמעים", כשאתה מדבר עם האדם בנחת, הדברים נשמעים, נחקקים נאהבים.

עד הימים שראיתי יביע אומר, הייתי סבור שהחכם הגדול שיכול לכתוב דברי הגמ' בשפה פשוטה זה הרב זוין מחבר "האנציקלופדיה התלמודית", אומרים שהוא יודע לפשט את הדברים בצורה מיוחדת מאוד. עד שאמרו שגם שופטים גדולים בישראל לומדים באנציקלופדיה התלמודית - באמת תודה רבה להם... ויש גם את הספר "תורה תמימה" של הרב אפשטיין, שכותב בסגנון צח וברור. אבל אח"כ כשבא יביע אומר, איך הוא מסביר כל דבר בצורה נפלאה, בצורה מיוחדת. לא ראיתי מסביר כמוהו בעולם!

פעם שמעתי שיעור של הרב במשך כמעט חצי שעה מה זה "פסיק רישיה - ולא ימות", הסביר והרחיב עד שפתח ראשם של כל השומעים, פסיק רישיה - ואף אחד לא מת... כולם שמעו את ההסבר והשתגעו. בשיעור שאח"כ אמר להם הרב, די. בפעם הקודמת הארכתי להסביר את המושג, ואתם תזכרו זאת, ועכשיו נדבר על ההלכות לבד. פסיק רישיה בדרכי. פסיק רישיה דלא ניהא ליה. וכל ההלכות למעשה. איזה יופי. איזה תענוג. אף אחד לא יכול לעשות דבר כזה. אדם אחר יכול לומר, אני מדבר ברמה שלי מה אכפת לי אם השומע הבין או לא הבין. אבל הרב היה מדבר ברמה של כל השומעים, שכל אחד יטעם את התורה ויהנה ממנה. בספרים הראשונים שלו, הוא עוד היה כותב "ודו"ק", "ועיין". אבל בספרים האחרונים כמעט ואין פעם אחת "ודו"ק", הכל ברור, הכל פשוט. כותב את הגמ' בעברית שכל אחד יוכל ללמוד ולהבין. אכפת לו מכל אדם מישראל.

הרב בן ציון מרדכי חזן ע"ה, תלמידו של רבינו יוסף חיים זיע"א, כותב (בהקדמת ספרו "דעת ותבונה"), אמרתי כבר כמה פעמים, אילו רבנו יוסף חיים היה חי בזמן הנביאים, היה מדבר כ"כ טוב לעם ישראל, עד שלא היו עובדי ע"ז, לא היה חורבן, לא היה גלות. כלומר, רבינו יוסף חיים במתק לשונו, יכול היה להצליח ולעשות אפילו מה שלא עשו הנביאים.

וכך גם אני אומר אותו דבר, אם היה רבינו עובדיה יוסף חי לפני מאתיים שנה, כשהתחילה ההשכלה בגרמניה ברלין וכד', היה מחזיר את כולם בתשובה, אין צורך לחרמות, אין צורך לנידויים, לא היה התבוללות, לא היו רפורמים, לא היו קונסרבטיבים, היה מחזיר אותם בתשובה מכל הלב.

כמו שכתוב במדרש, שמושה רבנו היה רועה צאן, ולכן הקב"ה בחר בו. שפעם אחת היה גדי שברח מהמרעה שלו, היה צמא למים, ומשה רבנו רץ אחריו כדי להביא אותו, עד שהגדי מצא מים עמד שתה לרוויה, וכמו שהיה מרן ע"ה נוהג לומר, שגם בירך "שהכל" ו"בורא נפשות"... אח"כ לקח אותו משה רבנו על כתפיו, אמר לו, סליחה, לא ידעתי שאתה צמא עד כדי כך. במח התעייפת, בוא ואקח אותך על הכתפים שלי, והחזיר אותו למרעה.

מה הסיפור הזה אומר, כל יהודי שראית שהוא בורח, זה גדי שברח, אל תתעלם ממנו. אל תזרוק אחריו אבן. תקרב אותו. תדבר איתו. תתייחס אליו. יש לו נשמה קדושה, קצת מעורפלת, מכוסה בהרבה אבנים ועפר ואבק. אבל אתה תנקה, תנפח עליו - ותראה שהוא חוזר. "ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה".

לכן כעת צריכים להעמיד חיילים לתורה, להשתדל להגיע לכל מידה של הרב, בענוה, בבקאות, בחכמה, אפילו שנגיע לקצה קרסוליו, קרסולי קרסוליו, להשתדל ללמוד מדרכיו. זה הדבר שיתן לרב שמחה בגן עדן.

ויה"ר שיתפלל עלינו, ועל כל בני משפחתו ועל כל ישראל, שהקב"ה יקרב לנו קץ הגאולה, ונוכה לגאולת עולם במהרה בימינו, אמן.

סימן מא

הרב שריה דבליצקי

מח"ס "זה השלחן" ו"פתח עינים" החדש, ועוד

בני ברק

מכתב תנחומין

בס"ד. ו' חשון תשע"ד

לכבוד הרבנים הגאונים הדגולים בני הגאון הגדול רבי עובדיה יוסף זצ"ל שנתבקש בישיבה של מעלה, ולכל משפחות המתאבלים באבל כבד זה, איש איש לפי מהללו שליט"א.

משורת הדין הייתי צריך לבוא לקיים מצות ניחום אבלים, אבל מחמת מצב בריאותי קשה עלי הדבר, ולכן הנני מביע תנחומתי בכתב לפטירת אביכם רבן של ישראל זצ"ל שהיינו בידדות כנה במשך יותר מיוכל שנים.

לפרט במעלותיו, לא נוכל כי לא נגיע לקיצהם, רק זאת נדע כי נעשה חלל גדול בשמים, חללים חללים, חלל בתורה חלל בעבודה חלל בקידוש השם, חלל בהנהגה וכו'. באופן שלא ימצא מילוי כל החללים באיש אחד, כי אביכם היה אחד בדורות רבים בכל.

רק זאת בהצטרף כולנו למילוי כל חללים אלו על ידי עבודתנו בתורה ועבודת הית"ש באהבה ואחרות אולי יחונן הית"ש לחשוב זה כמילוי כל החללים האלה, ויהיה זה לעילוי נשמתו של אביכם רבנו זצ"ל כביר הרוח והמעש בתורה ויראה.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, ויארך ימיכם בבריאות טובה וישוב הדעת ובכל המצטרך לעבודתו ויראתו ית"ש, אמן ואמן.

מאת ידידכם, שריה דבליצקי

בענין הדלקת נ"ח בחוץ בזמן הזה

באמצע דבריו הוא כותב שם דאנשי ירושלים שקצתם מדליקין בחוץ ממש זה נגד כל הראשונים והאחרונים, ובסוף דבריו מגיע למסקנא שאלו המדליקים נר חנוכה בחוץ בזה"ז מיחזי כיוהרא, ולכן אף אם היותי בטוח שאין דברים אלו רק פליטת קולמוס גרידא, בכל זאת לכבוד המצוה החביבה הזאת אמרתי לא אחשה ולא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה,

בספר אחד (קובץ המועדים מוריה, חנוכה עמ' קכה) התפרסם מאת רב גאון אחד שליט"א מאמר בשם הדלקת נר חנוכה בחוץ בזמן הזה, ובו דברים תמוהים מאד נגד כל אלו המדקדקים במצוות בארצנו הקדושה הנוהגים דור אחר דור כעיקר דינא דגמרא וראשונים וטוש"ע להדליק כל אחד נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ בתוך עשית של זכוכית.

מבחוץ, ולרוב פשיטותו לא הוצרך להזכיר זה כי כל עיקר ההדלקה על הפתח מבפנים הוא רק נעשה ונוצר אח"כ מחמת הגלות שאי אפשר היה להדליק מבחוץ כנ"ל ורצו עכ"פ להשאיר יד ושם לדין זה והנהיגו איפוא להדליק על פתח ביתו מבפנים בכדי לקיים עכ"פ את ההידור של מזוזה מימין וכו' וגם להשאיר בשעת הכושר את הדלת מעט פתוחה בכדי שיתראו הנרות לעוברי הרחוב, ואח"כ גם זה התבטל והדליקו בפנים ממש וכמ"ש גם המ"ב בס"ס תרע"א שבזמן הטור היו מדליקין אצל פתח הבית מבפנים וכו' משא"כ עכשיו שמדליקין בפנים ממש וכו'. ומזה תראה דכל מה שכתב הטור ועוד שמדליקים בפנים אצל הפתח לאו דינא אתו לאשמיענו אלא שכך היתה המציאות בימיו אבל מעולם לא כיוון המ"ס לומר אחרת מהגמרא. ועוד דהעיקר מה שחידש לן המ"ס הוא להדליק הנ"ח משמאל והמזוזה מימין שדין זה לא התבאר בגמרא.

ולמעשה ראינו שבכל זמן הגלות היו כולם מדליקים בפנים, וגם במקום שהנסיבות מרשות להדליק בחוץ וכבר תמה ע"ז האו"ז בס"י שכ"ג, ובתקופה האחרונה הנימוקי אור"ח להאדמו"ר ממונקאטש בס"י תרע"א, והערוה"ש שם סעי' כ"ד, ומועדים וזמנים ח"א סי' פ"ו וח"ב סי' ג"ם (א"ה, ובמהדו' תשל"ג ח"ב סי' ק"מ), וגם הגה"מ בספרו דבר יהושע סי' מ'. ומדבריהם יוצא שכנראה התקבל הדבר לדבר מוסכם שהכל נקרא מפני הסכנה, יעו"ש בדבריהם ובהסברתם.

ולענ"ד יש גם סמך מדעת כמה ראשונים הלא הם הרי"ו בפירושא דמבחוץ, ובעל העיטור ושבלי הלקט והתניא והאהל מועד שמהם יש ללמוד זכות גם על המדליקים בפנים

ואף שאינני עוסק כעת בענין, מ"מ אסכם בקיצור את הדברים שנאמרו בדין זה ע"י רבותינו הראשונים לשם בירור הלכה זו בקצירת האומר.

הנה כל גדולי הראשונים שכל בית ישראל נשען עליהם העתיקו בספריהם דינא דגמרא דמדליק על פתח ביתו מבחוץ והן המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטוש"ע להלכה בס"י תרע"א סעי' ה', ומחלוקת הראשונים היא רק כשיש חצר לפני פתח הבית אם להדליק על פתח הבית או על פתח החצר, וגם בזה פסק הש"ע שם להדליק על פתח החצר, ויעו"ש באה"ל ד"ה פתח וערוה"ש סעי' י"ט וכ' ואכמ"ל. ומשמע דס"ל לדין זה נוהג גם בזה"ז במקום שאפשר, ובמקום שאין הנסיבות מרשות את זה הרי זה נכלל בדין של "ובסכנה מניחו על שלחנו" שדין זה כולל בתוכו את כל הנסיבות שלא מאפשרות את קיום המצוה בשלימותה, ולהדיא כתב כן ג"כ הריב"ש הו"ד בב"י סי' תרע"א דלכך מדליקין בביהכנ"ס לפרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד העכו"ם תקיפה וכו', ומשמע דס"ל דעיקר האי דינא להדליק בחוץ קאי גם בזה"ז אלא דאריה דעכו"ם ושאר מניעות הוא דרביע עליה.

והנה הגה"מ מאמר הנ"ל הביא ראיה ממסכת סופרים פ"כ ששם איתא דמניח נר חנוכה בפתח הסמוך לר"ה שתהא מזוזה מימין וכו', ושם לא הוזכר תיבת מבחוץ כדהוזכר בגמרא שבת, ומזה למד דנשתנה אח"כ הדין לבלתי להיות חייב להדליק בחוץ. ובמחכתר"ה דבר זה מעולם לא עלה על לב מס' סופרים הנ"ל, ופשוט כביעא בכותחא שגם המ"ס ס"ל להדליק

שבחו"ל בודאי לא נהגו כן, והגה"ק מבריסק עוד עשה כל מיני טעדות בכדי לקיים דבר זה גם בימי האפלה בזמן המלחמה העולמית, והיה מחפה החנוכה בנייר כחול כמו שראיתי בעיני.

וכן נהגו המדקדקים בת"א ויפו ועל צבאם מו"ר הגה"צ ר' יוסף צבי הלוי זצ"ל אב"ד דת"א במשך כששים שנה, וליוהרא לא חיישינן, וכבר כתב הגר"ח מוואלאזין זצ"ל באורחות חיים כתר ראש אות ט"ו בענין לבישת תפילין כל היום וז"ל, וליוהרא לא חיישינן והלואי שגם הרואים יעשו כן ואמר בשם רבו הגר"א ז"ל דבזה"ז אינו שייך יוהרא, ואדרבה נכון לפרסם, והרוצה להתנהג בפרישות יפרסם שרצונו לפרוש ולהצטדק וכו' ע"כ, וכ"ש בנד"ד שהעושה כן הרי עושה כמעיקר הדין.

ובדרך כלל יש לנו לדעת כי עיקר קיום התורה ומצוות הוא דוקא בארצנו הקדושה וכאן אפשר בעזה"י לקיים כל המצוות הנוהגות בזה"ז כראוי מן המובחר עם כל פרטיהם, כי כפי הנראה בחוש הרי כל הנתונים מסייעים לקיום המצוות בהידורם, ועל כן עלינו להתנער ממידת מצות אנשים מלומדה שלצערנו נשתרשה עמוק עמוק בתוכנו ולבחון את כל מעשינו לא לפי מידת קיומם בארצות הגולה אלא כפי רצון ה' לקיומם המלא. ולדוגמא היעלה על הדעת להתבטל כאן באקלים הנוח והטוב ממצוה דאורייתא של שינה בסוכה רק משום שבארצות הצפון הקרות היתה מצוה זו כמעט לנמנעת לרוב המון ישראל. אותו הדבר הוא גם לגבי מצוה זו של הדלקת נר חנוכה שכאן בארה"ק אפשר לקיימה בכל פרטי הדקדוקים כדינא דגמרא. וידועים דברי הרמב"ן בפ' אחרי כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה' וקיומם בגלות הוא רק כדי שלא יהיו

בארצנו הקדושה אשר אין כאן בס"ד שום טעם מכל הטעמים למניעת ההדלקה בחוץ כדינא, ואע"פ כן הרי רוב רובם מדליקים בפנים.

אבל מעיקר דינא דגמרא וגדולי הראשונים והטוש"ע בודאי שבארה"ק יש להדליק בחוץ ממש כעיקר דינא דגמרא כי אין כאן שום טעם למניעת הדבר הזה, וראוי מאד לעשות לדבר הזה תעמולה להחזיר עטרת מצוה זו ליושנה. ובאמת אנו רואים שמדי שנה בשנה מתרבים מקרב המדקדקים במצוות חדשים לבקרים המתחילים להדליק מבחוץ. והראשונים כנראה שהתחילו להחזיר עטרת מצוה זו ליושנה הם היו תלמידי הגר"א שמדי עלותם ארצה בהתחלת יסוד הישוב, והיו ביניהם גאוני עולם כידוע ראו כנראה שיש כאן אפשרות להחזיר עטרת מצוה זו ליושנה ולקיימה כעיקר דינא דגמרא, דזה היה הלא ג"כ דרך רבנו הגר"א להחזיר ליושנם מצוות שנשתכחו פרטיהם משום מה בהמשך הזמן, כקריאת המגילות בציבור בברכה, לבישת תפילין כל היום ועוד ועוד, ולכן החזירו הם גם מצוה זו ליושנה לקיימה כעיקר דינא להדליק על פתח ביתם מבחוץ בתוך עששית של זכוכית, ונהגו ונוהגים כן כל המדקדקים במצוות מקרב האשכנזים הפרושים בין רבנים ת"ח או בעלי בתים בירושלים עיה"ק וביתר ערי הארץ, ודלא כמו שכתב הגה"מ מאמר הנ"ל שכאילו רק הרבנים בירושלים נהגו כן בעצמם ולא הורו בזה לאחרים, דאין הדברים כנים ולא סיימוהו קמיה, אלא דכולם נהגו כן כאמור.

גם גדולי הרבנים מדי עלותם אל הקדש פנימה התחילו לנהוג כן כמו שראינו בדור הזה את מנהגו של הגאון הק' ר' יצחק זאב מבריסק והגאון החזון איש זצ"ל שנהגו כן כאן, הגם

כן לעשות המצוה כתיקונה ועדיף יותר להדליק כן מלהדליק בתוך הבית אפילו על מנורה של זהב דכל ההדלקה בתוך הבית הוא רק מפני הגלות ששרויים בין האומות וכמו שכתב הב"י בשם הריב"ש בס' תרע"א, וז"ל, שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות וכו', עכ"ל, מה שאין כן בארצנו הקדושה יכולים והלא לא ניתנה לנו ארץ הקודש רק כדי לקיים התורה ומצוותיה וכדאיתא בירושלמי דברכות וילפינן לה מקרא ויתן להם ארצות גויים בעבור ישמרו חוקיו וכו' ואם כן פשיטא דבארץ הקודש צריך מאד להיות מדקדק במצוות ולקיימם בכל פרטיהם ודקדוקיהם, וע"י אור המצוה של נרות חנוכה נזכה לראות במפלתן של שונאי ישראל ונזכה לבנין בית המקדש אורו של עולם ורמוז כל זה בדברי חז"ל שאמרו משתשקע החמה עד דכליא רגלא דתרמודאי וכו' דהנה איתא ביבמות י"ז עתידין ישראל דעבדי יומא סבא כי חרבה תרמוד וזהו שרמוז דמצותה של נר חנוכה תמשך עד דכליא רגלא דתרמודאי ויתמו שונאי ישראל ויבנה המקדש בב"א וכן יהי רצון עכ"ד.

ויעויין ג"כ בספר דברי מאיר להג"מ ר"מ קפלן שליט"א (ע' רנ"ו) וז"ל יוצא לפי זה שאין כיום שום היתר להדליק מבפנים מכיון שכל הרחוב הם של יהודים ונהנים מן המצוה ולא מקפידים אדרבה שמחים בזה, ואולי לא ניתן רשות להדליק בפנים על ימי שלום כאלו וצ"ע, עכ"ד. וע"ע בקובץ העמק שנת תשל"ח במאמרו הנחמד של ידידנו הרב הגאון ר' אברהם יצחק האפמאן שליט"א בענין החיוב של הדלקת נרות בחוץ בזמן הזה כדינא דגמרא וכדעת הראשונים והטוש"ע.

חדשים עלינו כשנחזור לארץ, ע"כ. וכן הוא מאמר הכתוב ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, וחוף מהמצוות המיוחדות הנוהגות בארץ כמצוות השביעית והתרו"מ וכו', הרי גם לגבי המצוות הכלליות האפשרויות לקיימן נוחות יותר בארץ מאשר בחו"ל, ראשית כל מבחינת הזמנים הנוחים למשל לכניסת השבת ויציאתה במשך כל תקופות השנה לא מוקדם מדי ולא מאוחר מדי, אותו הדבר לגבי קיום תפילת ותיקין עם הנה"ח ולגבי סוף זמן קרי"ש בקיץ, וסוף זמן התעניות בקיץ שאינם מאוחרים מדי, ומבחינת האקלים האפשרות לקיים מצות סוכה כהלכתה על צד היותר טוב לרבות שינה בסוכה, וכמו כן הזמן של קצירת המצה השמורה אינו זמן גשמים וכו', וגם מצות נר חנוכה שאפשר לקיימה על צד היותר טוב ברשות הרבים ואין מכלים דבר.

נתאר לעצמנו מה נחמד ונעים היה המראה לו באמת בכל ערי ומושבות ארה"ק היו מתנוצצים על פתחי הבתים והחצרות נרות חנוכה אחת מהן לא נעדרה, ואיזה רוח קדושה וחיבוב תורה ומצוות היה הדבר משרה על כולם.

ולשלימות המאמר הנני מעתיק כאן את דברי הגה"צ ר' יעקב דידאווסקי זצ"ל מירושלים בספרו החזקת התורה מה שכתב בענין זה (עמ' נד) וז"ל, הנה פעיה"ק ירושלים תובב"א נוהגים המדקדקים במצוות להניח נרות חנוכה אצל פתח ביתם מבחוץ על הכותל מצד שמאל הפתח בטפח הסמוך לפתח בתוך עששית כדי שלא תכבה אותם הרוח וכן הוא עיקר המצוה של נר חנוכה וראוי לכל יושבי ארץ הקודש בין בעיירות ובין במושבות לנהוג

המערערים, שהדליק בנר הרחוק מהפתח וכו' יש לדחותו וליישבו בכמה אופנים.

וכאן המקום המתאים להשמיע ברבים, נתקבל הדבר לרבים כאילו קיים שק גדול שעל השק הגדול הזה רשום באותיות מאירות עינים "קבלה והאריז"ל" וכל מיני עיוותים בהלכה, סתם דברים תמוהים, ניחושים וגורלות, כולל דברים הנקראים בלשון אשכנז אבערגלויבען, הכל נזרק לתוך השק הגדול הזה שעליו הכתובת קבלה והאריז"ל.

התפקיד והיעוד האמיתי של לימוד הקבלה הקדושה מוגדר בדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ד' הל' י"ב, שנכתבו אמנם על ידו לדברים שהם מעשה בראשית לשיטתו הקדושה, אך ממנו ניקח לדין והכל אחת, וז"ל הזהב, בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו כמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים וימצא עמו שהוא ככלי מלא בושא וכלימה ריק וחסר, עכ"ד. ודי בהערה זאת והאמת והשלום אהבו, שפת אמת תיכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר.

נקוה ליום שבו יתקיימו דברי הקב"ה ביד נביאו ירמיה (לב, לט) ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם. אמן כן יהי רצון.

והנה היות שנשמע קול מאנשים שראו אצל רבותיהם שהדליקו בפנים גם בארצנו הקדושה, לכן נעתיק גם לשונו של אחד המיוחד בין גדולי החסידות הגאון קדוש ה' מכובד ר' צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל בספרו סור מרע ועשה טוב, בחלק ועשה טוב וז"ל, שלא תהיה כפתי מאמין לכל דבר אפילו לרב מובהק ומפורסם אפילו יהיה דומה הרב למלאך ה' צבקות לא תאמין לשום עובדא ומעשה לנהוג אחרי שום דקדוק מעשה עד שתדקדק בעצמך בכל תנועה אשר ראית לרבך ותהיה נושא ונותן בדבר מאיזה טעם ושורש מה אשר עשה הרב תנועתו וכו' ובפרט אם ראית אשר הרב עושה לעצמו איזה דבר שלא כדרך התורה כגון אם מאחר זמן התפלה ומשנה הזמן שקבעו חכמים לכל דבר שבעולם לכל המעשה אפילו זמן סעודת ת"ת, הגם שהרב הוא צדיק ומפורסם לא תעבור על ד"ת ודברי חכמים ח"ו אפילו על תנועה אחת וכו' בעלי גלוי האמתיים כמו בעלי התלמוד ובעלי הזוהר והרמב"ן וחבריו והאריז"ל והבעש"ט לא אמרו לנו דבר אחד נגד דברי הגמרא בתלמוד אפילו כל שהוא, עכ"ד הקדושים.

והנה נשמע קול ענות כאילו דעת האריז"ל להדליק בפנים, ולזה אען ואומר הנה מי לנו גדול מרבנו מזידיטשוב זצ"ל הנ"ל שהיה ידוע כשר בית הזוהר וכל הקבלה וכל תלמודא, שהיה חוזר הש"ס ז' פעמים בשנה נוסף לכל עוצם עבודת הקודש שלו שלא תתואר, והוא הוא המעיד לנו שהאריז"ל לא אמר לנו דבר אחד נגד דברי הגמרא אפילו כל שהוא ואם כן האם צריך עוד ראייה אחרת מעדות קדושה זאת. ונוסף לזה בבחינת זנב דזנב לאריות הנני מעיד שלא מצאתי בכתבי האריז"ל שום רמז והוכחה לדבר כזה והרמז הקל שבקלים שבו נתלו

תודתנו להרה"ג ר' יעקב ישראל אברג'ל שליט"א, על סיועו בהעברת תשובותיו של הרב שליט"א, לפרסום ע"ג הירחון מידי חודש. תשוח"ח לו.

סימן מב

הרב ישכר דב רוקח

האדמו"ר מבעלזא

תורתו היתה מקור חיינו*

ברשות הגאונים הצדיקים רבבות אלפי ישראל, ה' ישמרכם ויברככם. בראשית דברי ברצונינו להודות להרב הגדול הרב משה צדקה שליט"א שדיבר לפנינו, ועורר את עם ישראל למעשים טובים. "קול ברמה נשמע בלילה קול נהי מציון המהוללה". (מתוך קינות של תיקון חצות).

הגמ' אומרת, "הרואה תלמיד חכם שמת כרואה ספר תורה שנשרף", על אחת כמה וכמה קל וחומר בן בנו של ק"ו, הרואה אדם גדול, אריה דבי עילאי, גאון הגאונים, שנפטר מאתנו מעולם הזה ונתעלה לישיבה של מעלה, כרואה ספר תורה, תפילין ומזוזות וכל התורה שבכתב ובע"פ שנשרפו. כמה עלינו לבכות. כמה עלינו להצטער. כמה עלינו להתפלל.

עליונים ששים ותחתונים בוכים, במסירת וקבלת הנשמה המהורה הספוגה במימי התורה ממש רבינו עליו השלום ועד התנאים והאמוראים, הראשונים, האחרונים ואחרוני האחרונים, המפרשים והפוסקים. יהי רצון שרבינו מרן זכר צדיק לברכה, יעורר רחמי שמים עלינו, על התורה ולומדיה, שנוכה להתחזק ולהתגבר בעמלה של תורה, ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ושהציבור יילך בעקבות התורה והפוסקים ולא יילכו אחרו ההבל - "כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים".

בהסתלקותו של אליהו הנביא כתוב: "ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". כותבים המפרשים כי לא נאמר ואלישע צועק, אלא אלישע מצעק, שהוא פועל יוצא, דהיינו שכל השומע בצעקתו, היה צועק עמו ביחד, וצועק אבי אבי.

הגמ' אומרת "אבי אבי - זה אביו ואמו". וצריך עיון, כי בשלמא מה שאמר אבי שהיה כמו אביו, מכיון שכל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו, אך מה הפירוש באמו?

אלא הכוונה הוא, כי כשם שהאמא מגדלת את הבן ומחנכת אותו בדברים היומיומיים, כך המלמד בן חבירו תורה, אז בנוסף לתורה שלומד אתו, הריהו מגדל ומחנך אותו.

ממשיכה הגמ' ואומרת, 'רכב ישראל ופרשיו' - זה רבו שלימדו תורה, מאי משמע? כדמיתרגם רבי יוסף: רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיבין ופרשין. לא רק התורה הוא גדולתו, אלא התפילות שלו שהתפלל על הכלל והפרט עבור בני ישראל.

חלק מתורתו של הגאון זצ"ל נשאר בספרים 'ביע אומר' ו'יחזה דעת' ושאר ספרים, אבל רבינו מרן זכרנו לברכה גם התפלל על עם ישראל, ועם ישראל זקוק מאוד לתפילות. בפרט עתה, מכיוון שאנחנו מוקפים באויבים ושונאים מבחוץ, ככבשה אחת בין שבעים זאבים. זאת ועוד, גם מבפנים אנחנו מיעוט חרדים העוסקים בתורה ובמצוות, המקפידים על מצוה קלה כבחמורה, בין רוב עמי הארץ העושים צחוק ולעג מכל הקדוש והיקר לנו רח"ל.

מעתה מי יתפלל עלינו? מי יסיר מעלינו מוקשי מוות?

* מתוך דברי מספד שנאמרו במלאות השבעה למרן רבינו הגדול זיע"א.

אנו מבקשים ומעתירים שכמו שהתפלל עלינו בעולם הזה כך ימשיך להתפלל עלינו בעולם הבא, שיתרומם קרנם של ישראל, שיתרומם קרן התורה הקדושה. שיתרומם קרן הקדושה ויתמעט קרנם של הרשעים - שונאי התורה, שונאי היהדות.

ונזכה שיתקיים בנו הכתוב, 'תורת חכם מקור חיים, לסור ממוקשי מוות'. רבינו הגדול והנערץ תורתו היה מקור חיים להחיותנו, ולסור ממוקשי מוות.

וכענין שפירש הגאון מוילנא זצ"ל בספרו על תיקוני הזהר, שכמו שניצוצי השמש השופעים ומשפיעים אור בירח וכוכבים, כך בכל דור ודור מאיר ניצוץ חדש ממש רבינו עליו השלום, לאיש אחד בדור והוא שופע ומשפיע אור לכל תלמידי החכמים בדור.

וכמו שיש לפעמים שהשמש זורחת והכוכבים מאירים אבל העננים השחורים מכסים את פני הרקיע והאורות צריכים להאיר בנרות, כך הרשעים משחירים את אור השמש והירח והכוכבים ומכסים את פני הרקיע.

ועל כן צריכים בני תורה, תלמידי חכמים וכל לומדי התורה להאיר בנרות, כדי שנוכל להסתכל על דפי הגמרא והש"ע, על דפי הפוסקים הראשונים והאחרונים, ולא יתערבב אור בחושך, טמא במהור, וך נקי במלוכלך ומסואב.

ונזכה שיתקיים בנו הכתוב, "וכל קרני רשעים אגדע, תרוממנה קרנות צדיק". קול ברמה נשמע ביללה קול נהי מציון המהוללה. ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו

בירושלמי (פ"ב דברכות ה"ח), וכן במדרש רבה פרשת מקץ (פרשה צא סימן י) איתא, כד דמך ר' סימון, עאל ר' אלעאי ופתח עלוהי, כתיב (איוב כח, יב) והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה, ונעלמה מעיני כל חי, ארבעה דברים הם תשמישו של עולם, ואם אבדו יש להם חילופים, שנאמר (שם), כי יש לבסוף מוצא, ומקום לזהב יזקן, ברזל מעפר יזקח, ואבן יצוק נחושה. אבל תלמיד חכם שמת, אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו. משל לאדם עשיר ששותה תמיד בכוס של זהב, ואבד הכוס, יכול לשתות בכוס של כסף, ואל יארע לו דבר. וכן אם יש לו מדוכה של נחושת, ואבדה, יוכל להשתמש במדוכה של אבן. וכן במקום כלי ברזל, יוכל להשתמש בכלי חרס. כי לכל דבר יש תחליף.

אבל תלמיד חכם בעל הוראה, שיכול לדון ולהורות בדברים החמורים והסבוכים ביותר, כשנפטר אין לו תחליף, כי למדן רגיל, בדרגה שניה או שלישית, לא ימצא ידיו ורגליו בבית המדרש, ולא יוכל בשום אופן לתת פתרון נאות לבעיות החמורות הניצבות לפניו. לפיכך תלמיד חכם אמיתי שמת, אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו.

ומה שכפלו חז"ל באומרים "אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו", נראה על פי מה שאמרו בתענית (כה סע"א) על הפסוק, צדיק כתמר יפרח בארז בלבנון ישגה, אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז, הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף (אם נפסק), אף הצדיק אין גזעו מחליף (שאינו קם בתחיית המתים), לכך נאמר ארז (שגזעו מחליף). ואילו נאמר ארז ולא נאמר תמר, הייתי אומר מה ארז אינו עושה פירות, אף הצדיק אינו עושה פירות, לכך נאמר תמר. וכמו שנאמר, אמרו צדיק כי טוב כי "פרי" מעלליהם יאכלו. ורמזו על זה, אין "לנו" חליפתו, כי אף שגזעו מחליף, הרי זה לעצמו ולא לאחרים, וכמו שנאמר (משלי מ, יב) אם חכמת, חכמת לך. וכן איתא בפסחים (סח:), חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי. ואמרו עוד, אין "לנו" תמורתנו, כי הפירות שזכה בהם הצדיק, בבחינת "תמר", שייכים לו ולא לאחרים. (מתוך הספד מכת"ק של מרן זיע"א).

סימן מג

הרב מסעוד בן שמעון

ראש ישיבת "אור אליצור"

ורבה של "רמת אלחנן" - בני ברק

להמשיך בדרכו!!

איתא בגמ' שבת קו ע"א אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה, אמרו לה דמת גדול, ואמרו לה דמת קטן. ופרש"י דמת גדול יש לדאוג הואיל ושלטה מידת הדין בראש הבית. נמצא דסילוק ראש הבית מעורר דאגה לבני הבית, וכשנסתלק ראשן של כל בית ישראל, הרי שעל כל ישראל לדאוג ממידת הדין.

והדאגה היא מחמת שנחסרה תורה מישראל, שהיא מקור החיים והברכה. ועמל התורה של רבינו ז"ל היה באופן מפליא ביותר, כבר מצעירותו, והוא ז"ל סיפר בשיחה לאברכים כי כשהיה נוסע מביתו לשיבה בעיר העתיקה הספיק ללמוד חמש מאות דף גמ' בהליכתו ובחזרתו - ומרחק של רחוב מרחוב היה נמדד אצלו לא בדקות של שעון, אלא במספר דפי גמ' שמספיקים ללמוד הוא והחברותא שלו שהיה זה רבנו אבא שאול זצ"ל וכבר אמר שעד גיל 30 לא היה לו שעון, דאין צורך בו כי תמיד לומדים ולומדים בלי הפסק.

ועתה בעוה"ר נתקיים בנו "סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות". ואמרו במדרש איכה רבתי, פתיחה ב' מי האיש החכם וכו', אימתי המלכות גזורה גזירה על ישראל ומצלחת, בזמן שמשליכין דברי תורה לארץ שנאמר... ותשלך אמת ארצה, זו התורה דכתיב ואמת קנה ואל תמכור, וכתיב זנח ישראל טוב, אויב ירדפו ואין טוב אלא תורה, וכתיב ויסעו וכו' ויחנו ברפידים, וסיים ויבוא עמלק ודרשו ז"ל שרפו ידיהם מן התורה.

א"כ חובתנו גדולה להוסיף בעמלה של תורה, להשלים את החסר לנו ולכל העולם ועוד טעם לדאגה, כמו שאז"ל כשנפטר משה רבינו, אמר הקב"ה מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און, כך בפשטות רבינו הצליח לקרב לבן של ישראל לאביהם שבשמים, וכמה שמח בזה שבראש ספרו מודה להשי"ת שזכה להכניס 30 אלף תלמידים לתלמוד תורה, בחן ובחסד ובאהבה רבה.

ויש סיפורים רבים על מסירותו הנפלאה בענין זה להכניס תלמידים לתורה ועתה מי יקום וימשיך את פעלו, אשרי הזוכה לכך.

וכמה מתאימים דברי רבותינו שאמרו אמר רבי יהודה אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, וכזה היה רבינו הגדול במלא מובן המילה, זוכה להיפטר בשם טוב מכל העולם כולו, שכל העולם נודעזע וחלק לו כבוד שלא נשמע מעולם.

ולסיום אצטט כאן מלשונו שנתן שיחה בישיבת חזון עובדיה ונדרס בקובץ חזון עובדיה עמ"ס כתובות (עמ' קעה). וזל"ק, לפעמים אדם מחכה בתחנה לאומזבוס, ובינתיים מסתכל על העוברים ושבים, למה תסתכל על העובר ושב, למה לא תעסוק בתורה, לפחות יאמר אשרי יושבי ביתך בעל פה, כל מה שיאמר בכל רגע ורגע נחשב שעסק בתורה, כ"ש ימים שלמים, כימי חג ינצל אותם יקח איזה מסכת קמנה כמו ביצה תענית מגילה יחזור עליה וישנן אותה, שלא יעבור רגע בלי תורה. יחוס על הרגעים שלו היקרים מזהב ומפז, כל רגע זה החיים של האדם, העבר אין העתיד עדיין אותה רגע ואותה שעה כבר עברו מהחיים שלו יחוס על הרגעים האלה וינצל אותם לעולם, ואז טוב לו וטוב לעולם ויעלה במעלות רמות עכ"ל.

סימן מד

הרב ברוך שרגא

ראש אבות בתי הדין

ירושלים

צדיק כתמר יפרח*

על אלה אני בוכה עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב. כד דמך ר' סימון בר זבידא אעל ר' אלעא ופתח עלוהי והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים. ארבעה דברים הן תשמישו של עולם וכולן אם אבדו יש להן חילופין ואלו הן: זהב וכסף נחושת ואבן כי יש לכסף מוצא וכו'. ת"ח שמת אין אנו מוצאים תמורתו. א"ר לוי שבטים מציאה מוצאו, כתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו ויאמרו מה זאת עשה אלהים לנו. ואנו שאיבדנו את ר' סימון עאכו"כ.

התנחומא בפרשתינו כותב: רוב האילנות כשהם נקצצים אם נוטלים מהם נצר ונוטעים במקום אחר מיד הוא עולה, אבל התמר והארוז אי אפשר להעמיד תחתיהם בזמן קצר אלא לשנים הרבה וביגיעה רבה. כך צדיק שאבד אין לנו חליפתו, אין לנו תמורתו. כי כל זמן שהחכם קיים חכמתו קיימת, מת החכם אבדה חכמתו עמו וע"ז נאמר צדיק כתמר יפרח כארוז בלבנון ישגה.

הנביא ירמיה אומר באיכה, מה אשוע לך ואנחמך בת ירושלים. מה ההדגשה מה אשוע לך? והסבירו המפרשים: אדם שנפטר בנו הוא בצער גדול מאוד על האבירה שאבד ומתנחם בשאר הבנים שיש לו. אבל אם איבד את בנו יחידו כל כך גדול צערו שאי אפשר לנחמו. וכמו שאמרו המפרשים על אברהם אבינו בשעה שהלך לעקוד את יצחק אמר לישמעאל שבו לכם פה עם החמור ודרשו רבותינו עם הדומה לחמור. לכאורה איך אברהם איש החסד אומר להם עם הדומה לחמור? אלא, רצה אברהם להגדיל את הנסיון שלו בעקידה שהוא הולך לעקוד את יצחק כי אם נשאר לו עוד בן יש לו במה להתנחם בבנו ישמעאל. לכן אמר אברהם כי יצחק הוא בן יחיד כי ישמעאל בנו דומה לחמור ואין לו במה להתנחם. וכך אמר ירמיה הנביא מה אשוע לך ומה אנחמך שאין לירושלים שום אח וריע שיהיה אפשר להתנחם בו. וזה אפשר לומר בפה מלא על מרן מה אשוע לך ואנחמך בסילוקו לגנוי מרומים לא השאיר שום אח וריע ועלינו לשים על לב את גודל האבירה ולהתמיד בתורה הקדושה שלא תהיה אבירה.

כמו שאמרו המפרשים על מאמר הגמרא במסכת מועד קטן (כה:): על הספרדים בר קיפוק ובר אבין שרב אשי אמר לבר קיפוק מה יאמר עליו בהספדו? אמר בר קיפוק אם בארזים נפלה שלחבת מה יעשו איזובי קיר, לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הרקק, בנחל שופף נפלה חכה מה יעשו מי גבים. א"ל רבי אבין ח"ו דחכה ושלחבת להגיד על הצדיקים. א"ל ומה אתה תאמר אמר בר אבין אני אומר בכו לאבלים ולא לאבירה שהיא למנוחה ואנחנו לאנחה. חלש דעתיה של רב אשי עליהם שאחד מדמה אותו לשלחבת ואחד מדמה אותו לאבירה והתהפך להם הרגלים. ולכאורה למה הקפיד על בר אבין שהמשיל אותו לאבירה הלא מקרא מלא כותב הנביא בישעיה הצדיק אבד ואין שם על לב. אלא ההקפדה שלו

* ערוך מתוך דברי הספד שנאמרו בהיכל ישיבת "דעת חיים" בית וגן, ירושלים.

היתה שקרא לו אבידה כי מתי הנפטר נקרא אבידה בזמן שאין איש שם על לב, אבל בזמן שבני אדם מתעוררים לתשובה ומרבים בלימוד התורה הוא לא נחשב לאבידה כי לומדים את תורתו ושפתותיו דוכבות בקבר.

ועוד אמרו רבותינו המשייל את הצדיק לתמר ולארו כי התמר הוא דבר מתוק שכל מי שאוכל אותו מרגיש בו מתיקות, כך הצדיק כל מי שבא בקרבתו מרגיש את המתיקות שבו. כל מי שהיה בקרבת מרן זצוק"ל הרגיש את המתיקות ואת החביבות שהקרין לכל מי שבא במחיצתו. כל אחד ואחד כדרגתו. כמו שאמרו רבותינו יערוף כמטר לקחי. כמו שהגשם יורד ומשקה לכל אחד לפי צרכיו: לתאנים לרימונים לירקות. כך רבינו תורתו היתה לכל אחד ואחד לפי צרכיו: לרבנים הראשיים, לדיינים, לרבנים, לאברכים, לתשב"ר ולהמון העם. כמו שאמרו, "ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם", עם כל גדולתו של שלמה המלך וכל חכמתו ותרב חכמת שלמה. עוד לימד דעת את העם יכל ללמד גם את המון העם.

כמו שאמרו המפרשים "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. והסבירו המפרשים הדמיון של הרב למלאך. כי האדם בכל יום יש לו את האפשרויות לעלות ולהתעלות. משא"כ המלאכים תמיד נשארים באותו מצב כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, וז"ש אם דומה הרב למלאך ששאיפתו ומטרתו ללמד דעת את העם בו בזמן שהוא יכול לעסוק ברזן דאורייתא ולהתעלות יותר, יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו, אם הוא דואג להתעלות הוא אישית ולא דואג להעלות את תלמידיו, לא יבקשו תורה מפיהו.

ועוד אמרו אם דומה הרב למלאך ה' צבאות שהמלאכים לא יוצאים לחופש - יבקשו תורה מפיהו. וכמו שהכרנו את מרן מעולם לא יצא לחופש, לא נסע לים כל כולו שקוע בים התורה ובהרבצת התורה. לימד דעת את העם משולבים בדברי חכמה ומוסר המתוקים מדבש ונופת צופים, וכמו שהיה אומר עליו הגאון ר' אברהם רפול כי עבדיה יוסף גימטריא "גן עדן בחיים" (247), כי מי שהיה שומע את דברי התורה מפיו מרגיש גן עדן בעוה"ז, וכשהרבדומה למלאך שאינו יוצא לחופשות, יבקשו תורה מפיהו.

ומבחינת צדיק כתמר יפרח מצד שני כארו בלבנון ישגא, ידע לעמוד בפרץ שלא לחרוג ממסגרת ההלכה כקוצו של יו"ד, ולהילחם בכל עוז כנגד פורצי גדר שלא יפרצו בחומת כרם בית ישראל ולא חת מפני כל. מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און. וע"ז נאמר "כי כל שאור וכל דבש", מי שכולו שאור - קשה לכולם, ומי שכולו דבש - מתוק לכולם, לא תקטירו ממנו אשה לה'.

כמה עמד בעוז ותעצומות לחינוכם של ילדי ישראל על טהרת הקודש, ומחה בתוקף ובריש גלי על אותם שרצו להכניס לימודים של אומות העולם בבתי ספר, להפר זממם. וע"ז הגמרא אומרת (ר"ה יח) שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו ואילו במדרש איכה נאמר קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן ביהמ"ק. ותירצו המפרשים שבזמן שהיה ביהמ"ק קיים קשה סילוקן של צדיקים בחורבן ביהמ"ק ולאחר החורבן הוא קשה יותר מחורבן ביהמ"ק וההסבר הוא שבזמן שביהמ"ק קיים אע"פ שנפטר הצדיק שהיה מגן על הדור עדיין יש את עמוד העבודה שהם הקרבנות המכפרות על עם ישראל אבל לאחר החורבן יש לנו רק את הצדיק שהוא גם מגן וגם מכפר על הדור ובשעת פטירתו נשארו לנו כלום ולכן זה קשה יותר מחורבן ביהמ"ק. אם נתבונן בגמרא בר"ה נאמר מיתתן של צדיקים ואילו במדרש איכה נאמר סילוקן של צדיקים ואמרו המפרשים כי יש הבדל בין סילוקן למיתתן סילוקן משמעותו הסתלק מכאן והוא נמצא במקום אחר. אדם שלא מצטער על פטירתו של הצדיק אומר יש מי שהוא אחר כמוהו המכה קשה יותר מחורבן ביהמ"ק אבל מיתתן של צדיקים שאדם יודע שהצדיק מת ואין לנו חליפתו, אין לנו

תמורתו זה קשה כחורבן בית המקדש. ולכאורה זה סותר מה שאמרו רבותינו רוכב ערבות שש ושמה בבוא אליו נפש נקי וצדיק. ואמרו המפרשים ליישב את שני המאמרים כי יש שני סוגי צדיקים. יש צדיק שמסתגר בינו לבין עצמו מסתגר ב-ד' אמותיו ומתחסד עם קונו ויש צדיק שפועל ועושה למען הכלל והפרט כמעשה ר' חייא שהיה הולך מכפר לכפר ומעיר לעיר ללמד תורה. ולכן צדיק שמסתגר ב-ד' אמותיו ומתחסד עם קונו רוכב ערבות שש ושמה בבוא אליו נפש נקי וצדיק. אבל צדיק שפועל והפעיל למען כלל ישראל זה קשה יותר מחורבן ביהמ"ק. כל זה מדובר על מיתת צדיקים אם הוא כשריפת בית אלוקינו או יותר. לעומת זה הגמרא במסכת שבת אומרת על הפסוק והפלא ה' את מכותיך הפלאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא הוי אומר זה תורה. ורש"י בישעיה פירש מהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר דקשה סילוקן של חכמי ישראל כפלים מחורבן ביהמ"ק. לכאורה הגמרא אומרת כשריפת אלוקינו או יותר אבל לא כפלים מחורבן ביהמ"ק. ואמרו המפרשים יש הבדל בין צדיק לבין צדיק שהוא חכם גדול בחכמת התורה צדיק שהוא חכם בחכמת התורה המכה קשה היא כפלים מחורבן בית המקדש וזה שדייק רש"י בלשונו המהור סילוקן של חכמי ישראל לא אמר של הצדיקים. וכן הגמרא אומרת במסכת שבת והפלא ה' את מכותיך הפלאה זו תורה. דאבידת התורה היא חמורה כפלים מאבידת העבודה בעוונותינו הרבים שאיבדנו את גדול הדור גאון וצדיק המכה קשה כפלים מחורבן בית המקדש. המכה מריה וקשה עדיין לתאר את גודל האבידה. כמו שאמרו המפרשים וירב בבת יהודה תאניה ואניה. תאניה - זו אבילות, ואניה - זו אנינות.

ולכאורה היה צריך לומר קודם אניה ואח"כ תאניה כי קודם יש אנינות ואח"כ אבילות. ואמרו המפרשים שבזמן החורבן של בית המקדש כולם הוכו בתדהמה על גודל האסון אבל לא היו מודעים היטב את העומק שבאסון עד שמיום ליום הרגישו בחסרון יותר ויותר ואז היה דומה להם כמי שמתו מוטל לפניו ונהגו באנינות. כך בפטירתו של רבינו עדין אנחנו לא מעכלים את גודל האסון שמיום ליום ניכר חסרוננו יותר ויותר וז"ש דהע"ה הלא תדעו כי שר וגדול נפל בישראל לשון עתיד כי עדיין קשה לעכל את גודל האבידה וע"ז הגמרא אומרת במסכת ב"ב צא. אמר רב חנן בר רבא אמר רב אותו היום שנפטר אאע"ה עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. ולכאורה אם תיארנו את אברהם אבינו כמנהיג העולם מדוע המעיטו מכבודו ואמרו אוי לה לספינה שאבד קברניטה. מה הדמיון הנהגת ספינה להנהגת העולם וכתב בספר ברוך אברהם כי בסלוקו של גדול הדור יש שלשה הפסדים. א. שהיה מגן על הדור על כל העולם כולו כתרים בפני הפורענות. ב. מלמד דעת את העם מוכיח ועושה תקנות וגודר כל מיני פרצות. ג. שנהנים ממנו עיצה ותושיה. התועלות האחרונות הם רק לאלה שנמצאים במחיצתו ונמצאים בקרבתו אבל שהוא מגן על בני דורו זה על כל העולם כולו ולכן שפתחו בהספד ההספד הראשון היה שגדול הדור מגן על כל העולם כולו וע"ז אמרו אוי לו לדור שאבד מנהיגו.

ולכן בפטירתו של רבינו פאר הדור השאיר חלל ריק בעולם, חלל ריק בהנהגה, חלל ריק בפסיקה, חלל ריק מי שיגן על הדור, אשר על כן מחובתנו להתחזק בלימוד התורה ביתר שאת ויתר עוז כדי שכולנו ביחד נזכה למלאות את החלל.

וכבר אמרו רבותינו ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. כשם שהכוכב נמצא ביום ובלילה, וביום אנחנו לא רואים אותו זה לא אומר שהוא לא קיים, הוא קיים רק אנחנו לא רואים אותו. כך הצדיק אע"פ שהסתלק מן העולם הוא קיים ורק אנחנו לא רואים. מרגלית בכל מקום מרגלית היא למי אבדה רק לבעליה אבדה.

אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה

ברכותיו היו עושים פירות כמו שראינו בעינינו שפעמים הברכות היו מתקבלות לאלתר. עם כל גדולתו של רבינו צניעותו וענותנותו אי אפשר לשער במקום גדולתו שם אתה מוצא את ענותנותו וקיים בעצמו והצנע לכת עם ה' אלקך עם כל גדולתו שהפיץ את אור ההלכה בעולם שאין פינה וזוית בעולם שלא למדו ולומדים בספריו הרבנים הדיינים שאי אפשר לכתוב פסק ולפסוק הלכה לאמיתותה של תורה בלי לעיין בספריו הקדושים. הקים את עולם התורה, החדיר בכל העם את חשיבות התורה ואשרי הזוכה שבניו יהיו ת"ח אשרי הזוכה שבניו יהיו יראי ה' וקובעים עתים לתורה והכל בהצנע לכת וזכה שברכותיו היו מתקבלות בשמים. הגמרא אומרת במסכת מו"ק ט. ר' יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים שנו פרשת נדרים אצל רבי שמעון בן יוחאי הם רצו לעזוב את העיר עם סיום לימודם באו ונפטרו מרשב"י כדין תלמיד הנפטר מרבו. למחרת בבקר חזרו עוד פעם ובאו לקבל ממנו את ברכת הדרך. א"ל רשב"י מדוע חזרתם עוד הפעם הלא אתמול בלילה כבר הייתם אצלי וקיבלתם ברכת הדרך. אמרו לו למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך להיפטר ממנו פעם שניה. ששמע רשב"י את הדברים שלהם אמר לבנו תשמע האנשים האלה אנשים של צורה לך אליהם ותקח מהם ברכה שיברכו אותך כי הברכות שלהם מתקבלים בשמים.

השאלה נשאלת מה היתה השאלה של רשב"י למה באתם אצלי בבקר הלא הוא לימד אותם שהנפטר מרבו ולן באותו העיר צריך להיפטר ממנו פעם שניה. והיה לו לשמוח שהם מקיימים את ההלכה כמו שלימד אותם. והשאלה השניה מדוע בבקר אמר לבן שלו אנשים האלו אנשים של צורה ולך תקבל מהם ברכה למה לא אמר לו בלילה שיקבל ברכה. והסבירו המפרשים כי בבקר ראה רשב"י את הצניעות שלהם כי הוא לימד אותם אדם שנפטר מחבירו בלילה ולן באותו העיר צריך להיפטר שנית בבקר רק אם לן אבל אם לא ישן בלילה לא חייב לבוא שוב פעם בבקר והחכמים האלו לא ישנו כל אותה הלילה וישבו ועסקו בתורה ולכן לא היו צריכים לבוא וכשבאו וראה אותם רשב"י ראה את אור התורה על פניהם וידע שלא ישנו ולכן שאל אותם מדוע באתם והם מרוב צניעותם לא רצו להגיד שלא ישנו ועסקו בתורה כל הלילה א"ל למדתנו רבינו וכו'. כשראה רשב"י שהם צנועים לכן אמר לבנו לך אליהם שיברכו אותך כי אדם שהוא צנוע בברכותיו עושים פירות. ולכן כשהלך הבן לבקש מהם ברכה שאלו אותו למה באת א"ל אבא אמר שתברכו אותו א"ל יה"ר שתזרע ולא תקצור תכנים ולא תוציא יחרב הבית שלך, שולחנך יהיה מבוטל ולא תראה שנה חדשה. הוא היה המום חזר לאבא שלו אמר לא רק שלא ברכו אותי אלא ציערו אותו שאל אותו מה אמרו לך א"ל רשב"י כל זה ברכות תזרע ולא תקצור הכוונה תוליד בנים ולא ימותו תכנים ולא תוציא תכנים כלות לבית וישארו אצלך וכעזה"ד. ולכאורה למה עשו כך?

אלא מרוב צניעותם הם היו בטוחים בעצמם שהברכות שלהם לא שוות כלום לכן אמרו לו בלשון כוז שהוא ילך ויספר לאבא שלו והוא יצא מפיו ברכה והברכה תתקיים בזכות רשב"י וזו היתה צניעותם וזו היתה צניעותו וענותנותו של רבינו שבמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו ולכן בברכותיו עשו פירות.

אשר על כן מחובתנו לצייר לנגד עינינו את גדולתו, שקידתו בתורה, אהבת התורה, אהבת ישראל והרבצת התורה שהיתה נר לרגליו ואת החלל הגדול שהשאיר בדור יתום זה. וע"י השקידה בלימוד התורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא יקוים בנו זכרו תורת משה עבדי הנני שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם במהרה רידן. אמן.

סימן מה

הרב אהרן זכאי

ראש ישיבת "אור יום טוב"
ומח"ס "הבית היהודי", ועוד
ירושלים

גדול הדור ומנהיגו*

המומים ומזועזעים אנו יחד עם כל בית ישראל בכל אתר ואתר על הסתלקותו לשמי מרומים של גאון ישראל ותפארתו שר התורה אביר הרועים, רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל. יתומים היינו ואין אב, אין לנו לא את האב ולא את רכב ישראל ופרשיו, האב הגדול שכיתת רגליו עשרות בשנים מעיר לעיר ומקהילה לקהילה, למען קירוב בני ישראל לאבינו שבשמים.

כל העולם יתן קולו על גודל האבידה שאיבדנו! בכל העולם מרגישים חלל ריק! גם אנשים שהם רחוקים לגמרי מתורה ומצוות כולם כאחד אומרים: האויר השתנה! העולם נהיה ריק! אנשים בוכים יומם ולילה. דיברו איתי אנשים שביקשו להתאבל ולשבת שבעה, אמרתי להם אתם לא חייבים, אתם לא קרובי משפחה, אבל בכל זאת התעקשו ורצו לשבת שבעה כל שבעת ימי האבל ולבכות על ספר התורה שנשרף כמו שכתוב ספר תורה שנשרף צריך לקרוע את הבגד.

רבותי! הספר תורה שנשרף הוא היה באמצע כתיבתו! רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל לא נפטר בגיל 93. הוא נפטר בגיל 20. דהיינו שהיה לפניו עוד הרבה לכתוב ולכתוב לפסוק פסקים ולחדש חידושים, ולהפיץ תורה ברבים, הספר תורה הזה נשרף באמצע כתיבתו. הוא התכוון להוציא לאור עוד ועוד ספרים הוא כל הזמן היה אומר למשפחתו ולתלמידיו שצריך לנצל את הזמן כי מי יודע מה ילד יום. בזמנו כשהיה חולה והבריא הוא אמר: הקב"ה הוסיף לי חיים כדי שאוכל כמה שיותר לזכות עוד ועוד את עם ישראל.

הגמ' במסכת שבת אומרת "כל המוריד דמעות על אדם כשר, הקב"ה סופרן ומניחן בבית גניזו". דהיינו שהקב"ה סופר ומניחן בבית גניזו, דהיינו שהקב"ה סופר ולוקח את כל הדמעות ומניחן בבית גניזו. וצריך ביאור בשביל מה הקב"ה צריך לספור את הדמעות של עם ישראל, אלא הסבירו המפרשים שכשנפטר תלמיד חכם אזי האנשים שהכירוהו בוכים עליו ובתוך בכיים נזכרים גם מצוותיהם הפרטיות כגון פרנסה, בריאות וכדומה, ומי יוכל לדעת בדיוק האם הם בוכים על תלמיד החכם שנפטר או שמא מערכבים בבכיתם גם בכי על צרותיהם הפרטיות – זה רק הקב"ה יודע. הוא יודע בדיוק לבחון האם הבכי הוא רק על התלמיד חכם שנפטר או גם על הצרות הפרטיות. ולכן הקב"ה "סופרן" דהיינו שהשי"ת לוקח כל דמעה ודמעה ובודק האם הדמעה הזו ירדה על פטירת התלמיד חכם. ואם אכן כך אזי מניחה בבית גניזו. אולם שאר הדמעות שהורידו על צרותיהם הפרטיות – זה לא בגדר "הורדת דמעות על אדם כשר" והקב"ה לא מניחם בבית גניזו. עד כאן ביארו המפרשים את דברי הגמ'. אולם, מורי ורבותי, בנידון דידן זה בדיוק ההיפך. הרבה אנשים סיפרו לי שכשעברו עלים מרגדיות אישיות כגון שאבא שלהם נפטר ל"ע, לא בכו והצטערו ולא הורידו כל כך הרבה דמעות כמו שבכו והצטערו על האובדן הגדול בסילוקו של מרן זצ"ל.

* מתוך דברים שנאמרו בבית המדרש "אור יום טוב".

עם כל מי שאני מדבר, אפילו עם אנשים שאין להם שום זיקה לדת, אומרים לי שמאז פטירתו של מרן הרב עובדיה, העולם אחר, האוירה אחרת, האויר אחר. כך התבטאו גם אנשים שמעולם לא שמעו את דרשותיו ולא למדו בספריו, זהו דבר שלא ניתן להסבירו. זה פשוט מכוח קדושתו וטהרתו של מרן זצוק"ל שלא קם כמוהו מזה כמה דורות. כל העולם מרגיש את החסרון! אולי מזמן חורבן בית המקדש לא היתה הלוויה כזאת, רואים מפה את גודל קדושתו וטהרתו של מרן זצ"ל.

אני זכיתי כמה וכמה פעמים להיות הרב המקדים לפני שיעורו הגדול בלויין במוצאי שבת הייתי רואה אותו נכנס לבית המדרש בחלישות גדולה עם מקל, בקושי הולך על רגליו. אמרתי בליבי הערב הזה עם ישראל מסכנים כי מסתמא השיעור ימסר בחלישות גדולה, אולם ראה זה פלא, מיד כשמרן פתח את פיו והתחיל את שיעורו נעשה כמעין המתגבר ונהפך להיות חזק כמו אריה, מתפלפל בדברי הפוסקים, מקשה ומתריץ, ופוסק את ההלכה למעשה. זה היה פלאי פלאים. כאילו לא אותו אדם שנכנס כל כך בחלישות, זהו כוח התורה של מרן זצ"ל.

מרן זצ"ל ניצל כל רגע וכל רגע ללימוד תורה, ולא רק כל רגע אלא כל שניה ושניה, כשחזר עם בני ביתו מבית הכנסת בליל שבת ובני הבית היו מתארגנים לעשות קידוש, וזה לקח כמה דקות, בכל ליל שבת עשה לו סדר של לימוד, ברגעים האלה של ההמתנה לקידוש, והיה לומד עמוד או שני עמודים, עד שיגידו "שלום עליכם", ו"אשת חיל מי ימצא", ובצורה זו סיים גמרות שלמות, כל רגע יקר מפנינים, זו היתה דרכו של מרן זצוק"ל בניצול הזמן ושקידה בלימוד ללא הרף. וזכורני שבאחת הפעמים שזיכני ה' להיות מקדים במוצאי שבת קדש לפני שיעורו של מרן בלויין, עליתי לביתו מיד לאחר שיעורו כדי להתייעץ עמו בענין מסוים, ומה נדהמתי לראות שכבר ישב על כסאו ועטו בידו וכותב וכותב, וכל זה לאחר שניות ספורות משיעורו הגדול בלויין.

וידוע ומפורסם שרבים מגדולי וגאוני ישראל רחשו לו כבוד גדול עוד בהיותו צעיר לימים. ומעשה היה לפני בארבעים שנה שמרן זצוק"ל וכן הגאון רבי יעקב עדס זצוק"ל השתתפו בבית הורי שיחיו באירוע משפחתי, ולאחר גמר האירוע כשהמשפחה הזמינה מונית עבור שני הגאונים הנ"ל, היה "ויכוח רציני" בין מרן זצ"ל לבין הגר"י עדס זצ"ל, מי יכנס ראשון לרכב, והרב עדס הפציר במרן שיכנס ראשון, וזאת כשהרב עדס היה כבר זקן ושבע ימים עם גלימתו הנכבדת, ואילו מרן היה אז אברך צעיר לימים. בוא וראה כמה נהגו כבוד במרן גאוני ישראל מאז ומתמיד.

ובמקום שאתה מוצא גדולתו, שם אתה מוצא ענותנותו. אספר לכם מעשה שהיה איתי. בזמנו לפני עשרות שנים כשעמדתי להוציא את הספר "הבית היהודי" חלק ג' הלכתי כמובן למרן זצ"ל לבקש את הסכמתו לספר, וברוך ה' זכיתי שכתב לי הסכמה. ואמנם מחמת ריבוי הפרטים וההלכות שבספר זה, העוסק בדיני אבלות, ההדפסה התעכבה יותר מן הרגיל. והנה יום אחד אני שומע צלצול בטלפון, הרמתי את הטלפון ואני שומע – לא פחות ולא יותר – את קולו של מרן שאומר לי בענווה: שלום, מדבר עובדיה יוסף. כולי הייתי אחוז התרגשות על הזכות הגדולה שמרן בכבודו ובעצמו התקשר אלי, ואז מרן המשיך ואמר: רבי אהרון, מה עם חלק ג'? מדוע הספר מתעכב ועדיין לא יצא? והשבתי לו שיש עדיין כמה הגהות וכו' ובעזרת ה' בקרוב הספר יצא לאור. ואז אמר לי: טוב, תודה רבה, שלום וכל טוב.

מורי ורבותי! בינו נא זאת. גדול הדור מתקשר בטלפון לאברך צעיר לשואלו מדוע ספרו עדיין לא יצא לאור. איזו ענווה יש כאן! איזו גדלות יש כאן! הוא עשה זאת כדי לעודד ולהמריץ אותנו ליכות את הרבים. הדבר נתן לנו חיזוק ועידוד לאין שיעור.

רבותי! תדעו שהיום כל ספרי ההלכה של בני עדות המזרח מבוססים על פסקיו וספריו של מרן זצוק"ל. מידי יום מתקשרים אלי אנשים לשאול שאלות בהלכה ואני בעזרת ה' יתברך משתדל לענות להן. ולאחר שאני עונה להם שואלים אותי האם כך היא גם דעת מרן הרב עובדיה? ואני משיב להם: כמובן שכן, בודאי, זהו פוסק הדור. אי אפשר לזוז כמלוא נימא בלי הספרים של מרן זצ"ל.

בנוסף לשקידתו המיוחדת במינה, היה הוא המנהיג הגדול שחולל את תנועת התשובה, שקירב אלפים ורבבות תחת כנפי השכינה, והוא היה ממריץ בכל עת בתלמידיו, ללכת ולקרב רחוקים לאביהם שבשמים ולמסור שיעורי הלכה בקרב הציבור. ארגונים רבים נוספו מכח השפעתו, וישיבות וסימנרים לבעלי ובעלות תשובה הוקמו, והכל נזקף לזכותו.

ובמקום שאתה מוצא גדלותו, אתה מוצא ענוותנותו, שכאשר היה מעביר שיעורים בכל רחבי העולם, היה יורד אל העם ומדבר בשפה פשוטה וברורה כדי שגם אותם שלא זכו להסתופף במשך כל היום בבתי מדרשות יבינו את השיעורים ויתעלו במעלות התורה.

מרן זצוק"ל היה גדול הדור בתורה, גדול הדור בזיכוי הרבים, גדול הדור בענווה, גדול הדור ביראת שמים, וכל המדות הטובות נתמזגו בו כל בית ישראל בכל העולם כולו מרגיש חלל ריק וצער ויגון, ורבים מדברים על גדולתו בתורה וכו' וכו', ועל ההלוייה הגדולה שהיתה, ואולם הדיבורים הם לא העיקר אלא ללמוד ממעשיו, וכפי שהגמרא אומרת (ברכות דף ו) "אגרא דהספדא דלויי", דהיינו לדלות ממעשיו הטובים של הצדיק, אמרו חז"ל "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי". והנה להיות כמו מרן אני לא יודע אם שייך, להגיע לדרגות של מרן קשה מאד, כי זו נשמה מיוחדת שיוודת כל כמה דורות, אולם עכ"פ צריך לשאוף להגיע למעלתו של מרן, כי לא אמרו צריך אדם להגיע למעשי אבותי, אלא שהאדם ישאף ויאמר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, דהיינו לשאוף להיות כמותם. ואז יגיעו למדרגות נעלות.

באים אלי אברכים שמוסרים שיעורים ומתאוננים בפני שאין להם מספיק ציבור שבאים לשמוע את שיעוריהם, ואני עונה להם: וכי אתם חושבים שמרן התחיל את שיעוריו בלווין למאות אלפי אנשים? אני זוכר בילדותי שמרן היה מוסר את השיעור בבית הכנסת "שאל צדקה" בשכונת בית ישראל אשר חלק משומעי השיעור היו אנשים יגיעי כפיים שעובדים לפרנסתם במשך כל היום וכן עולים חדשים, ואני זוכר שלפעמים באמצע שמרן היה מוסר את השיעור בהלכה, היו הקהל צועקים, רוצים לשמוע מעשה! ומרן מחמת הענווה הגדולה שלו היה אומר: טוב, נספר מעשה, ואז היה מספר להם מעשה, והקהל היו מרוצים ואומרים לו: כבוד הרב החיתנו. כך בדרך זו התחיל מרן את שיעוריו להמון העם ולא היחחס כלל לסוג האוכלוסיה, עד שברבות הימים היו נוהרים לשיעוריו אלפים ורבבות, כידוע לכולם.

ועוד דבר צריך לדעת, הרבה טוענים אילו היה לי כסף ופרנסה בשפע הייתי לומד תורה וכו' וכל מיני טענות דומות, אולם התשובה לכך היא שמרן זצ"ל מחייב את כל העניים. היה גר בצפיפות נוראה עד שכשהיו מגיעים אליו אורחים היו צריכים להזיז את המיטות. העניות בביתו היתה שוררת בכל פינה. בקושי כפית אחת או שתיים היו לכל בני הבית. ועם כל זה מרן לא פסיק פומיה מגרסיה, ואת המסר הזה אנו צריכין ללמוד ממרן. ללמוד תורה בכל המצבים.

ועל כן חובה קדושה על כל אחד מאתנו לקבל קבלות (שניתן לעמוד בהם ולא בשמים), בהתמדה בתורה, בזיכוי הרבים, במדות טובות, ועוד ועוד. ויה"ר שזכותו של מרן זצוק"ל תגן עלינו ועל כל ישראל ונזכה לגאולה שלמה ולתחיית המתים ולביאת גואל צדק אמן.

סימן מו

הרב אברהם סלים

ראש ישיבת "מאור התורה"

ירושלים

הציל את בני הישיבות*

ציון במרר תבכה, וירושלים תתן קולה. וי על האי שופרא דבלי בארעא. מי יתן לנו חליפתו מי יתן לנו תמורתו. מה שנאמר מה שנדבר ומה שנספיד, חוזרים הם המילים. צער כל יחיד ויחיד, וצרת הכלל על אשר איבדנו את נור ישראל. גלה כבוד מישראל.

הגמ' בכתובות (קג:) אומרת, ההוא יומא דאשכבתיה דרבי צוה אל תספודינהו בעיירות וכו', נפקא בת קלא ואמרה כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי העולם הבא. והתום' שם שאלו והא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אלא דהכא הוא בלא דין, ובלא יסורין. וביערות דבש להגר' אייבשיין זיע"א כתב לבאר זאת, דהנה בגמ' בשבועות (י"ב ע"א) פליגי רבי ורבנן אי יום הכפורים מכפר דוקא על השבים, רבי סובר דמכפר אפילו בלא תשובה, וחלוקים עליו רבנן. ואע"פ שאין הלכה כרבי, מ"מ ביום פטירתו ה' כמותו. והגמ' אומרת כשם שיום הכיפורים מכפר, כך מיתתן של צדיקים מכפרת, וא"כ ביום פטירתו של רבי נתכפרו עוונותיהם של ישראל, ולכן כולם מוזמנים לחיי העולם הבא.

והענין הוא כמו שביום הכפורים יש התעוררות גדולה, וכל עם ישראל מתעורר, כך ג"כ בהלויה של צדיק יש התעוררות גדולה, וקידוש ה' גדול, ולכן מיתתן של צדיקים מכפרת.

ורבינו זיע"א קידש שם שמים ברבים במשך כל חייו בכל מקום שהיה. ועל כן זכה לקדש שם שמים בפטירתו בהלוויה הגדולה ביותר שכמוה לא היתה. והיה בה התעוררות גדולה, וקידוש שם שמים גדול.

הגמ' (יומא לח:) אומרת, ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור. וראיתי שמביאים בשם האר"י ז"ל שבימינו כל הנשמות הינם גלגולים, אבל צדיקים מזכי הרבים הקב"ה יעדם בתחילת הבריאה, ונשמותיהם הם נשמות מקוריות.

וזה מה שכתוב בפסוק (דניאל יב, ג), "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". תלמיד חכם הוא בגדר זוהר הרקיע, דבר זוהר, ויכול להיות גלגול. אבל מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, שעומדים מוכנים מבריאית העולם, ונשמותיהם מקוריות, ולכן דבריהם נשמעים. וכמו שהגמ' בערובין (גד:) אומרת על משה רבינו ע"ה שהיה מלמד תורה וחוזר ע"ז לבני ישראל ארבע פעמים, והגמ' מקשה שיהושע יחזור ולמה משה חוזר, ומתרצת שמושה שמע מפי הגבורה. דהיינו כששומעים מהמקור זו השפעה אחרת, ולכן צדיקים מזכי הרבים שנשמותיהם מקוריות דבריהם נשמעים, שזו שמיעה מן המקור.

* נאמר בעצרת הספד שנערכה בישיבתו הקדושה במהלך ימי השבעה. נכתב ע"י אחד הבחורים.

רבינו זיע"א הרביץ תורה ברכים בצורה שאין לה אח ורע בין כל שדרות העם, העולם הספרדי היה במצב קשה, רעב רוחני ומבלי הרגשה של רעב. מי חשב לשלוח את בניו לת"ת וישיבות? מי חשב להשיא את בתו לאברך ת"ח? ובשביל להציל דור בזה צריך נשמה שורשית ומקורית. אנחנו בני הישיבות הספרדיות בכלל, וישיבותינו הקדושה בפרט, יכולים לומר כי בזכות מעשיו הכבירים של רבינו זיע"א אנו נמצאים בין כתלי בית המדרש. רבינו זיע"א היה עוגן ההצלה של עם ישראל. אוי מי יתן לנו חליפתו, מי יתן לנו תמורתו.

רבינו זיע"א הנחיל לנו דרך, לדבוק בתלמידי חכמים ובלימוד התורה הקדושה, שזה היה כל חייו. הישיבות הקדושות הם ממשיכים את הדרך של כלל ישראל, בזה הוא דגל, ולזה הוא חינוך, ישיבות קדושות ולא פשרניות, זוהי צוואתו הרוחנית.

יהי רצון שיעמוד בתפילה לפני כסא הכבוד, על הבנים שיחיו, על בנו הראש"ל הגאון רבי יצחק שליט"א שהקב"ה יעמוד בעזרו. על כל תלמידיו ותלמידי תלמידיו, שהקב"ה ידריכם בדרך ישרה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, אמן.

החלש יאמר גיבור אני!!

בקינת דוד המלך על שאול ויהונתן נאמר (שמואל ב, א יז-יח), "ויקונן דוד את הקינה הזאת על שאול ועל יהונתן בנו, ויאמר ללמד בני יהודה קשת". דקדקו המפרשים, מה ענין לימוד המלחמה, בקשת ומגן, לענין מיתת הצדיק. ופירשו על פי משל למלך אדיר ומצביא דגול שמלך על כמה מדינות, ובאחת המדינות שתחת חסותו, היה לו איש גבור חיל, אמיץ כח ורב תבונה, שנלחם עבורו, וברוב חוכמתו וגבורתו גובר ומנצח. והנה עלה אריה מסובכו, ונתחברו כמה מלכים להלחם עם אותה מדינה אשר בה נמצא גיבור החיל, ולכובשה. שלחו אנשי המדינה הודעה למלך הגדול, שישלח להם עזרתו כאנשי צבא נוספים, כי פחדו שמא לא יוכלו לעמוד במלחמה עם כל אותם מלכים. מה עשה המלך? שלח אחרי אותו גבור חיל ולקח אותו אליו. ויחרדו ויתמהו אנשי המדינה איש אל רעהו, כי לא די שלא שלח המלך תגבורת לעוזרם, אלא שלקח מאיתם גם את הגבור שעליו סמכו. היה ביניהם איש חכם ונבון, אמר להם, בואו ואגלה לכם חכמתו של מלכנו, כי בודאי שאינו חפץ ברעתכם, אלא ידוע ידע בטבעכם שכולכם גבורי חיל מלומדי מלחמה, ואין כל אומה ולשון שולטת בכם, בזמן שאתם מזורזים במלחמה. אולם ראה המלך, שבזמן שהגבור הזה עמכם, באה לכם עצלות ורפיון ידים, כי כי בוטחים אתם בכוחו ובגבורתו שהוא ילחום מלחמתכם, ואין אתם מתאמצים להלחם. לכן בחכמה עשה זאת המלך, שלקח את הגבור אליו לכל תסמכו עליו, ותזדרזו בהצלת עצמכם, כי אם תעברו חלוצים למלחמה, תנצחו.

הנמשל, מלכו של עולם, ראה שיש בישראל יחידי סגולה, אנשים צדיקים, גבורי כח עושי דברו, הנלחמים את מלחמות ה', כנאמר "רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם", ועיני כל ישראל נשואות אליהם, כי יום ולילה לא ישובתו מלימוד התורה הקדושה, ובוטחים בצדקתם, ועל ידי כך אינם מוסרים כל כוחם לעסוק בתורה ובמצות. מה עשה הקב"ה? שלח ולקח את גבור החיל שביניהם לישיבה של מעלה, כדי שלא יתרשלו בעצמם, ומעתה החלש יאמר גבור אני, ויעמדו בחרבם ובקשתם בתורתם ובתפלתם, ויתגברו על יצר הרע, ותיוושע להם ימינם.

לכן אמר דוד המלך בקינתו, דעו, כי לא לחינם נלקחו שאול המלך ויהונתן בנו שהיה אב בית דין, כי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, ומעתה עליכם ללמוד וללמד ולהיות כמעין המתגבר בתורת ה'. וזהו "ללמד את בני יהודה קשת", ללחום מלחמתה של תורה, בעזו ובתעצומות, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. (חזון עובדיה אבלות ח"ג עמ' רנה. חזון עובדיה ארבע תעניות עמ' תסה).

סימן מז

הרב דוד בירדוגו

חבר בית הדין - תל אביב

ירושלים

כי מלאך ה' צבאות הוא

לכבודו של מרן רבן של כל ישראל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל זיע"א הכ"מ, עבור הירחון המופלא "יתד המאיר".
יש האומרים: "אילו היה ה' מראה לנו היום נסים כמו פעם, כמו קריעת ים סוף ומעמד הר סיני, היינו חוזרים בתשובה". נראה שלמענם הוריד הקב"ה לעולמנו את רבנו הקדוש זיע"א הכ"מ, אדם שהיה גם ופלא מהלך, אות וסימן הוא כי השכינה שורה בישראל. ונדמה כי רבים חזרו בתשובה משום עצם התופעה הנסית והפלאית שהיתה גלומה בו. הנמצא כזה בעולם, איש אשר רוח אלהים בקרבו, לדעת על בוריים - ולא כצילום בעלמא אלא בעומק העיון - עשרות אלפי ספרים ושל קודש דוקא, בו בזמן שמספרי מלפון של קרוביו לא ידעו, ולא הצליח לזכור גם כשניסה ללומדם בע"פ. לא זו אף זו, שאהבת התורה שבערה בו, בלימודה, בקיומה ובהפצתה, היו גם ופלא בפני עצמו, הנשמע כדבר הזה או הנהיה כמוהו בחכמת אומות העולם להבדיל? הרי לנו מעמד הר סיני וקריעת ים סוף בני זמנינו, רק לפקוח עיניים יש, וללכת אחרי ה"אור מופלא רום מעלה".

מצד כשרונותיו, היה מחויב לגדר הטבע, מלאך עלי אדמות, אך מאידך לא נתן לעצמו מנוחה וניצל את כשרונותיו עד תום, ושיעבדם לעבודת ה' ולפרסום אלהותו יתברך בעולם כאברהם אבינו בשעתו, עד שזכה ללא ספק להיות "האדם השלם" שעליו דיבר המסילת ישרים (יש פ"א) שכל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוך. והגם שאין לנו כלים להספיד את רבנו, וכשם שאמרו גדולי דורו על החפץ חיים זיע"א, ש"כדי להספיד את החפץ חיים, צריך להיות חפץ חיים!" וכך ניתן לומר זאת על מאור עינינו מרן זיע"א, מכל מקום אין מקום פטור למי שזכה להתחמם לאורו הגדול, מלהביע אומר ודברים, מעט מן המעט לזכות הרבים, ולהאיר עוד פן בפלא האחד המיוחד הזה ששתל ה', נשיא אלהים בתוכנו, להאיר את חשכת גלותנו, ולמען ידעו דור אחרון בנים יולדו צדיק מה פעל.

איתא במסכת מגילה (יא). במתניתא תנא: לא מאסתים - בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים - בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו, ומתתיה כהן גדול, לכלותם - בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם, - בימי פרסיים, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות, כי אני ה' אלהיהם - לעתיד לבוא, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלום בהם. עכ"ל. וניתן ללא היסוס לקבוע, שאילו היה נכתב הש"ס בזמנינו, לבטח היו מחלקים את "להפר בריתי" מ"אתם" ומוסיפים "אתם" - בימי עקבתא דמשיחא, שהעמדתי להם את רבי עובדיה יוסף זיע"א, אלא שכללו זאת ב"חכמי דורות" מכיון שטרם הפציע אורו של רבנו בזמן חתימת התלמוד.

אין ספק שרבנו לא היה נשמה רגילה. ושמעתי ממגיד אמת שמרן ראש הישיבה רבינו עזרא עטייה זצ"ל אמר שגילו לו מן השמים שרבנו הקדוש הוא נשמה נדירה שכמותה יורדת לעולם אחת לשבע מאות שנה! אך הפלא הגדול מכולם הוא, שעם כי ראשו מגיע השמימה, מכל מקום היה מוצב ארצה. אדירי תורה היו בכל הדורות, אבל בדר"כ הסתגרו בד"א של הלכה והגיפו תריסיהם מחשש לירידה רוחנית, אבל שלמות המוח והלב המתאימות יחד, לצד שקידה אדירה, שליטה עצמית כזו להפסיק לימודו

שאהבה נפשו ולרדת אל העם שבשדות מורשה להנחיל מתוך לבביות ואהבה אין קץ, עד שנדמה כי רבנו לא היה "אדם שידע תורה וקיים תורה", אלא הוא היה התורה בעצמה, שכן שליטתו העצמית ודקדוקו בהלכה והתאמת עצמו אליה בכל רגע, מובילה למסקנה בלתי נמנעת זו. מי שלא ראה את רבנו בשעת תפילתו, כשעיניו המהורות לא משו מהסידור הענק שבידו, מתוכו התפלל בשקיקה מחודשת יום יום, כילד שזה עתה גילה את הסידור בתלמוד תורה, כשהוא מעביר את אצבעותיו הקדושות ברצוא ושוב על מילות התפילה, לא ראה תפילה בחשק מימיו.

וכמה נאים הדברים למי שאמרם, שכתב רבנו זיע"א לפרש בספרו המופלא מאור ישראל - דרושים (עמ' ללד) פסוק (מהלס מה) 'יפית מבני אדם וכו'', חגור חרבך על ירך גבור וכו', שישנם ת"ח נדירים מאוד שעם כל גדולתם וגאונותם יודעים למצוא שפה משותפת גם עם גדולי הדור וגם עם דלת העם, להרקיץ שחקים בפלפול וכו' עם גדולי התורה, ועם זאת להנמיך קומתם ולדבר בפני העם כפי שכלם והבנתם, וז"ש יפית מבני אדם הרגילים, מסיבת בני אדם השותים בצמא את דבריו, כי הוצק חן כו', ועם זאת: חגור חרבך על ירך גבור במלחמתה של תורה עם גדולי תורה, וזהו הדרך והדרך. עכ"ל.

ובספר חסד ואמת (רצ פנינים מ"ז - דרוש לחסד ודיין) לאמ"ז המלאך רפאל בירדוגו (הר"צ) זל"ה כתב וז"ל: והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע (דניאל יג ג) - זה דיין שדן דין אמת לאמתו, ומצדיקי הרבים ככוכבים (שס) - אלו גבאי צדקה. במתניתא תנא, והמשכילים יזהירו - אלו גבאי צדקה, ומצדיקי הרבים - אלו מלמדי תינוקות. ורבנן מאי? אמר רבינא: ואהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא). עכ"ל הש"ס בפ"ק דבתרא (מ:). רבנן אלו, הם הראשים שבכל עיר, הם הממנים דיינים וגבאים ומלמדי תינוקות, והם המדריכים את ישראל בדרך ישרה. וכשנחקר על פעולות השמש בעולם, נמצא דוגמתם בפרנסה הדור המצוינים, כי הנה השמש - פעולותיה יתחלקו לארבעה סוגים: הא' - כי רוב הרעות שבעולם נעשים בלילה, אם הניאוף - כתיב (איז כד טו) ועין נואף שמרה נשף וגו', אם בגניבה - כתיב (שס פס' טז) חתר בחשך וגו' לא ידעו אור, אם גנבים באו לך אם שודדי לילה וגו', וכתיב (מהלס קד כ-כז) תשת חשך וגו' בו תרמוש וגו', וכתיב תזרח השמש יאספו וגו', הרי שע"י אור השמש פורשים הרשעים והמזיקים מדרכיהם הרעים. הב' - שהיא פעולתה המפורסמת להאיר על כל העולם. הג' - מתועלותיה לרפאות כל חולי וכל מכה כמ"ש בגמרא ב"ב (טז:). אידלי יומא אידלי קצירא. (ובפס"ז) [וירא יא] כתב: כחום היום, שהחום יפה למכה, וכן הוא אומר (צדקסית לז לז) ויזרח לו השמש, לצורכו, לרפאות צלעתו. ומקרא הוא (מלאכי ג כ) שמש צדקה ומרפא בכנפיה. הד' - מתועלותיה לבשל הפירות ולהכשירם לאכילה, כדכתיב (דברים לג יד) וממגד תבואות שמש.

כל אלו התועלות נמשכים מהרב ההגון אשר עיניו ולבו להרים מכשול. הא' - כי על ידו פורשים הרשעים מן העבירה מאימתו, ואמרו ז"ל (צ"ר סמ ו) בזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה הוא זיוה וכו'. גם בזכותו פורשים כל המזיקים מלהרע, וכמ"ש בגמרא (מכות יא). על ריב"ל שאכל הארי [אדם] אחד סמוך לעירו, והקפידו עליו מן השמים שלא בקש עליו רחמים. הב' - שמאיר על כל העולם כולו בתורתו שנקראת אור, דכתיב (משלי ו כג) ותורה אור. הג' - אם יחמא העם, ממכותיהם ומחטאתיהם ירפא מחולי הנפש. הד' - לתקן הגולמים, לעשותם צורה לקבל השכל, כי עיר פרא אדם יולד (איז יא יצ) ועל ידו נעשים אדם, מוכנים לקבל המושכלות. ועל כל זה יהיה שכרם "כצאת השמש בגבורתו", כי פעלו פעולת השמש בכל חלקיה. גם הנה שכרם אתם כצאת השמש בגבורתו. עכ"ל.

וכמה מתאימים הדברים לרבנו הגדול דכולהו איתנהו ביה בשיעור שלא היה לו אח ורע, שהאיר את עולמנו באור יקרות של תורה ואמונה, ורבים השיב מעון.

ומפני קוצר היריעה, ומחמת שכבר נכתב ועוד יכתב רבות על מסכת חייו האדירה של רבנו הקדוש, ראיתי לנכון להתמקד רק בשתי הדרכות ראשיות שחזר עליהן מרן כ"צופה שניתן לבית ישראל" בכל עת מצוא לשומעי לקחו בבחינת "מרגלא בפומיה דרב", ואף שבודאי דבריו אינם צריכים חזוק, מכל מקום כיון שראיתי לאמ"ז הר"ב זיע"א שכתב בספרו מי מנוחות עה"ת באיזהו מקומן, דברים נפלאים ומתוקים המתאימים לדרכו והדרכתו של רבנו הגדול, חשבתי שלבטח תהיה תועלת לפרסמם, כי הוא על ימים יסדם, על פסוקים מפורשים בתורה ומאמרי חז"ל, להראות מקור בתורה להדרכת רבינו הקדוש אשר מימיו יוצאים מן המקדש, ובפרט בהיות שאמ"ז הר"ב זלה"ה היה מגדולי חכמי ופוסקי המערב במאות השנים האחרונות, ועד הדור האחרון הלכו לאורו בכל קהילות המערב, יהיה בהבאתם חזוק מיוחד בפרט בענין המנהגים כמשי"ת.

וזה יצא ראשונה: אחדות המנהגים. ידוע ומפורסם כמה טרח מרן לאחד את כל עם ישראל תחת מנהגי ירושלים תובב"א, וזכורני כמה היה רבנו זלה"ה חוזר על זה בשיעוריו, שאין כמו מנהגי ירושלים שנוסדו ע"פ גדולי חכמי הדורות שבכל הזמנים, ולכתחילה סבר שגם עדות אשכנז עליהם לקבל הוראות מרן הב"י ומנהגי ירושלים מדין קמא קמא בטיל, ושאיתנו היתה שלכל הפחות יתאחדו כל הספרדים במנהגיהם, ולא תהא התורה כאלף תורות, ובכך המשיך בגודלו את דרכו של מרן הב"י זיע"א, שלשם כך בדיוק חיבר את הש"ע כפי שכתב בהקדמתו המפורסמת לספרו בית יוסף. ומי כרבנו הגדול מורה, כרב באיסורי, שכל התורה פרושה בפניו, וידע כל מנהגי העדות השונות על מקורותיהם, ועל אדני מה הטבעו, ואיזה מהם יש לקרב, ואיזה לרחק, ע"פ ההלכה המסורה, ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים, והכל מתוך אהבת ישראל ויראת שמים.

והנה זה לשון הר"ב בספרו מי מנוחות פרשת ויחי (מהד' משק"ט עמ' רפג):

ועוד ירמוז [ואני נתתי לך שכם] אחד, במאמר רז"ל (צ"ר פר' סמ) באבנים ששם יעקב מראשותיו, שעשה בהם סימן, שאם יהיו אחד, לא יהיה בבניו שום פסולת, ונעשו אחד. ע"כ. ונראה שחשש יעקב שמא ח"ו ימים באים ויתפרדו בניו לשנים או לג' אומות, ואם-כי יבחר ה' בהם לתת להם התורה - יהיה בקצתם, וכמו שכן היה נוהג מיום ברוא אלהים אדם על הארץ: נח - נבחר מבניו שם, ומשם נבחר ארפכשד עד אברהם ויצחק, שבכולם לא תמצא אחד שזכה להיות כל בניו על דעת אחת ולתורה אחת, זולתי בחיר האבות יעקב אבינו ע"ה. והנה במה שעשה ה' בניו למספר י"ג כמספר אחד, הורה לו כי יהיה מובטח שכל זרעו יהיה על דעת אחת ודת אחת. וכן הוא עד היום ולעולם ועד, ברוך אלהינו האחד המיוחד שעשה אותנו אחד. וראה איך הקפידה התורה השלמה על אחדותינו במשפטי התורה, באומרה (יד 6) לא תתגודדו, ובא הפירוש (יצמות יג): שלא תעשו עצמיכם אגודות אגודות.

ונראה בעיני שזה רמז הכתוב באומרו (צמדצז טו טז) תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם, יאמר שתשתדלו שלא תהיה מחלוקת ביניכם אף בדיני התורה או בגזירות ומנהגים, רק דבר אחד ומשפט אחד ומנהג אחד יהיה לכם. ואין צורך להאריך בהגלות נגלות קפידת התורה השלמה על זקן ממרא ליהרג כעובד אלילים, על שרצה לחלוק משפטי התורה. ולנו בושט הפנים בגלותנו החל הזה, שפיזור ישראל גרם מחלוקות ומנהגים, ונעשית התורה כאלף תורות בעונות הרבים, אלא שתהלה לאל כולם נאחזים בתורה שצוה לנו משה ע"ה.

ונראה שעל זה הבטיחנו הנביא יחזקאל ע"ה באומרו (לו כא) ודבר אליהם כה אמר ה' אלהים הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם, וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם, ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, ומלך אחד יהיה לכולם למלך, ולא יהיו עוד לשני גוים, ולא

יחצו עוד לשתי ממלכות עוד. הנה הכתוב זכר שלשה דברים הגורמים המחלוקות והמנהגים בישראל: (א) דירתנו בין עובדי אלילים, ולפי מנהגי האומות שתחתם דרים - צריכים לגדור גדרים שלא ליכשל במעשיהם, כענין יין נסך שיש חילוק בין השוכנים בין עובדי אלילים לשוכנים בין אחרים, חילוקי דינים לאין שיעור. (ב) כענין שאמרו בגמרא (פסחים נ:): במקומות שאינם בני תורה - שיש לאסור להם המותר, ויום טוב שני של גלויות הוקבע מפני הגלות (צ"ע ד: ג). חילוק האקלימים גורם חילוקי דעות, זה אוסר וזה מתיר, ומה שזה פשוט אצלו לאיסור - זה פשוט אצלו להתיר. אמר הנה אתקן כל זה: (א) הנה אני לוקח וגו' מבין הגוים אשר הלכו שם. (ב) וקבצתי אותם מסביב, אותם שהם דרים סביבות העיירות הגדולות ואינם בני תורה. (ג) והבאתי אותם אל אדמתם לאוירה דארץ ישראל, ובפרט היותו מחכים, וממילא ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ: תורה אחת ומשפט אחד ומנהג אחד.

מכל הדברים האלה יקח כל חכם-לב אשר בידו כח לבחור מן הרע מיעוטו, להשוות הדעות והמנהגים בכל מה שיוכל, וה' יתקנו בעצה טובה אמון כן יהי רצון. עכ"ל ק.

הרי לנו דעתו של גדול חכמי המערב במאתיים שנה האחרונות, חד-משמעית, מפסוק מפורש "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם", ומדברי יחזקאל הנביא, שתכלית הגאולה - שנהיה מאוחדים במנהגינו, שזהו כבודו יתברך כמלך בגדוד בתהלוכה צבאית, שכל החיילים עושים מעשיהם בתיאום ובאחידות, ולא שזה מרים יד וזה רגל וזה מביט ימינה וזה שמאלה. ומכאן נלע"ד שההתעוררות בשנים האחרונות בעדות מסוימות, להבליט מנהגי חו"ל בהו"ל של סידורי תפילה של ארצות מוצאם, ומנהגיהם וכו', לא בזה בחר ה', אף כי אפשר שכוונתם רצויה לעורר געגועים והתחברות הדור הצעיר למסורת אבות, מכל מקום לאור הנה"ל נראה כי אין מעשיהם רצויים במחכ"ת, כי הם מנוגדים לתכלית שלשמה קבצנו ה' בארצנו הקדושה תל"ת, שנהיה לעם אחד, בתורה אחת, ומשפט אחד. וביותר תמוהה ההתעוררות הנה"ל כשיוזמיה מהחוגים המחבבים ביותר את מצות ישוב א"י, ומאידך מקדשים מלחמה על יבוא מנהגי חו"ל דוקא והעדפתם על פני מנהגי א"י. אתמהה. ואף כי אין לפקפק ברבים ממנהגי חו"ל שיסודתם בהררי קודש ע"פ גדולי הפוסקים, מכל מקום יש להעדיף את האחדות, תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם. והתינוח מנהגים פרטיים שכל איש נוהג בביתו בצניעא כאבותיו, במועדים וזמנים, כיצד לערוך את שלחנו ומה פיוטים יפייט, מה בכך, ואדרבה יש יופי מיוחד בגיוון שכזה בדרך שלכל שבט היה דגל שונה, ובלבד שהמנהג נכון להלכה, אבל בדברים של פרהסיא, ודאי שעלינו להתאחד כדמוכח לעיל, ובפרט בהלכות ומנהגים שביררם רבנו הקדוש ב"ה נפה בגאונותו העל מבעית, והם סולת נקיה, ומי יבא אחרי המלך. ולפלא בעיני איך יש שטחו עיניהם מלראות ולהכיר טובה לבוראנו ששלח לנו פלא כל הדורות שאצר את כל התורה כולה במוחו ובלבו העצום, להאיר לנו הדרך, ובמקום לחפש את המטבע תחת הפנס המאיר היכן שהוא נמצא באמת, הם מעדיפים לחפשו בצל היכן שאיננו נמצא... והדבר משול למי שיעדיף כיום להתעלם מהמחשבים והתוכנות המשוכללות והמדויקות, ולהמשיך לבצע עבודות בשיטות המיושנות והבלתי מדויקות.

ומענין לענין ולהמחשת הדברים שהבאנו בשם אמ"ז הר"ב זלה"ה לעיל, עד כמה מנהגים שהתקבלו בחו"ל אין בהם ללמד שכך יש לנהוג בא"י, נביא את דברי הר"ב עצמו במקו"א, שכידוע פסק להקל בדיני טרפות (עי' סוף ספרו מורות אמת קיצור המנהגים נהלכות טרפות), באופן שבמערב לא נהגו לאכול בשר חלק, ויחשוב החושב, הנה בחו"ל נהגנו לא לאכול בשר חלק ואם כן ננהג כך גם בא"י, הנה דברי הר"ב ויכחו שאיננו כן, כי הוא עצמו התאונן על מנהגם הנה"ל בצער רב, וזה לשונו בריש פרשת קדושים:

"והוא גם כן אומר (שמות כג ל) ואנשי קודש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכו אותו, להיות שהבשר חיי נפש ושכיח טובא והנפש מתאנה לו, ו[הוא] פורש ממנו ועוצר תאנותו - נקרא

קדוש. והוסיף בזה לומר ואנשי, להיות גבור נלחם ביצרו שלא להקל במצוות, כי יש בהם דינים רבים. ובעונות הרבים, מרוב הגלות והפסד ממון הקילו הדורות בקצת מקומות בספקי מצוות נגד רוב הפוסקים, ה' יכפר בעד. ועל זה אמר ואנשי קודש תהיון לי, שתקנו בהמה בדמים יקרים שמנה ומובה, ו[אם] יש בה נקב כמלוא מחט ותשליכנה לכלב - הרי זה גבורה יתירה וקדושה גדולה. ואמר לכלב תשליכון אותו, שכל כך תהיה הגבורה - אפילו לא תמצא קונים, כי האדם יתפייס בקנותו שור בעשרה מתקאלים וימכרנו בשמונה, אמר ואנשי קודש תהיון לי עד גדר שלכלב תשליכון אותו. ה' יעזרנו על דבר כבוד שמו. עכ"ל.

שנית, מאי דמרגלא בפומיה דרבנו הקדוש זיע"א לעודד הלימוד בספרי השו"ת כמ"ש באורך בהקדמת יביע אומר ח"א "להיות זריז ונשכר לדפוק על פתחי האחרונים" וכו' יע"ש באורך, כתב בזה דברים מצודקים אמ"ז הר"ב בפרשת שופטים וז"ל: כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ועשית על פי וגו' ושמרת לעשות וגו' על פי התורה וגו' תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (יז ט). צריך להבין הכפל שלשה פעמים ועשית וכו' ושמרת וכו' על פי התורה וכו' תעשה. גם יש להבין אומרו ימין ושמאל. הביאור לפי פשט הכתובים: נראה שהזהיר על ג' ענינים: הראשון: שבאותו הנדון שעליו נחלקו, יעשה כדבריהם. השני: שישמור אותו הדבר לדורות לעשות כן, אם יקרה כן פעם אחרת - יעשה כאשר פסקו הבית דין. השלישי: שאפילו לא יקרה הדבר עצמו ויקרה דומה לו, יעשה כן וינמנה לו. וזה הדבר, נראה לי [שהוא הטעם] שעל כן שקדו רבותינו גדולי הדורות מימי משה רבינו ע"ה לשנות המקרים ההויים ובאים ומה שפסקו עליהם עד שנתרבו ההלכות רבוי עצום ונורא.

[ו]הוא: כי מן הנראה כי בימי משה רבינו ע"ה לא היתה המשינה ארוכה כל זה האורך הנפלא, אך היתה קצרה באופן שיוכלו לסבול קריאתה על פה כל המון ישראל הרב, שמלבד שלא היו בה כמה מסכתות שכולם מורכבים על תקנות רבותינו ז"ל, כגון עירובין, דמאי, רוב מסכת ברכות, רוב מסכת שביעית, וכמעט רוב ששה סדרי משנה, ומגילה וכיוצא, עוד נחסרו ממנה כל הדינים שנתחדשו על ידי מקרים הבאים [ומתחדשים חדשים לבקרים], כי לא היו לומדים אלא עקר הדינים. המושל: ממסכת כלים לא למדו אלא עקר הדבר: שהכלי מקבל טומאה, ושאינו כלי אינו מקבל, זהו ציווי ה' למשה. אחר כך - באורך הזמן - בכלים המתחדשים נפלו ספקות אם זה יקרא 'כלים' או לא יקרא. באופן שכל דין שהוא שכלי, לא למדו ממנו אלא מה שאירע בימיהם, או מה שדקדקו התלמידים לשאול ככל הבעיות שבש"ס, וזה מעט מזער. ואחר כך, [ב]שנתגלגל הדבר - המושל - ועשו תנורו של עכנאי (זרכות יט). ותנורו של בן דינאי (כלים פ"ה מ"י), פסקו בו מה שפסקו, וקבעו דינו במשנה, ולמדו לתלמידיהם לשנותו במשנה, וההיקש על זה ברוב דיני התורה:

וכאשר תדקדק בזה היטב, תראה שהתורה שבעל-פה שמסר משה רבינו ע"ה לישראל, לא תגיע לחלק מיו"ד מהמשנה שבידינו, וכאשר הגמרא גדולה מהמשנה לפי הדורות והמקרים שנתהוו להם. ונראה שעל זה הוא שאמרו ז"ל (עי' תמורה טז). ששלש מאות הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, והחזירים עתניאל בן קנז בפלפולו. וכן ר' חנינא התפאר לאמר: "אילו משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה בפלפולי" (ז"מ פ"ה). ובודאי שלא דברו על עקר הדינים, דלא שיך בהם פלפול. המושל: אם ישתכחו שיעורין חציצין ומחיצין (עירובין ד), או חמש חטאות המתות (סו"ט ו), או דיני השומרין ושאלה בבעלים, ומלאכות שבת, האם תועיל החכמה בהם להחזיר? ואם יעמדו הימן ודרדע ושלמה ודניאל, זה לא יכנס בסוג החכמה כלל. ובודאי שלא דברו אלא על ההלכות המסתעפים מעיקרים, ופסקו בהם לפי שכלם ולמדום ושוב נשתכחו.

זהו שהשיב עתניאל בן קנז [בפלפולו], והוא שאמר ר' חנינא אילו משתכחא תורה וכו', כי בחכמתו ובשכלו פלפל עתניאל אחר שהיו עיקרי הדינים שמורים בידם, ואיבעיא ליה: "ואם יהיה כך, מה דינו?" ועל ידי חריפותו החזיר הדינים למקומן על ידי שהזכירם וזכרו שכך איבעיא להו בימי משה רבינו ע"ה ופשטנו כך. והנה אם לא היה עתניאל בן קנז לא היה חסרון כל כך, כי באורך הזמן יתחדשו, או על ידי מקרים שיהיו או על ידי עיון התלמידים למיבעי בעיי. ואם לא שלמה עיונם לזה בהתחדש המקרה ההוא, ידונו בו לפי שכלם ונמייתם בו אחרי הרוב.

ולכאורה יקשה, כי לא היה לנו חיוב ללמוד אלא עיקרי הדינים שהביא משה רבינו ע"ה מסיני. אכן בענפים המתחדשים יהיה הדבר מסור בכל דור ודור בעת התחדש המקרה ההוא, או כשיתעורר רוח באנוש לשאול לסנהדרין, יכריעו בו לפי שכלם ככל המקרים שאחר הדור ההוא, שצריכין להכרעת הדור האחרון על כל פנים. ויעלה על הדעת, כי אין חיוב ללמוד התורה בענפי הענינים אלא בשרשים שלא ישתכחו ואין להם תמורה. אבל הכתוב הזה יסוד וראש פנה לשמור ההלכות, ואם הם ענפים שנתחדשו על ידי בית דין הגדול שבלשכת הגזית ופסקו בהם מה שפסקו, חובה עלינו ללמוד הכרעתם ו[אף] אם היא לפי שכלם:

ועל זה אמר ושמרת לעשות ככל אשר יורוך לומר שתשמור בן לדורות ולא תהרהר כלל אחר הוראתם, ו[אף] אם הוא משכלם. ונראה שזה היה עסקם של רבותינו שבלשכת הגזית, בזמן שלא היה עסקם בדין מדינים שצריכים לשבעים ואחד, היו יושבים ומחדשים הלכות, וכמנהג הש"ס איבעיא להו, וכל מי מהם - עמד השואל ושאל, והיו נושאים ונותנים ופוסקים הלכה, ונותנים לתלמידים, ועל דבריהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע, ועל ידיהם נתחדשו כל הדינים שזכרו במשנה.

ועל זה רמז שלמה המלך ע"ה באומרו (משלי א ט) שמע בני מוסר אביך ואל תמוש תורת אבך. הכפל והשגנוי מהחיוב לשלילה יאמר: שמע בני מוסר אביך - הם שרשי ההלכות שקבל משה רבינו ע"ה מסיני ומסרם ליהושע. וכבר דרשו חכמים בסנהדרין פרק חלק (קו:): "לא מת דואג עד שישכח תלמודו, שנאמר (משלי ה כג): הוא ימות באין מוסר". הרי שדרשו מוסר על התורה. ואמר במקום אחר (משלי א ז) לדעת חכמה ומוסר וגו', שהחכמה רמז לענפים [המסתעפים על ידי החכמה לדמות מילתא למילתא וכו'], ומוסר רמז לשרשים [כי התורה המסורה לנו מסיני היא שורש הכל]. וכן תמיד מזכיר שלמה המלך ע"ה [את שניהם: חכמה ומוסר, כמו] "חכמה ומוסר אוילים בוז" (שם א ז), והוא רמז לשנים שכתבנו.

ולזה אמר מוסר אביך, יאמר 'אביך' על אבינו שבשמים, ויאמר 'אביך' על עבדו נאמן ביתו משה רבינו ע"ה, שהוא אב לכל ישראל המלמדים תורה, שעל ידם נקרא אב. אמר: ועם שלמדת שורשי ההלכות, לא תאמר: די לי זה, וכשיקרה לי מקרה ואסתפק בו - אדון לפי שכלי, אחר שאין בו קבלה ממושה, רק שכל הסנהדרין והשופט אשר יהיה בימים ההם כמוני כמוהם, אל אחד בראנו, שכל אחד לכולנו, ולמה אמרתי עצמי בלומדי הכרעתם אחר שהיא משכלם. ולזה אמר ואל תמוש תורת אבך - אומתך, והם הסנהדרין אשר היו לפניך, ורמז ע"ה למה שאמרה התורה "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך", כפירושנו.

ואכן נראה שהוסיף שלמה המלך ע"ה להזהיר יותר ממה שהזהירה התורה, כי לדברי התורה אין חיוב ללמוד כי אם דין שנפסק בלשכת הגזית בבית דין של שבעים ואחד, ונוכל להוסיף גם דין שנפסק בקבוץ ועד החכמים כחכמי הש"ס. אכן דינים שנתחדשו על ידי יחידי סגולה כהמון השאלות ותשובות שבידינו, אין חייב ללומדם כי אם מדרך עצה טובה, לפקוח עינים עזרות. ואכן אם זרוע כאל לו והוא חכם שיוכל להשען על חכמתו, אין חיוב עליו ללמוד בהם, כי הוא יעשה מה שיעשו הם. בא שלמה המלך ע"ה ואמר ואל תמוש תורת אבך, קבל וספי לנפשך כתורא, כי הראשונים כמלאכים ואנו וכו' (שם קיז:). עכ"ל.

וע"ש שהאריך עוד בזה. הרי שמן התורה ומדברי שלמה המלך ע"ה למדנו חיוב לימוד השאלות ותשובות בהדרכת רבנו הקדוש זע"א.

ובפירושו למסכת אבות (פ"ה מ"ז) כתב וז"ל: ועוד יש לפרש משיב כהלכה, כענין שאמרו בגמרא (זמנים י:): שתלמיד אחד היה לומד לפני חכם אחד, ושוב הלך לפני רב ששת, והוכיחו [אותו חכם על] שהלך מאתו. והשיבו: מר - כי בעינא מיניה מלתא - משיב מסברא, וכאשר אנו מוצאין ברייתא בהיפך, אומר לנו: אי תניא תניא. אכן רב ששת כי בעינא מיניה מלתא משיב מברייא וממתניתין, ואז אין חשש. עד כאן. ועל זה כנן התנא באומרו שהחכם אינו משיב על הרוב כי אם כהלכה, שאומר שדבר זה הוא דומה להלכה שיש בדינו, ואומר: נדון זה הוא "כהלכה פלונית" וכיוצא. לא כן בגולם, שעל הרוב - מעצלותו - משיב מסברא בלי שום ראיה לדבריו. וגם בזה נכשלים קצת מ'חכמים בעיניהם' שבדורנו. עכ"ל.

וכאן המקום לספר מה ששמעתי מפי הגאון רבי יחיאל מיכל שטרן שליט"א רבה של שכ' עזרת תורה בירושת"ו, כשבמהלך שיחה שקיימתי אתו שמע שלמדתי בכוללים של רבנו זצ"ל, אמר לי בכהאי לישנא: "אתה לומד אצל הרב עובדיה, אבל אתה לא יודע מי זה הרב עובדיה, אני אומר לך מי זה הרב עובדיה: וסיפר לי מעשה שהיה עמו לפני רבות בשנים כשמרן היה כבן ארבעים לערך. "הייתי רב שכונה צעיר בראשית דרכי, ובעש"ק אחד התקשרה אלי אשה בשאלה חמורה ודחופה בהלכות מחרה. לא ידעתי מה להשיב לה ונסעתי במונית לשני גדולי פוסקי הדור הנודעים בירושלים, אך השיבוני שעליהם לעיין בדבר מספר שעות, כי זו שאלה נדירה וכו'. משם חזרתי לביתי באוטובוס וכשהגענו לשכ' הבוכרים, ראיתי מהחלון את מרן בדרכו לשיעור באחד מבתי הכנסת, מיד צלצלתי בפעמון, ירדתי מהאוטובוס ורצתי אחרי רבנו, ותוך כדי הליכה שאלתי: רבנו, נשאלתי כך וכך ושאלתי את שני גדולי הדור פ' ופ' ודרשו זמן לעיין, והשאלה דחופה ביותר ומה אעשה? הפטיר רבנו: פלא עליהם, מילא את ספרי השו"ת של הספרדים אינם מכירים, אבל של האשכנזים? עיין בספר פלוני סימן פלוני (כמדומני שאמר שו"ת עני נרוסים סימן י"ט) שדן בשאלה זו והעלה בכחא דהיתרא. נדהמתי ממהירות הבזק בה הוא ענה תוך כדי הליכה ומרם קריאתי גענית, ורצתי לבית שכני שהיו ברשותו ספרים רבים ושאלתי אם יש בידו ספר עצי ברושים, ואכן נמצאה בו אותה שאלה בדיוק כאשר אמר מרן. עכ"ד.

והאמת כי בעינינו ראינו כדבר שבשיגרה בתום שיעורים שמסר רבנו בבית המדרש יחזה דעת, שצבאו עליו אברכי הכולל עם שאלות רבות, בדרכו לרכב, וכל רגע הוא השיב לשואל אחר: עיין בספר פלוני ששאל זאת, עיין שו"ת פלוני סימן פלוני שתירץ כך וכך. וזכורני באחת הפעמים שדיבר בשיעור על הכלל שצריך לפסוק כמרא דאתרא, ושאלתי בדרכו לרכב: א"כ מדוע אין אנו פוסקים כהירושלמי? ותוך כדי דבור השיב לי: עיין להרי"ף סוף עירובין. ובמקום ענקיותו שם ענוותנותו התהומית, שבאותו מעמד, תכף שעלה לרכב (פשוט של אחד האצרכים) שהיה אמור להחזירו לבית, ולאחר שהתיישב בו, אמר לו אחד האברכים שיש כאן חתן וכלה ביום חופתם המבקשים להתברך. תיכף ומיד התגבר רבנו כארי חרף עייפותו לאחר השיעור, יצא מהרכב ועמד מלוא קומתו וברכם בחום ברכות מאלפות מרובבות, כדי לשמחם ביום שמחת לבם, ולא הסתפק בברכה חפוזה מתוך ישיבה ברכב. אוי, מי יתן לנו תמורתו?

ולסיום, בבואנו לסכם מה לקח נוכל ללמוד ולהפיק לעצמנו ממסכת חיי הפילאית והעל אנושית? הגאונות? ההתמדה? זה לא לפי כוחותינו. אבל לכל הפחות הענוה, טוב הלב, וזיכוי הרבים, כן! וזאת מקל וחומר, שאם רבנו הקדוש, עם כל גדולתו וסגולותיו הגיע לענוה מופלגת כ"כ, ואם למרות שקידתו המבהילה הוא ידע להפסיק מלימודו ולזכות הרבים, קל וחומר הדברים לנו, שעלינו להתחזק במדת השקידה, הענוה וזיכוי הרבים. ויה"ר שהשי"ת ירחם עלינו, ירפא שברנו ויחיש גאולתנו בזכות רבנו הקדוש כי גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם (מולין ז:).

סימן מח

הרב יורם מימון

ראש ישיבת "תורת משה"

ומח"ס "מתנת משה" ועוד

ירושלים

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו

דברי הספר על רבינו הגדול מרן רשכבה"ג זצוק"ל

קודם כל דברי, זחלתי ואירא לבוא ולדבר ולהספיד את מרן קדוש ה', עמרת תפארת ישראל זצוק"ל, שלא אמעט בכבודו חלילה. ויודע אני הקמן שבתלמידיו שאיני ראוי להעריך את גודל האבידה הגדולה שקרה לנו בפטירתו, אבל אך ורק לכבודו נתכוונתי ולהרבות אהבת ה' יתברך ואהבת תורתו הקדושה ואהבת כל יהודי בליבנו, כפי שלמדנו מרן רבינו זצוק"ל. ולוואי שנלמד מזה מעט לילך בדרכיו ובאורחותיו ויהיו מילים אלו לעילוי נשמתו הטהורה אמן.

אוי לנו כי פנה היום כי נמו צללי ערב. ביום הקשה ג' בחשוון תשע"ד שנסתלקה המנורה הטהורה מעל ראשנו רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצילו נחיה, ובעוונותינו ניטל משוב חיינו ומעל ארון דתנו גלתה שכינה לחרפתנו. ואהי להם למקדש מעט זה בית רבינו שבבבל. ובכל השנים בהילו נרו עלי ראשנו ידענו כי כל הדבר הקשה יביאון אל משה, וכל בעיה בהלכה וכל שאלה בדעת תורה נשא אותנו על לוח לבו הטהור כאשר ישא האומן את היונק. וכל משא בני התורה בדור, עולם הישיבות ותינוקות של בית רבן היו חקוקים על מצחו תמיד. וכל פעם שזכינו להכנס אצלו בקודש זכינו לראות במו עינינו את אהבתו הגדולה והעצומה ואת שכלו הזך והישר כיצד נושא ונותן בכל שאלה לכל צדדיה ועונה תשובה משמחת ומתיישרת על הלב. ועתה איכה חשכה אור ההלכה והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן. יתומים היינו ואין אב. והלב ממאן להתנחם היכן את בר לקישה היכן את בר לקישה. היכן אתה רבינו הגדול?! היכן אתה רבינו הגדול?! על מי נמשת הצאן שיגעת ועמלת בעשר אצבעותיך להרים אותו מאשפות ידים אביון, ובאמצע בניית עולם התורה המפואר שהקמת, עלית לישיבה של מעלה ואותנו השארת שבורים וכואבים, מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ.

בגמ' (מו"ק כו) דרשו, אבי אבי ואמי רכב ישראל ופרשיו, דטב להון לישראל בצלותיה יותר מרתיבין ופרשין.

אבי זה רבו שלימדו תורה. גדלותו העצומה של רבינו הגדול בתורה היא בגדר בלתי נתפשת. אבל הנקודה המרכזית היא סוג העמל הנוראי שהיה מנת חלקו, כי להגיע אל ידיעה עצומה בשל, צריך חזרות מרובות, מאות פעמים ש"ס, מאות פעמים ב"י, מאות פעמים שלחן ערוך, מאות פעמים כל הלכה והלכה. ועל דא קא בכינא כי נראה שהדור השתנה וסוג של עמל התורה כבר לא קיים במושגים שלנו. כי איננו רואים צורה זו של חזרות במספרים כאלה של מאות פעמים על כל מסכת ומסכת. וכבר בצעירותו של רבינו כתב לתלמיד אחד כי כבר בעודו בחור חזר שישים פעם על כל מסכת גיטין, ואם כך בעודו בחור כמה מאות פעמים חזר עד לזקנתו, וזאת על מסכת גיטין, וכמה על כל הש"ס כולו.

ובספרי תולדותיו צילמו מכתב ידו מגליין הספר יד מלאכי, שכתב, שכל "והתניא" שכתוב בגמ' היינו בתמיהה, כידוע, אבל יש כמה יוצאי דופן ויש כמה פעמים שפירוש "והתניא" היינו בניחותא. ורבינו היה

בגיל 16 בלבד וכתב שם בגליון הספר את כל המקומות בכל הש"ס מברכות ועד נדה היכן מופיעה המילה "והתניא" שהיא בניהוטא. דבר שמצריך לגמור ש"ס לפחות בין עשרה לעשרים פעמים כדי להגיע לרמת ידיעה זו. וזאת עשה בגיל 16 בלבד, הנשמע כזה איש אשר רוח אלקים בו בדורנו, בחור בגיל שש עשרה שחזר על מסכת אחת אפי' כמה עשרות פעמים? ועכשיו את צורת העמל התורה הזאת אי אפשר לנו יותר לראות, ולא להראות לבנינו.

וכמה פעמים שמעתי ממורי ראש הישיבה חכם שלום הכהן שליט"א, כי לדעתו אחת הבעיות המרכזיות בדורנו היא, חוסר הדמויות של תלמידי חכמים בעלי דעה שאפשר לראות בכל תנועה מהם את דעת התורה, וכפי שהיה אפשר לראות בדור הקודם ברבים מתלמידי חכמים, שהיו אז כמורינו הרב עזרא עטיה זצ"ל ואביו הרב אפרים כהן זצ"ל ועוד חכמים שהיו חיים אז. ואת זאת איבדנו עכשיו דמותו של מורינו ורבינו, שהיה דמות בשבילנו לעמל התורה במושגים אחרים ממה שאנו רגילים. ודמותו הענקית היתה אף השאיפה של כל בן תורה צעיר. וכמו שמלמדים בישיבות שכל אחד חייב לשאוף לדמות של אדם גדול. ומרן החזו"א אמר על עצמו ששאף להיות הגאון מוילנא ולכן זכה לצאת מרן החזון איש. וכמדומני שכל בן תורה רציני שעמד על דעתו, דמותו היתה תמיד למול עיניו, מתי אזכה להיות כמרן הרב עובדיה, ועתה היה לאין מחמד כל עין.

אבי זה רבו שלימדו תורה. שמלבד לימוד היגיעה הנ"ל, לימד את מושג ניצול הזמן עד שכמעט אפשר לומר שמיום עומדו על דעתו על גיל תשעים ושלוש שנפטר לבית עולמו לא היה רגע אחד שביטל, וכל ימי חייו הם מסכת אחת ארוכה של לימוד בלתי נפסק. וכל עשרות התמונות שרואים אינם אלא כיצד רבינו רוכן בכל גופו על ספריו ושקוע בהם. לא היה לו בעולמו אלא תורה ועוד תורה ועוד פנים תורה. ואף התמונות שהוא לומד עם המצנפת והגלימה שלו הנראות כמתמיהות וכי מה הענין ללמוד עם המצנפת והגלימה אבל אדרבה הם המלמדות את עצמת ניצול כל דקה ודקה עד דק מן הדק. שכשהיה צריך לצאת לאיזה מקום ולבש את בגדי מלכותו וכנראה המתין לנהג או לעזור שלו, ואף בדקה זו כבר רכן על ספריו לבלתי הפסיד אפי' רגע אחד. או שכנראה תמונות אלה הם בחזרו מן הכנסים שהלך ועוד לא פשט את בגדיו, וכבר באהבתו הגדולה לתורתנו הקדושה לא יכול יוסף להתאפק ובעודו עם המצנפת כבר רץ לבלוע עוד לימוד תורה! וסיפר הרב שמואל פנחסי שליט"א ראש מוסדות "דרכי דוד", שפעם אחת הגיע מרן לביתו בשעה 9.00 בערב, ואשתו הרבנית אמרה לו שתכין לו כוס תה ואמר לה "עוד כמה דקות" ורצה לומר שילמד מעט ואז יתפנה לשנות, והכינה לו את הכוס תה וישבה לידו אולם הוא היה שקוע ונרדמה לידו עד השעה 5.00 לפנות בקר, ואז התעוררה וכשראתה שהרב עדיין לומד ולא נגע בכוס תה שאלה אותו הלא אמרת כמה דקות, ורבינו הגדול במתק לשונו אמר לה, רק רגע, עוד דקה אחת!

אוי לנו כי פנה היום שלא נזכה לראות יותר אהבה יוקדת זאת לתורה. וכמאמר רבינו האור החיים הקדוש, שאם היו בני אדם טועמים מתיקות התורה היו משתגעים אחריה. ורבינו שאכן טעם מתיקותה השתגע אחריה כפשוטו ממש! וידידי הרב אליהו שמרית ששימשו בקודש סיפר לי, שבערב חג השבועות לפני כעשר שנים ויותר היה כנס גדול יום לפני החג ביד אליהו, והרב חזר מהכנס ומיד ישב ללמוד כל הלילה וכל היום של ערב שבועות עד שעתיים לפני כניסת החג ואז פרש למנוחה קצרה עד כניסת החג ושוב למד כל הלילה של חג השבועות וביום של חג השבועות עצמו האין זה משתגע אחריה? ועוד סיפר רבי אליהו שמרית שעתה בעת זקנותו בכל לילה בשעה 12.00 בלילה אחר עמל התורה מפרך של כל היום היו עיניו נעצמות, ורבינו היה נלחם בכל כחו ומרים ראש מעלה ומטה שלא יירדם ושוב נעצמות ושוב נלחם שלא יירדם וכך במשך שעה שלימה עד השעה 1.00 בלילה ללא לאות היה נלחם ונלחם עד שהשינה סרה ממנו ומאז מתגבר ולומד עד 3.00 ו4.00 לפנות בוקר. וכך היה הדבר חוזר על עצמו כמעט

כל לילה ולילה מחדש, ולא ריחם על עצמו ולא התפתה למנוחת גופו אפי' לילה אחת! כמה יש ללמוד מזה אלינו כפי שמען הגר"י הוטנר שמספרים על הגדולים רק את גדלותם ולא את המלחמות הנוראות שהיו להם לקנות כל דרגה ודרגה. ובסיפור זה יש לנו הרבה מה ללמוד מהמלחמה הגדולה שלו בקניית דרגת שקידתו. ואברך יקר מיישיבת מיר סיפר לי בחג הסוכות, בזמן שרבינו עוד היה חי איתנו, שחברו בישיבה אברך חשוב מאד עבר ניתוח לב שכדי להשתקם ממנו צריך כשנתיים ימים, והגוף חלוש מאד. ואמר לו הרופא שמרן הרב זצ"ל עבר ניתוח לב כזה ממש לפני כמה שנים, ועשרים דקות בלבד אחרי שיצא מחדר הניתוח כבר היה עם הגמ' הפתוחה.

אבי זה רבו שלימדו תורה ששינה את כל מהלך חיינו, ורבים הם ההלכות וצורת החיים שלנו שהכל בזכותו ממש. ואמנה כמה דוגמאות מהם: (א) מלמול ביום שבת קודש. שבדור הקודם היו רבים סומכים להקל ולמלטל, וגם תלמידי חכמים ובני תורה. ורבינו כבר בצעירותו היה מעורר בזה שאינו לפי דעת מרן. (ורבו הגר"ע עמיה זצ"ל היה אומר לו שלא יעיר בזה בחזקה כי יש להם על מה לסמוך. כך שמעתי ממורי ראש הישיבה חכם שלום שלימ"א), והיום אין לך אף בן תורה אחד שעמד על דעתו שמלטל ואף הנשים והבנות רבות מהם שאינם מלטלות. (ב) רבינו תם במוצאי שבת לא שמענו שהיו שומרים, והמנהג היה פשוט מימות עולם כשיטת הגאונים, והיום אין לך אברך שאינו שומר רבינו תם והוי כזילותא למי שאינו מקפיד בזה שנראה כקל דעת. (ג) בשר חלק היה המנהג בהרבה מקהילות צפון אפריקה לנהוג כדעת הרמ"א. והיום ברוך ה' אכשור דרא שכולם מקפידים רק על בשר חלק כדעת מרן הב"י שקיבלנו הוראותיו. וה' יזכנו אכן לא להיכשל בזה ע"י שוחטים והכשרים שמזייפים. (ד) תפילין דרבינו תם שהיו מניחים שתיים יחד, לא לפי הגודל המתאים. וביד כבר היה התפילין גולשות חוץ מן הקיבורת, שלדעת מרן שפסק כהאגור אינו אלא בחצי הזרוע ולא יותר, והיום כולם מקפידים להניחם בתוך הקיבורת הנ"ל ואף הנוהגים להניח יחד מקטינים את התפילין מאד שיתאימו לגודל המתאים של הקיבורת, וכפי שעורר תמיד. (ה) כיסוי הראש לנשים שצווה וזעק בכל לבו ונשמתו שכל הכיסוי המזויף של הפאה הנכרית אינו אלא זיוף גמור, ורבות בנות עשו חיל שמקפידות בזה. וזכות זו אינו אלא שלו ממש. ואלמלא הוא היתה משתכחת הלכה זו מישראל ולא היה רח"ל היום בנמצא אשה אחת צנועה בזה. והלב דואב וממאן להאמין האם זוהי צורת אמא יהודיה ללכת עם כיסוי נכרי שכזה, ואם אשה היתה מכסה את ידה בבגד שמראהו עור ידה האם היה פוסק אחד שמתיר זאת? והאיך מתירים שער כמראה שיערה ממש??? ועיניו הקדושות של מרן זצ"ל הם שראו את גודל החורבן והאסון מכיסוי זה. ולא נח ולא שקט אף רגע אחד עד שהרבה הקדושה בישראל ומנע אלפי הרהורי עבירה. (ו) שיעור חלה שכל אלה שלמדו את דברי הבן איש חי כפשוטם לא הפרישו חלה עד שיעור 2 ק"ג ויותר, והיינו חלילה כאוכלים טבל ומתחייבים מיתה רח"ל, ועתה על ידו מפרישים חלה כבר בשיעור של קילו וחצי כידוע. (ז) ברכת על הדלקת נרות שבת וברכת המבילה שרבים מאמותינו ברכו לאחר ההדלקה והמבילה, אולם לדעת מרן הוי ברכה לבטלה. וברוך ה' כל נשותינו מברכים היום קודם ההדלקה והמבילה!

ועיקר העיקרים כל צורת הפסק שלימד והרביץ תורה בישראל לפסוק כדעת מרן שקבלנו הוראותיו דבר שיכל להשכח ולהתבלבל, והוא החזיר העטרה ליושנה!

ועצם כל המושג של לאסוקי שמעתתא "אליבא דהלכתא" הוא דבר שרבינו מסר עליו את נפשו, שראה שצורת הלימוד הולכת ומשתנה ואף אחד לא לומד להלכה אלא גמ' ולומדים' ופלפולים בלבד, והיום אחר מסירות נפשו של רבינו אין לך כולל אחד שאין לומדים שם הלכה. ולא מבטיא אצלנו בני ספרד אלא אף בבני אשכנז שלא היו רגילים בדור האחרון ללמוד הלכה, הכל השתנה בזכותו. ובבית המדרש המפואר והנכבד "אהל יוסף" בשכונת רמות שיש בו כמה וכמה כוללים ורבים מהם מבני אשכנז אשר לפני כשלושים שנה לא היה בבית מדרש זה כולל שלומדים הלכה וכולם למדו גמ' בלבד היום הכל

התהפך. ואין לך שם כולל שאינו לומד הלכה. אשריך רבינו הגדול שאלמלא אתה נשתכחה תורה מישראל, וחזרה על ירך.

וכבר ידוע שרבינו הרמב"ן קורא לרי"ף תמיד "רבינו הגדול", ותמיד מזכיר כיצד ליישב את דעתו מכל מה שהשיגו עליו, וכמדומני בן יש לקרוא למורינו הרב "רבינו הגדול" ממעתיקי השמועה ועמוד ההלכה של דורינו. וברוך ה' הרבה מן ההשגות שהשיגו עליו חבריו, וכינו ליישב בזמן זמנא דההיא בהסבר דעתו התשובות והספר שזיכני ה' יתברך לחבר, והראנו את דעתו הגדולה ברורה. ועיין עוד להלן בהסבר דעתו בהלכה.

אבי זה רבו שלימדו תורה שלמד תורה לשמה והוא עיקר הלימוד לעשות נחת רוח לפניו יתברך. וכפי שהיה מרגלא בפומיה דרבינו בכל דרשה, שהקב"ה ישאל כל אחד "מה עשית לכבודי". וכבר זעק רבינו המהרר"ו בשערי קדושה שכל מי שאומר שלומד תורה לשמה התנא רבי מאיר מכחישו שאינו זוכה לכל מאי דאיתא בפרק ו' דאבות כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'. אבל ברבינו הגדול התקיימה כל המשנה בפשוטה ממש.

ונעתיק את המשנה ונראה בעינינו מילה במילה כיצד התקיימה: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו. נקרא רע, אהוב. (כפי שראו בהלוייה להדיא כמה אהבו אותו). אהב את המקום אהב את הבריות. (כפי שנכתוב לקמן כמה אהב את הבריות ודאג לכל אחד). משמח את המקום משמח את הבריות. ומלבשתו ענוה ויראה (כפי הידוע שכל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים וכמה נשמעו לדבריו. והגאון רבי יעקב פרידמן ראש ישיבת תפוח העיד לפני כמה שנים, שכמה שמרחו להעמיד תלמוד תורה בדימונה לא היה אפשר, וכשבא רבינו לשם בערב אחד נרשמו 200 תלמידים). ומכשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החמא, ומביאתו לידי זכות. (כפי שזכה וזיכה את כל הדור בצורה שאין לה אח ורע). ונהנים ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה (כפי שהיה בכל עצותיו במועצת חכמי התורה). ונותנת לו מלכות וממשלה (כפי שהיו מלכים וראשי מדינות באים להקביל את פניו, והוא עצמו אמר על אשתו שמלכת ספרד שירתה אותה, שנתקיים בה "והיו מלכים אומניך"). וחקור דין (שהיה נשיא בית דין הגדול), ומגלים לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק (כפי שרואים בכל תשובה מתשובתו ביביע אומר עשרות עשרות מראה מקומות מכל הש"ס בבלי ירושלמי תוספתא רמב"ם וכל הראשונים והאחרונים, כנהר שאינו פוסק). והוא צנוע וארך רוח (שראינו בעינינו איך קיבל כל האדם בשמחה ואפי' ילדים קטנים). ומוחל על עלבוננו (שכל אלה שחלקו עליו תמיד מחל להם כמסופר). ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים (כפי שראינו בהלוייה שבמליון איש באו ללוותו ורבים קרעו בגדיהם. ועוד ראינו בעינינו איך שכל פעם שהיה צריך להכנס אליו אל הקדש היינו מרגישים בקדושה הגדולה שאופפת אותו ספר התורה של הדור שיועד את כל התורה כולה, ראה לפני מי אתה נכנס למקום אש להבת שלהבת). ווי להאי שופרא דבלי בארעא אוי לנו כי יתומים היינו ואין אב.

אבי זה רבו שלימדו תורה שכל לימודו שלמד ולימד את העם היה על מנת לקיים, ואף בדבר שיש בו מזרח רב ורבים מקילים לא היה אצלו מושג להקל בדבר שהבין שכן חייב להיות על פי דין. ובדבר הזה היה נראה כפלא איך הוא המיקל הגדול שתמיד מצא ספק ספיקא להקל, בהלכות שלא מצא שום צד קולא היה זועק בכל מר נפשו להחמיר. ומי שרגיל בכחא דהיתרא כיצד נפשו כל כך זועקת על חומרא האין זה סתירה? אבל אדרבה היא הנותנת כיוון שכל לימודו היה על מנת לקיים מצוה בכל כחו למצוא קולא אמיתית ולא להקל מסבא בלבד מפחד ה' והדר גאווה שהיה עליו, וגם הכח דהיתרא העצום שלו נבע מיראתו הגדולה איך לקרב את העם אל ה' ולהסביר להם שאין זה קשה בכלל להיות

אדם ירא שמים. ולכך בדבר שמרתי ויגע ולא מצא שום קולא אדרבה זעק עוד ועוד בלי הפסק שדבר זה הוא איסור גמור!

ואבי זכרנו לברכה שהיה הרב הראשי לקרית אתא תמיד אמר לי שלדעתו הרב עובדיה הוא הפוסק הכי מחמיר, וכששאלתי והלא כולם יודעים להפך, אמר לי, ראה שכל רב אחר מיקל בסברא בעלמא ואף ללא שום ראיה. אבל רבינו עד שהוא מיקל מקיא את החלב שינק מאמו בכמה דפים מלאים עשרות ראשונים ואחרונים ורק אח"כ מיקל!

והנה ידועים דברי התנא דבי אליהו, שכתב, ואותם השבעים איש שנהרגו בגבעת בנימין מפני מה נהרגו? אלא שהיה להם לסנהדרין גדולה שהיו בימי משה ויהושע לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה במעלה מארכובותיהם ויחזרו בכל ערי ישראל יום אחד ללכיש ויום אחד לחברון ויום אחד לבית אל ויום אחד לירושלים, וילמדו את ישראל בשנה שתיים ושלוש כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה. והם לא עשו כן אלא נכנסו כל אחד לכרמו. הוי אומר מי הכה את כל אלה, סנהדרין גדולה שהיו בימי משה ע"כ. ומי איתנו שלומד מדרש זה האם כוונתו לקיימו? אבל רבינו שלא ידע שום דבר כי אם על מנת לקיים אכן קיימו כפשוטו ממש. יום אחד בלכיש, ויום אחד בחברון וכו'. ואין לך מקום בארץ שרבינו לא היה בו ולא לימד את העם כיצד יעשו שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה. הלא ודאי שאין זו נשמה רגילה של דורינו אלא נשמה קדושה שראה הקב"ה צדיקים מועטים ועמד ושתלה בדורינו. שזכות אבותינו עמדה לפניו יתברך והתפללה כיצד חלילה כל בני ספרד נפלו שדודים כאן בארצנו הקדושה, אחר שעלינו לארץ בעוון הציונים המסכילים שהחריבו את התורה הקדושה. ושלח ה' גואל וגאל את עמו. ורבים רבים מבני הישיבות די בכל אתר הם מפרי עמלו הגדול שזכה וראה את עולמו בחייו. תהילות לאל יתברך.

ואמי זו אמי שסכתני חמין ושמן. זוהי גדלותו העצומה של רבינו הגדול. דאמרינן במסכת בבא בתרא (צא.) אותו היום שנפטר אברהם אבינו עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו, אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. ושמעתי ממורי ראש הישיבה חכם שלום כהן שהקשה אחר שאמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו מה הוסיפו עוד באמירתם ואוי לה לספינה וכו', והרי ספינה היא יותר קמנה מן העולם ואחר ששבחוהו בשבח גדול חזרו ושבחוהו בשבח קמין שהוא מנהיג ספינה? אלא שבאו לומר שפעמים דוקא המנהיג של כל העולם מנהיג הנהגה גדולה וכללית של כל הדור אבל אינו יכול להנהיג כל פרט ופרט קמין, שאי אפשר להיכנס לקטנות. וזהו השבח של הספינה שידע גם להנהיג את הספינה הקטנה. וזהו דבר שלא מצאנו לו אח ורע כיצד יתכן שדוקא רבינו שהיה המתמיד הגדול של הדור שלא פסק פומיה מעמל התורה אף לרגע, יכל לקרב כל יהודי ולבזבז זמן אף לקמן שבקטנים.

ופעם סיפר לי אחד החברים בישיבה וכהיום דיין חשוב, שלפני שנים רבות כשהיה ילד בישיבה קמנה פנה לרב כשהיה הראשון לציון ואמר לו שאחיו הקטנים ממנו אינם מסודרים בתלמוד תורה, שכל אדם במשרה כמו שלו שטרוד בה מאד, בודאי היה מפנה אותו לאחד הפקידים הזוטרים במקרה הטוב, או שאומר לו שיפנה לרב השכונה שלו. אבל רבינו אמר לו תבא מחר בשעה אחד עשרה בבוקר ואקח אותך ברכב שלי לתלמוד תורה המסורה ובעזרת ה' נכנים אותם לשם! ועוד רבים מן הסיפורים האלה שהיה עושה עצמו כרשם ועסקן הכי זוטרי בימי הרישום, לילך מעיר לעיר להכניס ילדים לתלמוד תורה ולא ראה בזה שום פחיתות.

ואמר לי מורי הרב משה צדקה שליט"א שעוד בעודו בחור בפורת יוסף לא היה מושג אצלו שהזמינו אותו ליתן דרשה וחיזוק לתורה ולא נענה, ומעולם לא אמר שאינו יכול לבוא רק היה שואל באיזה שעה לבוא ולדבר בפני הציבור! וסיפר לי אחד ממארגני התהילים לילדים בגיל צעיר מאד מגיל חמש עד שבע,

שאף בהיותו ראשון לציון היה מרן בא מביתו בשבת אל התהילים שלו כדי לחזק את הילדים הרכים האלו.

אוי רבינו הגדול! איך עזבתנו לאנחות כמה אהבת ה' יתברך טמונה במעשים אלו. שלא חסת על כבודך כלל וכלל. לילדים הכי צעירים בישראל היה פונה, והכל אך ורק איך לקרבם אל ה' יתברך.

ואמי זו אמי שסכתני חמין ושמן. ובמדרש איתא שאל אותו רשב"י לרבי ישמעאל ברבי יוסי, כלום שמעת מאביך מהו זה שכתוב צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו? והלא כל שלמה שבשיר השירים הוא כינוי לה' יתברך, ומה שייד לומר "אמו"? ואמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך שהיתה לו בת והיה מחבבה וקורא לה בתי, ולא זו מחבבה עד שקרא לה אחותי, ולא זו מחבבה עד שקרא לה אמי.

ובארו בעלי המוסר ביאור דברי המדרש, שכשאדם קמץ הוא דואג רק לעצמו ולתורתו כדי לגדול בתורה, והקב"ה קורא לו בתי. ולאחר מכן גודל ומרגיש אחריות על התורה שתתקיים בו ובסובבים אותו, והקב"ה קורא לו אחותי, כביכול שווה לי. ולאחר שגודל עוד יותר ומרגיש כאמא שדואגת לבנה ונוטלת את כל האחריות שלו עליה, ואף אדם זה נוטל על עצמו את כל האחריות של הכבוד שמים של הדור עליו, הקב"ה קורא לו אמי. כביכול אמו של ה' יתברך שדואג רק על כבודו יתברך. ומרן זצוק"ל זכה בזה להיקרא כביכול אמו של המלך שלמה, שנטל על עצמו בכל ימי חייו את משימת חייו להרבות כבודו יתברך בעולם, בכל אתר ואתר ובכל עיר ועיר ובכל בחור ובחור.

ואף עתה בכל חודשי חייו האחרונים נשא את כל משא עולם התורה על שכמו, וכמה כאב לבו המהור על גזירת הגיוס על עולם התורה, ולא נח ולא שקט ובכל הזדמנות שאל את קרוביו מה עשית היום למען גזירת הגיוס. וכמרן החזון איש בשעתו שמסר נפשו על גזירת גיוס בנות עד שנפטר, רבינו מסר נפשו על גזירת גיוס הבנים עד שיצאה נשמתו הקדושה במהרה. אוי לנו כי פנה היום כי נמו צללי ערב ואנשי אמונה אבדו.

שיטת הפסיקה של מוריניו ורבינו

הרוצה להתבונן בשיטת הפסיקה של מוריניו ורבינו, יעיין בהקדמתו לספרו יביע אומר חלק א' בארוכה ויראה ששיטתו היא ממש השיטה שלימדנו מרן השלחן ערוך לכל אורך ספרו הגדול בית יוסף. וכפי שכתב מרן בהקדמתו לב"י וזה לשונו: ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה וכו', וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בראיות ומענות, הנה התום' וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים מענות וראיות לכל אחת מן הדיעות, ומי זה אשר יערב לבו לגשת ולהוסיף מענות וראיות, ואיזהו אשר ימלאו לבו להכניס ראשו בין ההרים להכריע ביניהם. ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, אמרתי אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים עליהם. ומקום שאחד מן העמודים לא גילה דעתו, והשנים האחרים חולקים בדבר. הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי והסמ"ג לפנינו, אל מקום אשר יהיה שם הרוח ללכת נלך. כי אל הדעת אשר ימו רובן כן נפסוק הלכה. ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן העמודים הנזכרים נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתם בדין ההוא. ודרך זו דרך המלך נכונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול. עכ"ל.

ואף שיש מרבתינו האחרונים שהשיגו על מרן הב"י ולא הסכימו עם הכלל שכלל, כרבינו המהרש"ל בים של שלמה וסיעתו, עכ"ז הדבר ידוע ומפורסם שחיבור הש"ע נתקבל בכל העולם ומן השמים הסכימו על ידו שכן תיפסק ההלכה על פי הכללים שקבע, ולא על פי ראיות מן התלמוד להכריע במחלוקת

הראשונים. ובשיטה זו הלך גם רבינו המשנה ברורה בכל ספרו ובביאור הלכה לילך על פי הפוסקים המפורסמים שהיו לפניו כהמג"א והמ"ז והפמ"ג והגר"א והגר"ז, ולא על פי קושיות ומענות חדשות שהוא יש לו עליהם. וכפי שכתב בהקדמתו למשנה ברורה וזה לשונו: בארתי בחסדי ה' יתברך כל דין בש"ע במעמו ונימוקו מן הגמ' והפוסקים גם בארתי במקום שנמצא דעות בין הפוסקים את מסקנת האחרונים להלכה על כל דין ודין. ובמקום שראיתי דעות בין האחרונים, לא הייתי מתעצל מלחפש בשאר ספרי האחרונים לראות אל מי מקדושים דעתם פונה למעשה. ובפרט בביאור הגר"א שהוא אורן של ישראל, ויתר שהכל תלוי בו. כדאי להכריע הדבר. עכ"ל.

וזוהי גם שיטתו של מורינו הרב לראות דעתם של כל גדולי האחרונים, ובפרט אלו מהם שהם עמודי ההוראה, ולהכריע על פי דעת אותם שנוהגים להכריע כמותם ברוב המקומות, וכפי שכלל מרן הב"י בענין הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שהם עמודי ההוראה אשר בית ישראל נשען עליהם. ואף שמרן עצמו כלל את הכלל שכלל, עכ"ז כבר כתב רבינו החזון איש באגרותיו אגרת מח, שמרן הש"ע לא סמך רק על הכלל שלו אלא פסק על פי הכרעתו בעיונו. וזה לשונו שם, אם כי אין אנו נגשים להכריע בין הראשונים בהכרעה שכלית מוחלטת, מ"מ מתלווה תמיד בהכרעה עיון שכלי, והרבה פעמים מכריע מרן הב"י ז"ל כאחת הדעות מפני שדבריהם מכוונים יותר ומתיישרות כל הקושיות. עכ"ל.

והמעין היטב בספרו הגדול של רבינו היביע אומר יראה עד כמה הוא מורח ליישב את שיטת ההלכה היטב בעיונו השכלי, וכשיטה שבה מתיישרים כל הקושיות, ולא כשיטה שדבריה דחוקים. ושתי החלקים היו לאחדים בידו: ההכרעה על פי עמודי ההוראה, ועל פי העיון השכלי איזה שיטה יותר נכונה, ובפרט בעומק דעתו מהגמרא. וכפי שכתב בהקדמתו ליביע אומר שם, שהפוסק מן הפוסקים בלי לדעת את שרשי הסוגיא מן הגמ' על זה אמרו בירושלמי כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה! ולא כפי שמלעזים קלי הדעת וריקי המחשבה שכביכול רבינו היה סופר את הפוסקים והיה מכריע על פי הרוב בלא להתחשב איזה שיטה היא העיקר, שאין זה נובע אלא מקלות דעתם וחוסר עיונם בתשובותיו של מוה"ר, ומעולם לא קראו אפי' תשובה אחת בעיון היטב. ולכן מעו במה שמעו. אבל המתבונן היטב בתשובותיו בכל שורה ושורה החל מן הגמ' והברייתות והתוספתות ועד לאחרוני האחרונים יראה היטב את עומק עיונו בכל דעה ודעה, איזה דעה היא היותר עיקרית בקושיות ובראיות מן הגמ'.

גם זאת נתברך מורינו ורבינו מן השמים, שאף שראה מאות ואלפי תשובות של האחרונים, ואדם מן השורה שרואה כל כך הרבה בדרך כלל מתבלבל ולא קולט היטב את העיקר שבכל תשובה ומה המפל שבכל תשובה, ומהו המעט העיקרי באמת. וכמאמר ההמון 'מרום עצים לא רואים את היער'. אך רבינו התברך בעומק שכלו לתפוש - בכל תשובה שלמד מכל גדולי האחרונים - את הנקודה המרכזית שעליה שם המחבר את עומק עיונו ואת המענה המרכזית שלו, ואותה הוא מביא בספרו! ואף את זה למד מדרכו של מרן הב"י שדרך פסיקתו היא השיטה המרכזית של הגמ', ובדרך כלל כל פסק של מרן הב"י הוא כפי השיטה המרכזית של הראשונים בסוגיא, ולא כפי השיטות של הראשונים המחודשות בסוגיא, וזוהי אף דרכו של רבינו לפסוק בהשיטה המרכזית של הפוסקים בסוגיא ולא כפי הפוסקים החריפים והמחדשים.

ולכן תראה בכל תשובותיו ובכל מחלוקותיו עם רבני הזמן שבדרך כלל הפוסקים של מוה"ר הם היותר מרכזיים ויותר פשוטים וברורים, ואילו פסקי החולקים הם היותר מחודשים וחריפים, וכל הרואה בכל ספרי הפוסקים החל מן הראשונים ועד זמננו זה יראה שהשי"ת בחר להיות ממעתיקי השמועה את אותם הפוסקים ההולכים בדרך הברורה ללא חריפות יוצא דופן, ולכן זכה רבינו להיות פוסק הדור, שכן הוא דרך פסיקתו ללא אהבת החריפות בהלכה, אלא אהבת היושר הפשוט בהלכה, ואין רצוני לברר בזה בדוגמאות ברורות כשמש מפני כבודם של רבותינו החולקים. וכבר ידוע מאמר רבינו הגרי"ז שדוקא עתניאל בן קנז החזיר את התורה בפלפולו, אחר שנשתכחה בימי משה ולא יהושע בן נון, כיון שיהושע

נבחר להיות "ממעתיקי השמועה" אחר משה, ולא רצה ה' שהוא יחזיר בפלפולו כי ע"י הפלפול אפשר לנפות מאמיתות התורה, וא"א לסמוך במסירה מדויקת של התורה, כי אם ע"י היושר הפשוט שלה ולא ע"י החריפות המוציאה אותה מפשוטה. (וראה לכת"ק של מרן זיע"א שמוכא בתחילת הגליון, עמ' 17).

ורק זאת אומר שפשוט לי וברור לי, שכל התלמידים החולקים והמשיגים על רבינו לא ראו מעולם את דבריו בפנים בצורה רצינית. ואביא לזה כמה דוגמאות שהשיגו על דבריו ולא ראו את דבריו בפנים שכבר עמד על זה ודחה הכל בשורה אחת קצרה.

(א) בדין ש"ץ שטעה בעשי"ת באמירת המלך הקדוש ואמר האל הקדוש, שפסק מוה"ר ביביע אומר (ח"א סי' ח), שאינו חוזר לראש התפילה אלא לאתה קדוש, על פי דברי הירושלמי דבמימי אשתתק ב'אופנים' ואמרו כיון שאמר קדושה הפסיק הענין. ורבים תמהו עליו דלהדיא איתא ברמב"ם פרק י' מהלכות תפילה הלכה יג שחוזר לראש, וסיים הרמב"ם שם, אחד יחיד ואחד שליח ציבור. ולא ראו בדבריו ביביע אומר שם סוף אות ד' שהביא להדיא לדברי הרמב"ם הללו, וציין לדבריו שם באות ב' שכתב שמרן בב"י סי' נט כתב דהרמב"ם לא סבירא ליה כהירושלמי, אבל אנן קי"ל כהירושלמי.

(ב) בכלל המפורסם של הרדב"ז שאין אומרים ספק ברכות להקל היכא שהמחלוקת במצוה ולא בברכה, ופסקו רבינו ביביע אומר (חלק ה' סי' מב). ובהקדמה לספר מנחת גרעון הביא מחכמי הדור כשלשים ראיות שמרן הב"י לא סבירא ליה להאי כללא דהרדב"ז, ותמהו על רבינו שפסק כמותו, ועוד תמהו שרבינו בעצמו ביבי"א חלק ו' סי' כח פסק, שהטועה בשאר יו"ט שאינו ליל א' דפסח וסוכות ולא אמר יעלה ויבוא אינו חוזר, דיש מן הראשונים דסבירא להו שאין חיוב לאכול בהם פת, ואף שמרן פסק לחזור, מ"מ סב"ל נגד מרן. ותמהו עליו שהוא גופיה פסק לכלליה דהרדב"ז הנ"ל, והכא המחלוקת במצוה ולא בברכה כיון שהמחלוקת אי יש חיוב לאכול פת ביו"ט. ולא ראו כל המשיגים את לשונו הקדוש של רבינו ביבי"א חלק ה' שכתב במתק לשונו כך: ונראה לע"ד נכון לומר דהיכא דרוב הפוסקים סבירא להו "להכשיר המצוה" באופן מסוים וגם מרן שקבלנו הוראותיו סבירא ליה כן, בזה שפיר יש לסמוך על הכלל של הרדב"ז ע"ש. ובמילה זו "להכשיר המצוה" דחה רבינו את כל השלשים ראיות הנ"ל ואת הקושיא הנ"ל מיו"ט, דהתם אמנם נחלקו במצוה אבל נפסק כהראשונים המחמירים ולא המקילים, ולכך אין ראיה שהפסק נפסק באופן ודאי ועדיין שייד לומר סב"ל. אבל רבינו פוסק לכלל דהרדב"ז היכא שנפסק כהפוסקים "המכשירים" דהיינו שפסקו כהפוסקים המקילים, שבזה ודאי הפסק מתורת ודאי ולא מתורת ספק, ולכך לא שייד סב"ל. עיין היטב בכל השלשים ראיות ותראה ברור איך כולם נדחים על פי זה אחת לאחת והדברים ברורים.

(ג) בתשובתו המפורסמת ביבי"א (חלק ד' סי' לד), גבי דוד שמש אי שרי להשתמש בו בשבת. ואחד ההיתרים שהתיר משום פס"ר דלא ניחא ליה שיתבשלו המים הצוננים הנכנסים לדוד. וזכורני בצעירותי שבכל הכוללים היו תמהים מאד על זה מה שייד לומר על זה לא ניחא ליה והלא אם המים הצוננים לא יתבשלו נמצא דהוי דוד שמש מקולקל שאינו מחמם מים, ואין לך ניחא ליה גדול מזה. ולא עיינו בדבריו בפנים שם (אות לד) שהאריך לבאר דהוי לא ניחא ליה. חדא משום שאין לו ענין שיתבשלו המים במידה שהיד סולדת בהם. ותו, משום שיש לו הרבה מים חמים בדוד ומספיק לו ללא צורך בבישול המים הנוספים. ואי משום שהדוד יהיה מקולקל אם לא יבשל, לזה אין קשר בכלל לפגישת המים החמים והקרים אלא לבישולם בקולטים, ובישולם בקולטים הוא באמת מחמת היתר אחר לגמרי, דהוי בישול בחמה ולא בתולדות חמה, וכל היתרו משום לא ניחא ליה לא קאי על חלק זה של הקולטים בכלל. עיין שם בתשובתו ותראה כן להדיא. והארכתי בכל זה בספרי מתנת משה (עמודים תו-תז).

(ד) בענין יחוד אחר החופה. שכל ראש ישיבה וכל אברך חושבים בפשיטות שלדעת הרמב"ם ומרן שחופה היינו יחוד הראוי לביאה ולא הכלונסאות שעושים היום, יש לעשות מיד יחוד אחר החופה, משום

הפסק. וכולם מקשים ומקשים ללא הפסק. שלדעת הרמב"ם ומרן היו הפסק, (וכמה גדלה החוצפה שאף מורים לחתן ולכלה לילך יד ביד לחדר יחוד נגד דברי הרמ"א המפורשים שאין לנהוג חיבה בפני רבים, ועוד בפני בחורים רווקים וממלאים אותם הרהורים. וש להאריך במחאה על זה, ואכמ"ל). ואף לא אחד מהם קרא את תשובתו ביבי"א שהביא ראיה עצומה מגמ' בכתובות שאין בזה שום הפסק. וזה לשונו שם ביבי"א (ח"ה חלק אבן העזר סי' ח אות ב). "ועיין בכתובות ז: מברכים ברכת חתנים בבית חתנים, רבי יהודה אומר אף בבית האירוסין, אמר אביי וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה. וביהודה ודאי לא היו מתכוונים לשם חופה ביחוד, הרי שהיו מברכים שבע ברכות אף שהם נאמרים זמן רב קודם כניסתם לחופה. עכ"ד. והיא ראיה עצומה שאין עליה תשובה, וכל המשיגים משיגים ומשיגים ולא ראו כלום. וכמה יש להצטער שיש כאלה שחפצם להשיג בלא לחפש את האמת כלל. (וראה עוד בהרחבה בקובץ "לרעות בגנים", יתד המאיר ניסן, סיון תשע"א. בהרחבה נפלאה).

(ה) בענין ברכה על פרות מרוסקים, שלדעת מרן ברכתם כברכת הפרות, העץ או האדמה, ולא שהכל. שיש מקומות שמביאים את הדיוק המפורסם מדברי הרמב"ם שכתב, תמרים שמיעכן 'ביד' מברכים עליהם כברכתם, דמשמע רק מיעכן ביד שאין מיעוכן היטב, אבל במכונות שנתמעכו לגמרי ונשתנה צורתם יש לברך שהכל. וכן נוהגים היום מעט מבני ספרד. וצ"ע שלא עיינו בתשובתו הברורה של רבינו ביבי"א (חלק ז סי' כט אות יד), שדחה זאת להדיא מדבריו הברורים של מרן בב"י (סי' רד) שהשווה להדיא לדעת הרמב"ם אף בנתמעכו לגמרי, והקשה עוד מדברי הרמב"ם בפרק יא מהלכות תרומות ששם לא כתב שמיעכן ביד, ובגמ' ברכות מוכח להדיא שדין תרומות ודין ברכות שזה בזה. ודו"ק.

הראיתך בענין כמה גרורים, ומוזה תקיש לעוד הלכות, שישנם אנשים שמתקשים או מתעצלים בקריאת תשובותיו הכל כך ארוכות וגדושות, רק מסתכלים במבט מלמעלה וממהרים להשיג. ואילו היו קוראים בעיון היטב היו מבינים היטב את עומק דעתו הברורה. הדק היטב היטב הדק. ומאז ומתמיד התאויתי לחבר את כל ספרו יבי"א מחדש, ולהשמיט את כל המראה מקומות רק להביא למטה בקצרה, אבל למעלה לברר היטב את טענותיו המרכזיות בכל דין, ובזה אכן היו כולם רואים ומבינים דעתו ואת עיקר טענותיו לאשורם.

ועתה היה לאין מחמד כל עין אבלים ודוויים אנחנו על רבינו, שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל. כדאמרינן בסוכה (דף כ). אמר ריש לקיש הריני כפרת רבי חייא ובניו, שבתחילה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדוה. ואף עתה בדורינו זה כשחזרה ונשתכחה - בימי עליית אבותינו לארץ - ע"י אותם רשעי אומותינו ועלה רבינו עובדיה מבבל ויסדה! שאלמלא הוא נשתכחה צורת הלימוד של לאסוקי שמעתתא "אליבא דהלכתא" ובפרט דעת מרן הב"י שקיבלנו הוראותיו. ורבינו למדנו כיצד לכוון כל מעשינו על פי דעת מרן ולדקדק בכל תג ותג בהלכה! שאלמלא הוא נשתכחה תורת הצניעות מישראל והזיוף של הכיסוי ראש המזויף היה הופך לאמת. יהי רצון שנוכה לראות פניו הקדושים בתחיית המתים במהרה בימינו אמן.

ונסיים בפסוקים מתוך ההפמרה (פרשת תולדות), המבטאים את אישיותו הכבירה: "בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְׁלוֹם, וְאַתָּנָם לֹא מוֹרָא וַיִּרְאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נָחַת הוּא, תוֹכַחַת אִמָּת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו, בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הָשִׁיב מַעֲוֹן. בִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹכַחַת יִבְקִשׁוּ מִפִּיהוּ בִּי מִלֶּאכֶךְ ה' צָבָאוֹת הוּא".

כה דברי צעיר התלמידים תלמידו הקטן שמיום עמדי על דעתי זכיתי להסתופף באורו הגדול בכל ספריו הנפלאים. יורם מימון ראש ישיבת תורת משה.

סימן מט

הרב דוד ברדא

מח"ס "רביד הזהב", ועוד

קברניט האומה

במחיצתו של המאור הגדול, הגאון העצום, ועמוד העולם, רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

לא באתי הנה כדי לספר תולדות וארחות חייו של רבנו הגדול זיע"א כי יכלה הזמן והמה לא יכלו. כי יריעות על גבי יריעות יכתבו לפועל חייו, עמלו ויגיעתו בתורה, פסקי ההלכה שפסק, הנתיבות החשובות שאותן האיר, אהבת ישראל שהיתה אצלו ללא מצרים שפעמה בקרבו כאש להבה. והדאגה שלו לכל יחיד ויחיד שיטעם מטעמה של תורה, ועוד. לכן אמרתי להזכיר כאן רק כמה חוויות וכיוצא בהן, וכמה נקודות אישיות [מה שאני זוכר כעת] שזכיתי להיות במחיצתו של גדול הדור והדורות שלפנינו, נזר הרבנים, נשיא אלקים, משפטיו עם ישראל משפטים צדיקים, כראי מוצק חזקים, צולל בעמקי ים התלמוד והפוסקים, ומעלה פנינים שפתותיו שושנים, מתקיפי ארעא דישראל, רב פעלים מקבציאל, המאיר לארץ ולדרים, אדיר שבאדירים, סיני ועוקר הרים, גדול המורים, שר התורה, המנורה המהורה, אספקלריא המאירה והבהירה, כשמש מאירה, גאון עוזנו ומשמש תפארתנו, נר ישראל, עמוד הימיני פטיש החזק, ראשון לציון ורבן של כל בני הגולה, לו דומיה תהלה, הנשר הגדול בעל הכנפיים, אשר יעופף מעל גבוה בגבהי שמים, מופת הדור והדרו, נזר העם וכתרו, אשר בצילו נסתופף, וכל אדם לעוצם גאונותו כוסף, מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל וזיע"א.

אשר הן בעוזן נגדע הארז אשר בלבנון ונסתלק לישיבה של מעלה אבי אבי רבב ישראל ופרשיו, ג' בחשון התשע"ד, [ג' בחשון התשע"ד" (1148) עולה בנימטריא "הוא האחד מורנו רבנו הגאון עובדיה יוסף זצוק"ל אבד" (1148)]. גדולה האבירה מי יתן לנו חליפתו, מי יתן לנו תמורתו, מי יורה דעה ומי יבין לנו שמועה. אוי לנו כי שודדנו, אוי לך ארץ ישראל, מי ינוד לך?

המתאבק בעפרות רגליו של גאון עוזנו, הראשון לציון אוהב ישראל, זצוקללה"ה וזיע"א.

הצב"י דוד ברדא ס"ט, פעה"ק מבריא ת"ו

מכתבו של מרן זצ"ל ששינה את תפנית חייו

בראשית דרכי כבחור צעיר בלומדי במדרש ישיבת "כסא רחמים" בבני ברק, הייתי נמשך אחרי סגנונו והסדר המופתי בכתיבותיו ובספריו של מרן הראשון לציון זצ"ל, ואחר תקופה עברתי איזהו משבר, ומאותו זמן רפו ידי מללמוד, ועלה במחשבתי להפסיק מלימוד התורה ולחשוב על דרכים אחרות. ובעוד שאני עומד על שתי הסעיפים, האיר זרח הניצוץ הקמץ-גדול, ששינה את מחשבתי ודרכי ותפנית חייו, בהיותי עורך מכתב קצר בהלכה (וזה הפעם הראשונה שאני שולח לו מכתב) למרן הראשון לציון מאור עינינו ותפארתנו, רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, ובמחשבתי בקשתי מאת השי"ת, שאם הוא יענה לי על מכתבי, זה האות שאצטרך לחזור ללימודי כבתחילה. ובאמת לא עבר שבוע וקיבלתי מכתב ממרן הראשון לציון זיע"א, ולא האמנתי למראה עיני. ובפתחי את מכתבו ראיתי כיצד מתייחס הנשר הגדול לבחור צעיר כמוני. והתרשמתי מאוד מאוד על זה. ולהלן קטעים ממכתבו הנפלא: הריני מאשר בזה קבלת אגרתו המעולפת ספירים וכו', וכת"ר הביא בידו המלאה והרחבה דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים שדנו בזה וכו', אפריון נמטייה שיפה דן ויפה הורה ודבריו נכוחים למבין

וישרים למוצאי דעת, וכן העלתי גם אני בתשובה בכתב יד. ויהי רצון שתעלה מעלה מעלה במעלות התורה הקדושה והיה שמך כשם הגדולים אשר בארץ לגאון ולתפארת. ואתה צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק, לך בכחך זה להושיע את ישראל. בכבוד רב ואהבה רבה, חתים מרן הראשון לציון.

והיות שזה היה המכתב הראשון שזכיתי לקבל, חזרתי על מכתב זה קרוב לעשרים פעם. והייתי משתאה מחריש לדעת היש רוח אלקים בקרבו של מרן הראש"ל זיע"א שראה ברוח קדשו את נבכי וסגור לבי ואת קושי המצב שהייתי נמצא בו באותו זמן. וממכתב זה יצאתי מחוזק ומעודד מאוד, ונכנסתי לעולמה של הלכה, והייתי שותה בצמא את דבריו בכל ספריו. מכתב זה במילואו נמצא ונדפס בחיבורי שו"ת רביד הזהב ח"א (חיו"ד סי' יא), וגם מזה"ר מרן הגר"ע יוסף זיע"א בשו"ת יביע אומר חלק עשירי, זכר חסדו עמי (ובחלק יו"ד סימן כח אות כו ד"ה שם) כתב: "ועיין בשו"ת רביד הזהב (חיו"ד סימן י) ובתשובתי אליו שם (סי' יא) ע"ש ודו"ק". עכ"ל המהור. וע"ע בשו"ת רביד הזהב חלק שני (חלק או"ח סימן לא) מה שהוספתי תוספת נופך מרובה על הנושא הנ"ל.

בצאת הספר שו"ת רביד הזהב חלק ראשון, שמח מאוד כפי שהתבטא אחד מנאמני ביתו של מרן זצוק"ל שמאותו לילה לא מש הספר מתחת ידו, וגם היתה משלחת של בחורי ישיבה שבאו לקבל ברכה, ברכם בקצור נמרץ ושב לעיין בספר, והעיד נהגו החשוב מר אברהם שלומי הי"ו, שאף פעם הוא לא ראה את מרן זצוק"ל כל כך אחוז בספר ולא משה ידו עד הבקר. וכן העיד תלמיד חכם רשום מבאי ביתו של מרן זצוק"ל הי"א א"צ שליט"א שראה מידי פעם את ספריי שו"ת רביד הזהב, ושער הגן, על ספר גן המלך, מונחים על שולחנו של מלך, הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, ויש בהם כמה וכמה סימנין דרבנן. ואמר לו דע לך, יש הרבה מחברים בזמנינו ויש אשר מעיילי פילא בקופא דמחטא, ולא מסקי שמעתתא אליבא דהלכתא. [ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ז (חלק חושן משפט סי' א אות ח, ד"ה הן)] אבל ספר "רביד הזהב" עלית על כולנה, שהוא כותב כמונו ובדרך שלנו וזו היא שמחתו.

אהבת תלמידי חכמים

בחזרתי משהותי כרב ומורה צדק וחבר בבית הדין במרסיי צרפת, אמרתי אל ליבי לערוך ולחבר את ספרי רביד הזהב שו"ת בד' חלקי הש"ע. והעברתי ספרי הנ"ל להגאון הראשון לציון כמה"ר רבי יצחק יוסף שליט"א, כדי שיעבירו לאביו לתת הסכמה על הספר. אולם התברר לי שהרב יצחק יוסף עובר על הספר, כותב את ההסכמה, ומעבירו למור אביו מרן הראש"ל זצ"ל כדי לחתום על ההסכמה, וחזקה על הבן. ונצמערתי מזה כי חשקה נפשי מאוד שאקבל הסכמה ממרן שיעביר עיניו המהורות על ספרי הנ"ל. אולם אמרו לי שזה הנוהל. אחרי שבועיים התקשרתי להרב יצחק יוסף שליט"א בקשר להסכמה. ואז אמר לי, כנראה יש לך זכות כי אבא זצ"ל ביקש שאעביר אליו את הספר כי הוא רוצה לראותו ממש. ואכן אחר שבוע בערב שבת, קבלתי מלפון מלישכת הרב זצ"ל ביחודה דעת, שהרב רוצה לדבר איתי, והתרגשתי מאוד ואז אמר לי: שלום, ההסכמה מוכנה תבוא תקח, יגדיל תורה ויאדיר, כל טוב. שבת שלום. וביום ראשון נסעתי אליו לביתו, וקבלני בסבר פנים יפות, ונתן לי ההסכמה הכתובה בכתב יד קדשו זיע"א ואמר, יגדיל תורה ויאדיר.

ספר "שער הגן" על "גן המלך"

כשביקרתי אצל מרן בהיכלו של מלך, עמד הרב ודיבר איתי רבות כדי לעודדני מהמשבר הגדול במות עלי רעייתי עליה השלום בפתע פתאום לתקפ"ן. ועודדני שאמשיך בלימוד התורה ובכתיבת מאמרים וחזקני רבות בדברים העומדים ברומו של עולם. ובפרט ספרי "שער הגן" על גן המלך להוציאו לאור

בקרב. וכשיצאתי מלפני המלך מרן מלכא זיע"א אמר לי שאחזור לביקור נוסף והוסיף בלשון מליצית: "אמר עם הספר ישוב". ואכן שבתי לאחר חודשיים עם הספר "שער הגן" ושמח בו הרבה והרעיון עלי הרבה חום ואהבה כחום אבחי ממש. כמה היה לו עידוד והקרבה לתלמידי חכמים כדי שיעלו במעלות התורה ובזיכוי הרבים, ועם כולם נהג בעין יפה וטובה ובנפש אוהבת.

כוח ריכוז מעל הטבע

מתכונותיו המופלאות של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, היתה שקידתו העצומה כאשר היה הוגה בתורה ולא מבחין במתרחש סביבו.

באותו מעמד שהגשתי למרן זצ"ל את ספרי שער הגן על גן המלך, נפרדתי ממנו בשמחה ובהתלהבות, וטפח בפניי בכמה סטירות הקורנות ומפיקות אושר ותפארה. ולאחר דקה כשהגעתי לפתח הדלת לצאת נזכרתי באיזה ענין דחוף שהיה לי לשואלו. ודברתי עם נהגו אברהם שלומי הי"ו שאם אוכל ליכנס שוב אצל מרן זצ"ל ונענה לבקשתי. וכשנכנסתי ראיתי את מרן זצ"ל שקוע בספר שער הגן, עמדתי כמה שניות ואמרתי רק לפני דקה הוא דיבר איתי, וכבר הוא שקוע בלימוד. ואכן כחמש דקות אני עומד לידו, וגם מנסה להסתובב סביבו והוא לא חל ולא מרגיש הייתי בהלם, כוח ריכוז כזה למעלה מן הטבע כאילו שהוא לא נמצא בעולם הזה. ואכן אחרי זמן ביקשתי מנהגו הנ"ל לעוררו ממשנתו, והוא דחפו קלות בידו. אז מרן הרים את עיניו וראה אותי, אמר לי תשב, ישבתי ואז אמר לי, אני נהנה ממך אתה כותב כמוני ובדרך שלנו, אני מבקש ממך שתלמד חושן משפט, ואני בעצמי ימנה אותך בפועל בבית הדין הרבני. תשמע לי.

תשומת לב אישית

באותה שנה כשבאתי לפני מרן זצ"ל דיבר עימי דברים העומדים ברומו של עולם ושרק התורה היא מגן בעדנו והיא ממשיכה את דרכנו אף על כל המשברים שעברתי. ואז הגיע תפלת מנחה. ובאותו זמן היו מתפללים בביתו. ונכנסתי לבית המדרש שם להתפלל. והדריך אותי שכל דבר צריך להיות בהדרגה, התווה לי דרך איך להצליח, היה לו ראייה לעומק, הבנה אבהית, מעורר ומרומם. ואז נכנס מרן זיע"א וישב בכסאו. והביט בי שישבתי בסוף החדר, וקרא לי תשב עמנו. וישבתי לידו ממש, ופתח את המגירה והוציא פיטום הקמזורת הכתובה על קלף כמו מגילת אסתר והניחה לפניי. והתרגשתי מאוד וראיתי איך הוא מעניק תשומת לב אישית ונהג בי בכבוד שאני לא ראוי לו.

אבא אוהב

בפטירת רעייתי היקרה המנוחה עליה השלום בתאונת דרכים מחרידה לבבות בערב ראש השנה תשס"א, אחרי יומיים כשאני בוכה ומבכה את האובדן. אמרו לי שמרן זצ"ל נמצא בקו הטלפון ורוצה לדבר איתי, ומרוב הצער לא יכולתי לדבר איתו. ואחרי כמה שעות שוב ביקשו ממני שמרן זצ"ל נמצא בקו הטלפון ורוצה לדבר איתי, ואז לא יכולתי לסרב ודיבר עימי ובכה עימי והשתתף בצערי, ודיבר איתי דברי ניחומים והרגעני קצת.

בתום תקופת השלושים, הודיעוני שמרן זצ"ל אמור להופיע ולהשתתף באזכרת השלושים במבריא, לא האמנתי שמרן יבואו במיוחד בשבילי. וכשהגיע במסוק מיוחד השתתפו יותר מאלף איש לכבודו ולתורתו של מרן זצ"ל. ואכן לאחר חודשיים נפגשתי עם מרן זצ"ל בביתו, ודברתי עמו על הספר "שער הגן", ואז אמר לי: אני לא הולך לכל הלוייה ואזכרה כי אם אעשה כן "אני יהיה עם הארץ". אבל בגלל שאני אוהב

אותך ואני נהנה ממך לכן במיוחד באתי אליך כדי שתמשיך ותפיץ מעיינותיך חוצה להגדיל תורה ולהאדירה". והחיבה היתירה שהרעיף עלינו היא שנסכה בנו עוז ותעצומות להמשיך ללמוד וללמד ולכתוב עוד ארבעה ספרים" שער הגן, ברית דוד, [עם הסכמותיו בכתב יד קדשו זיע"א] טל אורות, וש"ת רביד הזהב חלק שני.

שתי אצבעותיו של מרן כשני לוחות הברית!

בהיותי מכהן כרב ומורה צדק במרסיי צרפת, הגיע לביקור בשנת התשנ"ג, הגאון רבי מאיר מאוזן שליט"א, ויעץ לי לגרום את כל ספרי יביע אומר על ששת חלקיו, [בזמנו]. כדי שיהיה בקי בכל התחומים, ואמר לי, "ספרי יביע אומר זה כל התורה כולה, שם תמצא כל מבוקשך הם כוללים הכל, ומכילים הכל". ואכן בן עשיתי, וראיתי גדולות ונצורות והיתה לי סיעתא דשמיא גדולה. גם אמר לי כי ספר "יביע אומר" אותיות "ירום אבי"ע" (א'צילות ב'ריאה י'צירה ע'שיה), בכתוב בישעיה: הנה ישכיל עבדי (עובדיה) ירום, ונשא, וגבה, מאד. (ארבע לשונות כנגד ארבעה עולמות אבי"ע). גם "יביע אומר" אותיות "יאר עמי בו", או "יאירו בעם" שכל חלקי יביע אומר יאירו בעם ישראל לעד ולעולמי עולמים.

ואציין כשדיברתי במרסיי צרפת, לפני הגאון החסיד כמה"ר רבי בוגיד סעדון זצ"ל, בשבחו של מרן זצ"ל, ובספריו הקדושים. אמר לי רבנו זיע"א בהתפעלות מרובה: כמה כתבו שתי אצבעות אלו, הם בבחינת "שני לוחות הברית", שמהם יוצאת תורה לכל העולם, ומהם ישקו כל העדרים.

ועקיצתן עקיצת עקרב

בהיותי מכהן כרב ומורה צדק במרסיי צרפת, והנה בשבת אחר התפילה יצאנו מבית הכנסת והנה נגלה למול עינינו אדם שחזותו מראה כאדם חרדי, שהיה מהלך צולע בצורה מחרידה ביותר, ואז אמרתי השם ישלח לו רפואה שלימה. והיה איתי שם אחד מהשוחטים במרסיי, ואמר לי הלואי שישאר במצבו כך. תמהתי למה? אמר לי בא ואספר לך! זה הבחור היה בישיבה אחת באנגליה (לא אזכיר שם הישיבה) ובזמנו היה איזה תקרית שבה מרן זצ"ל הביע דעתו הרחבה דעת עליון, ולא מצאה חן בעיני הרבנים הליטאים, והיה שערוריה גדולה. ואז אותם תלמידים שהיו בישיבה היו מרגנים על מרן זצ"ל (עפר לפיהם), והגדיל לעשות אותו בחור הנ"ל, שלקח את ספרי מרן זצ"ל יביע אומר, ובעט בו ברגליו והפילם לארץ (השם ישמור). ואמר לי אותו שוחט שראה מחזה זה כמו עינוי, וצעק כלפי אותם תלמידים שזה חילול השם מאין כמוהו עד היכן הדברים מגיעים. ויצא ממקום עבודתו באותה עיר, והגיע למרסיי. ויהי כמשלוש חדשים עבר אותו בחור ליד הישיבה ונפגע בתאונת דרכים עם משאית שבאה ממולו. אותו בחור היה יותר משנה מרותק במיטה ללא תזוזה. ורק לאחר טיפולים רבים, הצליח כביכול לעמוד על רגליו וללכת צולע כמו שאתה רואה. ואותם רגליים שבעטו בספרי מרן זצ"ל, נפגעו אנושות. השם יחזירנו בתשובה שלימה.

ברכה מיוחדת כאב את בן ירצה

באותו יום שיצא לאור עולם הספר שו"ת רביד הזהב חלק שני, שמתי לדרך פעמי, אל משכנו של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, וזכיתי להכנס אל הקדש פנימה להיכלו של מלך מרן מלכא זצ"ל, וקבלני במאור פנים מיוחדת, ועודדני וסיפר לי את משלו של הגר"ח [בספר נפלאים מעשיך, מעשה פ"ו] ובירך אותי "ראיתי אור כי יהל, דברך נכונים וישרים למוצאי דעת, חשובים ויקרים מפז ומפנינים, מלא בקיאות מלא חכמה, וכל יקר ראתה עינו, אני נהנה ממך, יגדיל תורה ויאדיר כהנה וכהנה, חזק ואמץ. והיית רק למעלה, כלומר שיש לפניך עוד עליות רבות, ותעלה מעלה מעלה נשגבות לעלות בהם. זר ורביד, מוכתר על ראש דוד".

חמש מאות דפי גמרא בשנה

בביקורי אצל מרן זצ"ל בתשס"ד, נלוו עמי בני בכורי הרה"ג יש"א ברכה נר"ו ושוחחתי עמו אודות הלימוד בישיבה. ואז אמר שבצעירותו היה עם הרב ברוך בן חיים והרב ציון לוי זצ"ל והיו נוסעים בברכרה עם סוסים לביתו של הגאון רבי יהודה שאקו זצ"ל, והיו נבחנו אצלו. והרב היה מתלהב יותר מהתשובות של מרן זצ"ל, וכך כשהיו מקשים קושיות והרב גם היה מקשה קושיה, היו פונים לרבנו זיע"א והוא היה מתרצם בטוב טעם ודעת. והוסיף מרן זצ"ל שבאותו זמן היה תחרות כמה שיותר לבלוע מסכתות ואני בשנה אחת בזמנו למדתי 500 דפי גמרא. ולאחר זמן עלה ונתעלה מרן מלכא זצ"ל ובהיותו בן 24 שנים נתמנה לדיין בבית דינו של מורו ורבו הגאון רבי עזרא עמייה זצ"ל והגאון רבי יהודה שאקו הנ"ל.

משיח בן יוסף

שמענו פעם מהגאון המקובל, מוזה הרבים רבי בן ציון מוצפי שליט"א, ששמע מאביו גאון הקבלה והמכוונים, כמה"ר רבי סלמאן מוצפי זצ"ל וזיע"א, שמורנו ורבנו מרן מאור ישראל רבנו עובדיה יוסף זיע"א הוא ניצוץ המשיח ונשמת "משיח בן יוסף" עד כאן שמעתי.

וראיתי שזה רמוז בשמו של רבנו זיע"א "משיח בן יוסף" עולה בגימטריא "566". "רבנו עובדיה יוסף הלך" בגימטריא "566". והוא פלא.

שקידה למופת

במוצאי כיפור היה נוהג לבוא לביתו ולחכות עד זמן של רבנו תם. ובבית ההמולה גדולה מאוד בניו בנותיו, חתניו כלותיו, נכדיו ונניו, והרעש גדול לקראת ההכנות לסעודה ולקראת חג הסוכות. והפלא הגדול שבתוך הרעש וההמולה בבית, מרן נוטה לצידו באחת מפינות הבית ויושב ולומד כאילו רק הוא נמצא בבית. וכשהתקרבו לראות מה הוא לומד, ראינוהו שקוע ולומד דברי הרא"ש על מסכת פסחים. כנראה שהיה לו סדר מיוחד. כך שמעתי מידי"ן (חזנו של מרן), הגאון רבי שמעון חי אלוף שליט"א רב ומו"ץ בברוקלין ניו יורק, שהיה נוכח בביתו באותה שעה.

וי דחסרא ארעא דישראל גברא רבה

איתא במגילה (כד:), ריש לקיש ספדיה לההוא מרבנן דהוה שכיח בארץ ישראל, דהוי תני ומתני הלכתא בכ"ד שורתא (כ"ד שורות של תלמידים), וי דחסרא ארעא דישראל גברא רבה.

והביאור בזה, דהנה ישנם כמה סוגים בתלמידי חכמים: יש סוג של תלמיד חכם השוקד על דלתות התורה, אך אינו יוצא מארבע אמותיו, בבחינת (פסחים סח:), חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי. אולם יש סוג אחר, שאינו מסתפק במועט, אלא מקדיש כל זמנו ומרצו למען הכלל, ומכתת רגליו על דברי תורה, מעיר לעיר וממדינה למדינה, זוכה ומוכה את הרבים, שלום שלום לרחוק ולקרוב. כאשר מסתלק צדיק בזה, חסרוננו ניכר לא רק בעירו ובשער מקומו, מאחר שהגדיל לעשות לכל עיר ומדינה, שקיים ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, ושטח פעילותו פשט בכל הארץ. והנה ההוא מרבנן דהוה תני ומתני והעמיד תלמידים רבים מורי הוראות בישראל, שהיו דולים ומשקים מתורתו לכל העם, ומקרבים את ישראל לצור מחצבתם, חסרוננו היה ניכר בכל קצות הארץ. לפיכך אמר ריש לקיש, וי דחסרא "ארעא דישראל" גברא רבה, כי לא רק לאנשי עירו נחסר, אלא לכל אנשי ארץ ישראל, אשר ירגישו בחסרוננו, הקרובים והרחוקים. (חזון עובדיה אכלות ח"ג עמ' רנו).

סימן נ

הרב גדעון עטייה

מח"ס "גביע הכסף" על הש"ס

וספר "משפטי אמת" הלכות שכנים

גדול הדור - איננו!

דברי הספר וקינה במלאת השבעה של מורנו ורבינו ועמדת ראשנו רבו של כל בני הגולה, הראשון לציון, ונשיא מועצת חכמי בתורה, סיני ועוקר הרים, מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל לחיי העולם הבא תהי נשמתו צרורה בצרור החיים בגן עדן העליון עם שאר צדיקים וחסידים בני עליה. וכדאיתא במסכת סנהדרין (דף פא:) שלחו מתם: איזהו בן העולם הבא? ענוון ושפל ברך, שייף עייל שייף ונפיק, וגרים באורייתא תדירא, ולא מחזיק מיכותא לנפשיה.

קינה

קול ברמה נשמע \ נהי בכי תמרורים \ כי נפקד מאיתנו איש הרמתיים \ אדם הגדול בענקים \ חכו ממתקים וכולו מחמדים \ זך וישר פעולו \ שט בים התלמוד והלכה \ גאון בתורה וארי שבחבורה \ תפילותיו זכות ותמימות כמונה מרגליות \ מדקדק במצוות קלה כבחמורה \ צדיק הוא בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו \ אשכול הכופר איש שהכל בו \ במקרא במשנה בש"ס ובפוסקים באגדה ובמוסר \ בזהר הקדוש ובחכמת הח"ן \ לא ימיש מתוך האוהל \ אהללה של תורה כחשיכה כאורה.

אוי כי ירד אש מן השמים \ על הבת ירושלים \ ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה \ על הילקח ארון האלוקים \ את אחד מיחידי הסגולה \ עמדת זהב וגדולה \ שכינה צועקת במרה \ איך נפלת משמים \ מזוקק שבעתים \ שהיית לנו לעינים \ מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלים.

קול ענות \ קול גבורה \ ווי דחסרא ארעא גברא רבה ויקירא \ פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה \ שלם הוא ושלימה משנתו \ שלם הוא בכל מידות טובות שמנו חכמים \ היה אהוב וחביב על כולם \ מתלמידיו של אהרן הכהן \ אהב שלום ורודף שלום \ משכין שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו \ היה רודף צדקה וחסד \ ומשמח לב נדכאים ואלמנות ויתומים.

קול צעקה ווי ווי אקרא \ וכל עין דמוע תדמע \ וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' \ לנפש היפה \ מנופה ב"ג נפה \ סולת נקייה \ מחמד עינינו \ רחק מאיתנו והנה איננו \ קראו רבו לבית משכבו \ להתעדר בך עדנו ולהנות מזיו שכינתו \ יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן.

קול נהי נשמע מציון \ לבי חמרמר עזבני כוחי \ מלאכי שלום יבכיון מר \ שאגתי מנהמת לבי ואנחתי \ היתה לי דמעת לי לחם יומם ולילה \ אוי לעינים שכך ראות \ כי גדול כים שברנו \ הצדיק הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות \ על אלה חשכו עינינו \ כל עצמותינו יאחזמו פחד ורעדה \ ביודענו את גודל האבידה \ על הר ציון ששם \ על הר סיני של ציון ששם \ על תורתו וחכמתו שקיבל מהר סיני \ שהיה מלא תורה וחכמה בכל מקצועות התורה \ וחיבוריו הרבים שהשאיר לנו הן עידי עתידות ותורתו וחכמתו שקדנותו וחריצותו \ ועתה החר הזה שמם מאור התורה \ וכבר אמרו רז"ל (תדבא"ז, מז) חכם שמת - אין לנו חליפתו ואין לנו תמורתו.

קול לו \ קול אליו \ הבנים והבנות מטפחים ומעוננים \ מספר מר כתנים \ והמה בוכים \ במר נפשם צועקים אבא אבא \ רכב ישראל ופרשיו \ דגול מרבבה איש שהכל בו \ רוח אלוקים מפעמת בקרבנו \ על מי נמשחנו \ ונפלה עמרת ראשנו \ שבת משוש ליבנו נהפך להבל מחולנו.

קול נכרך ונכדותיך וכל צאצאיך צועקים במרה \ איה הסבא קדישא היקר והנעלה \ איה מאור פניך המאירים והמזהירים \ לקבל כל אחד ואחד בספר פנים יפות \ ולהדריכם בדרך התורה והיראה הקדושה \ גדל בשם מוב ונפטר מן העולם בשם מוב.

קול רבבות קהל חסידך \ בוכים ואומרים מי יורה לנו דיעה \ מי יורה לנו חכמה \ מי יורה לנו הלכה \ מי יורה לנו עיצה \ מי יעמוד בתפילה עלינו \ מי יבטל גזירות קשות ורעות \ מי ימלא לנו את החלל החסר \ אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש \ נפלה עמרת ראשנו אוי לנו כי חטאנו.

עשיית חשבון נפש

אמרו רז"ל (ב"ב דף צא.) אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. נמצינו למדים, שכל גדולי אומות העולם שהיו בזמן אברהם אבינו, שהיו נהנים ממנו עיצה ותושיה, תכף ומיד שמת באותו יום עצמו כבר הרגישו כולם בחסרונו, וחששו פן יקרה להם אסון, אם לא ישימו לב לסילוקו, ולא יעוררו את העם לתשובה, ולכן יחד כולם נתאספו ובאו וענו פה אחד ואמרו: אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה.

אם כן זאת השעה שיש סייעתא דשמיא גדולה להתעלות ולעשות חשבון - נפש, מי ימלא לנו את החלל הריק. הבה נתחזק נא, ונראה כיצד היתה דמותו של רבינו מרן אביר הרועים, כדי ללמוד ממנו דרכיו ללכת בדרכי ישרים, כמאמר הכתוב (משלי ד יח) "ואורח צדיקים כאור נוגה, הולך ואור עד נכון היום".

ההבדל בין נח לאברהם

הבה נתבונן על זמן פטירת מרן זצוק"ל, שהיתה לאחר שקראנו פרשת נח, ולפני קריאת פרשת לך לך. בתחילת הפרשה נאמר (בראשית י ט) "את האלוקים התהלך נח", אנו למדים שנח חיפש ושאף לעשות את רצון ה' יתברך, ולכן התורה משבחת אותו "איש צדיק תמים היה בדורותיו". וזה תמוה, שמיד לאחר המבול נאמר (שם ט כ) "ויחל נח איש האדמה ויטע כרם". תואר "איש האדמה" - זה כביכול תואר שיש בו מיעוט ערך ביחס לתוארים שנשתבח בהם בתחילת הפרשה. לעומת זאת בפרשת לך לך המדברת באברהם, לא מצינו שהוא מתואר בשבחים כמו נח, ובכל זאת הוא הולך ומתעצם עד שזכה שכל עם ישראל יצא ממנו. וצריך להבין מה ההבדל בין נח לאברהם אבינו, הרי בודאי שניהם היתה להם אותה שאיפה לעשות רצון השם יתברך, מדוע אברהם היה הולך ומתעלה בצדקו, ואילו נח מאבד את מעלתו עד שמכונה בתואר "איש האדמה".

ונראה לפרש על פי מה שנאמר (מלאכים א א ב) "וחזקת והיית לאיש". ומהו "איש" - זה שנאמר עליו (תהילים א א,ב) "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חמאים לא עמד, ובמושב לצים לא ישב, כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה וילילה", על מנת להגיע לדרגת תואר "איש", יש לעמוד ולהתייגע ללא מנוחה, ולחפש כל הזמן חיזוקים בעבודת ה', היכן יש לתקן ולשפר כדי להגיע לשלימות.

והנה בעבודת ה' קיימות שתי דרכים: א. ללמוד וללמד תורה מתוך מנוחה ושלווה. ב. ללמוד וללמד תורה מתוך עמל ויגיעה. נח בחר לו את הדרך הראשונה, שרצה לעשות הכל בבחינת מה שנאמר (תהילים כג ב) "על מי מנוחות ינהלני", שבנה את התיבה במשך מאה ועשרים שנה ולא נודרו בעשייתה. ואף שמו מורה על מהותו - נח, מלשון מנוחה, לעומת זאת אברהם אבינו בחר לו את הדרך השנייה, וכמו שנאמר (בראשית יב א) "לך לך מארצך", שהיה נתון כל הזמן בהליכה מתמדת והיה חוצה את הארץ לאורכה ולרוחבה על מנת להפיץ את אור ה' בעולם. וזהו ההבדל העיקרי הנעוץ בין אברהם אבינו לנח, אברהם אבינו שבחר לו ללמוד וללמד תורה מתוך עמל ויגיעה זכה לעלות ולהתעלות לפסגות רמות ונישאות, לעומת זאת נח שבחר לו ללמוד וללמד מתוך מנוחה ושלווה, לכך ירד ממעלתו עד שהתורה מכנהו בתואר "איש האדמה".

כמו כן אצל שמואל הנביא רואים שכל ימיו כיתת רגליו מעיר לעיר על מנת להפיץ את התורה הקדושה, ולכן נחשב בכתובים לצדיק. אך בניו שהנהיגו את העם אחריו כבר אינה מכנה אותם בתואר "צדיקים", מכיון שלא הלכו בדרך אביהם, התעצלו לצאת מעיר לעיר ובחרו לשבת במקום אחד, ובישיבה זו העניקו תחושה לעם "הרוצה את הרב יבוא אליו". ומכאן לומדים שהרוצה ללמוד וללמד תורה מתוך מנוחה ושלווה, אין מכך כל כך קורת רוח בשמים, משום שרצונו של ה' יתברך, שהאדם יהיה עמל ויגע כל ימיו, ורק באופן זה ניתן להגיע לשלמות האמיתית. וכמו שמצינו אצל יעקב אבינו המסמל סמל התורה, וכמו שנאמר (בראשית כה כז) "ויעקב איש תם יושב אהלים", "תם" אותיות "מת", שהמית עצמו באהלה של תורה. התורה היתה בראש מעייניו, ולכן כשביקש יעקב לישוב בשלווה קפץ עליו רוגזו של יוסף, למרות שרק ביקש ולא ישב בשלווה בפועל, תבעו אותו בשמים להוסיף בעמלה של תורה ללא הפסק. וזה רמזו בפסוק (בראשית לו ב) "אלה תולדות יעקב יוסף" - שלעולם אין ליהודי להסתפק במה שכבר הספיק ולהיעצר במקום אחד, כי אם עליו לשאוף ולעלות מעלה מעלה בסולם היהדות ולהיות בבחינת מוסיף והולך. וזה שנאמר "אלה תולדות יעקב" - אלה צריכים להיות מעשיו הטובים [תולדותיהם של צדיקים - מעשים טובים] של כל יעקב, "יוסף" - להשיג יותר ויותר בבחינת מוסיף והולך, בעבודת ה'.

וכדרך זו כתבו המפרשים על הפסוק (שם מז כח) "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף", דידוע כי השם "יהודה" - מרמז לכל עם ישראל, שכן כולנו נקראים על שמו של יהודה, וכמו שאומר הכתוב (שם מט ח) "יהודה אתה יודוך אחיך", דהיינו "יהודה" - הוא בלשון יהודי. (עיין בפירוש דעת זקנים). ובא הכתוב לרמז, שכל יהודי באשר הוא שם צריך לדעת, כי עליו להיות בבחינת הולך ומוסיף בלימוד התורה וקיום מצוותיה ועשיית מעשים טובים כדרכי אבותינו הקדושים והטהורים, וזהו "שלח לפניו אל יוסף" - להיות מוסיף והולך לעבודת ה', כזו היתה דרכו של מרן זיע"א, שהיה נתון בהליכה מתמדת, והיה חוצה את כל הארץ לאורכה ולרוחבה על מנת להפיץ תורת ה' בעולם, וזה רמזו גם בשמו "עובדיה" - עובד י-ה, שהיה עובד ה', "יוסף" - בבחינת מוסיף והולך בעבודת ה'.

בוהו של לימוד תורה לשמה

ידועה שאלת הגמ' בפסחים (דף נ). פסוק אחד אומר: "כי גדול עד שמים חסדך", ופסוק אחר אומר: "כי גדול מעל שמים חסדך". ומתוצאת הגמ', כאן בעושיין לשמה כאן בעושיין שלא לשמה, דהיינו אם לומדים תורה לשמה, זכותם גדולה מאוד עד למעלה מן השמים. ואילו לומדים תורה שלא לשמה, זכותם דוקא עד השמים ולא יותר מזה.

שואל מרן הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל ראש ישיבת "פורת יוסף", צריך להבין מה זה משנה לנו אם גדול שכרו רק עד השמים, או גדול שכרו אפילו מעל השמים, האם לא מספיק לאדם שיקבל שכר רק עד השמים, ומה היתרון יש ללומדים תורה לשמה לקבל שכרם עד למעלה מן השמים? ותירץ: בשלומדים תורה שלא לשמה, אז תפילתו תהיה מקובלת רק בדרך הטבע ולא יותר מזה, וזהו "כי גדול עד שמים חסדך", דהיינו עד דרך הטבע ותו לא. מה שאין כן בלומדים תורה לשמה, יהא כוחו גדול "מעל שמים חסדך", דהיינו שכרו מעל הטבע, כדוגמת רבי חנינא בן דוסא שהניחה בתו בטעות חומץ במקום שמן להדלקת נרות שבת, ואמר לה אביה: שאין לה מה להצטער על כך, שמי שאמר לשמן שידלוק יאמר לחומץ וידלוק, שזה ודאי דבר למעלה מן הטבע. וכן ביתר הדברים, יש בכח הלומד תורה לשמה לפעול בבקשתו בדברים שהם למעלה מן הטבע. וההפרש ביניהם הוא עצום, כי למעלה מן הטבע הוא לא מוגבל, והכל יכול לבקש ולעשות, וזה מראה על מעלתו העצומה שהוא בבחינת "מושל צדיק ביראת אלוקים" - דהיינו שהצדיק מתפלל על הכל ובכוחו לבטל גזירות, מה שאין כן בלומד תורה שלא לשמה, שאינו מסוגל לפעול אלא רק בדרך הטבע ולא יותר מזה.

ובדרך זו פירש האדמו"ר בנש"ק רבינו ישראל אבוחצירא זיע"א, את המשנה במסכת ברכות (דף מד.) דתנן: "השותה מים לצמאון מברך שהכל נהיה בדברו". דהיינו "השותה מים" - אין מים אלא תורה, כמו שדורשים על הפסוק: "הוי כל צמא לכו למים" - אין מים אלא תורה, כי התורה נמשלה למים. "לצמאון" - היינו לומד תורה בשקיקה מתוך צימאון, וכמאמר רז"ל באבות (פ"א, ד) "והוי שותה בצמא את דבריהם", כלומר מדברים על לימוד תורה בלשון שתיה בצמא.

ולפי זה מבאר רבנו זיע"א את דברי רז"ל "השותה מים לצמאון" - היינו שלומד תורה מתוך השתוקקות כאילו הוא צמא ומבקש להרוות את צמאונו. ואם הוא מתמיד בכך, כמו שאי אפשר לעמוד הרבה זמן בלא מים, אזי מתקיים בו: "מברך שהכל נהיה בדברו", היינו כשהוא מברך את דורשי ברכתו "שהכל" - כל מה שמברך או מבקש "נהיה בדברו" - נהיה על ידי דברו, שהקב"ה מקיים את דבריו וברכתו מתקיימת, בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

כזה היה רבינו מרן זצוק"ל, אשר דבקו ועמלו בתורה לשמה, היו סמל ודוגמא שזכה להגיע למעלות קדושות וטהורות, וכפי שפירשו המפרשים את הפסוק: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" - דהיינו אם אינו מחלל דיבורו בדברים בטלים וכדומה, אלא כל עסקיו בלימוד התורה, עליו נאמר: "ככל היוצא מפיו יעשה" - בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

וכך ברכותיו ותפילותיו נתפרסמו ברחבי העולם כמחולל ישועות, והביא תשועה ומרפא לחולים רבים שאיבדו תקוה, ביתו היה אבן שואבת ותל - תלפיות, שכל פיות פונים אליו לבקש ממנו את הישועה הזקוקה להם, אלפים ורבבות צבאו על פתחו, נכנסים כשהם שחוחים ועצובים, ויוצאים כשהם עלוים ומאושרים.

הגידול שנעלם

נספר עובדא אחת מיני רבבות אשר אני מכיר מקרוב את בעל המעשה קרוב משפחתי, אשר הינו מאגשי הרוח מיקירי ירושלים רבי ר, ע, שליט"א. לפני שנים מספר חש הרב הנ"ל מיחושים בראשו, ולאחר בדיקות אמרו הרופאים: כי יש גידול רציני באוזניו ועליהם לנתחו בדחופות. בני המשפחה פנו להרה"ג ש. גרניימן ושאלו בעצתו. ר"ש גרניימן אשר ידו רב לו בעניינים אלו, יעץ לבני המשפחה להמים את החולה לחו"ל, שם הוא ינותח על ידי טובי הרופאים אשר הינם עתירי נסיון במקרים אלו, מיד החלו ההכנות לקראת הנסיעה, וחתנו של החולה התנדב לשום עמו לחו"ל.

תוך כדי ההכנות, נשמעו הדברים למרן זצוק"ל, והוא ביקש לבקר את החולה. נכנס מרן לחדרו, הניח את ידיו הקדושות על ראשו וברכו. למחרת, הוכנס החולה לבדיקות חוזרות לפני המיסה, והנה להפתעתם של הרופאים הגידול נעלם כלא היה, ונתקדש שם שמים בעיני הרופאים.

ונסיים בפסוק שבו פתחתו "אלה תולדות נח נח איש צדיק", ופירש רש"י שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. וכתב בספר חרדים (פרק סו אות יא): שכאשר אדם מתאמץ שיהיו מעשיו טובים, ומזדרז למצוא חן בעיני ה' יתברך במעשיו, על ידי זה יעזרהו ה' יתברך להוציא נסיעות טובות כמוהו, שגם הם יהיו צדיקים ויראי ה'. כזה היה מרן זיע"א, מיום שעמד על דעתו השתדל והזדרז במעשיו הטובים למצוא חן בעיני ה' יתברך, וכל ימיו עלי אדמות היו שרשרת של תורה ומצוות ומעשים טובים, וזכה שנתקיים בו הפסוק: "וכל בניך למודי ה'", כל זרעו זרע ברך ה' בנים ובני בנים תלמידי חכמים מופלגים. הבה נתחזק ונלמד מדרכיו להעריך את הזמן.

יהי רצון שיעמוד בתפילה על בניו ובנותיו וכל צאצאיו וקרוביו, שהקב"ה יתן להם כח ובריאות לעמוד בצער הגדול הזה, ולא יוסיפו לדאבה עוד. ויעמוד בתפילה על כל חסידיו שומעי לקחו אשר היה להם כאב, שהקב"ה יתן להם את הכח לסבול, וימשיך להתפלל עליהם מלמעלה, בבחינת גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן, שכל אחד יתמלאו משאלות לבו לטובה, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, והיה המחנה הנשאר לפליטה, ונזכה בקרוב לראותו בתחיית המתים, ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

שר וגדול נפל היום בישראל

דוד המלך בקינתו על אבנר בן נר, שר צבא ישראל, אמר: הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל (שמואל ב ג, לח). ויש להבין את פשר ההדגשה "היום הזה", בהקדים מאמר חז"ל (בבא בתרא צא.), באותו היום שנפטר אברהם אבינו ע"ה, עמדו כל גדולי הדור בשורה ואמרו, אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. ולכאורה הדברים כפולים שלא לצורך. ברם, כתבו המפרשים, כי הנה פעמים רבות כשנסתלק אדם חשוב, אין הדור מרגיש תיכף ומיד בהעדרו, כי יש מי שימלא את מקומו. אמנם בהמשך הזמן, כשתזדמן בעיה מסוכנת שלא ניתנת לפתרון מהיר, מרגישים בחסרון אותו האיש שהכל יודעים כי בחכמתו וכינתו היה פותר בעיות כאלה על נקלה, ואז נאנחים ומפטירים בצער, "אלמלי פלוני היה קיים עמנו עומד היום, היה פותר בעיה כזאת בטוב טעם ודעת".

אולם אם האיש הזה שנסתלק היה מופלג מאד בחכמה, ומשכמו ומעלה גבוה מכל העם, מיד עם סילוקו הכל מרגישים בהעדרו, כספינה הנמצאת בלב ים, ויש רוח סערה גדולה בים, והאוניה חשבה להשבר, ולפתע צנח הקברניט ונפטר. מיד מרגישים המלחים בחסרונו של רב החובל, וזעקו יזעקו בקול גדול, כי אין מציל ואין חונן, להובילם לחוף הנמצאת בלב ים, ויש רוח סערה גדולה בים, והאוניה שנפטר, הרגישו מיד בהעדרו וחסרונו לרוב גדולתו וצדקתו, ולכן אמרו, "אוי לו לעולם שאבד מנהיגו", ושמא תאמר מה כל החרדה הזאת, הרי דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, וזרח השמש ובא השמש, לכן סיימו, "אוי לספינה שאבד קברניטה", לפי שאין מי שיגן יותר על הדור בעת צרה ומצוקה, ולהנחותם על מי מנוחות בדרכי התורה והחכמה.

וזוהו שאמר דוד המלך, הלא תדעו כי שר וגדול נפל "היום הזה" בישראל, כבר ביום הזה אנו יודעים שאבד לנו שר וגדול, כי אין מי שיוכל למלאת מקומו של אבנר בתורה ובחכמה בעוז ותושיה.

(מתוך כתי"ק של מרן רבינו הגדול זיע"א, מתוך הספר שנשא באשככתייה דהגרא"י אונטרמן ז"ל, בה שכתב תשל"ו. ובאשככתייה דהג"ר יעקב בצלאל זילטי זצ"ל, א דר"ח כסלו תשמ"ג)

סימן נא

הרב יוסף שוואט

ראש ישיבת "ישועת ציון"

ירושלים

קשה סילוקן של צדיקים

ידעתי גם ידעתי שאיני כדאי להספיד האדם הגדול בענקים, ורק לפי הוראת גדולי ישראל להספיד בכל אתר ואתר, וגם מתוך הכרת הטוב האישית שלי למרן זצ"ל, אצטרף דברי הספד שנשאתי על מרן מאור ישראל רשכבה"ג מורנו ורבנו עמרת ראשנו רבי עובדיה יוסף זצוק"ל בישיבתנו הקדושה "ישועת ציון" שנקראה בן ע"ש מו"ז הגה"צ רבי ישועה פרג'י פיטוסי ידי"ן של מרן זצוק"ל (נמספת בשעת הכתיבה).

"ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' (ויקרא ט, ו). גרסינן במדרש רבה פרשת מקץ, בד דמך ר' סימון בר זביר על ר' אילעא ופתח עלוהי והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה וכו' (פיוט נח). ד' דברים הן הן תשמישו של עולם, וכולם אם אבדו יש להם חילופין. ואלו הם, יש לכסף מוצא, ומקום לזהב יוקו, ברזל מעפר יקח, ואבן יצוק נחושה. אבל ת"ח שמת אין אנו מוצאים תמורתו.

יתחמם האדם ותרבנה הדמעות על עמרת תפארת ישראל מו"ר ועמ"ר זצוק"ל שנחטף ממנו כהרף עין והלך למנוחות שאננות והשאיר לכל ישראל האנחות, אי חסיד אי עניו שהיה מנהיג ומורה לכל עם ישראל כולו. עלינו להזכיר מקצת שבחיו ומידותיו וכו', כי אפילו את הגלויים לנו לא נוכל למנות וכ"ש הנסתרים.

מרבין תורה שדורות לא היה כשיעור הזה. בעל צדקה בסתר, כמו ששמענו דברים נוראים אחר סילוקן ביום המר והנמהר ג' במרחשון התשע"ד. וי להאי שופרא וכו'. קשה עלינו ועל כל ישראל פרידתו. וגם על הקב"ה ית"ש קשה, כמו שאמרו במדרש רבה (פ"א פ"א פ"א), "קשה סילוקן של צדיקים לפני הקב"ה יותר ממאה קללות חסר שנים שבמשנה תורה, ומחרבן בית המקדש דאילו בקללות כתיב וכו'. ברם יש לדקדק בזה המאמר א. אם דבר זה קשה לבורא עולם, למה לקח אותו? ב. רואים במאמר זה סתירה לכאורה לגמ' מועד קטן (כ"ה: ונציא הגמ' לקמן) שאמרו שם "רוכב ערבות שש ושמה בבוא אליו נפש נקי וצדיק?"

וליישב בדקדוקים אלו ראיתי להביא את אשר כתב מו"ז רבי ישועה פיטוסי זצ"ל ראב"ד צפת, בספר שו"ת שערי ישועה סימן ע. (שהוציא לאור מכ"י הרב משה שוואט בן אחי הרה"ג ר' יוסף שוואט חצר ציה"ד מכסיקו ק"ק "מונטי סיטי"). בהספד שנשא מו"ז על רבי משה הכהן זצ"ל. וזה לשונו שם:

ליישוב הדקדוק הראשון הוא בהקדם מה שאמרו פרשת ויקהל (פרשה לו) על מה שאמרה תורה משכן משכן. אמר משה רבונו של עולם בזמן שאין להם משכן ולא מקדש מה תהא עליהם? אמר לו קוטף אני צדיק אחד מבניהם ומתמשכן עליהם. וא"כ מה שלוקח הקב"ה וכו' הוא בעוון הדור, והוא הקרבן לכפר על הדור, וא"כ כמה יאות לן למבכי ולמספד שאנחנו גרמא בגזיקין, ועלינו להתחמם ולהוריד דמעות כי הקרבן צריך לו האש והסכין וכו'. וכמו כן מצאנו חוץ מהמדרש הנ"ל, גם הרבה מקומות שהם מורים שלקחת הצדיק מן העולם, ובפרט גדול הדור, שהוא בעוון הדור.

ונזכיר המעשה שישנו שם בגמ' מו"ק (כ"ה:): "כי נח נפשיהו דרבה בר רב הונא ורב המנונא אסקניהו להתם כי ממו אגישרא קמו גמלי, אמר האי מייעא מאי האי? אמרו ליה רבנן דקא עבידי יקרא אהרדי, מר אמר ליעול מר ברישא, ומר אמר ליעול מר ברישא, אמר האי מייעא דינא הוא דרבה בר הונא ליעול ברישא, חלף גמליה דרבה בר רב הונא נתיר ככיה ושיניה דההוא מייעא, פתח עליה ההוא ינוקא גזע

ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות (עיין גרש"י ד"ה ספר מלחמות), קאת וקיפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער. קצף על עולמו וחמד ממנו נפשות, ושמה בהם ככלה חדשה, רוכב ערבות שש ושמה בבוא אליו נפש נקי וצדיק. ע"כ.

ולישוב הדקדוק השני שישנה סתירה בין המאמר הנ"ל לבין הגמ' הנ"ל. יש לבאר שהגמ' מדברת שבעולם העליון הקב"ה שש ושמה וכו', אבל בעולם הזה שנחסר ממנו הצדיק הזה ותורתו וכו', וזה שאמר ר' אילעא להכל יש חליפין, אבל ת"ח שמת אין לנו תמורתו.

וא"ת מדוע אין תמורתו והלא לא אלמן ישראל יש לנו הרבה רבנים וכו'. וגם הלא אמרו חז"ל (קידושין ע"ג:) על הפסוק (קהל פ"ה) "ובא השמש - וזרח השמש", לא שקעה שמשו של עלי עד שזרחה שמשו של שמואל וכו', וא"כ מהו אין לנו תמורתו? זה אינו. אלא ידוע שכל הנשמות העתידיות לבוא לעולם היו נוכחות במעמד הר סיני. וכל נשמה ונשמה קבלה ולקחה מהחידושים. וזה אין לנו תמורתו. וכל שכן נשמתו המהורה והזכה של מו"ר ועט"ר וצוק"ל. וזה שפתחתי בפסוק, "ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה".

ואספר כאן מעשה רב מברית המילה של בני שמעון חי הי"ו ביום תענית אסתר התשע"א וזכינו שמו"ר ועט"ר היה הסנדק, ולאחר הברית כשבא לברך ברכת "אשר קידש ידיד", ביקש שאקרא לאשתי תחי' כדי שתוכל לשתות מהיין, ואח"כ שוב אמר שלא צריך שהיולדת תשתה אלא הוא יברך, ואני אכוון לצאת ואני אשתה. וכן עשינו.

ונלע"ד שלימדנו רבינו כמה הלכות. כי כל מעשיו תורה הם, וללמוד אנו צריכים. בתחילה שקרא ליולדת סבר שעדיף שהיא תשתה כי היא פטורה אליבא דכו"ע ביום השמיני ללידתה. ואח"כ שוב אמר לא צריך, ואני אבי הבן אשתה. רצה ללמדנו שבתענית אסתר אבי הבן לא רשאי להחמיר על עצמו. וכמו שפסק רבנו בחזו"ע פורים (עמ' מג). וגם למדנו ששומע כעונה בברכת המצוות. וגם שיכול המברך ברכת הנהנין שעל כל מצוה לברך ואחר ישתה כמו שפסק רבנו בחזו"ע שבת ב' (עמ' א סעיף א). וז"ל, "והמקדש בבית הכנסת לא ימנע מן היין של כוס הקידוש אלא ממעימו לקמן שהגיע לחינוך". ע"כ. (וע"ש צעמ' ז' ד"ה וכתב מנחם ומרדכי). ומה שרבנו עצמו לא שתה מן היין שהרי הוא היה הסנדק וגם לו מותר. נלע"ד שרצה ללמדנו שיכול המברך לברך ואחר ימנע כנ"ל. או דכיון שמדובר באדם גדול שכמעט כל יום יושב סנדק, אם ישתה בכל ברית יוצא שלא יתענה אף פעם. ולימדנו שבכה"ג רשאי להחמיר. או שרבנו החמיר על עצמו וחשש לשולחן גבוה ולתפארת אדם שהביא שם בחזו"ע פורים הנ"ל בהערה יז.

וזכרנו כשפתחנו את הישיבה בשנת תש"ס באיזו חמימות קיבלני אצלו, והעריף עלי אהבה מלבו החם והטהור. וסיפר לי מעט על מו"ז - הרב ישועה פיטוסי זצ"ל, ועל גדולתו בתורה וענוותו. וכך אמר: "הסבא שלך הוא גאון וצדיק, היה ראוי להיות הרב הראשי, רק לא זכינו. היה עניו מאוד בדרך חכמי טונים ולכן לא רצה". וגם מו"ז אהב והעריך מאוד את רבנו זצ"ל וכשקיבל מרבנו את שו"ת יביע אומר ח"א לא יכל להיפרד ממנו עד שסיים את כולו, ואמר שמרגיש כמו יו"ט. ורואים זאת בברכה שהקדיש מו"ז לרבנו ונדפסה ביבי"א ח"ב "הגני מאשר כי קבלתי ספרו הקדוש יבי"א" וכו', ע"ש.

ועוד אומר, שרבינו היה בחינת צדיק גזור והקב"ה מקיים. וכך היה מעשה לפני עשרים וארבע שנים, באתי לפני רבנו עם ילדה חולה שהרופאים לא נתנו לה סיכוי, והעזתי לבקש שרבנו יגזור עליה חיים, ומרן זצ"ל בענותנותו הרבה עם דמעות בעיניו פסק, היא תחיה. וב"ה, תפילתו הזכה התקבלה במרומים. והילדה זכתה אף לקבל ברכה ממרן בליל חופתה. ויהי לנש.

יהי רצון שלא נוסף לדאבה עוד. ושרבנו הקדוש יפעל בשמים יחד עם כל הצדיקים לפני הקב"ה עבור כלל ישראל, ועבור כל מה שעמל בכל ימי חייו - חיזוק התורה. ויבטל את גזירת הגיוס של בני הישיבות. וכן לכל הדברים שכאבו לו. בבחינת גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. זיע"א. ת.ג.צ.ב.ה.

סימן נב

הרב יצחק לוי

ראש כולל "מעלות התורה"

אלמלא רבינו - נשתכחה תורה מישראל!

רבות דוֹפְרָ, ועוד יסופר, על פעולת צדיק לחיים, גאון הגאונים ורב רבנן (כלשון הגר"ש וואזנר שליט"א) בהסכמתו לספר עין המשפט חו"מ סי' נז, והגר"ר מנשה קליין זצ"ל צו"ת משנה הלכות ח"ג ר"ס סח, יחיד בדורו ובדורות הקודמים לו (כלשון הגר"ש משאש זצ"ל צראש שו"ת יצי"א ח"י), מרן גאון עוזנו, נשיא חכמי ישראל (כלשון הגרש"מ עמאר שליט"א צו"ת שמע שלמה צ"ד), מרא דאתרא של כל ארץ ישראל (כדברי שו"ת א"ז נדנרו ח"ו סי' סח. שו"ת שמש ומגן ח"ג חלו"ת סי' ז. ושו"ת שערי ציון צו"ת ח"א סי' יג אות ג), ראש ממשלת התורה (כלשון הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל מלפני כששים שנה, כפי שהעיד הגר"צ שמואל שליט"א צ"ס זקני הדור הקודם), אשר היו עיניו כיונים על אפיקי הש"ס והפוסקים (כלשון הגר"י ולדינצרג זצ"ל צו"ת צ"ץ אליעזר ח"א ר"ס טו), רבן של כל בני הגולה, גדול פוסקי הדור האחרון, אשר בדבריו היה מכריע את כולם (כלשון הגר"ר מכלוף אצותאירא צו"ת יפה שעה חלו"ת סי' יא) רבינו הגדול רבי עובדיה יוסף זיע"א, על התמדתו ושקידתו הנפלאה בתורה שלא היה כמוה בדורות האחרונים, על בקיאותו המבהילה בכל התורה כולה עד הפסיק האחרון (כלשון הגר"ר שמחה זיכל צו"ת זיכרת מועצת גדולי המורה), ועל עיונו המבעית, על כח פסיקתו ההלכתית אשר לא היה לה אח ורע, על זיכוי הרבים העצום שלא היה דוגמתו – בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ובהקמת ישיבות ותלמודי תורה ועוד ועוד, על מדותיו התרומיות והעדינות, על רגישותו הנפלאה לכל אחד מישראל. ועוד ועוד מעלות טובות לאין מספר.

ובאשר באים לתאר קצת ממעלותיו, נדמה שמובה לנו השתיקה, שמא נגרע ונחסר ח"ו. אלא שלא עלינו המלאכה לגמור, ולא אנו בני חורין ליבטל ממנה. וכמ"ש בגמ' (שבת קסז:), אמר רב יהודה אמר רב, כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו. ואמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים. ע"כ. ומכלל הן אתה שומע לאו, מעלתו של מי שאינו מתעצל בהספדו של חכם, ששכרו גדול, וכמו שאמרו במדרש (קהלמ רצה ז, כו) על הספדו של רבינו הקדוש, שיצתה בת קול ואמרה, כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי מזומן לחיי העולם הבא. וכן נפסק בשלחן ערוך יו"ד (סימן שדמ ס"א) מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומזכירים מדות טובות שבו, ומוסיפים בהם קצת, רק שלא יפליגו. וחכם וחסיד, מזכירים להם חכמתם וחסידותם. עכ"ל.

ובאשר אנו עוסקים בכבודו של מרן זיע"א, אין לנו לחוש שמא נפליג, רק שמא נקצר. ולכן אני מגלה דעתי בראש דברי, שאיני בא לכתוב על כל מעלותיו של מרן זיע"א, כי יכלה הזמן והמה לא יכלו, רק שנים שלשה גרגרים, כמסת הפנאי. ועל כגון דא שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים. ונביא גם מדבריו ומפסקיו למען יהיו שפתותיו דובבות בקבר. וכמו שאמרו בגמ' (יבמות נז סע"ג): אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. אמר ר' יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון גזירא, מאי קראה, וחכך כיון המוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים, ככומר של ענבים, מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעוה"ז, שפתותיהם דובבות בקבר. ע"כ.

מנהיג של דור

בידוע, מרן משחרר נעוריו כבר הרביין תורה ברבים, ולא חת מפני כל להשמיע ברמה את דעת התורה, וכפי שכתב בספרו שו"ת יחזה דעת ח"ד (סי' נה נהערה): הנה אזכרה ימים מקדם בימי חרפי לפני יותר מארבעים שנה, כאשר בישרתי צדק בקהל רב, בעצת רבותי, אשר הרשו לי להורות ברבים, הוריתי להלכה ולמעשה שצריך להפריש חלה בברכה משיעור תק"כ דרהם קמח, כדברי הרמב"ם ומרן, ושלא כדברי הרב בן איש חי. ומבין התלמידים השומעים את ההוראה הנ"ל, היו קצת מעדת הבבלים, והלכו וסיפרו הדברים לפני זקני חכמי בבל, והמה ראו כן תמהו שצער לימים כמוני ירהיב עוז לחלוק על הרב בן איש חי, וכשמענתי לפנייהם מה יענו לדברי הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, השיבו לי, וכי הגאון רבי יוסף חיים בעל בן איש חי לא ידע מדבריהם... יהיה איך שיהיה אסור לחלוק על רבינו הגאון רבי יוסף חיים בעל בן איש חי, כי מה נדע אנחנו והוא לא ידע, לכן אין לזוז מדבריו ימין ושמאל. ע"כ. ובאמת שכל דבריהם אין להם שחר, שאין זו דרכה של תורה. עכ"ל בקיצור. והנה שו"ת יחו"ד ח"ד יצא לאור בשנת תשמ"א, כשמרן זיע"א היה בן ששים, ואז הוא אומר "לפני למעלה מארבעים שנה", כלומר עוד לפני היותו בן עשרים כבר התחיל "לכוין" את הדור. אלא שאז הדבר לא הלך לו בקלות, וכפי שאמר לנו מרן זיע"א, בשיחה בכולל "מאור ישראל" בעיה"ק ירושלים תובב"א, לפני כשתים עשרה שנה, בזה הלשון: אני תהלות לאל יתברך, כשהייתי צעיר כמה הייתי מזרח שדברי יכנסו בלב השומעים, שיקבלו את האמת. עכשיו ב"ה בלי הוכחות, בלי אותות ומופתים, בלי שום דבר אשריהם ישראל שומעים בקול מורים. עכ"ל"ק. [נדפס בקובץ מאור ישראל על שבת – ירושלים תשס"ג. ועע"ש].

אין די מקום במסגרת צרה זו לתאר ולפרט עד כמה מרן זיע"א הכ"מ בנה ועיצב לנו את הדור הזה, ואלמלא הוא ח"ו נשתכחה תורה מישראל. רק כמה דוגמאות על קצה המזלג: א. עד לפני כחמשים, ששים שנה, רוב עם ישראל – אפילו החרדים לדבר ה' – לא ידעו מהי החובה לאכול דוקא "בשר חלק", והיום אין לך איש ואשה תינוק ותינוקת שאינם יודעים שצריך להקפיד דוקא על "בשר חלק", והכל בזכות זה שמרן זיע"א הכ"מ כתב ודרש בזה עשרות בשנים (שו"ת יציע אומר ח"ה חו"ד סי' א').

ב. איך היינו יודעים שמותר להשתמש בשבת במים חמים שהתחממו בדוד שמש, ע"פ ההיתר ברין "פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן", לולא תשובתו הענקית של מרן זיע"א הכ"מ מלפני חמשים שנה (שו"ת יציע אומר ח"ד חלו"מ סי' לד).

ג. מי לא היה חושש לצחצוח שיניים בשבת, מחשש ממרח, מוליד, רפואה, סחיטה, כיבוס, הוצאת דם, עד שהגיע מרן זיע"א הכ"מ, ומרח לכתוב עבורנו ארבע תשובות שלימות כדי להסיר את כל החששות הללו (שו"ת יציע אומר ח"ד חלו"מ סי' כז-ל).

ד. רוב עם ישראל נוהגים היום להקל לפתוח מקרר בשבת, וזה על סמך תשובתו המפורסמת והמנומקת של מרן זיע"א הכ"מ שנכתבה למעלה מששים שנה (שו"ת יציע אומר ח"א חלו"מ סי' כא).

ה. כמעט בכל בית בישראל יודעים היום שמותר לחמם בשבת תבשיל יבש או שרובו יבש, ע"ג פלאמה. וזה על פי פסקו המפורסם של מרן רבינו הגדול זיע"א הכ"מ (שו"ת יציע אומר ח"ז חלו"מ סי' מז אות ז-יא. ושו"ת יחזה דעת ח"צ סי' מה).

ו. וכן מה שרוב נשות ספרד חזרו למנהג הנכון – לברך את ברכת הדלקת נרות לפני ההדלקה בערב שבת, זה בזכותו של מרן רבינו הגדול זיע"א הכ"מ שכתב על ענין זה כמה וכמה תשובות, והסביר וחזר והסביר את חומרת הדבר שיש בו חשש ברכה לבטלה ח"ו (שו"ת יציע אומר ח"צ חלו"מ סי' טז, וחו"מ סי' מז אות יא, וח"ט חלו"מ סי' כה, וסי' קמ אות קכז, וחו"מ חלו"מ סי' כא. וצו"ת יחזה דעת ח"צ סי' לג, וחו"מ ס"ס יח. וצפ"ר לית מן סי' ה. ועוד).

ז. ואפילו מה שהיום כל ילד יודע, שהחתן שובר את הכוס בחופה זכר לחורבן בית המקדש, זה בזכות מרן רבינו הגדול זיע"א הכ"מ. כי עד לפני חמשים שנה החתן היה שובר את הכוס בלי לומר כלום, והיו חושבים שזה נועד להראות את כחו וגבורתו של החתן, עד שבא מרן זיע"א הכ"מ ותיקן שהרב המסדר קידושין, יתן הוראה לחתן לפני שברו את הכוס שיאמר אחריו בקול רם "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". ואז לאט לאט הבינו הקהל את הרקע לשבירת הכוס (שו"ת יציע אומר ח"ד מאה"ע סי' ט א"ת ג).

ענה

זכורני לפני כשלש עשרה שנה, לאחר שבאתי בברית האירוסין, התחלתי ללמוד בכולל "מאור ישראל" בראשות ידי"ג הגר"מ יוסף שליט"א, והנה בשבוע לפני החתונה, מרן ראש הישיבה רבינו יצחק יוסף שליט"א, הציע לי לבקש ממרן זיע"א שיסדר לי קידושין. וכשהלכתי אל מרן זיע"א ושאלתי אם יוכל לסדר לי קידושין, ביקש להביא לו את היומן, כשהבאתי לו את היומן, הראה לי שבאותו הערב הוא תפוס, כיון שהוא אמור לדרוש בארבעה מקומות. ואז אמר לי מרן זיע"א: "תסלח לי שאני לא יכול לערוך לך את החופה, אם הייתי פנוי הייתי מגיע, אבל אני לא יכול". השתוממתי לשמוע דברים כאלו, האם מרן צריך לבקש ממני סליחה, וכי הוא חייב לי משהו?!

והנה ביום החתונה בבוקר לאחר תפלת שחרית נגשתי למרן זיע"א, ובקשתי ברכה כיון שאני מתחתן הערב, מרן זכר, ולאחר שבירך אותי, שב ואמר לי: "סלח לי שאני לא יכול להגיע לחתונה, פשוט אני צריך להופיע בכמה מקומות". אני כבר התביישתי כמה שמרן מפיים אותי, והלא הוא לא חייב לי כלום. והנה בערב, בדרך לאולם, הלכתי יחד עם רעייתי שתחי' לביתו של מרן כדי לקבל ברכה, ולאחר שמרן בירך אותי, אמר לי בפעם השלישית: "תסלחו לי שאני לא יכול להגיע, יש לי כמה הופעות הערב. שידיה לכם מזל טוב" וכו' וכו'.

למותר לציין שלא היה לי על מה לסלוח, רק התפעלתי מענוותנותו של מרן זיע"א, שהוא מרגיש צורך לפייס שוב ושוב בחזר ישיבה פשוט כמוני. והנה במהלך החתונה, באמצע הריקודים, לפתע מרן זיע"א מגיע לאולם, ניגש אלי, וכמובן עוד פעם הוא אומר לי: "תסלח לי שלא יכולתי להגיע לקדש אותך, אבל הגעתי עכשיו". מרן זיע"א התיישב ליד השלחן, וביקש את הרמקול לברך ברכה קצרה, ואז הרב אמר: "זה המקום החמישי שלי הערב, ממקום למקום, ותלד בן חמישי ליעקב, באתי רק בשביל אהבת התורה", וכדרכו הוסיף לברך ברכות עד בלי די מתובלות בפסוקים ובמדרשים, ורק אז נחה דעתו, כאשר היה בטוח שהניח את דעתו.

חכם לב

לפני כעשר שנים, כאשר הפצירו בי להגיע לכרמיאל לזכות את הרבים בשיעורי תורה, היה הדבר קשה לי ביותר, לעזוב את ירושלים, ובעיקר לעזוב את הכולל החשוב מאור ישראל וללכת לצפון הרחוק. אך הלכתי ליטול עצה מהזקנים, ממרן זיע"א. והנה אך שמע מרן זיע"א את ההצעה, תיכף ומיד אמר לי: כן, זה טוב, תלך לכרמיאל. ואז שמחתי בפני מרן את ההתלבטות: אני עוד צעיר, ושם זו עיר חילונית, יהיה לי קשה שם. מרן תפס בשניה אחת את הקושי, ומיד אמר לי בזה הלשון: וכי אתה הולך לשם לכל החיים? תלך לשנתיים שלש, ואחר כך תחזור אלינו, וגם בשנים הללו, אל תעזוב אותנו, תבוא מידי פעם, ותספר לי איך הולך שמה. עכ"ל.

ומרן המשיך בדבריו, תראה, אתה תמסור שם שיעורי תורה, אל תאמר להם כל השיעור הלכות, הלכות, הם יתעייפו ויברחו, אתה רוב השיעור תספר להם סיפורים, משלים, ותוך כדי הדברים תכנים להם שתיים שלש הלכות, לא יותר. ככה אני עשיתי, בהתחלה שהייתי מוסר שיעורים, היו רק שנים

שלשה אנשים בשיעור, ואני הייתי אומר להם הרבה סיפורים, לאט לאט יצא שמעי כאחד שמספר סיפורים, ובאו עוד אנשים, עד שהיו מגיעים מאה איש. איך אני יודע? זה שהיה מחלק את התה לצבור, אמר לי לאחר השיעור, היום שמפתי מאה כוסות, הגיעו מאה איש. גם אתה תעשה ככה, תקנה ספר אהל יעקב של רבי יעקב מדובנא, ותלמד אותו בעל פה, כולו מלא חכמה, מלא משלים טובים, וככה יאהבו לשמוע אותך.

כמוכן, לאחר ששמעתי את כל הדברים הללו מפיו של מרן זיע"א, נרגעתי, הרי זה לא לכל החיים, וגם הרי אני מוזמן מידי פעם להגיע אל מרן ולעדכן אותו, וגם הרי מרן הסביר לי בדיוק כיצד עלי לנהוג. בבת אחת כל הקושי שבדבר נראה קל מאוד. כמה חכמה היתה בדבריו של מרן להמתיק לאברך צעיר את הקושי שעומד בפניו.

והנה לאחר שלש שנים באמת הגיעה אלי הצעה מסויימת לחזור לירושלים, עליתי אל מרן כאשר מני וגמור עמי לחזור לירושלים, ושאלתי אותו: הרי הרב אמר לי שלש שנים, הנה עברו שלש שנים. אך מרן אמר לי שלש מילים: "עוד שלש שנים". ובזכות השלש מילים נשארתי עוד שלש שנים, ועוד שלש שנים וכו'.

יראת שמים

גם אנשים רחוקים מהתורה הספידו את מרן זיע"א, ושיבחו אותו על כחא דהיתרא העצום שהיה לו. והתקיים בו מה שכתב מרן זיע"א גופיה בהספדו על הגרי"מ מולדנו זצ"ל, שנדפס בחזון עובדיה ד' תעניות (עמ' מענ): נאמר "ביום ההוא יגדל המספר בירושלים כמספר ההדרימון בבקעת מגידו", ואמר רב יוסף שרומז על הספדו של משיח בן יוסף שיגדל מהספרים של אחאב ויאשיהו. ונראה המעם שהזכיר שני הספרים על שני מלכים אלו, כי כשנהרג אחאב ספרו לו החילוניים, על מלכותו שהיתה מסוף העולם ועד סופו, ובמותו הפסידו את הכבוד הגדול הזה, אבל האנשים הכשרים, כל הברכים אשר לא כרעו לבעל, וכל הפה אשר לא נשק לו, לא הספידוהו, מפני שהיה עובד עבודה זרה. ולעומתו כשנהרג יאשיהו שהיה מלך צדיק ספרו לו כל שלומי אמוני ישראל, אבל הרשעים לא שתו לבם גם לזאת. והנבואה היא כי לעתיד לבא יהיה ההספר מאוחד, משני פלגי האומה, גם החילוניים וגם שומרי המצות, על משיח בן יוסף אשר רצה להושיע את ישראל. כך י"ל על המנוח שהיה שר בממשלתו של דוד בן גוריון אשר היה אז ראש הממשלה, וטרח בעצמו לבוא להספידו, וקראהו "אוהב ישראל". וגם הרבנים ובני התורה אשר המנוח עשה בכל כחו להטיב מעמדם. עכ"ל. ודבריו חיים וקיימים, שגם נשיא המדינה וראש הממשלה, שהם אנשים רחוקים מהתורה שיבחו את מרן זיע"א על כל פעלו למען עם ישראל. וגם גדולי התורה והאברכים ובני הישיבות ביכוהו מרה.

אך אנו בני התורה, ראוי לנו להתבונן יותר. אותם הרחוקים מהתורה, וגם אלה שקרובים קצת אל התורה, טועים בדעתם לחשוב שכחא דהיתרא של מרן זיע"א נבע מנועזות ואומץ. ולכן לדעתם יש לעודד את הרבנים הצעירים שיהיו בעלי אומץ וכו'. ומכח טעות זו יש מאותם מושכים בעט שאף עמדו מבולבלים מול פסקיו, ולא הבינו מדוע יש פסקים מסויימים שמרן ע"ה החמיר בהם. וכמו שראיתי לאחרונה באחד המאמרים שכתב הכותב, שאם מרן זיע"א נקט בכחא דהיתרא, איננו מבין מדוע מרן זיע"א החמיר בפאה נכרית בשעה שידע בודאי והכיר את המקילים, וכן החמיר בבשר חלק למרות שידע והכיר את המקילים, וכן היה מורה להחמיר ביציאת השבת כפי דעת ר"ת, אע"פ שידע את שיטת הגאונים וסיעתם שהקילו. וכעזה"ד הביא כמה דוגמאות לפי שיבוש דעתו. [וע"ע כיו"ב בספר "ממרן עד מרן" (עמ' 185), שהעזי לבקר את מרן זיע"א, וכתב, שחזקה על הרב עובדיה שהיה יכול להקל אם היה

חפץ בכך, אלא שהיה לו ענין להקשיח את עמדותיו. עפ"ל]. והדבר הזכיר לי את דברי הגמ' בסנהדרין (ק רע"א) על אותם עמי הארץ דאמרי, מאי אהנו לן רבנן, מעולם לא שרו לן עורבא. ע"ש.

והאמת היא, שמרן ע"ה לא היה מיקל מעודף אומץ ח"ו, כמו אותם רבנים קלי דעת, שגם לבם בהוראה, שעל כל דבר אומרים מותר, ומקלו יגיד לו. והראיה, שמרן לעצמו היה מחמיר ביותר בכמה דברים, כמו שהיה נוהג שלא לפתוח מקרר בשבת, וכן שלא להשתמש במעלית שבת אף בזמן שסבל מכאבים עזים ברגליו, ועוד כמה וכמה דברים שהיה מתנהג בחסידות, וכל זה מיראת שמים מופלגת שהיתה בו. ורק לאחרים שהיה רואה בצרתם ובצערם, היה נכנס בעובי הקורה להקל להם לפי שורת הדין, מכח ידיעותיו הרחבות. צא וראה כמה התנצלויות והסברים כתב מרן זיע"א לפני שהתחיל לעסוק בעניני העגונות של מלחמת יום הכפורים [ע' שו"ת יביע אומר ח"ג חאה"ע סי' ג אות א]. וכל הקורא שם את דבריו של מרן זיע"א, עיניו יחזו עפעפיו יבחנו איך שכל הנושא הזה היה כבד בעיניו, רק חייב את עצמו לעסוק בזה, בבחינת אם אין אני לי מי לי, וההכרח לא ישובח ולא יגונה. וכמו שסיפר בחזו"ע תעניות (עמ' מסו) בהספרו על הגרצ"פ פראנק זצ"ל, שכאשר התיר מרן זיע"א עגונות מטעם תרי רובי, העיר לו ת"ח אחד שהחזו"א מחמיר בהיתר של תרי רובי. והרב השיבו, שאילו החזו"א היה יושב בב"ד לא היה מחמיר, וגם הוא היה מורה להתיר. ובזה כיון לד' הגרצ"פ. וכן סייע דבריו אלו ממש"כ הגר"ח מוואלוז'ין. ע"ש.

האומץ להקל, לפסוק, להכריע, ולחתוך את הדין, נבע מפחד, מפחד ממשוהו גדול יותר, פחד מהקדוש ברוך הוא, קוראים לזה "יראת שמים". מרגלא בפומיה דמרן זיע"א, שריבוי החומרות גורם להקל בעיקר הדין. וכשם שאין לנו להתיר את האסור אין לנו לאסור את המותר, שהרי על זה אומרים בידיו של יוהכ"פ, אשר התרת אסרתי, ואשר מהרת מימאתי, ואשר היקלת החמרת. ומקורו מהור בתוס' ע"ז (מ). בשם הירושלמי. וכ"כ הש"ך יו"ד (פלפול צהנגט הוראות צלו"ה שצ"ס רמז) בזה"ל: כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר, אפילו בשל גוי, ואפילו במקום שאין הפסד, מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר, והוי חומרא דאתי לידי קולא, ואע"פ שלפי הנראה לא יבוא מזה צד קולא, אסור, שאפשר שיתגלגל ויבוא קולא עד אחר מאה דברים. עכ"ל. פוק חזי לרבינו הרמ"א בדרכי משה יו"ד (סי' נט סק"ט), שהודה בפה מלא, שהחומרא שנהגו בה בארצות אשכנז להטריף כל סירכא אף במקום שהוא כשר מדינא, היא זו שגרמה את הקולא הגדולה במיעוץ ומשמוש הסירכות. ע"ש.

אופן נוסף שמרן זיע"א היה נוקט להקל, במקום שדעת מרן השלחן ערוך להקל, או שכך פשט המנהג להקל, אשר בכה"ג יש איסור להחמיר, וכמו שכתב בחידושי הרא"ה (צרכות יא), שאסור להחמיר כשפשטה הוראה כמ"ד אחד להקל, ואפילו להחמיר לעצמו, ורק למ"ד שמחמיר בעצמו מותר. ע"ש. והביאו בהקדמת חזון עובדיה הל' שבת ח"א. ועוד. ע"ש. וראיתי למרן זיע"א שציין בבתי"ק בגליון היביע אומר שלו ח"ה (מיו"ד ס"ס כט): ע' מ"ז וא"ר א"ח (ס"ס קסא) דלכ"ע כל שנפסקה הלכה כדברי מי, אינו רשאי להחמיר, פן יוציאו לעז על המיקל בהלכה. ע"ש. וע' פמ"ג מש"ז (סס סק"ו). עכ"ל.

אופן נוסף שמרן זיע"א היה נוקט להקל בדוקא, זהו כאשר החומרא היא מיותרת לחלוטין, מאחר שמעיקר הדין היה אפשר להקל אף בחמור יותר, דיינו להחמיר חומרא אמצעית, ותו לא. לדוגמא בדין סבון נוזלי בשבת, ובדין דוד שמש בשבת, שמעיקר הדין יש מקום להקל גם בבוילר חשמלי מכמה טעמים, וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"י (מלו"ח סי' נה עמ' קיו). ובחזו"ע שבת ח"ד (עמ' מיצ). ולכן כ' שם לדחות מש"כ הגרשז"א ש"טוב" להימנע. ע"ש. כי דיינו להחמיר בבוילר, והבו דלא להוסיף עלה גם ברוד שמש. ומאחר שההיתר כל כך פשוט, אין להחמיר כלל. וכמ"ש בשו"ת יחזוה דעת ח"ב (ס"ס מט) בזה"ל: ואין לגבב חומרות בלי סוף. עכ"ל. כי גיבוב חומרות הוא עיוות הדין. וע"ע בחזו"ע שבת ח"ד (עמ' קעא) לגבי המחמיר שלא להשתמש בסבון נוזלי בשבת. ע"ש. ודו"ק. ואכמ"ל.

ומאותו הטעם – יראת שמים, שמרן זיע"א הכריח עצמו להקל כפי שורת הדין, מכח היראת שמים שלו, מאותו טעם עצמו היה מחמיר בדברים שראה לנכון שיש להחמיר בהם, כפי שהחמיר בענין פאה נכרית, לאחר שראה שאין שום פתח להתיר. וכמה פעמים היה זועק בשיעורים: והלא ההפלאה ובית דינו החרימו על כך, ומי לא יחוש לחרם של גאונים כאלו?! בשביל מה להקל? להרבות פריצות בישראל? אדרבה שיחמירו בקדושה וצניעות. זו יראת שמים.

וע"ע בשו"ת יחזקאל דעת ח"ג (סי' סו), שאע"פ שבהערה שם כתב שיש לצדד להקל למכור בגדי שחין ופריצות, כאשר יש חנות של גוי שמזכרים בגדים כאלו, מ"מ בסיכום החמיר בזה למעשה. כי בשביל מה להקל? להרבות פריצות בישראל ח"ו? אדרבה, יש להרבות קדושה וצניעות בישראל. זו יראת שמים.

וכן בבשר חלק, אם אנחנו רואים שנאוני אשכנזי כתבו דברים קשים נגד היתר זה, האם אנחנו בני ספרד נקל מפני שכך נהגו בחו"ל?! בשביל מה להקל? בשביל לאכול עוד ליטרא בשר? שיאכלו עוף. ואכן במקום צורך גדול, נדחק מרן והתיר לאכול ספק בשר חלק [ע' שו"ת יבי"א ח"ה חיו"ד סי' ג]. זו יראת שמים.

וכן בבישולי גוים, אע"פ שכתב להקל ע"פ ס"ס, דסגי בהדלקת האש ע"י ישראל [ע' שו"ת יחזקאל דעת ח"ה סי' נד], מ"מ אמר לנו [בשנת תשס"ב] שהוא כתב את זה רק כלימוד זכות על המקילים. ולכן תמיד היה נוהג להזהיר שלא להקל בזה. כי בשביל מה להקל? הרי יש שם משגיח של הבד"ץ, שיואיל בטובו להניח את הקדירה על האש. זו יראת שמים.

וכן כאשר מרן זיע"א היה מדבר על תפילין דר"ת, היה מזכיר מה שנפסק בשלחן ערוך (סי' לד ס"ז), שירא שמים יצא ידי שניהם. ואז היה אומר, מי יכול להגיד אני אין לי יראת שמים... וכנהגה דוגמאות לרוב. ועדיין לא הספקנו לכתוב על זיכוי הרבים של מרן, ועל ניצול הזמן, ועל מדותיו התרומיות, ועל דקדוקו בהלכה, ועל תפלותיו וברכותיו. ועוד. אוי מי יתן לנו חליפתו, מי יתן לנו תמורתו. זכותו תגן עלינו. אמן.

^א ובאגב, אבוא אעיר, אודות מה שראיתי שפורסם בימים האחרונים, שהעידו שמרן זיע"א עסק בתורה בימי אבלותו גם בעניינים אחרים, וסיפרו המספרים שכאשר הזכירו לרבנו על האיסור שבדבר, אמר מרן זיע"א שהוא מעדיף שידונוהו על לימוד בזמן אבלות, ולא על ביטול תורה. וכתבו שזה מורה על עוצם מדרגתו הבלתי נתפסת. אלא שבמחכ"ת אסור להאמין לסיפור זה בשום אופן. ומעשה כזה אינו מורה על מדרגה, אלא על קלות ביראת שמים ח"ו, וכפי שכתב מרן זיע"א בעצמו בחזון עובדיה אבלות ח"ב (עמ' קפג) על הבניהו (ברכות כד). שסיפר, על גאון אחד שלמד תורה בימי אבלותו, ואמר לחבריו שהוא מוכן לסבול ולקבל ברצון את העונש על זה, כי לא יוכל להתאפק לסבול הצער מביטול תורה שקשה עליו כמות. וכתב על זה מרן זיע"א: **ולא יאומן כי יסופר דברי תשובה זו, שהרי כתב בספר החינוך שאין רשות לאדם לומר אני מוכן לקבל עונש על מצוה כזו ולעשות מקח וממכר במצוות וכו'.** ולכן הסביר מרן זיע"א מעשה זה ע"פ הירושלמי (פ"ג דמיו"ק) שמי שלהוט אחר התורה מותר. וכ' שאפשר לסמוך על זה בשקדן נפלא כ"כ להתיר לו ללמוד בסתר. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב חיו"ד סי' כו אות ג.

ואח"כ (בעמ' קפד) כתב עוד מרן זיע"א, שגם בשו"ת לב אברהם (ס"ס צח) כתב שאין להאמין למש"כ בספר אישים ושיטות על הגאון הרגאצ'ובי שאמר כנ"ל שמוכן להעניש על לימוד התורה באבלות, שדברים אלו אסור לשומעם, וחלילה לחשוך את רבן של ישראל שאמר כן, אלא נראה שסמך ע"ד הירושלמי, שמי שלהוט אחר התורה מותר. ע"ש.

וגם מרן זיע"א, אם עסק בתורה בימי אבלות שלא בדברים הרעים, בודאי סמך על דברי הירושלמי הנ"ל. וידוע גודל ועוצם היראת שמים של מרן זיע"א, כמה היה מתנהג בחסידות, וח"ו לספר עליו שאמר שהוא מוכן לעשות איסור ולקבל עליו עונש. ובלי ספק, שאילו היה למרן זיע"א איזה נדנדוד איסור בלימוד זה, היה נמנע ולא לומד. וע"כ שסמך ע"ד הירושלמי, וכפי שכתב בעצמו, וכנ"ל.

ויש להאריך בזה עוד ואכמ"ל, אך עכ"פ לענ"ד חובה להבהיר את הדברים, שלא תצא תקלה ח"ו, כי בודאי אין רצונו של מרן זיע"א שיתלו בו דברים זרים כאלה, שח"ו הסכים לעשות איזה איסור. הכותב.

סימן נג

נכדו של מרן זיע"א

הרב עובדיה יוסף טולידאנו

חבר בית הדין "דרכי הוראה" - ירושלים

מי יורה דעה*

הגמרא במסכת סוכה (כז.). אומרת, שאחד מן הדברים שחמה לוקה בעבורם, זה על אב בית דין שמת, ואינו נספד כהלכה. העולם מואר ע"י השמש, וכשהשמש לוקה, גם העולם לוקה, על מה השמש לוקה? על חכם שמת ולא נספד כהלכה.

מאידך, אנחנו יודעים כאשר מתו שני בני אהרן, אזי "וידום אהרן", אין מה לומר, קשה לדבר. זה פחד גדול, כשמספידים, אך לא מספידים כהלכה. בפרט, שכיום רבים מספידים את עצמם במקום את הנפטר.

אני לא ראוי לדבר, אינני יכול לדבר, אבל אני מחויב להעביר מעט הלאה את מה שראו עיני.

אם אנחנו מדברים על ליקוי חמה, על השמש המאירה, ראוי להזכיר, כשמו"ז מרן זצ"ל היה צעיר לימים בשנת תשי"ד, כשהיה מוסר שיעורים לבעלי בתים, ומעיר על דברי הבא"ח, חרה לפני כמה מן החכמים דבריו, ורצו לצאת כנגדו, אך מורו ורבו רבי עזרא עמיה הכריז בישיבה, "השמש כבר יצאה ואין שום כברה שבעולם שיכולה לכסותה". כי הוא השמש, ואכן, ליקוי חמה הוא בפטירתו של מרן זצוק"ל. חז"ל אומרים במדרש איכה, גדול סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בית המקדש. יש גירסאות ששקולה כנגד חורבן בית המקדש.

חורבן בית המקדש! בית המקדש, הבית הגדול והקדוש. האם ניתן להשוות בכלל?

בית המקדש היה המקור של אמונה, להראות שאין טבע בעולם, הכל נסים, היו עולים לירושלים, כל עם ישראל, אך לא היה אדם שהיה אומר צר לי המקום, תחשבו רק על ההלויה, איך עמדו שם צפופים, אני עצמי הרגשתי רע מאד, דחיפות מכל צד, גם הרבנים נדחקו, וחלקם היו צריכים לעזרה רפואית. אך בבית המקדש, כולם עמדו צפופים והשתחוו רווחים.

כך ראינו עוד כמה ניסים במקדש, כמו עשן הקמורת של הקרבנות שעולה לריח ניחוח, ושום רוח, לא מצליחה להמותו.

בראש גג בית המקדש עולה האש, והגשמים היורדים אינם מכבים אותו.

אך כאשר עם ישראל, לא הושפע מהניסים שבבית המקדש, אמונתו התדרדרה מעט, וחלק מהם החלו לעבור ח"ו עברות, אזי שוב אין טעם לבית המקדש לעמוד על מכוננו. ולצערנו נחרב בית המקדש.

הצדיק הוא מקור השראה לעם ישראל, כאשר ח"ו אנחנו לא עומדים בציפיות, וישנם הרבה מפריעים הגורמים לנו לבטל תורה, אזי - חורבן בית המקדש.

לא זו בלבד, כשם שבית המקדש היה מכפר על העוונות, הקרבנות וכו', כך הצדיק מגן על הדור כולו, וכאשר ח"ו אנחנו לא עומדים בציפיות, אזי - חורבן בית המקדש.

* מתוך דברים שנאמרו בעצרת מספד, בהיכל בית המדרש שע"י ישיבת "יתד התשובה" בצפת.

ישנם דברים רבים ונקודות רבות בגדלותו של מו"ז, אך אנסה להתמקד בשני דברים, האחד שהוא כל ישותו ומהותו: תורה. והשני, לב רחום וחנון.

ישנו סיפור שחרוט בזכרוני מאז היותי נער, כשפעם אחת זכיתי להצטרף לנסיעה עם מו"ז מרן זיע"א מחיפה לירושלים, בצוותא עם זקנתי הרבנית ע"ה.

מיד עם הכנסו של מו"ז זיע"א לרכבו, פתח את חוק לימודו והעמיק בספרים שעמו. זקנתי הרבנית ע"ה ניסתה גם היא לומר תהלים, אך לאחר פרק אחד, נתעייפה, שאלתה: הרב עובדיה, האם לא קשה לך הלימוד בנסיעה, הכיצד אין זה גורם לכאב ראש ולסחרחורות? ענה לה מו"ז, הרגילו אותי לכך מגיל צעיר, ולכן אינני מרגיש בכך.

הנהג, נסע לתומו דרך כביש החוף, ולפתע, מרן זצוק"ל על אף שהיה שקוע כל כולו בלימוד, וגם הוילונות החשיכו את חלונות הרכב, ורק פנס קמץ האיר על הספר שבידו, כאילו נתעורר מתוך לימודו, שאל את הנהג בבעתה מדוע נסעת דרך כביש זה? הנהג בשלו שאל: מה קרה כבוד הרב? מו"ז ענה בבהלה: יש כאן טומאה, אי אפשר ללמוד. כך, מתוך הלימוד, הרגיש כי כביש זה טמא הוא.

מרן לא נולד עם ספר ביד, לא נולד בבית של גדולי דור, אדרבה נולד בבית של מכולת, של שוק, כידוע... אך הוא, דבק במוב, באמת, בתורה הקדושה.

מנעורי, אינני זוכר פעם אחת שנכנסתי לבית והוא לא היה רכון על תלמודו, או שלא היה בכלל בבית, היה בשיעוריו הרבים, או יושב על תלמודו. שעות השינה המעטות שלו היו לפנות בוקר, כך שמעולם לא ראינוהו בכך. הדקות מדודות, כולם ידעו, הוזהירות הרבה לשמור על זמנו של סבא. גם בתור ילדים קטנים, ח"ו לא לגרום לסבא לאבד מזמנו היקר.

סבא היה תמיד רכון על ספריו הרבים, יושב בקצהו של הכסא, כמעט ונופל, מרוכז כולו בתוך הספר, ראשי ממשלות, שרים ונגידים, עומדים לידו, והוא, עוסק בתורה.

מו"ז היה גם כביכול מנהיג פוליטי, הוא הקים מפלגה בישראל, ניהל מערכות, והרבה פעמים אפי' הברעות מדיניות קשות הונחו על שלחנו, ואף על פי כן, לא פסיק פומיה מגירסיה. גם בשעות שהעולם כולו, רכון לכלי התקשורת, הוא צמוד לספרים. גם בשעה 22.00 ביום הבחירות, הוא שקוע בספריו הרבים, כאילו אינו נשיא מועצת החכמים, כאילו אינו נוגע לו דבר.

פעם אחת כשאאמו"ר שליט"א ביקש לשוחח עמו באיזה ענין פוליטי, אמר לו מרן זצוק"ל, ראה חתני היקר, אני מקדיש דקות ספורות לרבי אריה כל יום, יותר מאלו הדקות אינני רוצה להתעסק בזה.

לא אשכח את אותו היום שכל התקשורת החרדית עמדה על הרגליים, שליחים רצו מבית לבית, למנוע או לערוך הפגנות על דבר גיורי צה"ל. באתי לביתו של מרן לשאול שאלה, ומצאתי בית מלא, מלא בגדולי עולם, תלמידי חכמים עצומים, עסקנים, וסתם סקרנים, חדרו של מרן מלא, זה אווז בניידו, וזה אווז בטלפון, מתייעצים, המולה רבה, ובמרכז החדר, כאילו אין כלום, מרן שקוע בלימודו. חכם שלום, הכהן הגדול, מתקרב למרן, רוצה לשאול, לדבר, ומרן לא מרגיש כלום, לומד. עד שהיו צריכים לומר לו, שחכם שלום מבקש לדבר עמו מספר מילים, סיים את השורה, ופנה לדבר עמו.

יודע שכך היה מעשה עם ראש הממשלה, שבא לשוחח עמו בעניני השעה, ועל אף ההמולה הרבה שהיתה בכניסתו לחדר, עם מאבטחיו ושומריו, מ"מ מרן זצוק"ל לא שם לבו לכלום, והיה שקוע כל כולו בדברי תורתו.

לא פעם התחלתי לדבר עמו, ופתאום ראיתי פונה לשמאלו, כותב משהו, וחוזר לדבר עמו, שח"ו לא ישכח. ידוע, שאאמו"ר שליט"א באחת הפגישות הראשונות שלו לאחר האירוסין או החתונה, עם מו"ז

וצוק"ל, דיבר עמו בלימוד, ולפתע, באמצע השיחה מרן פנה מעמו, עלה על הסולם, הוציא איזה ספר, כתב כמה מילים, וחזר לשיחתו. אאמו"ר קצת התפלא, האם דבריו אינם חשובים כ"כ. אך החליט לבדוק מה כתב מרן, בשעה אחרת, כשמרן היה בשיעורו, אאמו"ר העיז פניו והוציא את הספר ההוא, ומצא שמרן וצוק"ל כתב בכתב ידו את אותם דברים שאאמו"ר העלה בפניו, כדי שלא ישכת...

סיפר כב' הגאון רבי יונתן בנימין ויים שליט"א גאב"ד מונטריאול, שלפני כמה שנים הוציא מחדש את הספר "חידושי מהר"ם בנט" של הגאון רבי מרדכי בנט על מסכת ברכות ומסכת שבת, לאחר ששנים רבות לא היה בנמצא בשוק הספרים, ומאחר וערך את הספר ועבר עליו אות אות, הוסיף בסוף הספר שלושים חידושי דינים שיצאו לו מדברי המחבר. לאחר שבועיים מיום הוצאת הספר, הוא קיבל מכתב ממרן זיע"א, בו כתב לו והודה לו על מרחתו להוציא את הספר לאור. וכתב לו עוד שבהיות וראה שבסוף הספר ישנם חידושי דינים מתורתו של המחבר, יש לו להוסיף עוד ארבע עשרה חידושי דינים, וציננם שם. יש מקום לציין את הסיפור עם אותה גברת יו"ר ועד הבית שהתעקשה שמרן ירד לאסיפת ועד הבית ולא ישלח שלוחים. ולאחר האסיפה כשביקשה לקום מהכסא, לא היה באפשרותה כלל וכלל, והתחננה לסליחה מאת מרן, ומרן התנה זאת בהבטחה שלא תפריע לעולם לתורה הק', ורק לאחר שהבטיחה, בירכה וקמה ממקומה. אלא שהיה יותר חשוב למרן לקרא אח"כ לשמשו ולהשביעו שלא יספר את הדברים. כי לא רצה לההפך למקובל ועושה מופתים וניסים.

דבר שני שרציתי לדבר עליו, זה הלב הקדוש, הלב שלצערנינו לא פועם יותר, הוא הפסיק לפעום בשעה 13.20. באמירת שמע ישראל וה' הוא האלקים.

אמי רגילה לספר, שכשנולדתי משכה המילדת את ידי עד שנשבר לי הכתף, ומשום כך הייתי בוכה וצורח במשך שלושה חודשים בלי שידעו מדוע ולמה עובדיה הקמן לא מפסיק לבכות. הרב בלבו הרחום וחנן, הציע את עזרתו לשמור על עובדיה הקמן בשעות הלילה, אמי נסתה לסרב, אך הרב התעקש, לקחני אליו. אמא, בדאגתה קמה לאחר כמה שעות לראות מה קורה עמי, וראתה שהרב כותב וכותב וכותב, וברגלו מנענע את עגלתי, וכך מרגיעני. ולפתע, קם ממקומו, לחש לי דבר מה, רץ להביא ספר, ושוב, חזר לנענע ולנדנד לי את העגלה.

לא פעם באתי לביתו של מרן עם שאלות שנתבקשתי להעביר אליו, והוא, עסוק בסוגיא אחרת, באמצע הלכות שבת, באמצע הלכות אבילות, קשה לו לעבור לענינים אחרים, אך הבטיחני שאמתין מעט עד שהוא יסיים, ומיד יעיי. אך שבוע עובר, שבועיים עוברים, ואני ממתין, כאן הייתי צריך לגייס את כושר השכנוע, ולספר לסבא על המסכן/נה, שמחכים לתשובה. ואז, סבא היה נאנח ואומר לי: תבוא מחר. ושוב באתי למחר, וחזרתי על דברי, וסבא נאנח ואומר לי: תבוא מחר. לא פעם ולא פעמיים, לאחר שעה קיבלתי מלפון, הרב קורא לך, יש פסק דין, ופעם התעכב במקומו במשך למעלה מארבעים דק', ועל אף תחנוני העוזרים שאמורה להתקיים ברית, וכולם מחכים, לא אבה לשמוע להם עד שלא יפסוק את דינו של השואל. כאב לו את הכאב של אותה עגונה, אותו חשוד כפסול, ומיד, עזב הכל ונפנה לכתוב תשובה.

ידוע סיפורים רבים על מאמציו הרבים להתיר עגונות, סיפר דודי הגאון רבי דוד בהלוויה, סיפור אחד. ובדרך הלוויה, סיפר סיפור נוסף, כשפעם אחת בליל יום שני הלך לישון מאוחר מאד, ועל כן בבוקר היה קשה לו הקימה בשעה היעודה, ומרן זצ"ל בא להעירו ולהקיצו, ורבי דוד אומר לו, אבא אני עייף, הלכתי לישון מאד מאוחר, ומרן זצ"ל עונה לו: אני לא ישנתי ממוצאי שבת. ורבי דוד שואל אותו: למה? ענה לו: כי שכחתי! אבא, שכחתי? כן, שכחתי, הייתי עסוק בתשובה של עגונה אחת....

אחי היקר רבי דוד, זכה להתגורר תקופה מסוימת בביתו של מרן, זאת משום שלמד בתלמוד תורה 'המסורה' בירושלים, ובאמצע שנת הלימודים הורינו הוצרכו לעבור לעיר חיפה. בכל בוקר היה הסבא

ניגש לערשו של נכדו ומקיצו לתפילה. הגר"ע גר אז בשכונת רחביה ונהג להתפלל במנין הקבוע בבית הכנסת הסמוך לביתו, בשעה 7:00 בבוקר. הנהג היה ממתין לו ומסיעו לבית הכנסת וממנו בתום התפילה. באחד הבקרים הקיץ אחי מיוזמתו. הסבא לא העיר אותו כדרכו. היה זה כבר בשעה 7:30. הוא נבהל ולא הבין מה קרה. גם הסבתא ע"ה נחרדה ומיהרה לחדרו של הסבא כדי לדעת מה פשר הדבר. היא גילתה אותו שקוע בספריו ורכון על תלמודו. 'כבר התפללת?' שאלה. 'בטח, התפללתי ערבית כבר מזמן...' השיב הגר"ע. הרבנית הסבה את תשומת ליבו, כי כבר האיר השחר מזמן... רק אז קלט מרן זצ"ל כי היה ניעור כל הלילה ולא הבחין כי אשמורת האופל כבר פינתה מקומה לאדרת האור. מו"ז מרן זיע"א התנצל כי היה עסוק כל הלילה בהתרת עגונה ולא יכול היה להרשות לעצמו לפרוש לשינה, במרם ימצא לה פתרון... היה זה אחד הפעמים היחידות שמרן הגר"ע נאלץ להתפלל ב'שטיבלאך' במקום במנין הקבוע שלו. זכותו תגן עלינו אמן.

הצדיק אבד ואין איש שם על לב

ישעיה הנביא אומר, (ישעיה נז, א), "הצדיק אבד ואין איש שם על לב, ואנשי חסד נאספים באין מבין, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, יבוא שלום ינחו על משכבותם הולך נכוחו". ויש להבין הסמיכות והקשר בין הפסוקים הללו. אולם הנה יש צדיק שזוכה שמספידים אותו כראוי, שהיה עוסק בתורה ובמעשים טובים, ומצביעים על מדת הענוה שבו ושאר מדותיו הטובות, והשומעים מתעוררים ומתחזקים מאוד, ומקבלים על עצמם לחזור בתשובה ולהטיב את מעשיהם, וללכת באורחותיו של הצדיק, בזה יש זכות גדולה לנפטר, שמלבד מה שעשה בחייו, עשה אף במותו, ויש עילוי גדול לנשמתו המהורה ממדרגה למדרגה. ובגלל החסד הזה שנגרם לו על ידי החיים, שהספדו עשה עליהם רושם כביר, אף הוא אינו נותר כפוי טובה, כי באמת יש יחסי גומלין בין המתים לחיים, והוא עומד בתפלה לפני כסא הכבוד, בתחנונים ובבקשת רחמים, לאמר, רחמנא חוס, רחמנא שזיב רחמנא פרוק, ואינו נח על משכבו. ותפלתו מתקבלת, כי גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. וידוע מה שנאמר בזהר הקדוש (זהר פרשת שמות דף מז, זוהר פרשת אחרי מות דף עא), שאלמלא תפלת המתים על החיים אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. צא ולמד ממה שנקראו ישראל "גפן", שנאמר גפן ממצרים תסיע, לומר לך, מה עץ הגפן אינו יכול להחזיק מעמד מרוב רכותו, אלא על ידי שסומכים אותו בקנים ובקרשים, כך ישראל אינם מתקיימים אלא על ידי תפלת המתים. (ילקוט שמעוני תהלים סימן תתכט).

אבל אם הצדיק "אבד", ואינו זוכה שיספידוהו כראוי, כגון שאין הצבור מכירים אותו, כי הרבה שנים היה בביתו ונשכח מלב, ואין מזכירים את מעשיו ומדותיו התרומיות, ללמוד מדרכיו ולחזור בתשובה, גם הצדיק מסתיר פניו מהם, והרי הוא הולך ונח על משכבו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וזהו שאומר הפסוק, שאם הצדיק אבד ו"אין איש שם על לב", דהיינו שאין מיתתו של הצדיק עושה רושם על החיים, אז "יבוא שלום ינחו על משכבותם", נח הוא על משכבו מבלי להסתכל בדרכי החיים ובצרתם. **ומסופר** על האדמו"ר רבי ישראל מרוז'ין שאמר פעם, כשהיה רבי לוי יצחק מברדיטשוב כאן, הכטיח שאחר שיתבקש לשיבה של מעלה, לא ינח ולא ישקוט עד שיביא הגאולה. והנה לאחר שנפטר רבי לוי יצחק, מה עשו בשמים? הראו לו מדרגות גבוהות והעסיקוהו בגן העדן העליון, עד אשר שבח לגמרי מאתנו. אבל אני, אמר רבי ישראל מרוז'ין, לא אקבל ולא אנוח, עד שאשיג את החשת הגאולה. אלא שלצערנו כנראה אף הוא הועסק בעולמות העליונים, ונשכחנו מאתו, וזה מפני חסרון התשובה. (ובזה יש לפרש מה שאמרו במועד קטן (בכז:), נשי דשכנציב אמרי, שיול אצטלא דמילתא לבר חורין דשלימו זוודיה). (מתוך דברי הספד שנשא מרן זיע"א על כמה מגדולי הדור הקודם זי"ע).

סימן נד

הרב אליהו כהן

מח"ס "מעדני המלך" ג"ח

אשדוד

יתומים היינו ואין אב

נצוצי אורות בדרכו של מרן רבינו הגדול זצ"ל הכ"מ.

ככל שחולפים ועוברים להם הימים מאותו היום המר והנמהר, היום שכבו בו המאורות ונסתלק עמוד הענן מעל ראשנו, כך מיום ליום אנו מתחילים להבין את גודל האבידה שהושברנו בה, אין יום שאיננו שומעים על עוד נקודת אור שלא הכרנו באישיותו הכבירה של מרן זצ"ל, ככל שחשבנו שאנו מכירים ויודעים ולומדים את תורתו, מעת לעת אנו מתחילים להבין שלא ידענו מאומה, וכמדומה שלעולם לא נצליח להקיף את אישיותו רבת האנפין וכבירת הפעלים, כי קטנונו מהשיג וקצר שכלנו מהבין את גודל השבר ועוצמת הגדלות של מרן רבינו זצ"ל.

מאז ומתמיד נתקשיתי בתופעה מוזרה החוזרת על עצמה פעמים רבות בזה"ק, אשר החברים תלמידיו של רשב"י אומרים לו מה יהיה עמנו לאחר פטירתך, אוי לדור שר' שמעון יסתלק בו, ועוד כהנה לשונות שלכאן לא מקובל לומר אותן לאדם חי, כמי שמספידים אותו בחייו, ודואגים רק מה יהיה לאחר מותו. עד שהאיר ה' את עיני ומצאתי בזה"ק פרשת אמור (דף קה ע"ב) שפטירתו של רשב"י גרמה לשינוי מהותי בכל הרמה הרוחנית וההשגות בתורה של בני דורו, שכן עד פטירתו נאמר על דורו 'לאכול לשבעה', וניתנה להם הרשות לדרוש גם בדברים מכוסים, אך לאחר פטירתו נאמר 'ולמכסה עתיק' שאין להם רשות לאכול לשבעה ולגלות סודות, ועליהם נאמר אל תתן את פיך להחטיא את בשרך, ובימי ר' שמעון היה אומר אדם לחברו פתח פיך ויאירו דבריך, ולאחר ששכב נאמר אל תתן את פיך וכו', שאז כבר היו החברים מגמגמים בגילוי הסודות.

ומדברים אלו למדנו כי כל עוד גדול הדור שוכן בתוך דורו יש השפעה עצומה בזכותו על הרמה הרוחנית של בני דורו, ובהסתלקותו מפסידים בני דורו הפסד עצום וירידה גדולה ברוחניות ובהבנת התורה, עד שרק משום כך לן יאות למבכי ולמספד יומם וליל.

וממרת ההספד מבוארת בש"ע (יו"ד סימן שד"מ ס"א): "מצוה גדולה להספיד על המת בראוי, ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו, ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי, אלא מזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג, ואם לא היו בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו. וחכם וחסיד מזכירין להם חכמתם וחסידותם. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת". על ידי ההספד לומדים העם מדרכיו של הנפטר ומקבלים עליהם ללכת באורחותיו, ובכך יש לו נחת רוח בשמים, אך ההספד אינו הזדמנות לדרשנים למיניהם להראות את כוחם בפלפולים או בחידושים, או להספיד את עצמם... אלא אך ורק לעורר את העם לבכי ולהתעוררות ללכת בדרכי הנפטר.

ועפ"י דברים אלו אפשר לפרש את דברי הגמ' (שבת קנג.), אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, מהספדו של אדם ניכר אם בן העולם הבא הוא אם לאו, איני והאמר ליה רב לרב

שמואל בר שילת אחים בהספידא דהתם קאימנא? לא קשיא, הא דמחמו ליה ואחים, הא דמחמו ליה ולא אחים. אמר ליה אביי לרבא כגון מר דסנו ליה כולוהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא? אמר ליה מיסתיא את ורבה בר רב חנן. ע"כ. והיינו כאשר הצדיק מסתלק ונוטל עמו את כל מעלותיו צריך הספדן לנצל את ההזדמנות ולגרום לעם להתחמם ולהפנים את מדותיו הטובות של הנפטר במה שאפשר להתחזק, וכאשר העם נשאים אדישים וקרירים ניכר שהנפטר ח"ו אינו בן עולם הבא! וכפי שהשיב רבא לאביי די בשני אנשים שיתעוררו מההספדים כדי שיהיה זה בגדר "אחים הספידא", ואף אנו נאמר לכל אחד ואחד, די שאתה תתעורר ותלמד מאורחותיו של מרן זצ"ל בכדי שתהיה לו נחת רוח מכך ובכדי שאנו בעצמנו לא נתרסק מהנפילה הגדולה שנפלנו עם פטירתו.

והנה נאמרו פירושים רבים מהו "דהתם קאימנא", ולפי מה שהבאנו מהזוה"ק אפשר שרב אומר דע לך שכעת איני כאן בעוה"ז אלא התם בעוה"ב, וכתוצאה מכך הינכם מפסידים את המעלות שהיו בעוה"ז בזמני, ועל כן עליך לחמם בהספדי כדי שיטלו ויתעלו בדרכי ולא תהיה הנפילה גדולה מדאי. ובאמת תלמידיו של רב נטלו כל אחד ממדה אחרת שהיתה בו, והם שהאירו את עיני ישראל לאחר פטירתו.

ועם שאיני כדאי ואיני ראוי לבוא אחר המלך ולעמוד במקום גדולים, אין אני בן חורין מלפסור את עצמי מלהביע את אשר מצאתי במדותיו הנאצלות ותכונותיו הנשגבות של מרן זצ"ל, מאשר השיגה דעתי במשך מאות ואלפי השעות שזכיתי להאזין לשיעוריו, ואף לשכתב חלקים נכבדים מהם מילה במילה ולאחר מכן לעורכם בספרי "מעדני המלך", אשר כך מטבע הדברים נתתי את לבי לכל הגה שיצא מפיו ולכל תיבה ומלה שבשמיעה רגילה א"א להבחין בה.

ענותנותו של רבינו הקדוש

וכבר הבעתי לא פעם את הפליאה הגדולה שהיתה ניכרת במרן זצ"ל, היאך יכל להשתמש בשני סגנונות שונים זה מזה מקצה לקצה, שכן בעוד שבכתביו ובספריו לשונו מסוגנת היטב בעושר לשוני ודקדוק מדויק של כל מלה, הרי שבשיעוריו היתה שפתו שונה לגמרי [וכפי שניתן להבחין בעיקר במעדני המלך ח"א], בסגנון יותר עממי ופשוט למראית עין, ללא כל המלים המסוגנות והגבוהות שנמצאות בכתביו, וביותר מפליא לראות ולענ"ד לעולם לא נצליח להבין זאת, היאך בכתביו היה מרן זצ"ל מרבה לברר את יסודה של כל הלכה, ומסתעף מענין לענין באותו ענין, ומשתמש לא פעם בבירור של מושגים נרחבים המקיפים סוגיות רבות, תוך שימוש בכללי פסיקה שמרן נזקק לברר בדיוק מהי הדרך הנכונה בכלל זה, ובשיעוריו היה ניתן לחשוב למתבונן השטחי מן הצד כי אולי במשך היום ישב מרן וקרא חק לישראל ועין יעקב עם זוהר וכוס תה, וכעת לפני השינה הוא מקריא כמה הלכות מהקיצור שלחן ערוך...

וההסבר היחיד לכך הוא רצונו הכביר של מרן זצ"ל לזכות את הרבים בלבד, ללא מטרה להראות את חכמתו לעין כל ולקצור כותרות או לסחוט קריאות התפעלות על בקיאותו העצומה [כמנהג איזה בורים בוערים בדורנו שרוכשים את הערצת הקהל התמים על ידי שליפת עשרות מקורות בש"ס שמראים כביכול את שליטתו ובקיאותו של הדרשן בכל מכמני הש"ס, בעוד שמי שלמד את הסוגיות עומד על טיבו של דרשן זה שאינו אלא חיקוי עלוב לבקיאים האמיתיים שבדורנו, ולא פעם יצא לי לשמוע את מרן בשיעורו נזכר בנדון שנזכר בכמה פעמים בש"ס, ובדרך הילוכו החל מונה את המקומות שבהם נזכר נושא זה ובאיזה ענין והנפק"מ לדינא, ופעמים רבות כלל מרן זצ"ל במשפט אחד עשרות מקורות בש"ס ובראשונים, ללא שבכלל השומעים העלו על דעתם איזה בקיאות וידיעה מסתתרת אחרי אותו משפט! בינו נא זאת. הי חסיד הי עניו].

ומתוך תאוה זו שנתאוה מרן זצ"ל לזכות את הרבים זנח אחרי גוו את כל הכבוד המדומה שיכל לצמוח לו ממסירת השיעורים בפלפול ובחריפות, ובחר לו דרך זו של שפה עממית שבה יוכלו כולם להבינו למגדולם ועד קטנם, והחפץ להכיר את כוחו הגדול וידו החזקה יוכל ללמוד בספריו הכבירים, ומהם יבין וידע שמין מני גדולתו. ובחסד ה' זכיתי להביא מעט מן המעט הדרכות לכתיבה בדרכו של מרן זצ"ל, במעדני המלך ח"ג, וכמובן שהדרכות אלו הינן בעיקר בצד המעשי ולא העיוני, שכן לכך נצטרך ספר שלם.

וראיתי לנכון לעורר את תשומת הלב לדבר נוסף שבמבט שטחי א"א להרגיש בו, כי הלומד בספריו של מרן זצ"ל בעיון קל חושב כי בעצם מרן לא כותב כלום מדיליה אלא רק מציין לספרים ומקבצים לקורת גג אחת, ובאמת כל הלומד כהוגן רואה כי רוב ככל הציונים שמציין מרן זצ"ל הינם מערכות שלמות של קושיות ותירוצים, ראיות וחילוקים בין הנידונים, ולא פעם מצאתי כי לפעמים בספרים שמרן ציין אליהם כלאחר יד הוא טמן הערה נוספת על הנידון שעסק בו, אלא שלא רצה להסתעף אליו, ומסיבה זו ציין לספר זה דוקא בקטע זה ולא בסוף התשובה וכדו'.

סוגיות ישיבתיות בספרי מרן זצ"ל

ובמעט שעברתי בספריו של מרן זצ"ל מצאתי כי לא בתשובה אחת ולא בשתים הקדיש מרן את דבריו אך ורק למשא ומתן בדרך הפלפול של אמת, ובהן הוא חושף את זרוע קדשו בפלפול שלכאורה אינו מיועד לבירור שאלה הלכתית מסויימת, ואמנם כל תשובה מתשובותיו מכילה פלפולים ובירורים עד פסיקת ההלכה, אך ברצוני לציין בקצרה לכמה תשובות שבהן עוסק מרן בסוגיות ישיבתיות מובהקות, והעוסקים בסוגיות אלה יוכלו לעכל במעט את החריפות והבקיות שהיו למרן זצ"ל.

א. אודות חידושו של הש"ש (ש"ו פכ"ב) במקום שיש תרי ותרי, וכנגדם יש רוב או חזקה דאטיא מסברא, בתר מי אזלינן, האריך מרן זצ"ל לברר בשיטות הראשונים אי שמיע להו כחידושו של הש"ש, ובירר דבריו בראיות רבות וחילוקים מסברא (יבי"א ח"ב חו"מ ו).

ב. פלפול על חידוש הגר"ח מברסק שאם לא חשב בתפילה שהוא עומד לפני ה' נחשב כאילו לא התפלל כלל, ומרן הוכיח שלא כדבריו מהבבלי והירושלמי, והאריך לברר מהראשונים והאחרונים מהם בדיוק גדרי הכונה בתפילה, ואיזה כונה מעכבת את התפילה ואיזה לא (יבי"א ח"ג סי' ח).

ד. פלפול בענין איסור שנתבטל אם נשאר לגביו חיוב ממוני (יבי"א ח"ד חו"מ ד), במחלוקתם המפורסמת של העמודי אור והמרחשת במי שנפלה חתיכת טריפה שלו לקדירת היתר של חברו ונתבטלה שם אם צריך חברו להחזיר לו דמי החתיכה, דן מרן זצ"ל בגדר השייכות הממונית של איסורי ההנאה לבעליהם והביא ראיות לכאן ולכאן כשהוא מחלק בין הראיות, וכמובן בסוף דבריו אינו מסיים ללא שבירר את ההלכה למעשה.

ה. כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו (יבי"א ח"ג סוף חו"מ), עמד מרן זצ"ל לברר אם יש אופנים היוצאים מן הכלל שבהם א"צ מנין אחר להתירם.

ו. אי הסרת מונע מיקריא הויה (יבי"א ח"ד או"ח לה), האריך על דברי החת"ס שבכה"ג לא מיקרי הוייתו על ידי אדם, והוכיח מרן זצ"ל בראיות ברורות הדין בזה בשבת, ואם איסורו מהתורה או מדרבנן, כשהנ"מ לדינא היא בדין הבויילר בשבת.

ז. במלאכות שבת הרבה מרן זצ"ל לברר את גדריהן, ובפרט ביבי"א חלק ד' [וסודרו על מכונן בחזון עובדיה שבת ו' כרכים], ואציין רק לחלק מהמלאכות שנתברר גדרן ביבי"א: גדרי זורה (ח"ד סימן לז). גדר מוחק (שם סימן לח), מערכה בדין מלאכה שאצל"ג (יבי"א ח"ה כד), גדר מוליד ריחא (יבי"א ח"ו לו),

גדרי מלטול מוקצה (שם ח"ז לו), איסור חשמל בשבת (ח"א סימן יט אות יח), גדר השקיעה (שם ח"ז מא), ענייני שביתת בהמה (שם ח"ח כמ"ל). ועוד כהנה רבות.

ח. בגדרי רוב וקבוע, האריך מרן זצ"ל בתשובות רבות אימתי אזלי' בתר רובא ובאיזה רובא איירי, ביבי"א (ח"ו יו"ד יב) דן בראיות רבות בגדר רוב התלוי במציאות אם עדיף מחזקה, ובתשובות רבות מתשובותיו חזר ושנה פרק זה כשהוא משייך בכל דין את הגדרים הנוגעים אליו עד לבירור ההלכה למעשה, על כל ההשלכות הנוגעות בזה כגון בס"ס שהוא מדין רוב וכדו'.

ט. כל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח (יבי"א ח"ו יו"ד ל), בירר אם אמרינן כן גם כשפירש ואמר לשליח שיעשה שליחותו, ובבירור הגדר של "איהו לא מצי עביד", באיזה מניעה איירי, כשכל גידון מקיף את ענייני שליחות בש"ס ובראשונים הפלא ופלא. וע"ע בחלק ט (חו"מ ב) בהא דאין שליח לדבר עבירה אי עביד אי מהני.

י. במחלוקת הראשונים אם מזונות מדאורייתא או מדרבנן, האריך מרן זצ"ל מאוד ביבי"א ח"ג (אה"ע יד-מז-מז-ז) ובירר מה המקור של הסוכרים דהוי מדאורייתא, ואם הוא מפורש בקרא, אסמכתא בעלמא ודברי סופרים, או שנלמד ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ומהי דעתם של גדולי הראשונים עמודי ההוראה, והאריך להביא כמה וכמה נ"מ במחלוקת זו, ובירר כל נ"מ אם תיכון לדינא, ובירר עוד הדין בזה"ז, ובכמה עניינים ששייכים לנידון שעסק בו, עד שללא ספק מי שמצליח ללמוד נושא זה היטב משו"ת יבי"א יוצא כשתלמודו בידו בכל ענייני חיוב המזונות על קרבן וברעיהן.

יא. תרי רובי בעיגונא (יבי"א ח"ו אה"ע ד), נדון זה היה אחד מהיסודות המרכזיים עליהם נסמך מרן זצ"ל בהתרת העגונות במלחמת כפור, והאריך ביותר לברר אם סמכין אתרי רובי ובבירור שיטות הראשונים והאחרונים בזה.

יב. יסודות בענייני עדות (יבי"א ח"ו אה"ע י), האריך מרן לברר היכא שיש הכחשה בין העדים, והיכא שלא היתה דרישה וחקירה על זמן העדות, ועוד פרטים רבים ביסודות דיני עדות.

יג. סוגית פתח פתוח (יבי"א ח"ז אה"ע יב), האריך מרן זצ"ל בבירור סוגיא זו אשר היא היסוד לדיני ס"ס רוב וקבוע, ועמד על שיטות הראשונים אימתי מוקמינן לה אחזקת היתר ובאיזה גונא אזלי' בתר חזקת איסור.

יד. ס"ס נגד חזקת מרא קמא ולהוציא ממון (יבי"א ח"ח חו"מ ב), ונ"מ לענין מכירת הקרקעות בשביעית, ועי"ש שנגע ביסודות פעולת הס"ס.

יד. אין הולכין בממון אחר הרוב כשיש נ"מ לאיסורא (יבי"א ח"ט יו"ד כה) האריך מאוד על חידושו של ההפלאה [והינו מוכר בעולם התורה בשם הש"ש] שבאיסור אזלי' בתר רובא גם בענייני הממון שבו, והוכיח מכמה וכמה ראשונים עפ"י סוגיות בש"ס דלכאו' אין הדבר כן, והאריך מאוד ליישב הסוגיות בחילוקים וסברות עצומות בחריפות ובקיאות עצומה.

מז. אם קנין דר' מהני לדאו' (שם ח"ט חו"מ ד; מאור ישראל ח"ב סוכה מז:), בנושא זה עמד מרן זצ"ל וימודד ארש ארוכה ורחבה [במאוי'] וצלל בעומקן של הסוגיות הנוגעות לכל ענייני הקניינים, על יסוד דברי המחנ"א, מתוך שליטה עצומה בש"ס ובראשונים.

מז. אם סד"א לחומרא מהת' או מדרבנן (יבי"א ח"י יו"ד ו), אם כי בנושא זה מזכיר מרן זצ"ל כמעט בכל תשובה שיש בה סד"א את מח' הרמב"ם והראשונים אי סד"א לחומרא מהת' או מדרבנן, האריך בזה ביותר ביבי"א הנ"ל [ובטה"ב ח"ב] באופן מבהיל מעשרות סוגיות בש"ס הנוגעות בדין שהוא סד"א, כשהוא מנווט ביד רמה ביניהן ומחלק ומגדיר בכל סוגיא את סיבת החומרא, ובהערה (עמ' רי, ובגוף התשובה אות כ) צלל לברר דעת מרן הש"ע בדין זה, כשהוא מוכיח נכוחה מהררי ראיות שדעת מרן דהוי רק מדרבנן.

יז. חקירה אי מחילת חוב הוי סילוק שעבוד או הקנאה (הליכו"ע ח"ג עמ' קע:).

יח. פלפול בענין קו' הפנים מאירות להוכיח דכהני שלוחי דרחמנא מדמקבלים קרבן מגוי (מאו"י ח"ב יומא יט.), ודן מרן זצ"ל אם יש שליחות לגוי, והיכא שהיא לדבר עבירה, ואם לחומרא יש שליחות לגוי, ועמד ליישב קו' הפנים מאירות בכמה אופנים.

יט. גדרי חצי שיעור (מאו"י יומא עד.), עמד מרן זצ"ל לברר בעומק פרטים רבים השייכים לחצי שיעור ובמאי שייכי.

כ. דיון בדברי השערי יושר (יבי"א ח"ח או"ח סי' מה אות ג) דמנין בספק לא הוי מנין כלל ודחה מרן זצ"ל את דבריו עפי"ד הרו"ה והר"ן ושכן דעת אחרונים נוספים.

נגעתי עד כה בקצה המטה של יערת הדבש מתורתו של מרן זצ"ל, ועדיין לא השגנו אפס קצהו מקוצר המשיג ועומק המושג.

ללמוד במקום שלבו חפץ

ברצוני להתייחס לנקודה נוספת שנתעוררתי בה השבוע ביחס למרן זצ"ל, כי לכאורה מעולם הוא לא נתן לאחרים לקבוע לו את מסגרת לימודיו, אלא קבע לעצמו את מסגרת לימודיו הקפדנית ונתעלה כפי דרכו וכוונותיו. והנה אמנם בעודו בישיבה מעולם לא נטה מסדרי הישיבה כי הוא זה, ועיקר התעלותו באה מהתוספת שהעמים על שכמו לאחר שעות הלימוד [כפי שאמר לי בזמנו מוה"ר הראש"ל וראש הישיבה שליט"א], אך עיקר תלונתי על ראשי כוללים שמגדילים לעשות ונטפלים לדברים צדדיים ושוליים הנוגעים לאברכים ומצירים את צעדיהם בכל מיני הוראות שונות ומשונות, כאילו האברכים היקרים נעשו מקנת כספם של ראשי הכולל, וכמה וכמה פעמים שמעתי ממרן זצ"ל שהרבה לגעור בהנהגה פסולה זו, אשר אמנם חובת האברך ללמוד כהוגן את החומר שנלמד בכולל, אך על ראש הכולל לבחור את חומר הלימוד שברצון האברכים ללמודו ולא את החומר שראש הכולל רוצה להבחין עליו. ובוה פירש מרן את ד' הגמ' אם דומה הרב למלאך ה' שעושה את שליחותו בלי חשבונות ואינמסרים אז יבקשו תורה מפיהו. ולענ"ד כל אותם ראשי כוללים המורידים לאברכים כסף ממשכורתם על דברים שמה בכך עתידים ליתן את הדין, וכפי שהיה תמיד מרן צועק ומכריז להרבות ככל היותר אברכים שיעסקו בתורה, ובמקום לקצץ בבשרם יוסיפו על הטוב לכל אברך שיעמוד במבחנים ובשמירת הסדרים, וכך גם יהיה לבם של האברכים שמח ועולו בדברי התורה ולא כמי שכפאו שד.

לא לפסוק מתוך הרגש

כידוע היה מרן זצ"ל בעל רגש עצום, ודמעתו היתה מצויה על לחיו כל אימת ששמע על איזה יהודי הנתון בצער, ואפילו כשהיה קורא בהפמדה וכדו' מאורע מרגש היה בוכה חרישית, למרות שקרא זאת עשרות פעמים וידע היטב את כל הפרטים, וכפי שהעיד על עצמו פעם גם כשהיה כותב דיני אבלות היה בוכה, ובכל זאת כשנשאל בכל שאלה הלכתית שתהיה, העמיד את הרגש הכביר שלו בצד, ופנה לברר בשכלו ובדעתו מהי דעת ההלכה בדין זה, והורה לשואל את התשובה גם אם היא כרוכה בכאב רב.

ונתעוררתי לזה אחר שלפני זמן מה שמעתי דרשה מת"ח אחד שהשיב לשואלו במי שמתפלל במנין פועלים ואם יעזוב את המנין ישארו המתפללים ללא עשרה, האם מותר לו לעזובם או עליו להשאר עמם? והשיב הנ"ל כי עליו להתחשב בהם, ואף שהוא אינו נצרך להתפלל בשעה מוקדמת זו, אין לו לעזובם ולהשאירם ללא מנין. ומיד לאחר שומעי את דבריו אינה ה' לידי הקלטה של שיעור ממרן זצ"ל ובו הוא נדרש לשאלה זו ממש, וחתך בסכינא חריפא שעליו לעזוב את המנין ולהשאירם להתפלל ביחוד, ואינו

צריך לרחם עליהם ועל ידי כך לחמוץ בתפילה בדיעבד כזו! ולמרות שהרגש נותן לרחם על צבור כזה, השאירו מרן זצ"ל בצד ופנה לחתוך הדין כפי האמת. ואמנם דוגמא זו הינה בבואה דבבואה מהמציאות הנ"ל אצל מרן זצ"ל, וכל המעיין בפסיקותיו יראה את הקו המנחה אותו.

כבוד התורה

מכלל הדברים עליהם הרבה מרן זצ"ל להזהיר הוא כבוד חכמי התורה, שכן כל מסורת התורה נמסרת על ידם, וכל פגיעה בכבודם ובמעמדם פירושה פגיעה בשושלת מסירת התורה מדור לדור, וכדברי הגר"ח שמואלביץ (בשיחותיו הנד"מ, מאמר יד, מ, מא, מב, סא ועוד) שמאריך להשריש יסוד זה, וכותב שבשמוש תלמידי חכמים תלויה כל עליתו של האדם, ובלעדיה הוא לא יצליח לכלום, וכמו שמוכח מהגמ' (ברכות מז:): שאפילו אדם שקרא ושנה אך לא שמש תלמידי חכמים, הריהו עם הארץ ולא מזמנין עליו! וכדמצינו במקומות רבים שעל ידי שאינו משמש תלמידי חכמים יכול למעות בדברים שמפרשים בפסוק.

ובסבת חשיבות ונחיצות שמוש תלמידי החכמים מבאר הגר"ח, שגדול הדור קבל את תורתו מרבו ורבו מרבותיו עד הר סיני (וראה עוד בהפלאה עמ"ס כתובות בפתחא זעירא אות י), וממילא החולק על גדול הדור והמורה הוראה בפני רבו עונשו גדול ביותר כיון שהוא פוגע בכך בכל המסורת של השתלשלות התורה עד הר סיני! ואפילו אם הוא בעצמו גדול הדור, עליו לכופף את קומתו בפני המרובים, ובלא זאת הנו חייב נדוי, וכמו שמצינו בגמ' (ב"מ נט:): שנדו את רבי אליעזר עד יום מותו מכיון שהוא היה יחיד במקום רבים, וכן כעין זה בגמ' (ברכות סג:). והטעם כאמור, שהמורד בגדל הדור בועט בכל המסורת מדורי דורות עד קבלת התורה מהר סיני, וסופו לבוא לידי כפירה בה' אלהי ישראל! רח"ל.

[ואגב נאמר שמסיבה זו ממש של חובת הציות לת"ח, צריך לרחוק מכל בתי הספר הפשרנים למיניהם, שאינם מכופפים את ראשם לדברי גדולי התורה, ועושים מעשים רבים אשר אין רוח חכמים נוחה מהם, הגם שבחלק מהדברים מאחזים עינים תמימות להראות שכשרים המה, אך בנפול היסוד יפול הבנין, וכשל עוזר ונפל עוזר ויחדיו כולם יכלוין].

וכידוע חוליו האחרון של מרן מלכא זצ"ל הכביד מאז שהתחילו לדבר על גיוס בחורי הישיבות, והדבר לא נתן לנפשו המהורה מנוח ושלוח, וכחותיו הלכו ועזבוהו מיום ליום, כשהוא מדבר באזני כל מי שהיה ביכולתו למנוע את הגזרה המרה הזו, ובימי האבל על בנו הג"ר יעקב זצ"ל התבטא כי גזירת הגיוס מכאיבה לו יותר מפטירת בנו! ולבקשתו נוספה בכל תפלה תפילת "אבינו מלכנו" אחרי חזרת הש"ץ, להעתיר בעד ה' להעביר את רע הגזרה אשר למרבה הבושה והכלימה נגזרה בשתוף אנשים חטאים אלה הקוראים לעצמם דתיים, שנתחברו לרשע העורב כמותם, לא יאבה ה' סלח להם.

ומה מפליא כי גם חוליו האחרון של מרן פאר הדור החזון איש הכביד ביותר כאשר אותם אנשים ממש, ממפלגת המפד"ל דאז, התעקשו לגייס את בנות ישראל, וגאון ישראל החזון איש זצ"ל נלחם כארי לבטול הגזרה, ואנשים אלה התלו בו והמרו את דבריו והשביעוהו מרורים, עד שנתבקש בישיבה של מעלה. [כמתועד כל מעשה מעלליהם בספר "פאר הדור" חלק חמישי (פרק שלשים ואחד), ראה שם באורך, כי אין חדש תחת השמש, ומשורש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף].

ולא פעם ולא פעמים היו חכמים שגרמו במישרין או בעקיפין צער רב למרן זצ"ל, ומעולם לא פצה את פיו אודותם ברבים, ואדרבא למדנו דעת להועיל לכבד כל ת"ח גם אם דעתו שונה מדעתנו, וגם אם אינו נוהג עמנו במדת החסד והרחמים. [כמובא במעדני המלך ח"ג פט"ז, מדבריו של מרן זצ"ל בהודמנויות שונות, ומדרשתו באותה תקופה שיצא עלינו הקצף מקרב הזרם הליטאי, ודבריו יפים גם להיום אשר חרב איש באחיו].

וחובה להשריש דבר זה בלבבותיהם הרכים של הילדים, שלפעמים נגררים לבזות תלמידי חכמים ועדות שלמות, בעתות הבחירות וכדו' שכבוד התורה נרמס בראש כל חוצות, ועל הוריהם להדגיש בפניהם ולהסביר להם באר היטב כי גם אם אין דעת רבותינו מסכמת עם דעתם של רבני העדה האחרת, כולם קדושים ובתוכם ה', ואין שום היתר לבזות כל ת"ח.

וכמה יש להצטער על שיש תלמודי תורה המנוהלים ביד אנשים מנוערים ומרוקנים מכל מדע וחכמה, אשר מצוים על הילדים במפגיע שלא להתחפש בפורים לרב פלוני, ושלא להחזיק תמונות וספרים של רב אלמוני, ואוי להם על שברם, כי אינם מבינים שבכך הם משרישים בלב הילדים זלזול כלפי חכמי התורה, והילדים אינם מבחינים שיתכן שיש שינוי בדעות. ומה גם שבדרך כלל נובעת הנהגה זו מצרות המוחין ומדעות קדומות של אותם מנהלים, וגם הם לעת הצורך יודעים בדיוק אל מי לפנות כדי לקבל מובת הנאה, ודי בזה למבין. ושומר נפשו ירחק מהם ומבתי ספרם אשר אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גידלה.

פילוק תלמידים

נושא נוסף אשר ניכר היה במרן זצ"ל כי הדבר בנפשו, והנו אחד מהדברים שהיו מסעירים את רוחו ומעציבים את דעתו ביותר, עד שלא פעם ולא פעמים לא חס על כבודו וצלצל בעצמו לראשי מוסדות בבקשה שלא יסלקו את תלמיד פלוני או שיחזירוהו ללמודים.

וספר לי ת"ח מובהק יצ"ו אשר נודמן פעם לביתו של מרן זצ"ל ובהכנסו אל הקודש פנימה ראה את מרן יושב וממרר בבכי בדמעות שלישי, ועליו נצבים מקורביו ומנסים להרגיעו ללא הועיל, נבהל אותו ת"ח וחשב שמא ארע איזה אסון ח"ו הנוגע לכלל ישראל, או נודע למרן זצ"ל על צרה איומה שנתרגשה ונתכה על קהל ישראל ועל כן הוא מיבב בבכי כזה. אך בין התיפחות להתיפחות שמע כי זה עתה שמע מרן זצ"ל על איזה בחור שסולק משיבתו והוריו שוקלים להעבירו למקום פחות בטוח מבחינה רוחנית, ומהרגע שהדבר נודע למרן זצ"ל אינו מוצא מנוח לנפשו ודמעותיו זולגות על לחיו ללא מעצור. בסופו של דבר הזעיקו בני הבית את אחד ממקורביו האהובים עליו ולאחר זמן רב הצליח הלה להרגיע את מרן זצ"ל, אך למרבה תדהמתם כשהם הגישו למרן את התרופות שהוא נזקק לבלוע לפני ארוחותיו דחאם מרן זצ"ל מלפניו, באומרו קבלתי על עצמי תענית להצלחת הבחור!

ולפני זמן מה [בשנת התשע"ב] היה בחור שסולק מהישיבה ומאז סטה מהדרך עד ששלח יד בנפשו, והדבר הסעיר מאד את רוחו של מרן זצ"ל באותם ימים עד שבכמה וכמה שעורים במוצאי שבת חזר ודבר בכאב על המסלקים בקלות תלמידים ממוסדותיהם. ועוד חזון למועד להביא את דבריו במלואם.

אמנם פשוט וברור שאם הבחור עלול לקלקל עמו בחורים אחרים, צריך לשקול בכובד ראש את הרחקתו מהישיבה לאחר התיעצות עם גדולים.

והריני מצטט מעשה בנושא זה כפי שסופר על ידי מרן זצ"ל באחד משיעוריו:

זכורני מעשה שהיה בישיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה לפני כששים שנה. הרב הראשי לישראל והראשון לציון הגאון רבי יעקב מאיר היה נשיא ישיבת "פורת יוסף", ומפעם לפעם היה מבקר בישיבה.

פעם אחת ירד הרב במדרגות הישיבה, וכמוכן היו עמו הרב בן ציון חזן גבאי הישיבה ועוד רבנים משום שורת דרך ארץ, וילדי הישיבה היו עומדים למעלה ומסתכלים. לפתע דחף אחד הילדים את חברו, והלה לקח את כיפתו והשליכה למטה לעיני רבי יעקב מאיר. הרב כעס מאד וגער ברבני הישיבה, וכי זו הדרך ארץ שאתם נותנים לתלמידים?

חקרו ודרשו מי זרק את הכפה, היה זה ילד חכם ופקח וגם שובב שאיני רוצה לומר את שמו.

תכף ומיד בחרון אפם לקחו את אותו ילד וזרקו מהשיבה. באו אביו ואחיו בבכיות ותחנונים שיחזירו אותו עם כל מיני עונשים, אך לא שמעו להם ולא הסכימו להחזירו לשיבה, ויצא בעל בית פשוט אך ירא שמים. גם היה שנשאר ירא שמים! וכל ימיו היה מיצר ובוכה על כך שלא נתנו לו להתקדם בלמוד, לפי כשרונותיו הוא יכל להיות תלמיד חכם גדול, ועתה אינו אלא בעל בית פשוט.

זו דרכה של תורה?! אם היה בידי, הייתי צועק ומוחה, כיצד אפשר לזרוק נשמות? וכי ניתן לדעת מה עתיד לצאת ממנו? הנבואה נתנה לשומים, אנו לא יכולים לדעת עתידות. ומי שעושה דברים כאלה אוי לו מיום הדין אוי לו מיום התוכחה!

וכן בבנות, אסור לזרוק בת שעשתה מעשה שאינו הגון! הלא אין דבר העומד בפני התשובה, וכי המורה הזה שזרק את הילד או הילדה אינו חוטא לפני הקב"ה?! ביום הכפורים הוא בא ומבקש "חטאנו לפניך רחם עלינו", "כתבנו לחיים מלך חפץ בחיים", לכבוד מה ה' יכתוב אתך לחיים אם אתה זורק את התלמידים שלך! צריך לדעת את האחריות הכבדה שיש בזה, וכגודל האחריות כך גם חומרת העונש!

יש מורים שיש להם תלמידים שובבים, צריך להיות עמם סבלן 'בתבונות כפיו ינחם' (עפ"י תהלים עח, עב), 'כאשר ישא האומן את היונק' (במדבר יא, יב), כמו האומן שמרים את התינוק והתינוק מלכלך אותו, אך הוא רוחץ אותו יפה יפה וחוזר ומנשקו, כך ילד שובב כשיגדל יהיה למדן ופקח לטובה.

המורה 'עול יסבול ולא יבול'. מי שאינו יכול לסבול אסור לו להיות מורה! כמו שהקב"ה ארך אפים, מאריך אפו לרשעים, כך יהיה המורה, ואם לאו - אינו מורה, אלא דואג לנוחיות של עצמו. עכל"ק.

והנה היה ברצוני להאריך בעוד כמה נושאים שהתבוננתי בהשקפתו הזכה והטהורה של מרן זצ"ל, אך לקוצר היריעה אסתפק באמור, ושאר הדברים כתבתם כבר בהקדמות למעדני המלך, ובכמה מאמרים שנתפרסמו לאחרונה בכמה מקומות, מלבד המובא בגוף דברי מרן זצ"ל עצמו בתוך הספרים מאשר ליקטתי בעמל רב משיעוריו, והינן הדרכות רבות וחשובות ודברי השקפה ומוסר הנצרכים ביותר לכל יהודי באשר הוא, ותל"ת שהספרים נתקבלו באהבה וברצון, ואנשים ונשים רבים הביעו בפני את שמחתם מהספרים, ובני תורה רבים קבעו את לימודם בחלק ג' תמידין כסדרן, הודות לדבריו של מרן זצ"ל שיצאו מלב גרוש ועמום בירא"ש.

וזכותו תהיה למגן וצנה לנו ולכל עם ישראל, ונזכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון ברחמים, אכ"ר.

ממשיכים בדרכו!

לימוד חודשי בתאריך ג' בכל חודש - יום הסתלקותו של מרן רבינו זיע"א

מתארגן הקמת פרויקט של שיעורי תורה וכנסי התעוררות

בכל חודש - בתאריך פטירתו של מרן רבינו הגדול זיע"א.

המעוניינים לקיים באיזור מגוריהם חוגי בית, כנסי התעוררות, אסיפות חיזוק ושיעורי תורה והלכה בספריו של מרן רבינו הגדול זיע"א, בתאריך ג' לחודש.

בפרט בהלכות ובעניינים הנוגעים לאותו חודש

ניתן להתקשר ול'הרשם בטלפון: 052-7174318. (בשעות הערב)

סימן נה

הרב אברהם יקותיאל אוהב ציון

מח"ס "יעלת חן", ועוד

טבריה

עוד יוסף חי

כבוד עורכי הירחון התורני המיוחד, "יתד המאיר", אשר מהם יתד חזקה להפצת אורה של תורה, יהי נעם ה' עליכם. הנני בזה להשתתף בפטיטי דאורייתא, לכבודו של רב האי גאון, זה האיש מרעי"ש הארץ, ראש ממשלת התורה וההוראה, מלך ישראל (מאן מלכי רבנן), רוח אפינו, משוש לבנו, אדונינו מורינו ורבינו, קדש הקדשים, כליל מעלות האישים, עטרו"ת רעי"א מהימנא וצוקללה"ה.

בימים הללו מאז החלו ימי השבעה הנני משרטט מה שיש בלבי דברים הרבה על החכם ועל דרכו בקודש, מה שזכתה עין לקלוט לפי כחה, ובעזרי"ת במחשבתי להוציא לאור עולם ספר גדול אודותיו, זה שמו "עוד יוסף חי", ובו פרקים הרבה ממשנתו והוראתו בקדושה, וממנו יוכלו רבים לשאוב הדרכה לפי דרכו בכל ענין וענין, ומחמת שהמלאכה מרובה מאד לפנינו, שלחתי בזה לפי שעה איזה גרגירים לזכות את הרבים, ומיני ומינייכו יתקלם עילאה אכ"ר.

רעבון דאורייתא

א. ראיתי פעם פנקס שכתב רבינו ז"ל בימי בחרותו, וכמדומה נתן לו שם בראשו "נהמת ארי", ויש בו איזה דברי בקורת על דברים שראה ולדעתו לא בדרך ישרה ילכו, ומדבר גם אודות דרך הלימוד שנמצאים יותר מדי בפרשת עכ"ב, ושלפי דעתו, לטובת התלמידים יש גם להגביר הספק לימודם, ורשם דברי צער ואנחה על מצב התורה שהיה יכול להתרומם הרבה יותר ממה שנעשה.

בזמן מסויים ראה שאין קצב הלימוד מספיק לו כדבעי לרעבון דתורה דיליה, והיה הולך ללמוד "דף היומי" (כמדומה בבית הגרשי"י ז"ל אשר היה בסימטאות גאולה, כיום רחוב יונה). וכן ראיתי בכתביו שכתב כי מלבד לימוד העיון בישיבה יחד עם מהר"ר יעקב עדס זצ"ל, היו מספיקים עוד שלוש מאות וחמשים דפי גמרא בשנה, כי לימוד דף היומי היה עליהם כחובה. [ועמש"כ בספרו ענף עין אבות (עמ' תד) בענין לימוד "דף היומי" לבעלי בתים]. וכשקיבל בחדרו את ידידו מהר"ר דוד ברדא שליט"א יחד עם בנו יש"א ברכה שליט"א, אמר לבן יקור, בצעירותינו בלענו הרבה דפי גמרא. גם עד ימי זקנותו, היה ממשיך בלימוד דף היומי בנגינה וחשק, ובזמני מרדה גדולה בעניני הכתיבה או צרכי רבים היה משלים ביום אחד כמה דפים דחסורי מחסרא ליה מתמול שלשום.

עידודא דרבנן

ב. אציב כאן עובדא אשר שמעתי מאיש נאמן וקרוב במדרגה ראשונה אל רבינו ז"ל, כי לאחר שהוציא לאור את קונטרס "יביע אומר" על הוריות היו איזה משחקים עליו, ופעם אחת ביושבם יחדיו בשיעור, נזרקה איזה קושיא מפי בני החבורה, ולא מצאו לה מנוח, אז קרא אחד מהמתלוצצים לאמר, הנה בעל הקונטרס הלזה עמנו הלא גאון הוא והוא ישיבנו, ונתבייש הרב על הדבר הזה, ועזב את מקום הלימודים בצער. והגאון מהר"ר שמשון אהרון פולנסקי זצוק"ל (הרב מטעפליק, רב דשכונת "בית ישראל" בימים ההם) קלט את הדבר הזה שהוא מצוער, ודיבר עמו רכות ועודדו לאמר הלא לאיש גדול תהיה לפי כח כישוריו והתמדתך, ומה לך ולמצחקים, הלא צוחק מי שצוחק אחרון, ותשחק ליום אחרון כתיב, וברוח

חיים שהכנים בו חזר לתלמודו בכח גדול ונעשה גדול הדור. ולא בחנם קוראו ביביע אומר "אלוף נעורי מהרש"א פולנסקי".

שר המסכים

ג. עוד שמעתי מההוא גברא יקירא, כי פעם שח הרב את הדבר הזה ואמר הנה תראה כמה גדול כח העידוד, ולכן קבלתי על עצמי לעודד כל צורב העוסק בחקי חורב יהיה מי שיהיה, וזה מעם שהיה נותן הסכמות ומכתבי ברכה לכל מחברי ספרים, הקטנים עם הגדולים, כי מחשבה אחת לו להגדיל תורה ולהאדירה. בדידי הוה עובדא, אחר שחיברתי קונטרס "לב אבירים" על ספר "פדה את אברהם" למהר"א פאלאג'י, והביאותיו לו למנה, אחר יום או יומיים שעייין בו, אמר לאחד משמשי לקרוא אותי אליו, ורעדה אחזתני בשומעי שהרב רוצה שאבוא לפניו, מיד שמתי פעמי אל ביתו, והושיבני לידו בענותו המהורה, ויאמר אלי, קראתי את דבריך, ונהניתי מאמרותיך, כן ירבה וכן יפרוץ, ובספר הבא שתכתוב תבא אצלי ואהיה בעוזך, וכעזה"ד דברי שבח והלל.

אין זה דבר סתר כי הרב בהסכמותיו ומכתביו לספרים הנדפסים בהלכה ובשמעתתא ובאגדה ובכל ענין, היה מרבה בשבח המגיע לכתביו"ם, וחורז חרוזים נהדרים לכבוד המחבר ותורתו, יהיה מי שיהיה, והכל בכדי להרים קרנה של תורה. ודברי ההסכמות הללו באו גם לכאלה אשר בספריהם נמו קו מדרכו וחלקו על דבריו או שקיימו בו פעמים שאתה מתעלם, אך הרב ראה רק את הגדלת התורה אל מול עיניו, ולכן היה מקפיד להלל ולשבח את המחבר בדברי ההסכמה. פעם בא הדבר לידי ביטוי, ובדידי הוה עובדא, שדברנו על איזה ספר הנדפס בזמנינו, ובראשו ניצבה הסכמה מאת חכם חשוב מרבני ירושלים זצ"ל, אלא שנכתבה בקיצור ובלא דברי שבח כ"כ על המחבר, והרב השיח בפנינו, מדוע חכם פלוני כתב חלש ... כנראה שלא הורגל בכתיבה כדבעי. וראינו איך שלפי דעתו יש חשיבות להחשיב את המחבר ולעודדו לילך בכח התורה לגאון ולתפארת.

ד. ולעצם ענין הוצאת ספרי הלכה והכרעות לדינא מאדם צעיר שלא הגיע לגיל ארבעים אם כדאי הדבר להדפיסם ולהוציאם לאור עולם, אחר קבלת הסכמות מגדולי הדור כנהוג, או דילמא שב ואל תעשה עדיף, ערך הרב ז"ל תשובה נרחבת בימי חרפו (כ"ג ניסן תפרי"ח) ונדפסה אחר שנים בתוספת נופך ביבי"א (ח"ד חחו"מ סי' א), ומתוכה ניכרת השקפתו על כתיבת תשובות בהלכה כמה אחריות מוטלת על הרב הפוסק כשמפיץ ספר ברבים. ע"ש.

ה. וכך היה מנהגו של הרב, כל שראה כתיבת איזה צורב שהוא הולך וכותב בדרך ישרה היה קוראו ואומר לו כי כתיבתו מיושרת ומחשבתו מועלת לדברי תורה ועל כן יאזור כגבר חלציו ויכתוב תשובות בהלכה. ופעמים שהיה רואה חשיבות גדולה בכתיבת איזה אברכים והיה אומר להם להבחין לדיינות ושהוא יפעל בעבורם שיהיו דיינים בישראל. ובעיני ראיתי איך שהרב מדבר עם בחור בן כ"ג שנה, שהדפים ספר נחמד על נושא תורני אשר חקר בו איזה זמנים, והרב נהנה מאד מכתיבתו ומיושר דעתו, ואמר לו בזה הלשון, פעם הבאה תכתוב ספר תשובות בהלכה, והצורב ההוא אמר לרב הלא אנכי צעיר מאד ופחד לבי מהכרעות בעיני הלכה, והרב השיבו, תכתוב ותביא לי לכודקן ואם ראויים אתן לך הסכמה. ומכח זה הלך ההוא הלך וגדל בכתיבת תשובות בהלכה, וקיים הרב את הבטחתו והדריכו בדרכי נעם הכתיבה לדינא, ונתן מהודו עליו.

אחריות בפרסום מאמרי הלכה

ו. אמנם בזמנים האחרונים צער היה לו בראותו שיש נמהרים בכתיבה וכל חפצם להעלות דבריהם בדפוס, ועל כן הביע אומר בפתיחת יבי"א התשיעי ז"ל, וראיתי לנכון להעיר כאן, ולהתריע על תקלה חמורה, אודות כמה מצעירי הצאן, בחורי ישיבה, שלא הגיעו להוראה, ולא הוסמכו מגדולי הדור, ומעזיזים פניהם לכתוב מאמרים בהלכה, וחולקים על רבותיהם, אע"פ שלא הגיעו לקרסוליהם, ולא ירדו לסוף דעתם. ומפרסמים את דבריהם ברבים, באיזה ירחון להלכה ולמעשה, ולא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו, ואין הכרעתם מכרעת, כי יסוד כל דבריהם על פי סברת הכרם, ללא הוכחות מדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. וישנם טועים אחריהם וחושבים שדבריהם נכונים למעשה, וילכו אחרי ההבל ויהבלו.

ובודאי שעורך הירחון אחראי על זה, שאם אין העורך עצמו גדול בתורה ובהוראה², ועובר על כל מאמר ומאמר בעיון כראוי, לראות שהדברים נכונים לאמתה של תורה, ועם כל זה מפרסם בירחון (ללא בקורת), הרי הוא מכשיל את הרבים והקולר תלוי בצוארו, ואם כוונתו כדי להרגילם לכתוב פסקים ותשובות למה יפרסם מה שלא ראוי לפרסום מצד נכונותם להלכה, ויהיה גורם למכשול. והרי ידוע מ"ש הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ד) כל ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שומה רשע וגם רוח, ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה. ואלו התלמידים הצעירים שלא הרבו תורה "כראוי" ומבקשים להתגדל בפני עמי הארץ וקופצים ויושבים בראש להורות לישראל, הם המחריבים את העולם ומכבים נרה של תורה, ומחבלים כרם צבאות ה', ועליהם נאמר, אחזו לנו שועלים, שועלים קמנים מחבלים כרמים. ע"כ להבות אש די נפקין מפומיה דמין ז"ל על צערה של תורה והוראה.

ירחונים דאורייתא

ז. אגב, לרוב אהבת תורה שהיתה בו ברבינו, לא פסח על שום ירחון תורני שחלף על שלחנו, ורבים היו מתהדרים בירחוניהם להביאם לפניו, והרב היה מסביר פניו לכולם ולוקחם בעין יפה, ואינו מבדיל בין חוברת תורנית לספר כי בכל יש תורה, ומכל מלמדי השכלתי. ושמענו כמה פעמים שהיה קורא מאמרי הלכה של צעירים ולא הסתיר את התפעלותו והנאתו מדבריהם הנאמרים ביושר ובתבונה. אך דעתו האישית היתה שעיקר כתיבת החכם תהיה מסודרת באופן שיציא חיבוריו לאור עולם, ובהיותי עלם כבר

² מי ראוי להיות ממונה על הוצאת ירחון תורני

כאן רואים שהרב ראה בתפקיד עורך הירחון דבר נכבד, שצריך להיות איש הראוי לבקורת, ולאשר כל מאמר ומאמר העובר מול עיניו אם כנים דבריו לדינא אם לאו, ובאמת שבדורות שלפנינו כשהיו יוצאים לאור ירחונים, היו עומדים עליהם עורכים גדולי תורה והוראה, כגון הגאון מהר"ר יעקב עטלינגער (בעל שו"ת "בנין ציון" ו"ערוך לנר") שהיה ממונה על הירחון "שומר ציון הנאמן" הנדפס באלטונא, ומהר"ר יוסף שווארץ מגרוסרדיין על ירחון "וילקט יוסף" הנדפס במונקאטש, והגר"ש שווארץ על ירחון "לקט שושנה" הנדפס בסטמאר, והגר"ב צ'קווינסקי על הירחון הנודע בשם "המאסף" הנדפס בירושלים, והגר"א ד' גרינוואלד (בעל "קרן לדוד") על ירחון "בית ועד לחכמים" הנדפס בסטמאר. והגר"ר ישעיה זילברשטיין על ירחון "תל תלפיות" הנדפס בוויטצען. והגאון ר' יעקב אורנשטיין על "תורה מציון" הנדפס בירושלים. והגר"א י' זסלנסקי עם ר"ש בלזר על ירחון "שערי ציון" הנדפס בירושלים. והגר"י פיינגבוים על ירחון "שערי תורה" הנדפס בווארשא. והגאון מהר"ר יצחק שטרנהלל (בעל שו"ת וחינוכי כוכבי יצחק) על ירחון "הכוכב" הנדפס במונקאטש ואח"כ בארה"ב (ברוקלין). וגם בזמנים האחרונים רבים מהקבצים התורניים הנדפסים בקבע היו ממונים עליהם אנשים חשובים, כמו הגר"מ כשר על "נעם" והגר"ש ישראל על "שנה בשנה", ועוד כהנה וכהנה.

שיבסר סיפר לי בעידן חדוה על הגאון ר' אייזל חריף זצ"ל (בעל עמק יהושע ואבי הנחל) שבקשוהו רבני הדור לצרף מאמר תורני לקובץ שהיה יוצא לאור עולם בזמנו ובו מכתבי תורה מגדולי הדור, ואמר להם הרב, זה שאינו יודע לרקוד מצטרף לריקוד של אחרים, אך מי שיודע לרקוד רוקד לבד, כמו כן מי שיודע לכתוב ד"ת כותב לבד, ואינו צריך לאחריו ..., [ורבינו אמר לי זה מפני צורך תוכחה שהיה בדבר לפי שעה].

הכתיבה מה רב טובה

ח. ובאמת שרבינו כל זמנו היה עסוק בסילות וניפוי כתביו וסידורם לדפוס ותמיד כשבאו לבקש להדפיס מדבריו היה מביא ממה שהיה עסוק באותו זמן, או מאיזה ענין ישן שהיה מונח אצלו זמן זמנים, וכמדומה שלא ישב מעולם באופן מיוחד בכדי לכתוב מאמר במיוחד לאיזה במה תורנית, כי העסק בהפצת התורה דרך ספריו אשר הופצו על פני תבל היה אצלו עיקר העיקרים, והקפיד על זה במאד מאד. כעת אני נזכר באותו יום ששי שהתקשר רבינו ז"ל לבית בנו הרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א, ויאמר אליו, הנה אני עסוק מאד בכתיבת תשובה הלכתית על ענין מצות "הקהל" (נדפסה ביבי"א התשיעי) ולרוב המרדה לא אוכל לבא למסור שיעור במוצאי שבת, על כן אבקשך שתמסור שיעור במקומי. וסיים בברכת שבת שלום. פוק חזי כמה מרדה היתה לו בעריכת התשובות באופן שהיה להוט אחר העיון באותו דבר וכתבתו, באופן שברור לו כבר מעתה (ערב שבת) כי לא יוכל יוסף להתאפק ולעזוב את מטר קולמוסו הקדוש, בכדי למסור את השיעור הקבוע לרבבות אלפי ישראל.

הנהגה בהוראה

ט. זכורני בהיותי ילד בן עשר, כשבא מרן ז"ל בחול המועד לביקור אצל זקן המקובלים מהר"ר יצחק כדורי ז"ל, והתפללו יחדיו מנחה בבית מדרשו של מהרי"כ, וביני ביני בא בחור אחד ופתקא בידו, ובה כתוב לאמר שאלה האם לומר ברכת מעין ז' ביו"ט של פסח שחל בשבת. כידוע דדעת הרב בזה היא שלא לומר וכמבואר בש"ע, אך ראה זה פלא שהרב לקח הפתק עיין בו והשיבו אל השואל, וידיו מצביעות על מהר"י כדורי, כאומר אל השואל, אותו תשאל. ובודאי שלא רצה הרב להכנס בענין זה בביתו ובחומותיו של מהר"י כדורי, כי מסתמא ידע דדעתו כמ"ש הרש"ש לאומרה גם בליל פסח שח"ל בשבת.

כיוצא בדבר אירע שבא לסידור חופה וקידושין אצל משפחת מרן אור המאיר מאוזו שליט"א (לבנו ה"ר גרעון שליט"א), שכידוע מרן ז"ל העריך מאד מאד את תורתו המפוארת של הגאון הנאמ"ן, והיה שמח לשמוע את דבריו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים. ומנהגם שלא להשביע בכתובה, ודעת מרן הרב ידוע שאין לזוז ממנהג הספרדים מזה שנים ע"ג שנים שהחתן נשבע שבועה, וראה יביע אומר ח"ז (חאה"ע סי' ב אות ב) מפי ספרים וסופרים¹, אך ראה זה פלא שבחופת בנו של מהר"ם מאוזו

¹ וכן היה מורה ובא מוהרב"צ אבא שאול, וכאשר ראו כולם איך שנהג כן למעשה. גם ידוע שהגר"י עדס ור"י קול (עקב) דן בזה בפני מהרש"ז אוירבך ז"ל, ואמר לו הגרש"ז שאי אפשר לשנות ממנהג הספרדים שנהגו כך מדורי דורות. וכך היתה דעתו של הגאון הפוסק מהר"ר חיים פנחס שיינברג זצוק"ל. וכן אמר הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שראשי הישיבות הספרדים עושים שלא כדין במה שאומרים לחתנים להסיר השבועה מהכתובה, וכן לא יעשה, כי מנהג קדום הוא, וביד מי יש כח לבטל כל כהאי מילתא. ופעם כשבא מרן ז"ל לחופה שהוא הי"צ לסדר

לא דיבר מאומה, כי סבר הרב שלהאי גברא רבה אין להעיר, אע"פ שלדעתו בודאי כן לא יעשה. (ראה ירחון "אור תורה" שבט תש"ן סימן ח"ן, ואב תשנ"ו סימן קכג).

נספח: הליכה לבית הקברות בלילה

י. נשאלתי מידידי ר"י עזריאל שליט"א, אם יש חשש להכנס לבית הקברות בלילה, ובפרט כשילכו שנים יחדיו. והשאלה עולה כעת מפני דרכים ומכאן נכנסים ללא הרף אל ציון מרן עטרו"ת זצוק"ל, יום ולילה לא ישבותו, ומצוה גוררת מצוה לילך גם על קברי צדיקים נוספים הממונים שם, כמו מהר"י צדקה ומהר"ב צ"א"ש ומהר"ש מזרחי זצוק"ל, ועוד כהנה קדושים אשר בארץ המה.

הנה בגמ' ריש חגיגה מבואר גריעותא על ישיב בבית הקברות בלילה, משמע דבמהלך שם שרי ומכ"ש כשהוא עם חבריו. אכן עמא דבר לא להכנס שם, וכבר מצינו להגרי"ח ב"בניהו" (חגיגה מז ע"ב) שהסביר דברי הגמ' שם כסבורין העם לומר שקולו של הרוג הוא וכו', ע"פ מוסכמה זו של בני אדם שלא להכנס לבית הקברות בלילה. [אכן יש לדחות דהתם מפני פחד הקול המדבר לא רצו להכנס. ע"ש, ודו"ק]. וראיתי בס' דברי תורה ממונקאמז (מהדורא תליתאי, סי' מד) שהביא דברי הזהר"ק (פ' שלח לך, דק"ע ריש ע"א) "ואי תימא דאנן פקדין לבי קברי בריש כל ליליא" וכו'. וכ' ע"ז, ולא זכיתי להבין הדברים וכו', ובפרט בהתחלת הלילה (דייקא), ואדרבה מצינו לילך ע"ק צדיקים רק ביום ובשחרית וכו'. עכ"ד. ומה שמדגיש דדייקא בתחילת הלילה, נראה דמרמז דזה סותר למה שידוע לנו בדוכתי אחרני דזמן זה של תחילת הלילה עד חצות הוא שליטת הדין. וק"ל.

ולענין מעשה, לפע"ד מכיון דהמקום הומה בני אדם אין בזה שום חשש, וגם אם יהיה ריק אין בו חשש מצד דברי חז"ל כי רק על לן דברו, ואין לך אלא מה שפירשו חז"ל, ובפרט בענינים כאלו כנודע, מה גם דכח הצדיק אלים טובא בבחי' לילה כיום יאיר, ומצינו סברא זו לענין קריאת מקרא בליל שבת, וה"נ בת"ח שהוא בחי' שבת, והגם שאין לי עסק בנסתרות ואיני ראוי לדבר מזה, מ"מ בלא"ה הסברא ברורה להיתרא כמבואר. ואפי' אי נימא דבשעה כזו אין ענין כי הנפטרים אינם שם, מ"מ קדושה מיהא איכא בכל מצב, ובפרט בי"ב חודש הראשונים [כאשר אמר רבינו ז"ל לשואליו אשר חשבו כי בי"ב חודש הראשונים אין לילך]. והנח להם לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם.

ובעיקר הערת הרב ממונקאמז ע"ד הזהר, כמדומה שהערתו היא לפי מה שהבין דכונת הזהר על אינשי דעלמא אשר פוקדים את הקבר וע"ז יעיר קנו בצדק דלילה לאו זמן פקידה הוא. אכן המתבונן שם בזהר עיניו יחזו דקאי על הנשמות הפוקדות את הנפש בכל לילה עד חצות, ובחצות לילה חוזרות למקומן בעליונים, (ע"ש דקס"ו ע"ב) ושם הזהר מיירי בחילוק שבין פקידת הנשמות על הגוף לפקידתן על הנפש. ע"ש בדמשק אליעזר. וענין פקידה זו מוזכר בזהר פ' משפטים (דק"א ע"ב). וכן הראוני בס' אוצרות חיים (שער רפ"ח ניצוצין, פ"א) שכתב וז"ל, השנית היא בחי' הרפ"ח ניצוצות של אור, שנשארו בתוך הכלים בהיותם שבורים, כדי להחיותם חיות מצומצם שע"י כן יהיה בהם מציאות לחזור להחיות ולהתקן עתה ע"י העיבור, ואל תתמה מזה, כי כן האדם התחתון בעוה"ז אחר שמת ויצאה נפשו ממנו נשאר חלק מנפשו בתוך הגוף כדי שע"ז יוכל לקום בתחיית המתים וכמ"ש בס"ה (פ' שלח לך דק"ע ע"א) אבל השתא פקדונא איהו לנפשיה דאיהי בשכיבו גו גרמי וכו' עד לא על בשרא. גם (בדף קס"ט ע"א) בענין הבל דגרמי דאישתאר וכו'. ע"כ. וע"ע למהר"י פתיה בביאור מתוק לנפש על הסבא (דק"א ע"ב הנ"ל, לג

החופה, ואמר לו החתן כי לפי דעת ראש הישיבה שלו אין שבועה, אז אמר הרב ז"ל, אין שבועה אני לא מקדש ... והקפיד על דברי החתן. ועמש"כ בזה הגאון ראשון לציון מהרש"ם עמאר שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"ה אה"ע סי' כ).

ע"ב בדפה"ס). שוב ראיתי לו להג' ממונקטאש בדברי תורה שתיתאה (אות פז) שהביא בשם בחור אחד שהעיר לו כנ"ל והביא מספר "זהר הרקיע" ע"ד הזהר הנ"ל, שביאר ג"כ דקאי על הנשמות מגן עדן, ולא על אינשי דהאי עלמא כלל.

מסקנה. הבאים על ציונו הקדוש של מורינו זצ"ל בעת לילה, אין חשש בהנהגתם. אך הבא לשאול את החכם, יש לומר לו מ"ש הרב ממונקאטש דמוטב לילך ביום בשעת שחרית. והשי"ת יקבל תפלת עמו ישראל באהבה וברצון אכ"ר.

ובאגב, אציין הרגשה אחת שיש בליבי.

רבינו התחיל את הרבצת תורתו בשכונת הבוכרים, ואח"כ נע ונד בארץ ובעולם להרביץ תורה, ויוסף היה בקהיר שבמצרים, ואח"כ בפתח תקוה ובתל אביב, ושוב חזר לירושלים עד שבא בעשרים שנה האחרונות לשכונת הר נוף אשר היא בכניסה לירושלים החדשה, ושוב חזר צדיק אל מקומו הראשון, והוא נממן סמוך לשכונת הבוכרים, היכן שהתחיל את מורשתו הקדושה, והמקום אשר בו נממן הוא מרכז ירושלים, כי הרב היה פותח שעריו בתודה לכל באי שער עירו ומוכן ומזומן לדון ולהורות לייעץ ולעודד לכל המשחרים לפתחו, וגדולים צדיקים במיתתו, ועל כן בחר לו מקום זה להיות סמוך ונראה לכל ישראל. הבט ימין וראה כי מרנא ורבנא ז"ל קבור בקרן בית העלמין, תורה מונחת בקרן זוית, למען כל הרוצה ליטול מהשראתו הקדושה יבא ויטול, וגם כהני קדישי הזהירין במרחק ד' אמות יכולים לחזות עין בעין במצבת קדשו, ובראייה בעלמא קני כח דקדושה וטהרה ולנשום מאויר מהור המרחף על פני מצבתו. ועיקר קבלת שפע דקדושה ע"י קבלה טובה מתורתו ומהנהגותיו אשר הותר לנו עד בלי די, תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו, הוא ימליץ טוב בעדינו, אמן כי"ר.

כי לא תשכח מפי זרעו

בימי החנוכה מוסיפים אנו כתפילה "ועל הנסים", ושם מזכירים את התקופה ואת הנסים, 'בשעמדה מלכות יוון הרשעה על עמך ישראל, לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך', כי זו היתה עיקר מגמתם של היוונים, להשכיח מעם ישראל את תורתנו הקדושה וקיום מצותיה. ואף על פי שבדברי חז"ל לא נזכר אלא שגזרו על כמה מצות מסוימות, אך מצות אלו הם מצות היסוד שעליהם נשען קיום עם ישראל, כמו קידוש החודש, שבו תלויים כל מועדי ישראל. והשבת והמילה, שהם אות ברית בין הקב"ה וישראל.

ובאמת עיקר מגמתם של היוונים היתה 'לשכחם תורתך', כלומר להשכיח את התורה שבעל פה, שהיא היתה מסורה ביד חכמי ישראל, אך הקב"ה עמד להם בעת צרתם, ומסר גיבורים ביד חלשים וזדים ביד עוסקי התורה, וסוף דבר שאחר שקמו החשמונאים וניצחו את היוונים, באו והחזירו את ממלכת התורה ליושנה, וכל התורה שבעל פה המסורה בידינו היום, התחילה בזמן החשמונאים.

ודבר זה בא ללמדנו, כי הן אמת שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו – מבחינה רוחנית, אך הקב"ה מצילנו מידם ושומר על התורה שלא תשתכח מישראל. וכפי שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קלח:), ח"ו שתשתכח תורה מישראל, שנאמר (דברים לא, כא), "כי לא תשכח מפי זרעו". וזהו הטעם שתיקנו חכמים את עיקר ההודאה על נס פך השמן – בהדלקת נרות חנוכה, שזה דבר רוחני, להורות לנו שעיקר דאגתם היתה על הרוחניות. ולהוכיח כי לא הצליחו היוונים במזימתם לכלותינו מבחינה רוחנית, והתורה לא תשכח מפי זרעו.

ולמרות שההלכה היא ש'טומאה הותרה בציבור' (יומא ו:). וא"כ יכלו לקחת שמן ממא שמימא היוונים. אך השי"ת רצה להראות את חביבותו ואהבתו לעם ישראל, שלא יצמערו בהדלקת הנרות בשמן ממא, הגם שמן הדין מותר להשתמש בשמן כזה שהרי טומאה הותרה בציבור, ה' עשה להם 'הידור' מעל הצורך, להראות אהבתו וחביבותו לישראל. ולכן מצאנו שבענין הדלקת נר חנוכה יש דרגות, 'מהדרין' מן המהדרין, מה שלא נמצא בשום מצוה, שכיון שה' נהג עמנו ב'הידור' גדול ועשה לנו נס להראות חביבותו אלינו, גם אנו מדליקין נרות חנוכה בהידור שבהידור. (מתוך שיחה שמסר מרן רבינו זיע"א).

סימן נו

הרב דוד הכהן

מרא באתרא גן יבנה

ויקרא שם בשם ה' אל עולם

פִּלְגֵי מַיִם תִּכְרַד עֵינֵי עַל שֶׁכֶּר בֵּת עַמִּי: תוֹרָה תוֹרָה חֲגֵרִי שֶׁק וְהַתְּפִלְשִׁי בִּאֲפִרְיִים, נִצְחוּ אֲרָאִים
את המצוקים והשבה ארון הקודש.

אחי ורעי ימים אלו ימים קשים ביותר לעם ישראל בו הסתלק ארון האלוקים מאיתנו, ולא
בכדי בשבוע זה קוראים אנו את פרשת לך לך.

ביציאת הנשמה מהעולם הזה אומרים לה, "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך": לך לך
מארצך מהעולם הזה, וממולדתך ומבית אביך, שתעזוב את אביך ואמך, אחיך ואחיותך, בניך ובנותיך
וכל משפחתך, אל הארץ אשר אראך, לאותו מקום שזכית כפי מעשיך, ואומרים לה לנשמה, יבא שלום
ינוחו על משכבותם.

פרשתנו פותחת בציווי של הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ: וְאָעֲשֶׂה
לְגֹי גָדוֹל וְאֶבְרָכְךָ וְאֶגְדָּלָה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרָכָה: (בראשית יב א' – ב')

לך לך. להנאתך ולמזונותך, ושם אעשה לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים, ועוד שאודיע מבעד
בעולם: ואעשה לגוי גדול. לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את
הממון, וממעטת את השם, לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו, שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם.
(רש"י).

רבותינו אמרו שנסיון זה של 'לך לך' הוא אחד מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו. ולכאורה יש
להבין איזה נסיון זה, והרי אם יאמרו לאדם חשוד בנים הדר בחוץ לארץ שיסע לארץ ישראל ויש שם
פרופסור גדול המומחה בטיפול וריפוי עקרות, ודאי שישנם מתניו ויסע ברצון ובשמחה לארץ ישראל, וכל
שכן אם יובטח לו שרות רפואי חינם ועליהם כל מחסוריו והוצאותיו, וכאן הקדוש ברוך הוא בכבודו
ובעצמו מבטיחו שכאשר יסע לשם יזכה להיות גוי גדול, וגם יתברך בעושר וכבוד, ואם כן איזה נסיון הוא
זה?

ויש לומר, שהנה ידוע את קידוש השם שנעשה על ידי אברהם אבינו, שהשליכוהו לכבשן האש ויצא
חי ושלם. וכך מסופר במדרשים, תרח אביו של אברהם אבינו היה עובד עבודה זרה חוטא ומחטיא את
אחרים, היתה לו חנות של צלמים ופסלים. פעם אחת ביקש תרח מאברהם בנו שימלא את מקומו בחנות,
וכך היה שאברהם נשאר בחנות. ובלבו התפלא איך אנשים מסוגלים לעבוד עץ ואבן אשר לא יאכלו ולא
יריחו. והנה לאחר זמן קצר באה אשה זקנה אלמנה והביאה "קרבן" לפסלים מנחה סולת עשרון שיאכלו...
אמר לה אברהם בכעס: שומה שכמותך. וכי הפסל אוכל ושותה?

לאחר שיצאה האשה לקח קרדום בידו ושיבר את כל הצלמים. ולקח את הקרדום וקשר אותו ביד הפסל הגדול שנשאר קיים, לאחר שחזר תרח וראה את המהפכה נדהם לנוכח המחזה, ושאל בכעס את אברהם מה עשית? אמר לו אברהם, אני לא עשיתי כלום, ואספר לך את המעשה שהיה, לא מזמן נכנסה כאן אשה והביאה מאכל לפסל שיאכל, התחילו הפסלים להתקוטט ביניהם מי יאכל את המאכלים, עד שבא הפסל הגדול והתרגז עליהם שרצו לאכול לפניו ופגעו בכבודו... ואז לקח את הקרדום ושיבר את כולם.

כששמע תרח את דברי אברהם בנו, אמר לו: וכי אלו יודעים להכות ולהתקוטט, והרי הם לא יכולים לזוז? אמר לו אברהם ישמעו אוניך מה שפך מדבר, שאם אתה עצמך אומר שהם לא מסוגלים להזיז את עצמם, מדוע אתה מחטיא את הרבים? תרח כעס על אברהם שמטיף לו מוסר, ולקח אותו אצל נמרוד, וסיפר לו את הענין, ואמר לו שיעשה בו מה שירצה.

נמרוד התחיל לפתות את אברהם שיאמין באלילים, אולם אברהם סירב בתוקף לשמוע לו, ואז אמר לו נמרוד שיעבוד אותו עצמו, השיב לו אברהם: מי אתה בשר ודם היום כאן ומחר בקבר, ומדוע אני אעבוד אותך? כעס עליו נמרוד וציווה לזורקו לכבשן האש, וכן היה שזרקו אותו לכבשן האש, אברהם הסתובב עשה הקפות בתוך כבשן האש... בא מלאך גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבוננו של עולם, תן לי רשות ואני אציל אותו, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אברהם יחיד בעולמו ואני יחיד בעולמי, נאה ליחיד שיציל את היחיד (ואילו אתה שהראית רצון טוב להצילו, אתן לך שלשה צדיקים מבניו שתציל אותם והם חנניה מישאל ועזריה) ואברהם אבינו יצא בשלום מכבשן האש. (פסחים ק"ח. ותנא דבי אליהו זוטא כה, ו).

נמצינו למדים שעל ידי אברהם אבינו נעשה קידוש השם בעולם, וכמובן שכל האנשים אשר חזו במעמד נשגב זה, שבשר ודם בן תמותה נכנס לאש ויצא בשלום, נוכחו בצדקת אברהם אבינו, ונקל היה לאברהם אבינו להשפיע עליהם להיכנס תחת כנפי השכינה, ומצא לו אברהם כר נרחב להכניס גרים להסתופף בנחלת ה'. ולפתע באמצע עבודה כבירה זו שהתמסר לה בהתלהבות, "הנה קול נגיד ומצווה" "לך לך מארצך" וכו', אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום, ומי ישמע לו שם להתקרב אל השם, והרי הם לא שמעו ולא ראו את כבודו וגודלו, ועם כל זה ציית אברהם לרצון השם יתברך, כי נוח להקדוש ברוך הוא יותר באלה השומעים לקול מורים ללא מופתים וניסים גלויים, אלא מבחינת השכל וההגיון הישר, וזה היה הנס שנתנסה אברהם אבינו.

ורבינו הגדול הרמב"ם ז"ל הקדים הקדמה להלכות עבודה זרה בספרו "היד החזקה", וכתב כיצד נתעו הבריות להאמין בכזביה: "כיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו, ונמצא כל עם הארץ והנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן שנתחנכו מקטנותם להשתחוות להן ולעובדן ולהישבע בשמן. אבל צור העולמים - לא היה שם מכירו ולא יודעו, אלא יחידים בעולם, כגון חנוך ומתושלח ונח ושם ועבר. ועל דרך זו היה העולם מתגלגל והולך עד שגולד עמודו של עולם, והוא אברהם אבינו עליו השלום. עד כאן לשון הזהב של רבינו הרמב"ם זצ"ל.

והקשה מרן הבית יוסף זצ"ל, בחיבורו על הרמב"ם: הלא בימיו של אברהם אבינו חיו שם ועבר, והם היו נביאים לה', ועמדו בראש ישיבה, והאבות הקדושים עצמם למדו בישיבתם - מדוע אברהם אבינו הוא שזכה להעמיד את האומה הישראלית, ולא הם? והשיב, שהבדל היה בינו ובינם: "שאברהם היה

קורא ומכריז אמונת הייחוד. אבל שם ועבר היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם - אך לא נתעוררו לקרוא ולהכריז כמו אברהם, ועל כן גדלה מעלתו ביותר".

מרעישים הדברים! נביאים היו, והעמידו תלמידים. עמדו בראש ישיבה שהאבות הקדושים נימנו על תלמידיה. אבל אם לא יצאו אל העם ולא קראו בשם ה', לא כינסו המונים, ולא קיבצו רבבות - לא זכו זכות נצחית, ולא נמנו על אבות עם הנצח!

כמה סמלי שמורנו ורבינו עמרת ראשנו מר"ן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל נלקח מאיתנו דוקא בשבוע זה בו קוראים אנו את פרשת לך על אברהם אבינו אבי האומה.

כמה כיתת רבנו את רגליו במשך שנים רבות ממושב לכפר, ומכפר לעיירה, ומעיירה לעיר, וכך היה הולך וחורש את ארץ ישראל לאורכה ולרחבה כדי להביא את דבר ה' זו התורה הקדושה, זו ההלכה לעם ישראל, ממש כאברהם אבינו ע"ה.

אמרו חכמים במדרש ובגמרא. ביום שנפטר אברהם אבינו, עמדו כל גדולי הדור ואמרו, "אוי לו לדור שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה".

אחי ורעי, לכל דבר יש תחליף, יש תמורה, אבל חכם שמת אין לנו תמורתו ואין לנו חליפתו. ולכאורה יש המון חכמים? יש המון צדיקים? נכון, נכון מאוד, אבל חכם דוגמת מר"ן, בייחודיות הנפלאה המאפיינת אותו, אין בנמצא!!

מזן היה רכב ישראל ופרשיו, הוא היה מנהיג את כל הדור, עם גדלותו ועיסוקו בתורה. היה דואג לכל הדור כולו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה, הספינה שטה לה במים, ואין מים אלא תורה. כל גדולי התורה וכל אלו העוסקים בתורה אבד קברניטם. מי לא לומד מתורתו? מי לא מרווה את צימאנו מספריו הקדושים של מרן?

אכן, שר וגדול נפל בישראל. נפלה עמדת ראשנו אוי נא לנו פי חמאנו: (איכה ה מז)

הגמרא במסכת סנהדרין סח ע"א מספרת, שבשעה שיצאה נשמתו של רבי אליעזר הגדול, היה רבי עקיבא מכה על בשרו עד שדמו שותת לארץ ואומר - אָבִי אָבִי רַבֵּב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו. הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצות. שאלות רבות יש לי ואין לי את מי לשאול.

מורנו ורבנו זצוק"ל היה שמש העולם, אור היקום, ממש דוגמת אברהם אבינו ע"ה שהיה בבחינת תנור מפזר חום ואור לכל העולם, את אמונתו הפיץ לכל עבר, "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֶרֶן".

"אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֶרֶן" שהכניס תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו (רש"י).

ובזוהר הקדוש פרשת תרומה (דף קכח) איתא- בא וראה שכל מי שאוחז בידיהם של עמי הארץ ומשתדל עימיהם לעזוב דרכם הרעה ולהחזירם בתשובה, גורם לכפות ולהכניע את הסטרא אחרא תחת כוח הקדושה וגורם לקיום העולם, ועליו נאמר (מלאכי ב, ה) "בְּרִיתִי הִיִּיתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם" וזוכה לראות בנים לבניו שעוסקים בתורה וזוכה בעולם הזה ובעולם הבא.

עוד אומר הזוהר (שם קכט) שאילו היו יודעים בני אדם כמה תועלת יש ברדיפה אחר הרשעים להחזירם בתשובה ולזכותם בתורה ובמצוות, היו רודפים בכל כוחם אחריהם כמי שרודף ורץ אחרי החיים שלו. ואשרי מי שזוכה לזכות את הרבים בפרט בדורנו אנו שרבים מעמי הארץ מתייהדים וצמאים לדבר ה', וכל המזכה את הרבים אין חמא בא על ידו.

מי יתן לנו חליפתו ומי יתן לנו תמורתו? יתומים היינו ואין אב... נפלה עמרת ראשנו, נפל הכתר והוסרה העמרה, "עמרת ראשנו נלקחה מאיתנו כי בא השמש בצהרים. שר התורה, אביר הרועים, רבם של כל ישראל.

התנא באבות אומר: **כָּל הַמְּקִימִים אֶת הַתּוֹרָה מֵעַנִי, סוּפוֹ לְקִימָה מֵעֶשֶׂר...** (אבות פרק ד' משנה ט)
מי לא שמע, מי לא מכיר את ההיסטוריה של מרן בצעירותו, כיצד קיים את התורה מעוני? והנה עיננו ראו, ועיני כולם בכל העולם צפו בהלווייתו של מרן, בהפגנה האדירה הזו של כבוד התורה. מיליון אנשים נשים וטף מלווים אותו בדרכו האחרונה, ומי יודע עוד כמה מליונים ברחבי העולם צפו בשידורים ישירים בכלי התקשורת וליוו אף הם בדרך זו את מרן בדרכו האחרונה?

נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש, אבל המורשת של מר"ן חיה ונושמת, נמצאת היא בעורקנו ובדמיונו. עוד יוסף חי, הוא השליט, הוא המשיב, ואנו ניזונים ממנו ומאישיותו, מתורתו ומהנהגותיו כל הימים.

באיזו גאווה נשא מרן את דגל תורת ישראל בדורנו זה. לב ענק ופתוח כאולם היה לו למר"ן. שוועת עניים שמע מידי יום, וצעקת הדל הקשיב והושיע.

הגאון רבי דוד יוסף שליט"א יבדל לחיים טובים, בנו של מר"ן זצ"ל סיפר כי באירוע הלב שקיבל מר"ן בפעם הראשונה, הריצו אותו לבית החולים, ובבית החולים הוחלט כי חייבים לבצע צנתור מידי, ואז מר"ן ביקש לדחות את הצנתור למשך שלוש שעות, ושהוא רוצה לחזור לביתו למשך זמן זה, שאלו אותו מקורביו, למה עוד שלוש שעות, למה לא עכשיו, מה העניין? אמר להם מר"ן זצ"ל בזה הלשון, **'אני באמצע פסק על עגונה'**, אם אני נכנס לבית החולים, מי אמר שאני יצא? ומי ירחם על עגונה זו?

אחי ורעי, כעת אחרי שהלך מר"ן מאיתנו "מי ירחם על העגונות"? מי יגן על הדור שלנו? מי ישמור על התורה? מי ימשיך להחזיר עמרה ליושנה? מי יעמוד בפרץ נגד כל הרוחות ההרסניות והחזקות הנושבות נגד תורת ישראל? מי יגן על האברכים, על בני הישיבות, על ילדי התלמודי תורה?

וכל בית ישראל יבכו השריפה אשר שרף ה'. הגמרא בברכות דף ה' ע"ב אומרת: כאשר נכנס רבי יוחנן לבקר את רבי אליעזר, גילה את זרועו ונפק נהורא. נהיה אור גדול בבית, וראה רבי יוחנן את רבי אליעזר שהוא בוכה, שאל אותו מדוע אתה בוכה? אמר רבי אליעזר לרבי יוחנן, וי להאי שופרא דבלי בעפרא, על דא קא בכינא. גדול סילוקן של צדיקים כחורבן בית אלוקינו.

אחי ורעי, דרך אחת ויחידה שיכולה להגן עלינו מפני כל רוחות הסערה המנשבות אל מול עינינו כדי שנוכל להמשיך ולעמוד בקומה זקופה, וזוהי צוואתו של מרן זצוק"ל שאולי לא נכתבה ולא נאמרה, אך במזחני שאם מרן היה עומד כעת לפנינו היה מבקש מאיתנו:

בני, כולנו בני איש אחד נחנו, נחיה באהבה, באחוה, בשלום וברעות. שנהיה כולנו כל בית ישראל ללא הבדל מעמדות, עדות, גוון, חוגים וכו'. אלא כולם כולם כאיש אחד, בלב אחד, כחטיבה אחת לאותו עם קדוש, לאותה תורה קדושה ולאותה ארץ נחלת אבות שעם ישראל קיבל במורשה, "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו יתברך ולעבדו בלבב שלם.

בְּלַע הַמֶּנֶת לְנֶצַח וּמָחָה ה' אֱלֹקִים דְּמָעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחָרַפְתָּ עִמּוֹ יִסִּיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי ה' דִּבֶּר. (ישעיה כה, ח).

סימן נו

הרב אליהו סעדיאן

מח"ס "מקנת אליהו"

תל ציון

דמותו של מנהיג הדור

ידוע ומפורסם כי צריך האדם שיהא לו אל מול עיניו דמות של גדול בתורה שהוא שם למולו ושואף להגיע לגדלותה. ונודע כי קשה לגדול בתורה ללא שיהא לאדם דמות של גדול בתורה שהוא שואף להגיע לגדלותה, ובפרט בדורות אלו שהפיתויים רבים. וכן שכתב מרן רבינו הגדול והקדוש זיע"א, ב"מאור ישראל" דרושים (עמ' רפח), על ידי שמספרים בשבחו של הצדיק, להדמות אליו וללכת באורחותיו, בזה תוקל מעלינו מלחמת היצר באדם, שיש לנו ממי ללמוד, וכמו שרמזו אלכסנדר מוקדון כלפי שמעון הצדיק (יומא סט:): דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי. וכ"כ הרמב"ם (אבות סוף פ"א) החלק הרביעי הוא הרצוי, והוא הדיבור בשבח החכמים וסיפור חשיבות פעולותם, כדי לחבב הנהגותיהם בפני בני אדם וילכו באורחותם.

והגאון רבי נתן געשטעטנער זצ"ל בספרו דרשות להורות נתן (חלק ה', עמ' קפו) בהספד על הרב יוסף נפתלי שטרן, הביא מספר שבט מיהודה, ששאלו את החתם סופר כמה תלמידים יש לו, והשיב שיש לו י"ג תלמידים, ושאלוהו היתכן הלא לימד לאלפי תלמידים, והשיב תלמיד נקרא מי שלומד עם רבו, ואוכל וישן עם רבו, היינו שכל מעיינותיו ברבו לעשות כמעשהו, ואינו מסיח דעת מקדושת רבו, עכ"ד ספר שבט מיהודה, ועל זה כתב בלהורות נתן על הרב שטרן, והנה מי שהכיר צדיק זה יכול להעיד, שלא הסיח דעתו מהחתם סופר כמעט בכל רגע, וכשדברו עמו כמה מילים מיד באה השיחה אודות החתם סופר. עכ"ל. וע"ע ענף עץ אבות (עמ' רפה). ובאמת הדברים כבר מבוארים בדברי הרמב"ם בספר המצות (מצוה ג') שכתב, שהרי כשתאהב איש אחד בכל לבבך, תספר תמיד בשבחו, ותשפיע על בני אדם לאהוב אותו" כן עליך לנהוג כאשר תאהב את השם יתברך וכו'.

ואשרינו שזכינו שהדמות שלנו הוא מרן בעל היביע אומר, שהוא "יחיד בדורו ובדורות הקודמים לו", כמ"ש סבא דמשפטים הגאון רבי שלום משאש זצ"ל באגרת מעולפת ספירים בשבחים על מרן (ראה האגרת בשלמותה בשער יביע אומר חלק י'). וכן העיד הגאון רבי בניהו שמואלי ששמע מפיו של הצדיק המקובל רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל שאמר על מרן זיע"א (כאשר עוד היה בצעירותו) "ראש ממשלת התורה", ועוד אמר עליו "יחיד בדורו ובדורות הקודמים לו".

וגדלותו בתורה אין לשער ואין לתאר, בעוצם עיונו ובעוצם בקיאותו, כי כל התורה כולה גלולה לפניו ומונחת בכיסו באופן נפלא, ובאמת שכמעט אי אפשר להבין עוצם גדלותו בתורה, אפס קצחו תראה וכולו לא תראה בספריו המאירים כספירים, וכבר אמר עליו כ"ק הבית ישראל מגור "מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף", והיינו מרבי יוסף קארו עד מרן בעל היביע אומר. ובאמת כמה שנכתוב בגדלותו לא יתן רושם כמי שילמד בעיון בספריו ויראה גודל עיונו ובקיאותו.

ותמיד כשאני לומד בספריו אני מלא התלהבות מבקיאותו העצומה ויושר עיונו, ומ"מ התפעלתי ביתר שאת כשראיתי שמרן אף בקיא להפליא בספר התניא של בעל ש"ע הרב, וכפי שראיתי במאור ישראל דרושים שהביא מעומק ספר התניא (בעמ' ג', ובריש עמ' סב, ובריש עמוד רלב, ובסוף עמ' קנט) הביא

מספר בני יששכר, חודש אייר מאמר ג' אות ב'. עיי"ש), והעולם חושב שאינו לומד ספרי חסידות וכדו'. וע"ע במאור ישראל דרושים (עמ' רסד) את בקיאותו של מרן בספר אגרות החזו"א. עיי"ש. וגם בספרי "הפלפולים" בקי בהם להפליא, ומובאים בספריו, וראה לדוגמא בחזו"ע אבלות ח"ג (עמ' רסח) שהביא מקונטרס הספיקות, ועוד שם (עמ' רסט) מהשב שמעתתא, ומהאבני מילואים, ועוד התפעלתי כשראיתי שהביא בחזו"ע יום טוב (איני זוכר כעת היכן) מספר הרפואות להרמב"ם שבהוצאת הרב קוק, והרי זה חמשה חלקים על סמי רפואה, שכתב הרמב"ם, ובאותיות קמנות ביותר, ומתי למד זה, והיאך זכר זה.

ודמותו היא שאיפתנו, ואע"פ שבודאי לא נגיע אפילו לקצה קרסוליו לא בהתמדה, לא בתורה, לא בהוראה, לא באהבת ישראל, ולא בזיכוי הרבים, ואפילו לא ככלב הלוקק מן הים, מ"מ להגיע אף למעט מקצה קרסוליו דבר גדול הוא, כי הוא יחיד בדורו ובדורות הקודמים לו, כנ"ל, ועוד שאנו דולים ומשקים מתורתו, וספריו מקיפים כל התורה כולה, והיודעים יש לו חלק בכל התורה כולה.

אלא שכבר כתב רבי חיים פלאג' בספרו נפש כל חי (מערכת ת אות פ) קבלה בידיו כי כל תלמיד חכם שהוא גדול מאד בתורה, רודפים אחריו ורבים קמים עליו, על לא חמס בכפיו. ע"כ. ובפרט בדור עיקבתא דמשיחא דחוצפא יסגא, וחכמות סופרים תסרת, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, ופני הדור כפני הכלב (סוטה מט:). וכבר אמרו בסוף כתובות (קיב:) דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים. ופירש רש"י "הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם" (וע"ע סנהדרין צח:).

ומה שיש טוענים שמצינו הלכות רבות שמרן מיקל בהם, ורואים בזה כביכול פגם ח"ו, לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו, דאדרבה זוהי גדלותו של ת"ח אמיתי, שהרי אמרו בביצה (ב:) כחא דהיתירא עדיף, ופרש"י טוב לתנא להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולין להחמיר מספק, ואפילו בדבר המותר. ע"כ. ועוד אמרו בכתובות (ז.) ומי איכא הוראה לאיסור, ופרש"י מי קרי לאיסור "הוראה", והרי כל אדם רשאי להחמיר, והאוסר אין זה סמיכת דברים, שאפילו מן הספק שאין ההלכה ברורה לו הוא אוסר, אבל המורה הוראה להתיר הוא סומך על שמועתו או על חכמתו, והיא הוראה. ע"כ.

ובאמת, אדרבה, מרן מחמיר בדברים הקשים ביותר, וכגון, שצריך ירא שמים לשמור על זמן רבינו תם בצאת השבת, והדבר קשה מאד בשבתות הקיץ, ובצום יום הכיפורים, ושלא לטבול במקוה חם או פושר בשבת, ושלא לאכול באולמות ובמלונות בשר בקר וא"כ יודע שהוא מהכשר שמקפידים על סירכות, ולא כל הבדצי"ם מקפידים בזה כגודע, וצריך לכופ' יצרו לאכול רק עוף ולא בשר כמו כולם (צא ולמד, בחשון התשע"א, שנכנסתי בברית הנישואין באולם בבני ברק, אשר שם לא נותנים להזמין אוכל אלא מאיזה הכשר המפורסם כמהודר של אחינו האשכנזים, ושאלתי לאחד מגדולי הדור הספרדים, האם מותר לי להכניס גם בשר בקר לאולם, והזהיר אותי על זה, שיש בזה לפני עור לא תתן מכשול, שהרי בחתונה יהיו גם ספרדים ויגישו להם הבשר בקר ויאכלו, ולכן אמר שאכניס רק בשר עוף). וכן לפעמים נתקעים עם מיין ענבים שאינו כשר לדעת מרן הש"ע לברכת הגפן, והדבר קשה מאד, וכן בענין כיסוי הראש לנשים ברחובה של עיר, שיהא רק במטפחת או כובע, ולא בכיסוי ראש נכרי ומזויף, ששערותיו מושכות את העין הרבה יותר משערותיה ממש, ויש שעבורם הוא נסיון תמידי וקשה לאשה ולבעל, וכן בכלל בענין בגדי הצניעות מרן מקפיד בהם לחומרא, שלא יהא דבר המושך את העין. וא"כ אדרבה מרן מחמיר במה שבאמת צריך להחמיר, ואפילו שהם חומרות קשות.

וזו לשונו של הגאון הגדול רבי שלום משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן חלק ג' (או"ח סימן ז'): והנה המרא דאתרא כיום בכל ארץ ישראל הוא הראשון לציון פאר הדור הגאון רבי עובדיה יוסף, אשר שומעו הולך בכל ארץ ישראל, וכל העם מקצה ישמעו לו.

ובמכתב כתב: כבוד ידידינו ידיד ה', וידיד כל בית ישראל, מעוז תפארתנו ותפארת כל ישראל, פאר הדור והדרו, נזר ישראל ופארו, ועליו יציץ נזרו, יחיד בדורו ובדורות הקודמים לו, הלא הוא כבוד מרן גאון ישראל, אביר הרועים, ודבריו נשמעים, כבוד קדושת שם תפארתו, מורינו ורבינו רבי עובדיה יוסף (וראה המכתב בשלמותו בשער יביע אומר חלק י').

והגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל בספרו אז נדברו חלק ו' (סימן סח, עמוד קכא) כתב וזו לשונו: ובפרט שהראשון לציון הגאון רבי עובדיה יוסף שהוא בבחינת מרא דאתרא פסק, מי יעשה את ההיפך. ושוב הניף ידו וחזר לכתוב בהשמטות שם (עמוד קנו): וכבר גליתי דעתי שבודאי הספרדים צריכים לקבל עליהם פסקי הגאון רבינו עובדיה יוסף.

צריך שהשאיפות יהיו ללא גבול, רק לגדול ולהתקדם כל הזמן!

והנה בתענית (כג:): אמרו, ניבעי מר עלן רחמי "דנחכים טובא". וחזינן שגם החכם צריך שיהא לו שאיפה לגדול עוד ועוד, כל הזמן, וכמו שדרשו בגמ' מכות (י): על משה רבינו אוהב מצוות לא ישבע מצוות, והרי משה רבינו אמרו עליו (נדרים לח.) חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נתנו למשה חסר אחת. ובתד"א רבה (פרק ד אות א) מפני מה זכה משה למאור פנים בעולם הזה וכו', ובכמה מקומות בתד"א אמרו עליו "אבי החכמה אבי הנביאים", והוריד את התורה מן השמים, וזכה לדרגת נבואה מה שלא זכו כל הנביאים, ועכ"ז כל כך היה מתאוה כל ימיו ליכנס לארץ הקודש כדי לקיים המצוות התלויות בארץ, והתפלל על כך חמש מאות וחמש עשרה תפילות (כדאי' במדרש רבה, וזאת הברכה) והיה בוכה על זה (מכילתא בשלח).

וגם בדורותינו אלה, שמעתי דבר פלא מהגאון הרב דוד יוסף שליט"א, אשר אמר כי גם כעת (כאשר דיבר היה חודש אב שנת תשע"א) אביו הגדול בעל היביע אומר שוקד של התורה יומם ולילה "מתוך שאיפה לגדול בתורה".

והיה אצלי זה לפלא, כי הרי אביו הגדול הגיע לדרגות בתורה שאין לנו מושג בהם, בעוצם חריפותו ועיונו ושיכלו הוך, וכאשר אפס קצהו תראה וכולו לא תראה כאשר תעיין היטב בספריו, ובפרט בספרו הגדול והנורא יביע אומר, וחיבר כבר חמישים ספרים שעליהם נאמר בלא גוזמא כי עוד לא בא כהבושם הזה, והתיר למעלה מתשע מאות עגונות, בכוחא דהיתרא עדיף, ואף אחד מהבעלים לא חזר, וחזינן דה' עמו שהלכה כמותו, שמכוין לאמיתתה של תורה, וא"כ בתחילה היה לי במחשבתי כי מה שגם כיום מרן עוסק בתורה בהתמדה ובשקידה עצומה עד מאד, לילה כיום יאיר בחשיכה כאורה, הוא מחמת שגשמתו וגופו המהור כבר קשורים בעבותות אהבה לתורה הקדושה, ולא יכול להיפרד ממנה כלל, כי עזה כמות אהבה.

וכמו שידוע שמרן כמעט ולא היה נשאר אפילו בחתונות נכדיו ונכדותיו, אלא מסדר קידושין, ופעמים נשאר מעט, ותיכף שב לביתו לשקוד על לימודו, וכמו שזכיתי וראיתי בעיני באחת החתונות של נכדיו, שאחד סידור הקידושין ישב מעט בשולחן הכבוד, וסביביו עשרות נהנים מזיו פניו המהירות והקדושות, ופתאום דפק בידו בחוזקה על ידו של בעל השמחה חתנו הרב מוליידנו שליט"א, שהיה עומד מאחוריו, ואמר לו "אני רוצה ללמוד", ואז נפרד מחתנו בעל השמחה ועזב את האולם, ונסע לביתו לשקוד על לימודו, אף שהיה חתונת נכדו. אשרי עין ראתה כל אלה. וא"כ בתחילה היה לי במחשבתי שהוא מחמת שגופו המהור קשור לתורה בעבותות אהבה, כי מה שייד כל כך לומר שמה שדוחף את מרן ללמוד בשקידה עצומה יומם ולילה הוא מחמת "שאיפות", הרי מרן כבר נמצא בראש ההר, למעלה מעל גבוה, והיה חידוש אצלי מה שאמר בנו הגאון רבי דוד שליט"א שגם אז מרן שאף ושאף להגיע עוד לגדולות. ישמע חכם ויוסף לקח.

סימן נח

הרב דביר דוד יוסף אזולאי

בית אל

עמודו של עולם

מעט מעט מילי קטני דהספידא על מו"ר רשכבה"ג מרן הראש"ל הגאון
הרב יביע אומר זצוק"ל הב"מ^א

א. גדולתו ועמלו בתורה הקדושה

בס"ד, ראשית ננסה להבין מעט, במה שאפשר לנו להבין, מגדולתו בתורה הקדושה, לאיזו מדרגה הגיע בחיבורו עם התורה. שאין שום ספק שלא היה זוכה להגיע לאן שהגיע בלי עמלו העצום בתורה דייקא.

כתב הגאון רבי שלום משאש זצ"ל, בשו"ת שמ"ש ומגן ח"ד (עניינים שונים סי' מ', עמ' קפ"ח) וז"ל, "וכמעט אין לך ספר חדש מחכמי הדור היוצא לאור, שאינו מעלה את דבריו בכל פסק, ונושא ונותן בהם, כמו שנושאים ונותנים בדברי הראשונים הר"ן והריטב"א. כי כמעט אין לך שום ענין קטן וגדול מחלקי הש"ע שלא נמצא בספריו, ומורחים לברר ולעמוד על דעתו של גדול הדור. באופן שתורתו בספריו יביע אומר, מפורסמת ומכרות עליו בכל עולם התורה, וא"א להתעלם מדבריו בשום ענין" עכ"ל.

וצריך להבין דברי ת"ח גדול שכזה, איך בכלל שייד לומר מה שאמר? איך שייד להשוות ת"ח מדור אחרון, לגדולי עולם שחיו יותר משבע מאות שנים לפניו? איך אפשר להשוות אחרון מדור אחרוני האחרונים, לגדולי גדולי הראשונים? הלא דבר הוא! וברור שאין לדחות כללאחר יד ולומר שהרב הגזים, שאין שייד להגזים בדברים כאלו, מפני שח"ו נראה שיש בזה חוסר בכבוד התורה כלפי ענקי הדורות הראשונים, וידוע מה שאמרו חז"ל על מבזה ת"ח^ב. וא"כ, שומה עלינו לנסות ולהבין בכל זאת, במה בכל זאת השתווה באמת הרב שאנו עסוקים בהספידו, לר"ן ולריטב"א, לדעת הרב משאש זצ"ל.

והנראה בזה לענ"ד, דהנה ת"ח הלומד סוגיה בתלמוד ומעיין בה, זוכה כבר לראות וללבן שיטות גדולי הראשונים כרש"י והרי"ף והתוספות והרמב"ן וכו', מ"מ עדיין, אם עוד לא עיין גם בריטב"א או בר"ן, חסר לו חלק מהותי מהסוגיה. חסר לו תמונה שלמה מהמבט הכולל על דברי התלמוד והתורה הקדושה. כי את דבר ה' המאיר ומתגלה דרך הריטב"א או הר"ן, הוא לא ראה! וכל הרוצה לעמוד על דבר ה' המתגלה בתורה הקדושה, א"א לו להתעלם מדברי ר"ן או ריטב"א, שעומדים בחומה בצורה בפני עצמם ובזכות עצמם.

^א ע' בש"ע יו"ד (סי' רמ"ב סע' כ"ח), ובש"ך שם (ס"ק מ"ו), ושם (בסימן רמ"ד סע' י', וברמ"א שם). ובחזו"ע אבילות (ח"א עמ' ק"כ).

^ב ראה ש"ך יו"ד (סי' קנ"ח סק"ו).

ועתה נבוא ללמוד בדברי הרב משאש זצ"ל דבר הלמוד מסופו. בסו"ד כתב, שא"א להתעלם מדבריו "בשום עניין". ונראה לי דר"ל "בשום עניין" בתרי גווני, ראשית, בכל נושא שהיבי"א כתב, א"א להתעלם מדבריו. ושנית, בשום עניין א"א להתעלם מדבריו, דהיינו אין אפשרות שהלומד סוגיה שיש בה יבי"א, והוא אינו מעיין בה.

ולענ"ד זהו החוט המקשר בין היבי"א לר"ן ולריטב"א, זהו המכנה משותף¹, דכמו שהלומד סוגיה בעיון אינו יכול להתעלם מהם, כמו"כ אין לך ספר היוצא מחכמי הזמן ועוסק בשאלות חדשות שהזמן גרמן, שיכול להתעלם מהיבי"א! מפני שזכה הרב יבי"א להיות כחומה בצורה בפני עצמו ובזכות עצמו, ולחיות חלק ממשי מהתורה הקדושה. הרב קנה את מקומו בכותל המזרח של גדולי הדורות במחיר רב. זכה והשיג בעמל נדיר ביותר מעלת "תורה דיליה"² ממש כאחד הקדמונים, ונהיה כל כולו "חתיכא דאוריתא"! למדן עוסק בעניין "דוד שמש" בשבת לדוגמא, ולמד כל הסוגיות בתלמוד עם הראשונים והפוסקים השייכים לנושא, בעיון הראוי, וגם זכה וראה דברי גדולי האחרונים אחרוני הזמן שדיברו להדיא על דוד שמש בשבת, מ"מ כל עוד לא ראה דברי היבי"א בנושא³, חסר לו חלק מהותי ביותר מהתמונה השלמה על הסוגיה! זו המציאות, וא"א להתעלם ממנה (אם לא משיקולים זרים, שאינם שיקולים ענייניים של תורה וענווה וד"ל). וכיוצ"ב כתב הגאון הרב שלמה יוסף זין זצ"ל, בדברי הערכה שכתב בריש הספר שו"ת חזון עובדיה ח"א, וז"ל "מתעוררה זו מהווה הספר מכשיר שימושי חשוב מאד לכל מי שיעסוק באחד מבעיות הנידונים שבספר, ואי אפשר יהיה לפסוח עליו" עכ"ל. וזה עוד כשהיה אך צעיר כבן ל' שנים, ולפני שהוציא רוב רובי ספריו ותורתו.

וסיפר לי בזמנו הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בנו של מרן זצ"ל והראשל"צ, שהיה מי שתמה על הגאון רבי יצחק יעקב וייס זצ"ל בעל שו"ת מנחת יצחק, על שמחזיק בביתו ספרי היבי"א, וענה לו ואמר בערך כך "כל ספר אני יכול למכור, רק לא ספרי היבי"א, שכוללים כל הספרים". הרי שמעלת היבי"א, שהוא כולל כל הספרים. ומובן שאין הכוונה שרק שתמצית כל דברי הפוסקים מהתלמוד עד אליו כלולים בו ממש כפשוטו, אלא הכוונה היא שגם החשבון והשכלול של כל הספרים, הסברות והאפשרויות כלול בו. וכאן המקום להביא שורה נוספת מדברי הרב משאש שם, שכתב "תורתו הקדושה היא מפורסמת לשם ולתהילה בעולם התורה, בארץ ובחו"ל ובכל העולם כולו, הן מהבקיאות, והן מהחריפות הגדולה המובלעת בתוך לשונו הצח" עכ"ל. ומי שלמד כל הסוגיה היטב, ואז ניגש ל"ביע אומר" בכובד ראש ובמתינות, יזכה יראה באמת באיזו אומנות שיקע רבנו את כל הסברות והצדדים של הסוגיה, בתשובה אחת.

¹ והנה מצינו בש"ס שאמרו על אמורא "משה, שפיר קאמרת" (ראה שבת ק"א ע"ב, ביצה ל"ח ע"ב ועוד), ונראה לי שאין לפרש ולומר שהאמורא שווה למשה רבנו או בדרגתו. (ואגב ע' בחולין קכ"ד ע"א שאמרו "אי אמר לי יהושע בן נון משמיה לא צייתנא ליה", ולא אמר "אי אמרה משה רבנו". ונראה דמשה הוא התורה בעצמה, ולא שייך למימר הכי, משא"כ יהושע הוא תלמידו דמשה. וכמדומה שראיתי הערה זו פעם, ונשמט ממני אצל מי, אלא ע"כ דר"ל דיחנו איזה מכנה משותף בין האמורא למשה רבנו, ויש לעמוד ולהבין מהו אותו מכנה משותף. וכמו"כ אנו מנסים להבין מהו המכנה משותף שסבר הרב משאש זצ"ל שיש לרבנו עם הריטב"א והר"ן, ולא בהכרח לומר שנתכוין שרבנו ממש בדרגתם, דאין לנו השגה בהם כלל.

² וראה ע"ז (י"ט ע"א), ובשו"ת יבי"א (ח"ו יו"ד סי' כ"א).

³ שו"ת יבי"א (ח"ד או"ח סי' ל"ד והלאה. וע' גם ביב"א העשירי עמ' קט"ז).

זכה מורנו הרב שהכל כלול בו. והגם שידוע שלא שם עיקר מגמתו על החריפות מצד עצמה, ואחר הלמדנות העמוקה של גדולי ראשי הישיבות של הדורות האחרונים לא הרבה להלוך, מ"מ הכל היה כלול בדבריו, על שום דבר לא דילג, וגם את ספרי החריפות ידע, הכיר והכיל על בוריים בידיעה נכונה ואמיתית, והמפורסמות א"צ ראייה, פוק חזי בספריו. וראה גם מש"כ עליו בנקודה זו, הגאון הרב שלמה יוסף זיין זצ"ל, בדברי הערכה בריש הספר שו"ת חזון עובדיה ח"א שם.

והנה, על אף שברור שרבו זכה לכישרונות נעלים ונדירים ביותר, כשרון ההתמדה והשקידה, כשרון הזריזות והמהירות, כשרון הסברה הישרה והחשבוניות בסוגיות, וכו' וכו', והעולה על כולם זכה בכישרון הזיכרון בצורה מפליאה כל אנוש (וזה ודאי סייעתא דשמיא, כבמגילה ו' ע"ב וברש"י שם), מ"מ פשוט וברור, שבלא קדושתו שעמל לקנות אותה, ובלא פרישותו¹, ובלא עוצם אהבתו לתורה ממש בלי גבול, ובלא דביקותו בהשי"ת בתפלתו ובתחנונו אליו, ובשאר כל ענייני העבודה, ועל כולם, בלא שקידתו שנידד שינה מעניו, וכפה עצמו בכל מיני כפיות ממינים שונים שלא לעסוק בכלום זולתי התורה והעבודה עבודת ה' (והעבודה וחובתו כלפי הכלל), ברור לכל מבין, שעם כל הכישרונות שזכה להם מעצם מבעו, וא"א להכחיש המוחש, מ"מ לא היה זוכה למעלה חשובה ורצינית, ודאי לא למעלות שהגיע, בלא רצונו ועמלו המהור. וזהו מה שסיים שם הרב משאש זצ"ל וכתב "והגיע לזה ע"י שקידתו הגדולה והעצומה ימים כלילות בלי לבטל אף רגע וכו'. ולא כל אדם זוכה לזה, אם לא מי שאהבו ה', וחננו (מרום אהבתו) שכל טוב ובריא, ומוח חריף ובקי, ומסירות גוף ונפש ושקידה עצומה על התורה הקדושה" עכ"ל. וזכה רבו לדעת כל התורה כולה בע"פ ממש, ואין זה מליצה כלל לומר עליו דברי רבי יוחנן² "איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כלל". וא"א להתעלם שפשטות המימרא הזו מדברת על ידיעת התורה והבקיאות בה, דהיינו השליטה בלא מצרים, ומי לנו גדול בזה מרבנו זצ"ל. וגם זכה לקיים כפשוטו ציווי התורה "ושננתם", וכפירוש חז"ל³ "שיהו דברי תורה מחודדים בפך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד" ע"כ. והיה חוזר על תלמודו עשרות עשרות פעמים בשמחה ובחשק. ואף בזקנותו לא מש מהתורה, אדרבה התחזק בה ביתר שאת. ובאמת נראה שכוחו בידיעת התורה, נישאו מעל כולם, ולכן כ"כ הרבה ת"ח ענקים נזקקו לו ואף הכפיפו את עצמם לו, והיה זה דבר כמעט חסר תקדים בדורות האחרונים. וכאן יש

¹ וע' דברי "קנאה" קנאת סופרים, שכתב לו על כך הגאון הרב דוד סלומון זצ"ל, מובא בריש הספר יביע אומר (חלק ב') בתוך "מכתבי ברכה ותהלה".

² ואולי כאן המקום להביא מה שראיתי בהקדמה לשו"ת יד אליהו (רגולר, ד"ה גם תהיו), שהביאו מצוואתו שכתב שם וז"ל "לכן אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה לשמה, ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, ולא לדרך הפלפול לבדו, כ"א בקצרה מה שנוגע להלכה בדברי התוס' הרא"ש הרשב"א והרמב"ן, ולא לפנות אל החריפים הגדולים, כי פגול הוא לא ירצה לפני ה', כ"א מה שנוגע לעניין דינא. וכו'. גם ע"י הרבנות הוכרחתי לעסוק הרבה בחריפות, ותחת אשר איבדתי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" עכ"ל. ויש להעיר איך אמר על הפלפול שהוא פיגול לא ירצה, והרי קוב"ה חדי בפלפול דאורייתא ראה ירושלמי סוף ברכות. ואולי לכן דייק וכתב לעיל מינה "ולא לדרך הפלפול לבדו", כלומר אם הפלפול הוא יחד עם אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בזה הוא ודאי טוב.

³ ע' תוס' כתובות (ק"ד ע"א ד"ה לא).

⁴ שבת (ק"ד ע"א). וע"ע בשו"ת הרשב"ץ (ח"א סי' קמ"ב והלאה). וע"ע לגאון מהר"ח בן עטר בספר ראשון לציון (יו"ד סי' רמ"ב סק"ט).

⁵ קידושין (ל' ע"א).

להזכיר, שרבנו היה עולה ראשון על אף שיש כהן בבית הכנסת ולא יצא לחוץ! ונהג כמנהג רב הונא המובא בש"ס¹⁴, ומבואר שם שזוהי מעלה דוקא למי שחכמי דורו כפופים לו, וכדאמרו שם "בשלמא רב הונא קרי בכהני, דהא אפילו רב אמי ורב אסי דכהני חשיבי דארעא ישראל, מיכף כייפו ליה לרב הונא". אשרי עין ראתה זאת, אשרי הדור שזכה שהיה בדורו מי שנהג כך.

ב. זכה להביא את גדולי האחרונים והפוסקים למרכז השיח התורני

עניין נוסף שרציתי להדגיש. ב"ה כיום, לא נדיר למצוא בחורי ישיבה ואברכים צעירים המעיינים בספרי הפוסקים שעד לא מכבר לא היו נגישים כ"כ. איני מדבר על עידן המחשב, שבו יש פרויקט השו"ת, אוצר החכמה ואיברובוקס, אני מדבר על תרבות תורנית שקיימת בעשרות שנים האחרונות שעוד קודם המחשב, שכל בר בי רב כבר אינו מפחד מלפתוח את ספרי הפוסקים שלא היו נגישים בעבר. אם בעבר רק גדולי הדיינים שהיו במגדלי השן של בתי הדינים, או רבנים זקנים מדור קודם, היו מעיינים בספרים כמו (רשימה אקראית לחלוטין) "כנסת הגדולה", "ערך השלחן", "לב חיים", "עיקרי הד"ט", "מחזיק ברכה", "בית דוד", "תורת חסד", "מזבח אדמה", "פרי האדמה", "קהלות יעקב", "יבין שמועה", "חוות יאיר", "יפה ללב", "חקרי לב", "פתח הדביר", "מעין גנים", "בית דינו של שלמה", "קול אליהו", ועוד מאות רבות ספרים של גדולי האחרונים. והנה לאחרונה ב"ה, חזרה עמדה ליושנה, וכולם מעיינים בהם, או עכ"פ אינם נרתעים עקרונית מלעין.

ברור וחתום אצלי, שאין הדבר אלא בזכות מרן רבנו זצ"ל וספריו! כל הרגיל מעט בספריו, מוצא את אותם מאות ספרים מובאים בכל תשובה, לעשרות ולמאות. אחרי שאתה רגיל לשמוע עליהם, רגיל לקרוא ציטטות ומובאות מהם, אחרי שקראת מאה פעמים "ועיין עוד בשו"ת הלכות קטנות", או "זכ"כ גאון עוזנו בשו"ת חקרי לב", אז אתה גם מעיז לפתוח אותם. מתחיל ללמוד בהם ולהכירם. להכיר את תורתם, וגם את תוכן חייהם. ואולי, למי שזוכה, יש גם היכולת אף לשאת ולתת בדבריהם, ובכל הכבוד הראוי גם להעיר על דבריהם, ובזכותם למצוא לפעמים אפילו דרך אחרת מדבריהם. זוהי ממש מהפכה! תרבות תורנית חדשה שצמחה, בה אנו, הננסים, עולים ורוכבים ע"ג הענקים. מכוחם. בזכותם. ואף למענם! תרבות בה הננס הינו ממשיך את הענק, ומפרסמו לכל. ואת כל זאת, יצר החותם בדמע בעשר אצבעות ידיו, בעטו עט סופר מהיר, ובשיעוריו המפורסמים.

את התרבות הזאת, את השיטה הזו, את המהפכה הזו יצר וחולל רבנו. ועל כך כולנו חייבים לו הכרת המזב, ואפילו מי שמעולם לא פתח את ספרו, ומעולם לא שמע ממנו שיעור! מפני שזו תרבות לימוד שנוצרה בעולם התורה, והיא השפיעה ומשפיעה במישרין ובעקיפין, במודע או שלא במודע על כל אחד ואחד מישראל. ודאי על לומדי התורה. מורנו הרב נתן לנו ביטחון עצמי ואומץ לפתוח ספרים, מעבר לגמרא ראשונים ואחרונים על הסוגיות המצויות, ומעבר לש"ע ולנו"כ המפורסמים. כל מה שמעבר לזה, נוקף ישירות לזכות רבנו. הלא דבר הוא!

¹⁴ מגילה (כ"ב ע"א). וע"ע טור או"ח (סי' קל"ה), וב"י שם. וכתב שם מרן הב"י "וגם כי המנהג הפשוט היום הוא כדבריהם, שאפילו נשיא ישראל אינו קורא לפני הכהן", ואעפ"כ רבנו זצ"ל קרי בכהני. ואולי סמך על מש"כ הב"י שם "מדעתו רשאי הכהן לחלוק כבוד לתלמיד חכם גדול ומופלג כדאשכחן ברב הונא", ומן הסתם כל הכהנים שהיו שם מחלו לו בלב שמח ובנפש חפצה. ושור"ר ביבי"א (ח"ו או"ח סי' כ"ד אות ט') שדן בזה מעט, עיי"ש. וע"ע ביבי"א (ח"ח או"ח סי' כ"א, בעיקר בסוף) בעניין שונה, ומשמע דע"י מחילה הוא. וצ"ע.

ונראה, שמלבד קורת הרוח שהיה לגאון עזנו רבנו הגאון בעל "בן איש חי" בראותו הפצת התורה של רבנו (כפי שחלם הרב, ראה בהקדמה לספרו מהרת הבית חלק ב'), מן הסתם גם היה לו קורת רוח עצומה בראותו איך מש"כ בהקדמתו לשו"ת רב פעלים שיש לעיין בכל ספרי הפוסקים שאפשר, מתקיים ומתעצם. ויש לציין, שלפחות בנקודה זו, רבנו הוא גדול ממשיכו צוואתו הנ"ל של הגאון בן איש חי!

אגב, עד מורנו היב"א, ת"ח היה יכול להתפרסם ע"י בקיאותו. אחרי היב"א (ועוד לפני עידן המחשב!) לא עוד! כבר אין שום עדות לבקיאות, כל מה שראה והביא ת"ח פלוני, כבר נזכר בקצרה ובתמציתיות בהערה ביב"א, בהסתעפות מנושא אחר לגמרי. ועדותי זאת, שפעמים רבות התקשינו בדברי הרב בספריו, וכמעט סברנו שאין להם יישוב, וכמעט תמיד אח"ז מצאנו שהרב עצמו כבר יישב הכל באר היטב במקום אחר בספריו, בבחינת מאמר הירושלמי² "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר".

ונראה שלא רק אנו זכינו בהיחשפנו לזכר נרחב מאוצר הספרים העתיר בנכסים של עמינו, נראה שגם הם זכו. "כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו, שפתותיו דובכות בקבר"³. ואחרי היב"א, אלפי אלפי זוגות שפתי גדולי עולם של מאות מאות בשנים, זכו זוכים כל רגע ויזכו להידובב.

ובנקודה זו נראה שיש גם בחינה שרבנו היה ממש בבחינת "מחיה מתים". אם גדולי עולם שהוזכרו לעיל עוד היו מוכרים פה ושם לכמה ת"ח שרידים, הרי שיש גם חלק אחר של גדולי עולם, שלא זכו ולא שפר עליהם מזלם⁴, ונמנעו מההיכרות והפרסום לה זכו המפורסמים, והיו ממש כמתי מצווה. עד שקם מו"ר והחיה אותם! פרסם את תורתם, ייקר את שמם, וריגש אותנו ואותם בתחייתם. אנו והם חייבים לו על כך הכרת הטוב שאין לה שיעור כלל. הפירות של אותה תרבות עוד תוליד פירי פירות ופירי פירי פירות עד בלי די, והכל נזקף לזכות מורנו ורבנו.

ג. תורה קדמה לעולם וביאור מגמתו להקל

ועתה אני רוצה לבוא ולהדגיש מעט, נקודה חשובה ביותר ביחס לתורה הקדושה. יש גישה, שלענ"ד לא מיר"ש מהורה יסודה, הגורסת בעצם, שהעולם הזה הוא העיקר מצד עצמו (רצוני לומר לא מצד שהוא מקום עבודתנו את בוראינו הקב"ה). ואמנם אבותינו קיבלו תורה, וגם אנו ח"ו לא נוכל נכפור בה (עכ"פ לע"ע), מ"מ כדאי מאוד להשתדל, שהתורה כמה שפחות "תפריע לנו". כמה שפחות תעמים על חיינו ותקשה עלינו להנות ממה שהעולם הזה מציע. ולכן, מאד טוב ונחמד, רצוי ואהוב, שיהיו גדולי תורה בקיאים בהלכה, שמגמתם היא "כוחא דהיתירא". מפני שזה מאד מקל עלינו את מעמסת התורה ועולה, ומה יפה ומה נחמד. כמו"כ יש בעולם בעיות רבות ומגוונות שמאד קשה להתמודד איתם, ושיש את "התורה" כדי שתעזור לנו לפתור את הבעיות, ותקל מעלינו את מעמסת החיים והסיבוכים.

ומתוך מגמה זו, קמו להם כמה ספדנים כאלו ואחרים, וספרו למורנו הרב זצ"ל, על כך שראה את "סבל" העם, ואת המצוקה שהדת גרמה והולידה להמונים, ומאד התחשב ברגשות האנושיות, ונשיות האדם וחולשותיו, ומתוך כך בא פסק להקל ברוב חלקי התורה. כמו"כ עגונות וממזרים הוא מיהר מתוך

² ראש השנה (פ"ג ה"ה), ועוד.

³ יבמות (צ"ז ע"א).

⁴ וידוע מה שאמרו בזוה"ק בכמה מקומות שאפילו ס"ת שבהיכל תלוי במזל. ע' שו"ת יב"א (ח"ד או"ח סי' ט"ו אות ו').

מגמה זו, שיש להתחשב מאד "בחופש האדם וחירותו", ובזכותו לנהוג ככל העולה על רוחו, ולכן השתדל בכל כוחו להקל את סבל הציבור, ככל שרק יכל.

ויש לדעת, שתפיסה זו או הקרובות אליה, הם היפך רצון ה', והיפך כל מגמת התורה הקדושה ממש. חז"ל כבר אמרו^ט שתורה קדמה לעולם. אין ספק שכונת מאמר זה הוא שבעצם, העולם נברא בשביל התורה^י. העולם נברא בשביל להגשים את התורה, להוציאה לפועל ולממש אותה. לא להיפך, התורה לא נבראה ח"ו רק כדי שתעזור לעולם להתממש, אלא כאמור, העולם כולו על כל מפעליו, כלליו ופרטיו, נוצר כדי שהתורה תתגלה, כדי שגשמת התורה תתממש. ויש להאריך מאד בנושא זה, להעמיק ולהרחיב, ונראה שלא אגזים אם אומר, שכל חייו נדרש האדם להבין, ובעיקר להפנים יסוד עמוק זה, כי זה כל האדם.

והנה ברור וא"א להתעלם מהלב העצום שהיה לרבנו. איזה צער הצטער בכל צער הכלל והפרט. ממש לקח לליבו כל צרה וצוקה של כל יהודי (ולא רק). יעידון ויגידון על כך אלפי אלפי הסיפורים שסופרו, יסופרו, ואלו שלעולם לא יתגלו. ואמנם ברור שהיה לו לב רגיש ושכל מוסרי ואנושי, אולם לא מתוך כך הרב פסק את פסקיו. לנגד עיניו עמד רק רצון ה' המתגלה בתורה הקדושה. מה שהניע אותו היה גילוי דבר ה' זו הלכה ואמיתה של תורה, לפי עומק בינתו ושיכלו שניתן לו מהבורא, ותמיד חתר לגילוי רצון ה' שנתן לנו את תורתו תורת אמת וחיי עולם, לפי כל האמור שתורה קדמה לעולם, ואף יותר.

והנה כתב הש"ך^י וז"ל "כשם שאסור להתיר את האסור, כך אסור לאסור את המותר" עכ"ל. ועיי"ש הטעם, דכל חומרא עלולה להגיע לידי קולא. ואולם עדיין יש להקשות, דאיך השווה רב שאוסר את המותר לרב המתיר את האסור, ולכאורה לא קרב זה אל זה, שהמתיר את האוסר מכשיל את השואל כאן ועכשיו בפועל ממש^י.

אכן לפי האמור אולי י"ל כך, דרצון ה' המתגלה בפסק התורה האומר "אסור", אין להופכו ולומר מותר, דהרי זה נגד רצון ה'. וכמו"כ כך ממש הוא רצון ה' שדבר מסוים יהיה דינו "מותר", ולכן אין להופכו ולומר אסור. דגם זה הוא ממש נגד רצון ה' באותה מידה ממש. ולכן מאד חשוב הברור של כל דין ודין אם הוא אסור או מותר, שכל דין ודין מדיני הקדושה הוא הוא דבר ה' המתגלה ומתברר במציאות.

ואמנם ודאי הרב שיתף בתורתו גם רגשי חמלה אהבה ורצון למנוע סבל, וברור שהתורה היא תורת חיים ו"דרכיה דרכי נועם"^י, ו"אין משפט התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש"^י, אך ח"ו לא זו היתה מגמתו בעת עומדו למשפט בעת פוסקו את פסקו. והתורה מזהירה ואומרת "ודל לא תהדר בריבו" (שמות כ"ג). ואמנם התורה הקדושה, מצד עצמה היא רחמים, היא חמלה, היא טוב והיא חסד. ועל

^ט ראה נדרים (ל"ט ע"ב).

^י ע' נפש החיים (שער א' פרק ט"ז. ושער ד' פרק י"א, ופרק י"ג, ופרק כ"ו). ורוח חיים (פרק ו'). וע"ע למהר"ל בתפארת ישראל (פרק ב').

^י יו"ד (אחר סי' רמ"ב, קיצור בהנהגת איסור והיתר, אות ט').

^י וע' מש"כ בזה רבנו בחזו"ע פסח (עמ' קי"ב), ובחזו"ע פורים (עמ' רמ"ג בד"ה בספר), ואכמ"ל.

^ט ע' יבמות (ט"ו ע"א ופ"ז ע"ב).

^ז רמב"ם הלכות שבת (פ"ב ה"ג).

הפוסק אך ורק למצוא את גילוי רצון ה' בתורה הקדושה ע"פ כלליה ופרטיה ועומק דיניה^{כא}. וממילא הפסק היה יוצא פסק של רחמים בדין, בדין התורה הקדושה.

הן אמת שמן המפורסמות הוא שהרב היה מורה להקל ככל שכן היה אפשר ע"פ שורת הדין, ואף גילה דעתו בכמה הזדמנויות, שבדור הזה שרבו בעלי תשובה, אין למורה להחמיר בשום אופן. ולכאורה נראה מזה שמגמתו להקל בפסק היא כדי להקל על בעלי תשובה. אכן לענ"ד ברור שאף שכל זה נכון, אולם זה נכון רק לאחר כל האמור לעיל ובכפוף להנ"ל. והיינו, שיש לחפש את עיקר הדין כדי לברר רצון ה' וכמבואר, ואף אם יש מקום או סברא להחמיר, והיה אולי ראוי להחמיר, כאן באה הסברא של "ריבוי בעלי תשובה", וגורמת למורה להעמיד הדין על עיקרו, ולא להחמיר יותר מן הדין (אף שבאמת היה ראוי להחמיר). והבן זה.

ולפי כל האמור הרווחנו בשופי מנהג גדולי הפוסקים לברר מהו עיקר הדין דוקא, ואף אם עיקר הדין "יותר" מתגלה רק אחר עיון גדול, וכמה עקולי ופשוטי, וצירופי שיטות וסברות^{כב} וכו', וכו', מ"מ אם במציאות בה דן פוסק, מחמת צירוף כל הסברות, סברות התורה הקדושה ודינה וכלליה, הדין הוא שמותר, כך הוא רצון ה' לגמרי, ואין שייך לומר אסור. והרוצה להחמיר, קדוש יאמר לו, אך להורות יש להורות כפי הדין דוקא. ובוה הרווחנו מש"כ מרן החיד"א במחב"ר (סי' תס"ז סק"ה) "ואם הגיע להוראה, יורה ע"פ הדין דוקא" עכ"ל. וע' מש"כ בזה רבנו בחזו"ע פסח (עמ' ק"י והלאה). ולפענ"ד זו נקודה חשובה ויסודית, שאסור לפספס אותה. ותן לחכם ויחכם, כי א"א להאריך יותר.

ד. זיכוי הרבים

נקודה נוספת שחשבתי שראוי להזכיר, והיא מעלת זיכוי הרבים. רבות דובר וסופר על אותו זיכוי, ואולם נראה לי שראשית, לפני שמדברים על זיכוי הרבים, חשוב להביא דברי רבנו המסילת ישרים (בפרק י"ט) שכתב "נמצאת למד שב' דברים יש בענין זה, אחד הכונה בכל מצוה ועבודה שתהיה לעילוי כבודו של מקום במה שבריותיו עושים נחת רוח לפניו, ועוד הצער והבקשה על עילוי כבודו של ישראל ושלותו. ואמנם עוד עיקר שני יש בכונת החסידות, והוא טובת הדור, שהנה ראוי לכל חסיד שיתכוין במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם. והוא ענין הכתוב (ישעיה ג') "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו", שכל הדור אוכל מפירותיו, וכן אמרו חכמים זכרונם לברכה (ב"ב ט"ז) היש בה עין אם יש מי שמגין על דורו כעין, ותראה שזהו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר המדריוגות שבהם, והוא מה שאמרו ז"ל בלולב ומינוי (ויקרא רבה) יבואו אלה ויכפרו על אלה שאין הקדוש ברוך הוא חפץ באבדן הרשעים, אלא מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר

^{כא} ע' יב"א (ח"ו אה"ע ג' א). ואמנם התם רצון ה' הוא שהפוסקים יחפשו להקל ע"פ הדין, במקום שצריך להקל.

^{כב} אגב, כאן המקום להביא סמך גדול לשיטת רבנו זצ"ל בעניין צירוף שיטות וסברות לפסק, ואפילו צירוף שיטות וסברות יחידאיות ודחיות, ראה בשו"ת תומת ישרים לרבי תם בן יחיאל (בסי' קנ"א דף ע"ו ע"ב), שם כתב וז"ל "וצירפנו אליו (אל הנימוק העיקרי שעליו מסתמך שם. ד.א.) כל צדדי ההיתר, והם שבעה אשר זכרנו, שהראנו בהם פנים של זעם (כלומר שהקשינו עליהם. ד.א.) ואע"ג דכל אחד לבדו קליש וחליש, כשנצרפם יחד, החלש יאמר גיבור אני, ואיש יחד פני רעהו יחליפו כוח" עכ"ל. ודון מינה ואוקי באתרין. והוא כלל גדול בהוראה. וכן נוהגים פוסקים רבים בעלי תריסין. וראה מש"כ על זה הרב שמואל מירל בספר הזיכרון לגאון רבי שאול ליברמן זצ"ל (בעמ' רצ"ד), ושם הוכיח שכן דרך הפסיקה של הגאון מהר"י בן לב. עיי"ש. ושם מצאתי הערה זו.

עליהם, וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו, וגם בתפלתו בפועל דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סניגוריא על הדור כולו וכו'. הרי לך החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם "עכ"ל ועיי"ש^כ. ומבואר בזה, שזיכוי הרבים אינה רק מעלה מסוימת, אלא זוהי עיקר מדרגת החסיד ומגמתו! בזה יקרא חסיד, זהו שמו ועל כך תהילתו. והמעם בזה נראה, כי רצון ה' המתגלה בתורה הקדושה ובכל מגמתה, לא יכון על הפרט, רק על הכלל, כלל ישראל (והעולם). וזהו רצון ה'. ועיקר מעלת החסיד, שבונה בעצמו שירצה אך ורק את רצון ה', וכל זולת זה, ה"ה פיגול ולא ירצה.

מתוך מגמה זו, מתוך תפיסה זו, כל סיפור, כל שמועה וכל עדות על זיכוי הרבים של רבנו (שאגב שמעתי מגדולים גדולים, שרבות בשנים לא היה זיכוי כזה), מקבלים חשיבות אחרת לאור דברי המסילת ישרים כאן. ויש להאריך, וא"א.

ה. קבלת הרבים את דבריו וגדולתו

נקודה נוספת לענ"ד. ידוע ומפורסם מה שרבות רבבות ממש, קיבלו את פסקי רבנו ממש כאורים ותומים, ועל פיו ישק דבר. ואף רבים שלא נהגו כמותו מסיבה כזו או אחרת, ואף ת"ח ענקים בזכות עצמם כמו דיינים, רבנים ואבות בתי דינים, היו משחרים לפתחו כדי לקבל הסכמה ואישור על מה שפסקו. ויש להדגיש לענ"ד, שאין זה רק עניין "כמותי", שאת פלוני קיבלו כך וכך אנשי ישראל הקדושים, ואת אלמוני יותר. דהנה ידוע מה שאמרו חז"ל^כ "מי שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעים". וידוע בכל באי שער התלמוד, שאין אמורא חולק על תנא. ואין גאון וכ"ש ראשון חולק על אמורא או על התלמוד. והשאלה שנשאלת היא למה? מדוע?

כתב מרן הב"י בכסף משנה^כ וז"ל "ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה, קיימו וקיבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים, וכן עשו גם בחתימת הגמרא, שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה" עכ"ל. חזינן שיש תוקף עצום לקבלת הרבים דברי הפוסק. וכיוצ"ב כתב הרמ"א^כ וז"ל "ומ"מ אין להקל בדבר שהחמירו בו החבורים שנתפשטו ברוב ישראל, אם לא שקיבל מרבתי שאין נוהגין באותה החומרא". ומקורו בשו"ת תרה"ד^כ.

ולא שבאתי לומר שכלל ישראל קיבלו דברי רבנו כמשנה כתלמוד או אפילו כ"חיבורים שנתפשטו ברוב ישראל", אולם ברור שגם קבלת הרבים את רבנו ופסקיו, היא חלק, מעין דוגמא של אותו יסוד. ואם כן, זהו דבר נפלא ביותר ומעלה עצומה מאד שזכה לה רבנו, שלא נשמע דוגמתו רבות בשמים. וברור שאין זה במקרה, שא"א לומר שבמקרה רבנו היה "הדבר של הדור", אלא זהו רצון ה' לבדו. ו"אפילו ריש גרנותא משמיא מוקמי ליה"^כ, כ"ש וכ"ש מורנו ורבנו רב רבנו, דמן שמיא מוקמי ליה, ו"המלך מלכו של עולם חפץ ביקרו", כדכתב שם הרב משאש ע"ה עיי"ש.

^כ ע"ע ביערות דבש (דרוש א' בעניין ברכת רפאינו), אוה"ח הקדוש עה"ת (פרשת עקב פרק י"א פס' כ"ב). ואכמ"ל.

^כ ברכות (דף ו ע"ב).

^כ הלכות ממרים (פ"ב ה"א).

^כ ש"ע חו"מ (סי' כ"ה סע' א').

^כ פסקים (סי' רמ"א).

^כ ב"ב (צ"א ע"ב).

ו. הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה

נקודה נוספת לקראת סיום. אמרו חז"ל באבות (פ"ו משנה א') "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא ריע אהוב" וכו'. ובאמת על רבנו אפשר לומר כפשוטו ממש, לא כמליצה "וכל העולם כדאי הוא לו". והנה על אף שודאי אין עיקר עיסוקינו ב"מופתים" ונפלאות, והמופת הגדול ביותר הוא שישים אדם את ליבו ללמוד מעוצם שקידת רבנו בתורה הקדושה, ומעוצם אהבתו אליה, ואהבתו להקב"ה ולעמו, ואין לך "מופת" גדול יותר משו"ת יביע אומר! ובכל זאת, גם למופתים נסיים, זכה רבנו מתוקף קדושתו ותורתו. ולא הייתי מעיז להביא שמועה, שלא העיד עליה רבנו בעצמו. ולכן כאן המקום להביא ממה שכתב והעיד על עצמו בדרך אגב, בספרו חזון עובדיה^כ, וז"ל "ואנא עובדא ידענא, שהאתרוג שבירכתי עליו בימי החג ויצאתי בו י"ח המצוה, חילקוהו בני ביתי לנשים חסוכי בנים, אחר שמנה שנים ושתים עשרה שנה מנישואיהם, ונתנו לכל אחת חתיכה מן האתרוג, ובאותה שנה נפקדו בבנים ובבנות לחיים טובים ולשלום". עכ"ל. ולמי שהדבר נראה תמוה, או ח"ו ח"ו רמות רוחא, נביא מה שמיד סיים שם הרב וכתב "וזכות המצוה ראויה שתגן אלף המגן".

ז. סיפור הצלה אישי בזכות תורתו

לסיום אני רוצה לספר סיפור אישי שהיה לי בזכות תורתו של רבנו זצ"ל. היה זה בליל ר"ח אדר ב' התשס"ח, בעת שחזרנו לישיבתנו הקדושה ישיבת "מרכז הרב", מעצרת תפלה בכותל המערבי. השעה היתה שמנה ורבע בערב לערך, ואני עומד על פתח ספריית הישיבה, ומדבר עם חבר על רמב"ם מסוים. כשסיימתי, נזכרתי שהנחתי את ספרי, ספר חזון עובדיה על הלכות פורים למעלה בבית המדרש, תכננתי לעלות ולקחתו, ולשוב וללמוד בו בספריה כאשר אהבתי. וכך עליתי לבית המדרש, וכשאחזתי הספר בידי, ראיתי שזמני קצר עד שאצטרך ללכת לדרכי, וחסתי על הזמן עד שארד לספריה והחלמתי להישאר וללמוד דוקא בבית מדרש. לאחר כשתי דקות בלבד מהרגע שלמדתי בחזון עובדיה (עמ' קכ"ד, בדין שתיה למשלוח מנות), שמעתי את צרורות היריות של המחבל הארור ימ"ו, בהם טבח שמונה מטובי חברנו האהובים הקדושים, הי"ד. נקל לשער מה היה קורה אילו לא הייתי לומד בספר מיד בבית המדרש, אלא יורד לספריה, בה ביצע המחבל את זממו. וכאן אני כותב מתוך אמונה גדולה, שזכות התורה של רבנו, שלמדתי מעט בספריו, היא היא שעמדה לי והצילה אותי מכף כל אויב וצורר. והקב"ה חונן דלים.

ח. שבחיו מי מנה

והנה אף שכתבנו בס"ד כמה וכמה שבחים גדולים על רבנו זצ"ל, מ"מ אל יחשוב הקורא כאילו בזה סיימנו מלאכתנו ונשלמו שבחיו. חלילה חלילה, ובאמת באפס קצהו נגענו. ורק מפני שמיהרתי לכתוב מה שחשבתי ומה שלבי הרגיש מיד אחר ה"שבעה", ויראתי ממאמר חז"ל^ל "כל המתעצל בהספדו של חכם" וכו', ובפרט "גדול הדור" שאין היתר שלא להפסידו^{לא}, לכן נאלצתי לקצר בפרטי שבחיו ועז"ל. אך שבחיו

^כ סוכות (עמ' ת"נ).

^ל שבת (ק"ה ע"ב).

^{לא} ע' מש"כ בזה רבנו בחז"ע אבילות (ח"א עמ' רע"ג עד רע"ח).

באמת, מי מנה. וגם כל תלמיד ותלמיד^{כב} רואה וקולט את רבו מזוויות שונות, ואלפי ורבבות תלמידיו ותלמידי תלמידיו ודאי רואים גם שבחים נוספים. ועל כולם, השבחים האמתיים לעולם לא נדע. לפי שכל צדיק וצדיק מסתיר ומטמין מעשיו הטובים^{כג}, ועוד, כוונותיו המהורות שהם שבח לנפטר יותר מכל שבח אחר, מי מעיד בהם, ורק קמי שמיא גליא. וכבר אמרו חז"ל^{כד} "אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו", והבן.

ט. בקשה לסיום

ואסיים אם יורשה בבקשה, שכל מי שיוכל, יקבע עיתים לתורה^{כה}, ובעיקר בלימוד ההלכה שהוא האור שלנו ועמדת לראשנו^{כז}, וזהו עיקר חזונו של מרן רבנו זצ"ל, שעמ"י יקיים את דבר ה' זו הלכה כפי רצונו באמת, ונוכה כולנו, כל ישראל להידבק בהקב"ה ושכינתיה ותורתו הקדושה. ואין ספק שרצון צדיק הוא שילמדו גם בספריו, שמרח ויגע למעלה משכל אנושי רגיל, וחיבר הכל לתועלת הרבים לאוקמי שכינתא מעפרא. ורצונו שיעיינו בספריו הרבים המאירים לארץ ולדרים, רצוני לומר לא רק יקראו בהם מקופיא, אלא ילמדו בהם לימוד של עיון. והנהוג כן ימצא כביר בתורה הקדושה.

והנה אמרו חז"ל^{כז} "חכם שמת אין לנו כיוצא בו", וכן אמרו^{כח} "אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו, מי מביא לנו תמורתו", וכשמת רבי אליעזר הגדול, אמר בכה עליו תלמידו רבי עקיבא ואמר^{כט} "הרבה מעות יש לי, ואין לי שולחני להרצותן", וודאי אף אנו חשים כן. אולם אנו לפחות זכינו ב"ה, שרבנו מרן הראש"ל זצוק"ל הכ"מ השאיר אחריו תורה כ"כ גדולה, עמוקה ורחבה, ולא הניח זווית ופינה שלא עסק בה. וא"כ עכ"פ לעניין מה שכתב ופרסם, נראה שזכינו שיש לנו שולחני, ושולחנו ערוך בכל מכל טוב, וספריו מלאים זיו ומפיקים נגה, ואין לנו אלא להכין עצמנו לסעודה^ל, לאכול ולשבוע ולהרוות צימאוננו מרובי תורתו בחדווה של מצוה.

ויהי"ר מלפני שוכן מרומים, שתהא נשמתו צרורה בצרור החיים, ונוכה לתחיית המתים, ולביאת גואל צדק בב"א.

כה דברי הצעיר לימים, מקטני תלמידיו, החותם בדמע,

דביר דוד יוסף אזולאי, אברך בשיבת "מרכז הרב" בירושלים ת"ו.

^{כב} ובכלל זה כל אלו שלומדים בספריו, כפי שכתב הגאון מהר"ח פלאג'י בספרו חקות החיים (סי' צ"א דף קל"ב ע"ג), הביאו רבנו בחזו"ע אבלות (ח"א סוף עמ' ק"כ).

^{כג} ובזה יישבנו בס"ד קושיית הט"ז ביו"ד (סי' שד"מ סק"א), והבן היטב כי נכון הוא בס"ד.

^{כד} ברכות (ל"ד ע"ב).

^{כה} והנה באמת אפשר לראות הבדל עצום בין אדם שקובע עיתים לתורה (ואפילו זמן מועט ביותר ככמה דקות בשבוע), למי שאינו קובע עיתים לתורה כלל. וזה מעיד על כך שהתורה הקדושה היא המזון הרוחני של נשמת האיש הישראלי. ואשרי מי שמזין את נשמתו לכה"פ מעט כפי כוחו.

^{כו} ע' שו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' נ"ב).

^{כז} הוריות (י"ג ע"ב).

^{כח} ירושלמי ברכות (פ"ב ה"ח).

^{כט} סנהדרין (ס"ח ע"א).

^ל ר' ילקוט שמעוני (דברי הימים א' רמז תתרע"ד) "רבי חגי בשם רבי שמואל הראשונים חרשו וזרעו ונכשו וכסחו ועדרו וקצרו ועמרו ודשו וזרו ובררו וטחנו ולשו ואפו, ואנו אין לנו פה לאכול" ע"כ.

סימן נט

הרב דוד מנחם

ירושלים

מתיר עגונות מיגונות

כאשר הגיע מרן הרב עובדיה זכר צדיק לברכה לבית דין של מעלה, ציוה ה' למלאכיו גיבורי כוח עושי דברו: אדם זה אדם גדול הוא, יושב על מדין הוא, פוסק הלכות ומתיר קושיות הוא, ראוי שתדינוהו כפי שהיה הוא דן את הבריות במידה כנגד מידה. ראו, איך היה מטה הדין כלפי חסד, רואה בעשקם של הבריות, בוכה בצערם, ויוצא בכל כוחו להושיעם ולהרגיעם, אף אתם תנהגו בו כך.

התחילו מעשיו נפרטים לפני בית דין של מעלה; ביום פלוני דן אמת לאמתו ומשם רצו רגליו למסור שיעור תורה לעמלי יום. ביום פלוני הרנין לב אלמנה, אחר חצות לילה התיר עגונה ובישר לה על כך בשעת לילה מאוחרת, קרוב לאמצע אשמורה תיכונה בכדי שלא תמריד עצמה בצער וחשש עד בוקר. בבוקר ראה את דמעת העשוקים הנגועים בחשש ממזרות והדיר שינה מעיניו עד שמצא להם תקנה. בכל שאר זמנו עסק בתורה בכתיבת חיבורים בהלכה. אף כי שכח מאכול לחמו, לא ראה צרת עצמו אלא את צרת הבריות. וכן על זה הדרך היו מעשיו נקראים, עד שנוכחו מלאכי השרת כי גם מבלי לשתף את מידת החסד הרחמים, ואך ורק משורת הדין מגיע לנשמת הרב לשכון נצח בישיבה של מעלה בצל השכינה אצל הצדיקים.

פנו ואמרו מלאכי השרת למרן: כבודו מזומן לחיי העולם הבא. נענה הרב ואמר: במחילה מכבודכם, במטותא מכב, אותו חסד ורחמים שצוותם לנהוג בי, הרי כבר זכיתי בו והרי הוא שלי, וכיון ששלי הוא ואיני נצרך לו- הרי אני מוכה אותו לכל מי שיצטרך לו מכלל ישראל.

פנתה נשמתו לעבר שער גן עדן, ושיירות של מלאכי רום מפנים לו את הדרך.

ראשונה יצאה לקראתו הרבנית מרגלית יוסף עליה השלום והיא לבושה לבן ככלה ביום חופתה. וכדרכה בחייה בעולם הזה - בכל זמן שהיה יוצא חיבור חדש שלו ממכבש הדפוס היתה שמחה וצוהלת וזורקת סביבו סוכריות - אף עתה שמחה וצוהלת וזורקת סביבו סוכריות. מה הן סוכריות של מעלה איני יודע, מכל מקום שמחו הרבה זה לקראת זה, והרב כדרכו החווה לה קידה מלאת חיבה אהבה, תודה והכרת המוב. נכנסו שניהם יחדיו אל שער גן עדן ועמדו בפניהם מקהלות מקהלות של צדיקים וחסידים, פוסקי הלכה ודרשנים, מקובלים ופשטנים, תנאים ואמוראים, ראשונים ואחרונים. וכולם יוצאים במחול משחקים, בשיר וריקודים, והיו מקיפים אותם כדרך שמקיפים את התיבה שעליה מונח ספר תורה ביום שמחת תורה.

לאחר שהקיפו סביבו ושמחו בבואו נפנו לברכו לשלום. נעמדו רבו חכם עזרא עמיה ואביו חכם יעקב גלה לימינו. ורעייתו הרבנית מרגלית ואימו מרת גורג'יה לשמאלו.

באה משלחת ראשונה, ובראשה ראשון המברכים מרן רבי יוסף קארו ועימו הרי"ף הרא"ש והרמב"ם. "ישר כוח לכבודו על שהפיץ תורתנו" אמרו, "ששים ושמחים היינו על תורתו כל השנים, ועתה ששים ושמחים אנו בבוא אלינו נפשו, נפש צדיק ונקי לשכון כבוד בארץ החיים". חכם עובדיה קד בפניהם בענוות-הן.

במשלחת שנייה באו עשרות מרבני האחרונים, אשכנזים וספרדים, ונשקו כפות ידיו "בזכותך ידעו על קיומינו, בזכותך הדפיסו את ספרינו במהדורות חדשות". הודה להם מרן ונתן להם שלום.

במשלחת שלישית בא חכם יוסף חיים בעל "בן איש חי" ועימו חכם עבדאללה סומך בעל "זבחי צדק", ועימם משלחת חכמי בבל הדומים למלאכי השרת. עמדו בשורה ונשקוהו אחד אחד על ראשו. נענה רבנו יוסף חיים ואמר "אהובי, יליד עירנו, המשכת את דרכי בזיכוי הרבים יום יום שעה שעה, עשית לתורתך שלא תשתכח, ומה שחלקת עלי בכמה עניינים, ידעתי כי יקיים בנו "את והב בסופה" וכמו שדרשוהו חכמים: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה ואינם זויים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: "אַתְּ נָהַב בְּסוּפָהּ", אל תקרי בְּסוּפָהּ, אלא בְּסוּפָהּ. וכל שכן שהרבייתי כך אהבה ורוב חיבת. ועליך עמדת בתפילה. וסוף דבר מיני ומינך התקלם עילאה". נענה חכם עובדיה ואמר: "ברוך הוא וברוך שמו".

וכרוזא קרי בחיל כי נתן מלכו של עולם לרב עובדיה יוסף רשות למייל בגן עדן בכל מקום שיחפוץ, ויוכל לשבת בכל מדור שיבחר. התקינו לו כיסא כמו כסאו של רבי חייא. ומה מעלתו של כיסא זה? שיכול הוא לנוע מעלה מטה וליכנס בכל ההיכלות כפי חפצו. ולמה עשו כסאו של רבי חייא? מפני שהיה בדומה לו, שעשה שלא תשתכח תורה מישראל. התיישב מרן על כסאו והם השתרר בעדן, כולם נדרכו בציפייה לראות איפה יבחר הרב ללכת ראשונה.

הרב הביט בעיניו הטובות מעלה מטה ולצדדים, עיניו תרו אחר משהו שיזכיר לו את המוכר לו. לבסוף צדו עיניו את מדור התלמידים בישיבה של מעלה. היו שם אנשים קשי יום ומרובי עמל מבית הכנסת "שמש צדקה" ומבית הכנסת "אוהל רחל". מבתי הכנסת "מוסיוף" "צופיוף" "בורוכוב" ו"משיוף" שבשכונת הבוכרים. מאלו שהצטופפו בלילות שבת בהיכל ישיבת "פורת יוסף" ומאלה שכתתו רגליהם במוצאי שבת לבית הכנסת "תפארת ירושלים" לעדת היזידים. הם הביטו בשמחה והשתאות למראה קבלת הפנים לרב. הצלחתו היא הצלחתם, תקוותו היא תקוותם, שכרו הוא שכרם. הרב החווה להם בידיו, פנה אל חבריו החכמים בישיבה של מעלה ואמר: "קודם כל דברי, אבקש סליחה ממעלת כבודכם ותורתכם. האמת, עז רצוני להתפלפל עימכם. אך, מה שהלב חושק ההרגל עושק. אלו הנמצאים במדור התלמידים תלמידי ידידי הם. איתם הייתי רגיל להיות כל ימי. הם לא משו ממני והיו שומעי לקחי שנים רבות. אלך לפגוש אותם לשמחם בדבר הלכה ודרשה, במשל ונמשל ופשט חדש, ואחר כך אשובה ואתפלפל עם כולכם רבותי" ומיהר כסאו של הרב לנוע אל עבר ישיבת התלמידים.

החלו תלמידיו מקיפים בכבודו בשירה וזמרה. מהם זכו שבניהם ונכדיהם יהיו תלמידי חכמים רק בזכות הקרבה שקרבם מרן לתורה. לאחר ששימח אותם והקשיב לכל המוצאות אותם, סמך ידו על ראשם ובירכם ביחידות אחד לאחד.

סוף סוף נפנה מרן לעסוק בדברי תורה, אך ניכר עליו שאינו במנוחה שלימה. "שמא יש כאן נשמה עגומה? אולי נשמה עם חיסרון?" שאל.

גילו לו תלמידיו כי יש נשמות כאלו שלא נכנסו לגן עדן ולא לשאול שחת, והרי הן תלויות ועומדות, עגונות ומרוחקות, וכל רגע ורגע דוחקות ומבקשות ליכנס אך שומר הפתח עומד על המשמר ואינו מניחן ליתן מנוחה לעצמם. בדומה למה שנידון בו אלישע בן אבויה. ביקש חכם עובדיה לראותן ונע כסאו לעבר פתח גן עדן. עצרו השומר בכניסה והחווה לו: עד כאן! עמד חכם עובדיה על דעתו ואמר: "כבר עשרות שנים שהתרגלתי לעסוק בתורה וממנה הייתי מוצא דרך לפתור את בעיות הדלים והאומללים. שמתי פני

בחלמיש ומדרכי לא אמיש ואדע כי לא אבוש. רגיל אני לרדת ממרום כסאי אל העם שבשדות. ומה מעם לי בכיסא זה אם איני יכול לרדת ממנו לראות בדמעת העשוקים? ומה לי מעם בלימוד לשם הנאה גרידא?". לא ידע המלאך שומר הפתח מה יעשה. וכרוזא קורא בחיל: "תנו לו. בדין שייטול שכרו. משלו תנו לו. כך דרכו משכבר הימים".

יצא לו מרן חכם עובדיה, מגן בעדנו, התבונן מקרוב במצבן האומלל של הנשמות הנדכאות ושאל את הממונה "מה נעשה בדינם של אלו?"

אמר לו: "על פי החלטת מועצת המלאכים נגזר דינם שיהיו תלויים ועומדים".

אמר לו מרן: "וואיל נא אדוני לידעני מי ישב במועצה?"

ענה לו הממונה: "המועצה הורכבה ממלאכי הדין וישיב על מידן".

"ומה היתה דעת מלאכי הרחמים?" הקשה חכם עובדיה

"הם התכופפו בפני המועצה וקבלו עליהם את הדין". השיב הממונה.

"אם כך" פסק מרן, "החלטת המועצה במילה ואין היא מחייבת, אינן מיכף הוו כייפי, אגן שבח לאל יתברך לא כייפין (הם היו כפופים, אגן, תודה לאל, לא כפופים)".

ישב חכם עובדיה על המדוכה ובזמן מועט פתר את כל התיקים שהתמהמהו לדונם בבית דין של מעלה, את כולם הטח כלפי חסד; לזה מצא תקנה מן התורה, לזה מדברי קבלה, ולזה מדברי סופרים ראשונים ואחרונים. רק אחר שסיים את כל התיקים שנצטברו על שולחן בית הדין- שב לגן עדן, ובשמחה ועוזו של עלם המשיך את הדיון ממקום שפסק. ועודו דרוך ועסוק בכתיבת פסק מנומק היטב המחייב את ביאת הגואל במהרה.

יבקש רחמים עלינו להשיב קץ לגלותינו

במסכת מועד קטן (כח:) איתא, נשי דשכנציב אמרי בקינתן על תלמיד חכם שנפטר, "שיוול איצטלא דמילתא לבר חורין דשלימו זוודיה".

הגאון המגיד רבי יצחק אליהו לנדא, בהספידו את הגאון הרש"ש, (נדפס בספר רמת שמואל), כתב לפרש, כי בנוהג שבועולם, כאשר קהלה שולחת נציג שלה שיהיה מליץ בעדם לפני המלך, אף על פי שמן הסתם הוא אדם נכבד ועשיר ומצוין בכל המעלות, ובודאי שלא תרע עינו להזיל זהב מכיסו בשביל הוצאות הדרך, להצלת קהלתו, מכל מקום, יקפידו אנשי הקהלה לשלם לו כל הוצאותיו מקופת הקהילה, כדי שיתקרב בדעתו אליהם וישתדל לטובתם בכל מרצו ולבו.

כך כאשר נפטר צדיק ונשלח לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אע"פ שהוא צדיק ומלא מצות כרמון, ויש בידו כח לעמוד בהיכל המלך לפני כסא כבודו להעתיר בעד כל קהל ישראל, מכל מקום מוטלת עליהם חובה קדושה לדאוג לשלם לו במיטב משלהם, ולעטרו בזכויות ובמעשים טובים על ידי תשובה מאהבה וצדקה בעת הספדו, למען יזכרם ויתפלל בעדם ביתר שאת. ובוזא יבוא אל המלך בדת, כשהוא מצויד עם התשובה והמעשים טובים של ישראל, להגן עליהם.

זה שאמרו נשי דשכנציב בקינתן, "שיוול איצטלא דמילתא" - הבו והשאלו לצדיק הזה איצטלא, שהוא לבוש יקר, חלוקא דרבנן, הנברא מתשובה ומעשים טובים, "לבר חורין" - זה הצדיק, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, "אף דשלימו זוודיה" - שהוא בעצמו הגיע לשלמות והבין צידה לדרך, (ובמו שאמרו חז"ל (כתובות סז:), אורחין רחיקא וזוודין קלילא. ובאן, "שלימו זוודיה" במצות ומעשים טובים), כי על ידי זה יוסיף אומץ וחיל לבקש רחמים עלינו ועל כל העדה להשיב קץ לגלותנו. (מתוך כתי"ק של מרן רבינו הגדול זיע"א, מתוך הספר שנשא על כמה מגדולי הדור הקודם).

תשובות ומאמרים בהלכה ובאגדה

חיי עולם

כתבים ומאמרים מתורתם של רבנים תלמידי חכמים שהסתלקו לעולם שכולו טוב, נ"ע. ונקרא שמו "חיי עולם" ע"פ הגמרא (ינמות 15). "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר... מאי קראה דובב שפתי ישנים...". "ופירש רש"י (נכורות 6א): "הנאה היא לו שדומה כחי"

סימן ס

הגאון הגדול רבי יוסף עדס זיע"א

מראשי ישיבת "פורת יוסף"

המכתב דלהלן הינו מתוך 'אגרת שלומים' ששלח הג"ר יוסף עדס זיע"א, לאחיו הג"ר עזרא עדס זיע"א (לימים רבה של הרצליה), שהתמנה כמה שנים קודם לכתובת המכתב (תשי"ד) לרב ראשי באנגליה (תשי"א). והיו בני משפחתו שולחים לו מכתבים מהנעשה בישיבה^א וממה שחדש במשפחה. וכאן במכתב השלומים שלפנינו, מוצא לנכון ר' יוסף עדס זיע"א, לקצר בדברי החדשות של הישיבה והמשפחה, והכל בכדי שישאר מקום בדף לכתוב לאחיו, חידוש - פלפול ששמע מפי רבי עובדיה (כלשוננו). מכאן צא וראה את ערכו של מרן זיע"א כבר באותם הזמנים^ב. ועוד חזון למועד להביא את מכתב התשובה אשר כתב להשיב לו הגר"ע עדס זצ"ל.

בין השורות ניתן גם לקרוא על ישיבת "פורת יוסף" - שהיתה הישיבה הספרדית היחידה באותם ימים (כפי שהזכירו רבים בימים אלו, עם הסתלקותו של מרן). ובכלל הדברים ישנו גם רעיון שאמר בהקשר לפרשת השבוע. נמסר לנו ע"י הג"ר אברהם עדס נר"ו. ובהשתדלות הגר"י אברג'יל נר"ו. תשוח"ח להם.

כלי המונח ברה"ר - אם דינו ככרמלית או כמקום פטור

ב"ה ליל ו' ז"ך לחודש כסלו תשי"ד

לאחי יקירי כה"ר עזרא נ"י, ורעיתי תמ"א אם הבנים שמחה, והילדים היקרים העי"א.

אחדשו"ט באה"ר [=אחרי דרישת שלומו וטובתו באהבה רבה], הנני לשאול בזה לשלומכם שישגא, ולנימול הרך, יה"ר כשם שזכיתם להכניסו בבריתו של א"א, כן תזכו לגדלו לתור' לחופה ולמ"ט ברב נחת, אמן.

^א מפליא ומדהים לראות כי עיקר הנושאים שעניינו אותם, יותר מעניני המשפחה, הם פרטי הישיבה, כי שם ביתם!

^ב וראה ביתד המאיר אדר תשע"ג, (גליון 133, סי' תקצב), שהובא מאמר כיו"ב, מהגר"ר הרב עזרא עדס זצ"ל - חידושי מסכת יבמות, ובתוך דבריו הביא קושיא ששמע משמו של ידידו "כבוד הרה"ג ר' עובדיה יוסף נר"ו" (כלשוננו). בגליון שם הובאו גם מעט מתולדותיו של הגר"ר עזרא עדס זצ"ל, בקצרה. ע"ש.

בבקשתך כן אעשה, להודיעך מפרטי הישיבה. בשבת פרשת וישב נסענו כעשרה רבנים לתל אביב כדי לנאום בבתי כנסיות לטובת הישיבה, כי הישיבה נתונה במצב כספי קשה, ודרשנו בעשרים בתי כנסיות, וב"ה היתה התעוררות גדולה. ושמחתנו היתה בעיקר שראינו את קהל עדתנו מעונין לשמוע דבר ה', ועשה עליהם רושם רב.

וגורלי נפל ביפו אצל ח' שלמה קצין נ"י, וזה הוא לי פעם ראשונה שעליתי לתיבה לנאום, וב"ה היה מוצלח, כך אמר לי ר' שלמה, שהיה מובן יפה קצר וקולע. רמזתי להם את הפסוק "וישראל אהב את יוסף", ו"כי כי בן זקונים הוא לו", על הישיבה שזו ישיבה היחידה, וכן בן זקונים, זה שקנה חכמה. ואולי בשבת הבאה אצטרך שוב לנסוע, כי בית כנסת ח' עזרא אצלן ביקשו לדחות את הדרשה לשבת אחרת.

אני מקצר, כי ברצוני לכתוב לך פלפול¹ ששמענו מפי ר' עובדיה נ"י ואם ישאר נייר חלק אוסיף חדשות.

וזה החלי. בגמרא שבת (דף ח. בדין כרמלית), היתה קופתו מונחת ברה"ר גבוה י' ורחבה ד', אין מטלטלין מתוכה לרה"ר ולא מרה"ר לתוכה. פחות מכן מטלטלין.

ופרש"י, וא"ת פחות מי' ורחבה ד' כרמלית הוא, לא גזור רבנן לבטולי מתורת כלים, הואיל ותורת כלי ע"כ. ובהג"א [= ובהגהות אשרי, סי' טו], וכן קופה פחות מי' "הוי מקום פטור" דאין כרמלית בכלי, וכן פר"ח ורש"י. ע"כ. (ואין שום הכרח מפרש"י דידן דהויא מקום פטור, שאפשר לומר דדין רה"ר יש לה ובטלה אגב מקום שהיא שם. משום דכלי היא ועתיד לנטלה משם). התוס' בדף ה' ד"ה כאן למטה מי'. כתבו דבטלה אגב רה"ר והמוציא לתוכה מרה"י חייב. ע"ש. כ"כ בחי' הרשב"א, שם.

ודברי המאירי שם תמוהים לי, שכתב דאף למטה מי' הזורק מרה"י לתוכה פטור, שאין זה רה"ר גמורה אלא כרמלית. ואע"ג שבקופה וכו' ע"ש. והכא כתבו בד"ה מי שהיתה קופתו וכו', "שאין דין כרמלית ומקום פטור בכלים", אלמא דבטלה לגבי אותה רשות, וא"כ הזורק מרה"י לתוכה יתחייב. וצ"ע.

ומדברי הר"ן שעמד היאך משכחת לה הנחה ע"ג מקום ד' על ד' ברה"ר, פחות מג' פשיטא דחייב, ולמעלה מזה כרמלית. ואמאי לא משני כגון ע"ג קופה שאין כרמלית בכלים ודינה כרה"ר דבטלה לגבי רה"ר ובעינן ד' על ד'. מוכח דס"ל דהוי מקום פטור, וכ"כ בחי' רעק"א. אכן הרשב"א כ' כדעת הר"ן. והוא ס"ל דבטלה לגבי רה"ר, והוא מחלוקת אחרונים ג"כ (בסי' שמ"ה), דהמג"א ס"ל דבטל לגבי רה"ר, והאבן העזר חולק עליו, ע"ש.

ולפע"ד יש לתלות ד"ז במ"ש גבי זרק כורת לרה"ר גבוה י' ורחבה ו' פטור, הלא"ה חייב. ופרש"י דהויא רשות לעצמה ובמשכן לא היו זורקין רשויות. והתוס' כתבו משום שהכורת הויא רשות היחיד והוי כזורק מרה"י לרה"י דרך רה"ר, דפטור דכ"מ שמונחת הוי רה"י. וא"כ ה"נ גבי זורק כלי פחות מי' אבל גבוה ג', לשיטת התוס' דבטלה אגב רה"ר ש"ד דחייב, דלא חשיב כזורק למקום פטור, דכ"מ דמונחת הויא מקום פטור כיון דבטלה אגב רה"ר. דאלת"ה הי"ל [= דאי לא תימנה הכי היה לו] לפטור,

¹ שוב נדפסו הדברים ב"מאור ישראל" - ח"א עמ' ע. חידושי מסכת שבת דף ח ע"א. המערכת.

דהא מקום פיטור רשות דאורייתא. ותוס' לשיטתיהו מוכרח לומר דבטלה אגב רה"ר, אבל לפרש"י אין הכרח לזה, מש"ה י"ל דמקום פיטור הויא. וכמ"ש הג"א בשם רש"י.

ולפ"ז מ"ש החשק שלמה לעיל ה, שדברי התוס' תמוהים והביא מד' הרשב"א בשם הראב"ד, לא עיין בד' הרשב"א היטב, שהוא ג"כ סובר כד' התוס'. ומה שהקשה החשק שלמה מלבינה שגבוה שלשה וזרק ע"פ פטור, לק"מ דהתם מיירי בלבינה המחוברת לקרקע, וכמ"ש תוס' שבת (יא:): ד"ה אלא, וז"ל, ואע"ג דאין כרמלית בכלים, האי גת כיון דמחובר לקרקע לא שמיה כלי. ע"כ. ואה"נ דלבינה שהיא מטלטלת אף בזורק ונח ע"ג חייב, דבטלה לגבי רה"ר.

כל זה שמענו ממנו באחד משיעוריו שאומר בליל שישי. ובעז"ה אני משתדל לכתוב לך פלפול ארוך על נושא אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך⁷. ור' עובדיה נ"י ביקש שאכתוב לך שהוא רוצה שתכתוב לו הערות על ספרו.

ואסיים בד"ש לך ולכל המכרים, ממר אבא נ"י וממרת אמא תמ"א, ומכל הקרוב הקרוב, ומאשתי ומבני המניק, וממני אחיך, הכותב בגעגועים רבים.

יוסף עדס.

קינה והספד על מוהר"ר עובדיה יוסף זצלה"ה – פאר הדור והדרו

ארי עלה מבבל, בן פורת יוסף, משים לילות כימים בתורה, לילה כיום יאיר, המאיר לארץ ולדרים עליה, יום ליום יביע אומר – אמרי נועם, זה סיני, כל רז לא אניס ליה, בור סיד שאינו מאבד טיפה. וכתבתם – כתיבה תמה, בעט סופר מהיר, כתוב זאת זכרון בספר, למען תזכרו ועשיתם, עשות ספרים אין קץ. שנה ופיר'ש, מצוה בחזר'ת, כל ימיו בעמוד והחזר, חוזר חלילה, חזרת הש"ס. טוב שם משמן טוב, שמו יצא לכל עבר, השם שמו'ת בארץ, ואלה שמות בני ישראל, בקי בהן ובשמותיהן, וזאת התורה אשר שם לו חק ומשפט, מלך במשפט יעמיד ארץ, ארץ רעשה, זה האיש מרעיש הארץ מרגזו ממלכות, ותהי ראשית ממלכתו בירושלים עיר הקודש, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים – הן ידן עמו, דינא רבא ודינא זוטא. אחר סמוך – יוסף הורד מצרימה, ויוסף הוא השליט – על כל ארץ מצרים.

ושב לאחוזתו, והיה עמק עכור ל"פתח-תקוה", ומשם באר'ה, באר היטב את דברי התורה הזאת, לימד דעת את העם, יוס'ף דעת, מוסיף והולך, הלך ושוב, הדרא לניחותא, הדר הוא לכל חסידיו, בעיר הבירה, ראשון לציון הנה הנם, אורך ימים בימינה, ימים על ימי מלך תוסף, מאן מלכי רבנן, זקן ושבע ימים, זקן ויושב בישיבה, שבע יפול צדיק, שבע ילן – נפשו בטוב תלין, וזרעו יירש ארץ – ראש על ארץ רבה.

נ"ע בשני בשבת, שלישי לחודש מר חשוון - ש' ד'ע'ת' ותבונה (תשע"ד לפ"ק). יהי זכרו ברוך!
ת.נ.צ.ב.ה.

כ"ד הכותב בדמע-פעיה"ק בני ברק יע"א, ומצפה לנס, והוא הצעיר, אברהם עדס יצ"ו⁸

⁷ כנראה שנתכוין לכתוב לו את הדברים שנדפסו במאור ישראל הנ"ל, על הגמ' שבת דף ד. ע"ש. המערכת.

⁸ הוא בנו של הגר"ע עדס זצ"ל, שמסר לנו את כתב היד הנ"ל – המכתב שקיבל מר אביו זצ"ל. תשוח"ח לו.

סימן פא

הרב עזריאל עמרנאני

ראש כולל "מאור ישראל"

ירושלים

מרן זצוקללה"ה!!!

אשכחיה רבי יוסי לאליהו א"ל כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם? א"ל אדם מביא חיטין, חיטין כוסם? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. (יבמות סג ע"א). במה דברים אמורים?

אברך בן תורה נתקל בשאלה הלכה למעשה, עולה ובא לבית המדרש לעיין בספרי הפוסקים, ספריה ענקית לפניו ובה ספריהם של ענקי רוח המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, אך כולו עומד נבוכ ומשתאה אל מי מקדושים יפנה, היכן ימצא פתח לשאלתו, ומי מהם יתיר לו ספקו?

צורבא מרבנן לן בעומקה של הלכה, ראשו ורובו בתוך תוכה של הסוגיה, גמרא ראשונים בית יוסף שלחן ערוך ונושאי כליו. נתקל בשאלה ממין הסוגיה שלמד זה עתה, לכאורה הכל ברור ונהיר אך לבו נוקפו, חכם פלוני אומר בכה וחכם פלוני אומר בכה. מה עושים?

דיין יושב על מדין, לפניו שאלה סבוכה בדיני אישות החמורים, יודע הוא את עיקרי השיטות אבל חש הוא שגיהנם פעורה תחתיו. יחמיר? אולי מאמלל הוא אשה לכל ימי חייה, אולי יטיל פגם משפחה בזרע ישראל קדושים. יקל? אולי יתיר חלילה אשת איש לשוק. מאין יבא עזרו?

ואז מנצנץ הרעיון, עולה התשובה הכל כך מתבקשת מאליה. הרב עובדיה! שו"ת יביע אומר! שו"ת יחזה דעת! הליכות עולם! חזון עובדיה! שם ודאי תימצא התשובה, אם לא בנושא מרכזי, ודאי הסתעפות חשובה באחת התשובות, שם נקבל הכרעה ברורה, ולפחות הכוונה שתאיר את הדרך, תוביל אל המטרה בבטחה. הרב עובדיה אף פעם לא מאכזב. זאת יודע כל תופס ספר וכל צורב.

נמצא איפוא – מרן זצ"ל היה "העזר" בהא הידיעה של כל הדור כולו ללא יוצא מן הכלל, אלה שבגלוי ואלה שבסתר... הוא האיר את עיני הדור (תרתני משמע). הוא העמיד את הדור כולו על רגליו. התורה שלמד במ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם, ספרי התורה שכתב בדם התמצית, במיעוט חלבו ודמו, באהבת תורה לאין תכלית, הרי הם "העזר" של הכלל ישראל כולו לדורנו ולדורות. חבל על דאבדין ולא משתכחין. צדיק אבד לדורו אבד. מי יתן לנו חליפתו מי יתן לנו תמורתו.

שלשה ספקות בדין רצה והחליצנו לאור תורת מרן זצ"ל

א. שכח רצה והחליצנו ואינו יודע לומר

ברכת אשר נתן.

הנה בדין מי ששכח בשבת רצה והחליצנו בשתי סעודות ראשונות, באופן שצריך לומר ברכת 'אשר נתן' בשם ומלכות, ואין סידור

לפניו, ואינו יודע הברכה בעל פה, פסק מרן זצ"ל בהליכות עולם (ס"ז עמ' עו) שיחזור רק לברכת 'רחם', ולא כבא"ח ועוד שהצריכו לחזור לראש ברהמ"ז. ע"ש. לאור זאת נסתפק לנו איך יהיה הדין אם אירע כן בסעודה שלישית, כי

(אע"פ שזוה, אם הוא נסעודה שלישית, עושה להדיא נגד פסק מרן שנסעודה שלישית אין חוזרים).

ועוד שיש לצרף כאן את הס"ס שכתב מרן זצ"ל ביביע אומר (מ"ו חלו"ט סי' כח אות ז), דשמא יש חיוב אכילת פת בסעודה שלישית, ושמא לא חילקו חכמים בסעודות שבת לענין חזרה בברהמ"ז. ושפיר דמי לחזור לברכת 'רחם'. ומתאים ס"ס זה גם לסעודות יו"ט, וכנראה משו"ת יחיה דעת שם, שציין לעיין ביבי"א בדין סעודה שלישית.

ב. המסופק אם אמר רצה והחליצנו בסעודה שלישית או בסעודת יום טוב, אם יאמר ברכת 'אשר נתן'.

עוד נסתפק לנו לאור דברי מרן זצ"ל, איך הדין במי שמסופק אם הזכיר רצה והחליצנו בסעודה שלישית, או שהוא מסופק אם הזכיר יעלה ויבא בסעודת יו"ט, ונזכר קודם הטוב והמטיב, האם גם הוא יאמר 'אשר נתן' בשם ומלכות או לאו. דלכאורה יש כאן ס"ס שלא יאמר, דשמא אין חוזרים על מעין המאורע בסעודה שלישית וביום טוב, ושמא הזכיר מעין המאורע.

ומתורת מרן זצ"ל נראה להביא כמה ראיות לכאורה שאין לומר 'אשר נתן' בשם ומלכות, במקרים הנ"ל.

א. מדין אשה שלא אמרה רצה והחליצנו בברהמ"ז של סעודה שלישית, שהדין הוא שלא תאמר 'אשר נתן', הואיל וכלפיה יש ס"ס להיפך שמא פטורה מסעודה שלישית, ושמא אף האיש אינו חוזר. ומורים לה שתברך ברכה רביעית, ולא חוששים למה שמברכת ברכה מזו מספק בקום ועשה. וכמבואר כל זה ביביע אומר (מ"ו חלו"ט סי' כח אות ז). ולכאורה ה"ה בספיקות הנ"ל, יש להורות לסיים ברכה רביעית.

אע"פ שמרן הש"ע (סי' קפח ס"ח) פסק שאין חוזרים על ברהמ"ז בסעודה שלישית בשביל רצה והחליצנו, דשמא אין חיוב פת בסעודה שלישית, מכל מקום העלה מרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר (מ"ו חלו"ט סי' כח אות ז) ועוד, שאם נזכר קודם שבירך הטוב והמטיב, יברך 'אשר נתן' בשם ומלכות, מכיון שעומדת לפניו ברכה רביעית, ויש כאן ספק ברכות בקום ועשה. ע"ש. ומעתה נכנסנו לבית הספק, אם שכח רצה והחליצנו בברהמ"ז של סעודה שלישית ואינו יודע ברכת 'אשר נתן', האם גם בזה יחזור ל'רחם' כדי להנצל מספק ברכה לבטלה של ברכה רביעית, או שיסיים את הברכה הרביעית.

כיו"ב יש להסתפק גם במי שהוא מסופק אם אמר רצה והחליצנו בברהמ"ז של סעודה ראשונה ושניה של שבת, שהעלה מרן זצ"ל ביביע אומר (מ"ו חלו"ט סי' כח) שאינו חוזר ומברך מספק, מכיון שהזכרת מעין המאורע דרבנן וספיקא לקולא, ושם (נאות ח) כתב שאם נזכר קודם שבירך הטוב והמטיב, יאמר 'אשר נתן' בשם ומלכות. ע"ש. ויש להסתפק גם בזה כנ"ל, אם אינו יודע ברכת 'אשר נתן' האם יחזור לברכת 'רחם' או יסיים ברכה רביעית.

כמו"כ מי שלא הזכיר 'יעלה ויבא' בברהמ"ז של יום טוב (מלמד ליל יו"ט ראשון של פסח, וליל יו"ט של סוכות), שאינו חוזר, וכמו שהעלה מרן זצ"ל בשו"ת יחיה דעת (מ"ה סי' לו), ואם נזכר קודם הטוב והמטיב יאמר ברכת 'אשר נתן' בשם ומלכות, ע"ש. גם בזאת יש להסתפק כנ"ל, אם אינו יודע 'אשר נתן' האם יחזור ל'רחם' או יסיים ברכה רביעית.

ולכאורה נראה מסברא שבכל הספיקות הנ"ל צריך לחזור ל'רחם', דמה לי אם מברך 'אשר נתן' בשם ומלכות, כדי להנצל מספק איסור ברכה רביעית לבטלה, או שחוזר ומברך 'רחם'.

השבת, האם יחזור ויאמר רצה והחליצנו כתקנת חכמים, או שכבר יצא במה שהזכיר שבת ביעלה ויבא.

ומסברא נראה לכאורה שאין צריך לחזור ולומר רצה והחליצנו, ואדרבה אם יחזור ויאמרנו הוי הפסק שלא לצורך, שהרי כבר יצא במה שהזכיר שבת ביעלה ויבא. ובדיעבד יכולים אנו לומר שחזר להיות דין הזכרת שבת ויו"ט בברהמ"ז, כדין הזכרת שבת ויו"ט בתפלה – ביו"ט שחל בשבת, שתיקנו חז"ל לכתחלה לומר אתה בחרתנו וכולל בה שבת ויו"ט, ואף כאן יש לומר שלאחר שאירע כן, יוצא ידי חובה לכתחלה באמירת יעלה ויבא שכולל בה שבת ויו"ט. וכן משמע בבית מנוחה (עמ' קג סוף אות ד), שממנו נטל מרן זצ"ל עצה זו לכלול שבת ביעלה ויבא, וז"ל: ויותר נ"ל דהכא ביעלה ויבא ורצה, אע"ג דתקנו לומר שניהם ולא תקנו לכלול שבת ביעלה ויבא מהני טעמי דכתבנו לעיל באות הקודם, מ"מ בכה"ג דאירע שהתחיל יעלה ויבא יכלול גם שבת ביעלה ויבא ויזכיר בו של שבת קודם ואחריו של ר"ח או של יו"ט, דהכי מתקן שאינו מפסיד מה שהתחיל ביעלה ויבא, וגם מתקן שמקדים להזכיר של שבת קודם דהוא התדיר. והוי כעין דוגמא דההוא דקדים ושחיט להאינו תדיר, דאחד ממרס בדמו, ומקריב להתדיר, ואח"כ גומר להקריב להאינו תדיר. עכ"ל. ומשמע ששוב אינו מזכיר רצה והחליצנו בפני עצמו.

כתבתי הנלע"ד לעורר לב המעיינים בלבד ולא הלכה למעשה.

ג.ב. שלשת הספיקות הנ"ל נשלחו לעיונו והכרעתו של מרן זצ"ל אך לא אסתייעא מילתא ולדאבוננו נתבקש בישיבה של מעלה.

ב. מדין מי שהתחיל לאכול סעודה שלישית מבעוד יום ונמשכה הסעודה עד הלילה, ושכח רצה והחליצנו, מבואר בפמ"ג (סי' רע"א ח"א סק"ד) שאינו אומר 'אשר נתן' בשם ומלכות, וכ"כ הביאור הלכה בס"ס קפת, וכ"כ מרן זצ"ל מדנפשיה בחזון עובדיה (שנת ז עמ' שמת). והטעם דאיכא ס"ס שמא אין צריך לחזור בסעודה שלישית, ושמא אין הולכים אחר התחלת הסעודה. וה"ה בנ"ד.

ג. מדין המסופק אם אמר המלך המשפט בעשי"ת, שכתב ע"ז ביביע אומר (ס"ו סאו"ס סי' נ"א ח"א ז) שלכאורה יש בזה ס"ס שמא הלכה כהרמ"א שאינו חוזר כיון שאמר מלך, ושמא באמת אמר המלך המשפט, אך מאידך גיסא איכא חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר. ע"ש. אבל בדין רצה והחליצנו מבואר ביביע אומר (ס"ו סאו"ס סי' כ"א אות ט), שכנגד החזקה דמה שהוא למוד הוא מזכיר, יש חזקה דאימת שבת עליו, והוי חזקה מול חזקה, וא"כ הדרינן לס"ס הנ"ל, ולא יאמר אשר נתן בשם ומלכות. [אבל י"ל דהחזקה דאימת שבת עליו אינה ברורה כל כך וביבי"א שם הדר שדא ביה נרגא. ע"ש].

ג. הקדים יעלה ויבא לרצה והחליצנו.

בספרו חזון עובדיה ברכות (עמ' נ"א) כתב מרן זצ"ל: יום טוב שחל להיות בשבת, בברכת המזון יש להקדים לומר רצה והחליצנו, ואחר כך יעלה ויבא, דקיימא לן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וכל שכן שהשבת הוא תדיר ומקודש. ואם טעה, וקודם שיאמר רצה והחליצנו התחיל לומר יעלה ויבא, לא יפסיק, אלא יסיים יעלה ויבא ואחר כך יאמר רצה והחליצנו, וטוב שבאמצע יעלה ויבא יאמר 'את יום השבת הזה ואת יום חג פלוני הזה'. ע"כ. ולא נתבאר אם לאחר שהזכיר ביעלה ויבא גם את

סימן סב

הרב יאיר חזן

ראש מכון "יאיר נתיב"

ירושלים

אשר בך ירוחם

במלאת השלשים להסתלקותו לגנוי מרומים של מרן מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, נתבקשתי להעלות על הכתב כמה מילים לזכרו, בענין "ספר רבינו ירוחם השלם", שיצא לאור מחדש בזכותו של מרן זצ"ל.

ספר רבינו ירוחם נדפס לראשונה בדפוס קושטא – שנת רע"ו, ונדפס שנית בדפוס וינציא – שנת שי"ג. שהוא הדפוס המצוי כיום. חיבור זה מתחלק לשני חלקים, ספר "מישרים" העוסק בדיני ממונות, וספרו השני "תולדות אדם וחיה". אך דא עקא שהספר מלא טעויות ושיבושים ובמיוחד בספר "מישרים", עד כדי כך שהמהרל"ב ח (סימן קט) כתב עליו, וז"ל: וכבר מוחזק הספר ההוא בטעויות כאלה וכאלה ויותר מהמה לעשרות ומאות וצריך להזהר מאד מאד שלא לסמוך עליו כלל כלל בשום הוראה בדין כלל. ע"כ.

לפני כשתים עשרה שנים עלתה בליבי המחשבה לקחת על עצמי מלאכת קדש זו להגיה את ספר "רבינו ירוחם" מתוך כתבי היד ולהוציאו מחדש מוגה ומתוקן ביופיו והדרו, כדי לקיים דברי חז"ל שאסור להשהות ספר שאינו מוגה משום "ואל תשכן באהלך עולה". אלא שמיד נסוגתי אחור ואחזתי פלצות ופחד פחדתי מחמת דבריו הנוראים של מרן החיד"א ב"שם הגדולים" (מערכת ספרים ע אות לב) בענין מי שעושה ביאור על רבינו ירוחם. ומי הוא זה שיערב לו שאין הוא בכלל מה שכתב.

אלא שתמיד עלתה בליבי ובלב רבים ושלמים, תמיהה על ענין זה. לכן שלחתי בתחילה שאלה למרן זצ"ל בענין זה, וכך היתה תשובתו: "אם יעשה דבר טוב לא יחוש". ומיד לאחר תשובתו התחלתי במלאכת קודש זו. אלא שלאחר חודשיים שהנני עוסק בספרו קרו דברים שלא נתנו לי מנוח ועלו בליבי חששות שזוה כתוצאה מכך שהתחלתי להתעסק בספר רבינו ירוחם, ואף בני ביתי אמרו לי ללכת לרב ולומר לו שאני מפסיק ממלאכה זו.

נכנסתי אל הקודש פנימה אל מרן זצ"ל על מנת להסביר לו את התלבטותי, ובטרם הספקתי להסביר זאת, שאל אותי מרן: "אתה חושש או לא חושש". ומיד עניתי לו: "אם הרב יגיד שלא לחשוש אינני חושש". ואז אמר לי מרן, שאם אעשה דבר טוב אין לי ממה לחשוש כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, ואין אנו יודעים חשבונות שמים למה הלכו לעולמם אותם רבנים שהזכירם מרן החיד"א, וברך אותי לחיים טובים ולשלום, ומאז המשכתי במלאכת קודש זו ללא חששות. ואמר לי ת"ח עצום מהמופלאים שבדור שבוה קיימתי את ההלכה: עשה לך רב והסתלק מן הספק.

ובכל פעם שסיימתי כרך הייתי נכנס אל מרן זצ"ל עם יבל"ט רבה של ק"ק "אהבה ואחווה" חכם שמעון אלוף נר"ו שהוא פטרונו של מפעל זה, והרב היה מעודד אותנו להמשיך בכרך הבא, ואומר לנו שעל כך אמרו חז"ל: "המתחיל במצוה אומרים לו גמור". ועתה נשארנו יתומים ממרן זצ"ל שיעודד אותנו ויאיר לנו את דרכנו ויברך אותנו על המוגמר בהוצאת כל חלקי הספר. ועל כך אנו צועקים: יתומים היינו ואין אב.

אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו. עֵינֵי עֵינֵי יִרְדָּה מַיִם בִּי רַחֵם מִמֶּנִּי מִנַּחֵם מְשִׁיב נִפְשִׁי. נָלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל הַלְקָח אַרְוֹן הָאֱלֹקִים. אֲלֵלֵי לִי בִּי הֵייתִי בְּאֶפְסֵי קֶיֶץ בְּעֶלְלֵת בְּצִיר אֵין אֲשָׁפּוּל. כִּי כְבֵּה אֹר עוֹלָם וְנִשְׁבָּה אַרְוֹן הַקֶּדֶשׁ. "אֹי מִי יוֹרֵה דְעָה וּמִי יבִין לָנוּ שְׁבוּעָה". וְהִנֵּנוּ מִתְפַּלְלִים שְׁנוּכָה לְרֹאוֹת בְּנַחְמָה בְּמַהֲרָה בִּקְרוֹב וַיִּתְקִים בְּנוֹ הַפְּסוּק: אֲשֶׁר בָּךְ יִרְחֵם יְתוֹם.

הערה בדברי רבינו ירוחם -

ששואלים הגשמים בברכת השנים עד שיצא ניסן

ניסן וס"ל דהלכה כר' יוסי. ומ"מ עדיין קשה דלענין הזכרת הגשמים כתב רבינו ירוחם שם דמזכירין עד יום טוב ראשון של פסח בתפילת מוסף ומשמע דס"ל כר' יהודה.

ומצאתי בגליון רבינו ירוחם של מרן מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל שכתב כאן בכתב יד קודשו כך: אנן לא קי"ל הכי וצ"ע. וע' בר"ן פ"ק דתענית א: ד"ה תו גרסינן. ע"כ.

וז"ל הר"ן שם: ואיכא למידק בימות החמה נמי למה מחזירין אותו כל שלשים יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה אא"כ יצא ניסן וכו' ולא עוד אלא שרבי יוסי אמר בשאלת גשמים עד שיצא ניסן, ונהי נמי דלית הלכתא כוותיה, מ"מ אם עבר והזכיר אינו סימן קללה ולמה מחזירין אותו, ואף על פי שהוסיף ואמר מה שלא נתקן הרי מעביר הרוח ומפריח הטל שלא נתקן וכי אמר אין מחזירין אותו. י"ל שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרי שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו. ע"כ.

ולפי"ז יוצא שאף אם נגרוס רבי יוסי אומר עד שיצא ניסן לא קי"ל הכי ומחזירין אותו. ונראה שיש כאן ט"ס בדברי רבינו, ולעת עתה לא מצאנו כן בכתבי היד.

במשנה (מעניט ג.) אמרינן רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר, ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר. והקשתה הגמ' (סס ד:) דלקמן במשנה (סס ה.) אמרינן עד מתי שואלין את הגשמים רבי יהודה אומר עד שיעבור הפסח רבי מאיר אומר עד שיצא ניסן. ותירצה הגמ' אמר עולא תרי תנאי אליבא דרבי יהודה. ופרש"י חד אמר עד שיעבור הפסח שואלין – כל שכן שמזכירין, וחד אמר שאלה עד הפסח, והזכרה, שיכול להזכיר ביום טוב – מזכיר ביום טוב הראשון של פסח בתפלת יוצר, ובמוספין פוסק. ע"כ.

ולפי מאי דקימ"ל (עירוצין מו:) ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה צ"ל דהלכה כאן כר' יהודה דשואל הגשמים עד יום טוב ראשון של פסח ומזכיר הגשמים עד תפילת המוספין של יום ראשון של פסח וכן פסק הרמב"ם (הל' תפילה פ"ג הט"ו).

אבל רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ג דף כה ע"ג) כתב וז"ל: ועוד פשוט שאומר שאלה בברכת השנים עד שיצא ניסן. ועיין בספר שיח יצחק (מגיגה קונטרס תפלה כל פה עמ' קמה) שכתב דרבינו ירוחם גריס כגירסת הר"ף (מעניט א:) והרא"ש (פ"א סימן ג) רבי יוסי אומר עד שיצא

סימן סג

הרב חנן קבלן

דיין בבד"ץ "משפט וצדק"

בני ברק

זכרונות של ימי קדם בצילו של מרן זיע"א

בס"ד. מרחשון התשע"ד, לסדר "וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי".

אש תוקד בקרבי בהעלותי על לבבי זכרונות בימי חורפ'י מקדמוני, את ההתלהבות של הרצון והחשק הגדול בלימוד תורה, אשר העניק לנו מרן זצוק"ל. עוד בהיותי תלמיד בישיבת כסא רחמים תכב"ץ בשנת תשל"ג בשנה השניה ליסודה בארץ, ובשנה הראשונה בה הוכתר לראשון לציון ורב ראשי לישראל, מידי מוצש"ק היה בא לבית הכנסת הפרסים לעולי משהד בבני ברק ומרן ראש הישיבה נר"ו היה אומר לתלמידי הישיבה שרק מי שיזכור את דבריו יורשה ללכת לשיעורו של הראשון לציון, ומרן ראש הישיבה עצמו היה הולך לשיעור זה (בהיותו בריא) למרות שזמנו יקר ודואג לכל דקה, ולמחרת ביום ראשון, זו היתה שיחת היום בישיבה על הבקאות ועל הבהירות ובאיזו מתיקות, חן מיוחד היה בדבורו לכל מי שיש לו רק אוזנים לשמוע ואפילו מי שאינו מבין כלל בדברי תורה נעשה מבין ואף יותר מזה. וכשהיה אומר עשרות עשרות מקורות אם זה מהתלמוד ואם זה מהפוסקים, מרוב סקרנותנו היינו פותחים את כל המקורות שציין, אם טעה בציון הדף או הסימן (ואף פעם לא טעה) ואם תפסנו כביכול, זה היה אולי בעמוד א או ע"ב זכורני שהיינו "רצים" למרן רה"י לומר לו שהרב לא דייק במקור אך רה"י אומר שתחילת הדברים מתחילים בע"א וממשיכים לע"ב או הפוך, ועיקר דבריו נסובו על העמוד שציין וכמו שאמר.

כ"כ חדר באנו החשק להיות בקאים בתורה כשהיינו שומעים את שיעורו בביהכ"ג הנז', היו חלק מהתלמידים מסכמים את דבריו או אפילו היו כאלה זרזים שהיו מעתיקים את מה שהיה אומר בקצב הדיבור שהיה אומר מילה במילה לרוב הבהירות.

זכורני יום אחד בהיותי לומד בישיבת פורת יוסף בירושלים תובב"א בשכונת גאולה בשנת תשל"ה היה מבקר מרן זצוק"ל שם אם זה היה לבקשת ראש הישיבה הגר"י צדקה זצוק"ל או סיבה אחרת, בהפסקת הצהרים נכנסתי לכתה וראיתי את מרן זצוק"ל יושב והסמנדר מולו וספר מוסר כמדומני פלא יועץ בידו וקורא בו ולא היה שם שום תלמיד וכ"כ התפעלתי מזה, ותמונה זו חרוטה בזכרוני עד היום כיצד גאון עצום זה לומד מוסר שכל כולו ספר מוסר ותורה גם יחד. זהו מוסר השכל לנו, ישמע חכם ויוסף לקח

מרן זצוק"ל היה פוקד את ישיבותינו כסא רחמים לעיתים קרובות להיותה הישיבה הספרדית היחידה באותם ימים שהולכת בדרכו ובשיטתו בעיר בני ברק אשר היא מקום מעוזה של האשכנזים, והיה כמובן מוסר שיעורים, אומנם ברמה אחרת אבל באותו סגנון דבור שהיה נותן בבתי כנסיות בבהירות ובמתיקות, אין מצב שלא מבינים את השיעור למרות שהנושא קשה אם זה בהלכות תערוכות ואם זה בהלכות אישות ואם זה בנושא השמיטה ואין לנו הקדמות ומקורות לעיין בזה כמקובל בעולם הישיבות

פשוט היה שופך הכל באופן שכולם מרוויים את צמאונם כי הכל ברור. היינו לומדים אצל מרן רה"י נר"ו כל שבוע תשובה מספריו שו"ת יביע אומר והיינו כותבים ומחדשים על ספריו וזה נתן חשק ביתר עוז ללמוד את דבריו ועד היום בישיבה לומדים ומחברים ספרים שהעשירו את הספריות כאשר גולת הכותרת הם ספריו של מרן זצוק"ל.

מרן רה"י נר"ו אמר לי פעם באיזה הזדמנות, שאחרי מה שקרה לאביו שנרצח בתונם בשנת תשל"א חשב שזהו, העולם שמם מהתורה (יבמות סב ע"ב) כיון שאביו זה היה הכל בשבילו, ולא היה יכול ללמוד או לכתוב שו"ת או באורים כביכול ידיו כבולות וכו' עד ששמע את דרשותיו של מרן זצוק"ל וזה שיחרר אותו מהרגשה זו. ופעם אמר לי שהיה איזה מוצש"ק אחד שהתאחר לבוא הביתה בהיותו בדרשה של מרן זצוק"ל והרבנית שאלה למה איחר יותר מהרגיל ענה שלא הרגיש כ"כ היה שקוע בדבריו של הרב זצוק"ל, ואם היה דורש בבית הקברות אולי המתים היו קמים שדבריו ממש מחיים את האדם. ובאיזה הזדמנות סיפר כל זה הגאון רבי צמח מאוזו נר"ו (מנהל הרוחני של הישיבה) בפני מרן זצוק"ל ובפני ראש הישיבה קם מרן זצוק"ל מכסאו חבק ונשק בכל כוחו למרן רה"י שיבדל"ת. (ועתה אמרו לי שיש תיעוד בהסרטה לזה)

כאשר בא לבחון אותנו בישיבה לרבנות בשנת תשמ"ב היינו קבוצה של 9 או 10 אברכים והתכוננו יפה יפה למבחן זה בהיות שמקבלים תעודה רשמית מהרבנות הראשית לישראל וידענו את גודלו ותוקפו של מרן זצוק"ל (יש לציין שבין הנבחנים יבדל"ח היה הגאון המופלא רבי משה לוי זצוק"ל שכ"כ אהב והעריץ את מרן זצוק"ל) וכשנכנסם לכתה היה מתח רב באויר התיישב לצדו של מרן רה"י נר"ו. הרב זצוק"ל הרגיש בזה ולא התחיל במבחן אלא נתן שיעור בהלכות תערובות בנושא הג'לפין ושיתף אותנו בשאלות ורק לאחר מכן התחיל בשאלות המבחן כאשר הוא שואל והאברך עונה והרב משחיל כמה מילים לתחילת התשובה והאברך הנבחן ממשיך את הנושא שאליו מתכוין מרן זצוק"ל ואם היה משתהה האברך מלענות כי היה מגסה להיזכר, היה אומר איזה מילי דבדיחותא כדי להפיג את השקט והמתח, פשוט נתן לנבחן הרגשה שהוא יודע ובאמת כך הוא, שכולנו למדנו היטב הדק ונבחננו אצל מרן רה"י נר"ו כמה מבחנים, וגם על סמך זה נתן לכולנו כושר תעודת רבנות. באחד השאלות שאל את הנבחן באיזה סימן ובאיזה מקום בש"ע מופיע דין זה, ולא זכר הנשאל, ענה הרב זצוק"ל: זה בש"ע או"ח סי' "עזרת" אבותינו מעולם, צריך לעשות סימנים לסימנים. יש שאומרים עלינו שאנחנו לא זכרנים וזה נכון, כי אנו מקיימים בעצמינו מה שאמר דוד המלך, 'סעפים שנאתי ותורתך אהבתי', שהעיקר זה זכירת התורה עצמה. ע"כ.

ולסיום המבחן עודד אותנו בכתיבה ואמר שהוא ישאל שאלה בהלכות תערובות ואמר שיש לכאן סתירה בדברי מרן הש"ע ובקש שישלחו כל אחד מהנבחנים תשובה באופן אישי וכן עשינו. לא נתן לנבחן פחיתות הערכה או הרגשה באופן שח"ו לא תהיה לו חלישות הדעת. כל כך היה נזהר בכבודם של אברכים צעירים והעיקר שיעסקו בתורה בשקידה ובהתמדה.

לאחר כמה שנים מקבלת הכושר פניתי אליו עם מכתב ממרן רה"י נר"ו שיתמכו ראשי שם למעומדתי כרב עיר באחת מערי הארץ והרב ביקש שיתקשרו אז לרבי אליהו ישי נר"ו ודבר איתו, לא שמעתי מה אמר לו וקרא לי הרב במקום ואמר, תלמד דיינות ואני מבטיח לך שאשים אותך דיין בבית הדין שלי, פשוט מדהים הדבר כמה היה איכפת לו מכל בחור ישיבה או אברך פשוט.

חבל, חבל על דאבדין ולא משתכחין. אין לנו תמורתו אין לנו חליפתו. אבל מתנחמים אנו בבניו שיבדל"ח ובספריו שהם הם המשכיותו וכמאמר חז"ל מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, וכן כשעוסקים בתורתו שפתותיו דובבות בקבר. ובאמת אין זו אמירה בעלמא, שראיתי בספר חומת אנך למרן החיד"א זצוק"ל על שיר השירים בפסוק ישקני מגשיקות פיהו וז"ל: ושמעתי מהרב המאה"ג מהר"ר ישראל נחמן נר"ו משם הרב החסיד מר אביו כמהר"ר יוסף ז"ל תלמיד הרב החסיד מהר"ר ישראל בעש"ט ז"ל כי לכאורה יפלא איך דברי האדם יפעלו כל כך בקדושה ובסמ"א אך יש ראייה ודמיון שהיין הוא במרתף והוא בחבית סתומה וכשיהיה זמן דריכת הענבים אף שהוא רחוק מאד כמה מילין מהמרתף הנה היין שבחבית מתנועע מאיליו וזה ניכר ונודע, ומזה יש קצת דמיון להבין כי כן הדבור פועל למעלה וז"ש ישקני מגשיקות פיהו וכי תימא שמים ביני לבנינו ואיך יתכן? לזה אמרו כי טובים דודיק מיין והרי היין מתנועע בזמן שדורכין הענבים אפילו שהוא רחוק מאוד אם כן אל תתמה שאני אומר ישקני מגשיקות פיהו עכ"ל. וא"כ אין לנו אלא שיירי תורה שהשאיר לנו ברכה אחריו ושפתותיו דובבות כל היום והולך מחיל אל חיל בבחינת ת"ח אין להם מנוחה גם בע"ה.

וכבר רמז מרן רה"י נר"ו על תורתו ועל מספר שנות חייו שיוסף הצדיק אמר "כי למחיה שלחני אלוהים לפניכם וגו' לשום לכם שארית בארץ להחיות לכם לפליטה גדולה" "למחיה" עולה 93 כמס' שנותיו וכן מרמז על שמות ספריו בהלכה ל' לזית חן מ' מאור ישראל, ח' חזון עובדיה, י' יביע אומר, או/ו יחזה דעת, ה' הליכות עולם. הקב"ה שתל את הצדיק בדור האחרון הזה ושהחיה את העם הזה באוכל רוחני, לא קהילה אחת או עדה אחת בלבד, אלא כמאמר יוסף הצדיק "להחיות עם רב" וממילא נחשב שהוא בחיים ממש, כדכתיב "עוד יוסף חי" שגם אלו המילים בגמט' שמו של הרב "עובדיה יוסף" עם הכולל, שכמעט אין לך יום ומקום שלא עוסקים בתורתו אשריו ואשרי חלקו, יהי רצון שזכותו תעמוד לנו ולבנינו ונזכה לראות פני משיח צדקנו ותחיית המתים ובניית בית המקדש במהרה בימינו אמן.

בסגולה לומר הפסוק כדי שלא ישכח שמו ליום הדין | תגובה

הרב יחיאל מיכל עפשטיין (הרי הוא עצמו המחבר) שג"כ הוסיף מדיליה על מ"ש בספר השל"ה, ובמהדורות הקיימות היום הם ע"פ דפוס ראשון שיצא לאור ע"י הרב יחיאל עפשטיין הנ"ל ובמהדורה זו לא נדפס הענין הנ"ל. (על איזו מהדורה כוונתו?). ע"כ הערתו הראשונה בדברי תורה.

ולפני שאשיב על דבריו ברצוני לומר שאין לי כוונה להתעסק בויכוחים אלא כדי שלא יחשדוני הקוראים שלא בדקתי או לא ביררתי את דברי קודם ששלחתי לפרסם כמו שכתב הכותב. וגם אם ישיב על דברי איני מתכוין להשיב כי אין עיתותי בידי להתעסק בקטנות ובסגולות.

לכב' מערכת הירחון התורני החשוב "יתד המאיר" יכב"ץ. שלום וברכה.

קראתי בכל לב את דברי הרה"ג יהודה ברכה שליט"א במ"ש בירחון דנן יתד המאיר השתא סי' י"ח,

שם העיר על דברי "שמצא" את המקור ליסוד הסגולה, וז"ל: יסודו מדברי קיצור השל"ה בסוף הספר בדף קטו שנדפס בשנת תס"א בעיר אמשטרדם ע"י ארבעה (כצ"ל) ת"ח וספר זה מעוטר בהסכמת רבני אמשטרדם ושוב נדפס בשנת תפ"ב. תוכן מהדורה זו (איזו מהדורה?) מבוארת בהקדמת המו"ל הנ"ל שהיא ליקוטי בתר ליקוטי תוס' דברים חדשים על מה שנדפס בספר קצור השל"ה בשנת תמ"ג ע"י

שמות המחברים שמהם נלקטו ההוספות החדשות ונראה שט"ס נפל בדבריו וצ"ל והרשעים עם אות ואו, מאחר ונראה שהוא קטע חדש. עיין ודו"ק עכ"ל.

הנה כבר כתבתי שם דמה שכתב לעיל בעניני גיהנם, ראשית, לא כתב שום דבר בעניני הסגולה של השם. ושנית, אין שייכות גיהנם לענין חיבוט הקבר ובחינם העמים "וכוונתו למ"ש בספר הכוונות דף ס"ב רע"א". ואין סגולה כזאת בשעה"כ, וכבר ציינתי זאת בסימן שאלה בדברינו שם, וחזר הכותב נר"ו על הדבר, ומה שנראה יותר שאין זה ספר הכוונות הידוע אלא אותו שמביאים גאוני אשכנז כמו המג"א בשם כוונות (איני זוכר כעת היכן) בכמה מקומות.

ומ"ש שהמקור לדברי ארבעת הת"ח הנ"ל וכו' נ"ב לא ידעתי מאי קאמר, דאטו מאחר שנדפס ע"י ד' ת"ח חובה עלינו לקבל דבריהם? ועיקר הערתי היתה שלא נמצא הדבר בשל"ה או בקיצור השל"ה רק היא תוספת משאר ת"ח כנ"ל וא"כ רבותא למיחשב גברי דהסכימו לסגולה זו? ומה בצע כי הביא שכ"כ האגודת שמואל והד' ת"ח שהדפיסו את הספר והא"ר [ועי' הערתי בדברי הא"ר בסמוך] ומה ענה על עיקר ההערה שלא נמצאה סגולה זו בדברי המקובלים המפורסמים. אתמהא.

ומ"ש גם בספר אליה רבה כתב וז"ל כתב ב"י לומר פסוק וכו' ע"כ נ"ב: כבר הבאתי הא"ר הנז' בירחון אב אשתקד, אלא שכתב טוב לומר פסוק א' מן התורה וכו' המתחיל בשמו וסיים בשמו ע"כ. ולא תלה בזה שום סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין. וכמו שהעתיק הה"כ נר"ו מפסקי תשובות סי' קכ"ב הערה 24 כתב בשם הרב נפתלי הירץ זצ"ל שיאמר הפסוק בכל עת שיחפוץ, וכן כשיוצא לדרך או

הנה אני לא מצאתי לא באוצרות התורה, ולא באוצר החכמה המהדורה שדיבר עליה, ויש לי הגירסה האחרונה, ואדרבה אם יש לחכם המעיר נר"ו ספר מהדורא זו עם ההקדמה, אשמח אם ישלח את צילומו, כי מה שכביכול מצא והעתיק את לשונו, בחינם טרח והעתיק כי גם אני העתקתי והבאתי בדברי שם בירחון ומה חידש? אלא י"ל אחד משניים, יתכן שהמחבר עצמו השמיטה כי לא נחה דעתו ממנה או שזה כמו שכתבנו וזה היותר נכון שזו הוספה של המו"ל ואח"כ הושמט ואולי גם כמה תוספות של המו"ל ובכללם זו הסגולה. והובא בהקדמה בהוצאה שנת תשכ"ט וז"ל: הספר קיצור השל"ה הובא לדפוס ע"י המחבר לראשונה בפירודא שנת תמ"ג וי"ג שנים לאחר מכן נדפס על ידו שנית מהדורא בתרא, ועוד בחיי המחבר נדפס בשתי מהדורות נוספות אמשטרדם תס"א ותס"ז עם הוספות מידי המו"ל ברשות המחבר וכו' ע"כ. וכבר הרגיש בזה ראש מכון יד רמה בקובץ אהל משה ח"ט והבאתיו בירחון חודש אלול אשתקד, אלא שהרב הכותב לא התחשב. ואם זה היה מהמחבר קשל"ה למה ישמיטו דברי קודשו ואדרבה בשנים האחרונות ובכלל היום, מחזירים עטרה ליושנה בדפוסים והוצאות לאור, אלא מוכרח שזה לא מהמחבר הגאון הקדוש יחיאל מיכל עפשטיין זצוק"ל אלא מהמו"ל.

ומ"ש בד"ה ומאחר וכו' וז"ל: וביאור דבריו שלעיל בעניני גיהנם כתב בענין חיבוט הקבר וכן הוא בספר הכוונות בענין חיבוט הקבר וכוונתו למ"ש בספר הכוונות דף ס"ב רע"א שכל מי שנקבר בע"ש אחר שעה חמישית וכו' ע"כ. ומ"ש בתר הכי הרשעים אינם יודעים שמם בקבר ומכים אותו מכות אכזריות וכו', דברים אלו אינם מדברי ספר הכוונות אלא מדברי שאר מחברים וחבל שלא ציינו את

ומאחר שכב' התלהב אחריה, הדברים צריכים בדיקה יתירה במקורותיהם. הנה כב' סיכם: הרי לפנינו מקורות נאמנים בדברי רבותינו הקדמונים החל מדברי אגודת שמואל הנדפס בשנת תנ"ט. וספר קיצור של"ה הנדפס ע"י ד' ת"ח חשובים, ורבני אמשטרדם הסכימו על הדפסת הספר, ובדור שאחריהם נדפסו הדברים בספר א"ר. ע"כ.

ספר אגודת שמואל כמו שצינת הודפס בשנת תנ"ט, אלא שראיתי כתוב על ספר זה בתדפיס שפיגל, יעקב שמואל בן יהודה עמוד 6 על כמה מקורות ועניינים בפירוש רש"י שכתב: בין ההוספות שחדרו לדברי רש"י לאחר המצאת הדפוס יש לציין את אלו שבאו ממהדורת אמשטרדם שנת תנ"ט מהדורה זו כוללת נביאים וכתובים עם פירוש רש"י ועם ספר המגיד שהוא תרגום יהודית אשכנזית וכו' הספר הודפס במהדורת כיס זעירה ונקראת בשם "אגודת שמואל" על שמו של המהדיר שמואל דלוגאטש, המהדיר כתב הקדמה ארוכה שבה סיפר על כמה ספרים שירש מאבותיו הגאונים הוא ליקט כמה דברים מספרים אלו והכניסם לתוך דברי רש"י בציון שם הספר כגון הג"ה דר"ע (דר' עובדיה המכונה ר' עובדיה הנביא), סוד מישרים, ועוד. כן הכניס פירושים משלו בתוספת הציון אמר המעתיק. חלק מהוספות אלו נשארו בדברי רש"י עד ימינו באותה מתכונת שבה נדפסו לראשונה, לאמור: הן נמצאות בתוך סוגריים ובסופן נמצא שם החיבור ממנו נלקטו אלא שבמשך הזמן נעלמה עובדה זו מידיעת הלומדים בעיקר משום שהמדפיסים השמיטו את הקדמת בעל אגודת שמואל שבה הודיע על טיב הגהותיו וכו' ע"כ. מתברר מכל העתקה הנ"ל שספר אגודת שמואל אינו אלא ליקוטים ואסיפות מספרים שונים שההדיר אותו כגון ר' עובדיה הנביא,

מסיים איזה דבר ע"כ. שנראה שאין בזה שום שייכות לינצל מחבוט הקבר. אחרת היה אומר זאת הא"ר שזהו דבר גדול, ועוד שקבעו ממצאי הסגולה לומר דוקא באלוקי נצור, ומה שצינו לכתר יוסף (על מעמדות) חיפשתי שם בכתר יוסף ולא מצאתי, ונראה לי על פי השערתי שגם אם ימצא הוא לקוח מרש"י הנז' וממילא אין צריך להגיה אלא הוא ר"ת של ברש"י ישן, וזהו מרש"י במיכה הנז'.

ומ"ש ומעתה מ"ש הה"כ וכו' נ"ב כתבתי רק לסברת אותם החוששים להפסק ומהם הרב מאורי אור, (ובאמת לא איכפת לן מה נהיה המאורי אור בסופו, ולמה צריך לכתוב זאת). וגם לדעתי אם ירצה יכול לומר שם באלוקי נצור כל ספר תהילים שזו הסגולה הכי טובה.

ומ"ש למטוניה דמר וסגולה זו התפשטה בעם ישראל כו' שהיא סגולה הגדולה והמפוארת יותר מכל הסגולות שבעולם. נ"ב הנה על כגון זה אמרו שבשתא כיון דעל על, ואם נהגו כמה מחסידים אשכנזים לומר פסוק אין זאת ראייה שכך יש לנו לנהוג, ונאמר מי עלה לשמים וירד, מי חזר מעלמא דקשוט ואמר שנזכר בשמו משום שאמר את הפסוק שבשמו, ואין לנו אלא דברי המקובלים ולהם אנו מאמינים בסגולות מעין אלו שהם בני סמכא כהאר"י והרש"ש והחיד"א והבא"ח ושאר פוסקים הידועים, ואם הם לא כתבו זאת ואפילו לא ברמז, אין לסגולה זאת תוקף ומקור מוסמך.

ואותנו לימדו רבותינו לבדוק את המקורות שמצינם ואפילו אדם גדול יש לבדוק אחריו כי אחרת מדוע ציין מקור, נאמין למחבר באמונת חכמים, וכל זה אמרו על הלכות למעשה כדי לאמת הדבר, וכ"ש על דבר שאין לנו בו ידיעה מנין הסגולה "הגדולה והמפוארת יותר מכל הסגולות שבעולם" מה מקורה, שיש לבדוק אחריה.

ראיתי בספר קרבן אשה על הרמב"ם מחכמי אר"ץ דפ"א ע"ג שהשיג על הרד"ך בית יז חדר ט שסובר שבאשה נמי שייך איסור הרהור והקשה עליו, דאיסור הרהור אינו אלא משום השחתת זרע ונשים מכיון שאינם בכלל פו"ר אינם בכלל השחתה כמ"ש התוס' בפ' ד' מיתות וכו'. ע"ש.

ולענ"ד דמ"ש האר"י ז"ל ושאר המקובלים שיש קצת חשש להשחתת ז"ל לנשים, הכונה אם לפני התשמיש, שמה האשה מוך דבזה יש השחתה ואסור, אבל אחר התשמיש מותר לנקות ולכבד ביתה כמו שכתב המג"א או"ח סי' תר"ו סק"ח ובלבד שלא תכבד סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה דיש לחוש להשחתת זרע הריון ע"ש. הא לאו הכי כגון שבודקת וממשמשת ואינה מתכוונת רק לידע אם טהורה או דרך חיוב בדיקה, או אפילו להפליט זרע אחר ג' ימים מיום טבילתה, שאם מעוברת היא אינה יכולה להפליט הזרע דבכל זה שרי דליכא השחתה וכן באינה ראויה להזריע כגון קטנה וכמ"ש רעק"א סי' ע"א והחת"ס יו"ד סי' עק"ב. ואולם תמהו על המג"א הנז' ואכמ"ל. וכל זה בזרע הבעל אבל בזרע ידיה שרי, דאשה אינה מצווה על השחתה וכדלעיל.

ולענין עון ביטול תורה שלא שייך אצל אשה, מוכרח לומר שמדובר על עון כביכול שהיא מתבטלת מלימוד תורה, ולא שמבטלת אחרים כמו שפירש הה"כ, דאל"כ מה חידוש בזה שבעון זה יש לה חיבוט הקבר אטו רק עון ביטול תורה לאחרים יש לאשה, וע"ז שפיר יתיב דברי החיד"א "והני נשי בנות בוטחות לבלתי יחטאו בהני תרי", בוטחות ממש כפשוטו.

***

יהי רצון שיהיו ד"ת אלו לרפואת נכדי
גלעד בן יעל הי"ו, לרפוא"ש בתושחוי"י, אמן

ולא ליבן ולא בדק מה שליקט ואסף אלא הכניסם לספרו כמו שכתב בהקדמתו, והוא אינו אלא המהדיר את ספרו. וגם עתה התברר שזהו מה שיש ברש"י בספר מיכה ו' ט' הוא הוא אגודת שמואל שאסף מר' עובדיה הנביא, ואינו עוד מקור או ספר של איזה מקובל מפורסם שיש לסמוך עליו ועי' בקובץ סיני נ"ט בדברי החוקר הרב חיים ליברמן. וא"כ אין פלא שלא יודעים מספר זה כלל ולא מביאים אותו אלא כבדרך אגב ומכאן והלאה לומר שזה מקור לסגולה קשה ופשוט.

וספר קיצור השל"ה לענין הסגולה הנז' כבר כתבתי לעיל דברי בזה הענין.

ומה שכבודו הזכיר שהגרי"ח סופר שליט"א כתב שהא"ר עטרה לראשינו גם אני מסכים לזה וכבר ביארתי לעיל דברי במ"ש הא"ר.

ועתה זה ראיתי בקונטרס אליבא דהלכתא 15, שכתב שם בנושא הסגולה לאמירת הפסוק. ומה שתמה ע"ז הגר"י הלל שליט"א באליבא דהלכתא 13 והעתיק את דברי האר"י ז"ל בשער הגילגולים הקדמה כ"ג וכבר כתבתי זאת בירחון אלול שם.

אולם מה שהעתיק שם באליבא דהלכתא 15 משם ספר שמירת הלשון לח"ח ח"ב סוף פ"ח בהערה, סותר את מ"ש האר"י בשער הגילגולים הנז' צ"ע ודו"ק. ע"כ, בנושא זה.

והנני להשיב על מה שהעיר שם על דברי הגאון מרן רה"י נר"ו. הנה פשט דברי הברכ"י (או"ח סימן רפ"ד סק"א) למיימינים בם, שאין כלל עון ז"ל לאשה כמו שכתבו רוב הראשונים כמובא בברכ"י יו"ד סי' של"ה ס"ה ועד האחרונים, ועי' באה"ע סי' ה' סי"א ובב"ש שם סע"ק י"ד, וכן ראיתי בספר חינוך וחסדא על מס' כתובות דף קצ"ט ע"ב שאין לאשה איסור השחתה והביא כמה ראיות מהתלמוד, וכן

סימן סד

הרב גבריאל סרוסי

ראש כולל "בית אהרן"

וחבר בית דין המרכזי - אלעד

מסכת חיייו של גדול הדור

הספד שנאמר על ראש כל בני הגולה מאור העולם שכבה, רבנו הגדול שכל רז לא אניס ליה, שר התורה ועמוד ההוראה, מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה

בפרשת לך לך מבואר שה' מודיע לאברהם על הולדת הבן וגם שעליו למול את עצמו, בשורה משמחת שאין לה אח וריע עבור אברהם שהיה בן מאה שנה וציפה בכליון עיניים לזרעו אחריו והנה זה בא, ומן הסתם הבשורה תשמח את אשתו בכפלי כפליים, א"כ מדוע אברהם ע"ה ניגש מיד להכנות ברית המילה וכלל לא מודיע לאשתו על הבשורה ההיסטורית לה ציפתה כל חייה.

מבאר הרמב"ן במקום, שאאע"ה כשצווה לעסוק במצווה אז כל מהותו הושקעה בתוך המצווה ללא הישארות ולו הקטנה ביותר מחושיו לדברים אחרים. וזה איתן האזרחי אברהם היה איתן בדעתו בעשיית המצוות.

לימד אאע"ה שברגע שאדם עושה מצווה אין לו להיות עסוק בדבר אחר, אלא שקוע כל כולך במצוות ה' שאל"כ אתה בעצם פוגע בציווי, חייל שמקבל פקודה עושה אותה על הצד המוב ביותר ולא משלב איתה עוד דבר.

***

ההלך היום לצערנו זה הכל ביחד גם ללמוד חזק וגם לפטפט באמצע וגם להיות מרוכז בדברים אחרים, העיקר לומדים, והיא השקפה פסולה שכך הולכים לאיבוד אלפי שעות ואיתם הפסד ת"ח שלא גודלים ולא מצליחים ולא מקבלים חשק בלימוד וכך מתמעט כבוד התורה.

וכך בתפילה גם לאלו שזכו ומתאמצים בג' ראשונות לאחר מכן כבר אינם מרוכזים ומרשים לעצמם לרחף תוך כדי שהם קוראים את מה שאמור היה להיות תחינה ובקשה ובעצם תפילה, כשליכם בל עימם, וק"ו כשגם ג' הראשונות לא נזהרים ועוברת עליהם תפילה כולה מחוץ לתחום וקצת כאן וכאן כוונה חטופה ברפאינו או שמע קולנו ובכך מסתפקים רחמ"ל.

וזה בעצם מה שפרשת השבוע מספרת לנו על לוט היה חצוי לא דבק בבוראו כאברהם כמו שהפסוק מדייק 'וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' וילך איתו לוט'. כלומר אברהם עשה רצון ה' בכל ליבו ללא שאלות ומענות אבל לוט "איתו" נגרר אחרי אברהם אין לו מעצמו כלום, וזה נבע כבר מאביו הרן אחיו של אאע"ה שנשרף בכבשן נמרוד שאמר אם אחי יצדק אני איתו אם נמרוד אני איתו לא האמין כאברהם וזה הוריש לבנו לוט וכך נגזר על זרע לוט חצויים לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ודרשו חכמים עמוני ולא עמונית וכו' שוב חצוי.

וזהו כל מסכת חיייו של מו"ר ראש כל בני הגולה רבן של כל ישראל ששקיעותו בלימוד לא ידעה אח ורע בכל העולם גם כמה דורות לפניו עד שהעידו רבים וטובים שהיה צריך שתי דקות על השעון כדי להצליח לנתק אותו מהסוגיא בהגיע זמן מנחה וכדו' וכן העיד רופאו האישי שבאלפי פעמים שנכנס לחדר

הלימוד וע"פ רוב לחדר השינה, מעולם לא שם לב שנכנס מרוב היותו כולו שקוע בלימוד, וגם הגיע להישגים שכן אנוש מתקשה אפילו לשאוף אליהם.

זה מחייב אותנו ללמוד לכל הפחות מהרובד הראשון, והוא עצם חובתו של כל לומד להיות שקוע בשעה שיושב ללמוד, שאם החלטנו ללמוד אז אין דבר נוסף אין עסק אחר בו זמנית ויהי מה, נלמד להעריך ערך המצווה, וק"ו לימוד התורה שכנגד כולם.

בגמרא בב"מ פה. מבואר שריש לקיש היה מציין קברות וכשרצה להתקרב למערת רבי חייא נעלמה המערה, נאנח ואמר רבש"ע וכי לא פלפלתי בתורה כמות, יצאה בת קול ואמרה תורה כמוהו פלפלת אבל תורה כמוהו לא הרבצת ופרש"י לאחרים, מבחיל איך גם עם אמורא בכזה קנה מידה באים עליו במענות שלא זיכה מספיק את הרבים ולכן לא נותנים לו להשיג השגות מסוימות.

אותו רבי חייא היה מלמד ישראל במהרה זורע פשתן עושה מזה רשתות צד צבאים ומעורם כותב ספרי תורה ומלמד ילדי ישראל תורה, ועליו אמר רבינו הקדוש 'גדולים מעשה חייא'.

הזיכוי הרבים שזכה לו מרן לא ראינו כמוהו מעולם גם אביו של דוד המלך ע"ה היה לו בשיעור עשרים ושישה אלף איש, מרן הרב זיע"א זכה למאה אלף בבת אחת ועוד בכל קצוות העולם והכל בדרכי נועם וזיכהו משמים לכך בגלל שהתחיל גם בשביל קומץ אנשים.

וסיפר הרב מוצפי שהיה נער יחד חכם יעקב ע"ה היו מתעייפים מלרוץ אחרי מרן בשבת ב12 בתי כנסיות, אנו מבינים ביום שבת קודש 12 שיעורים.

ושוב גם אם מרן הרב הפליג בזיכוי הרבים בצורה שלא נשמעת מעולם לא פוטר אותנו מלהשתדל ברובד הראשון של הזיכוי הרבים ולהתעורר לכך להשתדל עבור האחרים כמו שהיה רגיל לספר על המדרש שבא ת"ח אחרי פטירתו לב"ד של מעלה ושלוהו מה עשה בזה העולם וענה שלא פסק פומיה מגירסא ודחו דבריו בנימוק שכל מה שלמד לעצמו למד אנו שואלים מה עשית בשביל השי"ת בלימוד כלומר לאחרים, לכן זו ההזדמנות היום לחזק אצלנו ולבדוק במה נוכל לעזור בתורה מסביבנו ולזכות את הרבים, ומה רגילים לענות כשמבקשים אותנו "יש בעיה יש לי ילדים וצריך לעזור לאישתי ואישתי צריכה שאסדר א' וב' ויש לי כולל ערב ויש לי ויש לי כהנה וכהנה תירוצים מתירוצים שונים ונשאר כל חייו ללא שזיכה יהודי אחד, ומה נענה על ציווי 'ואהבת לרעך כמוך' ממש כמוך כמו שאתה דואג לעלייתך בלימוד כך תדאג לעלייתם של אחרים.

בשבוע של הסתלקותו חל יום הפטירה של רחל אימנו זיע"א הסנגוריה הכי חזקה של עם ישראל מה שכל האבות לא הצליחו לעצור חרון אף, אמא רחל התחננה להי"ת לבל יעניש את בניו על עובדם ע"ז וכך אמרה לו 'רבנו של עולם מדוע הינך מקנא אני לא קינאתי ומוכנה לתת ונתתי לאחותי את בעלי רק כדי שלא תתבייש אחותי לאה ומסרתי לה את הסימנים' מיד ענה השי"ת 'מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך', רואים כמה מידות טובות מסוגלות לשנות סדרי בראשית ממש ולפיים אף דעתו של מקום.

אין הדבר נחשב לסוד שלמרן היו כמה קנאים ומתנגדים שקינאו בדרכו ובהצלחותיו ואף הוציאו שם רע עליו וישנם חוגים שדיברו עליו על אף שמעולם לא פתחו ספר שלו. אך מרן זצ"ל זיע"א מעולם לא שמר טינה לאף בן אדם ולכל המתנגדים הוא מחל מחילה גמורה כידוע ובפרט לא דיבר ולו מילה של לשה"ר על אף בן אדם.

ואין ספק שמידה זו שמרן נחון בה לוותר ולמחול ולא לשמור נקמה ולבו היה נקי כשלג רוממה אותו לגבהים בלתי שגרתיים ועוד שהוויתור אינו קל לנשא ברמה שלו כלומר שילד או אדם פשוט אינו כ"כ

קשה לוותר וכל כמה שאדם חשוב קשה יותר ומרן זצ"ל היה גדול החכמים והעיון עזי מצח להתנגד אליו וגם אז מחל ולכן ללא כל ספק בזכות שמחל על כבודו השיג השגות נשגבות וכבר אישר את הדברים המלאך רבינו ישראל אבוחצירה זיע"א שחלילה מה היה קורא לולא שהרב לא היה מוותר על כבודו.

ושב גם אם קשה לבקש מאיתנו לוותר כ"כ אבל שנלך בדרכו ונעבוד על המידות ונלמד מאהבת ישראל שלו לכבד כל אחד להיזהר בכבודו של כל אחד וממילא נגיע ללמוד גם לוותר, ומחובתנו בתור חובשי בית המדרש שלמודינו יגיע למעשה שכל"ה מה שווה לימודנו, ובלע המוות לנצח ומחה ה' וכו'.

א. בדין יהודי שאינו שומר תומ"צ אם מותר להלוות לו בריבית

או אפי' אוכל נבלות וטרפות להכעיס, ועוד צ"ב דבקושיית הב"י מדוע הזכיר "דשבקי התירא ואכלי איסורא", הרי גם אם שבקי איסורא לאכול היתרא, הרי עצם זה שיצא מהכלל, אין לך משומד להכעיס יותר מזה, מבואר דהמומר עליו מדברים אינו כולל מומר לתיאבון שהרי לא התאוה לאיסור קובעת את המומר אלא על התוכן הפנימי שלו, אם הוא יצא מהכלל או לאו. מכל זה כו"ע מודו דמומר לתיאבון לא כלול בהיתר הלואת רבית. ואפי' הראשונים שהעתיק ד"מ שאסרו להלוות ברבית למומר וביארו בהגהות והערות אות ח' (דפוס שריט דבורה) בשם הראב"ה ומרדכי דהיינו אדוק בע"ז ואוכל נבלות וטרפות לתאבון אסור. אע"כ שלמד שהם אוסרים גם בלהכעיס. וא"כ קשה מדוע מרן סתם מומר, ומשמע שאפי' מומר לתיאבון מותר להלוותו ברבית, והן אמת נכון הדבר שיש בכל ענין לבדוק בבית יוסף ומשום בארה, אלא דמ"מ חילוק חשוב כזה היה לו להשמיענו.

בירור בדברי מו"ר הרב זיע"א בהליכות עולם

ונראה שהרב בהליכות עולם זצ"ל (ח"ט פר' ואממן אות ג') מסתימת דברי מרן כאן הכליל בהיתר מומר, גם מומר לחלל שבת לתיאבון להלוותו ברבית. אלא שקשה על דבריו מכל מה שכתבנו לעיל, בדעת הב"י שכל ההיתר שייך

הנה מרן הב"י בסי' קנט כתב: והוי יודע שמש"כ רבינו והרא"ש משומד שכפר בעיקר מילתא פסיקתא נקטו דסתם משומד שכפר בעיקר הוי להכעיס אבל הוא הדין דאפי' לא כפר בעיקר אלא שאוכל נבלות להכעיס מותר להלוותו ברבית וכו'. וכתבו התוס' דמשומדים של עכשיו להכעיס הם דשבקי היתרא ואכלי איסורא ומטמעים בין הגויים.

ונראה מדבריהם דמשומד שיצא מן הכלל כתבו כן. ותמיהא לי מילתא דכיון דיצא מן הכלל אפי' לא שבקי היתרא ואכלי איסורא פשיטא שאין לך משומד להכעיס גדול מזה. ואפשר דמשום דמשומד יוצא מהכלל לא הוזכר בתלמוד כתבו דין משומד לתאבון ומשומד להכעיס דמשמע מעובדא דרבי אמי (גיטין דף מו.) ואח"כ כתבו דמשומד שיצא מן הכלל שלא הוזכר אע"פ שתחילת יציאתו מהכלל לא היה להכעיס, אלא כגון שהעלילו עליו וכיוצא, אפ"ה מיקרי משומד להכעיס מאחר שבידו לברוח ולהימלט ואינו עושה, היינו שבק היתרא ואכיל איסורא כן נ"ל וצ"ע. עכת"ד.

ובש"ע שם ס"ב פסק בסתם, מומר מותר להלוותו בריבית ולא חילק בסוגי המומרים כמש"כ בב"י.

ביאור בדברי מרן דכל ההיתר דוקא ב"להכעיס"

וצריך ביאור מדוע סתם בש"ע, דבכל מהלך דבריו בבית יוסף דן מרן אם דוקא כופר בעיקר

יודע שמפורסם בציבור וכן נקטו מרן הרב ביבי"א הנ"ל.^א

ועוד שבסעיף ג' בדין קראים הרמב"ם ומרן קוראים להם תינוק שנשבה, ק"ו בנ"ד שמעשי אבותיהם בידיהם. וכמעט ולא משכחת לה שנה ופירש. וכ"כ החזו"א, והחפץ חיים באהבת חסד בשם מהר"י מולין, שבדורינו נחשבים כאילו לא הוכיחו אותם, ונמצא שהם לפני תוכחה. ועוד בנין ציון מצריך שחלל שבת בפני עשרה בבת אחת ולא בזא"ז וכן כתב ברע"א ואין מי שיעיד ע"כ. וביותר שהדור פרוץ יש לקרבם ולא להרחיקם שלא יתפקרו יותר. כשידוע שבשאר נזהר, בכשרות, בנדה, צדקה וגזל. דאל"ה ודאי שאין ספק בכך

וא"כ מכל הנזכר לעיל כדי שיהיה היתר לקחת רבית ממחלל שבת, יצטרך שיהיה מחלל למהדרין מן המהדרין ובכלל ספק דאורייתא לחומרא.

לסיכום, מדעת מרן כאן בסי' קנ"ט ב' יוצא שמחלל שבת בפרהסיא שלא להכעיס נכלל בכלל מומר שהינו לתיאבון ואינו מותר להלוותו ברבית אם כי עדיין יש להקשות מיו"ד סי' ב' ס"ה. ועדיף קושי הלשון משם מלדחוק דבריו בדוכתיה ומה עוד שמחלל שבת בפרהסיא טעון הוכחות גדולות להחשב כזה, ולדינא אין למהר להלוות ברבית למחלל שבת בפרהסיא. ובמומרים האחרים ואלו שיצאו מהכלל בזמנינו כרוב רובם ויותר מזה, תינוקות

דוקא במומר להכעיס ולא במומר לתאבון. וגם אם מרן ביו"ד (סי' ז' ס"ה) הוציא מחלל שבת בפרהסיא מכלל מומר להכעיס במה שכתב: מומר להכעיס אפי' לדבר אחד, או שהיה מומר לעבודה זרה, או לחלל שבת בפרהסיא, דינו כעכו"ם. עכ"ל. ומכאן שמרן לא מחלק בנוגע לשבת בין להכעיס בין לתאבון, אבל בכל שאר העבירות יש לחלק. ועדיין מכאן אין לנו גילוי בדעת מרן לשאר עבירות. וגם אם נניח כך, מבואר כאן שבהיתר רבית מרן לא סבר כן, ובעצמו טעון ביאור מה דעתו, אלא אם כן נאמר שבנדו"ד מרן קבע שדוקא להכעיס בעינן כדי להתיר, דבשלמא ע"ז ויצאה מהכלל מרן העיד בב"י שאין לך להכעיס יותר מזה. אבל לגבי חילול שבת בד"כ זה מחמת תיאבון. ומרן לא טרח להכלילו, א"כ איך נתיר להלוות למחלל שבת שאינו עושה להכעיס.

ובפרט שכל הדין שמחלל שבת עצמו שדינו כגוי, כתב הרב ביבי"א ח"א יו"ד סי' י"א דדין השוואה לעכו"ם אינה אלא מדרבנן, אלא עצם קביעתו של אדם למחלל שבת בפרהסיא אינה פשוטה ראשית מרוב הפקרות המושג רח"ל קרובים לשוגג כשבשאר מצוות אינו מופקר ואין יינו נסך! ובנוסף דיש דס"ל בפרהסיא היינו עבודת קרקע (נעל העיטור) ויש דס"ל בעבודת קרבנות.

ועוד קולא גדולה שנקט הרב אורל"צ (ס"ז פרק כ' נמקורות לאות ה') לדינא שכל עוד אינו מעיז פניו, בפני אדם גדול לחלל שבת אינו נקרא בפרהסיא (עירוצין ס"ט). וכן כתב בתורת חיים ועוד. ועוד שהמהר"י אסד נטה להקל שלא יינסך יינו אא"כ העידו עשרה בפני ב"ד. או

^א ומו"ר ראש הישיבה הנאמן' שה' יאריך ימיו ושנותיו בבריאות איתנא ונהורא מעליא אמר לי, על קולא זו שלא נקטוה למעשה אלא שכל מחלל שבת בפרהסיא אינו משלים מנין ויינו נסך, ושכך נהגו להורות.

וחפצים ברווחים נאים ומעסיקים בכל צעד ושעל עבודה זולה אצל ערבים אינה מתירה איסור שגזרו חכמים. והיתר איסור חז"ל היה דוקא בגלל שלא היה שייך לחיות ולא תמצא ידך ורגליך בלעדיהם וזה רואים בחוש לגרים בחז"ל משא"כ בארץ ישראל.

ג. בדין רבית בכספי צדקה ומצוה

מבואר בגמ' בב"מ ע' שמותר להתעסק בכספי יתומים קרוב לשכר ורחוק מהפסד, ויש שלמדו שאף ניתן לגבות רבית דרבנן לטובת יתומים אלא דהריטב"א ס"ל שכל ההיתר הוא רק כדברי הגמ', אולם רוב הפוסקים לא חילקו, והם הרמב"ם הרשב"א בחידושיהו הרא"ש והר"ן בשם הגאונים. וכן מבואר בירושלמי מו"ק (פ"ג הל' ג'). סנהדרין (פ"ט הל' ז'), שלחן ערוך רבית לחבורת מצוה ולקידוש החודש. א"כ מבואר לנו שבין כספי יתומים ובין כספי שאר צדקה ומצוה ניתן להלוות ברבית. [ובד"א יש לציין שיש הבדל בין כסף של צדקה לכסף שחפצים למסור לצדקה, שכתב המל"מ שדינו כשאר כספי הדיוט ואסור להתעסק בו ברבית].

ובהבנת ההיתר פירשו הראשונים שמאחר ורבית נאסרה כשהיא בין המלוה ללוה, וכאן האפוטרופוס אינו בעל הממון ואינו מקבל כלום בזה, וגם אם הינו שליח, היתומים עצמם אינם מוזהרים שהרי הם קטנים, ומשום ספי בידים ס"ל לרשב"א דלא שייך רק כשנותנים לקטן לעשות איסור משא"כ בנ"ד שאינו עושה כלום. ולכן גם ללוה אין כאן כלום ברגע שהמלוה לא מוזהר [כדין מלוה גוי] וכן נקט הריטב"א. ולכאורה לפי"ז ביתוס גדול שהוא בר חיובא לא נתיר דלא גזרו רק על מי שאינו מסוגל להתעסק, וודאי אחד כזה אין ממנים לו אפוטרופוס, אלא אנשים מסביב עוזרים לו וכדין האלמנות הנ"ל.

שנשבו ואין בהם מתכוונים להכעיס בזה אף אחד אלא לתיאבון עושים.

ב. אם מותר להלוות לגוי

הטעם להיתר הלואה ברבית לגוי בזה"ז

כתבו התוס' בב"מ (דף ע. ג"ה תשן) ועוד ראשונים, שאע"פ שחכמים גזרו על רבית דאורייתא, שלא להתעסק בה עם הגוי, כלומר שאע"פ שמן התורה אין איסור להלוות גוי ברבית מ"מ ישנו חשש שמא טעמו של הרבית מן הגוי יערב לחיכו של הישראל ויתקשר עם הגוי יותר ולכן גזרו ע"ז, אלא בזמנינו שאנו מעורבים בתוכם אין חשש שנלמד ממעשיהם בגלל שמלויים להם ברבית, יותר ממה שהיה אפשר ללמוד מהם ע"י שאר עסקים [וכמובן שלא יתכן ויאסרו עלינו חכמים גם את המו"מ עם הגויים שהרי היה זה רוב פרנסתם בחז"ל, והיא גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה] ולכן לא אסרו.

בזמנינו בטל הטעם בטל ההיתר

אבל כיום שבאנו לארץ ישראל וכל עסקינו עם ישראל ומעט עם גויים, אין מקום להקל דזיל בתר טעמא. וכן כתבו שבט הלוי (ח"ד סי' רכ) ועוד שאין מקום להקל.

אלא שהרב בהליכות עולם (שם אות ז') כתב קצת לימוד זכות על אלו שגרים במקומות סמוכים לערבים בא"י וכן לקבלנים שעדיין צריכים את המו"מ עם הגויים וא"כ כיון שיש עדיין את הסברא של התוס' להיתר לא חוזרים לדין הקודם. אלא שהמשמעות בדבריו שלא התיר בשופי כמ"ש למעייין שם, ועוד עיין ביבי"א ח"ד חו"מ סו"ס ו'.

ואין לטעון שכל דבר היום בא"י צריכים פועלים ערבים וכמעט בכל עבודה אנו מעסיקים אותם וזקוקים להם. דזה לא היה טעם ההיתר, דמה שאנו לא רוצים הוצאות מרובות

מדוע התרנו למלוה לגבות מגוי ברבית ולא חיישינן שמא ילמד ממעשיו וכן"ל, וע"כ כאשר לוה רבית הרי אינו מעוניין כלל בקשר עם הגוי וטעמו אינו ערב לו כלל ולא ימשך אחר זה וע"כ אין הו"א לתלות דברי הגמ' בהלואת הגוי דפשיטא דשרי וכן כתב מרן החיד"א במחב"ר רמ"ב ו'.

ועוד יש לעיין למה נבאר כך, אחר שבירושלמי פירש האו"ז להתיר בר"ק לצורך מצוה ולא רק בכספי מצוה והכריח דשרי ר"ק משום דאל"כ היה צריך לומר "לוי קרוב לשכר ורחוק מהפסד" כמ"ש ביתומים, אלא ע"כ ברבית סתם היינו מה"ת, עכת"ד [ומש"כ הרא"ש לאסור בר"ק לצדקה, כתבו קרבן עדה ומהר"ש קלוגר שיבאר את הירושלמי באיסור דרבנן] וכן בתשובות מיימוני כתב להתיר בשם רבו ר"י גם בר"ק מירושלמי ואין לומר שהוא מדרבנן כדברי האו"ז הנ"ל. וכן פסק במרדכי להקל וכן"ל גם בסה"ת והסיק דכן עמא דבר. וכן האגודה בשם רבי שמואל בן רבינו ברוך, וכתב נתפשט בכל מלכותינו להלוות ר"ק לצורך צדקה. וכן בשו"ת מהרי"ל. וכן מהר"א בן טוואה בספר חוט המשולש שבסוף תשב"ץ. וא"כ קשה מאד לומר דהירושלמי מיירי בגוי דהוא מילתא דשרי ללא עוררין ונמצא שכל דברי הירושלמי אינם חידוש כלל.

ועל כן מכל האמור קשה מאוד להרחיק לאסור רבית מדרבנן לצורך מצוה אחרי שכל הראשונים הנ"ל ס"ל אפי' מה"ת מותר לצורך מצווה וגם אם נתרחק מרבית קצוצה, לרבית דרבנן לפחות נקל כמקובל.

וכן נקט מרן זיע"א בלוי' חן אות א' להתיר להלוות בריבית דרבנן לצורך עונג שבת ללא צורך בהיתר עיסקא, ודלא כמו שהגביל במשנה ברורה בסימן רמ"ב.

וגם להאמור מדוע לא נתיר רבית קצוצה כמ"ש הראשונים בדברי הירושלמי וכאן ביתומים לכו"ע רק ברבית דרבנן? ואולי שבכל דבר מצוה אין בעלים לעד ולעולמי עולמים משא"כ ביתומים, שיש בעלים בעתיד שהרי הם יגדלו ויהיו ברי חיובא, גזרו שקצוצה לא יקבלו.

ועיין יבי"א ח"ה סי' י"ג אות ג' שהעתיק ראשונים רבים שהתירו גם רבית מה"ת, ולמדו כן במחלוקת רב ענן בשם שמואל ורב נחמן וכן ביארו הראשונים בדברי הירושלמי הנ"ל. אלא דמרן הכריע בס' ק"ס סעי' יח בביאור תשובת המהר"ל שחלק על המקילים להלוות בר"ק ליתומים וז"ל: משמע דס"ל דאין לסמוך על מנהג העולם בזה, והכי נקטינן שלא להתיר להלוות מעות יתומים אלא באבק רבית דוקא, עכ"ל. ואין ספק שאין מרן מתכוין לחלק בין סוגי הרבית דרבנן מאחר וכל חפצו לשלול דעות המקילים להלוות גם בר"ק ותו לא. ולא נכון א"כ להסיק מכאן שאם נמצא רבית דרבנן שהינה חמורה מאבק רבית תאסר על היתומים.

וכן מבואר במסקנת הב"י שהעתיק דברי הרשב"א בתשובה שהסתפק בזה, והכריע הב"י שלא נלך אחרי ספק הרשב"א כשפשוט לגאונים לרמב"ם ולרא"ש שמותר בכל רבית דרבנן, וכן פסק בש"ע בסתם "כל רבית דרבנן מותר במעות של יתומים וכו'". ובמשנה למלך וכן בגדולי תרומה כתבו דל"ד יתום, שה"ה כל מי שמעמידים לו אפוטרופוס, מותר.

ולכן מובן מ"ש הש"ך סקכ"ט שמי שאין אביו מפרנסו אין להתיר להלוות מעותיו ברבית, וכן של אלמנה אסור, דלא גרע משאר נשים שמתעסקות, גם אם בפועל אינה ממולחת כאנשי עסקים.

יש שביארו דברי הירושלמי ע"פ היתר עיסקא או מגוי, וזה לכאורה קשה מאוד שהרי

סימן סה

הרב אילן טלקר

רכסים

הערות בהלכות חנוכה

עמ' תע"ו אות ג' שג"כ כ' כנ"ל ושם בהערה ציין גם לדברי התשובות והנהגות ח"ב סי' של"ח, והישועות יעקב סי' תרע"ט והשג"א סי' כ"ב שג"כ כתבו כסברא הנ"ל.

ונ"ל דלאיש כזה שרגיל לקרוא ק"ש תמיד אחר צה"כ עדיף גם בחנוכה שידליק בצה"כ ואח"כ יקרא ק"ש ויתפלל כהרגלו אחר צה"כ, כיון שכ' הש"ע בסי' תרע"ב ס"א "אין מדליקים נ"ח קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה (ר"ל נה"כ כמו שכתבו האחרונים) לא מאחרים ולא מקדימים", ואם יקרא ק"ש תחילה בצה"כ יצטרך לאחר ההדלקה.

לקיים כעת שהרי רצונו להתפלל בצייבור ולהסמין גאולה לתפילה ולקרוא ק"ש אחר ברכו, וכל שאין המצוות עומדות לפניו אין דין תדיר. אכן לפ"ז צריך להחזיק האתרוג בידו בלי פשתן בשעה שהולך לביהכ"נ. עכת"ד. וכעין דבריו בלולב י"ל גם לגבי נ"ח, דק"ש אינו מחוייב לקרא מיד בצה"כ ואילו נ"ח מוטל עליו להדליק מיד בצה"כ בכדי שלא למעט בפרסומי ניסא. ומיהו בשלמי מועד שם הביא בשם הר' אברהם דב אויירבך שליט"א ביאור אחר להיתר להקדים לולב לק"ש והיינו דכללא דתדיר קודם הוא רק כשאי אפשר לקיים שניהם וההתעסקות באחת אינה מאפשרת קיום האחרת, אך כשאפשר לקיים שניהם בו זמנית ומקדים את האינה תדירה אין הוכחה שהיא קודמת לתדירה שהרי בו זמנית יכול לקיים גם את התדירה אלא שהוא אינו רוצה לקיימה כעת כיון שרשאי לאחרה ומאי איכפת לן שיקיים מצוה אחרת בינתיים ולא אמרינן בזה תדיר קודם. וא"כ גבי לולב שיכול ליטלו יחד עם מצות ק"ש ותפילה כמבואר בסוכה מא: "קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו" אין דין תדיר קודם. וסיים שכבר הרצה הדברים בפני אביו הגרשז"א זצ"ל וישרו בעיניו עכת"ד. ולפ"ז אין ראיה לנ"ח מלולב שהרי אינו יכול לקרא ק"ש ולהדליק בו זמנית. ומיהו סברת הרב בזה מחודשת ולא ברירא לי כ"כ והנראה לענ"ד כתבתי.

א. הדלקת נר חנוכה קודם ק"ש

שאלה: מי שנוהג כל השנה להתפלל ערבית ולקרוא ק"ש במנין קבוע זמן רב אחר צאת הכוכבים, האם רשאי להדליק נ"ח בצה"כ ולהתפלל אח"כ כהרגלו?

תשובה: רבים מבני עדות המזרח נוהגים בחנוכה לקרוא ק"ש ולהתפלל קודם להדלקה אע"פ שכל השנה דרכם לקרוא ק"ש זמן רב אחר צה"כ, וטענתם בפיהם דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ולענ"ד נראה דאין חיוב להקדים ק"ש לנ"ח, משום דמאי דנקטינן דתדיר קודם הני מילי כשרוצה לקיים כעת את ב' המצוות אבל אם אין דעתו לקיים כעת את התדיר ולא ההתעסקות בנ"ח היא המונעתו מלקרוא כעת ק"ש, כל כה"ג לא אמרינן דתדיר קודם.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה ממה שנוהגים רבים וגם שלמים על סמך דברי שער הכוונות ליטול לולב בסוכתם קודם בואם לביהכ"נ לקרוא ק"ש ולהתפלל, אע"פ שק"ש היא מצוה דאורייתא ותדירה, ונטילת לולב בשאר ימים היא מצוה דרבנן ואינה תדירה. ונראה דהטעם כנ"ל דכל שדעתו לקרוא ק"ש מאוחר יותר במנין הקבוע לו אין איסור לקיים את המצווה שאינה תדירה קודם לכן^א. ושו"ר בפסקי תשובות ח"ו

^א ואח"כ ראיתי שגם בספר שלמי מועד עמ' קמ"ט בהערה כ' בשם הר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א לענין לולב כעין הסברא הנ"ל אך בשינוי קצת, וזה תורף דבריו: דהנה מנהג ירושלים להחזיק הלולב זמן רב לכך מוטל עליו להזדרז וליטול לולב ולילך לביהכנ"ס בלולבו בידו, ואילו ק"ש ותפילה אינו עומד

מדוע נקבע חנוכה ח' ימים

א. ידועה קושיית הב"י בהלכות חנוכה סי' תר"ע מדוע קבעו ח' ימים והרי הנס היה רק שבעה ימים שהרי היה בפך שמן כשיעור הדלקת יום א' בדרך הטבע. ותי' ע"ז הב"י ג' תירוצים. ומכבר שמעתי שעתה יצא ספר שליקט חמש מאות תירוצים על קושיית הב"י. ומעניין לגלות שדוקא את ג' תירוצי הב"י תירץ גם תוס' הרא"ש (נשנה כא): בשינוי קל. ומיהו שמעתי מת"ח מופלג שבקש לעקור את הכל ואמר שלדעתו קושיא מעיקרא ליתא וא"צ לכל חמש מאות התירוצים משום די"ל דחנוכה נקבע שמונה ימים לא משום שהנס היה ח' ימים אלא אפ"ל משום שנשתמשו בשמן שמצאו ח' ימים. ועוד אמר הרב שלאמיתו של דבר הדבר מפורש במגילת תענית שלא נקבע החג לח' ימים בגלל שהנס היה ח' ימים אלא מפורש שם שהטעם הוא משום שהוצרכו לח' ימים כדי לתקן ולחנוך את המקדש והמזבח ושאר כלים. ובזה הסביר הרב את שתיקת הראשונים שלא שאלו את קושית הרא"ש והב"י המתבקשת, והיינו משום שברירא להם שאין הכרח לומר שהח' ימים נקבעו כנגד ח' ימי נס השמן. עכת"ד.

ולענ"ד נראה דאף שאת הקושיא אמאי נקבע החג ח' ימים אפשר לישב כדברי הרב והמגילת תענית, מ"מ אכתי צריכים אנו לתירוצי הרא"ש והב"י והפר"ח ושאר חמש מאות התירוצים, והיינו משום שבגמ' בשבת (כג.) משמע דהנס היה ח' ימים, שהרי מקשה הגמ' שם אמאי מברכינן "על הניסים" כל שמונה. ומתרץ הש"ס משום שהנס היה בכל יום ויום. ובפשטות משמע דהנס בשמן היה בכל יום ויום מדמברכינן ברכה זו בעת ההדלקה. וכך מבואר גם מלשון הרי"ף (ט.) שכ' וז"ל: ובכל יום ויום היה הנס מתחדש באותו פך

של שמן. עכ"ל.² ובב"י בסי' תרפ"ג הביא את דברי שבולי הלקט (סי' רע"ד) שכ' דגומרים את ההלל בכל הח' ימים משום שנתחדש הנס בכל יום. עכת"ד. והשתא שפיר יש להקשות על הש"ס דהנס היה רק ז' ימים ולא ח' ימים ואמאי תיקנו ברכת על הניסים (והלל) כל שמונה. וצריכים אנו לאחד מת"ק התירוצים לישב קושיא זו. והשתא דאיתנן להכי אפ"ל דגם הרא"ש והב"י לא נתכוונו לשאול אמאי נתקן החג ח' ימים בהלל והודאה ואיסור הספד ותענית, אלא כוונתם לשאול אמאי תיקנו הדלקת נרות ח' ימים, דהנרות לכאורה הם כנגד נס השמן, והנס בשמן היה רק ז' ימים, וא"כ היה להם לחזו"ל לתקן חנוכה ח' ימים והדלקת הנר רק לז' ימים בלבד.

והראשונים האחרים שלא הקשו קושיא זו י"ל דפשיטא להו שיום א' הוא כנגד עצם מציאתו של שמן טהור דגם זה היה בדרך ניסית שהרי היונים חיזרו אחר השמנים לטמאם ורק כד א' נעלם מעיניהם בדרך נס. ונראה דהרא"ש והב"י מייאנו בזה משום דלדעתם דבר זה הוי נס בדרך הטבע שאין ראוי לקבוע עליו ברכת על הניסים והדלקת נר.

² ובאמת תמהתי על המגילת תענית שהקשתה מה ראו לתקן ח' ימים, דקארי לה מאי קרי לה דכיון שמבואר בש"ס דידן דהנס היה כל שמונה אמאי לא תירצו במגילת תענית בפשיטות דקבעו חנוכה ח' ימים כנגד ח' ימי הנס, ולא ניחא לי לומר דאיכא פלוגתא בדבר זה אם היה הנס ח' ימים או רק ז', ופליגי אם מברכים על הניסים ח' ימים או ז', דדבר זה לא שמענו. ושוב נתישבתי בדבר דאיכא למימר דקושיית המגילת תענית היא דשם חנוכה מורה דהוא ע"ש חנוכה המקדש וולא ע"ש נס המנורה, וע"ז ק"ל למגילה אמאי קבעו החשמונאים חנוכה המקדש ח' ימים והלא משה ושלמה חנכו המשכן והמקדש רק ז' ימים. וע"ז מתרצים שם דהחשמונאים הוצרכו לח' ימים כדי לחנוך את המקדש וכילוי. ובמגילת תענית שהודפסה בשנת תרס"ו עם הערות הר' נשה גראסבערג ראיתי שכ' שם דשאלת המגילה "מה ראו לקבוע חנוכה ח' ימים" נראה שהיא תוספת מאוחרת יותר. ע"ש. ונראה כוונתו שאין זו שאלת חז"ל אלא יד אחרים היתה בדבר.

ביומא (פג.) הנ"ל, ומכח זה כ' דודאי גם רש"י מודה שעוברת שהריחה בשר הקדש שע"ג המזבח מאכילים אותה ממנו, אלא שהמשנה באבות מיירי באשה שעדיין לא הוכר עוברת וגם לא נשתנו פניה דבזה אין אנו מאכילים אותה כשמבקשת וכמו שכ' המג"א בסי' תרי"ז, וע"ז אמרה המשנה דמעולם לא הפילה אשה כזו אע"פ שלא נתנו לה. והשתא דייק שפיר לשון המשנה באבות דקאמר שלא הפילה אשה ולא קאמר שלא הפילה מעוברת והיינו משום דמיירי באשה דאכתי לא הוכר עוברת וכנ"ל. עכת"ד. והסכים לפי' זה ברש"י גם בשו"ת חת"ס אבהע"ז ח"ב סי' פ"ב.

ג. ויש מי שתירץ קושיית הפר"ח באופן נפלא דמה שצריך ליתן שמן שיספיק מערב עד בוקר אין זה שיעור במצוה אלא שבכל רגע יש מצוה בפני עצמה, ומערב עד בקר אתא למימר מהו משך הזמן שצריך לקיים מצוות אלו. ודמי למצות עינוי ביו"כ כ' דכל רגע הוא חיוב ומצוה בפני עצמו אלא שמערב עד ערב בא לומר את משך הזמן שנוהגת מצוה זו. וגם המ"ד במנחות דס"ל שצריך ליתן מתחילה כל שיעור השמן הנצרך כדי לדלוק מערב עד בקר אין זה משום שזה שיעור המצוה וזולת זה חשיב חצי שיעור, אלא דין מסויים הוא שצריך ליתן הכל מראש. עכת"ד הרב. ואפשר שכוונת הרב דצריך לעשות כן לתפארת ההדלקה שתהא המנורה מלאה בשמן כבר בתחילת ההדלקה. ובאמת ראיתי בתוס' הרא"ש שהרגיש בגמ' זו וכ' דמה שצריך ליתן שיעור מערב עד בקר הוא רק לכתחילה היכא דאפשר אך בדיעבד אפשר להדליק גם שיעור קטן יותר.

¹ וכעין זה יש להביא דוגמא גם ממצות סוכה דבסוכות תשבו שבעת ימים הוא משך הזמן שיש לקיים מצוה זו אך פשיטא שמי שישב רק יום א' קיים מצוה שלימה באותו יום ולא חשיב כחצי שיעור גרידא.

ב. והנה תירצו הרא"ש והב"י בתי' קמא שחילקו החשמונאים את השמן לח' חלקים ושמנו במנורה בכל לילה רק שמינית מהכמות הנדרשת לכל לילה. והקשה ע"ז הפר"ח דאין סומכים על הנס. ותי' ת"ח אחד דבמקדש שהוא מקום שהיו בו ניסים בכל יום שפיר דמי לסמוך על הנס. ואף דרבא בפסחים (סד:) ס"ל דגם במקדש אין לסמוך אניסא, י"ל דהני מילי כשאפשר לעשות הדבר בלא נס אבל היכא דלא אפשר סמכינן אניסא. והביא לזה הרב ראייה מדברי רש"י בפירושו לאבות (פ"ה מ"ה) על מה שאמרו שם שמעולם לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. כ' ע"ז רש"י שאם היתה מבקשת לא היו נותנים לה ואפ"ה לא הפילה. עכת"ד רש"י. וקשה והרי אין דבר העומד בפני פקו"נ ואמאי לא נתנו לה. אלא ודאי ס"ל לרש"י דהכא דאי אפשר בלא נס סמכו על הנס שלא תפיל ולא נתנו לה מבשר הקדש, והכי נמי י"ל לגבי חנוכה וכנ"ל. עכת"ד הרב שליט"א.

והנה כעין זה פי' גם מהר"ם בן חביב בספרו תוספת יוה"כ (ציומא פ"ג.) את דברי רש"י דבכה"ג גם לרבא סמכינן אניסא, ומה שמבואר בברייתא ביומא שם דעוברת שהריחה מאכילים אותה אפי' בשר הקדש, מיירי בבשר חטאות ואשמות שאוכלים הכהנים אבל מהבשר שעל המזבח אין מאכילים אותה וסמכינן אניסא שלא תפיל. עכת"ד. ומיהו התוספת יוה"כ כ' דהני מילי בנס שהוחזק, (כגון דאיתרמי שלא נתנו לה במקרה וכגון שלא נקשה וראו שאפ"ה לא הפילה. או שהיתה קצלה זידס שיעשה ה' נס זה במקדש). ולפ"ז אין ראייה מרש"י שגם בנס דמנורה אפשר לסמוך אניסא שהרי בלילה הראשון ודאי אכתי לא הוחזק הנס. (ואפשר דנעיין ג' פעמים להחזיק הנס). ושמא י"ל דכיון שהיה נס דומה לזה בנר המערבי כמו שאמרו חז"ל בשבת (כג:) שפיר חשיב כהוחזק בנס ולמסמך אניסא דדמי ליה. וצ"ע.

עוד יש לדחות הראייה מרש"י דהנה בתוס' חדשים על המשנה באבות הקשה על רש"י מהגמ'

סימן סו

הרב אלקנה ישראל

מח"ס "אבא במ"

מגדל העמק

נשפי דמע אחר ממתו של מלאך ה' [מלאך גמטריא עבדיה]
 גאון ישראל ותפארתו עמוד הענוה והיראה הטהורה,
 פאר המדות והמעלות אוהב ישראל שאין בדוגמתו,
 עמוד הימיני פטיש החזק מופת ופוסק הדור
 רשכבה"ג מרן רבינו עובדיה יוסף
 זכר צדיק וקדוש לברכה
 לחיי העולם הבא

ראינו לנכון לכתוב מלבד מאמר הלכתי על פי תורתו גם דבר תורה מתורתו של מרן אשר לעניות דעתי הדלה משקפת מסר עצום מהליכותיו והנהגותיו אשר נתוועדתי להם עין בעין לאחר קרבה של שנים רבות למרן זצ"ל וביניהם שנים לא מעטות שהייתי מלווה אותו הלוך וחזור מבית הכנסת יחודה דעת לביתו ברחוב הקבלן בהם ראיתי מה הוא ספר תורה חי ספר מוסר מהלך אהבת ישראל יוקדת וענוה מתמדת.

בספרו של מרן זצ"ל מאור ישראל חלק א' (עמוד ל"ד) הביא בזה הלשון "עיין להגרי"ח בספר בניהו שהביא מעשה בגאון אחד שעסק בתורה בימי אבלו לרוב שקידתו, ואמר שמוכן הוא לקבל עונש על כך לרוב חבתו בד"ת. כי אינו יכול להתאפק לסבול צער ביטול תורה שקשה עליו כמות... והנה מעשה בזה כתב הגרש"י זווין בספר אישים ושיטות (עמ' ע"ו) על הגאון הראגצ'ובי. ע"ש. עד כאן המובאה שמביא מרן זצ"ל. ואח"כ כתב דברים המסמלים את ישותו ואישיותו וזה לשונו "ולא יאומן כי יסופר שת"ח יעבור על הלכה פסוקה במענה כזו" עכ"ל. ואח"כ כתב ליישב בזה הלשון "והעיקר נראה דס"ל כמש"כ הירושלמי במו"ק (פ"ג) שאם היה להוט אחר ד"ת מותר לעסוק בתורה בימי אבלו, דהו"ל כדן איסטנים שלא גזרו בו איסור רחיצה מפני צערן. עכ"ל.

נמצא להלכה שעל אף שאכל אסור בד"ת חוץ מדיני אכילות עכ"פ אם הוא להוט אחר דברי תורה מותר לו ללמוד.

אך הדברים משקפים השקפת עולם מהורה מאין כמוה והוא שאם ההלכה אומרת שהדבר אסור לא תעזור כל טענה שבעולם להתיר את ההלכה אף לא טענה של תורה ולימוד תורה... והטעם לזה גלע"ד דהיינו משום שאם זה לא ההלכה אין זה רצון ה' ואם קשה לאדם לא ללמוד ורצונו בכל מאודו ללמוד וכי יכול הוא לבחור את רצונו על רצון ה'... מבהיל!!!

וראה זה פלא במקום גדולתו אתה מוצא ענוותנותו (מגילה דף ל"א). שכאשר היה הוא באבלו על אחד מאחיו [בשנת תש"ע] למד הלכות אכילות ומאחר והיה חבל לו על ביטול תורה של שבוע הוא הפסיק לחבר את חיבורו הגדול חזון עובדיה על הלכות שבת וכתב שלושה כרכים על כל הלכות אכילות.

ואח"כ המשיך את חיבורו על שבת. פלא פלאים שקדן ומתמיד הדור למד רק הלכות אבילות שמא הוא לא בגדר להוט והרי אין לך להוט יותר ממנו. אך אנחנו הרווחנו את כל הלכות אבילות. זוהי ענוה זוהי גדלות!!!

זכור תזכור ותשוח עלי נפשי עיני יורדה מים גדול כים שברינו. אשר לולא הוא ההלכה, היתה בחשיכה. ולא היו מורה הוראות בישראל, ולא הלכה סדורה וברורה לכל שואל. הוא זה אשר דחף עודד תמך סייע ודגל את בני התורה שיגשו אל עולם ההלכה ונתן להם תעוזה בעוז ותעצומות וידוע הוא לכל אשר מאז היוותינו ילדים רכים הוא היה לנו מודל לחיקוי וזה הדחף והלהימות שהיתה בנו לדבוק בדרכיו כי הוא המורה דרך לעלות בית ה' ולעשות רצונו. ת.ג.צ.ב.ה.

ועל כן נדבק בדרכיו וכל אשר הורה לנו בין בהלכה בין בשאר דברים, נעשה ללא כל שאלות.

האם מותר לאכול בכלים שבישלה בהם גויה בבית ישראל?

כלים שבישלה בהם פילפינית לאם מבוגרת האם מותר לבן לאכול בכלים אלו?
על פי תורתנו של מרן ראש גולת אריאל זצוק"ל, בשו"ת יחווה דעת (ח"א סי' נד)

והראב"ה מאורילינש ושכן המנהג להקל. וכ"כ רבינו ירוחם (נ"ז ח"א ק"ס ע"ד), וגם מדברי המאירי במס' ע"ז (דף ל"ט). מבואר שיש מקילין בזה. וכן כתב בתורת חטאת (כלל ע"ה דין י"ז), אמנם כאמור ר"ת אינו מסכים עם דעה זו והיא מחלוקת ראשונים ובש"ע (ר"ס ק"ג) פסק בסתם כדעת ר"ת.

בדין השני בשפחה או עובד אם יש בישולי עכו"ם – הרשב"א בשו"ת שלו ח"א (סי' ס"ח) ובמיוחסות (סי' קמ"ט) הביא מדעת רבותיו שיש מקילין בשפחות, והוא עצמו לא הסכים עמהם. ואמנם האורחות חיים יו"ד (עמוד ש"ט) היקל בזה בשם הרמב"ן. וכ"כ הרא"ה בבדק הבית (צ"ט ג' שער ז', דף ל"ד ע"ה), בשם רבינו יצחק ב"ר מנוח שהתיר בזה. והוא עצמו החמיר בזה לבעל נפש. וכן הריטב"א במס' ע"ז (דף ל"ט) כתב שרבים נהגו להקל בזה. אך הוא עצמו כתב לכתחילה להחמיר בזה. וכן כתב המהרש"ל בתשובה (סימן ע"ה) להקל בזה.

ואף שהפרי חדש כתב דהיינו דוקא בעבדים ושפחות שהם עושים על כרחם. מכל מקום רוב

אשה מבוגרת שאין היא יכולה להסתדר לבד שההוראה פשטה להקל לה להיעזר על ידי פילפינית דהיינו עוזרת גויה אשר היא מבשלת לה ומנקה בשבילה. אמנם השאלה היא האם כאשר באים אנשים ממשפחתה להתארח אצלה ורוצים לבשל באותם כלים שהעוזרת מבשלת למען הסבתא האם הכלים צריכים הכשרה.

א. יש לנו שני דינים בהם נחלקו רבותינו א' – גוי המבשל בבית ישראל. ב' – באנשים השכורים או עבדים ושפחות המבשלים האם יש בהם בישולי עכו"ם

בדין ראשון גוי המבשל בבית ישראל – דעת תוס' במס' ע"ז (דף ל"ט). בשם הראב"ד שאם הגוי מבשל בבית ישראל אין שייך טעם חתנות וטעם שמא יאכילנו דברים טמאים. אלא שר"ת לא הודה לו. וכן הובאו דברי הראב"ד במרדכי במס' ע"ז (סי' תמ"ל), ובנמוקי יוסף (סוף דע"ז), ובספר או"ה (כלל מ"ג סי' י"ג) הביא ש"כ רש"מ

^א ואינו הראב"ד בעל ההשגות וכאשר כתב בשו"ת בעי חיי חי"ד (סי' קנ"ה) ע"ש.

שכורה שרי. ואף את"ל שלא הרי ספק שמא הלכה כהרא"ה והרא"ש דהכלים אינם נאסרים.

ועוד יש לצרף מש"כ הגאון רבי רפאל בירדוגו בס' תורות אמת (מיו"ל סי' קיז) לדיוק מדברי מרן בש"ע שכתב, אסור לאכול פת של גויים עובדי עבודה זרה. דמזה נראה דעיקר האיסור הוא בגויים שעובדי עבודה זרה, אבל בארצותיהם שהגויים הם ישמעאלים ואינם עובדי עבודה זרה, כמתבאר מדברי הש"ך ביו"ד (סי' קיד סי' ז) שכתב, שהישמעאלים אינם אוסרים היין אלא בשתיה, אבל לא בהנאה שאינם עובדים ע"ז, לכן במקומות כאלו מותר לאכול מבישוליהם ומפיתם. ע"ש. וכיו"ב מתבאר נמי מתשובת הגאון רבי יעקב חאגיז בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' לט), שג"כ צדד כיו"ב להקל בגויים שבארצותיהם, משום שאינם עובדי ע"ז. ע"ש. ואף שלפום קושטא רוב הפוסקים אסרו בזה עכ"פ להצטרף לספק רביעי ודאי שהוא מצטרף.

ובפרט דהפמ"ג (ח"א סי' שכ"ט ס"ק יא) שכתב, ולכאורה ק"ל איך שרי לחולה שאין בו סכנה לאכול בישולי עכו"ם בשבת, והרי כתב הרמ"א בהגה ביו"ד (סי' קנ"ה) שאסור לחולה שאין בו סכנה לאכול איסור דרבנן, כי אם שלא כדרך אכילה. וצ"ל שכל שאין איסורו מגופו ומחמת עצמו כבישולי עכו"ם רשאי חולה שאין בו סכנה לאכול ממנו. ע"ש. דהיינו שאיסור זה הוא קל וודאי דבארבע ספיקות נקל בו.

ובאמת עי' בשו"ת צי"א חכ"א (סי' ס"א) שכתב לדון לגבי ספרדים בכה"ג וכ' בזה"ל "והוא זה, דהא המדובר שלפנינו הוא כשזה נעשה בבית הישראל, וגם בשפחה מושכרת, אשר כמה מגדולי הפוסקים סוברים להתיר בכגון זה וס"ל דלא גזרו בכה"ג משום בישולי

האחרונים הקלו בזה ודחו דבריו ומהם הש"ך (סי' קי"ג ס"ד) כתב דהיינו ג"כ בשכורים. וכ"כ הכנסת הגדולה (נכנסות צית יוסף אות ח') בשם כו"כ אחרונים, וכ"כ השלחן גבוה (ס"ס סק"ט-י') וכן היקל בזה הגאון רב פעלים בחאו"ח ח"ד (סי' ו') וטעמם שברגע שהינו שכור הרי לא שייך חתנות דלא עשה טובה לבעל הבית. וכן לא שייך שמא יכשילנו מאחר ומירתת.

ואמנם להלכה מר"ן הש"ע (סי' קי"ג ס"ד) פסק שי"א להקל וי"א להחמיר. ובזה נקטינן כ- ויש, דהיינו להחמיר והרמ"א הקל בזה בדיעבד בשפחה. ולכתחילה אם הוא גם שפחה וגם בבית ישראל. ואמנם מר"ן לא גילה דעתו בהתאחד גם שניהם. ולכאורה יש לנו ספק ספיקא ספק שמא כדעת הראב"ד וסיעתו דבבית ישראל שרי. ואת"ל שלא ספק שמא הלכה כדעת רבותיו של הרשב"א והרמב"ן וסיעתם דס"ל דבשפחה או שכורה שרי.

אמנם יש להוסיף דהנה נחלקו רבותינו הראשונים האם כלי בישולי עכו"ם צריכים הכשר דעת הרשב"א בתורת הבית הארוך (דף כ"ה ע"ג) דמסתבר דאסור. וכ"כ בעל התורמה (סי' כ"ז), והר"ן במס' ע"ז (דף ל"ח) ובתשובה (סי' ה' אות י"א), אלא ששם הביא דברי הרא"ה שהיקל בכלים. וכן הוא ברא"ה בבדק הבית (כ"ג ע"ז דף כ"ה) וכ"כ ר' ירוחם (ני"ז ס"ז ק"ס ע"ד) בשם הרא"ש בתשובה, והטור (סו"ס קי"ג) ואמנם הב"י כתב שלא מצא תשובה זו. ועכ"פ בש"ע (סעיף ט"ז) על אף שהחמיר בזה עכ"פ לא החמיר בזה לגמרי ואף כלי חרס התיירו בהגעלה ג"פ.

וא"כ מעתה יש לנו ג' ספיקות ספק שמא כדעת הראב"ד וסיעתו דבבית ישראל שרי. ואת"ל שלא ספק שמא הלכה כדעת רבותיו של הרשב"א והרמב"ן וסיעתם דס"ל דבשפחה או

עכו"ם בכלל, יעוין ביו"ד סימן קי"ג סעיפים ד' וז', ובט"ז סק"ד וש"ך סק"ז ובשאר נו"כ הש"ע, וא"כ איכא לפנינו לפחות ספק ספיקא, ועוד אפילו יותר מזה, והיינו ספק שמא הלכה כהפוסקים שכוותיהו פוסק הרמ"א, וספק שמא מותר אפילו בשפחות שלנו המושכרות בלבד, וספק שמא מותר בכלל בבית ישראל, ודיינינן בכזאת אפילו אם תהיינה הספיקות נגד דעת מרן המחבר ז"ל ובפרט שהמדובר בבישולי עכו"ם שהוא מדרבנן. "עכ"ל דפח"ח.

והנה מר"ן לא איירי בהתאחד כל הספיקות יחדיו אלא פסק בכל אחד לחומרא ולכן ניתן לעשות ס"ס אף נגד מר"ן וכמש"כ הגאון חיד"א פסק במחזיק ברכה יו"ד (סי' מ"ז אות ג') וכ"כ עוד בספרו יעיר אוזן (מערכת הס' אות ל"ז), וכן הגאון רח"פ בשו"ת חיים ביד (סי' מ"ט) הביא מדברי מהריט"ץ (סי' ר"י) שכתב לעשות ס"ס אף דהוי נגד מר"ן. וכ"כ בשו"ת בעי חיי חיו"ד (סי' ק"ו), וכ"כ בשו"ת בית דוד חיו"ד (סי' ו'), וכ"כ בספר אוזן אהרן (מערכת הס' אות י"ד), וכ"כ בספר בן אברהם (סי' ל"ז), וכ"כ בשו"ת ישמח לבב (מיו"ד סי' ה' ולהלן סי' י"ד ולהלן סי' מ"ז) ועוד הניף ידו בחלק אבן העזר (סי' א' ולהלן סי' ז'), וכ"כ בשו"ת נכח השלחן לבטון (מאהע"ז סי' י"ד) ד"ה ובאמת, וכ"כ בשו"ת ישיב משה (סי' ז"ח ולהלן סי' ל"ז), וכ"כ בשו"ת קרן דוד (סי' מ'), וכ"כ בשו"ת אוהב משפט חיו"ד (סי' ה' ולהלן סי' ז' ולהלן סי' ט"ז ולהלן סי' נ"א וסי' נ"ג ולהלן סי' נ"ד), וכ"כ בזבחי צדק (סי' ק"י כללי ס"ס סי' ל"ה), וכ"כ בספר שלחנו של אברהם (יו"ד סי' מ"ז), וכ"כ בשו"ת ויען משה חיו"ד (סי' ל"ז), ובשו"ת שמחת כהן (מאור"ם סי' מ"ח ולהלן סי' ק"ח ולהלן סי' קי"ז ולהלן סי' קפ"ג-ד'), והניף ידו עוד בחיו"ד (סי' פ"ז ולהלן סי' ק"ז), והניף ידו עוד בחיו"ד חלק ב' (סי' ק"ז), וכ"כ בשו"ת שואל

ונשאל חלק א' (מאור"ם סי' כ"א ובמיו"ד סי' ז' ולהלן סי' קט"ו) והניף ידו עוד בחלק ג' (מאור"ם סי' קט"ו ולהלן סי' קפ"א) והניף ידו עוד בחלק ה' (סי' נ"ז ולהלן סי' נ"ד ולהלן סי' ע"ז) והניף ידו עוד בחיו"ד (סי' ל"ג ולהלן סי' ל"ז ולהלן סי' ע"ג), ובשו"ת חדות יעקב (מיו"ד סי' כ'), ובשו"ת ישכיל עבדי חלק ב' (מיו"ד סי' ט' אות ד'), והניף ידו עוד בחלק אבן העזר (סי' ד' אות י"ז ואל"ף), ועוד רבים.

על אף שיש עקולי ופשרי כאשר שתי הספיקות נגד מר"ן וכמש"כ הגאון רב פעלים חלק ב' חיו"ד (סי' ז') דהיינו דוקא בכה"ג שאין שני הספיקות נגד מר"ן אך בכה"ג שהנה הינם נגד מר"ן גם לדעת הרב חיד"א במחזיק ברכה לא עבדינן ס"ס נגד מר"ן. והניף ידו שנית בחלק ד' חיו"ד (סי' ה'). וכ"כ בשו"ת אבני האפוד (סי' ג'), ועוד.

הנה כל זה בדאורייתא אך בדרבנן כתב מרן הרי"ח הטוב עצמו בשו"ת רב פעלים חלק ד' (סי' ה') דעבדינן ס"ס נגד מר"ן גם כששני הספיקות הינם נגד מר"ן.

ויותר מזה כתב בשו"ת שואל ונשאל חלק ה' (מיו"ד סי' פ"ו) שכאשר ישנם ג' ספיקות הרי שלכו"ע מתירים ס"ס נגד דעת מר"ן. וכן מבואר בשו"ת ישכיל עבדי חלק ב' (מיו"ד סי' ז' אות ל"ז). וראיה לדבריהם דהנה מצינו באחרונים שאף מגבלות שנתנו על ס"ס, כגון – הוצאת ממון, וס"ס משם אחד, וכדו', היינו דוקא כשישנם שתי ספיקות, אך אם ישנם ג' ספיקות יש להקל. וכמו שכתב הש"ך (כללי ס"ס קל"ז), [והט"ז שחולק ע"ז חולק רק בתקנת עגונות] והגאון עדות ביעקב די-בוטון (סי' י"ז), ובשו"ת לחם רב (סי' קפ"ט דף ע"ה ע"ד), ובחידושי הגרע"א למס' כתובות (דף ט'). ובשו"ת גט

בשולי עובדי כוכבים, דכל כה"ג היכרא איכא.
(ג"י נשס הר"ן ש"כ משס הרא"ה). "ולא כתב וי"א
דהיינו שכן הוא לדעת מר"ן ואינו חולק עליו
בזה.

וא"כ אם האוכל עצמו מותר ק"ו בן בנו של
ק"ו שהכלים מותרים לדעת מר"ן עצמו, והרי
גם אשה זו שהיא מבוגרת ולה ודאי שמותר ודמי
האי להאי דינא דאיתא באו"ח (סי' ש"ס ס"ז)
וא"כ כליה הרי ודאי מותרים ולא עוד שאפילו
מהסיר שלה יכולים לאכול, וא"כ בנידון
שאלתינו שהם מבשלים ורק בכליה מותר
לכתחילה ללא שום פקפוק, וזאת מלבד כל
הס"ס שהבאנו ושיש כאן ד' ספיקות וא"כ מותר
לכתחילה. וזה אף אם הכלים בני יומן על אחת
כמה וכמה אם הם כלים לאו בני יומן, וסתם
כלים לאו בני יומן עי' ע"ז (דף ל"ט).

ק"ם דינא בנידון דידן שהכלים מותרים אף
לכתחילה ואין שום צורך להחמיר להגעיל כלים.

מקושר (סי' ט"ו נסופו), ובספר עץ הדעת
למהר"ם ב"ח (שורש א' סי' י"ג), ושם להלן (שורש
שני כלל ד'), ועוד שם להלן (כלל ט'), וא"ל
ארבעה ל' (שורש ג' כלל י"ג), והנודע ביהודה
קמא בחאהע"ז בתקנות עגונות (סי' מ"ג דל"ו),
וכ"כ בשו"ת אשר לשלמה (מאהע"ז סי' ה' אות
ל"ז-ט'), ובשו"ת אוהב משפט חלק שני (סי' ה'
עמ' ס"ז), ועוד.

ועוד שלענ"ד דעת מר"ן להקל בנידון דידן
דהא לחולה אנו מתירים וכאשר פסק הוא עצמו
בסי' שכ"ח וכנז"ל, וכל שהתירו בשעת הדחק
הרי לחולה הוא לכתחילה וכאשר כתב בשו"ת
חכם צבי (סי' ק"ל) ועוד פוסקים דכל שהוא
בשעת הדחק הרי הוא מותר לכתחילה. והוא
עצמו בב"י (סי' ק"ג) בשם הר"ן והרא"ה כתב
שאם בישראל גוי לישראל בשבת מותר למוצאי
שבת לבריא וכן פסק הרמ"א ביו"ד (סו"ס ק"ג)
וז"ל "עובד כוכבים שבשל לחולה בשבת, מותר
למוצאי שבת, אפילו לבריא, ואין בו משום

מספד גדול וכבד מאד

על הספדו של יעקב אבינו, מעידה התורה (בראשית נ, י), "ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד".
ולבאורה, היינו גדול היינו כבד, ומדוע כפל הפסוק לשונו?

ונראה להסביר על פי מה שפסק מרן השלחן ערוך (יו"ד סימן שמד סעיף א), מצוה גדולה להספיד על
המת בראוי, ומצוה שהספדן ירים קולו, ויאמר עליו דברים המשכרים את הלב כדי לעורר את
העם בבכיה, ולהזכיר שבחו של המת במדותיו הטובות, "ומוסיפים עליהם קצת". ע"ב.

והנה באדם רגיל, אפשר בנקל לספר בשבחו "ולחוסף קצת", אבל באדם גדול כמו יעקב אבינו, שהיה
כליל המעלות, איש שהכל בו, וכל מה שיאמרו בהספדו אינו אלא מקצת ממקצת שבחו האמתי,
כמעט אי אפשר לקיים את ההלכה לחוסף קצת על שבחו. לכן אמר הכתוב עליו, ויספדו שם מספד
גדול "וכבד מאד", כי היה כבד מאד למספידים לקיים ההלכה הזאת, לחוסף קצת על שבחו. וזהו
שאמרו רבותינו, סימן טוב לאדם שלא נספד "בהלכה" (ע' ילקוט שמעוני פרשת שלח לך סי' תשמט),
דהיינו אדם גדול כליל המעלות, שהמספידים עליו אינם יכולים לקיים את ההלכה "ומוסיפים עליהם
קצת", לרוב גדולתו. (חזון עובדיה ארבע תעניות עמ' תפד).

סימן סז

הרב שלמה אליעזר סימן טוב

כולל 'עלי עין'

צפת

מאמר זה מוקדש לע"נ המהורה והזכה של ספר תורה חי, עמרת זהב גדולה, משיירי כנסת הגדולה, המנורה המהורה, גאון הגאונים, אביר הרועים, סבא דמשפטים, אביהם ולבם של ישראל, ענק הרוח, מרים קרנה של תורה, מבחר המין האנושי, נשמת כל ישראל, רוח אפינו משיח ה', אשר אמרנו בצל נחיה, שר התורה, ועמוד ההוראה, מרן רבינו הגדול רבי עובדיה יוסף זצוק"ל. אוי מה היה לנו, הלב עדיין ממאן להאמין שרבינו איננו איתנו, מי ינהיגנו מי ידרכינו, אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו בכל העולם, מימות רבינו הקדוש ועד דורו של מורינו לא היתה הרבצת תורה כמוהו, הוא עביר דלא תשכח תורה מישראל, ועכשיו אויה לנו חסרנו כלי חמדה שהיתה בתוכינו, וי להאי שופרא דבלי בארעא. מי ינחמינו, יבוא בעל הנחמות וינחמנו, ולא נוסף לדאבה עוד. אכ"ר.

הגר בקומה גבוהה למעלה מכ' אמה, היכן ידליק את הנרות

וכן מוכח מדברי הטור (סימן מרעא) שכתב, ומניחה על פתח הסמוך לר"ה מבחוץ, אם היה הבית פתוח לרשות הרבים מניחה על פתחו, ואם החצר פתוח לר"ה מניחה על פתחו, ואם היה דר בעלייה "שאין לו פתח פתוח לר"ה מניחה בחלון הסמוך לר"ה". ומבואר להדיא שכל המצוה שיהא היכר לבני ר"ה לכן אם היה דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לר"ה, אע"פ שיכול להדליק מחוץ לפתחו ויהא היכר לשכניו, או להעוברים ושבים שבחדר העלייה, מ"מ לא הוי ר"ה ממש, ור"ה מיקרי מחוץ לביתו ממש, לכן מניחה בחלון ר"ה.

וכן מבואר בדברי הב"ח כדברינו, שהביא דברי הרא"ם שהקשה למה ליה להטור למיתני אם היה דר בעלייה מניחה בחלון, השתא בפתח ביתו שהוא סמוך לעוברי דרכים מניחו ברשות הרבים, בחלון שהוא גבוה מבעיא. וכתב הב"ח שאין כאן קושיא כלל דפשוט הוא דאיצטריך דלא תימא כיון דאין יכול להדליק בפתח הפתוח לר"ה כמצוותה, חייב להדליק בפתח העלייה משום חשדא דנכנסין ויוצאין בעלייה שהרי עיקר מצוותה היא להעמידה בטפח הסמוך לפתח משום הנכנסין בעלייה, קמ"ל דלא אלא צריך להעמידה

הנה ראיתי בספר חזון עובדיה למרן רבינו הגדול, הלכות חנוכה (עמוד לו) שהעלה לגבי מי שגר בקומה גבוהה מקרקע רשות הרבים עשרים אמה, שיניח הנרות בפתח הדירה "מבפנים", הואיל ואין בזה היכר לרשות הרבים. והערה מקורו מדברי הפרי חדש (סימן מרעא ס"ה). ופניתי לראות הדברים ממקורן, וראיתי שכתב וז"ל: דבר ברור שאם החלון למעלה מעשרים אמה שמניחה על פתח ביתו. ע"ש. ולכאורה מהיכא תיתי לו למרן שמדליקה בפתח ביתו מבפנים, ואמאי לא יניחנה בפתח ביתו מבחוץ שיהיה פרסומי ניסא להעוברים ושבים שבחדר המדרגות.

ויש ליישב דס"ל למרן דהתקנה היתה שיראו דוקא בני רשות הרבים את הנרות וכדברי הגמרא בשבת (כ"א:) אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים, וממילא חדר המדרגות לא הוי רשות הרבים. ואף דאיכא עוברים ושבים בחדר המדרגות, מכל מקום לא הוי רשות הרבים, והמצוה היא ברשות הרבים דוקא, לכן ס"ל למרן שידליק בפתח ביתו מבפנים דממילא רשות הרבים אינם רואים.

ואינם רואים את הנרות, א"כ בכהי גוונא גם רש"י יודה שידליק בביתו כיון שאין פרסומי ניסא לא לבני הבית וגם לא לבני רה"ר, לכן ידליק בפתח ביתו מבפנים שיהיה עכ"פ פרסומי ניסא לבני הבית.

ועיין עוד באז נדברו (ס) שכתב ממש כדברינו בס"ד וז"ל: ולפ"ז חדר המדרגות שאין שום פרסומי ניסא להעוברים ברחוב לכ"ע הוי כמדליק בפנים הבית ממש, ומה שאתה דן אם יש לחדר מדרגות דין ר"ה אם רבים עוברים שם, נראה לי שרשות הרבים לענין זה הוא כפשוטו, הגע בעצמך אם בישיבה שיש הרבה מאות בחורים ויש יותר מהעוברים ברחוב, האם נאמר שידליק בפנים הישיבה, ולא פלוג חכמים בין בית שיש הרבה אוכלסין למעט אוכלסין. עכ"ל. ומבואר בהדיא שכיון שצוו חכמים בר"ה היינו דוקא ר"ה ממש ולא חדר המדרגות. ובזה אתי שפיר אמאי פסק מרן זיע"א שאם גר בקומה גבוהה למעלה מעשרים אמה מניחו על פתח ביתו מבפנים ולא מבחוץ, כיון שבחדר המדרגות לאו ר"ה ומפסיד בכך גם פרסומי ניסא לרה"ר וגם פרסומי ניסא לבני ביתו, לכן ידליק בביתו שיהא עכ"פ פרסומי ניסא לבני ביתו.

ואין לומר דאה"נ דחכמים צוו שידליק דוקא בר"ה, אבל היכא שאין יכול להדליק בר"ה לפחות ידליק בחדר המדרגות שיהא פרסומי ניסא עכ"פ להעוברים ושבים שם. זה אינו דס"ל למרן זיע"א דכיון דחכמים אמרו רשות הרבים כוונתם רשות הרבים דוקא, ובאופן שחסר זה התנאי שאין ר"ה, ידליק בביתו שיהא היכר לבני הבית. וכן מבואר מדברי המחצית השקל (סימן מרע"א סס"ו) שכתב, דאם החלון גבוה יותר מעשרים אמה מקרקע רשות הרבים עדיף טפי להניחו סמוך לטפח הסמוך למזוזה, כיון דלמעלה מעשרים אמה ליכא היכרא לבני ר"ה, ולבני הבית עדיף היכר דידהו סמוך לפתח כדי שיהא מסובב במצוות. ע"ש.

ועיין עוד בשו"ת שרידי אש חלק ג (סימן סא) שנשאל במי שדירתו בקומה חמישית, וחלונו

בחלון כדי שלא יחשדהו העוברים ושבים ברשות הרבים לומר שלא הדליק. עכ"ל. ומבואר להדיא דלא איכפת לן מהעוברים ושבים שבחדר העלייה ואע"פ שיחשדהו שלא ידליק, כיון דעיקר מצוותה לבני רה"ר ממש, לכן מדליק בחלון הסמוך לר"ה, ואע"פ שאם ידליקנה בעלייה יהא פרסומי ניסא לנכנסין ויוצאין שבעלייה, אפ"ה כיון שמצוותה לר"ה ממש, מדליק בחלון הסמוך לר"ה. וכעין זה כתב גם בבית יוסף. יעו"ש.

ולא מבעיא לדעת התוספות בשבת (כא): שפירשו שצריך להדליקה דוקא בר"ה, ולכן אם יש חצר לבני הבית מצוה להניחה על פתח החצר שיהא היכר לבני רה"ר דוקא ולא רק לבני החצר (וכ"פ הטור ונש"ע סימן מרע"א) אם כן לדעת מרן עדיף שידליק בפתח ביתו מבפנים, שלא תקנו פרסומי ניסא לשכנים אלא לרבים, אלא אפילו לדעת רש"י (ס) שפירש שמניחה על פתח ביתו מבחוץ משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחים לחצר, וכן פירש הר"ן (סס ונדפי ה"ף ט): ואם כן נימא דה"ה לחדר המדרגות שיש גם פרסומי ניסא, דלדעת רש"י לא צריך דוקא רשות הרבים אלא גם לאנשי החצר. דלא היא דחזי הויית בשו"ת אז נדברו ח"ה (סימן לט) שכתב, דמה שכ' רש"י והר"ן דאינו מדליק על פתח חצירו מבחוץ אלא בפנים החצר על פתח ביתו, הלא גם הם מודים שעיקר פרסומי ניסא בר"ה ממש כשאין חצר, ורבינו הקדוש כבר סתם כן במשנה בב"ק (כג:), אלא דס"ל דנהי דיסוד התקנה היתה לפרסומי ניסא לבני רה"ר, אבל סובר רש"י דהפרסום צריך שיהיה גם לבני הבית, וממילא כשמדליק על פתח חצירו בחוץ, חסר הפרסומי ניסא לבני הבית, לפיכך ס"ל לרש"י ולהר"ן דצריך להדליק מבפנים החצר דעי"ז יש פרסומי ניסא גם לבני החצר וגם לבני הבית. ע"ש. וא"כ זה דוקא אם רואים בני ביתו את הנרות, אבל אם אינם רואים וכנידון דידן שאם ידליקו בפתח ביתו מבחוץ, שודאי אין היכר לבני הבית כלל, שאחרי ההדלקה סוגרים הדלת

למעלה מעשרים אמה מה דינו בנר חנוכה. והשיב הדבר פשוט כמו שכתב הפרי חדש שיניח את הנרות בפתחו, ואפילו בארץ ישראל שחזרנו לדינא דגמרא לשים את הנרות בפתח הבית או החצר, זה משום שבארץ ישראל יש לנו רשות לקיים המצוה כהלכתה, אבל מי שדר בקומה חמישית ואין לו אפשרות לקיים שימת הנרות בפתח החצר, ודאי שצריך לשים את הנרות בפתח ביתו, כמש"כ הפר"ח. ואין זה צריך לפנים. עכ"ל. ומוכח מדבריו שמדליק בפתח ביתו מבפנים ולא מבחוץ וכך הבין את דברי הפר"ח.

וכן ראיתי להדיא בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב (סימן שמנ אות ג) שכתב וז"ל: ומיהו אם גר למעלה מעשרים אמה אין בזה היכר לבני רשות הרבים, ואף שיש שכנים ממול (היינו נחדר המדרגות), זה לא מספיק "שחז"ל תקנו ההיכר לבני רשות הרבים דוקא", ולכן אם החלון למעלה מעשרים אמה כמו שמצוי כאן בשכונתנו, נראה שעדיף להדליק "בביתו" בדלת שההיכר יהיה לבני ביתו, ויקיים דין פחות מעשרה עם מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ויוצא בזה עיקר המצוה כהלכתה, וכן מפורש בפר"ח שכתב דדבר ברור הוא שאם החלון למעלה מעשרים אמה מניחה על פתח ביתו. עכ"ל. ומבואר בהדיא דגם הוא סובר שרשות הרבים היינו רשות הרבים דוקא, ולכן אפילו אם יש שכנים ממול זה לא מועיל כיון דלא הוי רשות הרבים, וידליק בביתו ולא בחדר המדרגות.

והנה גם הרוצה להדליק בחלון הסמוך לרשות הרבים שפיר דמי אף שגבוה למעלה מעשרים אמה. כן כתב הפרי מגדים (משננות זה סימן מרע"א ס"ק ה) שהביא דברי הפר"ח וכתב, ומיהו לדידן דמדליקין בפנים רשאי להניח בחלון, דיש היכר קצת לבני רה"ר ועדיף כן. ע"ש. וע"ע בספר 'מצות נר איש וביתו' (עמוד קכח) שהביא תשובת הגאון הגדול הגר"ש הלוי וואזנר שליט"א שנשאל, מי שדר בקומה עליונה למעלה מעשרים אמה מרשות הרבים שאין פרסומי ניסא להעוברים

ושבים, האם ידליק בפתח ביתו מבפנים, או שמא בפתח הכניסה לכל הבנין, או שידליק ליד החלון כרגיל ויהיה פרסומי ניסא כלפי אלה הגרים ממול. והשיב דכפי המנהג משום פרסומי ניסא בחלון הבית, גם בזה יעשה כן, שעיקר השאלה של למעלה מעשרים אמה של נ"ד אינו דומה למעלה מעשרים אמה שבש"ס ובש"ע שאין יוצאים בדיעבד, כי זה מדובר שלכולם גם לבני הבית זה למעלה מעשרים אמה, מה שאין כן כאן שמדליקין בפנים, ובפנים יש למטה מעשרים אמה יוצאים בזה מעיקר דין המצוה כיון שיש היכר לבני הבית. וגם בזה משמע בפרי מגדים שידליק בחלון אפילו למעלה מעשרים אמה, שמ"מ יש היכר קצת לרה"ר. ובדר בעליה ידליק בפתח החלון, כיון שיש כמה שכנים מכמה צדדים שיכולים להביט בנר חנוכה, שלהם הוא תוך עשרים אמה, ונוסף למה שכתב הפרי מגדים שגם למעלה מעשרים אמה יש היכר קצת, לבד ההיכר הגמור לבני הבית מבפנים, איני רואה סימן לשנות המנהג מכבר להדליק בכזה אופן על פתח החלון. ע"ש.

ומבואר מדבריו שכל מאי דאמרינן שהמניחה למעלה מעשרים אמה פסולה, היינו שמניחה בר"ה למעלה מעשרים אמה שהוא לא רואה כלל את הנרות, אבל היכא שמדליק בביתו וזה אינו גבוה מקרקע הדירה שלו עשרים אמה, אינה פסולה דמודדין מקרקע הדירה ולא מקרקע רשות הרבים, ואם כן כיון שלדידהו יש פרסומי ניסא, למה שלא ידליק בחלון שיש גם הרבה סכויים שגם בני ר"ה יראו זאת, ועי"ז איכא פרסומי ניסא גם לבני הבית וגם לבני ר"ה. וזה יותר טוב מאשר להדליק בפתח ביתו מבפנים שאז יש פרסומי ניסא רק לבני ביתו. ורק אם גר בקומה ממש גבוהה שאין שום היכר תמצי שבני רשות הרבים יראו את הנרות, א"כ בודאי עדיף שיניח בפתח ביתו מבפנים שיהא מסובב במצוות.

ובאמת דכן מבואר לחד מן קמאי רבינו הריטב"א כת"י שבת (כ"ה:) שכתב על דברי

בפתח החצר, נמצא שהמדליק אינו רואה הנרות, אלא בראשונה כשנכנס לפתח החצר ואחר שנכנס כבר אינו רואה והיה כלא היה, ונמצא שנעשית נר חנוכה רק לבני רה"ר, ותיקן את העוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן, וגם בני ביתו אשר אינם נכנסים ויוצאים משם, גם כן אינם רואים את הנרות, ולהצריכם שיצאו ויראו נראה דוחק לומר כן, ואנו חוששין לבני רשות הרבים רק היכא דליכא ריעותא לבני הבית. ע"כ. ומיניה לכ"ש לנ"ד שגם אין רה"ר בחדר המדרגות, וגם בני ביתו לא רואים כלל את הנרות, שודאי שיניח בפתח ביתו מבפנים. ושם הביא שיש אומרים בשם החזון איש שהמדליקין בחדר המדרגות הוי ברכה לבטלה, עיין שם שהאריך בהרבה פרטים בענין זה. ואכמ"ל.

ומכל הלין מוכח שיש ב' טעמים למה עדיף להניח בפתח ביתו מבפנים וכדכתב מרן הראש"ל זיע"א. או בחלון. א. שהמצוה היא דוקא לבני רה"ר דייקא ולא לשכנים. וחדר המדרגות לאו רה"ר מיקרי. ב. שיש מצוה שגם בני הבית יראו את הנרות. ואם ידליק את הנרות בחדר המדרגות ליכא משום פרסומי ניסא לבני הבית.

לכן קם דינא בזה, אדם שגר בקומה למעלה מעשרים אמה, י"א שיניח נרות חנוכה בפתח הבית מבפנים (ולא מנמוץ), וי"א שגם בכה"ג יניח את הנרות בחלון רה"ר כיון שיכול להיות שיהא היכר גם לבני רה"ר, וכ"כ בספר ילקוט יוסף חנוכה (רי"ט עמוד קסג) שאם בסלון שהוא בתוך הבית יש שם חלון הפונה לרה"ר, יש יותר סברא להעדיף להניח שם ממה שיניח בפתח, שהרי באופן זה יש פרסום הנס כראוי לבני הבית, וגם מרויח פרסום הנס לבני רה"ר, ובפרט כאשר יש עוד בניינים סמוכים ממולו שרואים את הנרות. ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. אלא אם כן הוא גר בקומה גבוהה שאין שום היכר לבני רה"ר כלל, בכזה אופן ידליק את הנרות בפתח ביתו מבפנים שיהא מסובב במצוות.

הגמרא, ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרה"ר, פירוש סתמא קאמר, אע"פ שהיא גבוהה לבני רה"ר למעלה מעשרים אמה, דבדידה משערינן כיון דלא אפשר אלא בהכי. עכ"ל.

ועיין עוד בספר שלמי מועד (עמוד קנ"ד) שכתבו משמיה דהגרש"ז אוירבעך זצוק"ל שבשנותיו האחרונות היה מורה לאלה שגרים בקומות גבוהות, שיכולים להדליק בחלון למעלה מכ' אמה, דבחלון הבית אף שהוא גבוה, מ"מ ניכר לבני רה"ר העוברים ושבים. ע"ש. וכן בהליכות שלמה מועדים (עמוד רע"א) כתבו משמו, דכשאנו מדליק בפתח הבנין וכגון שכבר מדליקים שם אחרים, ידליק בחלון דירתו אף אם הוא גבוה למעלה מעשרים אמה. ובדבר הלכה (ל"א יג) כתבו, דאף שדעת החיי אדם (כלל קנ"א אות טו) דבכה"ג טוב יותר שיניח בפתח דירתו, מכל מקום יש חולקים עיין פרי מגדים דס"ל דגם בכה"ג ידליק בחלון דקצת היכרא איכא לבני רה"ר. והביאו דברי הריטב"א הנ"ל. ע"ש.

והלום ראיתי בשו"ת תפלה למשה להגאון הגדול ר' משה הלוי זצוק"ל חלק ב (סימן מו) שגם דן בפתגמא דנן, וגם הוא הבין מדעת הפר"ח שמדליק בפתח הבית מבפנים. וכתב עוד, ומכל מקום אם רוצה להדליק בחלון הסמוך לרה"ר מבפנים רשאי, רק שלא ידלקינה בחלון מבחוץ, שיש היכר יותר לבני הבית כשמדליק בפנים ממש, ואילו לבני רה"ר יש ספק אם יראו כיון שגבוהה מכ' אמה. והביא דברי הריטב"א הנ"ל. ע"ש.

והן עתה נדפס ספר ילקוט יוסף על חנוכה [שנת תשע"ג] להגאון הגדול הראשון לציון רבי יצחק יוסף שליט"א, וראיתי אליו (נעמוד קסג) שהביא ממה שכתבנו. ושם (נעמוד קע"ד) הביא משמיה דהאור החיים הקדוש שאין חוששין לבני רה"ר כאשר יש חסרון בפרסום הנס לבני ביתו, דיעויין בחפץ ה' שבת (כ"א:) שכתב, משום דבעינן דהמדליקין נמי ראו יראו וזכור יזכרו מהניסים והנפלאות ויאמרו בפיהם, ואם יניח המנורה

סימן סח

הרב שמעון כלוש

מח"ס "נשמע קולם"

אלעד

עבודת הזמן ונחמה פורתא לתקופת הסתלקות רבנו הגדול זיע"א

כאשר הצדיק מסתלק 'שבק חיים לכל חי'. וביאור הענין: כי בהעלות ה' רוחו של צדיק, ונשמתו אליו יאסוף, ויעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות, שבק חיי רוחו, פעולתו אשר עבד בה לפני ישראל, לכל חי, היא נפש כל חי הקשורה בנפשו בחבלי עבותות אהבה רבה ואהבת עולם כל תמוט לנצח. אשר מי האיש החפץ חיים, בעבודתו תדבק נפשו, והיתה צרורה בצרור החיים את ה', בחיי רוח אפינו אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, אשר שבק לנו, בכל אחד ואחד כפי בחי' התקשרותו באמת, ואהבתו אהבת אמת הטהורה מקרב איש ולב עמוק. ורוח אייתי רוח ואמשיך רוח, ורוחו עומדת בקרבינו ממש. כי בראותו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו יתברך, כאשר נלך בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו, ונלכה באורחותיו נצח סלה ועד. וז"ש בזה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי, דהיינו שגם בזה העולם המעשה אשתכח יתיר, כי המעשה גדל והולך גידולי גידולין מן אור זרוע לצדיק, בשדה אשר ברכו ה' המאיר לארץ וחוצות. וגם אנחנו אלה פה היום כולנו חיים בדרכיו דרך הקדש יקרא לה. (תניא איגה"ק פכ"ז).

העיקר לדלות ממדותיו של רבנו הגדול זיע"א

(כידוע ביאור מארז"ל 'אגרא דהספדא דלוי', ע"ד הכתוב 'איש תבונות ידלנה')

א) בדרכו של רבנו הגדול זיע"א רואים, שלא היה נעצר או נחלש אחר מצבים מאכזבים, או לחילופין אחר קבלת ביזיונות ע"י אנשים חשובים ונכבדים, ראשי קהל וכו'. עם זה רואים, שלא היה עושה הפוגה אחר עשיה מיועצת ומברכת, לא היו רואים עליו תחושת שובע ומנוחה. רק כל הזמן פועל ועושה, לא נח ולא שקט. הן בעיקר עסקו ועמלו לשקוד על התורה, והן בפעילותו הציבורית לזיכוי הרבים.

כפי הנראה אחר ההתבוננות בכמה סיפורים מסוג זה, אחד מהקיים המנחים שהתוה לעצמו: "לא מענין אותי מה שהיה מאחורי. מה יועיל לי לחשוב בזה. או להצטער ולהחלש, או להרגיש שבע לנוח ולהתפאר. בין כך ובין כך זה לעצור. למה. העיקר מה יש לפני. מה עלי לעשות. הרי מרגע זה אלו חיים חדשים. העבר אין. עכשיו אני מתחיל לחיות ולפני מטלות מסוימות. עלי להתמקד בהם ולפעול במלא המרץ". וכך כל הזמן מחדש. אמנם מה"פירות" שצמחו אחר העשיה המיועצת היה מתעורר מאד, אבל על ה"עשיה" שכבר מאחוריו לא היה מפנה מבטו כלל. כך נראה לדלות מדרכו.

וכמו ששח לי ידי"ג נעים זמירות ישראל הר"ר כפיר פרמוש הי"ו, שבנגנו אחת הפעמים אצל מורנו בשבע ברכות, ראה שהרב מסיים ברהמ"ז ותיכף פונה לחדר לימודו תוך כדי שמורז את הרב שימירית: "בא בא נלמד, מי יודע כמה זמן נשאר לנו לחיות, צריך ללמוד". בתחושה שרק עכשיו מתנער ומתחיל פעם ראשונה לאסוף תורה ומעשים טובים לעולם הבא.

הלקח לחיים: העבר לא מענין. עלי לחיות תמיד מחדש ולעשות את שלפני בכל החשק.

(ב) ידוע ומפורסם עוצם הריכוז והשקיעות של רבנו הגדול זיע"א בעסק התורה. לעומת זאת שמעתי מהגאון רבי ראובן אלבז שליט"א מה שסיפרה לו הרבנית מרגלית ע"ה, שבתחילה לא היתה יכולה לדבר בבית בטלפון ואפילו בשקט, כדי שלא יפריע לרב, שהיה אומר לה שהקולות מפריעות לו לעיין בספרים וכדומה. עוד רגיל לספר לנו ראש הכולל הרה"ג ר' שלום פריץ הי"ו בשם אביו הרה"ג ר' יצחק פריץ שליט"א שגדל בחממת רבנו הגדול זיע"א, שפעם קנה לרבנו נעלים ובא עם הרבנית אצל רבנו ע"מ שימדוד, קראה לו הרבנית פעם ופעמים וכו' וכל פעם יותר בקול, עד שפנה רבנו אליהם בנימת תרעומת קלה, מה יש כ"כ דחוף! הרבנית הסבירה הוא קנה לרב נעלים. אמר אז מה יש שימו אותם במקום, אמרה לו הוא מחכה שהרב ימדוד. אמר לה לא צריך זה טוב מה יש בזה! וחזר לתלמודו. ע"כ. ורואים ממעשים אלו ועוד כיוצא בהם, שעוצם הריכוז של רבנו הגדול אינו בא בתולדה ולא ממילא, אדרבא בתחילה היה מרגיש ושומע מה שסביבו. ובהכרח לומר שזוהי תכונה שקנה אותה בעמל וביגיעה.

והנראה מהמעשה השני הנזכר, שמן הדרכים שעמל לקנות תכונה זו (כנראה בעיקר מחשש שירבו לבטלו לעניני ציבור רבים, וחלילה יחלש בשקידתו ובתוקף תורתו), היה פשוט להשתדל להשתקע בתלמודו אף במצבים שבאמת כן הרגיש בהם וכן הבחין במתרחש סביבו. אבל לקח לעצמו למטרה ללמד את עצמו ואת סביבתו שהוא איננו שומע ואיננו מרגיש ולא מבחין כלל במתרחש סביבו, ואפילו כשקוראים לו לימד לעצמו ולסביבתו שהוא שקוע בתוך הלימוד, ולימד את דעתו להקשיב למשא ומתן שלפניו בתוך הספר שהוא יותר דחוף, הוא עיקר החיים של הכל, והוא קורא יותר חזק למי ששוקט ומקשיב. וכך פעם אחר פעם, תרגול אחר תרגול, אט אט נחקקה תכונה זו בנפשו באמיתות, עד שרכש אותה במידה הוגנת כאשר זכו לראות כל הבאים במחיצתו. וכ"כ בספר עלי שור ח"א (עמ' כד) לבאר לשון רש"י (בשמות יט ה) "אם עתה 'תקבלו' עליכם 'ערב לכם' מכאן ואילך, שכל ה'התחלות' קשות". וביאר, "שהאדם, בפתחו את הגמרא כמה דמיונות תוקפים אותו, זכרונות העבר, דאגות העתיד, קפידות וסכסוכי ההוה. קושי ההתרכזות אין מקורו בחוסר כישרון אלא בשליטת דמיונותיו של האדם עליו. ובמהירות שמצליחים לסלק הדמיונות המפריעים תלויה הכניסה ללימוד ולעליה. 'אם עתה תקבלו עליכם' את הכרח הלימוד, ותילחמו נגד הדמיון ותוכלו לו, 'ערב לכם מכאן ולהבא' תמצאו ערבות וטעם בלימוד, ויתרבה החשק בתורה, 'שכל ההתחלות קשות' קשה המלחמה בין השכל והדמיון, שהיא היא מלחמת התורה. עומדים במלחמה זו ע"י הכרת ההכרח שבעסק התורה, אשר 'אילולי היא לא היה חיים'. ע"כ.

הלקח לחיים: המו"מ שבתוך הספר קורא לך יותר חזק, הוא רוצה אותך דחוף. מדובר בעיקר החיים.

פסיקת ההלכה על דרך הנגלה דוקא

לעמוד על דעתו של רבנו צענין רחצ זה כלאוי, ושם גם הוספנו להשיב על כל טענות מחברי הזמן, הלו בספרתם. אי"ה נציע כאן את צורת הדברים בדרך 'שאלות ותשובות'. נתמקד על יסודות הדברים, עם המקורות הבסיסיים, ובאופן שיכלול תשובות לעיקרי הטענות המצויות בזה, אבל ללא כל ה'משא ומתן' וההסתעפויות. וזאת במטרה ליתן תמונה ברורה כראוי למתבונן היקר בן

כידוע נושא זה הנו מהעיקרים היסודיים והבולטים במשנתו של רבנו הגדול מרן היביע אומר זיע"א. שבנפשו היה הדבר, וחתר בכל כחו לחקוק הדברים בדעתם ולבם של פוסקי ההלכה ומנחילי התורה, ואף ברוב עוז ותעצומות כלפי כל הקמים. הדברים נידונו ונתלבנו כראוי על כל צדדיהם בחיבורנו הקטן "נשמע קולם-קבלה והלכה" (שמחזר נס"ד מיוחדת מתוך שאיפה ועמל רב

עוד האריכו הרמב"ם בפתיחתו לפירוש המשניות, ובהלכות יסודי התורה (פ"ט), וכן המאירי (סנהדרין 5). ומה שלכאורה משמע מדבריו בפתיחה למס' אבות כבר ביארו בהרחבה ולאכמ"ל, והר"ן בדרשותיו (דנו"ט ה) לבאר, שאחר תורת משה לא יתכן להוסיף או לפרש או אפילו להכריע בין הפירושים, לענין הלכה, ע"פ גילוי מן השמים, כגון ע"י בת קול וכ"ש ע"י נביא, לפי שזה מכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא. וכל גילוי מן השמים לעולם אין עניינו לעשות דת, אלא רק להזהיר על דברי תורה וכדומה. ולעולם הגילוי מן השמיים אינו לקבוע הלכה, שהלכה קובעים רק ע"פ כללי ומידות התורה שנמסרה לנו ע"י משה רבנו. אולם גילוי משמיים יכול בהחלט לסייע בידיעת ה'מציאות', כדי שנדון עליה שוב ע"פ כלליה ומידותיה של תורת משה בכתב ובע"פ.

והחכם הכולל רבנו יצחק אברבנאל בביאורו לספר דברים (פרק יז) האריך בעניינים אלו, והנה מקצת לשונו: שהתורה לא נתנה לנביאים בלבד, כי אם לכל בני ישראל, ומשה רבינו ביאר אותה אליהם, וכמו שאמר הואיל משה באר את התורה, ואמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. והיתה הבנתה אפשרית אליהם כפי שכלם, והיה דעתם יכול על הקפת האמת בדרכי התורה ומצותיה. שאם לא היה כן, היתה נתינת התורה אליהם לבטלה, מאחר שלא היה יכול השכל האנושי להקיף בהבנת כונתה ועניניה. ולזה אמר רבי יהושע לא בשמים היא וכו'. ומפני זה לא היה ראוי שימסר הכרעת הדעות וביאור טעמי התורה והמצות ותעלומותיהם לנביאים, "לפי שיביא זה לחשוב שלא היה השכל האנושי יכול על השגתם והבנתם אם לא יצטרף אליו רוח נבואי על ידי הנביאים. אבל מסרה לחכמים, שהם כפי קבלתם, ודעתם, וסדר הנהגתם, יכריעו כל מחלוקת, ויבארו מה יעשה ישראל". ע"כ.

דורנו, שנתקל בתמיהות שונות על משנתו של רבנו זיע"א בנושא חשוב ורחב זה, בין כתבי מחברי הזמן שלא עמדו על דעתו כראוי, ומחפש להבין את צורת הדברים וביסוסם ע"פ משנתו של רבנו הגדול זכותו תגן עלינו אמן^א.

שאלה: מנין שאי אפשר לפסוק ולהכריע בהלכה ע"פ חכמת הקבלה, והרי גם היא חלק מהתורה?

תשובה: נאמר במשנה תורה (דברים פרק ל), "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה (מכוסה ונסתרת) היא ממך וכו'". (וציאונו), לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה". ע"כ. ובספר ויקרא (פרק כו) נאמר, "אלה המצות" אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני. ובכמה מקומות בש"ס (תמורה טו.; ד"מ נט, פו, ועוד) וברמב"ם (פ"ג מהל' טומאת זרעם ה"ט) ומרן הכס"מ (סס) מתבאר ע"פ פסוקים אלו, שאין דרך פסיקת ההלכה ע"י גילוי מן השמים, כגון נבואה, אורים ותומים, בת קול, ורוח הקודש, אלא דוקא דרך חקירה וליבון של השכל האנושי, בתורה שנתנה לנו מכבר ע"י משה רבנו עליו השלום.

^א עיקר משנתו של מרן בזה ממוקדת בשו"ת יביע אומר ח"א (סי' מ מא מב) וח"ב (סי' כה אות יב והלאה). חזון עובדיה פסח (עמ' רלא והלאה) ואבלות ח"ג (עמ' מב והלאה). וכן בספר הבהיר והכולל עין יצחק ח"ג (כללי קבלת הוראות הש"ע סעי' כה-ל), וילקוט יוסף שבת ח"ב (מהדורת ה'תשע"א, בסופו). להערות: משפחת ללוש, רחוב רבן יוחנן בן זכאי 13/11 אלעד.

בין הנושאים שיתבררו כאן אי"ה: ענין 'לא בשמים היא' תוקף ורוממות דברי כל רבותינו הפשטנים מדוע אין להכריע ע"פ הקבלה מדוע יש להכריע דוקא ע"פ הפשט מסורת הפסיקה במשך כלל הדורות עד דורנו מתי כן עושים כפי הקבלה המטרה בעסק ההלכה מול המטרה בחכמת הקבלה ענין גילוי אליהו לרבנו האר"י בכלל, והשלכתו לענין הלכה בפרט ועוד נושאים יקרים בזה.

כיון שהוא גלוי וידוע בכל מסילותיו למתבונן, ממקור מוצאו ויסודו בתורת משה, וכן בכל דרך השתלשלותו עד ההוראה למעשה, שכולו מובן בשכל אנושי אף בלא צירוף רוח נבואי. משא"כ ההנהגות המובאות בספרי הזוה"ק והמקובלים, שיסודם בעולמות העליונים הרוחניים, והשגתם אינה אלא ברוח נבואה כל אחד כפי מדרגתו (כמזכיר נשערי קדושה ס"ג ע"ז), ומטעם זה הם החלק הנסתר שבתורה הנקרא סוד, שענינו שהוא מופלא ומכוסה מהשגת שכל אנושי, ואנו הארציים אין לנו בהם אלא אמונה וסמיכה בלבד, שאנו סומכים בהם על הקדושים אשר נזדככו עד שנתעלו מעל הארציות ושמים זכו בעיניהם וראו הדברים הנסתרים, לפיכך אין בחלק זה של התורה הקדושה כדי הכרע לענין הלכה, שמצות התורה לא נפלאות (מכוסה ומוסמרת) היא ממך, לא בשמים (נעולס הרוחני) היא לאמר מי יעלה (מכסויי הסומר נקדושהו) ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה. שמאחר שהשליך אמת ארצה גזרה חכמתו יתברך שאמת מארץ תצמח דוקא. ובחיבורנו ביארנו באורך רב שעיקר זה מוסכם הוא מכל רבותנו הראשונים שלוחי דרחמנא אשר המה לנו לעינים, מימיהם אנו שותים ומפיהם ומפי כתבם אנו חיים ומתקיימים (ונמוכס המוס'), הראש"ד, ר"י מרוש, ועוד, ע"ש, ומה שנראה מחלוקת הוא בנקודות פרטיות ולא נעיק, אלא שאכ"מ, והם למדונו להועיל, שמצות התורה לא בשמים היא, שאינה תלויה כי אם בדבר שמקור מוצאו גלוי ומבואר מיסודו אף בשכל אנושי לבד, בלא צירוף רוח נבואי, שכך גזרה חכמתו יתברך.

וכדברים הללו הנחילונו רבותינו מעתיקי השמועה, ומהם מרן הב"י (או"ח סי' כה, וסי' קמא) ובני דורו, ענקי הרוח ואריות במסתר'ם, הלז הם הרדב"ז בתשובותיו (סי' לו, וסי' פ, וסי' קט), הרמ"ע מפאנו בתשובה (סי' קט), ר' אברהם זכות (בספר יוספין מאמר א, ד"ה רבי שמעון), ר' אליהו מזרחי בשם כמה מגדולי דורו (נש"ת הרא"ש סי'

ומכאן אבן פינה היאך עלינו לגשת אל ההנהגות הכתובות בספר הזוהר הקדוש ובשאר ספרי המקובלים, במקרים שלפי ראות עינינו אינם עולים בקנה אחד עם המתברר מדרך התלמוד וספרי הפוסקים. שדבר פשוט וברור הוא שדרכי וכללי פסיקת ההלכה הם שיכריעו לענין דינא מה אסור ומה מותר. וזאת מפני שכל ענין מסורת חכמת הקבלה היא בחלק הסוד שבתורתנו הקדושה שהוא רוחני, והוא החלק של נשמת התורה שהוא הנסתר שבה, ואילו מסורת חכמת ההלכה היא בחלק הפשט שבתורתנו הקדושה שהוא גשמי, והוא החלק של גוף התורה שהוא הנגלה שבה. וכשם שהנשמה רואה ואינה נראית, שרואה את הגשמי ואינה נראית לעין גשמית, כך חלק הסוד שבתורה רואה ואינו נראה, שרואה גם את הדרך הנגלית לשכל האנושי, אבל אינו נראה ואינו מושג בדרך השכל האנושי בלבד. ואף ע"י עמל ויגיעה בעיון התורה בנגלה ובנסתר, אין הוא מושג ומתקבל ומתראה בהשגת אמת בזה בלבד, אלא בצירוף רוח נבואי למי שבנוסף לעמלו בתורה עוד מתקדש וזוכה להתעלות מעל שליטת הגוף והחומר, שאז זוכה שמן השמים יאירו את עיניו ויראו לו מראות אלקים בעולמות עליונים בהשגת הדברים לאמיתם. וכל מה שלומדים מחכמה זו שלא בדרך השגת אמת, אינם "רואים" מה שלמעלה, רק מבינים משלים ודוגמאות מהעוה"ז, שכעין זה יש למעלה בענין פלוני וכדוגמת ענין זה נעשה למעלה בדבר אלמוני, וכיוצא במשלים כאלו, אבל להשיג ולראות את הדברים בעצמם אי אפשר אלא בצירוף רוח נבואי כאמור. משא"כ בפשטי התורה, מבינים את הפשט עצמו, שהוא גוף התורה, וכמו שהגוף גלוי ונראה אף לעין גשמית, כך חלק הפשט שבתורה גלוי ונראה אף בדרך השכל האנושי.

ולפיכך דוקא חלק הפשט שהוא הנגלה שבתורה, הוא החלק המכריע במצוות התורה,

ילקוט משא תה, ועוד), אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כלן נאמרו למשה בסיני. ע"כ. ועיין עוד בהקדמת קצות החושן מה שפירש בדברי הוזה"ק לענין חידושי תורה בדברים הנוגעים לענינו, שהמחדש בתורה בורא שמים חדשים וארץ חדשה, והסביר בזה שהי"ת השליך אמת ארצה, ולכן אמת מארץ תצמח דוקא, קחנו משם.

וכתב הריטב"א בכתובות (נ.ו) וז"ל: דטפי שיין לומר דפליגי רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי גופייהו, שזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו וזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו, ולא תשקר חד מינייהו, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים. אבל כשאנו אומרים שהתלמידים חולקים בדברי רבותיהם, זה אומר כך אמר וזה אומר כך אמר, נראה דחד מינייהו משקר או שכח קבלתו, והא ליכא למימר כל היכא דאפשר, וכדפירש רש"י ז"ל. ואע"ג דהא פליגי רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אליבא דתנאי במאי פליגי, התם נמי בסברא פליגי, שהרי לא למדו מן התנאים ולא קבלו מהם, אלא שאומר כל אחד מאלו האמוראים, מה שנראה לו שהוא ראוי לומר שנחלקו התנאים. ע"כ. וע"ע בערוך לנר (ינמות 10: ד"ה שנקרע).

נמצאנו למדים שדוקא אם החולקים אינם משתפים כח עיונם וסברתם ע"מ לדלות את המשמעות מדברי התורה שבכתב ושבעל פה, אלא חולקים הם על המציאות מכח שמיעתם או זכרונם בלבד, בזה אמרינן דמכיון שהמציאות היתה אחת ולא שניים, ממילא עדות השני בטלה וריקה. אבל כל שהמחלוקת נובעת מכח העיון והסברא לדלות משמעות דעת התורה, בזה אף אם כל מה שהגיעו לסברתם היה רק מתוך מה שנראה להם לפרש בדבריו של אחד החכמים, והוא בודאי לא נתכוין לשני הצדדים ההפכיים, מ"מ כיון שדעתם נמשכה ועלתה בכח העיון והסברא בדברי התורה, לכן כל צד הוא דברי אלוקים חיים

6), עי' עליהם, וכן הובאו להלכה בהסכמה אצל רבותינו הפוסקים בעלי הכללים, וכפי שצינו המגן אברהם (סי' כה סק"כ), ועוד פוסקים (סס, ונמקומות רבים). והוא מהטעם שנתבאר כאן בס"ד.

שאלה: כיון שדברי המקובלים הם לפי מה שיש בעליונים, ממילא מסתבר שהם יותר מכוונים לאמת מדברי הפוסקים, וא"כ מדוע שלא נלך אחריהם כשיש מחלוקת?

תשובה: שאלה זו נובעת מהמחשבה שבכל מחלוקת יש דעה אחת שהיא הנכונה, וכל דעה הסותרת אליה אינה נכונה, וממילא מתאמצים לשער מה לכאורה יותר מכוון לאמת.

אולם זוהי טעות שורשית, שכך יש במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תרנח): בעליל לארץ מזוקק שבעתים, אמר רבי ינאי כל דבר ודבר שהקב"ה אמר למשה, אמר ליה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור. אמר לו, רבש"ע מתי נעמוד על הברור של הלכה, אמר ליה אחרי רבים להטות. רבו המטהרים טהור, רבו המטמאים טמא. וכן הוא במדרש תהלים (יז ד), ובירושלמי סנהדרין (פ"ד ה"ב). וכ"כ הריטב"א (עירוץ יג): בפירוש אלו אלו דברי אלקים חיים, ששאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר, ותירצו (ע"פ המדרש) כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל "שבכל דור ודור", ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הדרש. ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר (ולכן נציג א"ה מדברי רש"י והש"ה הקדוש צדא דמלמא). ע"כ. ובסנהדרין (לד). אמר אביי, דאמר קרא אחת דבר אלהים שנים זו שמעתי כי עז לאלהים, מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וכו'. דבי רבי ישמעאל תנא וכפטיש יפצץ סלע, מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. ע"כ. ובמדרש (ויקרא רבה פכ"ב א, קהלת רבה פ"ה, תנחומא משא יו,

ממש. (וכן עולה מדברי רש"ל ושל"ה להלן ע"פ סודן של דברים).

ומכללן של דברים מבואר, שלאמיתו של דבר כל צד שנתברר אצל חכם בתורה, הרי הוא דברי אלקים חיים שגם אותו קיבל משה רבנו בסיני. ולכן שוב לא שייך לומר שהגילוי משמים יהיה יותר מכוון לאמת ממה שנתברר בשכל אנושי, שהרי שניהם מן השמים, ושניהם בודאי מכוונים לאמת, שאלו ואלו דברי אלקים חיים. ולכן מיושב היטב יסוד זה שדרך פסיקת ההלכה אינה ע"י ידיעת דברים עליונים ורוחניים, אלא דוקא דרך בירור שכל אנושי בתורת משה, שכך גזרה חכמתו יתברך בדרך קביעת פסק ההלכה.

שאלה: איך אפשר לעזוב מה שכותבים המקובלים ע"פ דברים עליונים, מחמת מה שטוענים הפוסקים ע"פ הפשט בלבד, הרי לכאורה עדיף לעבור על הפשט כדי להסתדר עם העולמות העליונים והרוחניים, ובכלל הסוד יותר חשוב וחזק מהפשט?

תשובה: גם כאן יש טעות שורשית שכאילו הדרך המתבררת ע"פ הפשט נמוכה ודלה היא מהדרך העולה ע"פ הסוד. אבל באמת מחובתנו לדעת ולהאמין באמונה שלימה שכל דברי רבותינו שבכל דור ודור ועד דורנו אנו, בין אלו שדברו בפשט בין שדברו ע"פ הסוד, הכל הם דברי אלקים חיים, ובכולם יש את כל חלקי התורה, פשט, רמז, דרש, וסוד. והיינו, כמו שהרואה איזה ענין ע"פ סודן של דברים ומשם מורה דרך, אנו אומרים בודאי נמצא לדבריו גם נתיב בדרך הפשט, ככה ממש המברר מתוך פשטן של דברים דרך מוכרעת, בודאי ובודאי שיש לדרך זו נתיב אף בעליונים בדרך הסוד.

וכך דרשו חכמים בקהלת רבה (פרשה א) על הפסוק דור הולך ודור בא, ר' אבא בר כהנא ואמרי לה בשם ר' אדא בר חוניא, יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך. שלא תאמר אילו היה ר'

עקיבא קיים הייתי קורא לפניו, אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימין הייתי שונה לפניהם, אלא דור שבא בימך וחכם שבימך, כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך. א"ר יוחנן כתיב וכו', שקל הכתוב שלשה קלי עולם עם שלשה גדולי עולם, ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כבית דינו של משה, ובית דינו של שמשון כבית דינו של אהרן, ובית דינו של יפתח כבית דינו של שמואל. ללמדך "שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים, הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים", שנאמר (דברים יז) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו', אין לי אלא שופט שבדורך, שופט שאינו בדורך מניין, מה ת"ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים. וכן הוא אומר (קהל יז) "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה", ארשב"ל אין לך לשמוע אלא שופט שבדורך. כתיב וכו', וכי אהרן ובניו קיימים, והלא צדוק ובניו היו, "אלא ללמדך שאילו היה אהרן ובניו קיימים צדוק היה גדול מהם בשעתו". ע"כ. וכן הוא בילקוט שמעוני (שופטים רמז תתק"א, ושמואל א רמז קיד), ובגמרא ר"ה (כה:) ומאירי שם, וכ"ה בתוספתא שם (פ"א). וכבר אמרו חז"ל (עירובין נד:) על הפסוק דדיה ירוך בכל עת (משלי ה), למה נמשלו דברי תורה כדד, מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. ואמרו עוד במסכת ברכות (יז.), מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכרך. ע"כ.

ונמצינו למדים מאלו הדברים, שבכל דור ודור, כל אשר נחשב כלפי שמיא לתלמיד חכם בר סמכא בתורה כפי ערך דורו ונתמנה פרנס על הציבור, אפילו אם ביחס לדורות ראשונים היה

נחשב לקל שבקלים, מ"מ למעשה זוכה להשראת שכינה וברכת ה' באור התורה וסיעתא דשמיא, שיש בהם כל כך תוקף והכרעתם כל כך מכרעת (צ"ד של מטה וממילא צל מעלה), כמו אם היה אדיר שבאדירים מהדורות הראשונים. (כלומר אף שערכם העלמי משתנה כפי ערך הדור וכפי מעלת החכם, ולא ולמד מה צין דורות הראשונים וכו', ואם ראשונים כמלאכים וכו', אצל מ"מ מוקפס אחד הוא. ודו"ק.) וזהו שכתב הריטב"א הנ"ל בביאור ענין אלו ואלו דברי אלקים חיים "שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור". ומן הראוי לעמוד על הדבר מהיכן מגיע כל התוקף הזה שיש לדעת כל חכמי ישראל שבכל דור ודור.

ובשמות רבה (יתרו פרשה כח), וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, א"ר יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני, שכן משה אומר להם לישראל (דברים כט) וכו', אלו הנשמות העתידות להבראות וכו', "שאע"פ שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלו", וכה"א (מלאכי ה) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי, בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי, שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות, וכן ישעיה אומר (ישעיה מח) מעת היותה שם אני, אומר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת, אלא (ס) ועתה אלהים שלחני ורוחו, עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות. "ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני", וכה"א (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם, קול גדול ולא יסף [ומתרגמינן ולא פסק]. עד כאן. ולכן דרש רבי אלעזר בן עזריא (סגיגה ג:), דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד (קהל יב יא), למה נמשלו וכו', מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין.

בעלי אספות, אלו תלמידי חכמים שיושבין אספות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם נתנו מרעה אחד. אל אחד נתנן, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב (שמות כ) וידבר אלקים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין. בלשון הזה אמר להם (רבי יוחנן) אין דור יתום (משמע שמי שמתאמת נפשו דרשה זו, אין יתמות הדור פוגעת בו, ודו"ק) שרבי אלעזר בן עזריה (סדרש ענין זה) שרוי בתוכו. ע"כ.

והגאון מהרש"ל בספרו ים של שלמה בהקדמה למסכת בבא קמא עמד על ענין זה וז"ל: וכל הנמצא בדברי חכמי התורה מימות משה רע"ה עד עתה, הן הן החכמים שאמר הוא עליהן (סס שס, י"א) דברים חכמים כדרבנות, כלם נתנו מרועה אחד. ושלא לתמוה על מחלוקתם בריחוק הדיעות, שזה מטמא וזה מטהר, זה אוסר וזה מתיר, זה פוסל וזה מכשיר, זה פוטר וזה מחייב, זה מרחק וזה מקרב, אם דעתם לשם שמים. והראשונים (ר"ל שאלס היתה צמ קול) אפילו בבת קול לא היו משגיחים (צ"מ נ"ט ע"ג). וכולם דברי אלקים חיים, כאילו קיבל כל חד מפי הגבורה, ומפי משה, האף שלא יצא הדבר מפי משה לעולם, להיות שני הפכים בנושא אחד, אעפ"י כן דימהו החכם לרוב אישורו וחזקו, שאין בין דבר שהוציא משכל הפועל, אשר נתעוללו לו במושכלות שניות ושלישיות, לבין דבר שבא אליו בכח חוש הדיבור בקבלה הלכה למשה מסיני, אף שלא ציירו במופת שכלו להיותו הכרח, לולי צד הקבלה איש מפי איש.

והמקובלים כתבו טעם לדבר, לפי שכל הנשמות היו בהר סיני, וקיבלו דרך מ"ט

"והגם שהמה דברו בענין הלכה כפי הפשט, עם כל זאת נפשם בשמים יודעת מאד להוציא חלקם בתורה מן הכח אל הפועל כפי אחיזת נשמתם בתורה, ובודאי על דבריהם ג"כ נאמר אלו ואלו דברי אלקים חיים (עירוצין יג:), ופעולתינו לפנינו למצוא טוב טעם בדבריהם בכל חלקי פרד"ס התורה כנודע הדבר למשכילים בחכמה. [שער הגלגולים הקדמה טז (ג'ל יז, וכלהפן)]. ע"כ. וכתב שם לבאר מחלוקת הרמב"ם עם רש"י והראב"ד על דרך הפשט ואח"כ ע"ד הרמז ואח"כ ע"ד הדרש ואח"כ על דרך הסוד, וכן עשה שם בעוד כמה מחלוקות שנחלקו רבותנו בדרך הפשט, ע"ש ותרזה צמאונך.

ובשער הגלגולים (סג) נאמר: דע כי "כללות" כל הנשמות הם ס' רבוא ולא יותר, והנה התורה היא שרש נשמות ישראל כי ממנה חוצבו ובה נשרשו, "ולכן יש בתורה ס' רבוא פירושים וכולם כפי הפשט, וס' רבוא ברמז, וס' רבוא בדרש, וס' רבוא בסוד, ונמצא כי מכל פירוש מן הס' רבוא פירושים ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל. ולעתיד לבא כל אחד ואחד מישראל ישיג לדעת כל התורה כפי אותו הפירוש המכוון עם שרש נשמתו", אשר ע"י הפירוש ההוא נברא ונתהווה כנו', וכן בגן עדן אחר פטירת האדם ישיג כל זה, וכן בכל לילה כאשר האדם ישן ומפקיד נשמתו וכו'. ע"ש. ועי' בדברי מהרח"ו ז"ל במאמר הפסיעות (לוח סג) שכתב "כי הפשט והרמז הכל אחד, דוגמת הגוף עם הנפש, שזה צלם ודמות לזה, ואם הנפש משונים אבריה מאברי הגוף, בהכרח לא יתלבשו זה בתוך זה". ומבואר יוצא, שכל פירוש שחידש איזה חכם בפשט, בהכרח יש עמו פירוש בסוד שמכוון אליו בדומה ממש ומלובש בו כנפש בגוף. ודו"ק.

וכן מתבאר מדברי הגאון רבי אליהו מוילנא ז"ל בביאורו למשלי על הפסוק (ה יח) יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך. שביאר: כשיתברך מקורך, אעפ"כ תשמח במה שכבר חידשת.

צינורות, והן שבעה פעמים שבעה, מזוקק שבעתיים, והן הקולות אשר שמעו וגם ראו, וכל ישראל רואים את הקולות הן הדיעות המתחלקות בצינור, כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו, וקבל כפי כח (נשמת עליונו) [נשמתו העליונה], לרוב עילוייה, או פחיתותה, זה רחוק מזה. עד שאחד יגיע לטהור, והשני יגיע לקצה האחרון לטמא, והשלישי לאמצעות רחוק מן הקצוות, והכל אמת, והבן. ולכן אמר החכם, מאחר שדברי החכמים האמתיים כולם דברי אלהים חיים, אפילו במחלוקתם, קל וחומר בהשוותם יחד, א"כ הגע בעצמך, משה למה לא כתב מפי הגבורה באר היטב כפי אשר ראוי וכו', גם זולת זה, מה שהיה ראוי להוסיף ולגזור, ראוי היה למשה להודיע בספר, באם תגיע למקום שתמצא בקעה פרוצה גדור וכו', על זה השיב החכם על תמיהתם, עשות ספרים אין קץ וכו', עם כל הספיקות שיפולו בה, ומה שיחודש ויוצא ממנה, לרוב תועלותיה, עם כל מה שיכולים חכמים מישראל להעמיק בשכל העיון, להעמיק ולשנות ולהוסיף עליו. ועוד אדרבה, אם כל זה היה כתוב בתורה. ק"ו שהיה עליו יותר הוספה. ר"ל הוספה על הוספה. ר"ל שאי אפשר שלא יפול ספיקות ושינויים ועומק הדעת בהוספה ראשונה. עד שתגיע הוספה שנייה לאלף אלפים כמותם. כלל הדבר, אמר החכם והודיע, שאינו בנמצא מן האפשרות להודיע ולבאר כל ספיקות התורה מבלי (מלוקם) [חילוקים] עד סוף שתהא ידו של אדם מגעת, אי אפשר. על כן מסר התורה לחכמים השתולים בכל דור, כל אחד ואחד לפי חוצב מקור שכלו. לחלק לעילוי ולהוסיף, כפי מה שיראו לו מן השמים, ואם בא לטהר יסייעו לו. בריך רחמנא דיהיב חכמתא לחכימין. עכל"ק של מהרש"ל.

ובספר בני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד, טיול צפרדס, דרוש ד) כתב בזה"ל: להבין הפלוגתא שבין הרמב"ם לרש"י וראב"ד, כי סוד ה' ליראיו,

שמאירים בה, לפיכך כשיש כמה הארות שע"י כמה חכמים, אפילו דבקות האחד הגיע לשרש השרשים סוד ההתחלה, מ"מ לעניין הלכה קי"ל אחרי רבים להטות את הנהגת העולם, ולכן "הלכה" כרבים שהיא אותיות הכלה, והיינו הנהגת המלכות, ע"ש. ונמצא שהמתנהג שלא כפי כללי הפסיקה ועובר עליהם, הנה אף אם מתנהג הוא לפי המדרגה היותר עליונה, שהיא שורש השורשים סוד ההתחלה, מ"מ העולם כעת אינו מתנהג לפי אותה מדרגה, שהרי המלכות מנהיגה אותו לפי כללי הפסיקה, ולכן זה האיש במקום שחשב להועיל ולתקן, נמצא מקלקל ופוגע בסדרי ההנהגה של המלכות העליונה.

ובזה נבין דברי הגאון יעב"ץ בתשובה (שאלה יעב"ץ ח"א סי' מז) שכ' בין דבריו: אין ספק שאלו ואלו דברי אלקים חיים, כולם נתנו מרועה אחד, ולכל אחד יש פנים בתורה בנגלה ובנסתר. ולא בשמים היא וכו'. על כן אין לנו לילך כי אם דוקא אחר דעת המרובין, שהיא המוסכמת בתלמוד, או מתבארת על פי דרכיו ומהלכיו וסוגיותיו. והדעת הנמצא בהיפך במקובלים, אע"פ שמראה פנים לדבריו בסתרי תורה, לא חיישינן ליה למיעבד עובדא כוותיה, דכיחידא דיינינן ליה וכו', והעולה משיטת התלמוד וכו', גם להם טעמים עליונים על פי הקבלה הקדושה. אלא שאין בתלמוד (ונפוסקיס) מקום ביאורם וכו'. ולא מפני שדבריו דברי קבלה נקבלה ונישא להם פנים בתורה, שכבר הוזהרנו מעלות על רוחנו כאלה, שהיא מחשבת פגול שהכשילה לבני אדם קלי הדעת רחמנא לישזבן כנודע וכו'. ואפילו הראוין לאיצטלא זו והגונה שתהיה הולמתן, לא עשו מעשה על פיו, עם כי גדול כחן ועדיפי מנביאי, כרשב"י וחבריו, שעם כל מעשה תקפו וגבורתו, לא מלאו לבו לעבור על דברי חבריו, כמו כל שאר החולקים לשם שמים, כמוהו כמוהם. שלעולם היחידים נכנעין למרובין בענין המעשה, ואע"פ שהיו עומדין בשמועתן כעקביא ב"מ ור"א

כמ"ש בזוהר משפטים (נט סוע"א, ומרגומו) בא וראה דרך התורה כך היא, בתחילה וכו' רומזת לו ברמז וכו', קריבה אליו וכו', אח"כ מדברת עמו מאחרי וכו', אח"כ שהוא רגיל אצלה מתגלה אליו פנים וכו' ולא מכסה ממנו כלום, אומרת לו ראה דבר הרמז שרמזתי לך בתחילה, כך וכך סודות היו כך וכך הוא וכו', והיאך פשטי המקראות כמות שהן, לא להוסיף ולא לגרוע אפילו אות אחת וכו' ע"ש, וזהו "אע"פ שיהא מקורך ברוך, ותהיה כמעין הנובע ותבין הסוד על מכונו, אז ושמח באשת נעורייך, כלומר במה שחדשת ע"פ פשוט", כשתבין הסוד תראה הפשוט איך הוא נכון ואמת, ואיך אין בה יתיר כלל, "ותשמח אז יותר בהפשוט שחידשת מנעורייך". עכ"ל. והדברים נפלאים ביותר. (ובזה תבין לנכון פירוט מ"ש בנו משמו צביאור למשלי ז ט, וכן מ"ש צאנן שלמה פ"ח אות כא, ודו"ק.) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קסח-ט) הרחיב ביסודות החשובים הללו כיד ה' הטובה עליו, ע"ש ותרו"ץ.

והשל"ה הקדוש (ח"א מדף יט עד יט ע"ג), עמד לבאר בהרחבה עניין "אלו ואלו דברי אלקים חיים", ו"הלכה כרבים", ע"פ מדרשים, וספרי המקובלים, עבודת הקודש, הפרדס, וכן מדיליה. ותורף הדברים, שהתחלת התפשטות הארת התורה, ממידת "בינה" העליונה, הנקראת "אלקים חיים", ומשם יורדת בסתר המדרגה, פעמים רבות, פנים ואחור, ומתראה בכל דרגה כפי טבעה ומעלתה של אותה דרגה, ומכאן מקור השינויים למטה בהשגת התורה אצל החכמים. שכל חכם שיגע בתורה למטה בארץ, ומצא והבין בתורה מה שהבין, זוהי הארת התורה שמשכה נשמתו למעלה בשרשה, מהמדרגה שאליה הצליחה להגיע ובה הצליחה לדבוק, ומשם האירה את אותה הארה במלכות, והמלכות האירה בדעת החכם. ולכן הגיעו למסקנות שונות, כפי דרגת דבקות הנשמות. וכיון שהנהגת עולם הזה היא ע"י המלכות, והמלכות אינה אלא כפי ההארות

סימן סט

הרב אהרן דייך

מודיעין עילית

והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון

במדרש תנחומא פרשת כי תשא אות ד: "...והרי אמרת והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון, מה הוא, ודאי מניח לו לישון שכל מי שהוא שבע המאכל מביאהו לידי שינה, אמר להם בעשירי תורה אני מדבר ולא בעשירי ממון, כיצד? היה אדם גדול בתורה לימד תלמידים הרבה ורביץ תורה ברבים ושבע מן התורה אף על פי שהוא מת אין התלמידים מניחין לו לישון אלא יושבין ועוסקין (תלמידיו) בתורה בתלמוד בהלכות ובאגדות ואומרים (תלמידיו) הלכות ושמועות בשמו ומזכירין שמו בכל שעה ואין מניחים אותו לישון בקבר. וכן אמר ר"ש בן לקיש אמר רבי עקיבא וכן אמר רשב"י אין תלמידיו מניחין אותו לישון בקבר שנא' דובב שפתי ישנים. הוי והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון". ע"ב.

מדברי מדרש זה נמצא מעט נחמה על אשר חסרנו בג' חשוון התשע"ד את אדוננו מורנו ורבנו עמרת ראשנו רבי עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל זיע"א.

בהזדמנות זו אזכיר אשר ראיתי תועלת מרובה מאשר קיבלתי ע"ע לפני מספר שנים לקרוא בל"ג לפחות ב קמעים מדברי רבינו זצוק"ל, (וכשאני ממחר אקרא בל"ג קמעים קצרים מאוד) ומלבד התועלת מעצם הלימוד עוד ראיתי פעמים רבות שהזדמן לי לקרוא מדברי רבינו ממחברים שיום פקודתם חל באותו יום או בסמוך לו ממש, וכמובא בשם האר"י ז"ל לפרש אגרא דבי הלולי מילי שביום ההילולא של הצדיק יקראו מדבריו. ועוד הובא בספרים הלומד ביום הילולא בתורת הנפטר הוא מליץ יושר בעדו ראה בזה בספר אור משה (קידושין סימן טל עמ' קס"ה).

עין בעין זכינו לחזות אני ונו"ב אשתקד בחודש חשוון איך הרב זצוק"ל היה שקוע בתלמודו זמן קצר אחר תפלת ערבית והיו מונחים לפניו גליונות הספר חזון עובדיה תרומות ומעשרות וספר ש"ע יו"ד ועוד, וכאשר ניגש אליו בנו הרה"ג משה יוסף שליט"א וקרא לו אבא אבא ולא השיב ורק אחר מספר פעמים נעצר הרב והודיעו בנו ששלחתי הגהות לספר חזון עובדיה שבת ה' וכן לעוד ספרים (ממה שפורסמו בשעתו ע"ג גליוני "יתד המאיר" והובאו לעיונו של מרן זיע"א), ושמח בהם מאד. וברכני לי לרעייתי ולבני אשר היה סמוך לגיל 3 שנים. ואף זכיתי וכתב לי הקדשה על הספר חזון ע"ע שבת ה'. יהי רצון שיעמוד בתפלה לפני בורא עולם על כלל ישראל שיזכו לעשות רצון ה' לעסוק בתורה במצוות כל הימים ולראות בקרוב בנחמת ציון ובתחית המתים. אכ"ר.

ציונים לספר "חזון עובדיה" חנוכה

א. חזון ע"ע חנוכה עמ' ה': שורה 3 מלמטה – ולכאורה לפי מ"ש רבינו שכניסת החשמונאים וכו' ההדלקה בליל כ"ה היא על נס הנצחון וכו' ג.ב. וראה טעם נוסף לעיל עמ' א':.

ב. עמוד טז. שורה 12 מלמטה. ביש"ש ב"ק פ"ז סימן לז. כצ"ל.

ג. עמוד יז ד"ה והנה שורה 10 הרמ"א בהגה סי' עתר ס"ב כצ"ל.

ד. עמוד מא: שורה 13. הלכות חנוכה סימן קמה צ"ל סימן קמה.

ה. עמוד קו הלכה יד ומותר להדליק נר זה מנר האחר. נ.ב. ואף שהמ"ב (שם) הביא דברי הגר"א שדין זה אינו לדעה הראשונה (סתם) דלעיל סי' תרעג סעיף א. מ"מ המאמר מרדכי ועוד, למדו דשרי, וראה עוד בזה בתורת המועדים סימן ו הלכה מב.

ו. עמוד רצא הלכה ד. וכ"ש שעונה קדיש (באמצע מזמורי הלל) נ.ב. וראה להלן עמוד רכ"ה ד"ה המורם דהיינו רק חמשה אמנים ראשונים.

ז. עמוד רלד שורה 7 מלמטה דתנן מגילה ל: כצ"ל.

ח. עמוד רנז. שורה 1 וע"ע במשנה ברורה סי' תקנ"א ס"ק עה. נ.ב. נראה ששורה זו שייכת להלן (אחרי שורה 4—לסעודת מצוה) שלזה נתכוון מרן (וצ"ל) לציין האופן שאשה שייכת לסעודת מצוה, כגון במקום שדרך לזמנן לסעודה או שהיא אשת בעל סעודת סיום מסכת. (שבט התשע"א)

ט. עמוד רנח: ד"ה שבת שלפני צום י"ז בתמוז וכו' נ.ב. ולענין צום גדליה אם מכריזין עליו בשבת עיין חזו"ע ארבע תעניות עמ' ח' בהלכה ובמקורות.

י. עמוד רסא: ד"ה בסיום, שורה 16 אנו מסיימים כי וכו' כצ"ל (שמעתי).

יא. עמוד רצב שורה 1 מכתב לדוד צ"ל מכתם לדוד.

יב. עמוד שלג ד"ה ואחר כך נ.ב. עוד בענין אמירת אמן ואמן. עיין בספר עוד יוסף חי פרשת ויגש הלכה יג שהאריך בזה ציינו בספר הלכה ברורה סי' סא הלכה כו וע"ש עוד.

יג. עמוד שמו: שורה 8 בשער הציון סי' תסו צ"ל סי' תכו.

יד. עמוד שס שורה 6 לפני הסוף שלדקדשה, נדצ"ל שלקדשה.

טו. עמוד שסב שורה 15 הרב אליה רבה ס"ק ד. צ"ל יד.

סימן ע

הרב יצחק זכאים

כולל "מאור ישראל"

ירושלים

שם אתה מוצא ענוותנותו

לאמיתיה של תורה המסור בפרט בידי חכמי ספרד לדורותיהם. כפי שכבר העיד חד מן קמאי "רבינו אשר" בתשובותיו על דרך העיון שבספרד. (שכ' נכלל זה סימן ט ויש לי כל נספח אמיתי של משה רבינו ע"ה ככל חכמי ספרד הנמלאים נימים האלה. ע"כ).

זאת מודעת להרגיל ובקי בתורתו העצומה, ובמשקל לשונו הזהב של רבינו הגדול זצוק"ל הרינו כ"מ. כי מלבד היותו לעמוד האש לפני המחנה להאיר לבני ישראל הדרך ילכו בה, כי בם מיסד וקבע מסורות איתנים בבנין אב לדרך הפסיקה והלימוד, ובדרך העיון והפלפול הצרוף

אלא שמלבד זאת, בספריו הקדושים הבליע
בנעימה דינים רבים ומחודשים שנתחדשו על
ידו, וקושיות והויות וישובים, ולא החזיק בהם
טיבותא לנפשיה, ותמיד מצא לציין זאת משם
אחרים שאמרוהו. וניכר זאת מבין השיטין,
בפרט היכא שכתב דבר מחודש וסיים, ושכ"כ
בספר פלוני. וכן הכר נ"א מבין ריסי עיני' היכא
שסיים על זה בלשון: ועי' בספר וכו'. ואל תאמר
שהוא רק בדברים מחודשים אשר עליהם הליצו
רבותינו במסכת פסחים (ק"ג). אם ביקשת להחנק
התלה באילן גדול. ופירש רשב"ם: ואם ביקשת
לומר דבר שישמע לבריות ויקבלוהו ממך וכו'
התלה באילן, למוד בפני רב ואמור שמועותיו
משמו. ע"כ. שהרי פעמים רבות תמצא שלרוב
ענוותנותו הביא אף מקטני תלמידיו, וביותר
שאף הביא מדברי אשר לא זכרוהו ועשו עצמם
כאילו לא ידעו את רבינו יוסף.

ולזכר לדבר אציגה לעיני המעיין גרגר אחד
במה שמצאתי הלום. כי בספר חזון עובדיה
ימים נוראים עמ' קפג הלכה ג (הערה ד) כתב,
והגרש"ז אוירבך היה אומר, שאף לדברי
הירושלמי הנ"ל, אין צורך לקום משנתו ביום
ר"ה קודם עלות השחר, שלא אמרו בירושלמי
אלא במי שנראה שאינו מתחשב בתוקף קדושת
היום שהוא יום הדין הנורא, וזהו במי שהולך
לישן ביום ללא סיבה מוצדקת, אבל כל זמן
שלא התעורר משנתו אף שהאיר השחר, אין בזה
משום זלזול לראש השנה, ולכן מי שהשיגה
נצרכת לו כדי לכוין בתפילתו כראוי יישן
כהרגלו. (שלמי מועד עמ' מו). ואף הביא סימוכין
לדבריו. כמאמר רבותינו, מפרכסות זו את זו,
ת"ח לא כ"ש. (שנח לז).

ועתה בעוסקי בתורת רבינו בישיבה
שהשיבו על קברו בביתו נאוה קודש, נגלה
לעיני מש"כ מרן הראש"ל במחברות קול סיני
מכת"י, שנדפס זה מכבר לפני כארבעים שנה,
עוד טרם יצא טבעו של ספר חזו"ע לאור עולם,

וז"ל: איתא בירושלמי, האי מאן דדמיך בריש
שתא דמיך מזליה, (היטן צר"ה יטן מזלו). ולכן
חיילים יגבר להשכים קום ולהתעורר מוקדם
ככל האפשר ועל כל פנים עם הנץ החמה
ולהתכונן לתפילה בכוונה כראוי. ומכל מקום
נ"ל שאם למד בליל ראש השנה עד שעה
מאוחרת יכול לקום כדרכו בכל יום ואין צריך
לקום קודם עמוד השחר. ובהערה שם (לוח סג)
ציין ליתן בו טעם כעיקר מדנפשיה. וז"ל: וכמו
בסוכה (כט.), שאין מטריחין אותו לקום ממטתו
עד עמוד השחר ויעור משנתו, אבל אין צריך
להקיצו. עיין בכה"ח (סימן מל"ט ס"ק פו). וגם
אם נתעורר קודם עמוד השחר יכול לגמור
שינתו. עי' בכה"ח (שם ס"ק פו). והן אמת
שראיתי להמטה יהודה שהעלה תיכף כשיעלה
עמוד השחר שיתגבר כארי ויקום ממטתו, ולא
יחזור לישן, אבל גם לדבריו מוכח שאין צריך
להקיצו בעמוד השחר. ואה"נ אם נתעורר עם
עמוד השחר או לאחר מכן לא יחזור לישן.
ובפרט לפי הטעם של הרמ"א כאן, וכמו
שהסביר המטה יהודה שם, דהוי רק לסימנא
טבא, לכן הביא דין זה עם אלה שעושים לסימן
טוב. ע"ש. עכ"ד. ונמצא שכן חידש עוד קודם
לזה מדנפשיה, ועם כל זה שכתב זאת לזכרון
בספר הביא זאת משם אחרים שכיוונו לדבריו.

ומלבד עצם היות עובדה זו כאחת מני אלה
בדרך לימודו של רבינו, אשר על כן יובן במה
זכה כי נקבעה הלכה כמותו בכל מקום. וכפי
שנאמר בתלמודין על ב"ה, (עירובין יג:), מפני
מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין
ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי ב"ש, ולא
עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן. ע"כ.

אתה הראת לדעת עוצם גדלותו וענוותו, אכן
לן יאי למספד כמאמר רז"ל (סוטה מט:), משמת
רבי בטלה ענווה. וזכותו תגן בעדינו ובעד כל
ישראל.

חותם בדמע, יצחק זכאים. ביהמ"ד מאור ישראל.

סימן עא

הרב יוסף חי סימן טוב

מח"ס "כרם יוסף" ור"מ בישיבת "פאר השלום"

ירושלים

ויוסף הוא המשביר

למי אבכה וכף אכה, ובבכי אמרר והמון מעי אשגן. הלמקדש וארון או כרובים. המקדש זה רבינו הגדול והקדוש שעלה בסערה השמימה ואותנו השאיר לאנחות שעלה ונתקדש קדושות רבות וקידש את ישראל, והיה הוא כמקדש. ו"כרובים" זה רבינו שקירב ליבותיהם של עם ישראל לאבינו שבשמים. ועל דוכן אשר הוכן לרבינו לנצח בשיר לאל ורנן, זו שירת התורה שהיה מזמר לאומה כולה בכל התבל, אהי משמים עלי אורים ותומים, אשר שם כהני משמר יכונן, שהיה משרת ה' באהבה בתורתו יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. ועל הרג חכמים, בית אלהים. ואיכה חשכה אור ההלכה, והתלמוד כמו גלמוד. מי יבונן, וסוד תורה, היש מוציא לאורה, ומי הוא זה, עלי הדור יגונן. חללים נפלו, זה חייליו ותלמידיו בכל תפוצות העולם שבורים ורצוצים וממאנים להתנחם, עוללים ויונקים מבכים על שלא זכו לישיב בצילו ולהתבשם מאורו. ואין מקים, ואין חומל וחונן. לזאת כל יום, וכל ליל איליל, ברוב חבל, כמו אבל ואונן, ומר אספוד, ומדמעי עפר ציון אחונן. ואחדל משמוע קול מרנן, ואיכה יסבה בדד אקונן.

אין לנו חליפתו אין לנו תמורתו, חשכו ענינו שבת משוש ליבנו, נהפך לאבל מחולינו נפלה עמרת ראשנו, ראש האומה, ראש לכל החכמים, גאון הגאונים, נשמתו כנשמת התנאים, האיר העולם כולו בתורה ועבודת ה', הרים קרנה וכבודה של תורה, ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבואו אחי יוסף וישתחו לו אפים ארצה, ומיוסף ועד יוסף לא קם כיוסף. דעו אחי ורעי כי רבינו הקדוש יוסף בן יעקב זצוקל"ה כנראה ניצוץ ושורש מנשמת יוסף הצדיק בן יעקב אבינו ע"ה, ועליו נתבין יוסף בחלומי שיעלה לגדולה וימלוך ויבואו אביו ואימו ואחיו להשתחוות לו ארצה, כי כמו יוסף הצדיק כך היה רבינו הקדוש זצוקל"ה שכבר מצעירותו התנכלו לו אחיו מבני עמו להמיתו והורידוהו מצרימה ולא עלה בידם אלא עלה ומלך והיה ממש בבחינת יוסף הוא המשביר לכל עם הארץ, כי מלבד שבתורתו הגן והשפיע חן וחסד לעולם כולו, בפועל פעל ופירנס רבינו לכל העם היושב בציון, בהקמת התנועה הקדושה אשר מסר נפשו עליה, ועל ידה זן ופרנס והקל משאם של עם ישראל, והקים אלפי מוסדות ללא גוזמא שבהם עשרות אלפי עובדים המתפרנסים אף עתה בזכותו של רבינו. וכבר לפני עת פטירתו בעת ישיב באבלו על בנו הגאון רבי יעקב זצ"ל באו כל אחיו להשתחוות לו ארצה, כל גדולי ישראל וכן מנהיגי המדינה, כולם באו לחלוק כבוד לרבינו, אחד אחרי השני, ועל הישנות החלום השתחוו לפניו כולם ארצה בהלווייתו הגדולה שלא היה כמותה מעולם, וגם אביו ואימו בשמים יצאו לקראתו יחד עם כל פמליא של מעלה. ובת קול יוצאת ומכרזת "עוד יוסף חי" כי רבינו הקדוש לא מת! תורתו מגן לנו היא מאירת ענינו הוא ימליץ טוב בעדנו.

בצילו חימרתי וישבתי ופריו מתוק לחיכי, תמיד קרבני ועודדני, ונסך בי רוח חיים וסיעתא דשמיא, והאציל עלי מברכותיו, ולולא הוא נשתכחה תורה מכל ישראל. גם אני אזכרה ימים מקדם אשר בהיותי נער צעיר לימים זכיתי לכתוב קונטרס "הנהגת בן תורה" (הוצאה ראשונה), ליקומי מוסר של מעשה ידי

נעורים, והייתי מדפס בכל שבועיים בערך דף אחד מהקונטרס במאה עותקים עד שהצטבר הקונטרס כולו, קניתי מהדק (שדכן) והידקתי כל החוברות, והבאתים לפני בני החבורה בספסל הלימודים, ואז פנה אלי אחד מבני החבורה והציע לי שכדאי לי לבקש הסכמה מרבינו, אך ביטלתי דבריו במחי יד, ואמרתי לו כי ברור שעל קונטרס כזה פשוט לא יתן רבינו הסכמה ועוד לנער צעיר לימים. אך ידידי הנ"ל נטל את הקונטרס ורץ ללשכתו של מרן ואחרי כמה ימים שב עם הסכמה מרבינו, עמדתו משתומם בראותו את כתב יד קודשו של רבינו, לא האמנתי למראה עיני, האמנם רבינו כתב לנער צעיר לימים? האמנם עצר רבינו כמה דקות מחייו והקדיש בשביל איזה קונטרס קטן ופשוט מאד? האמנם כתב עלי רבינו בהסכמתו "רבי" הרי עדיין לא קראתי לא שנית וגם לא שילשתי, וכבר גאון הדור, גדול הדור, פוסק הדור, עצר את עבודתו במקדש, אחז את הקולמוס הטבילו בדיו וכתב את הסכמתו?! דבר זה נסך בי כוחות מחודשים ומינף אותי להמשיך בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, להמשיך במלאכת הכתיבה, ובהרבעת התורה.

רבות דובר על רבינו בתקופה האחרונה, אך הניחו לי מקום להתגדר בו, זה העניין הזה של ההסכמות, כי הסיפור שהבאתי לפניכם היום, אינו מעשה יחיד שהיה עימי בלבד, אלא היה זה ממש נחלת הכלל כולו, כל בני דורו של רבינו זכו לעידוד הגדול הזה של רבינו, קטן כגדול, רבינו טרח והקדיש מזמנו ליתן הסכמות לכולם, למחברים צעירים וזקנים קטנים וגדולים כאחד, והכל כדי לרומם ולעודד את המחברים כולם שישבו ויהגו בתורה. וזכורני שבאחד הפעמים שנכנסתי אל רבינו ביום שישי כתב וחתם רבינו חמש עשרה הסכמות בזה אחר זה! והיה זה מעשים שבכל יום ויום. ומן המפורסמות שהיו אנשים שישבו לכתוב קונטרס או ספר אך ורק כדי לזכות לדבר הנכסף והגדול הזה, הסכמה מרבינו!

עם פטירתו של רבינו זצוקל"ה נוצר חלל ענק בעולם, וכדאי לציין כאן מה שידוע בשם הקדמונים שכמו שיורד לעולם מידה מסוימת של שפע בממון וכדומה ומתחלק בין כל באי עולם, כמו שאמרו רבותינו (קידושין מט:): עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם, עשרה קבין עשירות ירדו לעולם וכן הלאה, והלאה, כך יורד לעולם מידה מסוימת של שפע בתורה, וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, והשפע הזה מתחלק בין כל הנוטלים, ולכן בזמנים של רפיון הנוטלים נוטלים כנגד כולם, וכך צריך לדעת שהרי רבינו זצוקל"ה שהיה שקדן הדור, היה נוטל חלק גדול וענק מהשפע הזה שיורד לעולם, ועתה בעלותו בסערה השמימה כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ועתה עדיין יש הזדמנות ליטול מהתמדתו ומעשיו הטובים של רבינו, ואשרי מי שיזכה לנוטלם, ומצאנו כבר יסוד לדבר זה בתשובות הגאונים (שע"ת סימן קעח) וברבינו גרשום (מנחות קט:): שבשעה שנפטר רב נתאספו תלמידיו לצורך ענין זה שיטלו התלמידים עליהם את העשרה מידות שהצטיין בהן רב בייחוד, וכיון שלא יכלו להחזיק בכולן, חילקו המעלות ביניהם, ורב יוסף ורב ששת נטלו על עצמם להחזיק במידתו של רב שלא להביט מחוץ לארבע אמותם, וכיון שראו שלא יכולים לעמוד בזה סימו את עיניהם.

והנה בימי האבל הללו על רבינו יחד עם הרגשת החלל העצום שהותיר רבינו, הדהד באוזני מאמר רבינו בשנת תשס"ב בעת שנתן לי את הסכמתו לספר כרם יוסף חכמה ומוסר אחרי שעבר עליו והעיר את הערותיו בכתב יד קודשו, פנה אלי רבינו ואמר לי לימוד המוסר ודברי האגדה הכל טוב ויפה, אבל יחד עם זאת מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד (ברכות ח.א), ועודדני והמריצני לכתוב תשובות בהלכה, ואכן מאז פטירתו הרגשתי דחף עצום לדבר זה וכתבתי לעילוי נשמתו המהורה של רבינו כמה וכמה תשובות בהלכה, ואחד מהם זו התשובה אשר לפנינו שהגני מגיש היום לפניכם, לעילוי נשמתו המהורה של אדונינו מוריני ורבינו זצוקללה"ה.

אם יש מניעה מלבקש אצל קבורת הצדיק בשנה ראשונה

בצדיקים שנפטרו, ואחרי י"ב חודש עשו רושם בעולם אחר מיתתם, ועט לחשות.

וכן כתב בספר גשר החיים (ח"א פרק כ"ט אות ב' עמ' ש"ו) שבשנה ראשונה אין מתפללין על קברו של המת בשביל החיים, דאז עדיין שרוי המת בימי הדין שלו, ומתפללין אז רק לעילוי נשמתו. וכן כתב בצוואתו כנדפס בריש ספרו (ח"א עמ' י"ח) שבשנה ראשונה אין מבקשים כלל על הקבר, ולכן לא יתפללו ויבקשו על קברו בזמן זה. וכן כתב בספר זכרון ש"י (דף ל"ז אות ד') להגאון רבי משה קליין זצ"ל.

ג) ומבואר דכיון שנשמת הצדיק טרודה בדין לכך אינה מרגישה בצער החיים. והרי מצינו אפילו אצל התנא הקדוש רבי יוחנן בן זכאי במסכת ברכות (כח:) שהיה ירא וחרד מאימת הדין לפני פטירתו, שבעת שחלה נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אמרו לו תלמידיו נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאין כעסו כעס עולם, ואין איסורו איסור עולם, ואין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שכעסו כעס עולם, ואיסורו איסור עולם, ומיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון. ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה!?

ויש להקשות שהרי אנו בטוחים בצדקתם של הצדיקים, וחלילה לנו להעלות על לב כאילו ח"ו נידונים בגיהנם וכדומה. יש ליישב דברי הגר"ח

לאחרונה עם פטירתו של רבן של ישראל מרן עט"ר רבינו הקדוש רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה אלפים ורבעות פוקדים את מקום קבורתו הקדוש, ביום ובלילה, ומפילים תחינה ותפילה על ציונו הקדוש. ועתה אף הגדילו ועשו כמה ארגוני צדקה שהבטיחו שיעתירו בעד התורמים על ציונו הקדוש של מרן רבינו הגדול זצוקללה"ה

אך השאלה נשאלת אם אין כאן איזה סרך עוון או דבר שאינו ראוי, כי נוכחתי וראיתי כבר לכמה ת"ח שהעירו ואמרו שאין לבקש בקשות מהצדיק בשנה ראשונה, ויש אמרו שלושים יום ראשונים, ואומרים הם שהמבקשים בקשות מהצדיק גורמים לו צער, ואמרתי לעצמי לתור ולבקש מקור הדברים מה היא שורת הדין בזה והאם הצדק עימהם?

א) יסוד הדברים מבואר בזה"ק (פרשת ויחי דף רכ"ה) שבכל הי"ב חודשים ראשונים הנשמה נידונת ואינה מרגישה בצער החיים. וזה תוכן דברי הזוהר הקדוש: שנינו שנים עשר חודשים זו הנפש היא מתקשרת בגוף בקבר, ונידונים בדין כאחד, חוץ מאותה נפש הצדיק כמו שהעמידוהו. ומזומנת בקבר ויודעת בצער שלו, ובצער החיים לא יודעת ולא משתדלת עליהם. לאחר שנים עשר חודשים, מתלבשת בלבוש אחד והולכת ושטה בעולם, ויודעת מהרוח מה שיוודעת, ומשתדלת על צער העולם ולבקש רחמים, ולהודיע צער החיים.

ב) ומצאתי להגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו זכירה לחיים (על הזוה"ק שם) שכתב: מכאן נראה דבתוך י"ב חודש אין לבקש מהצדיק שיתפלל לפני ה' כי אם אחרי י"ב חודש. ובוה סיפרו לנו אבותינו מנפלאות תמים דעים

בזוה"ק "בר ההיא נפש דצדיקייא כמה דאקמוה", הרי דנפש הצדיק אינו בכלל מה שאמר שם, והצדיק יוכל להשתדל "מיד" לטובת החיים כמובן זיע"א. ומבואר בדבריו להדיא שאפילו בתוך שלושים יום אפשר לבוא על קבר הצדיק ולבקש ממנו שימליץ טוב בעדנו.

ה) ומצאתי עוד בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סימן כ"ט) שכתב דהנה יש חילוקי מנהגים בדין העמדת מצבה בתוך י"ב חודש, דבאליה רבה (או"ח סוף סימן רכ"ד) מובא שני טעמים שלא להעמיד מצבה עד כלות י"ב חודש, דהעמדת מצבה הוא חשיבות ובתוך י"ב חודש הנפטר בצער, ועוד טעם דהעמדת מצבה הוי כדי שלא ישתכח המת, ובתוך י"ב חודש בלאו הכי המת אינו משתכח. והביא עוד דבספר הדרת קודש (סימן ל"ד) כתב שהטעם שממתינים עם העמדת המצבה, משום שביום העמדת מצבה מכניסים את הנפטר לגן עדן ואומרים לו מזל טוב. ומטעם זה כיון שמעמידים את המצבה בתוך י"ב חודש ולא חוששים לדברי האליה רבה, הרי באותה שעה מכניסים את הנשמה לגן עדן העליון, ומן הראוי להתפלל באותה שעה על קברו.

ומתוך דברי המהר"ם בריסק זצ"ל שחידש שאין שום חשש לבקש רחמים בעת העמדת המצבה כיון שבאותה שעה מכניסים את הנפטר לגן עדן, מבואר עוד מזה דאין הכי נמי גם כל הל' יום וכל הי"ב חודש, אין חשש לבקש בקשות ורחמים מאת הצדיק מרגע הקמת המצבה, שאז נכנס לגן עדן. [ואכן עיין בזוה"ק ויחי דף רי"ז: שרבי יצחק ביקש מרבי יהודה שאחרי פטירתו יבוא לקברו כל השבעה ימים ראשונים ויבקש עליו רחמים. ומשמע קצת כאמור שעיקר צורך הצדיקים שיתפללו עליהם החיים, דוקא שבעה ימים ראשונים].

פלאג'י זצ"ל דמכל מקום כבר ידוע עד כמה גדולה ונוראה חרדת הדין בשמים, ומדקדקים שם בדין, אם כן גם לצדיקים יש חרדה מן הדין, ואדרבה כיון שהיו צדיקים מדקדקים עימהם כחוט השערה (יבמות קכא:), ולמרות שודאי זכאים הם בדין, מכל מקום טרודים הם בדין, כי דנים אותם על כל מעשיהם בעולם הזה ליתן להם שכר על מעשיהם, וכיון שטרודים בדין אינם מרגישים בצער של החיים בעולם הזה.

ד) ובשו"ת רבי אליהו גוטמאכר (יור"ד סי' קל"ג) כתב שהתפילה שאצל הקברים הוא כדי שזכות הנקברים מסייעים להעלות התפילה, וגם שיתפללו הם בעד החיים, וכיון שבתוך י"ב חודש ובפרט תוך י"א חודש חיישינן שמא עדיין יש עליהם עצמם דין ובהלה, אם כן איך נבוא להוסיף עליהם משא להיות מעורר דינם באומרנו שזכותם יסייע, והלא אדרבה הם צריכים לסיוע, ואיך יתפללו הם עלינו בזמן שהם צריכים שיתפללו עבורם. אבל יש לילך אצלם ולהתפלל עליהם להקל על דינם.

אך עדיין יש מקום לעיין ולומר שכל דברי הגאון רבי אליהו גוטמאכר זצ"ל לעניין סתם אנשים דעלמא ישרים ותמימים, אבל אין ראייה מדבריו לעניין מקום קבורת הצדיק, דאין כל כך חשש זה, ועוד למשך י"ב חודש.

וכן ראיתי מדקדקים (ס' הלולא דצדיקא עמ' 24 להגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל) מדברי הזוה"ק הנ"ל שגבי צדיקים אין חשש לבוא על קברם אפילו בתוך השנה. [אך עיין זוה"ק תרומה דף קנ"א. שמועטים הם הצדיקים בעולם שהדין שלהם נשקט מיד].

וכן מצאתי לבעל המנחת אלעזר ממנוקאטש בספרו דברי תורה (מהדו"ק עמ' ל') שדקדק כאמור, וזה לשונו: וגם שפיר שעל קברי הצדיקים הולכים גם תוך י"ב חודש כי אמרינן שם

ד"ה עת ללמוד). אך לא ראיתי לאחד מהפוסקים או שאר מפרשים שהביא סברא זו.

ועוד יש להשיב שאם כן אי אפשר לבקש בקשות לא רק שלושים יום ראשונים, וגם אינו נכון לומר שנה ראשונה אלא כמספר הימים שנותנים לו לחכם לדרוש, והיינו מאה וחמישים יום כמו שכתב הגאון מוילנא.

ועוד יש לדחות שהרי גם אחרי שמסיים החכם לדרוש במפמליא של מעלה, הרי הוא מעלה ואילך עדיין טרוד לפלפל ולעסוק בתורה יחד עם על כל פמליא של מעלה, וכמבואר בגמרא (סוטה ז: ב"ק צב. מכות יא:): שבשעה שנפטר יהודה ועלה לשמים התפלל עליו משה רבינו שיבין את דברי התורה בשיבה של מעלה, ויוכל להקשות ולתרץ עימהם*.

ומכיון שמוכרחים אנו לומר שאף על פי שהצדיקים בשמים טרודים בעסק התורה בפמליא

(ו) אך בספר אלף כתב (אות נ"ו, הביאו בס' נטעי גבריאל) הביא שהגאון בעל שמן רוקח זצ"ל ציוה שלאחר שלושים יכולים לבוא על קברו להתפלל למי שצריך איזה דבר.

(ז) אך לכאורה היה מקום לומר שאדרבה דוקא גבי צדיקים אי אפשר לבקש מהם בקשות מיד אחרי פטירתם, ולא משום שטרודים בדינם, אלא מפני שאחרי פטירתם טרודים לישא וליתן דברי תורה בפמליא של מעלה.

וכמו שכתב הגאון מוילנא באבן שלמה (פ"י אות כ"ח) שהצדיקים בשמים בעת פטירתו של החכם ממתינים לבואו לפמליא של מעלה בעוה"ב שיגיד להם חידושי תורה, וכשבא הצדיק לגן עדן נותנין לו ק"נ [ויש גורסים, ק"פ ימים] ימים לדרוש ברבים התורה שלמד בעולם הזה.

ובמדרש (משלי פרשה י') אמר רבי ישמעאל בוא וראה כמה קשה יום הדין, בזמן שתלמיד חכמים באים לפניו אומר לכל אחד מהם כלום עסקת בתורה, אמר לו הן, אומר לו הקב"ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית ומה ששמעת. מכאן אמרו כל מה שאדם לומד יהיה תפוש בידו שלא תשיגהו בושה ליום הדין. מכאן היה ר' ישמעאל אומר אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה, ועל זה ביקש דוד מלך ישראל בתפילה ותחנונים לפני המקום ואמר (תהלים פ"ה) "ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ואצפה".

מכאן היה ר' ישמעאל אומר אשרי תלמיד חכם שהוא משמר תלמודו בידו, כדי שיהא לו פתחון פה להשיב ליום הדין לפני בוראו, לכך נאמר (משלי י' י"ז) "אורח לחיים שומר מוסר", אבל אם עזב תלמודו והניחו משיגו בושה וכלימה ליום הדין ועל זה ממשיך הכתוב "ועוזב תוכחת מתעה", (ונזכרו דברי המדרש גם באורחות צדיקים שער התורה, ובביאור הלכה סי' קנ"ה

* ובמסכת יבמות (צו:) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים ס"א) "אגורה באהלך עולמים" וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות? אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבוננו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר. ובסנהדרין (צ:): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק "כל מי" שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר "דובב שפתי ישנים". ופירש רבינו גרשום בבכורות (לא:): זה שאמרו דובבות כלומר שאמר הלכה בשמו דובבות בעולם הזה ושפתיו דובבות בעולם הבא. וכן פירש התוספות יום טוב בהקדמתו לסדר טהרות, שעל ידי שאומרים הלכה בשמו בעולם הזה, שפתותיו דובבין ורוחשין בשיבה של מעלה בין הלומדין והדורשין. וחידש בזה ביאור נפלא בהקדמת חידושי הערות על הריטב"א הוצאת מהר"ק גיטין, שמסתבר שבישיבה של מעלה יש סדר לדרשנים, אך על ידי שמזכירים הלכה בשמו בעולם הזה ניתנת לו זכות קדימה לדרוש אף על פי שעדיין לא הגיע זמנו לדרוש. ועיין ב"מ פו. .

שבעה ימים ראשונים יש לו על מי שיסמוך, וכל שכן בתוך שלושים יום ראשונים, וכמו שכתבו כמה מהפוסקים וכמבואר לעיל. ועל אחת כמה וכמה אחרי שלושים יום.

ובפרט כאשר מדובר בצדיקים גדולים כמו עט"ר מרן רבינו הקדוש זצוקל"ה שריבה וריבץ פעלים לתורה ולמעשים טובים בכל תפוצות ישראל עד אין קץ ותכלית, לכך מן הדין המיקל לבקש אפילו בתוך שבעה ימים לא הפסיד, ועל אחת כמה וכמה אחרי שבעה ימים, שודאי אין שום חשש בזה, כי ודאי כבר עתה נשמתו של מרן זצוקל"ה בגן עדן העליון עם כל נשמות הצדיקים והחסידים, ושם עומד ונושא ונותן בדברי תורה יחד עם פמליא של מעלה.

ומה שאומרים העולם שהמבקשים מן הנפטר בתוך השנה הראשונה גורמים לו צער ומכבידים על דינו, לעת עתה לא מצאתי מקור לדבריהם, כי אדרבה לפי דברי הוזה"ק נראה שאין הנפטר מרגיש בכלל בצער החיים, וממילא לא מרגיש בכלל בדברי בקשתם, ולכן לא מבקש עליהם.

ועל כל פנים נראה שתמיד אפשר לבקש אצל מקום מנוחת הנפטר בתפילה ותחנונים להשי"ת שיחוס ויחמול עלינו וישמע קול תפילותינו בזכות הנפטר, דבזה לא מבקשים כלל מהנפטר עצמו שימליץ טוב, אלא שהקב"ה יעננו וישמע תפילותינו בזכות הנפטר, צא ולמד ממה שכתב המהרי"ל (מנהגים הל' תענית אות י"ח) דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור, ועל כן התפילה מתקבלת שם ביותר על אדמת קודש.

ברם אם מבקש מהנפטר שהוא יעמוד להתפלל ולהמליץ יושר לפני השי"ת, אם המדובר בסתם אנשים לא כדאי לבקש מעת הקבורה ועד סוף י"ב חודש, משא"כ אצל צדיקים וכאמור.

של מעלה, מכל מקום עדיין יכולים להטות אוזנם לקול שוועת עמינו בגלותינו, להיות מליצים טוב בעדינו ובעד זרעם, כך גם באותם ימים שהם טרודים לישא וליתן את דרשותיהם בשמים, יכולים להאזין לקול שוועתינו, וקל להבין זאת בכמה אופנים. ומכל מקום שונה שעת הדין, שהצדיק טרוד בדינו שאינו מרגיש בצער החיים כמו שכתב הוזה"ק, ואינו יכול להטות אוזנו לקול בקשותינו ותחנונותינו.

ח) אך מתוך כל זה עלה עתה בדעתי כי עדיין יש מקום לחלק בין מה שמבקשים מהחכם לדרוש כל מה שלמד וכמבואר במדרש, שגם זה חלק מן הדין של החכם, שצריך לומר כל מה שלמד, וממילא עדיין יש כאן את הסברא שכיון שטרוד בדינו אינו יכול לשמוע קול שוועתינו, ויש כאן סברא טובה למה הצדיק טרוד בדינו.

ועל פי זה יש לומר שזה גם מה שהיה רבן יוחנן זכאי ירא וחרד בעת פטירתו, כי ודאי ידע בנפשו שלא עבר כל ימיו על קלה כבחמורה, אך היה ירא מעצם זה שעתה בעת עלותו לדין, כחלק מן הדין, יצטרך לעמוד לישא וליתן בפני פמליא של מעלה כל מה שלמד בימי חייו.

אבל מה שהחכם אחרי כניסתו לגן עדן עומד ודורש מאה וחמישים יום, אפשר דבזה אכן כבר אינו טרוד, והוי כמו שאר ימיו בפמליא של מעלה שעוסק ומפלפל שם בתורה, ויחד עם זאת שומע לקול שוועת בני עמינו.

ט) אחר כל הדברים האלה נראה שלכתחילה עדיף להימנע על פנים בשבעה עצמה מלבקש בקשות גם בפטירת צדיקים גמורים, ובפרט לפי הסברא שכתבנו שהצדיק טרוד לעמוד ולדרוש בדין בשמים מה שלמד בעולם הזה.

אך המיקל להתפלל על קברי צדיקים לבקש מהם שיהיו מליצי יושר לפני הקב"ה ואפילו בתוך

סימן עב

הרב שמואל זכאי

מח"ס "ברכת שמואל"

ביתר עילית

איתא בילקוט שמעוני (שמואל א' רמז עז) על הפסוק "ועלה האיש ההוא" - נתעלה בביתו, נתעלה בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עילוי לא היה אלא משל עצמו. ע"כ.

דברי הילקוט הנ"ל תואמים במלואם את דמותו הגדולה של מרן רבינו הגדול מאור ישראל פוסק הדור הרב עובדיה יוסף זצוקללה"ה שכולו היה "עליה" מקטנותו ועד יום פטירתו, הן בתורתו הבהירה שהאיר והעלה בה את העולם כאשר ספריו ופסקיו מאירים כוזהר הרקיע בכל העולם כולו, הן בזיכוי הרבים בהקמת עולה של תורה ויראה לאלפים ולרבבות באופן שלא היה כדוגמתו מאז ומעולם. ואכן כבוד גדול עשו לו במותו בההלווייה הענקית שטרם נראה כמותה בהיסטוריה היהודית. בכל העולם כולו תחושת יתמות, יגון ושבר חושך ענן וערפל. אוי! מי יתן לנו תמורתו מי יתן לנו חליפתו!

בלב קרוע ומורתח על קדש הקדשים, ועל ארון התורה שנגנז מאיתנו, מרן רבינו הגדול רבן של כל בני הגולה רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה אשר עלה בסערה השמימה ביום המר והנמהר בו חשכו המאורות, ונצחו אראלים את המצוקים, ג' מר חשון תשע"ד, הנני להגיש מאמר זה לעילוי נשמתו הקדושה והמהורה. יהי רצון שזכותו הגדולה תגן עלינו ותעמוד לנו ולכל ישראל אמן.

בדין שכח ובירך על דבר מאכל ביום תענית

ומרן רבינו הגדול זצוק"ל בשו"ת יביע אומר ח"י (א"ח סימן מא) העלה לדינא דיטעם מעט כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, שהרי לדעת הרמב"ם איסור ברכה שאינה צריכה הוא מן התורה וכמ"ש להדיא בתשובתו (מהדורם פריימן ירושלים תרל"ד סי' פד), וכן נקט המגן אברהם (סימן רטו סק"ו) ועוד רבים מן האחרונים בדעת הרמב"ם, ואילו לגבי תענית קיי"ל בגמ' (ר"ה דף יט:) רצו מתענים רצו אין מתענים, וכתב בשו"ת הריב"ש (סימן רפז) שדעת הטור (סימן תקסז) שכל תעניות ציבור חוץ מט' באב כיון דברצו מתענים, אוקמינהו דינם כתענית יחיד, ורבו האחרונים שכתבו דבתענית יחיד אם שכח ובירך על מאכל יטעם מעט כדי שלא

הנה יש לדון אודות אדם ששכח ובירך על דבר מאכל ביום תענית, ולפני שטעם נזכר שהוא יום תענית, האם יטעם מעט כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ומצינו דנחלקו בזה הפוסקים, דמרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקס"א סק"א) כתב בשם הנחפה בכסף (א"ח סימן ו) ועוד אחרונים, שיטעם מעט כדי להינצל מאיסור ברכה לבטלה. והסכים החיד"א לדבריהם. אולם בערך השלחן (סימן תקס"א סק"ג) ובדעת תורה (ס"ט) כתבו שלא יטעם כלל. ובשו"ת אור לציון ח"ג (פרק לא אות ה') ובשו"ת שערי עזרא בצרי ח"א (סימן טו) כתבו שלא יטעם כלל, ושיאמר מיד "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

מלשון הרמב"ם (פ"ד מהל' נרכות ה"י) שכתב: וצריך לומר בשכמל"ו על ברכה ראשונה "כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה". ומבואר דעל ידי אמירת בשכמל"ו אינו עובר על איסור הוצאת שם שמים לבטלה כי הזכרת ה' היא על השבח שמשבח אחר כך באמירת בשכמל"ו.

אולם מלשון הרא"ש והטור והש"ע נראה דלעולם חשיב דהוציא שם שמים לבטלה, ורק שעל ידי אמירת בשכמל"ו הוי כעין תשובה וחרטה על האיסור, דכתב הרא"ש (נרכות פ"ו סימן כ') שיש לומר בשכמל"ו "על הברכה שעשה לבטלה". וכן הוא לשון הטור (סימן ר"ו) שכתב: וצריך לומר בשכמל"ו "על שהוציא שם שמים לבטלה". ע"כ. וכן הוא לשון מרן בשלחן ערוך שם (סעיף ו'). ומבואר מדבריהם דנחשב הדבר שעבר על איסור הוצאת ש"ש לבטלה, ורק שעל ידי אמירת בשכמל"ו הוי כתשובה וחרטה על האיסור שעבר.

ולענ"ד נראה להכריח עוד שאכן זו היא דעת מרן, דהנה בבית יוסף הלכות תפילין (לא"מ סימן כה סעיף ה') הביא שנחלקו הראשונים לגבי ברכת התפילין, שלדעת הרמב"ם וסיעתו יש לברך רק ברכה אחת "אקב"ו להניח תפילין" ובברכה זו פוטר הן את התפילין של יד והן את של ראש. ואילו דעת רבינו תם וסיעתו שעל תפילין של יד יברך "אקב"ו להניח תפילין" ועל תפילין של ראש יברך "אקב"ו על מצות תפילין". ואח"כ הביא הבית יוסף את דברי מהר"י בן חביב שכתב שהוא בעצמו היה נוהג לברך שתי ברכות, כדברי רבינו תם. ומ"מ להציל עצמו מספק ברכה לבטלה, אחר הברכה היה אומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". והקשה עליו הבית יוסף בזו הלשון: ואף על פי שאין משיבין את הארי, אין

תהיה ברכתו לבטלה, לכן יש להורות דיטעום מעט כדי להינצל מאיסור ברכה לבטלה, וכדעת מרן החיד"א הנ"ל, ושכן כתב הגאון מהר"ר שמואל גרמיזאן בשו"ת משפטי צדק (סימן מה). עכתו"ד.

והנה צריך ביאור לשיטה זו דפוסקים להלכה שיטעום מעט, דלכאורה היה להם לפסוק שלא יטעום כלל ויאמר מיד "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" שעל ידי כן נמצא שגם לא עבר על איסור ברכה לבטלה וגם לא ביטל תעניתו כלל, וכמו שכתבו באור לציון ובשערי עזרא הנ"ל, דבפשטות זה עדיף מאשר לטעום מעט.

ונראה לבאר דהנה יש לחקור כשבירך ברכה לבטלה שפסק הש"ע (סימן ר"ו סעיף ו') שיאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", האם אמירת בשכמל"ו היא תיקון על העוון שבירך ברכה לבטלה, דהיינו שבאמת עבר עבירה והוציא שם שמים לבטלה, ורק שעל ידי אמירת בשכמל"ו הוי כתשובה וחרטה על האיסור שעבר. או שמא על ידי אמירת בשכמל"ו נמצא שלא הזכיר שם שמים לבטלה כלל, שהרי שיבח את הקב"ה שברוך כבוד מלכותו לעולם ועד, ועי"ז עוקר הוא למפרע את הלבטלה שבברכה ואין הוא עובר איסור כלל, ונקרא שהזכיר את שם ה' לשבח.

והנה מלשון הירושלמי מוכח שעל ידי אמירת בשכמל"ו לא עבר כלל על איסור, דזו לשון הירושלמי (נרכות פרק ו' הלכה א'): אמר רבי תנחום צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד "שלא להזכיר שם שמים לבטלה". עכ"ל. ומבואר מדבריו שעל ידי אמירת בשכמל"ו לא עבר כלל על איסור, ונקרא שלא הזכיר שם שמים לבטלה כלל. וכן משמע

דבהכי לא חשיבא הפסקה. וכ"כ בספר תניא רבתי (סימן ז'). אולם לשיטת הרא"ש והטור והש"ע הסוברים שעל ידי אמירת בשכמל"ו הוי כתשובה וכפרה על מה שהזכיר שם שמים לבטלה, אזי אין צריך שיאמר בשכמל"ו תוך כדי דיבור להזכרתו. וכן מדויק מלשון הרא"ש (ס) שכתב דצריך לומר בשכמל"ו "לפני שמברך בפעם השניה", ולא כתב דצריך לומר זאת "אחר שבירך בפעם הראשונה", ומשמע דאין צריך שאמירת בשכמל"ו תהא סמוכה להזכרתו הראשונה.

וּלפִי זֶה נִרְאֶה לַעֲנֹד לִישֵׁב מְדוּעַ הֶרֶמְב"ם לֹא כָּתַב אֶת הָעֵצָה שֶׁכָּתְבוּ הָרָא"ש וְהַטּוֹר וְהַש"ע שְׁבֹאוֹפֶן שֶׁאָמַר "בְּרוּךְ אַתָּה ה'" וְלֹא אָמַר "אֱלֹהֵינוּ" יְסִיִּים וַיֹּאמֶר "לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ" כְּדֵי שִׁיְהִי נִרְאֶה כְּקוֹרָא פְּסוּק. דִּישׁ לֹמַר דֶּהֲרָא"ש וְהַטּוֹר וְהַש"ע אֲזָלִי לְשִׁיטַתְּ דְּאִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו הוּא תִּיקוֹן עַל הַבְּרָכָה שֶׁעָשָׂה לְבַטְלָהּ, וְלִכֵּן דּוֹקָא הֵם כָּתְבוּ אֶת הָעֵצָה שֶׁכָּל עוֹד שֶׁלֹּא אָמַר "אֱלֹהֵינוּ" יְסִיִּים "לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ" כְּדֵי שִׁיְהִי נִרְאֶה כְּקוֹרָא פְּסוּק וְעַל יְדֵי כֵךְ אֵין כֵּאֵן אִיסוּר הוּצָאָה שֶׁם שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ כָּלֵל, מִשָּׂא"כ אִם יֹאמַר בִּשְׁכַּמְל"ו. וְלִכֵּן בִּכְה"ג שֶׁעוֹד לֹא אָמַר "אֱלֹהֵינוּ" יְסִיִּים לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ שְׁעִי"ז אֵין כֵּאֵן אִיסוּר כָּלֵל, וְזֶה עֲדִיף מֵאִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו שֶׁלְשִׁיטַתְּ הוּא רַק תִּיקוֹן לְאִיסוּר שֶׁעָשָׂה, אֹלֶם הֶרֶמְב"ם דִּס"ל שֶׁעַל יְדֵי אִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו אֵין כֵּאֵן אִיסוּר כָּלֵל, עַל כֵּן גַּם בְּאוֹפֶן שֶׁעֲדִיִּין לֹא אָמַר "אֱלֹהֵינוּ" יְסִיִּים בִּשְׁכַּמְל"ו, דִּאֵין עֲדִיפּוֹת לֹמַר "לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ" עַל פְּנֵי אִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו, שֶׁהֲרִי גַם ע"י אִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו אֵין זֶה נִחְשָׁב לְאִיסוּר כָּלֵל, וְאִמִּירַת בִּשְׁכַּמְל"ו שׁוּוֹה לְאִמִּירַת פְּסוּק שֶׁל בְּרוּךְ אַתָּה ה' לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ.

דבר זה נראה בעיני שיביא האדם עצמו לידי ספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עכ"ל הבית יוסף. ומוכח מדבריו שאמירת בשכמל"ו זהו תיקון על האיסור שעשה, דאי נימא שאמירת בשכמל"ו מועילה שמעיקרא נחשב הדבר שלא עבר איסור כלל, א"כ מה הקשה על מהר"י בן חביב, והרי לא הביא עצמו לידי ספק ברכה לבטלה. ועל כרחק מוכח מקושיית הב"י דענין אמירת בשמל"ו הוא שלעולם עבר איסור ורק שע"י אמירה זו הוי תיקון לאיסור, ולכן שפיר הקשה על מהר"י בן חביב היאך יביא עצמו לידי ספק ברכה לבטלה ויסמוך על התיקון שיעשה לאחר מכן. [ומיהו, בדעת מהר"י בן חביב יש לומר דס"ל שעל ידי אמירת בשכמל"ו נחשב הדבר שלא עבר איסור כלל, ולכן נהג לברך על התפילין ב' ברכות ולומר בשכמל"ו, כי לפי הבנה זו תו לא קשיא קושיית הבית יוסף. ונמצא לפ"ז ששורש מחלוקת הבית יוסף והמהר"י בן חביב נעוץ בחקירה זו. ודו"ק].

ותבט עיני להגרא"י טוקר בספר ביכורי ארץ (נרכות פרק ו' סימן כח) שכתב דהנפק"מ בזה היא, שלשיטת הרמב"ם דס"ל שעל ידי אמירת בשכמל"ו אין כאן איסור ברכה לבטלה, א"כ צריך שיאמר בשכמל"ו תוך כדי דיבור סמוך להזכרתו, כי אז ניכר שהזכרת השם הוי על השבח. וכן מבואר להדיא בדברי הרמב"ם (פי"ג מהלכות שזועות ה"א) וז"ל: אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה. ע"כ. וחזינן דצריך לשבח מיד. וכן כתב במפורש בשבלי הלקט (סימן קסו), דמסתברא דצריך לומר בשכמל"ו מיד לאחר שהזכיר את השם לבטלה, ושיעור עיכוב זה הוא כדי שאילת תלמיד לרב,

וראיה לזה, מהא דהירושלמי ג"כ לא כתב העצה דיאמר למדני חקיך, והיינו משום דלשיטת הירושלמי ע"י אמירת בשכמל"ו אין כאן איסור כלל, וכפי שמדוייק מלשוננו שכתב דצריך לומר בשכמל"ו "שלא להזכיר שם שמים לבטלה", ולכן לא כתב את העצה שיאמר "למדני חקיך", וכשיטת הרמב"ם.

ואגב יש לציין, דהנה מצאתי בספר מאמר מרדכי לעיל סימן סו (סק"ז) שאם באמצע קריאת שמע וברכותיה טעה ובירך ברכה שאינה צריכה, מותר לו לומר מיד "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להינצל מאיסור ברכה לבטלה. ע"כ. ולהנ"ל יש לומר דזהו דוקא לשיטת הרמב"ם שעל ידי אמירת בשכמל"ו אין כאן איסור ברכה לבטלה, וצריך לומר בשכמל"ו מיד, ולכן מותר לומר באמצע ק"ש וברכותיה בשכמל"ו. אולם להרא"ש והש"ע שעל ידי אמירת בשכמל"ו הוי כתשובה וכפרה על מה שהזכיר שם שמים לבטלה, ואין צריך לומר בשכמל"ו תוך כדי דיבור להזכרתו, א"כ לשיטתם יש לצדד לאסור להפסיק ולומר בשכמל"ו באמצע קריאת שמע וברכותיה, אלא יאמר בשכמל"ו לאחר זמן. וראה עוד בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (סימן קנז) ובשו"ת דברי יציב (א"ח סימן פג אות ד') ובשו"ת רבבות ויובלות ח"ג (סימן קע"א) ובשו"ת נתיבות אדם ח"ב (סימן י') ובשו"ת ויען אברהם ח"ה (סימן י') ובמאמרו של הגאון ר' אשר וייס שליט"א בקובץ צהר-אהל ברוך, עמוד תרי].

ועל פי כל הנ"ל יש ליישב היטב מדוע רבינו הגדול זצוק"ל בשו"ת יביע אומר הנ"ל פסק שיש לטעום מעט ולא כתב את העצה שלא

יטעם כלל ויאמר בשכמל"ו, כי עצה זו מועילה רק להסוברים שעל ידי אמירת בשכמל"ו לא עבר איסור כלל, וא"כ לשיטה זו יש להורות שבנידוננו לא יטעם כלל ויאמר בשכמל"ו כי על ידי כן באמת לא עבר על איסור ברכה לבטלה ולא על איסור אכילה בתענית. אולם להסוברים שאמירת בשכמל"ו היא רק תיקון לאיסור שכבר עבר, א"כ בנידוננו יש להורות שיטעם מעט, וזה עדיף מאשר לא לטעום כלל ולומר בשכמל"ו, כי אם לא יטעם נמצא שאכן עבר על איסור דאורייתא של ברכה לבטלה, ורק שאח"כ שב בתשובה על האיסור שעבר, ולכן עדיף שלא יעשה כן אלא יטעם מעט ובכך לא יעבור כלל על איסור ברכה לבטלה, דזה עדיף מאשר לעבור על איסור ואח"כ לשוב בתשובה. והנה לעיל בסמוך הוכחנו מלשון הרא"ש והטור ומרן הש"ע שלעולם נחשב הדבר שאכן הוציא שם שמים לבטלה, ורק דע"י אמירת בשכמל"ו הוי כעין תשובה וחרטה על האיסור. וכיון שכן היא דעת מרן, א"כ צדקו דברי מרנן החיד"א והמשפטי צדק והיביע אומר שלא כתבו העצה לא לטעום כלל ולומר בשכמל"ו, כי לשיטת מרן הש"ע אין זו עצה טובה, ובודאי עדיף לטעום מעט ולא לעבור על איסור תורה כלל, מאשר לעבור על איסור תורה של ברכה לבטלה ואח"כ לתקנו. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ב (י"ד סימן ה') ובשו"ת קול מנחם (א"ח סימן קנז). [ואחר כותבי כל זאת שוב הראני ידי"נ הרה"ג יהושע כהן שליט"א שבספר ילקוט יוסף (ה' תפלין מהדורת משפ"ד עמוד 15) האריך הרחיב בנידון זה בטוב טעם ודעת, ע"ש ותרו"ץ].

סימן עג

הרב יעקב ישראל אברג'ל

כולל "מעייני הישועה"

בני ברק

הערות אחדות בעניני החנוכה

א. כאשר אפשר להחמיר בנקל אם יש להחמיר, והמסתעף לתפלת ערבית בימי החנוכה מפלג המנחה

לכבוד מערכת הירחון הנפלא "יתד המאיר" שלום וברכה!

ומש"כ עוד להעיר (זראש דבריו) שלא ירדנו לסוף כוונתו כאשר למדנו בדבריו שבא לאסור את התפלה (של ערבית) מפלג המנחה ולא כן הוא אלא שכתב רק שיש לחוש ולהחמיר, עכ"ד. הנה עיינתי בדברינו בירחון אלול ה"ל, וראיתי שדברים אלו "לא דברתי ולא עלתה על לבי" ודי בזה.

וכן מה שהוסיף בראיות [מכמה מקומות] שדעת מרן הקדוש רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל [הכ"מ] כדברי הר"ן שיש להחמיר בקל וזאת אע"פ שהוא נגד מרן הש"ע, ע"ש. במח"כ לא חש לקמחיה דכוונת מרן זצוק"ל רצויה ופשוטה שהרוצה להחמיר לעצמו רשאי ולא הוי בכלל הדיוט כההיא דירושלמי (פ"ק דשנת, מוס' מנחות לז, וע"ע נספחו חזון עובדיה – סוכות סוף עמוד קכג, ונעמוד קפז), וק"ל.

תדע שכן הוא ממה שכתב מרן בספרו הליכות עולם ח"ד (עמוד קצ) בזה"ל: האידנא אכשור דרי, ואין להחמיר יותר ממה שנפסק בש"ע והאחרונים, עכ"ל. וע"ע בס' חזון

ראה ראיתי מה שכתב הרב יעקב נסיר נר"ו בגליון חשון תשע"ד (סי' כ) להשיב שאף שהעיקר לדינא להקל בתפלת ערבית מפלג המנחה מ"מ באופן שאפשר להחמיר בנקל כן יש לעשות, וסמך לדבר הסכמת הפוסקים לדברי הר"ן (נפסקים קמ). שכתב דכל היכא דאפשר להחמיר בנקל יש להחמיר ואפי' בספק דרבנן, עכת"ד. ולפי דבריו אין נכון להתפלל ערבית בימי חנוכה מפלג המנחה.

אך לעניות דעתי דבריו תמוהים שהרי ידוע לכל שקבלנו הוראות מרן בין להקל ובין להחמיר ולפ"ז גם בזה יש להורות להקל כדעת מרן וכמו שכתבנו בגליון אלול תשע"ג (ריש סי' תרפד) ומה יתן הכלל שהביא מהר"ן לגבי הוראות מרן? וכבר הערתיו כן בירחון אלול (שם נהערה), ע"ש. וחבל שלא שת ליבו גם לזאת.

ומה שהעיר ע"ז שהכלל הנ"ל שכל שאפשר להחמיר בנקל כן יש לעשות דרך כבושה היא גם אצל מרן הש"ע. אינו ענין לכאן וכאשר יראה המעיין.

(מא"ס ריש סי' ט). ובשו"ת נועם שיח ח"ב (סי' ז) שהאריך למעניתו בדברי הר"ן הנ"ל להלכה ולמעשה בטוב טעם ודעת, ע"ש. וע"ע בילקוט יוסף, מועדים – חנוכה (סוף עמ' 15).

ואסיים בדברי מרן זצוק"ל (בחזו"ע שם עמ' 14) שכל המורה כדעת מרן הקדוש יורה יורה, ועליו יערה רוח הבורא.

עובדיה – הגדה שלפסח (מהדורת משלט עמוד סג) ע"ש, ואכמ"ל.

יתרה מזו המעיין בהליכות עולם ח"ב (עמוד ג) יראה שבענין תפלת ערבית מפלג המנחה של כל השנה אין אפילו מקום להחמיר בזה וכל מש"כ שנכון להחמיר הוא בערב חג שבועות, ע"ש ודו"ק. וע"ע ביביע אומר ח"ט (מא"ס סי' קמ אות ה). וביביע אומר ח"ו

ב. ביאור בתורת מרן היביע אומר זצוק"ל בדין נר חנוכה

כמו כן מה שכתב ביישוב הא' שהנכון בדעת רבנו דס"ל לעיקר כשיטת האומרים דלא בעינן שיעור ח"ש, ע"ש היטב בחזו"ע, עכ"ל. לפענ"ד גם זה אינו וכמו שכתב מו"ר בספרו חזון עובדיה שם (עמוד ז ועמוד קיא) ובספרו מאור ישראל ח"ג (טזעט המלך עמוד 14) בשם הרא"ש שצריך שיעור בשמן שידלק חצי שעה ושכן פסק מרן בש"ע (סי' תרעה ס"ז), ע"ש. וראה עוד בש"ע (סי' תרעז ס"ז), וק"ל. שו"ר אח"ז שכבר כתב מרן בזה בשו"ת ביביע אומר ח"ד (מא"ס סי' נן), ע"ש.

ובאשר לקושיא על דברי רבנו חזון עובדיה היה נראה ליישב ע"פ מה שכתב בספרו שו"ת יחוה דעת ח"ו (סי' לא) ובספרו הליכות עולם ח"א (עמוד 14) ובספרו חזון עובדיה יו"ט (עמוד 14) ועמוד 14) שבספק דרבנן לקולא הוי כודאי לקולא, וכשיש ספק דרבנן במצוה ברוכי נמי מברכינן ע"ש, וע"ע בשו"ת נועם שיח הנ"ל (33 סי' יט) שכ' באורך בזה, ע"ש. והוא הדין לנ"ד בנר חנוכה.

אמנם לפ"ז מה שכתב מרן [בחזון עובדיה – חנוכה, הנ"ל] שרשאי להדליק בברכה מכח

וכן ראיתי להעיר בדברי הרב יצחק שי"ש הי"ו (שם 33 סי' כא עמ' 14 ד"ה וגדולה), שפלפל במה שכתב מרן זצוק"ל בספרו חזון עובדיה – חנוכה (עמוד 10) שמי שאין לו שמן לנר חנוכה רק בצמצום, באופן שאינו יודע אם יספיק להדליק בו חצי שעה, שאם ירצה ידליק בברכה ולא חוששין לסב"ל שהרי יש כאן ס"ס, ע"ש. וכתב הה"כ, ורבים לוחמים על הוראה זו דעזב רבנו שיטתו בכל מקום דלא עבדינן ס"ס בברכות (ע"כ). ושוב יישב הדבר בב' אופנים.

וביישוב הב' כתב וז"ל: וביותר נ"ל דרבנו לשיטתו לפי מה שיסד (יצי"א ס"ו יו"ד סי' יב) דבספק במציאות עבדינן ס"ס בברכות וה"נ יש ספק במציאות אם יש לו שמן מספיק לשיעור חצי שעה, עכ"ל.

אולם לפענ"ד זה אינו מן הישוב שהרי יש כאן רק ספק אחד במציאות ואילו ספק שני הוא בהלכה (אם כ"כ שיעור נשמן) וא"כ אינו דומה למש"כ מרן [הכ"מ] ביביע אומר שם (אות ג) כי בדבריו ב' הספקות במציאות, ע"ש והבן.

שוב בינותי הלום ליישב דברי מרן בפשיטות יותר, והוא ע"פ מה שכתב בספרו חזון עובדיה – סוכות (עמוד קט ואלה) בענין ברכה בס"ס בדין אתרוג וז"ל: מכיון שיש כאן ספק ספיקא לענין לצאת בו ידי חובה, הברכה נגזרת אחר המצוה, ומברכים על המצוה דרבנן שנעשית בספק, כמו ספירת העומר בזה"ז דרבנן שמותר לספור בבין השמשות ומברך על המצוה, וכמ"ש להדיא התוס' מנחות (סא.), הוא הדין בכל מצוה דרבנן הנעשית מספק, מכח ספקא דרבנן לקולא, ברוכי נמי מברך, כגון מאי דקי"ל בש"ע (סי' קס סעיף יא) מים של נטילת ידים וכו'... וכן פסק המשנה ברורה (סי' קסא ס"ק יא). וא"כ הוא הדין בס"ס דאורייתא, שכיון שהמצוה דאורייתא הוכשרה ע"פ ספק ספיקא, ברוכי נמי מברכין, וכו'.. ולא אמרינן בכה"ג סב"ל, וכמ"ש הרדב"ז שהברכה נמשכת אחר המצוה, עכ"ל. ומינה לנ"ד. וע"ע להראש"ל בעין יצחק ח"ב (עמ' תלא סעיף יד), ע"ש. ודבר ה' בפיהו אמת. וע"ע בחזון עובדיה – חנוכה (עמוד קנא), וקצרת.

~~~~~

זכות לימוד ד"ת אלו יהיו לעילוי נשמתו המהורה והזכה של מו"ר עבד ה' רבן של ישראל מרן רבנו עובדיה יוסף ב"ר יעקב וגורג'יה. תנצב"ה.

אשר עלה בסערה השמימה ביום המר והנמהר ג' במר חשון תשע"ד ונתקיים בנו דברי הנביא (ירמיה פרק ט פסוק יז-יח), ותהדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים. כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו וגו'.

ס"ס, צ"ל דלרווחא דמילתא נקט, אך כל זה איננו שווה לי מאחר שאם הטעם משום ספיקא דרבנן במצוה וכאמור, נמצא העיקר חסר מן הספר, וק"ל.

ועל כן נלענ"ד ליישב ע"פ מה שמצאתי בספרו הליכות עולם ח"א (עמוד סה) בנידון כעין זה בברכת נר חנוכה משום ספק ספיקא שכתב וז"ל: ואע"פ שרבים מן האחרונים ס"ל שאין לסמוך על ספק ספיקא בברכות, כאן נ"ל לסמוך על הס"ס לברך, וה"ט משום שהברכה היא חלק מפרסומי ניסא, וכמ"ש הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (ס"ס תרעז) שאם מדליק בלא ברכה אין כאן פרסומי ניסא. (א"ה. כדי להקל על המעיין, ראה בספר חזון עובדיה שם (עמוד קנט) שהביא דברי היעב"ץ במילואם). וכו'.. בצירוף דעת אחרונים רבים דס"ל דמהני ס"ס בברכות וכו'... ואפילו לדעת הרב מכתם לדוד פארדו (סי' ג) שכתב דלא מהני ס"ס בברכות, ואפי' יש כמה וכמה ספקות וכו'.. ברם הכא דאיכא טעמא דפרסומי ניסא, שפיר סמכין על הס"ס לברך. ודו"ק. עכ"ל הטהור. ומעתה הכל ברור להפליא שמי שאין לו שמן אלא בצמצום ואינו יודע אם יספיק לחצי שעה יכול לסמוך על הס"ס לברך וכמו שביאר מרן בהליכות עולם, ואין בדבריו נפתל ועקש. וע"ע בספרו חזון עובדיה ימים נוראים (סוף עמוד קסא ואלה) ובמה שכתב בנו הראש"ל יצ"ו בספרו עין יצחק ח"ב (עמ' תק אומ לג ד"ה ז), ע"ש ודו"ק.

סימן עד

הרב אליהו ישראל תורג'מן

כולל "כנסת ישראל"

אשדוד

זה המאמר מוקדש לע"נ מרן גאון הדור נזר תפארת ישראל זצוקללה"ה וזיע"א, אשר אמרנו בצילו נחיה כל הימים ועתה עזבנו לאנחות. אוי מי ירפא שברנו. ואמנם אע"פ שאין זה זמנו ומקומו של מאמר זה, מ"מ נתתי אל ליבי לפרסמו לזכרו, הואיל ונכתב מתוך שברון לב ודמע רב, כיון שבו בזמן אשר הייתי עוסק ומפלפל בדברי קדשו הללו, באה השמועה כי חשך העולם ונסתלק עמוד האש מן המחנה. המקום ירפא שברנו ויחיש לגאלנו מגלות החל הזה בביאת גוא"צ. אכ"ר.

בדברי רבי יהודה דאין מסככין אלא בד' מינים שבלולב

דהא אמר ר"י דמסככין בנסרים אע"פ שהוא מצריך סיכוך בד' מינים שבלולב בלבד. והרי בסיב ועיקרא דדיקלא אין יוצאין ידי חובת מצות ארבעת המינים ובכ"ז שרי לאגוד בו אע"פ שלולב צריך אגד ובעינן איגודו ממינו בלבד, וא"כ ה"ה הכא אע"פ שאין יוצאין יד"ח בענפי האתרוג מ"מ שרי לסכך במין האתרוג דהיינו ענפיו, וזוהי כוונת ר"י שאמר 'אלא בד' מינים שבלולב'. ועוד, דהא כתבו התוס' (ד"ה ר"י) דמודה ר"י דאין מסככין בדבר המקבל טומאה אפילו מארבעת המינים כגון שעשה מהם כלי או פירות דקל וכו'. וא"כ ה"ה לאתרוג עצמו שאין מסככין בו אבל בענפיו מ"מ שרי לסכך. ושםא זוהי כוונת הפמ"ג הנ"ל שכתב 'לבד מאתרוג', דהיינו לבד מפריז דוקא אבל בענפיו שרי. ודוחק. וגם מדברי מרן זיע"א לא משמע שזהו התי' לקושיא הנ"ל, אלא רק לדחות את התירוץ דאיירי באתרוג שלא הוכשר. ויתכן שעל מרן זיע"א אין קושיא כ"כ, שהוא לא בא אלא לפלפל בקו' מהר"י ענגיל ולא נחת לתרוץ קושיא זו. וגם זה קצת דוחק.

אחר הדברים האלה ראיתי בס"ד שכן תירץ להדיא הגאון מהר"ם בן חביב בס' כפות תמרים, וז"ל: ואפשר לומר דמודה ר"י דמסכך בענף עץ של אתרוג דמינא דאתרוג הוא דהא בעינן שיהא בו עוקץ, ואע"ג דבאתרוג עצמו אינו מסכך

גרסינן בסוכה (לו ע"ב), רבי יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב. ומרן גאון הדור זיע"א במאור ישראל הביא מה שהקשה מהר"י ענגיל בגליוני הש"ס שהרי אתרוג מקבל טומאה ופסול לסכך, ותירץ שאולי הכוונה לסכך באתרוג הפחות מכביצה ויהיה מזה ראיה שגם למ"ד שגם לקבל טומאה בעינן כביצה מה"ת וכו'. וכ' ע"ז מרן זיע"א שאין דבריו מחוורים ולפ"ד היה יכול לומר עוד דמיירי באתרוג שלא הוכשר לקבל טומאה, אבל גם זה אינו, וכמבואר בקרבן נתנאל (פ"ק דסוכה סי' כ"ו אות צ"ב), וכ"כ הפמ"ג (סי' תרנ"ט מש"ז סקי"ב) והעמיד דברי רבי יהודה שאמר אין סוכה אלא בד' מינים היינו לבד מאתרוג אע"פ שלא הוכשר. עכ"ד.

ואני בער ולא אדע, מדוע לא תירצו בפשיטות הפוסקים הנ"ל ומרן עטרת תפארתנו זיע"א דאה"נ הוא דאין מסככין בגוף האתרוג אלא רק בענפי אילן האתרוג, ומ"ש בברייתא אין סוכה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב היינו לאפוקי אילנות אחרים שאינן ממיני הלולב, והיכא דאפשר לסכך במינים עצמן כגון בלולב בהדס ובערבה הנה מה טוב, והיכא דא"א כגון באתרוג שהרי פרי הוא אה"נ דמסככין בענפיו. וראיה לזה מדברי רבא גופיה שהביא את הברייתא הנ"ל להוכיח דסיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולב הוא,

לאתרוג, מ"מ יש לחלק שבמה שאמרה התורה 'כפות תמרים' לא הוציאה שיהי בהכפות גם תמרים, שהרי גם הדס שענביו מועטות מעליו כשר אע"ג שאמרה תורה 'ענף עץ עבות' וה"ה ללולב דהוי בכלל כפות תמרים, ולכן הוי פירות דקל בכלל כפות תמרים ובפרט כשמחברים עדיין בהכפות, אבל עץ האתרוג אינו בכלל פרי עץ הדר, וא"כ איך יקח את ענפיו לסיכוך. ע"כ. לענ"ד לפי האמור לא קשיא, דאה"נ לא בעינן 'פרי עץ הדר' לסיכוך אלא שיהיה ממין הפרי עץ הדר. גם לא הבנתי מש"כ הערל"נ "ולכן הוי פירות דקל בכלל כפות תמרים ובפרט כשמחברים בהכפות", דמשמע מלשונו שגם כשהם נפרדים הוי בכלל כפ"ת, וזה קשה לשמוע דהא כתיב 'כפות' ובגמ' (לב ע"א) פסלו להדיא כל היוצא מן העץ שאינו לולב. ע"ש. ואם אין זה כוונתו א"כ לא הו"ל למימר "ובפרט כשמחברים" וכו' אלא "מכיון שמחברים בכפות".

עוד הקשה הערל"נ, דאי איתא דאתרוג פסול לסיכוך והכא איירי בענפי האתרוג, מדוע כ' התוס' דאין מסככין בדבר המקבל טומאה כגון פירות דקל, עדיפא מיניה הו"ל למינקט והוא אתרוג דהוי מגוף הד' מינים. ועם היות שזו קושיא הנראית לעינים, מ"מ כבר כתב שם הערל"נ שגם על שיטתו קיימא קושיא זו, וא"כ לא הונח לנו מזו הקו' בשום אופן, ואכתי צ"ע.

א שוב ראיתי בתוספת ביכורים שבסו"ס ביכורי יעקב לבעל הערל"נ, שהקשה עליו כן הרב השואל מדברי הכפ"ת וסברתו, והשיב לו הבכור"י, דהא דסיב ועיקרא דדיקלא מקרי מין לולב היינו משום דשניהם עץ, והלולב בעצמו כשמתקשה נעשה עיקרא דדיקלא כנראה בסוכה (דף לב ע"א, עי' רש"י ד"ה חרותא), אבל שיקרא עץ האתרוג מין הפרי זה דוחק לענ"ד אף שטעם עזו ופריו שווה. עכ"ד. ולענ"ד עדיין לא יגהה מזור, דמ"ש שהלולב בעצמו כשמתקשה נעשה עיקרא דדיקלא וכו', הא ניחא לגבי עיקרא דדיקלא אולם לגבי סיב מה אית לן למימר. ומ"ש אבל שיקרא עץ האתרוג מין פרי וכו', כבר ביארנו זה בדברי הכפ"ת (בדף לז ע"א) שא"צ לר"י מין הפרי דוקא.

משום דמקבל טומאה בענף שלו מסכך וכו'. עכ"ל. עוד מצאתי חיזוק נוסף לזה ממש"כ עוד הכפות תמרים לקמיה (לז ע"א) אהא דאמרין בגמ' ור"י סבר הני לדפנות וכו', והקשה הכפ"ת, לכא' איך מכשיר ר"י עלי הדס לסכך והלא עלי הדס הוא הדס שוטה דאינו כשר ללולב כדאיתא בפ"ק (יב ע"א). ותירץ, דהדס שוטה וענף עץ עבות הכל מין אחד כמ"ש הרא"ש (סי' יד) בשם רב נטרונאי גאון והביאו מרן הב"י (סו"ס תרנ"א) דהכל גדל בערוגה אחת ואין בו משום בל תוסיף מידי דהוה אסיב ועיקרא דדיקלא דחשיבי מינא דלולבא, יעוין שם, א"כ הדס שוטה כשר לסכך לר"י דמינא דעבות הוא, מידי דהוה אסיב ועיקרא דדיקלא דמסככין בו לר"י משום דהוי מינא דלולבא אע"ג דסיב עצמו אינו כשר ללולב. ע"כ. ובהמשך דבריו שם כתב בפירוש "דלענין סוכה לא קפדינן אלא שיהיה 'מדבר הגדל בארבעת מינין' והרי הוא כאחד מן הארבעת מינין כגון עלי עץ עבות דכשר ללולב". וכמו כן ראיתי להגאון משמרות כהונה שהקשה על דברי הגמ' והדין נותן ומה לולב וכו', דכיון דילפינן בק"ו מלולב א"כ לבעי ד' מינים ממש ומנ"ל סיב ועיקרא דדיקלא, ואמאי מסככין בנסרין. ע"ש מה שתירץ. ומוכח מדבריו ג"כ שהבין שא"צ לסכך בד' מינים ממש ושרי אפילו ענפי אתרוג [כשם שהותרו נסרים].

ובערוך לנר הקשה על דברי הכפ"ת, שהרי העץ אין יוצא בו בלולב דפרי אמר רחמנא, ולא דמי לאצוותא דדיקלא דזה ממין העץ דלולב הוא אבל העץ אינו פרי. ולפמשנ"ת בדברי הכפ"ת (כאן, ולקמן לז ע"א) אין זו קושיא, דמה לי אצוותא דדיקלא שאין יוצאין בו ידי חובת ללולב ומה לי עץ האתרוג שאין יוצאין בו יד"ח אתרוג, וכשם שאצוותא דדיקלא מקרי מינא דלולב לענין איגודו כך עץ האתרוג מקרי מד' מינים לענין הסיכוך בו, וכנ"ל, דלא בעינן אלא 'שיהיה מדבר הגדל בארבעת המינים' כמ"ש הכפ"ת.

ומה שהקשה עוד הערל"נ דאע"ג שהתוס' כתבו שגם פירות דקל בכלל ד' מינים, וא"כ ה"ה

סימן עה

יתדות | מכתבים ותגובות

ניתן לשלוח חידושים והערות למדור זה, גם בכתב־יד, (נמוך נקי וקריא), עד 400 מילים לערך השולחים מכתבים ב"פקס", נא להקפיד לכתוב בכתב ברור, ולהשאיר מרווח ראוי בשוליים ובין השורות. [הננו להתנצל בפני שולחי מכתבים ומאמרים - שמחוסר מקום נדחו לחודשים הבאים]

מהו נשימה אחת בתקיעות דמיושב | תגובה

לכבוד מערכת הירחון הנכבד והחשוב 'יתד המאיר' ה' עליהם יחיו:

בענין מ"ש הרה"ג ר' יהודה ברכה הי"ו בגליון חשון (ס' יט) להשיב על דברי ידידנו הרה"ג ר' אליהו עזריאל הי"ו, והעלה שבתקיעות שעל סדר התפלה אין לחוש כלל לדעת החזו"א שהצריך לעשות השברים תרועה דתשר"ת בכח אחד, ללא הפסק כלל, ורק אם רוצים אחר התפילה, ע"ש. אולם אחר ההתבוננות לפע"ד דברי ידידנו הנ"ל קיימים לחוש לדברי החזו"א.

דמ"ש דמאחר ומנהג העולם כדעת המ"ב לכן ראה לכתוב ולהעיר וכו'. הנה לא הביא מקור שזהו המנהג. ומה שהרוב מורים כהמ"ב, אינו בהכרח שנהגו כדעה זו 'בדוקא', דאפשר משום שהמ"ב הוא המצוי יותר אצל המורה נהגו כן. ועיין היטב למרן החיד"א במחבר"ר יו"ד (ס' ל סק"ג), ובשיו"ב יו"ד (ס' יד סק"ז), הביאו רבנו הגדול זיע"א בחזו"ע שבת א (עמ' קפה), שממש יש ללמוד לכאורה, דהיכא שלא נעשה מתוך ידיעת הצד השני כראוי, ל"ח מנהג. ודו"ק. ובנ"ד כיון שלא שמענו בזה מנהג מפורש כהמ"ב, לית לן בה. מה גם שכבר הביא ידידנו הנ"ל לאידך גיסא מספר מעדני דניאל שהמנהג כדברי האבנ"ז, והיינו כדברי החזו"א.

ומה שנשמך ברוב דבריו, על ההכרח שמרן ז"ל בב"י הבין בלשון הרא"ש וממילא אנו נסביר בשאר ראשונים, דבלא הפסק היינו בלא נשימה, הנה כי כן כנגד זה הביא ידידנו הנ"ל שיש לשמוע מהשמטת מרן דין זה מהש"ע, דלא ס"ל כתרוה"ד, ושכן צידד השו"ג, דס"ל למרן הש"ע שכל הראשונים חולקים על רש"י. והלום שלח לי שכ"כ גם הגרא"ז מלצר (קונץ קול תורה, נה עמ' ד) לצדד בדעת מרן והרמ"א מדלא הזכירו דין זה בש"ע, ע"ש. ושהגר"מ יהודה שיפר (שם עמ' פא) הוכיח, שכ"ד הגר"א אליבא דמרן המחבר (ושכ"ד הרמז"ן דרשמו לר"ה הל' תרועה, ושכ"מ מדברי ר"י, אדם נ"ו ח"צ). ע"ש. וממילא יחזרו הדקדוקים מלשונות כל הראשונים למשמעותם הפשוטה והמסתברת. וכבר כ' בכנה"ג (כללים סא) על כיו"ב, שאין מיחסים לפוסקים סברות פוסקים אחרים, במקום שלא גילו דעתם. זולת אם היא סברת הרבים וגדולים. ע"ש. וה"נ לגבי סברת התרוה"ד.

גם מ"ש ליישב השמטת מרן ז"ל עפ"ד מרן החיד"א שפעמים משמיט משום שהוא דבר פשוט, וה"נ הובא דין זה בב"י ללא עוררין, ע"כ. נלפע"ד דעיקר כוונת מרן החיד"א אינה מצד שהדבר 'מוסכם', אלא מצד שהוא פשוט ומובן כמעט מאליו עד שא"צ לכתבו, ולכן לא ראה מרן צורך להעלותו על שלחנו. ולפי"ז בנ"ד אדרבא הוא ודאי חידוש, אחר שלשונות כל הראשונים משמע

שאין להפסיק כלל, וכ"ש דעיקר טעמא דאין להפסיק כתבו הראשונים מפני שהכל תרועה, וא"כ ודאי שחידוש הוא לומר שיש ליתן ביניהם ריות. ומאחר שמרן השמיטו בכ"ז מהש"ע, ואף הרמ"א שדרכו לציין כיוצא מאלו הפרטי דינים המובאים ביה"ד יוסף, אף הוא אחזי כאן בשתיקה, ובפרט שיש רגלים לדבר, שהרי לשונות כל הראשונים משמעותם שאין להפסיק כלל, וכמ"ש הג' מהרש"ם, שו"ג, אבנ"ז, ומעדני דניאל, כמובא בתשובת ידידנו הנ"ל, ועוד הוסיף עליהם במכתב ששלח אלי, שכן העלו בביאור לשון הראשונים ולהלכה, הגאונים רא"ז מלצר ורמ"י שיפר הנ"ל, ובספר איל יצחק (עמ' קעמ-ט), והג"ר מרדכי משה קארפ בספר משמרת ימים נוראים (ס' כא), ובספרו הל' חג בחג (ימ"י עמ' קעז-ט), והג"ר יואל טולידנו ראש ישיבת ברית יעקב בקובץ אמרי שפר (ד, עמ' פו:). לפיכך לפע"ד בודאי דשפיר קאמר ידידנו הנ"ל שמן הראוי לחוש טובא לשיטה זו.

ביקרא דאורייתא שמעון ללוש, ס"ט אלעד

ב

תפילת ערבית מוקדמת ב'פלג המנחה' | תגובה

החיים והשלום וכט"ס למערכת "יתד המאיר".

ראיתי ביה"ד המאיר (א"ז תשע"ג, סימן תרעג) ומ"ש (אלול תשע"ג, סימנים תרפד תרפח אות ג') מ"ש גבי תפילת ערבית מוקדמת, מזמן פלג המנחה ואילך, ובס"ד בספרי שו"ת אדרת תפארת ח"ן (סימנים לו - לט) באנו בזה בארוכה, והתבאר ליישב מנהג הספרדים והאשכנזים בחו"ל, שמקילים לעשות תרתי דסתרי בציבור, אף בימי חול, וכ"ש בע"ש ושמצוה מן המובחר בימי חול להתפלל ערבית בזמן, ובע"ש מסתבר שאף לכתחילה יכול לעשות ומש"ב.

עוד ראיתי ביה"ד המאיר (תשרי תשע"ד, סימן י' אות א') מ"ש בענין עניית אמרן על ברכה שהשומע לא נוהג לברך, וכתב לדחות דברי ספר ברכת ה' שכתב שצריך לענות ע"ש, וכבר הקדמנוהו בכ"ז באדרת תפארת ח"ה (סימנים ט - יא) וע"ש ח"ו (סימן כה) ומש"ב.

בכבוד רב, אברהם דורי,

מח"ס "אדרת תפארת", ירושלים

ג

עוד בענין תפילת ערבית מוקדמת ב'פלג המנחה' | תגובה

לכבוד ירחון יתד המאיר בעה"ק צפת תובב"א שלום וברכה!

ראיתי מאמרו של ידידנו הרה"ג יעקב נסיר שליט"א בו מאיר את תשומת לבנו בענין תפילת ערבית של שבת בע"ש בפלג המנחה ועורר שש נקודות, הראטשונה מצד הדין ואפשר לתקנה בנקל שיתפלל מנחה לפני הפלג וחמש בדרך הזהירות כי לדעת מרן חמשת הנקודות מותרות לכתחילה, ולזה הוצרך להקדים הקדמה למאמרו שאע"פ שמצד הדין שרי, מ"מ יר"ש ובעל נפש משתדל לצאת יד"ח לכ"ע.

ונראה לי שחיסר הערה גדולה מכולם אף שגם לה יש פיתרון, והיא שלדעת רוב הראשונים שסוברים כר"ת וכן דעת מרן, הזמן שאנחנו מתפללים אינו פלג המנחה, כי לדעתם הפלג הוא

שעה ורביע קודם צה"כ דר"ת וכשלש דקות קודם השקיעה שלנו, ואילו אנחנו מחשבים פלג המנחה מצה"כ או מהשקיעה של הגאונים, ויוצא שאם נשאלם אם מותרים אנחנו להתפלל ולברך ברכות ק"ש בזמן הפלג שלנו יענו לנו בשלילה גמורה כ' יום גמור הוא לדעתם, אלא שתופסים אנחנו בזה כדעת הגאונים ק"ש וברכותיה צריכים להיות דוקא בצה"כ, וא"כ יוצא שזמן הפלג שאנחנו נוהגים להתפלל בו הוא גיבוב קולות, חדא כדעת הגאונים שהפלג מצה"כ או משקיעה שלהם, ועוד קולא שתופסים כדעת ר"ת ודעימיה שאפשר לקרוא ק"ש בברכותיה מזמן תפלת ערבית והיינו מהפלג. וזה מלבד כל הקולות שהזכיר הה"כ נר"ו ואע"פ שאין הקולות סותרות זו את זו מ"מ ודאי שהוא נגד מרן שסובר שזמן זה הוא יום גמור. ואעפ"כ אומר אני כי מנהג ישראל תורה הוא כי אנחנו תופסים לעיקר כדעת הגאונים וסבורים אנחנו שאילו ידעו ר"ת ודעימיה שהמציאות אינה כמותן וצאת ג' הכוכבים אינו לאחר ד' מיל מהשקיעה, היו מסכימים עם שיטת הגאונים, ועיין בזה למו"ר ועט"ר בקונטרסו הנפלא "בין השמשות" שבסוף ספר משנ"ב ח"ג עם הערות איש מצליח ועומדים בדעתם שאפשר לברך ברכות ק"ש וק"ש מפלג המנחה.

ועוד הערה קטנה, מ"ש בסו"ד וא"כ אין הצר שווה בנזק להרויח "מצוה דרבנן" וכו', וכונתו על מצוות תוספת שבת. ובמחכ"ת מצוה זו מה"ת כמבואר ברוב הפוסקים ע"ע. ועיין ילקו"י שבת ח"א (סי' רסג ס"ק סו) ובהוספות (למ"א עמוד תקנא). ודו"ק. א.ה. עי' ביתד המאיר אלול תשע"ג, סי' תרפד. המערכת.

בברכה רבה. אברהם באאמו"ר הרה"ג ר' יורם חדאד שליט"א,
יושב בשבת תחכמוני ישיבת כסא רחמים.

ד

איה מקום כבודו של ה'אבקת רוכל' | מכתב

כולנו זועקים מרה, עם סילוקו של מורנו ורבנו גאון דורנו. גאון בשקידת התורה. גאון באהבת תורה. גאון באהבת ישראל. גאון בענוה. גאון בקדושה. גאון בצדקה. גאון בזיכוי הרבים. גאון בפרישות ובחסידות. גאון בציפיית משיח צדקנו. על אלה אנחנו לא מפסיקים לבכות. לבי לבי על אבידתנו מעי מעי כי קשה פרידתו מעלינו. יתומים אנחנו, וי אבדה מאור עינינו. אין לנו שיור רק התורה הזאת שהשאיר לנו ב"ה למעלה מב"ן ספרים קדושים. והנחת רוח הגדול והאמיתי שאפשר לעשות למרן אבי דורנו זצוקללה"ה, הריני כפרת משכבו, היא לשקוד בהספרים שלו כל אחד לפי מדרגתו. אשרינו שזכינו לחיות בדורו, ולראות פניו המהורות לשומעו ולנשק ידיו הקדושות.

וכבר מילתי אמורה זה שנים רבות עפ"י מ"ש בספר שבט מוסר (פכ"ח אות כד) דמה שיש נהנים מהכתוב בספר זה ויש מספר אחר, הוא משום קשר שורש הנשמות הקשורות בשורש אחד לאותו מחבר. ע"ש. ובדורינו כולנו היו ויהיו מקושרים לנשמת מרן אבי דורינו הכ"מ שכל הפותח ולומד בספריו מיד מרגיש קשר של קיימא. וכן נודע בעולם שמרן הקדוש היה אבי הבקיאים ונזר המעיינים עמוק עמוק מי ימצאנו (עי' צס' אציר הרועים עמ' 167 הע' כ"ט). והלומד בספה"ק חייב לדקדק בדבריו כמו בראשונים (וכי"ז שמענו מתלמידו הגאון הגדול רבי שלמה עמאר שליט"א שעיונו היה כראשון). ועי' בספרו מאור

ישראל (דרשות, ריש עמ' רנז) שב' הרבה מעלות מיוחדות ללומד "בית יוסף", וכולם שייכים גם על השוקדים בספרים הקדושים של מרן הכ"מ. וכבר כתב הגאון האמיתי רבנו מאיר מאזוז שליט"א ה' ישלח לו רפ"ש במהרה אבי"ר: "לכן נקרא ספרו העיקרי של מרן הגר"ע יוסף "יביע אומר, כי הוא בדורנו אמן האמנים להבעה" (ספר דרכי העיון עמ' ל). וכן אמר רבנו מאיר הנאמן שליט"א "כדאי מאוד לשקוד על ספרי "יביע אומר" להגר"ע יוסף, וללמד אותם על הסדר ולדקדק בדבריו מאד, כי הם נחמדים מזהב ומפז רב וקלים להבנה" (ספר מקור נאמן סי' תניג). והארכנו בזה במק"א בגודל מעלת ספרי של מרן. וכעת אסתפק עם הארה א' הנוגע לדב"ק.

כתב הר"ש אסרף נר"ו בירחון אור תורה (תמוז תשס"ט, עמ' תמפה), להעיר ע"ד הפתח הדביר (סי' רח"ץ סוף סק"צ) ומה שציין בילקו"י (מהד' תשע"א, סי' רס"ג עמ' נט) לפתה"ד סי' רצ"ה ט"ס שדן על מה שחותמין בברכה אחרונה של ז' ברכות משמחת חתן וכלה עם תיבת "מצליח" שלכאורה הוי הפסק. והסיק שכיון שתוספת זו נלוית אל נוסח הברכה אין בזה הפסק וכמ"ש מרן בשו"ת אבקת רוכל שמותר להוסיף תיבה כל שהוא מענין הברכה. ע"ש. והעיר הה"כ שחיפש ולא מצא בכל ספר אבקת רוכל מאומה בזה. ע"כ.

ויד"נ הרה"ג ר' מרדכי חיים נר"ו באו"ת (אלול תשס"ט, עמ' תמלט) השיב אבידתו שמרן זצוק"ל בספרו חזו"ע שבת ח"א (עמ' קעו) תוך העתקת הפתה"ד ציין בסוגריים מרובעות לשו"ת אבק"ר סימן י"ב, הגם בשו"ת יבי"א ח"ב (סי' טז ס"ק י"ח) לא ציין איה מקום כבודו. ע"כ. והר"ש אסרף נר"ו באו"ת (טז תש"ע, עמ' שפה) כתב, שהמעין באבק"ר בסי' י"ב יראה שאין ראיה משם שהרי מדבר שם על נוסח "מי שברך" שמותר לש"ץ להוסיף לשון בקשה לכל אחד כפי הנצרך לו מפני שמתחילה כשקבעו ה"מי שברך" כוונתם היתה שיוכל הש"ץ להוסיף כמה מילים כפי הנצרך לו, וא"א להביא ראיה למש"כ הפתה"ד על נוסח ברכה שתקנו חכמים לברך בשו"מ שיהא מותר להוסיף תיבה על נוסח שתקנו חז"ל אע"פ שהוא מענין הברכה וכו', ואולי הוספה בחזו"ע שצינו לסימן י"ב היא של המגיהים ולא של מרן שליט"א. עכת"ד הה"כ.

וני"ל שמרן הרגיש בזה ולכן במקום שכתב בשו"ת יבי"א (שס) תוך העתקת דברי פתה"ד "וכמ"ש מרן בתשו' שניתן רשות להוסיף תיבה וכו' ", הוסיף בחזון עובדיה (שס) "וכמ"ש כיו"ב מרן בשו"ת אבקת רוכל וכו' ". ודוק. עכ"פ אין לחשוד שמגיהים שלטו ידם בקודש ספרי מרן בלי הוכחה ברורה, ולך נא וראה מ"ש מרן בהקדמה לחזו"ע שבת ח"א, ועי' מה שכתבתי בזה באור תורה (שצט תש"ע, עמ' תנח).

ולאחרונה זכינו ונדפס מחדש ספרי פתח הדביר ע"י "מכון הכתר" עם תיקונים והארות ושם (צסימן רח"ץ סק"צ) ציין לשו"ת אבקת רוכל "סימן כח". ועיינתי שם ולא מצאתי קשר לנדו"ד, ואדרבה מסתבר יותר שכוונתו לסימן יב כנ"ל. וצ"ע.

ואסיים עם לשונו הקדוש "לך קויתי ה' רועי", חמל נא וחיש להרגיעי, מגני וקרן ישעי. גואלי שלח וחובי סלח, משגבי עיני צופיה" (מס' היקר "מעדני מלך" ח"צ עמ' 31).

בברכת התורה,

יששכר דוב הופמן,

ברוקלין ניו יורק

ה ה

דעת הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספרו ברכת יוסף לענין אם שכח לברך על הדלקת נר חנוכה קודם שסיים הדלקת נרות ההידור

לכבוד הירחון הנפלא "יתד המאיר"

בספר הליכות עולם ח"א, הנדפס ביום ג' חשוון שנת תשנ"ח, "שמחתי" באומרים לי בית ה' נלך. כ"כ מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל בהקדמתו. והוא יום סילוקו של מרן לגנזי מרומים (פרשת וישב עמוד סה) כתב: "ואף שהגר"י ידיד בספר ברכת יוסף ח"ג העלה בנ"ד דספק ברכות להקל, לדינא נ"ל כמו שכתבתי שאם נזכר קודם שסיים הדלקת נרות ההידור, רשאי לברך גם ברכת "להדליק נר חנוכה" ע"ש. אולם אנכי דוד הוא הקטן אומר, דהרואה בדברי הגאון רבי יוסף ידיד הלוי, ישר עיניו יחזו ועפעפיו יבחנו, דגם איהו הגר"י ידיד העלה בנ"ד דרשאי לברך ואין בזה חשש סב"ל. כמבואר בספרו ברכת יוסף ח"ג (אות מ סימן קכו עמוד קפז) דאיכא עכ"פ מצות הידור, וכל זמן שעוסק במצות הידור מקרי עובר לעשייתו ויכול לברך כל עוד שלא הדליק כל הנרות שמוסיף בכל לילה, ואין בזה חשש משום ברכה לבטלה ע"ש. הא קמן, דאיהו הרב ברכת יוסף ידיד הנ"ל, אדרבא תנא דמסייע למרן זצ"ל בהליכות עולם וצ"ע.

שוב אחר זמן תשס"ז, נדפס ספר חזון עובדיה הלכות חנוכה ושם (נעמוד קלד) כתב: "וכן העלה בספר ברכת יוסף ח"ג (עמוד קפד) וז"ל: "כלל העולה שאם שכח לברך להדליק נר חנוכה, כל עוד שלא גמר להדליק כל נרות ההידור צריך לברך, ואין שום חשש לאיסור ברכה לבטלה, אבל אם כבר הדליק את כל הנרות לרבות נרות ההידור, ואח"כ נזכר שלא בירך, לא יברך אח"כ "להדליק נר חנוכה", אע"פ שעדיין לא דלקו כשיעור, ואם יברך הוי ברכה לבטלה". הרי שהרגיש בזה. (רק לא זיין דטעות נפל בהליכות עולם הג"ל). ועכ"פ חזינא גדולתו של מרן ראש גולת אריאל זיע"א דכל רז לא אניס ליה, וכל סתום לא עממוהו, כי מלאך ה' צבאות הוא.

בברכת התורה, דוד ברדא, טבריא

ו ה

בענין לוט חידוש זמן ותיקין

לכבוד הירחון הנפלא "יתד המאיר"

צפיתי למ"ש הרה"ג ר' דוד ברדא הי"ו בירחון הנפלא "יתד המאיר" חודש חשוון (תשע"ד ס' יז), להשיב להרה"ג אברהם ביטון הי"ו, שכתב שלוט חידוש זמן "ותיקין", דנרמז באות ו' של לוט. ע"ש דבריו הנפלאים. ונראה בסע"ד להוסיף עוד דבר נפלא, דהנה הגמ' ברכות (ט:) אומרת, דכל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום כולו. וכתבו שם התוס' ד"ה כל הסומך, דאיירי בסומך גאולה לתפילה, בותיקין, אז אינו ניזוק כל היום. ע"ש. וידוע מ"ש בזוהר הקדוש שהאות ו' משמו של קוב"ה מסמלת את אות החיים, ועפ"ש מיושב הגמ' בתענית (ה:) שיעקב אע"ה לא מת, ופירש הגאון ר' אהרון שמואל קאידנר בספרו ברכת שמואל שהטעם שלא מת, לפי שנטל אות ו' מאליהו הנביא שהיא אות החיים. ע"ש. וע' בספה"ק ווי העמודים (עמוד קלג) שם הבאתי בשם ספר שם ונשמה (ע' שמט), שכתב, שהאות ו' אות החיים הנעוצה באמצע שמו של צור, היא

הגרעין הפנימי החלק בקדושה הטמון בו, ובלוט (גם לו נכתב מלא כשה-ו' זלמנע), שממנו יצאה רות (ג"כ ו' זלמנע) שממנה יצא דוד (גם זו יש ו' זלמנע) ע"ש. ונראה שכיון שלוט תיקן וחיידש זמן תפילת ותיקין, ובשמו יש ו' שהיא אות החיים, שלוט בלי ו' אות "ל ט", לשון קללה, ובאה האות ו' באמצע שמו להצילו מקללה ולתת לו חיים, ולכן חיידש זמן ותיקין שמי שמתפלל בזמן זה אינו ניזוק כל אותו היום, וזוכה לחיים.

בברכת התורה, ליאור סעידי,

מח"ס הליכות עולם לו, וווי העמודים, נתיבות

❧ ז ❧

ציונים בתשובת מרן מופת הדור זיע"א | תגובה

למערכת "יתד המאיר" שלום וישע רב!

ראה ראינו תשובת מרן רשכבה"ג זצוק"ל מתוך כתי"ק שהובאה לראשונה בירחון אלול תשע"ג (מס' 139) בענין כיצד ראוי להתפלל את תפלות ראש השנה, בבכי או בשמחה.

ואכן באתי לציין את אשר העלה כבר מרן זצוק"ל נושא זה בספריו הרבים הלא המה בספרו חזון עובדיה (הל' ימים נוראים עמוד פט) ובשו"ת יביע אומר ח"ט (מא"ס סי' נא) ובח"י (מא"ס סי' מג) ובשו"ת יחווה דעת ח"ב (סי' סט) ובספרו מאור ישראל ח"א (עמוד קפט, וע"ע שם עמוד קל), ע"ש. והמעין בכל זה ימצא דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר.

בברכת זכותו יגן עלינו, אמן.

יעקב ישראל אברג'ל נר"ו, בני ברק.

❧ ח ❧

נשים בחיבוט הקבר | תגובה

לכבוד הירחון הנפלא "יתד המאיר". אודות מה שדנו בזה בחודשים הקודמים, אביאה מאשר כתוב לי בחיבורי בזה (על המורה נכתב יד פ' נחמתי).

"ושכתבתם ואין מחריד" (ויקרא כו, ו). חשבתי לומר דיתכן ויש בזה רמז על חיבוט הקבר שע"י עשיית רצונו של מקום ניצול מזה. שו"ר שכ"כ בשו"ת איתן האזרחי (דנ"צ ע"ד). וכ"כ הרב מנחת יהודה אבן דנאן (דף מ ע"ג). וכ"כ גם הרב נהר שלום הכהן (אצו של מהרמ"ן ממונס) בחידושו לפרשתו, והובא בס' אור החמה. אלא שהרב נהר שלום כתב רמז זה על מי שקבור בא"י דוקא וכלשון חז"ל שהנקבר בא"י ניצול מחיבוט הקבר. והרבנים הנ"ל ס"ל דאכולי עלמא קאי דכיון דעמל בתורה תו לית ביה חיבוט הקבר, ואפי' נקבר בחו"ל.

והגאון הנאמ"ן שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים עורר כעת, דזכור לו דנשי לא שייכי בהאי חיבוטא. ומזה כתב לבאר מה שמעולם לא שמענו שנשים יאמרו פסוק המתחיל באות שמתחיל שמם ומסיים כנ"ל. והן אמת שכן משמע מלשון הזהר בקדמת התיקונים (דף י סע"ג) ובגין דא מאן דלא נטיר ברית אתדן בחיבוט הקבר. ע"כ. ומעתה נשי דלאו בני ברית ניהו משמע דלא איתדנו בהאי דינא. וכן נראה גם מד' התיקונים (מיקון לז) ערלה אמאי שוינין בעפרא וכו' בדא אישתזיב בר נש מחיבוט הקבר. ע"כ. ומשמע דשייך טפי באיש. ודו"ק. והגם שיש לדחות, מ"מ

אחר ראותינו ד' הזהר בהקדמה הנ"ל שפיר הו"ל ראייה מהימנא דענין זה שייך לאינשי ולא לנשי.

כמו כן ראיתי בס' מאורי ציון הנספח לפתורא דאבא (מע' ח אות יג, די"ט ע"ד) שהביא מס' אור החמה (פ' ויחי, דרכי ע"א), דהעפר הניתן על עיני אביו, מסלקו מעונש חיבוט הקבר. ע"כ. והמנהג הזה נמצא בבן אצל אביו לא אצל אמו. ודו"ק. וראה מדרש תלפיות ענף ארץ ישראל, וראה אלון ברכות (דט"ז ע"ג) בשם מהר"ש קלוגר. אכן יש לדחות דהקדמת תיקו"ז מיירי בעיקר הסיבה המביאה את האיש לחיבוט הקבר אך יש ויש עוד עבירות הגורמות לד"ז ובהם גם נשים שייכי. וכן הבין בס' פרי יהודה (פ' זלשית) בד' הזוה"ק. וכן סתמות דברי כל הספרים המדברים מזה. ועוד יש לאלוה מילין בזה. ואכמ"ל. וידידינו הרה"ג ר' דוד ברדא שליט"א ערך דברים נאים בזה, להוכיח שענין חיבוט הקבר שייך גם בנשים, וקנו מקומם בשו"ת רביד הזהב ח"ג, והגאון הנאמ"ן הראה פנים לדבריו. ע"ש.

אברהם יקותיאל אוהב ציון,

מח"ס "זכר עשה", טבריה

ט

בענין אמירת לדוד ה' בחודש אלול | תגובה

לכבוד עורכי הירחון המפואר "יתד המאיר"

הנה הה"כ הי"ו בירחון תשרי תשע"ד כתב אודות המנהג לומר מזמור לדוד ה' בחודש אלול והזכיר בדבריו את השערי תפילה (להגר"י רקס ז"ל) שדיבר בזה ואמרתי לכתוב לקוראים הי"ו שבספר שערי תפילה הנז' הביא טעם שנהגו לומר מזמור זה כיון שיש במזמור זה י"ג שמות הויה כנגד י"ג מכליל דרחמי שמתגלים מאירים מר"ח אלול ואילך ונכון לאומרם בסליחות לעורר הרחמים וכו'.

ובתוכו כתוב לול"א האמנתי כי תיבות לולא אותיות אלול למפרע בא לרמוז שמזמור זה מסוגל לחודש אלול וכאמור. (נשם מן החיד"א ז"ל נספרו סנן ליאיר) עוד כתב בשם סדור שערי רחמים - כי כל האומרו מר"ח אלול עד אור שמחת תורה ואפילו גזירה רעה נתונה על האדם מן השמים יכולה לבטלה ומבטלה ומעביר כל המקטרגין ממנו וכו'. ע"ש.

והנה במס' דקות בודדות ע"י שיקרא מזמור זה מילה במילה יכול לבטל מעליו גזרות קשות: ויה"ר שיקובלו תפילותינו ברחמים וברצון אמון

אליהו זוארץ, אשדוד

י

ישוב שיטת מרן הש"ע בענין פוחח | תגובה

למערכת הנפלאה "יתד המאיר" שלום וברכה:

ראיתי להר"ר ברוך הכהן יצ"ו בירחון אלול תשע"ג (סי' תרפג עמ' כט) שהעיר על מש"כ מרן הש"ע א"ח (סי' נג סי"ג) להחמיר שאף מי שזרועותיו מגולות וכתפיו מכוסות לא יעבור לפני

התיבה, וזת"ד: ופלא הוא שמרן הניח שלושת עמודי הוראה שתמיד פוסק כמותם דנקטי כתפיו מגולות וכאן נטה קו להחמיר בזה, ע"כ.

אולם עיין למרן הראשון לציון שליט"א בספרו ילקוט יוסף (מהדורת מש"ד סי' נג אות יא ד"ה אלא) שכתב ליישב בזה"ל הנה מרן השמיט תיבת כתפיו ומשמע שהבין "דלאו דוקא אם כתפיו מגולות אסור לו להתפלל אלא חדא מתרתי נקטי הראשונים או שהיו זרועותיו מגולות וכל שכן אם גם כתפיו מגולות" וכן מבואר בב"ח, עכ"ל.

בברכה"ת,

יעקב ישראל אברג'ל, בני ברק

❧ יא ❧

רוב דברי הסמ"ג והרמב"ם עולים בקנה אחד | תגובה

ראיתי בגליון חשון תשע"ד (סוף סי' כה) מש"כ דודי היקר והנעלה רבי חיים א. שליט"א, דידוע רוב דברי הסמ"ג הם דברי הרמב"ם, עכ"ל. אך רציתי לציין שמקור הדברים בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' אלף קפז). לך נא ראה שם.

בברכה, הנ"ל.

❧ יב ❧

הערות והארות בעניני חנוכה | מכתב

א) במ"ב סק"א העתיק בשינוי לשון את דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"א - ג) בענין הטעם של ימי החנוכה. אמנם מה שהעתיק בתחילה "כי בבית שני כשמלכו מלכי רשעה" וכו', הנה ברמב"ם שלפנינו כתוב "מלכי יון" וצ"ב אמאי שינה מלשוננו, והרי מקור הרמב"ם הוא בגמ' בשבת כא: ושם אמרו "כשנכנסו היוונים".

ועוד בסוף דבריו כתב "להראות ולגלות הנס", וציין בשעה"צ שהוא ג"כ מדברי הרמב"ם. ע"ש. ולא ידעתי אמאי הוסיף שוב שזהו לשון הרמב"ם אחרי שכבר אמר בתחילת הס"ק שכ"ז לשון הרמב"ם (שעה"צ אות א). ואפשר דמשום שהעתיק הלשון באריכות כמו שהוא ברמב"ם, ויבוא הקורא לחשוב שאין זה כבר דברי הרמב"ם אלא תוספת של המחבר, על כן כתב שזהו המשך הרמב"ם.

ועוד שם בסוה"ד, נוהגין הנערים לסבב בחנוכה על הפתחים. ויש טעם לזה. ע"כ. וציין בשעה"צ (ד') לפרמ"ג. וכוונתו משום שהיוונים רצו לבטל את ישראל מג' עמודי עולם, תורה, עבודה, גמ"ח, ומפני זה צריך לעשות כנגדו, ללמוד תורה, לעבוד ה' בתפלה, וגמ"ח בממון. ע"ש.

ולענ"ד אפשר עוד טעם, דהרי כבר נפסק בש"ע תרעא (ק"א) שאף עני המתפרנס מן הצדקה צריך למכור כסותו ולהדליק בשמן, על כן עוברים הנערים ואוספים להם צדקה שלא ימכרו כסותם.

ב) כתב בש"ע (סי' תרע"א ק"ד), מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם לא כפה עליה כלי לא יצא ידי חובה. וכתב הרמ"א, שלכן יש להזהר לעשות הפתילות בשורה שוה ולא בעיגול.

וכתב המ"ב (ק"ק טו), שלעשות אחד נכנס ואחד יוצא ג"כ אינו כדאי, שלא יבואו לעשות בעיגול. ע"כ. ודייק כן המג"א (סק"ג) ממה שכתב הרמ"א בדוקא "בשורה שוה", וזהו שכתב המ"ב "היינו".

ולענ"ד ק"ק, דהלא זהו חומרא גדולה, שכן אף אם יעשה בעיגול אין איסור בזה אלא רק שנהפך למדורה, וחומרא היא לחוש אף לנכנס ויוצא.

ג) וזה שכתב הש"ע (שם) שאם עשאה כמדורה לא יצא, כתב הרא"מ הורוויץ שדוקא כשהדליק כולן ביחד, אז לא יצא, אולם אם הדליק נר אחד ואח"כ השני, יצא י"ח בנר הראשון שעוד לא עשאה כמדורה כשהדליקו. ע"כ.

וצ"ע, דהלא הזמן של נרות חנוכה הוא חצי שעה, והרי כשמדליק הנר הראשון הוא בידיעה שידליק כולם, ואם יעשה מדורה בתוך זמן זה לא יצא י"ח, ודמי כאילו נתן שמן פחות מכשיעור, שמעשה ההדלקה לא היה טוב. וראיתי למופה"ד בחזו"ע חנוכה (עמ' קנז) שעמד בזה. ע"ש באריכות.

ד) כתב הש"ע (תרע"א ס"ו), שמצות נר חנוכה להניחו למעלה מג' טפחים. וכתב המ"ב ס"ק כ"ו בשם הפר"ח, דמ"מ אם הניחה בפחות מג' טפחים יצא. ע"כ.

והנה קצת הוקשה לי מדוע לא הזכיר כן הש"ע, וכמו דכתב לגבי הניחה למעלה מעשרה שיצא. ועוד ק"ק, דהרי כבר כתב הלבוש (ה"ד נה"מ) שכל פחות מג' טפחים ליכא פרסומי ניסא, וא"כ היאך יצא י"ח כשאין פרסומי ניסא. ואח"כ מצאתי למופה"ד הגרע"י זצ"ל בחזו"ע חנוכה (עמ' לד) שהביא שגם האורחות חיים ס"ל דבפחות מג"ט לא יצא. וע"ש שלא הכריע. וצ"ב לדינא.

ה) כתב הש"ע (תרע"א ס"ו), דאם יש מזוזה בדלת יניח הנרות בשמאל הדלת, ואם אין מזוזה יניח נרות החנוכה בימין הדלת. וכתב הב"ח, דכשאדם נכנס לחצר או לביתו מיד פונה לימין, ויש פרסומי ניסא. ע"ש. ולא זכיתי להבין דבריו, דא"כ אזי אף שיש מזוזה ידליק בימין, דאיכא טפי פירסומי ניסא.

ו) כתב בשעה"צ (ד') שאם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה, ויחזור וידליק. ע"כ.

ונ"ל דה"ה בברכה, וכן נראה ממה שכתב בביאה"ל (ד"ה ונלנז), דעפ"י הדחק אמרינן דמפלג המנחה ולמעלה כבר הותחל המצוה. ע"כ. ולפ"ז לפני פלג המנחה לא הותחל המצוה, ויש לברך שוב.

ז) כתב הש"ע (סי' תרעג), כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה וכו'. וכתב בעלון "מים חיים" (לרז דינר כסליו תשע"ג), בבחור ישיבה שהכין נרות חנוכה לעצמו, והגיע להדליק מאוחר במקצת, ובא בחור אחר קודם, והדליק, יש ספק אם השני יצא ידי חובה. והזכיר דברי המ"ב כאן (סק"צ) בשם השואל ומשיב שהסתפק בזה. ע"ש. והיינו בשמן גזול אי קנאו שיחדו לנרות חנוכה.

ולכאורה קשה, דהשואל ומשיב דיבר דיש להסתפק שמא יצא י"ח משום שבזמן שיחד השמן הגזול לצורך הדלקת נרות חנוכה, עבר שינוי מעשה מחולין לקדושה וקנאו, וא"כ אפשר דמדליק בשלו, ושפיר יש להסתפק, אולם הכא מיירי שהשמן כבר מוכן הוא לנרות חנוכה, ולא קנאו השני בשינוי מעשה. על כן נ"ל דודאי לא יצא השני י"ח. וע"ע למופה"ד זצ"ל בחזו"ע חנוכה (עמ' נח) דפליג על השואל ומשיב, וס"ל דלא יצא יד"ח.

ח) הנה בבית הלוי (פה"ת, עניי חנוכה ד"ה והנה לנאורה), הקשה על מה דאמרינן הדלקה עושה מצוה, ואם כבתה אין זקוק לה. דהא אמרינן בגמ' (שבת כג.) שחצר שיש לה ב' פתחים, צריך להדליק בכל פתח כדי שלא יחשדו בו שלא הדליק, וא"כ אף הכא אמאי לא חיישינן שכשיכבה יבואו לחשוד בו שלא הדליק. ויישב, שרב הונא ורב חסדא ורב נחלקו רק מעיקר הדין אי צריך להדליק שוב או לא, אבל לכו"ע צריך להדליק שוב מפני החשד. ומכאן זה תמה אמאי השמיטו

הפוס' דבר זה שצריך להדליק שוב משום חשדא. ע"ש. וע"ע משמרת חיים (ח"צ עיני חנוכה) מה שיישב.

ולכאורה נראה ליישב בפשטות, דחצר אי לא מדליק בה אתי למיחשדא שלא הדליק משום שלא רואים שום זכר להדלקה, משא"כ הכא שיש נר ושמן רק מכובה ליכא חשדא, שמוכן לרואים שנכבה הנר. ומיהו יש לדחות, דעכ"פ לנמצאים מרחוק אין כלל היכר.

(ט) בענין דין אכסנאי (סי' תרעו), כתב המ"ב (סק"ג), שיש אח' דס"ל דבעה"ב צריך להוסיף שמן מעט מעל מכשיעור בשביל האורח. ע"ש.

והנה כתב הב"ח בשם האגודה (שנ"ט פ"ג סי' לז), שצריך בעה"ב להוסיף שמן בשביל האכסנאי. וביאר שם הטעם, דאם ידליק בעה"ב כשיעור בשבילו, איכא חשדא שהאכסנאי לא השתתף, וע"כ יוסיף בשבילו מעט. ע"ש.

וקצת הוקשה לי דמאי חשדא איכא, והלא אין מינכר לרבים כמות השמן בדיוק לחצי שעה או קצת יותר, ורק חד בדרא יודע (עיין שקלים יד.). ושור' בא"ר שתמה דהרי לפעמים אדם שם יותר שמן וכדו'. ובמג"א (סק"א) כתב כהב"ח. והנה בשעה"צ (ח') ציין דהאח' הם פרמ"ג דלא כהא"ר וכו'. ולכאורה יש לדקדק למה לא ציין לב"ח ולמג"א, דהרי בפרמ"ג רק כתב עיין מג"א. והוסיף שהא"ר חלק עליו, ושהפר"ח ס"ל שלא צריך בעה"ב להוסיף כלום. וצ"ב.

(י) הנה בגמ' (שנ"ט כד.) איתא, איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון וכו', אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. ע"כ. נמצא דמסקי בגמ' דאין חיוב להזכיר חנוכה בברכת המזון. והנה הטור והש"ע כתבו כל שמונה ימי חנוכה אומר וכו'. ומשמע שהוא בתורת חיוב, וצ"ב שמהגמ' לא משמע כן.

ומהרמב"ם בהל' ברכות (פ"ג ה"ו), ג"כ משמע בלשונו בתורת חיוב, ותמה על כך הלח"מ דמהגמ' נשמע שאין חיוב. וכתב שבירושלמי אמרו שאם לא הזכיר על הניסים בחנוכה צריך לחזור, והרמב"ם לענין חזרה לא רצה לפסוק כהירושלמי, כיון דלגמ' דידן הוי רק רשות, ואם יחזור הוי ברכה לבטלה, ולא שבקינן גמ' דידן ועבדינן כהירושלמי, אבל לענין חיוב הזכרה פסק כהירושלמי וכו'. ע"ש. וע"ע מש"כ הפר"ח. וצ"ב בדבריו.

והנה בתוס' על הגמ' הנ"ל כתבו, דמה שלא הסתפקה הגמ' לענין תפלה אם צריך להזכיר בה חנוכה או לא, משום דפשיטא שצריך להזכיר בתפלה שיש בה פרסומי ניסא שהוא בציבור. ע"ש.

וקצת הוקשה לי דהרי גם ברכת המזון יש בה פעמים בציבור ויש פרסומי ניסא, ואמאי הסתפקה בה הגמ'. ואפשר ליישב שברה"מ לרוב אינה בציבור משא"כ תפלה.

(יא) בב"י הביא דברי הארחות חיים שהקשה מדוע אומרים זדים ביד עוסקי תורתך ולא דבר והיפוכו, ויישב שהוא נתייחד עפ"י לשון הפסוק. ע"ש. ועיין בספר מקור נאמן (עמ' קלא) שנשאל מהו ההיפך מזדים, וכתב שהוא שוגגים או תמימים או ישרים.

אולם ראיתי לגר"ח פלאגי במועד לכל חי (סי' כו אות סח), שכתב באמצע דבריו וזדים ביד עוסקי תורתך, הא נמי דבר והיפוכו כשאר הדברים לפי מה שכתב מרן הבית יוסף וכו'. ע"ש. ומשמע דאף עוסקי תורתך הוי כנגד זדים. ומיהו מש"כ 'לפי מש"כ מרן הב"י הנה ל"ז להבין, דהרי מה שכתב בב"י הוא שסמך על הפסוק, אבל אה"נ לא הוי דבר והיפוכו. ועיין בפר"ח שכתב שההפך מזדים הוא ענוים. ע"ש.

בברכה, שניר משה, בני ברק.

סימן עז

הערות בסידור התפילה | ט

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד
ירושלים

אם יש לכרוע בברכת "מעין שבע"*

הוגד הוגד לי ע"י המערכת שהקובץ הקרוב כולו מוקדש לזכר מרן זצ"ל. והנה אעתיק כאן מסה"ק על התפילה נידון מעניין, שהגרע"י זצ"ל פסק דין אחד, ויש שביקשו לחלוק עליו, אולם אחר העיון התברר שאין דבריהם נכונים. וכפי שיתברר להלן, וזה החלי.

הנה אנכי חזון הרביתי להרב חזון עובדיה שבת ח"א הלכות ברכת מעין שבע אות א, שכתב שאין לש"צ לכרוע בתחילת ברכת מעין שבע, כיון שאין לכרוע אלא במקום שאמרו חכמים, וכל המוסיף גורע, ובמקורות שם סמך על מה דאמרינן בשבת כד ע"ב שטעם ברכה זאת הוא משום סכנה, ומשמע שא"צ לדמות ברכה זאת לחזרת התפילה, וממילא הוי בכלל מש"כ בש"ע סימן קיג ס"ג שאין להשתחוות אלא במקום שאמרו חכמים, וע"ש מה שהאריך בזה, ושוב כתב שראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן כג שסמך על הרב זכר יהוסף שיש לכרוע, ודחה החזו"ע שכבר השבנו על הרב זכר יהוסף וכו', עכת"ד.

ויש להעיר שבשו"ת ציץ אליעזר חלק יח ס"ס ס' כתב במכתב לרב אליעזר גוטפארב וז"ל, אפריו"נ למה שציין לי על מה שכתבתי וברירתי בציץ אליעזר ח"ז סי' כג שיש לכרוע בתחלת מעין שבע, שמצא בספר מקור חיים לבעל חו"י ז"ל הנדפס מחדש [א"ה: נדפס גם בש"ע מכוון ירושלים] לא"ח סימן רס"ח סעיף ח' שכתב נמי כן בפשטות שכורע בתחלת הברכה כמו ב"ח, ומציין לפירוש מחזור ויניציאה בשם הרוקח, עכ"ל. והנה ברוקח שלפנינו ליתא, אבל ראיתי בהסכמת הגר"מ קליין מאונגואר לספר אדני שלמה שכתב שבספרו שו"ת משנה הלכות מהדורא תניינא ח"א סימן כו הביא מסידור רבי הירש ש"ץ שנדפס לראשונה בשנת ש"כ שהיה למראה עיני כל הגדולים והמקובלים וכתב משם הרוקח שיכוף בתחילת הברכה, וגם ציינתי לשו"ת זכר יהוסף שמצא כן במנהגי מהר"א טירנא, והגם שלא מצאתי לא ברוקח ולא במהר"א טירנא, מכל מקום נאמנים עלינו העדים נאמנים שהעידו כן בשם הרוקח ומהר"א טירנא, ואין לזוז מדבריהם, עכת"ד.

וא"כ יש לנו שני עדים בשם הרוקח ועד אחד בשם מהר"א טירנא שצריך לכרוע בתחלת ברכת מעין שבע. (ועיין עוד בשו"ת ישכיל עזרי"ח ובהשמות סימן ס אות א, ובספר פרדס המלך (רו"ן) דף קלח בהערה ל"ן הרצה מר"י מקום זוה, ע"ש).

*בס"ד, לאחרונה אני עוסק בכתיבת פירוש נרחב על הסידור, ויה"ר שהשי"ת יסייעני לגמור מלאכת הקדש הזאת בהקדם אמון, ובס"ד תוך כדי הכתיבה מתחדשים לי הרבה חידושים ופרפראות על הסידור, וחשבתי לכתוב מידי פעם חידושים בבמה הנכבדה של הירחון "יתד המאיר". הכותב.

שוב אחרי כותבי כ"ז מצאתי ב"אליבא דהלכתא" (אהנא שלום) גליון מח (שנא משעא) תשובה ארוכה מאר"ש של הרב אליהו נכס (דף מד-מה) בענין זה, ושם ציין להרבה פוסקים שדנו בזה, וכתב דמה שהזכר יהוסף הביא ממהר"א טירנא זה טעות, כי שם לא מדבר בברכת מעין שבע, ע"ש, וכתב שמה שבמחזור ויניציה ציין לספר הרוקח, מקורו בסידור רבי הירץ שנת ש"כ, אך שם (בסידור רבי הירץ) לא ברור שזה מהרוקח, [א"ה: עיין מה שאכתוב בזה להלן], וברוקח עצמו ליתא, וציין גם לשו"ת רבי יהודה בן הרא"ש (דף קנג ע"א מהדורת מכון ירושלים) שכתב ששאלוהו האם ש"ץ כורע "תחילה וסוף" בברכת מעין שבע, וענה ששאל את רבותיו לפני עשרים שנה אם יכול לעקור רגליו בברכת מעין שבע, ואם כורע בה יהבינן לה דין תפילה, ורפיא בידיהו, עכ"ל. ועוד הביא שם שבפסקי רבינו אלעזר מטרשקון "והוא קדמון" מבואר שהכריעה בברכת מעין שבע אינו מוכרע, וע"ש שציין לספרים שונים שדברו בענין זה, ע"ש.

והנה מה שכתב הרב הנזכר שגם בסידור רבי הירץ לא ברור שזה מהרוקח, אמרתי נתי ספר וניחזי, וז"ל סידור רבי הירץ: וצריך שיכוף בתחילת הברכה (וכלן קלמ רוט וסוז כמז): רוק"ח מגן אבות אנכי אהיה מגן לך ואהיה עמך ושמרתיך בכל אשר תלך מחיה מתים בפתחי קברותיכם וכו', ע"ש, ובדקתי בסידור הרוקח וראיתי שמש"כ בסידור רבי הירץ רוק"ח מגן אבות וכו', מלת רוקח קאי אלמטה ולא אלמעלה, כי דבריו בהמשך שם: מגן אבות אנכי (אהיה) מגן לך וכו' מקורו ברוקח, (אצל אין הנטויים מלה צמלה, אלא מעתיק ממנו כמה שורות. לא מלה צמלה, וסוז צהמשך העתיק עוד מהרוקח שיש צנכה זאמ קז מיצות, ע"ש). וזה ג"כ כתוב בסידור הרוקח, דף תפ, וכן משמע שהמילה רוק"ח שם קאי אלמטה, כי יש לפניה רווח, ע"ש. וודאי כונתו לרמוז בזה שהמילה רוקח קאי אלמטה, וכנראה זאת כוונת הרב אליהו נכס שם, אלא שמה שהוא כתב שלא ברור שזה מהרוקח, לענ"ד ברור שזה לא מהרוקח, וכנ"ל. (ומכל שהרצ נכס לא צירר הדברים לגמרי, אחרי שרמו שפסר שכלת רוק"ח שם קאי אלמטה, ה"ל לצדוק ברוקח צפנים ולראות שודאי שכלת רוקח קאי אלמטה).

ולסיכום: אין שום מקור מהראשונים שצריך לכרוע, כי מהר"א טירנא לא מיירי במעין שבע, וכנ"ל. וסידור ויניציה שציין לרוקח, הוא לקח דבריו מסידור הרב הירץ, והרב הירץ שכתב רוק"ח זה קאי אלמטה ולא אלמעלה, וכנ"ל. ושני ראשונים (הרי"ן ונ"ל) הרא"ש ורבינו אלעזר מטרשקון הניחו הדבר בספק. ואם הוי ספק אז ספק דרבנן להקל, וא"צ לכרוע, ועוד שאם א"צ לכרוע אז אסור לכרוע במקום שלא אמרו חכמים. ועוד שמהר"י בן הרא"ש משמע שאם כורע בתחילה אז כורע גם בסוף, וכנ"ל. וזה אף פוסק לא כתב לכרוע גם בסוף. והחזון עובדיה הוא גברא דשפיר חזי, ונצדק קדש.

ולסיום, אמרתי לכתוב סיפור יפה מענינא דיומא של חודש כסלו, על מרן זצ"ל: בזמנו, הייתי גר בשכונת מאה שערים, ומעת לעת היה מזדמן בידי ללכת לבית המדרש של חסידי חב"ד שם. והיה יושב ולומד שם ת"ח זקן אחד מחשובי חסידי חב"ד בירושלים, הרב אהרן מרדכי זילברשטרום זצ"ל, ולפעמים הייתי מדבר עימו בד"ת. ופעם, (לפני כ-20 שנה), סיפר לי שבצעירותו הוא היה מנהל בית ספר חב"ד בשכונת עיר גנים, ושנה אחת כשהגיע 'חג הגאולה' של חב"ד (צ"ט כסלו), הוא פנה למרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א וביקש ממנו לבוא ולדרוש בבית"ס לפני הילדים בבית"ס ביום זה. הרב הסכים וקבע לו זמן מתי יוכל לבוא. וסיפר לי הרב זילברשטרום הנ"ל: "חשבתי מה כבר יודע הרב עובדיה בחסידות חב"ד, בודאי הוא ידבר דברי חיזוק כלליים, ואנחנו נצטרך לבוא אחריו ולהרחיב בדברים על חב"ד, אבל בסוף הופתענו מאד, כשראינו שהרב דיבר באריכות על החסידות בכלל וחב"ד בפרט, על דרכה ויסודה של חסידות חב"ד, הספרים החשובים של גדולי הרבנים שלה. וההסטוריה שלה בתחילתה. דברים שהרבה מחסידי חב"ד עצמם אינם יודעים. וממש הופתעתי שהרב עובדיה בקי לא רק בש"ס ופוסקים, אלא גם בחסידות שלכאורה אין לו קשר אליה". עכ"ד.

סימן עז

עמודי גולה | ג

צהר לדמותם של רבותינו גדולי הדורות / א. ד. אלהדד*

מוקדש לע"נ רוח אפינו משיח ה' מרן רשכבה"ג זיע"א, אשר קומם מוסדי דור ודור. לולא משה בחירו עמד בפרץ נשתכחה תורה מישראל בכלל ותורת חכמי ספרד בפרט.

הגאון הקדוש רבי דוד אביחצירא זיע"א הי"ד* (י"ד כסלו תר"ף)

אחד מהמיוחדים שבגאוני משפחת אביחצירא המפורסמת לשם ותהלה, היה הגאון הקדוש רבינו דוד אביחצירא זיע"א הי"ד. על רום מעלתו ותוקף גובה קומתו, ניתן ללמוד ממה שבקרב בני משפחת אביחצירא הקרובים והרחוקים, מאחרי פטירתו ועד עצם היום הזה אין מזכירים אותו בשמו כלל אלא בכינוי 'עטרת ראשנו' בלבד, וזה לאות ולמופת על היותו ראש ועטרה להגאונים החסידים שבדור.

רבינו דוד נולד בשנת תרכ"ו בעיר ריסאני שבמחוז תאפילאלת שבמרוקו, לאביו סבא דמשפטים רבי מסעוד בנו בכורו של מרן אביר יעקב זיע"א. על ברכיהם גדל, ובישיבתם 'ישיבת אביר יעקב'² קנה חכמה ויראה ונתעלה במעלות הקדושה. בעת פטירת אביו בשנת תרס"ח, עברה הנהגת העיירה והישיבה לבנו הגדול עט"ר רבי דוד כשעל פיו ישק כל דבר. כשראה שעול הציבור והיחיד השתרגו על צווארו, הסתגר בעליית ביתו לעבוד את ה' בצנעה ובתעניות.

באהבתה ישגה תמיד

שקידתו בתורה אין הפה יכול לספר, כי מנעוריו היה שקדן על לימודו, ויגע בצנעה בבית מדרשו יומם ולילה בהתבודדות ומעיין גדול בתלמוד. (לשון ר"י ן' נאס צמלני רצן). תלמידיו מספרים, שכאשר היה עוסק בתורה עם רבנן דבי מדרשא, היה נדמה כאריה באותה שעה מרוב חדות התורה שהיתה בלבו. דרך לימודו היתה כדרכם של רבותינו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. לא הניח דבר קטן וגדול בנגלה ובנסתר שלא ידע על בוריו, ש"ס ופוסקים, ספרא סיפרי ומכילתא, זוה"ק כתבי האר"י ועץ חיים. בכל ימיו היתה שינתו שינת עראי בלבד, פרוש היה מכל הבלי העולם וכל ימיו היו בתעניות וסיגופים, גדר על עצמו גדרים רבים כי להטהר ולהתקדש עוד ועוד. ואעפ"כ היה מסתיר את מעשיו מעיני הבריות, וכפי שהעידו תלמידיו שלאחר פטירתו נמצאו בתוך השלחן אשר לפניו שק של שיער וקנקן מלא אפר, שנראה מזה שהיה לובש שק ואפר, ולא ידע מזה אדם מעולם.

בישיבת 'אביר יעקב' העמיד תלמידים הרבה, וכרועה עדרו באמונה התנהג עם תלמידיו, בכל נפשו התייגע ע"מ להדריכם בנתיבות החכמה, בעיון ישר ובבקיאות רבה, ואף לחלשים מבני הישיבה שהתקשו בלימודם טרח לשנן להם את הנלמד שוב ושוב ולחדדם בעיון התלמוד. דאגתו להם לא הסתיימה במישור הרוחני בלבד, גם לצרכיהם הגשמיים התמסר בכל מאודו, מאכלם ומלבושם היו מוטלים על כתפיו, ובעינא פקחא תדיר היה משגיח עליהם. בין תלמידיו ניתן למנות את הגאונים רבי משה תורג'מן (נפ' כס' י"ד יסדנו מדור חדש, ובו נקודות אור מחייהם ופעלם של רבותינו גדולי האחרונים, אשר העמידו את עם ישראל בארצות הגולה והאירו את העולם בתורתם. אין מטרתנו בזה להציג ביבליוגרפיה על גדולי ישראל, ואין אנו אלא מלקטים מתוכם ניצוצי אורות על דמותם המזהירה, ככל שיכיל הגליון, מעט מהליכותיהם בקודש, משנתם והנהגתם, וכן סקירה קצרה על חיבוריהם שהותירו לנו לברכה, למען נשכיל לצעוד בדרכם, ולהתחזק ממעשיהם בתורה ובעבודת ה'.

* בס"ד יסדנו מדור חדש, ובו נקודות אור מחייהם ופעלם של רבותינו גדולי האחרונים, אשר העמידו את עם ישראל בארצות הגולה והאירו את העולם בתורתם. אין מטרתנו בזה להציג ביבליוגרפיה על גדולי ישראל, ואין אנו אלא מלקטים מתוכם ניצוצי אורות על דמותם המזהירה, ככל שיכיל הגליון, מעט מהליכותיהם בקודש, משנתם והנהגתם, וכן סקירה קצרה על חיבוריהם שהותירו לנו לברכה, למען נשכיל לצעוד בדרכם, ולהתחזק ממעשיהם בתורה ובעבודת ה'.

^א מעובד עפ"י: הקדמות לס' פתח האהל, מלכי רבנן, ס' סידנא בבא סאלי, כתבי אאמור"ר שליט"א.

² על ישיבת 'אביר יעקב' באותם ימים ראוי לייחד יריעה בפני עצמה, ועוד חזון למועד בעזה"י.

המונח של סידנא צנא סאלי, שהיה לו לתלמיד חבר ולימים נתמנה לראש הישיבה. הגאון רבי מכלוף פדידה, דיין ומו"צ בביה"ד של בבא סאלי בארפוד, ומח"ס כתם פז. גיסו הגאון רבי מסעוד הכהן מח"ס שו"ת פרחי כהונה, ועוד.

בשנת תרס"ט מינה תחתיו לראשות הישיבה את אחיו אדמו"ר בבא סאלי, ונכנס ל'הסגר' בעלייתו יחד עם רבי משה תורג'מן ורבי אליהו הכהן (ממיו). עד שנת תרע"ד התבודדו שלשת חסידי עליון אלו, ולא יצאו משם אלא לטבילה בלבד, בחדרם היה חלון קטן הפונה לביהכ"נ ודרכו שמעו קדיש וקדושה. כל אותם השנים היו הוגים בתורת ה' בסיגופים ובתעניות, וזכו לתקן כל התיקונים והייחודים המוזכרים בשמונה שערים להאר"י ז"ל.

ייעל המלך דוד

בשנת תרע"ז כבשו הצרפתים את מרכז מרוקו ולאחר מכן גם את מחוז תאפילאלת, הערבים הקנאים ובראשם השליט העריץ מוחמד בן קאסם ימ"ש התמרדו נגדם ונלחמו בהם בחירוף נפש. מאז ומתמיד היתה דרכו של הרשע בן קאסם להתנכל ליהודי המחוז בגופם ובממונם, ביותר עלתה חמתו בעת כיבוש הצרפתים בטענה כי היהודים מרגלים לטובת שנואי נפשם. כשמוע רבינו את הגזירות הקשות והעלילות, ביקש מאת ה' שיזכה הוא למסור עצמו על קידוש ה' לכפר על עדת ישראל. עוד יותר התחזקה בקשתו כאשר רבי משה דהאן (נכד אביו יעקב) גילה קודם פטירתו כי רבי דוד יהרג עקה"ש ויכפר על בני דורו. כחודש ימים לפני פטירתו והוא בן ד"ן שנה, למד בכתבי האר"י מסירת הנפש ומיתת רבי עקיבא שיצאה נשמתו באחד, והיה חוזר ע"ז כמה פעמים. ויהי לפלא.

בליל שבת קודש אור לי"ד כסליו תר"ף, לאחר סעודת ליל שבת אמר לתלמידו לפתוח ספר וללמוד היכן שיפתח, ופתח בס' שער הכוונות עניין ק"ש וסודותיה ולמדו בו כל הלילה. למחרת ביום ש"ק בשעת המנחה, שלח הרשע בן קאסם פקודה לאסוף את כל היהודים מכל הסביבה מנער ועד זקן כדי לבצע בהם את אשר זמם. התכנסו כל היהודים למקום המיועד, אך לעט"ר לא הודיעו והוא נשאר בעלייתו. כשראה העריץ שעט"ר לא נמצא, שלח אחריו להביאו, ומצאוהו מעוטף בטליתו והוא בסיום המשנה "א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות". כשהביאוהו לפניו, מיד נתן צו להוציאו להורג יחד עם שני עשירי העיר למשפחת בן שמחון הי"ד. רצה העריץ לכלות חמתו בכל בני העיר, אך לאחר שאמרו לו יועציו שרבים שקול כנגד כולם, שככה חמתו ושיחררם בהטילו עליהם קנס כספי כבד, ותהי נפשם לשלל תחת נפשו של רבינו. אמנם בנים לא היו לו, כי בנו יחידו נפטר על פניו בהיותו כבן חמש, אולם העמיד שלש בנות שהגדולה שבהן נישאה לאחיו הקטן רבי יצחק (צנא מאקי), השניה לרבי אבא (צנזי ימק הגדול), והשלישית לר' שאול מור יוסף.

חיבוריו

לרוב ענוותנותו לא אבה להעלות על הכתב את חידושי תורתו, אולם כ"ב שנה לפני פטירתו גמר אומר בדעתו והחל לכתבם. הלומד בספריו ישים לבו שפעמים רבות אינו מסיים את המשפט אלא כותב וכו' וכו', ועל הלומד להתעמק להבין כוונתו. מפליאים הם הדברים שכותב על כך חבירו תלמידו ר"מ תורג'מן: "ודיבר דבר וכו' וכו'... ואם יאמר חכם ובעל שכל יגעתי ולא מצאתי וכו', אני אומר לו בעדות נאמנה ששאלנו את פה הקדוש, והשיב לנו בכוונה נכונה כי לא דבר ריק הוא בשום אחת מהנה וילמד סתום מן המפורש... ועד נאמן על זה אפי' אגרת שלומים ושיחת רבינו היתה צריכה תלמוד ויישוב גדול ועיון נמרץ, ומזה תקיש לדברי תורתו הקדושים והטהורים".

ראשון בקודש הוא הספר פתח האהל - חידושים על התורה בדרך הפרד"ס עמוק עמוק מי ימצאנו, חורז את ביאוריו בנגלה ובנסתר מהגמ', מדרשים וזוה"ק, משולבים בגימטריאות ורמזים.

רישא וסיפא - חידושים על ספר בראשית ושמות ע"ד הפרד"ס. כשמו כן הוא מחבר את האהל סוף הפרשה לתחילתה להיותם נקשרים בקשר אמיץ. כותבים תלמידיו, שבדעתו היה לעשות כן על כל התנ"ך והש"ס לחבר סוף הסידרא לראשה, אך בעוונות נטרפה השעה ולא זכינו כי אם לספרי בראשית ושמות. **שכל טוב** - דרושים ומוסרים לכל עת וביאורים בפסוקי התנ"ך ע"ד הפרד"ס.

סימן עה

הדרכה בכתיבה | פרק לה

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל*

וקנה לך חבר

ממבט לאחר, ניתן לומר בצורה הברורה ביותר כי לולא מרן זצוק"ל, ענף הכתיבה התורנית בכלל וההלכתית בפרט, לא היה נמצא בתנופה כפי שהוא כיום. כל חייו תמיד דאג למנף את ענין כתיבת חידושי תורה, וכמעט בכל דרשה שנשא לפני בני ישיבות ואברכי הכוללים, עודד ודרבן לכתוב חידושים ותשובות הלכתיות, תוך שהוא מדגיש את המעלות הרבות שיש לה לכתובה.

"הרגילו עצמכם לכתיבה", היה פונה לבני הישיבות הצמאים למוצא פיו, תוך שהוא משתמש במליצה "וקנה לך חבר" (אבות א, ו), במובן שהקנה (הקולמוס) ישמש לאדם כחבר¹. "כשאתה לומד לבד, הדברים אינם ברורים", הטעים בלשונו ציורית, "אך אם אתה לומד עם חבר, אתה מסביר לו והוא מסביר לך. העט שלך - הוא חברך והוא מתווכח אתך. אמנם אתה מכתוב לו, הוא אינו מושל עליך, אך הוא מעמיד אותך על האמת"².

הכתיבה חשובה היתה בעיניו כערך עליון. ניתן לראות זאת גם בעידוד יוצא הדופן שהיה מעניק למחברי ספרים, מקטנם עד גדולם. לכל אחד טרח וכתב הסכמה מעוטרת בשבחים רבים. כאשר היה עוד כוחו במתניו, היה טורח בטובת עין וכותב בכתב ידו הנפלא הסכמה לכל מחבר ראוי שביקש הסכמה. וזאת למרות שחלק מהספרים שקיבלו את הסכמתו חולקים על שיטתו. הדבר הביאו להיות שר המסכיים, ונדמה שהוא הרב שכתב הכי הרבה הסכמות מאז ומעולם.

¹ כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב-יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשוח"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד.

² ומקורו טהור בספר "דברי אבות" על מסכת אבות (פ"א מ"ו) בשם השל"ה וז"ל: יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר. בשל"ה הקדוש כתב: קנה לך חבר, שהכתיבה בעיוני דברי תורתנו הקדושה, יש תוספות לקח טוב על ידה, וחיים הם הדברים כמו למוציאיהם בפה על שפתיו לחבר טוב. ע"כ.

³ וכן פירש בספר "דברי אבות" (אבות פ"א מ"ו) בשם השל"ה הקדוש מה ששינו "וקנה לך חבר" – "קנה" מלשון כלי כתיבה, "לך חבר" שהכתיבה בעיוני דברי תורתנו הקדושה, יש תוספות לקח טוב על ידה, וחיים הם הדברים כמו למוציאיהם בפה על שפתיו לחבר טוב. ע"כ.

"כשאני רואה איזה אברך כותב", הסביר פעם את הנהגתו¹, "אני מחזק ידו, דוחף אותו שיכתוב, בתחילה כותב לאו דוקא חידושים, אלא מה ששומע, אך לאט לאט מסגנן את הדברים, מסביר אותם ומלמטש אותם".

בבריתות, כאשר היה רבנו משמש כסנדק, היה פעמים רבות לאחר הברית אוהז בידו התינוק הרכות ומברכו מעומק הלב "יהי רצון שבאלו הידיים תזכה לחדש חידושי תורה...".

הכתיבה חלק מתהליך הפסיקה

התועלת העיקרית שראה מרן בכתיבה, היא היותה אמצעי לכוון לאמיתה של תורה. ולכן נחשבה בעיניו לחלק בלתי נפרד מתהליך הברור החלכתי, בהיותה בעלת השפעה מכרעת על מסקנת ההלכה. אכן, למרות שנראה כי אין קשר בין הדברים, פעמים רבות על ידי הכתיבה מתהפך הדין מן הקצה אל הקצה.

"כשהיינו יושבים בבית הדין", העיד פעם על עצמו, "אירע לא פעם שלאחר שמיעת טענות המתדיינים ובחינתם, נראה היה כי הצדק עם ראובן למשל, אולם משהתחלתי לכתוב את הפסק ועד שסיימתי, השתנו הדברים, ובמקום שיצא ראובן זכאי – יצא שמעון זכאי. הכתיבה הצילה אותי מטעות בהלכה!". והוסיף ואמר כי המזלזל בכתיבה, הרי הוא מזלזל בפסיקת הלכה! ולכן מורה ובא שאין לדיין לפסוק לפני שיעלה את הפסק על הכתב. ופעם חשף בנימה אישית "אלמלא כתבתי, הייתי פוסק שלא כהוגן חס ושלום".

בדרשותיו, היה מרן מזכיר עוד מספר תועליות שמרוויח הרגיל בכתיבה, והן: א. על ידי הכתיבה מקבל הלומד שמחה וחשק להוסיף ללמוד ולחדש חידושים, בראותו לפניו את פרי עמלו. "הכתיבה תמריץ אותך לשקידה" הוא ממריץ באחת משיחותיו "לעתים אדם עייף, אך כשהוא יודע שעליו לסיים כתיבת מאמר, הוא מתאזר כח לשבת ולכתוב בשקידה". ב. הכתיבה מזכירה נשכחות, וגם לאחר שנים, כאשר אדם שוכח את לימודו, כאשר ימצא את הדברים כתובים אצלו הם יצופו ויעלו בזכרונם כבשעתם". ג. על ידי שכותב שפתיו יהיו דובבות לעתיד לבא, וכך אין סוף להרבצת תורתו, באשר תלמידיו הוגים בספרו אף בלעדיו, וזכות הרבים תלויה בו (תועלת זו נזכרה בהקדמה לחזון עובדיה אבלות ח"ג). ואמר פעם שבגלל החשיבות שיש בכתיבה, מברכים גם על כתיבה ברכות התורה.

במהלך טקס להסמכת אברכים מבני העדה הבוכרית, העניק מרן לקהל הרבנים עצת זהב: "רשמו לעצמכם כל דבר חידוש שאתם נתקלים בו, וכך יצטברו לכם במחברת פנינים שיוכלו לשמש לכם לעזר בשעת הצורך". וידוע שגם הוא עצמו נהג בצורה כזו של מחברת מערכות שהשתמש בה בכתיבת תשובותיו.

כתיבה בקטנות

תמיד היה מזרז מרן להתחיל להתרגל בכתיבה מקטנות, ולא להשאיר זאת לגיל מבוגר, בבחינת "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו". ומזהיר כי הנסיון מורה שהמתחיל לכתוב בגיל מבוגר, יהיה קשה עליו לשבת

¹ משפט זה והבאים אחריו, הינם קטעים מתוך שיחה יסודית שמסר מרן זיע"א לבני ישיבות לפני כ-30 שנה, בערב חג השבועות, ופורסמה לראשונה על ידינו בגליון "יתד המאיר" סיון תשס"ד, ע"פ לשון קדשו ממש, ומיני אז, זכינו והתפרסמו הדברים בעוד כמה ספרים ובטאונים, (ומהם ב'אגרת לבן תורה' החדש), לרוב חשיבותה וחביבותה. המערכת.

לכתוב אפילו חידוש קל, וכן שפתו תהיה קשה מאוד. וכן העיד באופן אישי: "הכרתי תלמידי חכמים גאונים שלא הורגלו בצעירותם לכתוב, וכשהיו כותבים אחר כך בגדלותם, היו יוצאים הדברים מסורסים מהופכים ומבולבלים, והם בעצמם לא היה נוח להם במה שכתבו...".

לפיכך, באחת מדרשותיו התאונן על כך שבישיבות לא מעודדים מספיק את ההרגל בכתיבת חידושי תורה.

עם זאת, הדגיש שלא בבת אחת מגיעים לרמת כתיבה וסגנון גבוהים, אלא הדבר מגיע לאט לאט תוך כדי הנסיון. וכן הוא מזהיר את צעירי הצאן, לבל תזוח דעתם עליהם, ויכתבו בענוה.

אף מרן עצמו לימד ידיו בכתיבה מילדותו ממש. מאז התבלט במשיכתו לכתיבה תורנית. בשעה שחבריו מצאו פורקן בכדור ומשחקי חברה, לא מצא הנער מנוח כי אם בשקידה מתמדת. וידו היתה רושמת בחן רב, בכתב הפנינים שלו, כל דבר שראתה עינו. בכוחות עצמו אחז בקסת סופרים, והעלה תשובות בהלכה, כפי שניתן ללמוד מתאריכי תשובותיו. בזמנו, כמעט ולא היו כותבים בישיבת "פורת יוסף", וסיפר פעם כי בילדותו היו לועגים לו תלמידי הישיבה שהוא כותב יותר מדאי, ובסופו של דבר "צוחק מי שצוחק אחרון".

באשר לגיל בו ניתן לחבר ספרי הלכה, ערך מרן שאלה ותשובה בשנת תרח"צ כשהיה בסך הכל בגיל 17, בה העלה שמותר לפרסם פסקים בזמננו גם לפני גיל ארבעים. מיומנת התשובה נכתבה בתחילת מחברת שלו הכוללת חידושי הלכה בענייני איסור והיתר, שם הוא מונה ארבעה טעמים להצדיק את כתיבת המחברת למרות גילו הצעיר, ולבאר מדוע אין בכך יוהרה: 1. שאין כבר כל הערכה למחבר ספר בזמן הזה, שהרי אפילו החמוניים מחברי ספרים נעשו... 2. אם הייתי חפץ להתגדל לעיני תלמידי חכמים, הייתי מחדש פלפולים בש"ס. 3. אין זה שבח למלאכתי, שעל פי רוב היא מלאכה כבדה ואינה חכמה לאסוף וללקט מספרים. 4. הפסד הזמן רב בהרבה מהשבח הצפוי על הספר⁷. התשובה פורסמה רק כעשרים שנה מאוחר יותר בלשון נסתרת בשו"ת "יביע אומר" (חלק די' חושן משפט סימן א'), אך מובן שהיא עוסקת בו עצמו. "עמדתי ואתבונן" הוא פותח את הדיון ההלכתי "במחבר חיבורים בהלכה בטרם הגיע לארבעים שנה, אם כדאי הדבר להדפיסם ולהוציאם לאור עולם, אחר קבלת הסכמות מגדולי הדור כנהוג, או דילמא שב ואל תעשה עדיף".

ויאמר שלש וישלשו

מרן גם היה מדבר על כך שיש להקפיד על ניסוח הכתיבה שיהיה נאה וקולח ובעיקר ניסוח שאינו מטעה. ולצורך כך יש להגיה טוב את החומר טרם פרסומו.

הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א מספר בהקדמתו לספרו שו"ת "ברכת יהודה" ח"ג, שביום מן הימים בא לפני מרן, וסיפר לו שהתקבצו אצלו תשובות רבות, והוא חושב להביאם לבית הדפוס, וביקש את עצתו וברכתו לענין. אולם מרן השיבו כי מן הראוי שיחזור על החומר בשנית, ועדיף למוסרם בשיעור לפני התלמידים, שכך יצא הדבר מתוקן יותר. "תבוא בעוד שנה ונדבר שוב בנדון" סיכם מרן. לאחר כשנה, בא שוב אל מרן לשואלו אם כעת אחר שעבר על הדברים יכול להוציאם לאורה, והופתע לשמוע שיש לחזור שוב

⁷ ע"פ ספר "ממרן עד מרן" (עמ' 36).

על כל החומר, ורק אחר כך להוציא את הכתבים לאור עולם. ואכן, שמע לעצתו, וחזר להגיה הדברים כמה פעמים, ואף פרסם הדברים בירחונים תורניים, ורק אחר כך הוציא לאור את ספרו שו"ת "ברכת יהודה". ואף הוא עצמו היה כותב מיומא אחר מיומא, עד אשר היה מגיע לנוסח המושלם שהשביע את דעתו.

סדר מופתי

גם הסדר תופס מקום של חשיבות בכתיבתו של רבנו. תשובותיו מסודרות בסדר מופתי ושיטתי המתחיל משורש הדברים וממשיך שלב אחר שלב עד לקביעת פסק ההלכה. דעות הפוסקים מוצגות בסדר מושלם מערכה לקראת מערכה, דבר דבור על אופניו, אין מוקדם ואין מאוחר, עד שהתמונה מתבהרת בצורה מקיפה. אפילו בתשובות הארוכות, בהן הוא מביא עשרות מחברים ראשונים ואחרונים, הוא מקפיד על סדר מדוקדק בהבאת שמותם, לפי סדר הזמנים והתקופות. לעולם לא יכתוב, למשל, את שיטת הרא"ש לפני דעת הרמב"ם ולא את הכרעת הרמב"ם לפני פסיקת הרי"ף. לשם כך, נדרש כמובן ידע רחב בתולדותיהם של גדולי ישראל, וכידוע היה רבנו בקי גם בתחום נזנח זה.

כאשר כתב רבנו תשובה בהלכה, הוא השקיע גם חשיבה באופן הצגת הדברים שיהיו בסדר שימוש את לב הקוראים לקרוא את התשובה עד תומה בלי דילוגים. וכמו להבדיל בכתיבת סיפור מתח, שבו הסופר משתדל בכל האפשרויות 'להחזיקי את הקורא אתו ולגרות אותו להמשיך לקרוא. ונהג כן בפרט בשו"ת "יחזק דעת" המיועד לשכבה עממית יותר.

ונהג דוגמא מצוינת לשימוש שלו בטכניקה כזו. כל תשובה בדרך כלל מאופיינת בשני צדדים - הצד שכמותו מכריע רבנו לבסוף, והצד שאותו הוא שולל. מה הוא עושה כדי לעורר את המתח אצל הקורא? בתחילת השו"ת הוא מציג דוקא את הצד שבסיום התשובה אינו מסיק כמותו, ומשכנע את הקורא בכל כוחו בצדקת אותה דעה, בעזרת סברות וראיות המצדדים לטובתו. רק כאשר המעיין כבר בטוח כי הצדק עם אותו צד, הוא הופך הקערה על פיה ומביא את הצד השני, כשהוא לאט לאט סותר את כל הטענות של הצד הראשון עדי יוצאת צדקתו של הצד השני לאור. בדרך זו, מתעוררת הדריכות אצל המעיין, לראות לצד מי נוטה דעתו של המחבר בכל שלב במהלך התשובה. רווח נוסף יש בזה, שכך יקבלו הקוראים מבט אובייקטיבי על שני הצדדים ונימוקיהם. לעומת זאת, יש מחברים שכבר בתחילת התשובה כותבים את מסקנתם, ולאחר מכן מנמקים אותה באריכות. משכך, הקוראים כבר יודעים את 'השורה התחתונה', ואין להם ענין לחכות לסוף^ה.

כדי לשמור על הסדר הטוב, המליץ מרן בדרשה לייחד פנקסים מיוחדים לכל ענין וענין. וסיפר שכשהיה הולך לגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, היה מראה לו שיש לו פנקסים שונים לכל חלק בשלחן ערוך.

^ה ומצאתי בשדי חמד (כללי הפוסקים סי' ט"ז אות נ"ג) שהביא בשם הרב כפי אהרן (דף פ"ג ע"ד) ש"כן דרך הפוסקים, תחלה מראים פנים לסברא אחת ובסוף הפסק חוזרים בהם". ולכן כתב שם שאם מצאו חצי פסק של אחד הפוסקים בלי סיום תשובתו, אין ללמוד דין ממה שכתב בחלק הראשון של התשובה, שאולי בחלק שלא נמצא חזר בו.

מרן מלכא דרבנן

(לחן: לכבוד הקדוש רבי / לדוד שיר ומזמור / ואמרתם כה לחי / עץ הרימון)

סימן: מרן עובדיה יוסף קברניט הדור.

מילים: אליהו שמואל אלבז הי"ו

ספרי

לוית חן בראשו, הליכות עולם לו,
מאור ישראל הוא, יביע אומר לעמו.

חזון עובדיה כבן אמוץ^ה, ענף הוא עץ אבות,
יחיה דעת מה נהדר, טהרת הבית רעיוניו.

טבעת המלך בידו, סדורה היא משנתו,^י
קול סיני ימלל פיו^י, תורתו אומנותו.

שנות חייו

גץ^ה הוא מנשמת רבו, כמשה הוא בדורו,
שנות חייו אשר היה, שער גן נעול פתח.

בשלישי^ט במר חשוון, הוא יום מר ונמהר,
ה' אלפים כוחי תש, עד עזבני אר"י^י

^ה. ישעיהו הנביא שהיה מוכיח לישראל.

^י. טבעת המלך הוא ספרו על משנה תורה להרמב"ם
היא היד החזקה.

^ז. ענווה פשוטה.

^ח. מנין שנות חייו 93 ויש בזה סוד שלוש פעמים אל,
והוא פתיחת גן נעול, עיין כנפי יונה עמוד מו.

^ט. ג' מר חשוון התשע"ד, יום פטירת מרן מלכא דרבנן

^י. ר"ת אבי רכב ישראל.

אפתח פי בנעימה, לכבוד אור המנורה,
בזכותו עולם היה, זכר צדיק לברכה.

מרן מלכא אור עולם, מלך מלכי רבנן,
בתורה ישב עמל, נגלו לו רזי תורה.

עבדי'ה בכל ליבו, מלאכים עושים דברו,
אויביו ישלימו לו, זוהי דרך ישרה.

יוסף אור לעדתו, שכינה מגרוננו,
ספריו סוד נעלם, הליכותיו לאלוהיו.

קברניט הספינה, בלב ים בסערה,
השאינו ועלה, באין משען ולשנינה.

הדור הדור וחזור, ואל תצטרך לפלדור^א,
כי העומל בתורה, עמלה לו בחזרה.

הוא השיב העטרה^ב, ליושנה תפארה,
כדת משה ויהודית^ג, יוסף יוסיפו לו חיים^ד.

^א. מין צמח המועיל לזיכרון.

^ב. כיסויי ראש אמיתי.

^ג. שאינה חובשת כיסוי ראש אמיתי עוברת על דת
יהודית.

^ד. בעולם שכולו טוב, ת.נ.צ.ב.ה.

המלצתו הראשונה של מרן זיע"א למוסדות "יתד התשובה" - לפני 19 שנה בדיוק

ב"ה

OVADIA YOSSEF

RISHON LEZION

AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף

הראשון לציון

ונשיא מועצת חכמי התורה

ירושלים... כסלו... תשע"ד... JERUSALEM

המלצה

היינו ממליצים לכם על הרב מוסקא, י"ד התשובה, ונאמרו תורה
 "פתי כהן" כהנ"ק ר"ת י"ו, בהשמתו ונהגתו על
 ידיו הדגול איש חי רב פעלים לתורה ולמצודה. אורח
 פני חמה. חכו אמנים וכולו ממזנים ר"ת ח"ה
 רבי רפאל ר"ת אליהו, אשר מזה דגל ונצחית לקדש
 בחוקים ולמצודת רבנים לחי"ת. איש חסיד לאורית.
 מורה רבה לרוב בזין י"ה ודמו ריבה להקדים
 תורה ולהאפירה. וישו ברה מאת ה'

בשרת התורה

מצדד י"ו

הפליגה מן זצוק"ק

הסידור החדש והמפואר ערוך בדקדוק רב באוזניות גדולות ומאיונות עינים, על פי פסקיו ונוסחאותיו של מו"ז עט"ר, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הזלכים לאורו, מן שר התורה רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, מתוך ספריו והוצאותיו שזהבאו ושולכו בסידור מילה במילה כלשון קודשו ממשי.

הסידור נערך ע"י צוות תלמידי חכמים הבקיאים בתורתו ובפסיקותיו של מרת רבינו המדול זיע"א, נוסח התפילה הוגה בדקדקנות ע"י הרה"ג ר' יהודע בושא שליט"א - חזנו של מרת זיע"א

ניתן להשיג בהנחיות הספרים ובטל: 050-4158713 / 050-4133651

מספרי המכון: סידור 'חזון אליהו' השלם | סידור לשחרית מיוחד לתיק התפילין |
תהלים מדויק | 'ואת עלית' - לבת ישראל | זמירון - אשירה לה' | ועוד...

ITZCHAK YOSEF

ROSH YESHIVA "HAZON OVADYA"

AOTHER "YALKUT YOSSEF"

יצחק יוסף

ראש הישיבה הגדולה "חזן עובדיה"

מח"ס "ילקוט יוסף"

תאריך: י"ג טבת תש"ט

לכבוד

מזרחי "יגד ומאיר"

צפת.

הנני קורא את ידיכם להאמין בית דבר ודבר. שאת המוצאת היחיד הנכבד
"יגד ומאיר", שם זה חיצון גדול קלומי המורה, דבר וקלומי דהון, אשרים וגם
חלקים דבר ודבר אל זכרי הדיוט וצידוד קלומי תיכא למסג ידיכם.
וצדוני נילומי שחלף שמה גנד באחיון (תש"ט) חסדני קלומי אאלומי צט"ה
דבר אל יסוף אילומי אל היחיד יגד ומאיר. וצד עליו אאלומי אמי אאלומי, וצד
אמי אאלומי, וצד דבר.

כי אכן אדם תלמיד דבר אל גנד ומאיר ודבר אל חסדני ואלומי זכרי
קדור לקדור אל צדקיו דאון צדקיו חסדני ודבר. אילומי תלומי. אאלומי.
ומצד דבר קלומי אל היחיד יגד ומאיר.

דבר ומאיר.

יצחק יוסף

הנני מברך את כל דבר ומאיר
דבר ומאיר אילומי

דבר ומאיר

מרן מקבל לידיו את גליון יתד המאיר

צילום: יעקב כהן

יגמל/י' ב' הא' אור"

זכר
צדיק
לברכה